DI SEDSALIYA WÊ DE
YÜZÜNCÜ YILINDA

ROJÎ KURD

1913

Amadekar / Hazırlayan

KOMA XEBATÊN KURDOLOJIYÊ
KÜRDOLOJİ ÇALIŞMALARI GRUBU

ENSTÎTUYA KURDÎ
STENBOL 1992

WEŞANÊN ENSTÎTUYA KURDÎ YA STENBOLÊ

Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê / İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları **57**
Rêzeya Xebatên Kurdolojiyê / Kürdoloji Çalışmaları Dizisi **1**
Rojî Kurd 1913 Koma Xebatên Kurdolojiyê / **Kürdoloji Çalışmaları Grubu**

Berg & Rûpelsazî / Kapak & Mizanpaj **Aysel Çetin**
Wêneyê bergê Ji bergê hejmara 4'emîn a *Rojî Kurd*ê
Kapak Fotoğrafı *Rojî Kurd*'ün 4. sayısının kapağından
Çapa Yekem / Birinci Baskı **Adar/Mart 2013**
Çap / Baskı **Berdan Matbaacılık**
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi, C Blok, No: 239
Topkapı-İstanbul Tel: (0 212) 613 12 11

ISBN: 978-975-6282-61-8
© Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê

ZEND BİLİM KÜLTÜR EĞİTİM BASIN YAYIN LTD.ŞTİ.
Cibali Mah. Atatürk Bulvarı, Ünlü iş Merkezi,
A Blok, Kat: 3 No: 21/ 82
Unkapanı- Fatih/ İSTANBUL
Tel: (0212) 621 82 00 **Fax:** (0212) 621 82 37

DI SEDSALIYA WÊ DE
YÜZÜNCÜ YILINDA

ROJÎ KURD

1913

AMADEKAR / HAZIRLAYAN

Koma Xebatên Kurdolojiyê
Kürdoloji Çalışmaları Grubu

SERKARIYA PROJEYÊ / PROJE KOORDINASYONU

Mesûd Serfiraz - Serhat Bozkurt

BI HEVKARIYA / PROJE ÇALIŞANLARI

Alişan Akpınar
Ayhan Işık
Abdurrahman Yiğitalp
Bahadîn Hawar
Bersi Yetkin
Emrullah Deniz
Ayetulahê Mala Xêlid
Gülseren Duman
Hüseyin Bozdağ
İnci Şahin
Mehmet Polatel
Mesûd Serfiraz
Namık Kemal Dinç
Rûken Alp
Salih İbrahimoğlu
Sami Tan
Semih Gezer
Serhat Bozkurt
Sezen Bilir
Tahir Baykuşak
Volkan Mantu
Yener Koç

WEŞANÊN ENSTÎTUYA KURDÎ YA STENBOLÊ

Ji bo bîranîna kedkarên çapemeniya kurdî…
Kürt basın emekçileri anısına…

NAVEROK/İÇİNDEKİLER

Pêşek.....**11**
Pêşgotin ***13***
Önsöz **17**
Komeleya Hêvî ya Xwendekarên Kurd û Kovara *Rojî Kurd*.....**21**
Kürt Talebe-Hêvî Cemiyeti ve *Rojî Kurd* Dergisi.....**37**
Çîroka Kovara *Rojî Kurd* **53**
***Rojî Kurd* Dergisinin Hikâyesi** **61**
Kurteçîrokên Nivîskarên *Rojî Kurdê* **69**
***Rojî Kurd* Yazarlarının Kısa Hayat Öyküleri** **81**

TÎPGUHÊZÎ/TRANSKRIPSIYON
Rojî Kurd, Jimar/Aded-1
Türkçe Bölümü/Beşa Tirkî

Gâye, Meslek, *Rojî Kurd* *98*
Bir Hitâb, Doktor ‘Abdullah Cevdet 99
Kürd Talebe Cem‘iyyeti ve Kürdlerin Makâm-ı Hilâfete Hıdmetleri, Kerküklü Necmeddîn. 100
Derd ve Devâ, H… 102
Garbla Şark, Milliyyet Cereyânları, Harpûtlu H. B. 103
Ahvâl-ı İctimâ‘iyyemiz, Kerküklü Necmeddîn 104
Kürdlerde Kâbiliyyet-i Temeddün, Fahrî 106
Hulâsa-i Efkâr, *** 107
Kuvâ-yı ‘Umûmiyye-i Hükûmet, Sûret-i Zuhûru, Lüzûm-ı Tefrîk ve Muvâzeneti,
Bu Husûsdaki İhtilâfât-ı Efkâr ve Bu Bâbda Olan Nazariyyât, Midhat 109
Hurûfumuz ve Teshîl-i Kırâ’atı, Süleymâniyeli Mes‘ûd 112

Beşa Kurdî/Kürtçe Bölümü

Tal û Şîrîn, Silêmanî ‘Ebdulkerîm 114
Mindal Bo Çî Zû Fêr[î] Xundin Nabê, Silêmânî ‘Ebdulkerîm 116
Be Te’sîr[î] Muhît[î] Maddî û Me‘newî ‘Ilm û Fen, Silêmânî ‘Ebdulkerîm 118
Cotkarî, Diyarbekirî Necdet 120
Çîrok, Fû’ad Temo 121
Dem[a] Kalê me - Çaxa me - Dema Tê, Ẍezal 122
Dîwan[î] Şa‘ir[ê] Şehîr Hezret[î] Nalî 124
Xundin û Xebat, Fadil Muxlis ‘Eşîr[ê] Millî 128

Rojî Kurd, Jimar/Aded-2
Türkçe Bölümü/Beşa Tirkî

Kürdlük İçin Ziyâ'-ı 'Azîm 134
Milletinize Karşu Vazîfeniz, Bulgaristânlı Togan 134
Müslümanlık ve Kürdlük, Bâbânzâde İsmâ'îl Hakkı 137
*İttihâd Yolu, Doktor 'A*bdullah Cevdet 139
Hulyâ Hakîkat Oluyor, M. Sâlih Bedirhân 141
"Hêvî"den Ümîdimiz, Harpûtlu H. B. 142
Hurûfumuz ve Teshîl-i Kırâ'at, M. S. Azîzî 143
(Ta'mîm-i Ma'ârif ve Islâh-ı Hurûf Cem'iyyet-i Muhteremesi Tarafından Vârid Olmuşdur 144
Kürd E'âzımı Huzûrund[a]: Salâhaddîn-i Eyyûbî 148
Hâdde-i Efkâr, ... 150

Beşa Kurdî/Kürtçe Bölümü

Bona Kurmancinî Wendakî Mezin 152
Her Min Bim û Kesî Tirî nî, Silêmanî 'Ebdulkerîm 152
'Ibret, Silêmanî 'Ebdulkerîm 153
Hişyar bin, M. S. Azîzî 154
Çîrok, Fû'ad Temo 155
"Pîroznawe", Modanî X 156
[Helbesta Şêx Riza], Şa'ir[î] Şehîr Merhûm Şêx Riza 160
Ziman û Nezaniya Kurdan, Modanî X 160
Xebat [û] Xundin, Diyarbekirî Fikrî Necdet 162
Hewar û Fîzar[a] Misilmanî, Mehmed Akif [Ersoy], Wer. Modanî X 163

Rojî Kurd, Jimar/Aded-3
Türkçe Bölümü/Beşa Tirkî

Kürdlerin Te'âlîsi, Bâbânzâde İsmâ'îl Hakkı 170
Hayât-ı Meşâhîr: Bedirhânî Hüseyin Paşa 172
Kılıcdan Evvel Kalem, Sâlih Bedirhân 174
Kürd E'âzamı Huzûrunda: Salahâddîn-i Eyyûbî, M... 177
Derdlerimiz: Nifâkımız, H... 180

Beşa Kurdî/Kürtçe Bölümü

Be Firya Keyn-Mu'awenet, Silêmanî 'Ebdulkerîm 182
Tefsîr[ê] Şerîf, Şêx Mehmed 'Ebdullah Muftî[yê] Misir, Wer. M..X 183
Ziman, M..X. 186
'Erdê me, Diyarbekirî Fikrî Necdet 188
Berî Şîrê Qelem, M. Salih Bedirxan 189
Bextreşî û Mehrûmiya Kurdan, M..X 194
Çîrokê Kurmanca, Kendo 196

Rojî Kurd, Jimar/Aded-4
Türkçe Bölümü/Beşa Tirkî

Kürd Milliyyeti, Lütfî Fikrî 202
Arâzî Mes'elesi, Hüseyin Şükrî 204
Kürdlüğün Menâkıb-ı Hamâsetinden İki Sîmâ-yı Besâlet, Ebû Rewşen 206
Gencliğe Hürmet, M. Bedirhân 208
Kürdlerde Kadın Mes'elesi, Erganî Ma'denli Y.C 209
Edebiyyâtımız ve Üdebâmızdan Bir Ricâ, Bâbân 'Abdül'azîz 212
Yükselmek İçün Himmet Lâzımdır, Müdîriyyet 214

Beşa Kurdî /Kürtçe Bölümü

Le Silêymâniye we Hatiwe, Süleymâniyeli Zîwer 216
Esl û Neslî Kurd, Kurdî 217
Hilatinî Rojî Iqbal, Silêmanî 'Ebdulkerîm 218
Le Tarîkî Bo Ronakî, Benî Ardelanî Ehmed Muhsin 220
Ji Mezin[ên] "Kurdan" ra, M.X 221
Gilî û Gazin, M.X 224
Serê Vê Jimar[a] Sisiyan da "Bextreşî û Mehrûmiyan Kurdan", M.X 225
Te'lîm û Terbiye, Ż. Serîzer 227
Menqibek Ji Mêraniya Kurmancîye: Du Kurmancê[n] Mêreşêr, Babê Rewşo 228
Çîrok, Babê Rewşo 229
Berê û Niha, Ekrem 230

OSMANLI TÜRKÇESİ YAZILARIN SADELEŞTİRMESİ
Rojî Kurd, Sayı-1

Amaç ve Yöntem, *Rojî Kurd* *240*
Bir Hitap, Doktor Abdullah Cevdet 241
Kürt Talebe Cemiyeti ve Kürtlerin Hilafet Makamına Hizmetleri, Kerküklü Necmeddin ... 242
Dert ve Deva, H... 244
Doğuyla Batı, Milliyyetçilik Akımları, Harputlu H. B. 245
Toplumsal Durumumuz, Kerküklü Necmeddin 246
Kürtlerde Medenileşme Kabiliyeti, Fahri 248
Fikirlerin Özü, *** 249
Devletin Genel Kuvvetleri: Ortaya Çıkışı, Ayrılık ve Eşitliğinin Gerekliliği,
Bu Konudaki Fikir Ayrılıkları ve Görüşler, Midhat 251
Alfabemiz ve Okumayı Kolaylaştırma, Süleymaniyeli Mesud 254

Rojî Kurd, Sayı-2

Kürtlük İçin Büyük Kayıp 260
Milletinize Karşı Vazifeniz, Bulgaristanlı Togan 260
Müslümanlık ve Kürtlük, Babanzade İsmail Hakkı 263

Birlik Yolu, Doktor Abdullah Cevdet 265
Hayal Gerçek Oluyor, M. Salih Bedirhan 267
"Hêvî"den Ümidimiz, Harputlu H. B. 268
Alfabemiz ve Okumayı Kolaylaştırma, M. S. Azizî 269
Muhterem Tamim-i Maarif ve Islâh-ı Hurûf Cemiyeti Tarafından Gönderilmiştir 270
Kürt Büyükleri Huzurunda: Salahaddin-i Eyyûbî 274
Fikirlerin İncelenmesi, *** 276

***Rojî Kurd*, Sayı-3**

Kürtlerin Yükselmesi, Babanzade İsmail Hakkı 282
Meşhurların Hayatı: Bedirhanî Hüseyin Paşa 284
Kılıctan Evvel Kalem, Salih Bedirhan 286
Kürt Büyüklerinin Huzurunda: Salahaddin-i Eyyûbî, M... 289
Dertlerimiz: Nifakımız, H... 292

***Rojî Kurd*, Sayı-4**

Kürt Milliyeti, Lütfü Fikri 298
Arazi Meselesi, Hüseyin Şükri 300
Kürtlüğün Kahramanlık Hikâyelerinden İki Cesur Sima, Ebû Rewşen 302
Gençliğe Hürmet, M. Bedirhan 304
Kürtlerde Kadın Meselesi, Ergani Madenli Y.C 305
Edebiyatımız ve Eebiyatçılarımızdan Bir Rica, Baban Abdülaziz 308
Yükselmek İçün Himmet Lazımdır, Müdüriyet 310

HEMANÇAP/TIPKIBASIM

Naveroka li gorî orjînala kovarê/Derginin orjinaline göre içindekiler *317*
Her çar hejmarên kovarê yên hemançapê/Derginin her dört sayısının tıpkıbasımı 321

Pêşek

Paytexta osmanî Stenbol, ji her aliyî ve di dîroka kurdan de xwedî cihekî gelek girîng e. Mîr, mîrek, pêşewa, pêşeng, kesên xuyanî û giregirên kurdan ji ber sedemên cur bi cur li vî bajarî kom bûne. Nemaze piştî têkçûna serhildan û berxwedanên kurdan ên li dijî desthilatiya osmanî, ev kes ji warên xwe hatine mişextkirin û li Stenbolê gihîştine nifûs û hêzeke wisan berbiçav ku êdî rejîmê jî ji wan û çalakiyên wan fikare kiriye.

Ev kes ji ber çi sedemî hatibin Stenbolê jî, gava mirov li dîroka kurdan a destpêka sedsala bîstan dinêre, dibîne ku hin kesên endamên van malbatan û hin kesatiyên navdar ên ji xanedan û malmezinên kurdan, ji çalakiyên çandî, rewşenbîrî, siyasî û hwd. dûr nemane û guhên wan her li qewamên siyasî, li pêşketinên li cîhana rojava bûye û ji raman û tevgerên neteweyî tesîrdar bûne.

Bi ragihandina Meşrûtiyeta Duyemîn (24 Tîrmeh 1908) re, piştî ku hinek rê li ber maf û azadiyan vedibe, kurd jî dest pê dikin xwe li Stenbolê di warên cuda cuda de bi rêxistin dikin û ji bo guhartina rewşa xwe ya heyî ya pêneqayîl zend û bendên xwe ba didin. Wekî avakirina komele û derxistina weşanan. Ji van komeleyan yek jî Komeleya Hêvî ya Xwendekarên Kurd (Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti) û organa wê ya weşanê *Rojî Kurd* e.

Rojî Kurd di dîroka çapemeniya kurd a di serdema osmaniyan de xelekeke girîng e ku hejmara wê ya pêşîn di 14 Receb 1331/6 hezîran 1329 (19 hezîran 1913) de derçûye. Ev weşaneke duzimanî ya mehane ye ku bi kurdî û osmanî hatiye weşandin. Beşa kurdî jî bi kurmancî û kurmanciya jêrê (soranî) ye û tevî hev 4 hejmarên wê derketine.

Rojî Kurd mijarên zanistî, civakî, dîrokî, aborî û wêjeyî yên der barê kurdan de ji xwe re kirine mebest û armanc ku bi rastî jî di nav rûpêlên wê de li ser mijarên cihê gelek nivîsên hêja hene. Li ser rewşa sed salê berê, zanyariyên pir balkêş di nav xwe de dihewîne. Wekî bê ka kurdan çi dixwest, raman û helwesta wan a siyasî çi bû, ji bo kurdan û dewleta osmanî xwedî çi qenaetê bûn, bûyer û rûdanên wê dewrê çi hîkarî li wan kiriye û hwd.

Di nav rûpelên kovara *Rojî Kurd* e, wekî me got, zehf mijar û nîqaşên balkêş cih digirin. Yek ji van mijaran jî rewşa zimanê kurdî ye. Nemaze kêşeya alfabe, gramer, ferheng û rastnivîsê. Pirsgirêka alfabeyê hîn jî çareser nebûye û kurd nebûne xwedî alfabeyeke yekgirtî. Ev kula hanê ya ku nivîskarên *Rojî kurd* li serê nîqaş û gengeşî dabûn destpêkirin, neçûye serî.

Tiştekî din ê balkêş jî ew e ku bi rastî hem ji nav damezirînerên komeleya Hêviyê hem jî ji nav nivîskarên *Rojî Kurd* gelek figûr û aktorên girîng rabûne ku cihê wan di nav dîroka têkoşîna siyasî ya kurdî, ya çandî, wêjeyî û weşangeriyê de pir xuya ye.

Bi tiwêjandin û vekolînên têrbaş ên li ser vê weşana sedsale û yên wekî wê, em bawer dikin ku dê roniyeke baş li destpêka sedsala bîstan a jiyana siyasî, çandî, weşan û rêxistinên kurdan bê girtin û hin aliyên nezelal ên kurdan ku baş nayên zanîn jî dê bên aşkerakirin.

Van salên dawiyê, di warê xebatên zanistî de kurdên xwedî payeyên akademîk jî pir radibin ku ev tiştekî dilxweşker e. Ew hem bi çavekî zanistî hem jî bi nêrîneke ji hundir ve li kurdan dinêrin û ew bi xwe dîrok û raboriya xwe dinivîsin û rê li ber şaşî û çewtiyan digirin.

Endamên Koma Xebatên Kurdolojiyê jî xwedî wesfekî wiha ne ku wan heta niha gelek xebatên hêjayî pesindanê kirine û wan îmzeya xwe li gelek meqale, berhem û lêkolînên li ser kurdolojiyê xistiye. Jixwe gava li lêkolîn û analîzên Koma Xebatên Kurdolojiyê yên li ser *Rojî Kurd* bê nihartin, dê bê dîtin ku bi rastî jî ew bi awayekî berfireh û her wisan jî kûr û dûr li serê rawestiyane.

Divê em diyar bikin ku *Rojî Kurd* cara pêşîn bi vê xebatê ji herfên erebî ji bo herfên latînî nehatiye traskrîbekirin. Lê em bi dilekî rihet dikarin bibêjin ku piştî kedeke zehf zêde ya ku gelek dem kişandiye, cara yekem e ku hem bi rêbazeke zanistî hem jî bi analîzên berfireh û bikitekit xebateke wiha li ser *Rojî Kurd* tê kirin.

Bi saya xebatên wiha dê gelek weşan û berhemên kurdan ên bi herfên erebî, bibine latînî û kesên nikarin ji ber nezanîna alfabeya berê ji wan sûd wergirin, bi awayekî hêsan dê bişên van berhem û weşanên nimûne yên dîroka çapemeniya kurdî bixwînin û qet nebe ji raboriya xwe ya nêzik rasterast agahdar bibin.

Em wek Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê bi hebûna komên wiha, bi xebat û lêkolînên wan gelek kêfxweş in û em berdewamiya xebatên wiha ji wan hêvî dikin. Ji ber vê keda wan em Koma Xebatên Kurdolojiyê pîroz dikin. Em gelek dilşad in ku em berhemeke wiha çap dikin û pêşkêşî xwîner û lêkoleran dikin.

Di dema amadekirina çapê ya vê berhemê de alîkariya gelek kesan bûye. Bêyî ku em navên wan yek bi yek bidin, em dixwazin bidin xuyakirin ku em keda wan ji dil û can dişêkirînin û mala we ava dibêjin. Ji ber alîkariya darayî jî em ji birêz Yilmaz Korkmaz û Mehmet Mihti Altın re spasiyên xwe pêşkêş dikin.

Serokê Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê
ZANA FARQÎNÎ

Pêşgotin

Ev pirtûka li ber destê we ya bi navê "Rojî Kurd 1913" ji aliyê "Koma Xebatên Kurdolojiyê" ve hatiye amadekirin. Navê vê komê yê berê "Koma Xebatê ya di Çavkaniyên Osmanî de Kurd" bû. Ev kom di sala 2003'yan de di nava Weşanên Aramê de hatiye avakirin. Armanca vê komê bi feraset û têgihaştina ronîkirina ji jêr ber bi jor ve çavkaniyên der heqê kurdan ê di dema Împaratoriya Osmanî de derxe holê da ku her kes karibe bi rihetî ji wan sûdê wergire. Vê koma ku di dawiya sala 2010'an de navê xwe wek "Koma Xebatên Kurdolojiyê" guherandiye, heta vê demê sê pirtûk[1] û gelek gotar weşandine.

Kovara *Rojî Kurd*ê ku amadekirina wê di nava xebatên ku me hetanî niha kirine de ya ku me herî zêde westandiye û bi qasî wê jî ji weşana wê kêfxweş bûne, di dîroka çapemeniya kurd a di serdema Osmanî de xelekek girîng e. Wekî tê zanîn dîroka çapemeniya kurd bi weşana rojnameya *Kurdistan*ê ya ku hejmara wê yekemîn ji aliyê Mikdad Midhat Bedirxan ve di 22'yê Avrêla 1898'an de li Qahîreyê hatiye weşandin dest pê kiriye û pîştî demekê Ebdurrehman Bedirxan derxistina vê rojnameyê girtiye ser xwe û weşana wê berdewam kiriye. Rojanmeya *Kurdistan*ê ku ji Qahîreyê heta Cenevreyê, ji Cenevreyê heta Londonê, ji wir jî heta Folkstonê di qadekî mezin de, bi gotina M. Emîn Bozarslan wekî "rojnameyek gerok"[2] hatiye weşandin, di Meşrûtiyeta II'yem de, di 1908-1909 de, derxistina vê rojnameyê Surayya Bedirxan digire ser xwe û li Stenbolê wê diweşîne. Di wê demê de "Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti (Komeleya Alîkarî û Pêşveçûnê ya Kurd)" heye û rojnameya wê *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi* (Rojnameya Alîkarî û Pêşveçûnê ya Kurd) derdikeve. Lê belê temenê wê jî kin e. Ji bilî van wê demê ji aliyê hinek rewşenbîrên ji Balkanan û ji Kurdistanê bi navê *Şark ve Kürdistan* (Rojhilat û Kurdistan) rojnameyek tê derxistin û herî kêm pênc hejmaran ji rojnameyê tên weşandin.

Kovara *Rojî Kurd*ê ku di vê rêzekê de xelekeke gelek girîng e û di sala 1913'an de derdikeve pêşberî me, ji bo naskirina fikr û ramanên kurdan yên berî Şerê Yekemîn yê Cîhanê çavkaniyeke sereke ye. Çar hejmarên wê derketine û di nav rûpelên wê de nivîsên ku agahiyên girîng didin hene. Ev kovar bi tîpên kevn (erebî) hatiye nivîsandin û ji xeynî vê tenê di embarên çend pirtûkxaneyan de tê parastin. Ji bo ku ev kovar bi tevahî bigihêje xwendevanan, me wek Koma Xebatên Kurdolojiyê dest bi tîpguhêzî û ji nû ve weşandina wê kir. Ji bo vî karî me ji du salan zêdetir ked da. Ji ber ku zimanê

[1] Lütfî (Ahmed Ramiz), *Emir Bedirhan-20. Yüzyılın Başlarında Kürt Milliyetçi Söylemine Bir Örnek*, Amadekar. Osmanlı Kaynaklarında Kürtler Çalışma Grubu, Stenbol: bgst Yayınları, 2007; Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti, *Hînkerê Zimanê Kurdî*, Amadekar. Osmanlı Kaynaklarında Kürtler Çalışma Grubu, Stenbol: bgst Yayınları, 2008; Kürdoloji Çalışmaları Grubu / Koma Xebatên Kurdolojiyê, *Kürt Tarihi Araştırmaları / Lêkolînên Dîroka Kurd-I: Osmanlı Kürdistanı / Kurdistana Osmanî,* Stenbol: bgst Yayınları, 2011.

[2] *Kurdistan Rojnameya Kurdî ya Pêşîn (1898-1902)*, Amadekar. M. Emîn Bozarslan, Uppsala: Weşanên Deng, 1991, r. 62.

tirkî di nava salan de pir zêde hatiye guhartin, me tenê tîpguhêziya nivîsên bi tirkiya Osmanî bikira ji bo fêmkirina wan ne bes bû. Ji bo ku ev pirsgirêk bê çareserkirin, me nivîsên ku bi tirkî hatine nivîsandin, wergerandin ser zimanê ku îro tê bikaranîn.

Rojî Kurd, berî vê bi tîpên latînî hatiye weşandin. Ji aliyê Cemal Xeznedar ve di sala 1980'yî de li Bexdayê faqsîmila sê hejmarên wê tevî pêşgotinek û nivîsek kurt hatiye weşandin. Ev berhem ji aliyê Weşanxaneya War ve, bi tevlêkirina hejmara 4'an, bi sernavê *Rojî Kurd* di sala 2002'yan de hatiye weşandin.[3] Di xebata ku ji aliyê Weşanxaneya Warê ve hatiye amadekirin de nivîsên bi tirkiya osmanî li tirkiya nûjen hatibûn wergerandin. Lê belê tevî nivîsarên tirkiya nûjen tîpguhêziya nîvîsan di xebatê de cih negirtibû. Li gorî me divê tîpguhêziya nivîsan jî tê de cih bigire, ji lew re me xebata amadekirina *Rojî Kurd*ê me ji nû ve pêk anî. Em hêvî dikin ku di sedsaliya *Rojî Kurd*ê de me weşaneke layiqî vê kovara girîng amade kiribe.

Der barê Tîpguhezînê de

Kovara *Rojî Kurd*ê, ji nivîsên tirkiya osmanî û kurdî (kurmancî û soranî) pêk tê. Di tîpguheziya tirkiya osmanî de me rêbazên ku bi gelemperî tên bikaranîn bi kar anîn. Tiştê ku diviya li nivîsan bê zêdekirin, di nava goşebendê ([]) de hate nivîsandin. Di serdema ku kovar hatiye çapkirin de, kevanek û goşebend ji dêlava dunikê dihate bikaranîn. Kevanekê û goşebendên di orjînala tekstê de wekî xwe hatine hiştin û goşebendên ku di orjînala tekstê de hebûn, der heqê wan de nîşe hatine danîn. Nîşeyên ji orjînala tekstê ne, bi nîşeyekê hatin diyarkirin. Ji bilî van nîşeyan, hemû nîşe û jêrenot ji aliyê me ve hatine danîn.

Di tîpguhêziya kurdî de jî "hemze" bi nîşaneya dabirê (') û "eyn" bi dabira serjêrkî (') hate nîşandan; tîpa "ɤeyn"ê li gorî Celadet Bedirxan ku di pirtûka xwe rêzimanê ya bi navê *Elfabêya Kurdî & Bingehên Gramera Kurdmancî*[4] de nîşan daye wek (ɤ) hatiye nîşandayîn.

Di nivîsên kovarê de gelek beytên erebî û farisî û gelek ayetên ji *Quran*ê hebûn. Ev beyt û ayetên *Quran*ê li gorî orjînala wan bi tîpên erebî me nivîsandin û me wergera wan di nîşeyan de da.

Me nivîsên kurdî wernegerandin kurdiya îro, ji ber ku zimanê hinek nivîsên kurdî yên sed sal berê hatine nivîsandin, bi taybetî yên M.X (Xelîl Xeyalî/Hâlil Hayalî) û Salih Bedirxan bi qandî ku mirov heyîrî bimîne paqij bûn. Lê belê di hinek nivîsên bi kurdî de me pir zehmetî kişand. Hetanî ji destê me hat, me sererastkirinên nêzî deqa resen û li gorî wateyê rast pêk anîn. Ji bilî van, ji bo ku xwendekar karibe wergera me û orjînala tekstê bide ber hev, ji sererastkirinên ku em jê ne piştrast bûn, me wekî

3 *Rojî Kurd,* Werger û tîpveguhezêrî: A. Meretowar, C. Amedî, S. Azad Aslan, Stanbol: Weşanên War, 2002. Ev kovar ji aliyê Ebdulla Zengenî ve wergerawêyî Soranî û faksîmileya wê di bin navê *Rojî Kurd (1913, Estenbûl): Kovarî Civatî "Hêvî"y Qutabiyânî Kurd* de di sala 2005an de li Silêmaniyê hatiye çapkirin. Ev pirtuk ji nav weşanên Binkey Zîn derketiye. Di wergerê de me ji van herdû çapan sûd girt. Lê belê me tekstê xwe esas girt.

4 Celadet Alî Bedir-xan, *Elfabêya Kurdî & Bingehên Gramera Kurdmancî,* Stockholm: Nefel, 2002, r. 12.

ku di metnê de hatiye nivîsandin di nîşeyan de dan.

Di nivîsandina nivîsên kurdî de pirsgirêka sereke ya ku em lê rast hatin, tunebûna standarteke rastnivîsa peyvan bû. Wekî mînak, peyva "xwe" di nivîsa yekî de wekî "xwe (خوه)" di nivîsa nivîskarekî din de wekî "xu (خو)", di hin nivîsan de jî wekî "xa (خا)" hatiye nivîsandin. An jî nivîskarekî "nivîsandin (نویساندن)", nivîskarekî din wekî "nûsandin (نوساندن)" nivîsandiye. Hetanî ji dest me hat me ev cûdahî parastin û yên ku me guhartin jî me di nîşeyan de nîşan dan.

Di metnên kurdî de herî zêde me li ser veqetandekan (îzafe) nîqaş kir. Wek mînak di nivîsa kurdî ya bi tîpên erebî de, tîpên ji bo veqetandekan tên bikaranîn wek "î", "ê" û "a", li hin cihan hatibû nivîsandin, li hi cihan jî nehatibû nivîsandin. Hinek tîpên ku di nivîsa çapxaneyê de nayên nîşandan, dema xwendinê tên xwendin. Wek tercîhekê li cihê ku ev veqetandek nehatibû nîşandan, me ev veqetandek di nava koşebendê de nîşan dan. Me xwest ku dema xwendevan li tekstê binêre, cihê tîpên veqetandekê nehatiye nîşandan û metnê bi halê xam bibîne.

Di tekstê de şaşiyên nivîsandina tîpan pir zêde bûn: Ji dêlava tîpa "yê", tîpa "pê" an jî tîpa "bê"; ji dêlava tîpa "nûn"ê tîpa "tê" an jî "sê"; li dewsa tîpa "jê" tîpa "zê" hatibû nivîsandin û hwd. Li hinek cîhan jî tîpên di destnivîsê de dişibiyan hev, li nav hev hatibûn xistin: Ji dêlava "waw"ê, "dal"; ji dêlava "hê", "sad"; li cihê "kef-elîf"ê, "ti-elîf" an jî berevajî wan. Hinek xeletiyên nivîsandinê jî bi rengê guhartina cihên tîpan rû dida: wek cihguhertina tîpên "elîf" û "waw"ê. Şaşiyên diyar ên ku em ji wan bawer bûn me bêyî ku nîşeyê daynin sererast kirin. Ji bilî vê di metnê de ji aliyê xalbendiyê ve gelek xeletî hebûn. Cihê ku wate xera dikir, me sererast kir. Ev çewtiyên bi vî rengî, bi me re fikra ku tîprêzê vê kovarê bi kurdî nedizanî çêkir. Ji ber ku dema ev kovar dihate weşandin, nivîsa ku bi destnivîsê dihat nivîsandin diçû çapxaneyê, li wir ji aliyê kesên tîprêz ve ev nivîs dihatin rêzkirin û wisa dihatin çapkirin. Dema ku tîprêz wî zimanî (baş) nizanibe çewtiyên ku li jor me jimartine û yên ku hê me qala wan nekirine, di çapê de bi hêsanî pêk tên.

Pergala Pirtûkê

Di pirtûka bi navê *Emîr Bedirhan* ya ku berê ji aliyê me ve hatiye çapkirin de, piştî nivîsa destpêkê tîphuhêzî û piştî wê jî wergera bi tirkiya îro cih girtibû. Lê belê xwendevanên ku piştî xwendina nivîsa destpêkê, bi tîpguhêziyê re rû bi rû diman, di xwendina pirtûkê de zehmetî dikişandin û gelekan ji ber vê yekê dev ji xwendinê berdidan. Ji ber vê yekê heta ji destê me hat, di xebatên me yên din de me berî tîpguheziyê deqa bi tirkiya îro da.

Di vê pirtûkê de me tirkiya Osmanî wergerande tirkiya îro. Lê ji ber ku kurdîya wê xweş dihate fêmkirin, me beşên kurdî tenê tîpguhêziya wan kir. Li gorî vê ewil nivîsên destpêkê, piştî wan nivîsan tîpguheziya beşên tirkî û kurdî, paşê wergera nivîsên bi tirkiya Osmanî li tirkiya îro û hemançap (faksîmile) ya kovarê cih digire.

Spasî

Di amadekirina vê pirtûka “Rojî Kurd 1913” de gelek hevalên me alîkariyên girîng dane me. Di wergera beşên erebî de Mele Evdisselamê Bêcirmanî, Mele Hıdır Bedirhanoğlu û Seda Altuğ alîkariya me kirin. Ömer Faruk Yekdeş, hemû tekst xwendin û ew sererast kirin. Zekî Gürür, di sererastkirina hejmara yekem a beşa kurdî de alîkariya me kir. Ji bo kurteçîrokên nivîskarên *Rojî Kurd*ê yên ji başûrê Kurdistanê Seevan Saeed ji bo me ji soranî bo kurmancî werger çêkir. Yılmaz Korkmaz û Mehmet Mihti Altın, di pêvajoya çapê de di warê aborî de pişgirî dane me. Ji bilî vê ji bo alîkariya Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê û ji hevalên me yên ku alîkariya me kirine re jî gelekî spas…

Koma Xebatên Kurdolojiyê

Önsöz

Elinizde tuttuğunuz "Rojî Kurd 1913" başlıklı kitabı hazırlayan "Kürdoloji Çalışmaları Grubu", 2003 yılında Aram Yayınları bünyesinde kurulan ve tabandan aydınlanma anlayışıyla Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki Kürtlere dair kaynakları ortaya çıkararak herkesin rahatlıkla yararlanabilmesini sağlamayı amaçlayan "Osmanlı Kaynaklarında Kürtler Çalışma Grubu" adındaki topluluğun, 2010 yılının sonlarına doğru aldığı yeni ismidir. Grup, şimdiye kadar üç kitap[1] ve çok sayıda da makaleye imza attı.

Yayıma hazırlanması şimdiye kadar yaptığımız çalışmalar içinde bizi en çok uğraştıran ve bir o kadar da mutlu eden *Rojî Kurd* dergisi, Osmanlı dönemi Kürt basın tarihinin önemli bir halkasıdır. Bilindiği üzere Mikdad Midhat Bedirhan'ın, Kahire'de ilk sayısını 22 Nisan 1898'de çıkardığı *Kurdistan* gazetesi ile başlayan Kürt basın tarihi, sonraları gazeteyi ondan devralan Abdurrahman Bedirhan ile devam eder. Kahire'den Cenevre'ye, Cenevre'den Londra'ya oradan da Folkstone'a kadar uzanan geniş bir alanda, M. Emin Bozarslan'ın tabiriyle "gezgin [bir] gazete"[2] hâlinde yayımlanan *Kurdistan*'ı, II. Meşrutiyet döneminde, 1908-1909'da, Süreyya Bedirhan devralır ve İstanbul'da yayımlar. Aynı döneminde karşımıza bu kez "Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti" ile onun yayın organı *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi* çıkar. Ancak onun da ömrü kısa olur. Bunların yanı sıra, bu döneminde bir kısım Balkan ve Kürdistan kökenli aydınlar tarafından *Şark ve Kürdistan* adında bir gazete çıkartılır ve bilindiği kadarıyla en az beş sayı yayımlanır.

Bu silsilenin önemli bir halkası olarak 1913'te karşımıza çıkan *Rojî Kurd* ise, I. Dünya Savaşı öncesi Kürt aydınının fikir dünyasına dair önemli bir kaynak konumundadır. Dört sayı çıkmış olan *Rojî Kurd*, değerli bilgiler içeren önemli yazıları sayfalarına taşımıştı. Eski harflerle ve üstelik sadece birkaç kütüphanenin deposunda muhafaza edilen *Rojî Kurd*'e olabildiğince çok okuyucunun ulaşabilmesi için Kürdoloji Çalışmaları Grubu olarak derginin Latin harflerine aktarılması ve yeniden neşredilmesi projesini ele aldık ve iki yılı aşkın bir süre bunun için emek sarf ettik. Türkçe yıllar içinde çok fazla değişime uğradığı için Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan yazıları yeni harflere aktarmak dergideki yazıların anlaşılabilmesi için yeterli olmuyordu. Bu sorunun giderilmesi için de dergilerdeki Osmanlı Türkçesi tüm yazıları günümüz Türkçesine de çevirdik.

Rojî Kurd daha önce Latin harflerine aktarılarak neşredildi. Cemal Xeznedar ta-

[1] Lütfî (Ahmed Ramiz), *Emir Bedirhan-20. Yüzyılın Başlarında Kürt Milliyetçi Söylemine Bir Örnek*, Haz: Osmanlı Kaynaklarında Kürtler Çalışma Grubu, İstanbul: bgst Yayınları, 2007; Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti, *Hînkerê Zimanê Kurdî*, Haz: Osmanlı Kaynaklarında Kürtler Çalışma Grubu, İstanbul: bgst Yayınları, 2008; Kürdoloji Çalışmaları Grubu / Koma Xebatên Kurdolojiyê, *Kürt Tarihi Araştırmaları / Lêkolînên Dîroka Kurd-I: Osmanlı Kürdistanı / Kurdistana Osmanî, İstanbul:* bgst Yayınları, 2011.

[2] *Kurdistan Rojnameya Kurdî ya Pêşîn (1898-1902)*, Haz: M. Emîn Bozarslan, Uppsala: Deng Yayınları, 1991, s. 62.

rafından 1980 yılında Bağdat'ta önsöz ve kısa bir girişle üç sayısının tıpkıbasımı yayımlandı. War Yayınları da, Cemal Xeznedar'ın bu kitabına derginin dördüncü sayısını da ekleyerek *Rojî Kurd* başlığıyla 2002 yılında yayımladı.[3] Ancak War Yayınları tarafından yayımlanan çalışmada Osmanlı Türkçesiyle yazılan yazılar günümüz Türkçesine aktarılmış, fakat sadeleştirilmiş metinle birlikte yazıların transkripsiyonuna yer verilmemişti. Yazıların transkripsiyonlarına da yer verilmesi gerektiğini düşündüğümüz için çalışmayı yeniden ele aldık ve *Rojî Kurd*'ün yüzüncü yılında, bu önemli dergiye layık bir basım yapmaya çalıştık.

Transkripsiyona dair

Rojî Kurd dergisi, Osmanlı Türkçesi ve Kürtçe (Kurmancî ve Soranî) yazılardan oluşmaktadır. Osmanlı Türkçesi ile yazılmış yazılarda yaygın olarak kullanılan transkripsiyon yöntemleri kullanıldı. Eklenmesi gerektiği düşünülen kelime ve harfler köşeli parantez ([]) içerisinde verildi. Derginin yayımlandığı dönemde, günümüzde kullanılan tırnak işareti görevini gören ve metnin orijinaline ait olan parantez ve köşeli parantezler aynen bırakıldı ve metnin orijinaline ait olan köşeli parantezlerin, metne ait olduğuna dair notlar düşüldü. Metnin orijinalindeki dipnotların da metne ait olduğu belirtildi. Bunun dışında kalan tüm not ve açıklamalar tarafımızdan eklendi.

Kürtçe transkripsiyonda ise "hemze" (') ve "ayın" (‘) ile gösterilirken; "gayın" harfini Celadet Bedirhan'ın *Elfabêya Kurdî & Bingehên Gramera Kurdmancî*[4] isimli gramer kitabında gösterdiği gibi (ẍ) şeklinde gösterdik.

Dergideki yazılarda çok sayıda Arapça ve Farsça beyit bulunmakta ve *Kurân*'dan yapılan alıntılar yer almaktaydı. Bu beyitleri ve alıntıları orijinallerine uygun olarak, Arap alfabesiyle yazdık ve çevirilerini dipnotlara koyduk.

Kürtçe yazılarda sadeleştirme yoluna gitmedik, zira yüz yıl önce yazılmış bazı Kürtçe yazıların dili; bilhassa M.X (Xelîl Xeyalî/Hâlil Hayalî) ve Salih Bedirxan'ınkiler şaşılacak derecede sade ve temizdi. Ancak bazı Kürtçe yazılar da bizi oldukça zorladı. Elimizden geldiğince anlamı bozmayacak şekilde düzeltmeler yaptık ve yaptığımız düzeltmeleri de dipnotlarda gösterdik. Ayrıca, okuyucunun çeviriyi karşılaştırabilmesi için, düzeltisinden emin olmadığımız kelimelere, metinde yazıldığı şekliyle dipnotlarda yer verdik.

Kürtçe metinlerin yazımında karşılaştığımız bir sorun da kelimelerin yazımında uyulan belli bir standarttın olmamasıydı. Örneğin "xwe" kelimesini bir yazar "xwe (خوه)", diğer yazar ise "xu (خو)" veya "xa (خا)" okunacak şekilde yazabiliyordu. Ya

[3] *Rojî Kurd,* Werger û tîpveguhezêrî: A. Meretowar, C. Amedî, S. Azad Aslan, İstanbul: Weşanên War, 2002. Ayrıca bu dergi, Ebdulla Zengenî tarafından Soranî'ye çevirisi ve tıpkıbasımıyla beraber *Rojî Kurd (1913, Estenbûl): Kovarî Civatî "Hêvî"y Qutabiyânî Kurd* adıyla 2005 yılında Silêmanî'de yayınlanmıştır. Bu kitap Binkey Jîn yayınları arasından çıkmıştır. Biz çevirimizde bu iki kaynaktan da yararlandık. Ancak elimizdeki metni esas aldık.

[4] Celadet Alî Bedir-xan, *Elfabêya Kurdî & Bingehên Gramera Kurdmancî,* Stockholm: Nefel, 2002, s. 12.

da bir yazar "nivîsandin (نویساندن)" yazarken, bir diğeri aynı kelimeyi "nusandin (نوساندن)" olarak yazabiliyordu. Elimizden geldiğince bu farklılıkları korumaya çalıştık ve yaptığımız düzeltmeleri de dipnotlarda gösterdik.

Kürtçe metinlerde en çok tamlamaların yazılışı konusunda tartıştık. Örneğin eski harfli metinlerin yazımında tamlama harfleri olarak kullanılan "î", "ê" ve "a" bazen yazılmakta bazen de yazılmamaktaydı. Eski yazımda bunların bir kısmı harekeler ile gösterilmektedir. Matbaa yazımında bazısı gösterilmeyen bu harfler okunurken dile getirilmektedir. Biz tercih olarak, tamlama eklerinin gösterilmediği yerlerde, tamlama ekini köşeli parantez içerisinde gösterdik. Böylece okuyucunun metne baktığında tamlama eklerinin konulmadığı yerleri ve metnin ham hâlini bir bütün olarak görebilmesini hedefledik.

Metindeki noktaların yanlış yazımının sınırı yoktu: "Ye" harfi yerine "pe" ya da "be"; "nun" harfi yerine "te" ya da "se"; "je" harfi yerine "ze" yazılması gibi. Bazı yerlerde ise el yazısında birbirine benzeyen harfler karıştırılmıştı: "Vav" harfi yerine "dal"; "ha" harfi yerine "sad"; "kef-elif" yerine "tı-elif" ya da tam tersi gibi. Harflerin yerlerinin değiştirilmesi suretiyle yapılan yazım yanlışları da bulunmaktaydı: "Elif" ve "vav"ın yer değiştirmesi gibi. Bu hataların yanlış yazımdan kaynaklandığından emin olduğumuz durumlarda, bunları dipnotlarda göstermeden düzelttik. Ayrıca metinlerdeki noktalama işaretlerinde de yanlış yazımlar çoktu. Anlamı bozduğu yerlerde, bunları da düzelttik. Bu türden yanlış yazımlar, bizde dizgiyi yapan kişi ya da kişilerin Kürtçe bilmediği düşüncesini uyandırdı. Çünkü derginin yayımlandığı süreçte el yazısıyla yazılmış olarak matbaaya giden yazı, dizgici tarafında dizilir ve sonra da basılırdı. Yukarıda yazdığımız ve daha saymadığımız pek çok yanlış, el yazısıyla yazılmış yazılarda ve dilin iyi bilinmediği durumlarda kolayca karıştırılabilecek şeylerdir.

Kitabın Düzeni

Daha önce yayınladığımız *Emîr Bedirhan* başlıklı kitabımızda, giriş yazısından sonra, metnin transkripsiyonunu koymuş, ardından metnin sadeleştirilmiş hâline yer vermiştik. Ancak giriş yazısını okuduktan sonra transkripsiyon metniyle karşılaşan okuyucuların, kitabı okumakta zorlandığını fark ettik. Bu nedenle daha sonraki çalışmalarımızda, elimizden geldiğince önce sadeleştirilmiş metne yer verdik. Ancak bu kitapta, sadece Osmanlı Türkçesiyle yazılmış yazılarını sadeleştirdik. Kürtçe yazılar kolaylıkla anlaşılabildiği için sadeleştirmeye gerek duymadık. O açıdan kitapta sırasıyla tarafımızdan yazılan giriş mahiyetinde yazılmış birkaç yazı, derginin dört sayısının Türkçe ve Kürtçe olmak üzere transkripsiyonu, Türkçe yazıların sadeleştirilmiş hâli ve derginin orijinalinin tıpkıbasımı yer aldı.

Teşekkür

"Rojî Kurd 1913"ü yayıma hazırlandığımız süreçte birçok arkadaşımız değerli katkılarını sundu. Arapça kısımların çevirilerinde Mele Evdisselamê Bêcirmanî, Mele Hıdır Bedirhanoğlu ve Seda Altuğ bize yardımcı oldu. Ömer Faruk Yekdeş, tüm metinleri okuyarak yaptığımız çevirileri kontrol etti. Zeki Gürür, birinci sayının Kürtçe kısımlarını okuyup düzeltme zahmetinde bulundu. Seevan Saeed, *Rojî Kurd*'ün Güney Kürdistanlı yazarlarının yaşam öyküleri için Soraniceden Kurmanci'ye çeviri yaparak bu çalışmaya katkı sundu. Yılmaz Korkmaz ve Mehmet Mihti Altın, kitabın basım sürecinde maddi yardımlarını esirgemeyerek bize destek oldular. Ayrıca kitabın basım sürecindeki yardımları için İstanbul Kürt Enstitüsü çalışanlarına ve bizden yardımlarını esirgemeyen tüm dostlarımıza sonsuz teşekkürler…

Kürdoloji Çalışmaları Grubu

Komeleya Hêvî ya Xwendekarên Kurd û Kovara *Rojî Kurd*[1]

Tevgerên Komelebûnê Beriya Komeleya Hêvî ya Xwendekarên Kurd

Her çendî *Kurdistan* rojnameya pêşîn e ku rewşenbîrên kurd sala 1898'an[2] derxistine, di nava Împeretoriya Osmanî de tevger û xebatên rêkxistinî û weşangerî yên komên etnîk bi hawayekî legal piştî 1908'an yanî di serdema Meşrûtiyeta II'yem de bi xurtî dest pê kirine. Rewşenbîrên kurd, tirk û ermenî ku bi dijberiya desthilatiya Ebdulhemîdê II'yem dibûne yek, bi destpêka desthilatiya nû ve bêhtir dikevine tevgerên komelesazî û rojnamevaniyê. Bi taybetî salên piştî Meşrûtiyeta II'yem li gorî salên rêveberiya Ittihat ve Terakki'yê [Îttîhad û Tereqqî ango Yekîtî û Pêşveçûn] bi hestên azadî, wekhevî û dadmendiyê, nemaze bi rabûna sensûrê re şêwazeke berfirehtir a azadiyê aniye. Encameke pêşîn a vê serdemê, tam piştî şoreşa sala 1908'an avabûna Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti (Komeleya Alîkarî û Pêşveçûnê ya Kurd) (ji vir pê ve KAPK) û weşandina rojnameya Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi ye [Rojnameya Alîkarî û Pêşveçûnê ya Kurd] (ji vir pê ve RAPK).[3] *Rojî Kurd* weşanek ji yên Komeleya Hêviyê bû û bi vê xebata tîpguhêzî û zimannûjenkirinê tê veraberkirin, ji bo têgihîştina wekhevî û cihêtiyên wê kovarê û weşanine din ên wê serdemê agahîdana li ser damezrînerên KAPK'ê û navroka RAPK'ê dê sûdemend be.

Seyîd Ebdulqadirê kurê Şêx Ubeydullahê Nehrî serokatiya KAPK'ê kiriye. Emîn Elî Bedirxan, Babanzade Zihnî Paşa, Xelîl Xeyalî, Ehmed Cemîl Begê Diyarbekirî û Ehmed Ramizê Liceyî hin ji rêveberên komeleyê bûn.[4] Di rêziknameya binyatî ya KAPK'ê de bi taybetî hatiye destnîşankirin ku Seyîd Ebdulqadir heta ku sax be gerînendeyê berpirs e.[5] Ev îbare dide fêhmkirin ka Seyîd Ebdulqadir di komele û dezgeha wê ya weşanê de çendî xwedan tesîr bûye. Her wiha tê de hatiye danîşankirin ku Ehmed Cemîl Beg sernivîskarê RAPK'ê ye.

Komele û dezgeha wê ya weşanê ne tenê li Stenbolê çalak bûn. Tê zanîn[6] ku li Bedlîs, Mûş, Diyarbekir, Mûsil, Erzirom, Xinis û Bexdayê jî şaxên KAPK'ê hebûne

---

[1] Ev nivîs ji teza mastera min ya bi sernavê Gülseren Duman "The Formation of the Kurdish Movement(s) 1908-1914: Exploring the Footprints of Kurdish Nationalisim", Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2010, hatiye berhevkirin.

[2] Malmîsanij, *İlk Kürt Gazetesi Kürdistan'ı Yayımlayan Abdurrahman Bedirhan (1868-1936)*, Stenbol: Vate Yayınları, 2009, r. 115.

[3] Di çavkaniyan de Civata Azmî Qewî a Kurd derbas dibe ku di sala 1900'î de ji aliyê Kurdîzade Ahmed Ramiz hatibû avakirin. Bnr li. Kadri Cemil Paşa (Zinar Silopî), *Doza Kurdistan (Kürdistan Davası): Kürt Milletinin 60 Yıllık Esaretten Kurtuluş Savaşı Hatıraları,* Mehmet Bayrak (ed), Enqere: Öz-Ge Yayınları, 1991, r. 31. Ji bilî vê, li gorî raporek ku Şükrü Hanioğlu nirxandiye, tê fêmkirin ku ev cemiyet li dora sala 1906'an hatiye girtin. *Preparation for a Revolution: TheYoungTurks, 1902-1908*, Oxford, New York: Oxford University Press, 2001, r. 96.

[4] Malmîsanij, *Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti ve Gazetesi*, Stenbol: Avesta Yayınları, 1999, r. 27.

[5] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, Cilt. 1, Stenbol: Hurriyet Vakfı Yayınları, 1984, r. 413.

[6] Tarık Zafer Tunaya, *bn*, r. 45. Celîlê Celîl jî der barê şaxên KAPK'ê de bi hûrgilî agahiyan dide. Bnr li. *Kürt Aydınlanması,* Stenbol: Avesta Yayınları, 2000, r. 66-69.

û "Beyannameya Komeleyê" [7] ku di jimareya yekemîn a rojnameya wê ya "dînî, ilmî, siyasî, edebî û komelkî" *RAPK'*ê de hatiye weşandin, dide xuyakirin ku komele û rojname çi qasî li rewşa siyasî ya serdemê tên. Seba ku piştî Meşrûtiyeta II'yem hatiye damezrandin, li gel kurdan avakirina "hemwelatiya Osmanî" jî kiriye erkeke xwe. Bi destnîşaniya Kanun-i Esasi [Qanûna Esasî] ya bingeha wê hukmên şerî'etê bû, armanca sazbûna komeleyê, kifşkirina pêdiviyên gelê kurd û bi perwerdehiyê pêşvebirin û gihandina wî ya refahê bû. Ji hêleke din ve, bi saya fikra hemwelatiya wekhev, armanceke din a komeleyê ew bû ku hewl bide dubendiyên bi gelên din, nemaze yên bi ermeniyan re çareser bike. Xuya ye ku KAPK di gel fehma hemwelatiya wekhev helwesteke nenavendîtiyê [edem-î merkeziyet] jî hebû. Ev yek di beyannameya komeleyê de ji pêşniyarên wekî zêdekirina desthilatiya wîlayetan tê fêhmkirin. KAPK beyan dike ku ji bo pêşvebirina Dewleta Osmanî destekê dide hemû fikr û reforman û piştgiriya "bernameya siyasî ya Cemiyeta Îttîhad û Teraqqî ya Osmanî" dike. Bi taybetî ev xal û bi gelemperî beyannameya komeleyê li armanca damezrandinê tê û cihêtiya bingehîn ya KAPK'ê ji komeleyên kurd ên dûvre hatine sazkirin nîşan dide.

Nivîsarên rewşenbîr û pêşengên kurd ên mîna M. Tewfîqê Silêmanî (Pîremêrd), Îsmaîl Heqqî Babanzade, Ehmed Cemîl, Seîdê Kurdî û Seyîd Ebdulqadir jî di çarçoveya babetên beyannameyê de, li ser pirsgirêkên warên ziman, aborî û perwerdehiyê dinivîsîn û seba çareserkirina wan pêşniyarî pêşkêşdikirin. KAPK'ê her wiha berpirsiyarî girtiye ser xwe ku pirsgirêkên li erdnîgariya ku kurd û ermenî bi hev re lê dijîn çareser bike. Mesela, piştî îlana Meşrutiyeta II'yem ji bo islah an jî rakirina Lîwayên Hemîdiye çend pêşniyazan kirine. Bi weşandina telgrafên eşîrên kurd, xwestine balê bikişînine ser pirsgirêkên gelê kurd ku bi gotina Janet Klein, doza pêşengîtiya[8] wî gelê kirine.

Neh jimareyên *RAPK'*ê li cem me hene. Tarîxa çapa jimareya dawîn 30'ê Rêbendana 1909'an e. Ji ber ku di jimareya dawîn de li ser rawestandina weşanê tu agahî tune, dibe ku jimarene piştre derketibin winda bûbin. Lê rewşa siyasî ya serdemê jî dibe ku kiribe ku komele xebatên xwe rawestîne. Malmîsanij diyar dike ku komele piştî bûyera 31ê Adarê (1909) hatiye girtin.[9] Bûyera 31'ê Adarê ji İttihat ve Terakkiyê re ku bûye destpêka heyameke nû, kiriye ku çewisandina muxalefetê zêdetir bibe. Ji ber bûyerên bi vî rengî û encamên wan, sala 1909'an guherînine qanûnî hatine kirin. Qanûna Cemiyetan ya 16'ê Gelawêjê yek ji wan guherînan bû; pêşî li avalirina komeleyan vedikir, lê belê sînorê çalakiyên karibin bikin teng û ji bo girtina komeleyan çarçoveya zagonê kifşe dikir.[10]

---

[7] M. Emîn Bozarslan, *Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi*, Uppsala: Weşanên Deng, 1998, r. 40.
[8] Janet Klein, "Claiming the Nation: The Origins and Nature of Kurdish Nationalist Discourse: A Study of the Kurdish Press in the Ottoman Empire", Unpublished M.A. Thesis, Princenton University, 1996.
[9] Malmîsanij, *Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti ve Gazetesi*, r. 52.
[10] Füsun Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi,* Stenbol: İletişim Yayınları, 2004, r. 27.

KAPK'ê, wekî gaveke piştî pêkhatina armanca hevpar a hevkariya Jon Tirkan û rewşenbîrên kurd ku bi dijberiya Ebdulhemîdê II. dest pê kiribû, weşana xwe demeke dirêj nedomandiye, rewşa guherok a siyasî bandor li nivîsan û çalakiyên rêxistinî kiriye.

Tê zanîn[11] ku piştî KAPK'ê, bi taybetî seba pêkanîna armancên wê yên perwerdehiyê, Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti [Komeleya Kurd a Belavkirina Perwerdehiyê] (ji vir pê ve KKBP) hatiye damezirandin. Karê girîngtirîn yê vê komeleyê, di sala 1910an de li Stenbolê vekirina "Meşrutiyet Mektebi" [12] ye [Dibistana Meşrûtiyetê] û armanca mezintirîn li wîlayetên kurdan jî vekirina dibistanan e. Lê belê KKBP jî mîna KAPK'ê piştî demekê hatiye girtin. Di sînorkirina xebatên komele û girtina wan de helbet rola polîtîkayên hikûmetê hebû lê belê divê reqabeta navbera rewşenbîr û pêşengên kurdan jî di bîra mirov de be. Mesela, di *Rojî Kurd*ê de nivîsarên nivîsakrekî/e bi navê Xezal agahiyên balkêş dihewîne. Nivîskar dibêje beriya çend salan mezinên kurdan li hev civiyane û yek-du komele ava kirine. [Divê ev komele KAPK û KKBP bin.] Lê belê li gorî nivîskarê/î damezrînerên komeleyan bi hev ketine, sedem reqabeta mezinatiyê belav bûye. Dûvre di demeke kin de xortên kurd hatine cem hev û wan Hêvî damezirandiye. Lê nivîskar ji bêeleqetî û alînekirina mezinên kurdan gazincan dike. [13] Ev gotinên Xezal ne tenê pêvajoya belavbûna KAPK û KKBP'ê lê belê pêvajoya avabûna Hêviyê jî ji me re ronî dike.

Sedemên belavbûnê her çi bin, di destpêka sedsala 20'an de hem KAPK hem jî KKBP bi helwesta rewşenbîrên kurd ên li ser navê gelê xwe îrade beyan kirine ku welat û gelê xwe bi perwerdehiyê bigihînine refahê, seba vê yekê bername çêkirine û ji nifşên piştî xwe re bûne mînak.

Komeleya Hêvî ya Xwendekarên Kurd

Li ser tarîxa damezirandina Hêviyê çend rîwayet hene, lê belê li gorî damezirînerekî komeleyê Qedrî Cemîlpaşa (Zinar Silopî) ew tarîx 1912 e.[14] Qedrî Cemîlpaşa dibêje damezrînerine komeleyê Omer Cemîlpaşa, Fûad Temo û Cerrahzade Zekiyê Diyarbekirî ne.[15] Ji bîranînên Cemîlpaşa tê fehmkirin ku Şukrî Sekban alîkariya aborî daye komeleyê.[16] Ev komeleya ku hê wextê Qedrî Cemîlpaşa li Halkalı Ziraat Yüksekokulu [Dibistana Bilind ya Çandiniyê – Halkalı] bi hevalên xwe yên xwendekar re biryara avakirinê dabû, yekemîn rêxistina qanûnî ya xwendekarên kurd bû. Nivîskarê kovara *Rojî Kurd*ê Xelîl Xeyalî yê Modkî di komeleyê de mirovekî xwe-

[11] Mehmet Bayrak (ed), *Açık/Gizli-Resmi/Gayrıresmi Kürdoloji Belgeleri,* Cilt. 1, Stenbol: Öz-Ge Yayınları, 1994, r. 546-549.
[12] Bahattin Demir, "Devlet Destekli Eğitim ve Kürd Meşrutiyet Mektebi", *Toplumsal Tarih,* Hejmar. 200, r. 72-78.
[13] Xezal, "Dema Kalê Me - Çaxa Me- Dema Tê", *Rojî Kurd*, Hejmar. 1, 6 Haziran 1329/19 Hezîran 1913, r. 26-28.
[14] Malmîsanij, *Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti-İlk Legal Kürt Öğrenci Derneği,* Stenbol: Avesta Yayınları, 2002, r. 51.
[15] Malmîsanij, *bn,* r. 51.
[16] Kadri Cemil Paşa, *bn,* r. 27.

dantesîr bû. Memdûh Selîm jî sekreterê giştî yê Hêviyê bû. Qedrî û Ekrem Cemîlpaşa li Lozanê ku seba perwerdehiyê çûbûnê şaxeke Hêviyê vekiribûn.[17] Tê xuyan ku xebatên Hêviyê ne tenê li Stenbolê bûyîne. Hêvî ku bi Şerê Cîhanê yê Yekem re hatibû girtin di sala 1919'an de dîsa tê damezrandin[18] û ev serdem wekî "Dewra Duyem ya Hêviyê" tê binavkirin.

Weşana pêşîn a Hêviyê, *Rojî Kurd* bû ku sala 1913'an li Stenbolê derket. *Rojî Kurd* mehane bû û çar jimareyên wê hene. Ji xeynî *Rojî Kurd*ê, *Hetawî Kurd* û *Yekbûn*'a[19] ku hê jimareyên wê nehatine dîtin jî weşanên Hêvîyê bûn. *Hetawî Kurd*ê jî roja 24'ê Kewçêra 1913'an dest bi weşanê kiriye û jimareya dawîn Pûşpera 1914'an derketiye[20]. Mîna *Rojî Kurd*ê meqaleyên *Hetawî Kurd*ê jî hem bi tirkî hem bi kurdî bûn.

Hêvî seba ku ewilîn komeleya legal a xwendekarên kurd e, helbet girîng e. Lê cihêtiya wê ya gotûbêjî ji kovar û rojnameyên din ên kurd xaleke din e ku divê bê diyarkirin. Me li jorê behsa KAPK'ê kiribû ku damezrîner û endamên wê tesewireke dahatûyekê hebû ku piştî Meşrûtiyeta II'yem bi baweriya hemwelatiya makezagonî û di çarçoveya hemwelatiya Osmanî de komên etnîk/dînî yên tirk, kurd, arnawid, çerkes, ermenî û rûm tev dikarin bi hev re bêyî ku nasnameyên xwe winda bikin bijîn. Tevî fikra hemwelatiya ku tu unsûr ne raserî ya din be, şêweyeke revêberiyeke nenavendî ku desthilatiya her herêmê zêdetir bibe dihate pêşniyarkirin. Lê salekê, du salan piştî Meşrûtiyeta II'yem di bin rêveberiya İttihat ve Terakkiyê de coş û hêviya pêşî nemabû. Ne şaş e mirov bibêje guherîna siyasî tesîr li bernameyên rewşenbîrên kurd kiriye. Sedem vê, Hêvî jî bi girîngiya ku dida perwerdehiyê, dîrokê, yekîtiyê, ziman, welat û hestên yekîtî û pevretiyê ku ji hêmanên girîng ên neteweperweriyê têne hejmartin, beriya Şerê Cîhanê yê Yekemîn li qonaxeke muhîm bû.

Lê divê mijarek bê ronîkirin. Her çendî te'bîra "rewşenbîrê kurd" çarçoveyeke fireh nîşanî me dide jî, rewşenbîrên hem di KAPK'ê de, hem jî di Hêviyê de hatine cem hev yekîtiyeke homejên a fikrî tune bû. Rasttir e bê gotin ku li Împeretoriya Osmanî ya sedsala 20'an tevgera kurd ji gelek parçeyan pêkhatî bû. Hêvî jî wekî KAPK Û KKBP tenê rûyekî wê pirrhêliyê nîşan dide. Her çendî meylên fikrî yên rewşenbîrên derdora vê komeleyê jî hev negirin, sedemin hebûn ku seba rewşengeriya kurd bernameyeke hevpar çêbikin. Kovara *Rojî Kurd*ê ji bo pêşkêşiya vê bernameyê bûbû mînberek. Di beşên paştir ên vê nivîsê de bi sernavên ziman, dîrok, welat, yekîtî û jin mijarine xistibûne bernameya *Rojî Kurd*ê dê bêne raberkirin. Her wiha em dê lê binêrin ka mijara neteweperweriyê ku cereyana girîngtirîn a sedsala 20'an tê hesibandin di kovarê de çawa hatiye nîqaşkirin. Beriya bi mînakên kurt qala babetên di *Rojî Kurd*ê de derketine bê kirin, sûdewar e ku em li guherîna rewşa siyasî ya serdemê hinekî binêrin.

---

[17] Kadri Cemil Paşa, *bn,* r. 35.
[18] Kadri Cemil Paşa, *bn,* r. 163
[19] Malmîsanij meqaleyeke Mehmed Salih Bedirxan nivîsiye û di rojnemeyê de hatiye weşandin raberî me dike. Malmîsanij ji wê berhema Mihemed Salih Bedirxan ku keça wî Rewşen Bedirxanê bi navê "Muzekkîrat" wergerandiye erebî ev nivîsar wergirtiye û bi alîkariya Mehemed Bekir "mealen" wergerandiye. *bn,* r. 243-4.
[20] Malmîsanij, *bn,* r. 161.

Rewşa Siyasî ya Salên 1909-1912

Şerên Balkanan ji polîtîkayên tirkperestiyê yên "İttihat ve Terakki"yê re wekî mîlad tê dîtin. Her çendî ev yek ji hêla polîtîkayên neteweperweriyê ve wiha be jî, rûdanên di navbera salên 1909 û 1912'an jî bûne nîşaneyên ewilîn yên rewşa tadeyiyê. Piştî Meşrûtiyeta II'yem bi zagonên cihê, mafên karkeran û yên rêxistiniyê hatine bisînorkirin. Piştî dij-şoreşa avrêla 1909'an dijberî tundewarane hatiye çewisandin û Stenbol heta 1912'an di bin destên rêveberiya rewşa awarte de maye.[21] Li gel polîtîkayên hikûmetê, bûyerên li tevahiya împeretoriyê jî kirine fikr û xwesteka nasnameya "hemwelatiya Osmanî" li paş bê hiştin. Piştî 1910'an Serhildana Arnawid û Şerên Balkanan ji van bûyeran in.

Şükrü Hanioğlu diyar dike ku beriya Şerên Balkanan tirkperestî û neteweperweriya tirk di navbera rewşenbîrine Osmanî û rêxistinine Jon Tirkan de belav bûbûye. Li gorî Hanioğlu Şerên Balkanan bûne sedem ku ev fikr hê belavtir bibe. [22] Arsen Avagyan jî wiha dinivîse ku dema sê rewşenbîrên girîng ên neteweperwerên tirk; Ziya Gökalp, Yusuf Akçura û İsmail Gaspıralı li lijneya navendê hatine hilbijartin, tirkîperestî bi awayekî de facto [fiilî] hatiye pejirandin.[23]

Tevî pêşveçûnên siyasî yên bi vî rengî, ji hêla tesîrkirin û şekldana jiyana civakî ve, çalakiyên komelebûna tirkperestî ango neteweperweriya tirk girîng in. Sala 1911'ê Türk Yurdu Derneği [Komeleya Warê Tirk] hatiye damezirandin û bi heman navî kovarek hatiye weşandin. Kesên pêşeng ên tevgera tirkperestiyê, mîna Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura û Hüseyinzâde Ali Turan di damezirandina komeleyê de cî girtine. Bi gotina Füsun Üstel dezgeha weşanê ya komeleyê xwe "kovara yekane ya bi aşkerayî neteweperwera tirk" daye nasîn. Armanca bingehîn a komeleyê ew bû ku ji bo perwerdehiya bi tirkî belav bike û li dijî dibistanên biyanî ku bi zimanên din perwerdehî dikirin polîtîkayan çêbike.[24] Türk Ocakları [Ocaxên Tirk] ku sala 1912'an hatiye damezirandin bûye saziyeke temsîlkarê neteweperweriya tirk. Üstel bala me dikêşe ser vê yekê ku tarîxa avabûna Türk Ocakları û li dijî Împeretoriya Osmanî, ya yekbûna welatên Balkanan rastî hev tên û bi Şerên Balkanan tirkperestî werdigêre cereyaneke siyasî.[25] Bi rastî jî, Qedrî Cemîlpaşa radigihîne ku serokê komeleya Türk Ocakları Hamdullah Suphi (Tanrıöver) ji wan re gotiye divê Hêviyê bigirin û li avahiya Türk Ocakları odeyek teklîfî wan kiriye. Qedrî Cemîlpaşa dide zanîn ku bi vê helwestê wan xwestiye ku rê li ber xebatên kurdperweriyê bigirin.[26]

---

[21] Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,* Stenbol: İletişim Yayınları, 1995, r. 148-149.
[22] M. Şükrü Hanioğlu "Turkism and theYoung Turks, 1889-1908,". *Turkey Beyond Nationalism: Towards Post-Nationalist Identities*, Hans Lukas Kesier (ed.), London, New York, I.B Tauris, 2006, r. 3-19.
[23] Arsen Avagyan ve Gaidz F. Minassian, *Ermeniler ve İttihat ve Terakki: İşbirliğinden Çatışmaya*, Stenbol: Aras Yayınları, 2005, r. 88-89.
[24] Füsun Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği (1912-1931)*, Stenbol: İletişim Yayınları, 1997, r. 43- 48.
[25] Füsun Üstel, "Türk Ocakları", di nava *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Stenbol: İletişim Yayınları, 2002, r. 263-268.
[26] Kadri Cemil Paşa, *bn,* r. 42.

Balkêş e, yek ji îdeologên Türk Ocakları û neteweperiya tirk Yusuf Akçura û şexsiyetekî girîng ê neteweperweriya kurd Qedrî Cemîlpaşa eynî mînakê didin. Akçura destnîşan kiriye ku ereban bi "Ehalî-ul Ereb"ê û kurdan bi "Hîvî"yê zû ve ye dest pê kirine da ku armancên xwe yên neteweperwer pek bînîn.[27] Bi heman awayî Qedrî Cemîlpaşa dibêje "dema Osmanîperwerî [Osmanlıcılık] wergêriya tirkperweriyê, ereban Muntedî ulEdebî, arnawidan Başkîm û kurdan jî Hêvî saz kiriye."[28]

Her çendî ev gotinên Qedrî Cemîlpaşa girîng bin jî, dibe mirov bandora Osmanîperwerî[29] û îslamîtiyê li ser nivîskarine *Rojî Kurd*ê bibîne. Ev rewş piraniya caran wekî nasnamene ketibine nava hev dixuye. Mesela dema Şerên Balkanan didomin di *Rojî Kurd*ê de Ebû Rewşen [Mihemed Salih Bedirxan] behsa du gêncên kurd ên di van şeran de hatine kuştin dike. Ev îqtibasa li jêrê nasnameyên ketine nava hev rind dide xuyakirin;

> Niha em hewce nabînin tewsiyeya sebr û sebatê li bav û xizmên şehîdên bextewar ên vî dînî û welatî, ku di giyanê zeraqdana kurdayetiya Osmanî de xwedan meqbereke pir bi şan û ezîz û bi rêzdar in, bikin; adeta wêrekiyê ku herî zêde tekilî rûmetê bûye, negirîna li ser wan ên bi şan û şerefa xwe mirine û dijberî girî û şînê, pesndana bi mirina wan e; lê em vê dibêjin:
>
> Hûn; ey dê, bav û birayên van şehîdên muhterem… Eseh bawer bin, xeyal û gorna bîranîna van her du remzên egîdiyê ku xwîn û birayên kurdayetiyê ne sînga xemxwar ya kurdayetiyê ye; heta ku xîret û gêncên kurdan hene dê manewiyata wan bijî; lê niha tişta para me dikeve hişyarî ye… Îbret û tolhildan e![30]

Nivîskar di vê nivîsara xwe de li hêlekê mirina gêncên Kurd ên li şer "wezîfeyeke Osmanîtî û leşkertiyê" û xizmeta ji dîn re dibîne, li hêleke din pesnê qaremantiya Kurdan dide. Herweha dawînê dibêje divê "Kurd ji xew rabin".

Herweke di tevahiya vê nivîsê de bal tê kişandin ku ev komeleyên li Stenbolê hatine damezrandin û hewl didan li deverên ku kurd lê dijîn şaxên xwe vekin, tenê baskekî tevgera kurd bûn. Dema Komeleya Hêviyê ya Xwendekarên Kurd hate damezirandin ku armanc perwerdehî, pêşvebirina kurdî, pêkanîna yekîtiya kurdan, pêşveçûna aborî, geşbûn û avabûna kurdayetiyê bi behskirina kesên girîng ên ji dîroka kurd, di navbera rewşenbîr û pêşengên kurd de yekîtiyeken fikrî û armanceke hevpar a siyasî tune bû. Mesela, di hilbijartinên sala 1912'an de Huseyn Bedirxan ê nûnerê Hürriyet ve İtilaf Fırkası [Partiya Azadî û Lihevhatinê] piştî hilbijartinên ku tê de hedîse derketibûn li xwepêşandeneke li sencaxa Sêrtê ya wîlayeta Bedlîsê destnîşanî kurdan kiriye ku arnawidan ji bo parastina qewmiyeta xwe çek hildane. Ev gotinên Huseyn Bedirxan ku divê kurd ji demê îstîfade bikin nîşaneya wê ye ku di nava rew-

---

[27] Rıdvan Akın, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağılma Devri ve Türkçülük Hareketi 1908-1918,* Stenbol: Der Yayınları, 2002, r. 52.

[28] Kadri Cemil Paşa, *bn,* r. 33.

[29] Ji bo têgeha Osmanîtiya li nava cemiyetên kurdan ên berê Şerê Cîhanê yê Yekem bnr li. Djene Rhys Bajalan, *Jön Kürtler: Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Kürt Hareketi (1898-1914),* Stenbol: Avesta Yayınları, 2010.

[30] Ebû Rewşen [Mehmed Salih Bedirxan], "Kürdlüğün Menâkıb-ı Hamâsetinden İki Sîmâ-yı Besâlet", *Rojî Kurd,* Hejmar. 4, 30 Ağustos 1329/12 Rezbar 1913, r. 8.

şenbîrên kurd de fikrek bi tenê tune bûye. Ji vê tê fêhmkirin ku rewşenbîrine xwedan fikra veqetîna ji Împeretoriya Osmanî jî hebûn.[31] Sala 1913'an piştî mirina wî di *Rojî Kurd*ê de bi jan û rêzdarî li ser hatiye bibîranîn.[32]

Di *Rojî Kurd*ê de Mijara Ziman

Tişta beriya 1914'an *Rojî Kurd*ê girîng dike, rewşengeriya kurd a li ser ziman, wêje, dîrok û pêşkêşiya perwerdehiya wê ya bi bernameyeke domdar û bi plan e.

Di kemilîna neteweperweriyê de cihê ziman bêguman di rêza pêşîn de ye. Mijareke sereke ya di rûpelên rojnameyê de hatiye nîqaşkirin jî, ji kurdî re çêkirina alfabeyeke nû û bikaranîna zimên e. Xelîl Xeyaliyê Modkî wan miletên din mînak nîşan dide û wiha dibêje ka çima divê gel bi zimanê xwe binivîsînin û çêbikin:

> (…) Çira ku îro di dinyayê da hevqa milet û qewm heye ku (em yek wan qenc nas nakin) hed û hesab[ê] wê tune, bi ziman[ê] xu dixunîn, û dinivîs[in], kitêban çêdikin, û mekteb û medrese[yê] xu da ta'lîm[a] zarok[ê] di xu dikin, yek ji wan ranebûye, negotiye ku bi ziman[ê] me xundin û nivîsandina wê zehmet e. Ez dê bişemirînim, ziman[ê] miletek[î] dî qebûl bikim. Îro îngilîz, fransiz, alman, mosqof, îtalya[n], le ku diçin heman mekteban vedikin, ziman[ê] xu didine ta'lîmkirin. Sebeb[ê] wê çi ye? Helbet helbet di wê da ji bo milet[ê] xu fa'ideyeke dîtine, eger tê da fa'ideyek nedîna, çira hevqa mesrefan dikiran û hevqa zehmetan didane xu (...).[33]

Piştî van gotinên Xelîl Xeyalî diyar dike ku ji meleyên kurd li ser kemilandina zimanê kurdî li benda pêşniyaran in.

Xelîl Xeyalî di nivîsareke xwe ya din a *Rojî Kurd*ê de hewcetiyên kurdan wiha dihejmêre: Elfabeyeke nû, ferhengek, îlmîhalek, pirtûkeke dîroka kurdan vebêje, li ser welatê kurdan agahî, vekolîna adet û kevneşopiyên wan, xebateke li ser nav û hejmara eşîran, pirtûkeke rêziman û hesêb, jînenîgariya kesayetên girîng ên kurd, wêjeya kurdî û navên şa'irên wan, û tomarkirina wêjeya devkî. Ji bo pêkanîna vê armancê ji xwendevanên kovarê dixwaze çi di destê wan de hebe bigihînine Hêviyê, çi zanibin bi wan re parve bikin.[34]

Nîqaş zehftirîn jî li ser pejirandina elfabeyeke nû hatiye kirin ka gelo divê kurdî bi kîjan elfabeyê; ermenî, latînî an erebî bê nivîsandin. Salih Bedirxan di nivîsine xwe de elfabayeke ji Tamim-i Maarif [Namedora Perwerdehiyê] û Islah-ı Huruf Ce-

[31] Yener Koç, "Siird Sancağı'nda 1912 Seçimleri Toplumsal Dinamikler ve Politik Farklılaşmalar", *Toplum ve Kuram: Lêkolîn û Xebatên Kurdî*, Hejmar. 6-7, Güz-Bahar 2012, r. 289-306.
[32] "Bedirhanî Hüseyin Paşa", *Rojî Kurd,* Hejmar. 3, 1 Ağustos 1329/14 Gelawêj 1913, r. 5.
[33] Modanî X [Xelîl Xeyalî], "Ziman û Nezaniya Kurdan", *Rojî Kurd,* Hejmar. 2, 6 Temmuz 1329/19 Tîrmeh 1913, r. 29-30.
[34] M.X. [Xelîl Xeyalî], "Ziman", *Rojî Kurd,* Hejmar. 3, 1 Ağustos 1329/14 Gelawêj 1913, r. 20-22.

miyeti [Komeleya Islaha Herfan] çêkirî di *Rojî Kurd*ê de diweşîne. Salih Bedirxan alîgira bikaranîna herfên erebî ye.[35]

Hêsankirina xwendin û nivîsdina kurdî dê hejmara xwende û nivîskara zêde bike, pêşî li çapemeniyê veke û bi vî awayî dê civakeke kurdîxwîn û kurdînivîs çêbibe. Salih Bedirxan girîngiya rayeke giştî ya mîna vê wiha dibêje:

> Çapemenî ye ku raya giştî tîne holê û berekî kifşe dideyê. Miletekî ku girîngiyê nede çapemeniyê hîç armanceke kifşe di fikrê gelemperî yê wî de çênabe; miletekî ku nikaribe coyeke pê zana û zexm deyne ber xwe, wekî avê berdî ser erdekî şov e beyar hêzên wî yên surişti dibin ziyan, diçin: Û li ser vê yekê ha ew milet sedem vê xefletê ji xetereya bêcivakjiyînê û rojekê windabûnê û windakirinê nafilitin; ya rastî ger em baş bifikirin em nîşaneyên vê mirina muheqeq a ku ev nexweşiya tirsnak ji me re diyar dike dibînin û ew di me bi xwe de dixuye ku em li ber têkçûnê ne.[36]

Mimkun e ev xala Salih Bedirxan ku hêza miletekî nikaribe raya giştî birêve bibe dişibîne ava diherile ser çola beyar, ziyan dibîne û nivîskarên din ên *Rojî Kurd*ê (û her wiha *Hetawî Kurd*ê) ku girîngiya çapemeniyê destnîşan dikin bi çavê Benedict Anderson "kapîtalîzma çapê" bê xwendin. Anderson dibêje bi rêya çapê "hişyariya neteweyî" ku aîdî komekê ne bi mirovên nivîsên bi eynî zimanî dixwînin û têdigihên re tê afirandin.[37]

Mijara Dîrokê

Her wekî li beşine jorê jî hatiye diyarkirin, ziman û dîrok nemaze di *Rojî Kurd* û bi gelemperî dezgeha din a weşanê ya Hêviyê *Hetawî Kurd*ê de mijarek e ku zehftirîn li serê hatiye nivîsandin. Ji bo pêkhatina rewşengerî û hişyariya kurd pêwîst e ku kurd dîroka xwe zanibin. Ji ber vê yekê Abdullah Cevdet, tevî danîşana pêşveçûnên girîng ên sedsala 20'an destnîşanî Kurdan dike ku divê hem li mêjûya xwe hem jî li "dîroka dahatûya xwe" xwedî derkevin:

> Dîroka Kurdan heye? Bi (*Şerefname*yekê) miletek nikare şerefa dîroka xwe anjî dîroka şerefa xwe biparêze, bindestî xwe bigire? Sedsala em tê de ne ne henek e, sedsala 20'an e. Miletê ne xwediyê dîroka mêjûya xwe, ne xwediyê dahatûya xwe ne xwediyê xwe ye. Milet û ferdên nebin xwediyên xwe dibine memlûk, malê hinekên din.[38]

---

[35] M.R. Ezîzî [Mihemed Salih Bedirxan], "Harflerimiz ve Teshil-i Kıraat", *Rojî Kurd,* Hejmar. 2, 6 Temmuz 1329/19 Tîrmeh 1913, 12-13. Li gorî Doktor Abdullah Cevdet diviya herfên latînî bihatana bikaranîn. "Bir Hitab", *Rojî Kurd*, Hejmar. 1, 6 Hezîran 1329/19 Pûşper 1913, 3-4. Li ser vê mijarê raya balkêştirîn a Mewlanzade Rifat e. Li gorî Rifat divê elfabeya Urartû bê nûjenkirin. Çunkî li gorî wî kurd û ermenî ji heman rahî ne, ji ûrartûyan tên. "Muhterem *Hetawî Kurd* Gazetesi Müessislerine", *Hetawî Kurd*, Hejmar. 2, 20 Teşrînî sanî 1329/3 Gelawêj 1913, r. 2-3.

[36] Salih Bedirxan, "Kılıçdan Evvel Kalem", *Rojî Kurd*, Hejmar. 3, 1 Ağustos 1329/14 Gelawêj 1913, r. 6.

[37] Benedict Anderson, *Imagined Communities,* London, New York: Verso, 1991, r. 37.

[38] Doktor Abdullah Cevdet, "Bir Hitab", r. 3

Tevî şîroveyên li ser dîrokê, resmên kesên girîng ên kurd danîne ser bergan, jînenîgariya kesên mîna Selaheddîn Eyyûbî ku dewlet damezrandine, Huseyin Kenan Bedirxanê ji mala mîran hatiye, ji bo "hesreta rojên xweş û serkeftî yên heyama berê" xistine kovarê. Her wekî Salih Bedirxan jî girîngiya dîrokê ya ji bo netewebûnê bi gotina "dixwazim bibejîm ku zirar û ziyana me ji bêdîrokiyê ew e ku em bi windabûna hebûna qewmê xwe, di erefeya bendetiya felişîn û jibîrbûnê de ne, ji vê zirara heyatî mezintir mehrûmiyet û husran çênabe."[39]

Li hêleke din nivîskarê bi navê Ekrem (îhtîmal e Cemîlpaşa be) ku bi hesret heyama berê tîne bîra xwe rojên berê û niha hevrû dike; diyar dike ku dema mîr serdest bûn gelê kurd bi refahî dijiya û mîr, axa, bazirgan, û cotyar tev wekhev bûn.[40] Ev hesreta heyamên nîv-xwesere nîşan dide ku di navbera nivîskarine *Rojî Kurd*ê de helwesteke serxwebûnê hebû. Lê tê dîtin ku ev helwest ji bo rewşenbîrên kurd ên ku li Stenbolê tevî karine enetellektuelî dibûn ji kesên li Kurdistanê seba vê yekê dixebitîn, cihê tevî ku em ji rojnameyan wan derdixistin fehm dikin, ji bernameyekê bêhtir, wekî hesreteke heyamên berê di nava nivîsaran de maye. Ev hesreta heyama berê ku di nivîsarên *Rojî Kurd*ê de jî dixuye bi hesreta 'weten-î esliye' ya wan re bûye yek.

Têgihîştina Welat

Pevbestîna welatê hevpar jî eynî mîna pevbestîna dîroka hevpar mijarek e ku ji aliyê nivîskarên *Rojî Kurd*ê ve gelekî dihate nîqaşkirin. Piştî mirina wî, jiyana Huseyn Kenan Bedirxan di *Rojî Kurd*ê de wiha hatiye nivîsandin:

> Wekî ferdên din ên malbata Huseyn Paşa sedem ji bilî pêmayiya bav û kalanê wî, mal û milkê wî yê hatî çopandin, li welatê wî yê eslî û kaniya xîreta camêriya wî tu sermiyana jiyan û debara wî tune bû û ji bo bersivdana lutfa vê fedakariyê xwe mecbûr dîtiye ku bi vegera li ser hestên xwe yên nîjadî bijî û vegere welatê xwe yê eslî û bi birayê xwe Huseyn Paşa re wan daye ser rêya Kurdistanê.[41]

Li gorî Umut Özkırımlı, vesazandina neteweyî ya qadeke civakî, girîngtirîn gaveke netewesaziyê ye.[42] Helbet neteweyîkirina erdnîgariyê bi alavên nûjen, alayan, nexşeyan, pûlan digihe asta bilindtirîn.[43] Lê li gorî wê demê hişyariya neteweyî ya ku bi "welatê eslî" di *Rojî Kurd*ê de dihate afirandin gaveke pêşîn e ku divê piçûk neyê dîtin. Erdnîgariya Kurdistanê bi dewletên di dîrokê de lê hatine avakirin, mîr, axa û kesayetiyên girîng ên tarîxî wekî niştiman hatiye sêwirandin. Wekî Anthony

[39] Salih Bedirxan, "Kılıçdan Evvel Kalem", r. 6.
[40] Ekrem [Cemîlpaşa], "Berê û Niha", *Rojî Kurd,* Hejmar. 4, 30 Ağustos 1329/12 Rezber 1913, r. 32.
[41] "Bedirhanî Hüseyin Paşa", r. 5.
[42] Umut Özkırımlı, *Contemporary Debates on Nationalism; A Critical Engagement,* New York: Palgrave, 2005, r. 180.
[43] Umut Özkırımlı, *Contemporary Debates on Nationalism; A Critical Engagement,* r. 180-181.

Smith dibêje "welat" hem netewe li serê dijî, berdest e, hem jî şopên heyamên berê yên mîstîk dihewîne.[44]

Mijara welat me tîne pirsiyareke hundirîn a rewşenbîriyê ku di *Rojî Kurd*ê de zehfî hatiye nîqaşkirin: Divê rewşenbîrê kurd li Kurdistanê bijî an li Stenbolê? Kîjan dever dê alîkarî bike ta ku bigihîje armancên xwe? Em dibînin ku li ser van pirsan damezrînerên Hêviyê û/anjî rewşenbîrên di weşanine din de ramanên xwe vedibêjin li hev nekirine. Di *Rojî Kurd*ê de nivîskarê bi navê Bulgaristanlı Togan şîretê li gêncên kurdan dike ku wekî xortên tirkan nekevine wê şaşiya ji gelê xwe dûr bikevin û li ser mijarê ramanên xwe wiha derbirine:

> Eger hûn ji wê deverê dûr bimînin, hewl bidin peywira xwe ya ronîkirin û rêberiyê li derveyî wê deverê bikin, eseh zanibin dê xebata we bibe ziyan. Li ser navê milet dê tu fêkiya bifêde nede. Miletê we dê we, çîna xwe ya rewşenbîrî, bi tu awayî ji xwe nehesibîne. Dê we her biyanî bihesibîne. Dê bandora rêbertiya we li wir hîç nebe. Vê yekê her di bîra xwe de bihêlin ku miletên vî zemanî hişyar bûne an jî nemaye hişyar bibin, ew milet in ku çîna xwe ya rewşenbîr her di sînga xwe de dihewînin. Çîna rewşenbîra ya van miletan her car di nava çînên din en miletê xwe de ne, û dema felaketê ya miletê xwe pê re dinale, û rojên şahiyê dîsa pê re dilorîne. Va hûn, ku vê peywirê millî ya berê xwe dayî we, bi vî şêweyî têbigihên, û wiha dest bi pêkanîna wê bikin, hûn dê hingê wê peywirê tam bi maneya îro pêk bînin. Û baş zanibin, bi vî şêweyî hûn dê ne ku miletê kurd vejînin lê, miletê kurd ji tunetiyê çêbikin.[45]

Bulgaristanli Togan jî wekî berê ku Abdullah Cevdet destenîşan kiribû, di wê fikrê de ye ku çaxê tê de ne, çaxê hişyarbûnê ye û ev hişyarbûn ne mimkun e bê gel were kirin. Dema gelemperiya nivîsarên *Rojî Kurd*ê bên nirxandin dê bê dîtin ku raya gîştî ya li ser ziman û çapemeniyê, mêjûya hevpar, kesayetiyên girîng ên dîrokî û pevbestîna welat herî zêde hatine nivîsandin. Li gorî Togan rewşenbîrên kurd dema ku bi gelê xwe re bijîn, dikarin armancên xwe pêk bînin û bi vî awayî ne ku miletê kurd vejînin lê miletê kurd çêbikin.[46]

Lê li ser jiyîna li Kurdistanê tê dîtin ku di navbera rewşenbîrê kurd û Togan de ji hêla metodê ve ji hev cihêtî hene. Mesela Mewlanzade Rifat di *Hetawî Kurd*ê de dinivîse ku xortên kurdan jî divê mîna yên ermeniyan pêşî perwerdehiya xwe bigirin û dûvre bi bernameya zexm vegerine xaka lê çêbûne. Wekî din li gorî wî bêyî ku plangeriyeke xebatî bê kirin, şandina xortên kurdan bo Kurdistanê bê encam e.[47]

---

[44] Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations,* Oxford, Cambridge: Blackwell Publishers, 1986, r. 184.

[45] Bulgaristanlı Togan, "Milletinize Karşı Vazifeniz: Kürd Münevver Gençliğine", *Rojî Kurd,* Hejmar. 2, 6 Temmuz 1329/19 Tîrmeh 1913, r. 2-3.

[46] Mijar jiyîna li Kurdistanê an jî derey wê di hejmarine Hetawî Kurdê de jî hatiye nirxandin. Lê em nikarin bibêjin ku rewşenbîrên kurd ên wê serdemê li ser rayekê li hev kirine. Mesel Abdullah Cevdet dibêje divê gênc biçine Kürdistanê dibistana vekin û şûna li deverine din bibine walî, bila bibine mamosteyên wan dibistanan. Li gorî Abdullah Cevdet encax bi vî awayî gêncên kurd dê di rêya rast de bin. "*Hetawî Kurd* Gazetesi Muharrirlerine", *Hetawî Kurd,* Hejmar. 1, 11 Teşrînî evvel 1329/24 Kewçêr 1913, r. 2-3.

[47] Mevlânzade Rıfat, "Muhterem *Hetawî Kurd* Gazetesi Müessislerine", *Hetawî Kurd*, Hejmar. 2, 20 Teşrînî sanî 1329/3 Berfanbar 1913, r. 2-3.

Helwesta Yekîtî û Piştevaniyê

Serdema Meşrutiyeta II'yem di nava tevgera kurd de pêwendiya navbera peyvên [te'awun û tereqqî]yê "piştevanî" û "pêşveçûnê" zehfî girîng hatiye dîtin û ev nav li komeleyên hatine damezirandin kirine. Nivîskarên *Rojî Kurd*ê jî gelek caran nîşan dane ku pêşveçûna kurdan bi rêya yekîtî û piştevaniyê pêk tê. Ji bo xeyala yekîtî û pevretiya "miletê kurd" gava ewilîn rakirina dubendiyên eşîran e. Mesela, xwediyê kovarê Edulkerîmê Silêmanî wekî gelek mijarên din bal kişandiye ser perwerdebûna komelkî. L gorî Ebdulkerîmê Silêmanî ger sed kes li hev bicive û her kesek li ser mijareke cihê bixebite, dê heta mehekê sed mijar bêne zanîn.[48]

Her wiha danezanîna ku tebîbekî çavan ê bi navê Heyderzade Ehmed yekşeman kurd ên nexweş ên feqîr belaş tedawî dike, mînakeke hewldana ji bo vê yekîtî û pevretiyê ye. Ebdulezîz Baban Osmanlı Teshil-i Mesalih İdarehânesi [Rêveberiya Hêsankirina Karên Fermî ya Osmanî] vekiribû û hemû hewmwelatiyan, nemaze "qewmê kurd ku xwedanrûmet e ku yek jê ye" dikarî jê sûd wergirin. Vê saziyê bi destheqekî hindik di kar û barên fermî de şêwr û alîkarî dida. Ev hestên yekîtî û piştevaniyê ji bo pêşveçûna aborî helwesta hevkariyê jî nîşan dida.

Helwesta Pêşveçûna Aborî

Wekî ku ji nivîsarên rewşenbîrên kurd ên *Rojî Kurd*ê jî bê fehmkirin, pêşveçûna aborî ya Kurdistanê armanceke di bernameya wan de bû. Ji vê sedemê 'reformên' di warê çandiniyê ku sereke debara gelê kurd bû, nivîskar gelekî mijûl kirine. Mesela, Necdedê Diyarbekirî di nivîsara xwe "Cotkarî" de dibêje ku li Ewropayê di çandiniyê de mekîne dişixulînin û mekîne di dîn de ne heram in. Seba vê yekê li gelê kurd tewsiye dike ku zarokên xwe bişînine dibistanên çandiniyê. Hêvîdar e ku zarokên ji van dibistanan derkevin dê li Kurdistanê bixebitin.[49] Necdedê Diyarbekirî tevî ku dibêje mekîne ne heram in, bernameyeke çandiniyê pêşniyarî gelê bi pirranî misilman e dike.

Ji bilî nivîsarên li ser çandiniyê mirov rastî yên li ser baziganî, pêşniyazên pêşveçûna bazirganî jî tê. Ebdulkerîmê Silêmanî ku pêşî qala girîngiya perwerdebûna komelkî kiriye, di nivîsareke din de bal dikişîne şerîkeyên komelkî. Li gorî Ebdulkerîm bi vî awayî ne tenê bazirganî dikemile, her wiha dibistan dê bêne vekirin, alîkariya xwendekaran bê kirin, dest heqê mamosteyan bê dan.[50] Wekî tê xuyan li nik Ebdulkerîm "te'awun" û "tereqqî" bi hev re ne.

Ji bilî helwestên ziman, dîrok, wêje û welatê hevpar, xebat, piştevanî û pêşveçûna aborî, rewşenbîrên kurd wekî mînakên din ên li Împeretoriya Osmanî seba jinên kurd jî bername hebûn. Em niha em dê binêrin ka nivîskarên *Rojî Kurd*ê jinên kurd çawa nirxandine.

[48] Silêmanî Ebdulkerîm, "Tal û Şîrîn", *Rojî Kurd*, Hejmar. 1, 6 Haziran 1329/19 Pûşper 1913, r. 21.
[49] Diyarbekirî Necdet, "Cotkarî", *Rojî Kurd,* Hejmar.1, 6 Haziran 1329/19 Pûşper 1913, r. 24-25. Divê bê bibîranîn ku xwendekarên Komeleya Hêviyê ava kiribûn li vê dibistana çandiniyê [Ziraat Mektebi] xwendibûn.
[50] Silêmanî Ebdulkerîm, "Hilatinî Rojî Îqbal", *Rojî Kurd,* Hejmar. 4, 30 Ağustos 1329/12 Rezber 1913, r. 19.

"Di Civaka Kurd de Statûya Jinê"

Rewşenbîrên kurd jî di pêkanîna nasnameya neteweyî de girîngiyê didine jinan. Divê neyê jibîrkirin ku piştî 1908'an İttihat ve Terakkiyê jixwe dixwest reforma civakî ya bi dirûşma "Jiyana Nû, Malbata Nû" bi ser jin û malbatê re pêk bîne.[51] Ji hêla din ve di wê serdemê de tê dîtin ku êdî jin jî, nemaze yên xwende, dest bi rêxistinbûnê kirine. Her wiha em dibînin ku rewşenbîrên kurd jî li guherîna rewşa civakî ya jina Osmanî dinêrin û li nav kurdan li ser rewşa wê, pirsgirêkên wê dihizirin. Nivîskarê bi navê Erganili Y.C. nivîsarek e bi sernavê "Li nav Kurdan Mijara Jinan" daye weşandin. Nivîskar pêşî balê dikişîne ku li Amerîka û Ewropayê jin seba mafên xwe yên civakî û siyasî tê dikoşin, li Asyayê jî mînaka vê pêşveçûnê Japonya ye û rewşa jinan li welatê Osmanî bi gelemperî xirab e, paşê "di civaka kurd de statûya jinan" dinirxîne. Li gorî wî li nav kurdan jin azadtir in, ji bo peyitandina vê nêrîna xwe, ji jiyana civakî çend mînakan dide. Diyar dike ku jin di şerê navbera eşîran de, li deverên di bin teyroka fişengan de bi rehetî digere û di rewşên wiha de kes nikare dest bide wan. Du mînakên din dide; ku jin bi mêrê xwe re diçin ser zeviyê û bi tena serê xwe diçin sûkê, firotanê dikin. Li ser nixumandinê jî dibêje, jinên kurd ji vê hêlê ve jî serbesttir û rehettir in:

> Divê gêncên kurd tê bigehin ku mijara jin û malbatê mijara jînê ye. Beriya hemû tiştî divê bal bidinê da ku [statûya] jinên kurd bilindtir bikin. Divê bizanin ku hebûna dayikên biaqil û serwext wekeî zad ji civakê re pêwîst e. "Jinên miletekî mêzîna radeya pêşveçûna wî ne."
>
> Pêşveçûna miletan û mirovan girêdayî statûya jinên wan e. Divê ev presîb her di bîra we de be.[52]

Wekî dixuye li ser mijarên jin û malbatê nêrîna rewşenbîrên kurd jî ji tevgerên din ên serdemê ne cihê ye; statûya civakî ya jinan pîvana pêşveçûna miletekî ye.

Babetên heta niha me xwendin, fehma ziman, wêje, dîrok û welat ku di *Rojî Kurd*ê de li ser wan zehf hatiye nivîsandin, parek ji hişyarbûna neteweyî hatine qebûlkirin. Wê dema destpêka sedsala 20'an ku neteweyên Balkanan serbixwe dibûn, dengê neteweperwerên tirk berztir dibû û cîranên kurdan û ermeniyan jî dabûne ser rêya helwestên neteweyî, dê bikêr bê ku em li ser modêla ku kurdan a ji bo hişyarbûna neteweyî ji xwe re hilbijartiye bihizirîn.

---

[51] Zafer Toprak, "The Family, Feminism and the State during theYoung Turk Period", *Premiere Rencontre Internationale sur L'Empire Ottoman et la Turquie Moderne*, Stenbol: ISIS, 1991, r. 441-452.

[52] Erganî Madenli Y.C., "Kürdlerde Kadın Meselesi", *Rojî Kurd,* Hejmar. 4, 30 Ağustos 1329/12 Rezber 1913, r. 12. 19. Xebateke li ser gotûbêja neteweperiya kurd ya destpêka sedsal 20'an û mijara jinan: Emine Rezzan Karaman, "Feminity Within the Context of Kurdish Nationalist Discourse in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries", Unpublished M.A. Thesis, Zanîngeha Boğazîçiyê, 2008. Xebateke biteferruat li ser neteweperweriya kurd û jinên kurd: Shahrzad Mojab, *Devletsiz Ulusun Kadınları: Kürt Kadını Üzerine Araştırmalar*, wer. Fahriye Adsay, Sema Kılıç, Ekin Uşaklı, Stenbol: Avesta Yayınları, 2005. Her wiha li ser Kürt Kadınları Teâli Cemiyeti [Komeleya Berzkirina Jinên Kurd] ya 1919'an hatiye damezrandin bnr li: Yavuz Selim Karakışla, "Kürd Kadınları Teâli Cemiyeti (1919)", *Toplumsal Tarih,* Hejmar. 111, Adar 2003, r. 14-24.

Fehma Neteweperweriyê û Binyata Wê

Ji mînaka *Rojî Kurd*ê û çapemeniya wê serdemê tê fehmkirin ku modêla neteweperweriyê ya ku rewşenbîrên kurd xeyal dikir peralêlî modernîte û pêşverûtiyê bû. Armanc "ji bo hebûna di serdema neteweyan de pêşveçûna bi yekîtî û xebatê ye." Her çendî li ser neteweperwerî û serxwebûnê rewşenbîrên kurd xwedan bîr û rayên cihê ne jî, em dikarin bibêjin ku li ser vê xalê li hev dikin.

Di *Rojî Kurd*ê de neteweperwerî wekî îdeologiyekê tê nîqaşkirin. Neteweperwerî carina pêwîstiyeke pêşveçûnê û hebûna neteweyî, carina jî pêşniyarine li ser rêveberiyê dihewîne. Ji vir pê ve em dê nîqaşên neteweperweriyê ku Xezal, M. Salih Bedirxan, Harpûtlu H.B. Abdullah Cevdet û Lutfî Fikrî kirine binirxînin.

Nivîskareke/î bi navê Xezal koka kurd û ermeniyan digihîne asûriyan. Li gorî wî piştî ku îslam hatiye pejirandin, ev gel şibiyane ereban û tenê zimanê wan parastî maye. Piştî ku ketine bin desthilatiya romiyan[53] ji ber ku her du qewm jî misilman bûn, baş li hev kirine, lê kurd nêbûne "xwe". Wan ne zimanê xwe bi pêş ve biriye, ne jî ew dîroka xwe hîn bûne. Ji ber vê yekê divê kurd zimanê xwe bi pêş ve bibin, dîroka xwe fêr bibin û şexsiyetên girîng ên dîrokî nas bikin, yanî pewîstiyên "xwebûnê" pêk bînin, bibin yek.[54]

Ev babetên Xezalê/î nivîsîne fikrine hevpar ên nivîskarên *Rojî Kurd*ê ne. Nivîskaran ji siyasetmedar, nivîskar, şa'ir û melayên di dîrokê de serkeftî bûyîne, sûd wergirtine. Mesela Mihemed Salih Bedirxan şi'ra Ehmedê Xanî ya ku îro hinek dîrokzan daxwaza serxwebûnê dinirxînin[55] xistiye nivîsareke xwe û gotiye divê ev şi'r di gel şi'reke din ê Hecî Qadirê Koyî ji ber bê zanîn.[56]

Ji bilî vî rûyê neteweperweriyê, nivîskarên *Rojî Kurd*ê ji hêla îdêolojîk ve nîqaşa wê dikin. Mesela Harputlu H.B. dibêje ji sedem fikra neteweperweriyê li nav alman, fransî û îngilîzan belav bûye, vê fikrê ew bi pêş ve birine. Her wiha ereban li Misrê, tataran jî li Rûsyayê bi çalakiyên rêxistinî pêşveçûna neteweya xwe ji xwe re kiriye armanc. Harputlu H.B. hevîdar e ku îdeolojiya neteweperweriyê ji alema îslamê re nemaze ji civaka kurd a li paş mayî re bibe wesîleya hişyariyê.[57] Her wekî ji peyvên nivîskar bi xwe tê fehmkirin ew neteweperweriyê şertekî ewilîn ê hişyariya neteweyî dihesibîne.

Di naveroka nîqaşa neteweperweriyê de nêrînên Abdullah Cevdet seba fehmkirina texeyulata rewşenbîrên kurd a li ser şêweyên rêveberiyê, girîng in. Di nivîsara xwe ya bi sernavê "İttihâd Yolu (Riya Yêkîtyê)" de Abdullah Cevdet behsa giftûgoyeke li ser *Rojî Kurd*ê ya bi hevalekî xwe re dike:

---

[53] Kurd ji Osmaniyan re dibêjin romî.
[54] Xezal, "Dema Kalê Me - Çaxa Me - Dema Tê", r. 26-28.
[55] Amir Hassanpour, "Kürt Milliyetçiliğinin İnşası: Yirminci Yüzyıl Öncesi Tarihsel ve Edebi Kaynaklar", di nava *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Abbas Vali (ed), Stenbol: Avesta Yayınları, 2005, r. 135-198.
[56] Mehmed Salih Bedirxan, "Berî Şîrî Qelem", *Rojî Kurd,* Hejmar. 3, 1 Ağustos 1329/14 Gelawêj 1913, r. 24-25. Ehmedê Xanî wiha dibêje: "Ger dê hebûya me padişahek/ Layîq bidiya xwedê kulahek/ Te'yîn dibû ji bo wî textek / zahir dibû ji bo me bextek/ Hhasil bibûya ji bo wî tacek/ Helbet dibû me jî rewacek."
[57] Harputlu H.B., "Garble Şark Milliyet Hezeyanları", *Rojî Kurd,* Hejmar. 1, 6 Haziran 1329/19 Pûşper 1913, r. 8-9.

> Dostekî min ê muhterem û mu'ezziz dema kovar [a *Rojî Kurd*], li ser maseya min a nivîsê dît, ji nişka ve got: "Ev çi kovar e?" Min got: "Kurdolojiya" ye yanî navgîna weşana vekolînên civakî û nîjadî ye. Hevalê min kovar vekir, gava çav bi nivîsareke Kurdî ket, got: "Madem ne bi tirkî ye, madem bi kurdî ye, ev rojnameya 'tefrîqeyê' ye" û danî ser maseya min.[58]

Abdullah Cevdet vê helwesta hevalê xwe şaş dibîne, li gorî wî, her çendî Împeretoriya Osmanî li Ewropayê ax ji dest çûye, hê jî pirr-netewe ye û rêyên parastina vê taybetiyê hê neqediyane. Bi bîr tîne ku careke li Qulûba İttihat ve Terakkiyê axiftiye û gotiye "yekîtiya unsûran pêkhateya yekîtiya berjewendiyan e". Yanî, yekîtiya unsûrên cihê ji berjewendiyên wan ên hevpar tê. Her wiha çawa yekîtiya unsûran bê telebkirin, divê daxwaza cihêbûna wan jî pêkan be. Abdullah Cevdet dide nîşan ku êdî tu hêz nikare li hemberî cereyana neteweperweriyê raweste û mînaka Swîsreyê dike pêşniyariyeke siyasî. Li împeretoriyeke mîna Osmanî şaşî ye ku tetbîqa makezagonek û zimanekî tenê bê kirin. Sedem vê yekê divê weke li Swîsreyê rêveberiyên piçûk ên xweser di împeretoriyeke ku gelek cihêtiyan di xwe de dihewîne hebin. Û Kurd jî "dixwazin zimanê xwe, dîroka xwe tomar bikin, şexsiyeta xwe ya milî bigihînine asteke berhevtir û baştir fêhmkirî. Ez bawer im hikûmeta me ya zana dê vê baş bibîne."[59] Wekî dixuye Abdullah Cevdet tam berî sedsalekê fikra ku dewletên ji unsûrên cihê pêk tên bi polîtîkayên rast bêyî belav bibin, dikarin bijîn parastiye.

Lutfî Fikrî jî mîna Abdullah Cevdet bawer dike ew e ku neteweperwerî cereyan qewîtirîn a sedsala 20'an e. Nivîskar behsê dike ku li Împeretoriya Osmanî du meylên neteweperweriyê hene û di heman dema miliyetên ne-misilman têne nasîn, yên misilman nayêne nasîn. Lutfî Fikrî du serpêhatiyên xwe radigihîne. Dema diçe Xarpêtê li gundekî Ruhayê gundîna jê re kovareke bi kurdî anîne û gotine çiqasî li ser hev xwendine û kêfa wan hatiye. Vê bûyerê kiriye ku Fikrî bihizire bê ka neteweperwerî çawa li gundên tenhatirîn ên kurdan bi ser ketiye. Destnîşan dike ku kurd jî piştî ereb û arnawidan digihêne hişyariya neteweyî. Lê belê Lutfî Fikrî tembîh li rewşenbîrên kurd dike ku beşdarî tevgerên ciyawaz ên ku aştiya Anatolê xira bikin nebin. Berevajî helwestên wiha divê kurd bibine beşeke aştiya Anadolê û ew tenê bi vî şêweyî be, silav hişyarbûna kurd dike.[60]

Mumkin e bê ku gotin rewşenbîrên kurd binyateke îlhamî ya nepenî heye ku heta niha carina bi bernameyên mîna "hişyarbûna neteweyî" an jî yên rewşengerî xwe dide xuyan. Tê dîtin ku nivîskarên mîna Mihemed Salih Bedirxan, Necmedînê Kerkûkî û Îsmaîl Heqqî Babanzade îslamiyet û xelîfetiyê dihebînin û her wiha Rojavayê jî mînak digirin. Lê belê pêwendiya bi Rojavayê re hinekî aloz e. Rojavaya ku ji bo mijarên pêşveçûn, neteweperwerî, perwerdehî û mafên jinan mînak tê pejirandin, li hemberî îslamê xirîstiyan/biyanî tê fehmkirin. Abdullah Cevdet bal dikişîne ser ke-

[58] Doktor Abdullah Cevdet, "İttihâd Yolu", *Rojî Kurd,* Hejmar. 2, 6 Temmuz 1329/19 Tîrmeh 1913, r. 8.
[59] Doktor Abdullah Cevdet, bn, r. 8.
[60] Lütfi Fikrî, "Kürd Milliyeti", *Rojî Kurd,* Hejmar. 4, 30 Ağustos 1329/12 Rezber 1913, r. 2-5.

sayetên rewşengeriyê yên gerdûnî yên mîna Voltaire, Montesquieu û dema şêweyê rêveberiya li Swîsreyê mînak dide, van nêrînên xwe bi ayetên *Quran*ê piştrast dike. Ji aliyekî din ve Necdedê Diyarbekirî dema ku qala şixulandina mekîneyan dike, mecbûr dimîne destnîşan bike ku li gorî îslamê ne heram in. Nêrîna şexsî ya her nivîskarî çendî helwesta wî diyar bike jî em dibînin ku destpêka di sedsala 20'an de misilmantî ji bo rewşenbîrên kurdan pîvaneke girîng bûye.

Tê dîtin ku Rojava û xirîstiyanî bi ermeniyan kesayet dîtiye. Di bernameyên hişyariya neteweyî û rewşengerî de ermenî mînak têne hesibandin. Mesela Mewlanazade Rifat bi bîr dixe ku kurd û ermenî ji heman rehî, ji ûrartûyan hatine[61] û biratiya wan nîşan dide. Abdullah Cevdet jî nîşan dide ku ermenî û kurd du gelên cîran in û sedema dubendiyên navbera wan jî lipaşmayîna yekî ji yê din e.[62] Dema bê bîranîn ku partiyên siyasî yên ermeniyan di navbera salên 1908 – 1912'an de li deverên dûr ên Anadolê dibistanên misyonêrî yên taybet ên katolîk û protestan vekirine, tê dîtin ku ji bo pêşveçûna gelê ermenî bûne hêzine nû.[63] Dibe ku girîngiya ku rewşenbîrên kurd dida perwerdehiyê û daxwaza vekirina dibistanan ji ber vê mînaka li cem wan be.

Encam

Komeleya Hêvî ya Xwendekarên Kurd girîng e, ji ber ku ew komeleya pêşîn e ku xwendekarên Kurd di sedsala 20'an de vekiriye û wê bernameyeke hişyarbûna neteweyî heye. Rewşa azadiyê ya 1908'an dema di bin rêveberiya zordest de ma û hem li tevahiya Împeretoriyê hem jî li Cîhanê cereyanên neteweperwer û rewşenger hêzdartir bûn, rewşenbîrên kurd jî pê hesiyan ku êdî dema hişyarbûna neteweyî ye. Di dezgeha weşanê ya komeleyê *Rojî Kurd*ê de girîngiya mêjûya hevpar, kesayetên navdar ên dîrokî û afirandina zimanekî hevpar hatiye nîşandan. *Rojî Kurd* bi sedema ku qadek bû ku rewşenbîrên kurd lê dikaribûn bîr û boçûnên xwe ji bo pêşveçûn û kemilîna aborî û civakî ya gelê kurd û li van waran têkneçûna wî pêşkêş bikin, di nav çapemeniya kurd de xwedan statûyeke herî girîng e.

Gülseren Duman

[61] Mevlanzade Rıfat, bn, r. 2-3.
[62] Doktor Abdullah Cevdet, "İtttihad Yolu", r. 8.
[63] Arsen Avagyan ve Gaidz F. Minassian, *bn*, r. 81.

Kürt Talebe-Hêvî Cemiyeti ve *Rojî Kurd* Dergisi[1]
Kürt Talebe-Hêvî Cemiyeti Öncesi Dernekleşme Faaliyetleri

Kürt aydınlarının çıkardığı ilk gazete *Kurdistan* 1898[2] yılında yayın hayatına başlamış olsa da, Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan çeşitli etnik grupların ciddi anlamda ilk legal örgütlenme ve yayın faaliyetleri 1908 sonrasına, II. Meşrutiyet dönemine tekabül eder. II. Abdülhamit rejimine muhalefette birleşen Kürt, Türk ve Ermeni aydınlarının, yeni rejimle birlikte dernek kurma ve gazete çıkarma gibi faaliyetleri hız kazanır. Özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki birkaç yılda yaşanan özgürlük, eşitlik, adalet duyguları, sansürün kaldırılmış olması, İttihat ve Terakki yönetiminin ilerleyen yıllarına kıyasla bir özgürlük ortamı getirmiştir. Bu dönemin ilk meyveleri devrimin hemen akabinde, 1908'de "Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti"nin (bundan sonra KTTC) kurulması ve cemiyetle aynı ismi taşıyan *Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi*'nin yayımlanmaya başlamasıdır (bundan sonra *KTTG*).[3] Bu çalışmada Latin harflerine aktarılmış hali ve sadeleştirilmesi sunulan Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti'nin yayın organlarından biri olan *Rojî Kurd* dergisiyle dönemin diğer yayınları arasındaki benzerlik ve farklılıklarının daha iyi anlaşılması için kısaca KTTC'nin kurucularından ve *KTTG'*nin içeriğinden bahsetmek anlamlı olacaktır.

KTTC'nin başkanlığını, Nehrili Şeyh Ubeydullah'ın oğlu Seyyid Abdülkadir yapmıştır. Cemiyetin yöneticileri arasında Emin Ali Bedirhan, Babanzade Zihni Paşa, Halil Hayali, Diyarbekirli Ahmet Cemil Bey ve Liceli Ahmet Ramiz'in isimleri görülür.[4] KTTC'nin kuruluş nizamnamesinde "ömür boyu" sorumlu müdürün Seyyid Abdülkadir olduğu özellikle vurgulanmıştır.[5] Bu ibare cemiyette ve yayın organında Seyyid Abdülkadir'in ne derece etkili bir figür olduğunu gösterir. Ayrıca Ahmet Cemil Bey'in de *KTTG*'nin başyazarı olduğu belirtilmiştir.

Faaliyetleri sadece İstanbul ile sınırlı kalmayan; Bitlis, Muş, Diyarbekir, Musul, Erzurum, Hınıs ve Bağdat'ta da şubeleri olduğu bilinen[6] KTTC'nin haftalık yayınlanan "dinî, ilmî, siyasî, edebî ve ictimaî" gazetesi *KTTG*'nin birinci sayısında yayımlanan "Cemiyet Beyannamesi"[7], cemiyetin ve yayın organının dönemin siyasi atmosferine ne kadar da uygun olduğunu gösterir. II. Meşrutiyet'in hemen

[1] Bu yazı, Gülseren Duman "The Formation of the Kurdish Movement(s) 1908-1914: Exploring the Footprints of Kurdish Nationalisim", Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2010, başlıklı Yüksek Lisans tezimden derlenmiştir.

[2] Malmîsanij, İlk Kürt Gazetesi Kürdista*n'ı Yayımlayan Abdurrahman Bedirhan (1868-1936)*, İstanbul: Vate Yayınları, 2009, s. 115.

[3] Kaynaklarda 1900 senesinde Kürdizade Ahmed Ramiz'in kurduğu Kürd Azm-i Kavi Cemiyeti geçmektedir. Bkz. Kadri Cemil Paşa (Zinar Silopî), *Doza Kurdistan (Kürdistan Davası): Kürt Milletinin 60 Yıllık Esaretten Kurtuluş Savaşı Hatıraları,* Mehmet Bayrak (ed), Ankara: Öz-Ge Yayınları, 1991, s. 31. Ayrıca Şükrü Hanioğlu'nun incelediği bir rapordan bu cemiyetin 1906 dolaylarında kapatılmış olduğu anlaşılıyor. *Preparationfor a Revolution: TheYoungTurks, 1902-1908*, Oxford, New York: Oxford University Press, 2001, s. 96.

[4] Malmîsanij, *Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti ve Gazetesi*, İstanbul: Avesta Yayınları, 1999, s. 27.

[5] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, Cilt. 1, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1984, s. 413.

[6] Tarık Zafer Tunaya, *age*, s. 45. Celilê Celil de KTTC'nin şubeleriyle ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir. Bkz. *Kürt Aydınlanması,* İstanbul: Avesta Yayınları, 2000, s. 66-69.

[7] M. Emîn Bozarslan, *Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi*, Uppsala: Deng Yayınevi, 1998, s. 40.

ardından kurulmuş olması, cemiyete "Osmanlı vatandaşlığının" Kürtler nezdinde vücut bulması görevini de yüklemiştir. Cemiyetin kuruluş amacı, şeriat hükümlerine dayanan Kanun-i Esasi'ye atıfla, anayasa sayesinde Kürt halkının ihtiyaçlarını belirleyip, eğitim yoluyla kalkındırıp refaha eriştirmektir. Öte yandan, anayasanın eşitlik fikri ve eşit vatandaşlık anlayışıyla, birlikte yaşanan diğer halklar özellikle de Ermenilerle var olan ihtilafların giderilmesi uğruna çabalamak da cemiyetin amaçları arasındadır. Eşitliğe dayanan bir vatandaşlık algısının yanısıra, yine cemiyet beyannamesinde yer alan vilayetlerin yetkilerinin genişletilmesi gerektiği yönündeki düşünceler KTTC'nin adem-i merkeziyetçi bir tavır sergilediğini gösterir. KTTC, Osmanlı Devleti'nin gelişmesi için gerekli tüm fikirleri ve reformları desteklediğini belirterek, bu bağlamda "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi programını" desteklemektedir. Özellikle bu madde ve genel olarak cemiyet beyannamesi, cemiyetin kuruluş amacıyla örtüşür ve KTTC'nin daha sonra kurulan Kürt cemiyetleriyle arasındaki temel farkı ortaya koyar.

Süleymaniyeli M. Tevfik (Piremerd), İsmail Hakkı Babanzade, Ahmet Cemil, Said-i Kürdî ve Seyyid Abdülkadir gibi önemli Kürt aydın ve ileri gelenlerinin yazıları da cemiyet beyannamesinde belirtilen hususlara paralel olarak, dönemin Kürt halkının dil, ekonomi ve eğitim gibi alanlardaki sorunlarını ele almakta ve bu sorunların çözümü için çeşitli öneriler sunmaktadır. KTTC aynı zamanda, Kürtlerin ve Ermenilerin birlikte yaşadığı coğrafyada ortaya çıkan sorunların çözümü için sorumluluk almıştır. Örneğin, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Hamidiye Alayları'nın tasfiyesi ya da ıslah edilmesi hususunda çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Gazetenin sayfalarında Kürt aşiretlerinin gönderdikleri telgrafları yayımlayarak, Janet Klein'ın deyimiyle liderliklerini talep ettikleri[8] bir halkın sorunlarına dikkat çekmeye çalışmışlardır.

KTTG'nin elimizde dokuz sayısı bulunmaktadır, son sayının basım tarihi ise 30 Ocak 1909'dur. Bu tarihten itibaren ne cemiyete ne de gazetenin faaliyetlerine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Son sayıda, gazetenin yayın faaliyetlerini durduracağıyla ilgili herhangi ibare olmadığı için, sonraki sayıların kayıp olması da ihtimal dâhilindedir. Ancak dönemin genel siyasi atmosferi de cemiyetin faaliyetlerini durdurmasına sebep olmuş olabilir. Malmîsanij, cemiyetin 31 Mart Olayı'ndan (1909) sonra kapatılmış olduğunu belirtmektedir.[9] 31 Mart Olayı, İttihat ve Terakki yönetimi açısından bir dönüm noktası olmuş, muhalefeti etkisizleştirmek için baskıcı bir ortamın doğmasına yol açmıştır. Bu tür siyasi olaylarla birlikte veya bu olayların bir sonucu olarak 1909 yılında birtakım yasal düzenlemelere gidilmiştir. Derneklerin, kulüplerin kurulmasının önünü açan fakat aynı zamanda da cemiyet faaliyetlerini büyük ölçüde kısıtlayan 16 Ağustos tarihli Cemiyetler Kanunu da bu düzenlemelerden biridir ve cemiyetlerin kapatılması için yasal çerçeveyi sunmuştur.[10]

II. Abdülhamit'e muhalefetle başlayan Jön Türkler ve Kürt aydınları işbirliğinin, ortak amaç gerçekleştirildikten sonraki bir adımı olarak okunabilen KTTC'nin ömrü

[8] Janet Klein, "Claiming the Nation: The Origins and Nature of Kurdish Nationalist Discourse: A Study of the Kurdish Press in the Ottoman Empire", Unpublished M.A. Thesis, Princenton University, 1996.
[9] Malmîsanij, *Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti ve Gazetesi,* s. 52.
[10] Füsun Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi,* İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 27.

çok uzun sürmemiş, değişen siyasi atmosfer örgütlenme ve yazın faaliyetlerine yansımıştır.

KTTC'nin ardından, özellikle onun eğitimle ilgili amaçlarını gerçekleştirmek için Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti'nin (bundan sonra KNMC) kurulduğu biliniyor.[11] Bu cemiyetin en önemli faaliyeti 1910 yılında İstanbul'da Kürt çocukları için kurdukları Kürt Meşrutiyet Mektebi'dir[12] ve en önemli hedeflerinden biri de tıpkı İstanbul'da olduğu gibi Kürt vilayetlerinde de okullar açmaktır. Ancak KNMC de KTTC de gibi bir süre sonra kapatılmıştır. Bu cemiyetlerin faaliyetlerinin kısıtlamasında ve kapatılmasında hükümet politikaları elbette önemlidir, ancak bu noktada Kürt aydınları ve ileri gelenleri arasındaki rekabeti de göz önünde bulundurmak gerekir. Örneğin, Xezal isimli bir yazarın *Rojî Kurd*'de kaleme aldığı bir yazı bu konuyla ilgili ilginç bilgiler içerir. Yazar, birkaç yıl öncesinde Kürt büyüklerinin bir araya gelerek bir-iki cemiyet kurduğundan söz eder. [Bu cemiyetler KTTC ve KNMC olsa gerek.] Ancak yazara göre, söz konusu cemiyetlerin kurucuları, kendi aralarında anlaşmazlığa düşmüşler ve birbirleriyle üstünlük yarışına girdikleri için dağılmak zorunda kalmışlardır. Bunun üzerinden çok geçmeden Kürt gençleri bir araya gelip Hêvî'yi kurmuşlardır. Ancak yazar, Kürt büyüklerinin ilgisizliklerinden ve kendilerine destek olmadıklarından şikâyet eder.[13] Xezal'ın bu sözleri sadece KTTC ve KNMC'nin dağılma sürecine değil, Hêvî'nin kurulma sürecine de ışık tutar.

Dağılma sebepleri her ne olursa olsun, hem KKTC hem de KNMC örneği, 20. yüzyılın başlarında, refahın ve kalkınmanın eğitimle gerçekleşeceğini tahayyül eden Kürt aydınlarının kendi halkları adına insiyatif alarak bu amaç uğruna program geliştirmeleri açısından, daha sonraki gelişmeler için örnek teşkil etmiştir.

Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti

Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti'nin kuruluş tarihiyle ilgili çeşitli rivayetler vardır. Ancak cemiyetinin kurucularından Kadri Cemilpaşa'nın (Zinar Silopî) belirttiğine göre, bu tarih 1912'dir.[14] Ömer Cemilpaşa, Fuad Temo ve Diyarbakırlı Cerrahzade Zeki de Kadri Cemilpaşa'nın, kurucu olarak saydığı isimler arasındadır.[15] Yine Cemilpaşa'nın anılarından Şükrü Sekban'ın cemiyete maddi destek sağladığını anlıyoruz.[16] Kadri Cemilpaşa'nın Halkalı Ziraat Yüksekokulu'nda öğrenciyken, arkadaşlarıyla kurmaya karar verdikleri bu cemiyet, ilk legal Kürt öğrenci örgütlenmesiydi. *Rojî Kurd* dergisinin yazarlarından Mutkili Halil Hayali de cemiyetin önemli isimlerindendir ve Memduh Selim de 1912'de kurulan Hêvî'nin genel sekreteridir. Kadri ve Ekrem Cemilpaşa eğitim amacıyla gittikleri Lozan'da Hêvî'nin bir şubesini de açmışlardı[17] dolaysıyla Hêvî'nin faaliyetleri sadece İstanbul

[11] Mehmet Bayrak (ed), *Açık/Gizli-Resmi/Gayrıresmi Kürdoloji Belgeleri,* Cilt. 1, İstanbul: Özge Yayınları, 1994, s. 546-549.
[12] Bahattin Demir, "Devlet Destekli Eğitim ve Kürd Meşrutiyet Mektebi", *Toplumsal Tarih,* No. 200, s. 72-78.
[13] Xezal, "Dema Kalê Me- Çaxa Me- Dema Tê", *Rojî Kurd*, No. 1, 6 Haziran 1329/19 Haziran 1913, s. 26-28.
[14] Malmîsanij, *Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti-İlk Legal Kürt Öğrenci Derneği,* İstanbul: Avesta Yayınları, 2002, s. 51.
[15] Malmîsanij, *age,* s. 51.
[16] Kadri Cemil Paşa, *age,* s. 27.
[17] Kadri Cemil Paşa, *age,* s. 35.

ile sınırlı kalmamıştır. Birinci Dünya Savaşı başlayınca kapanan Hêvî, savaş bittikten sonra 1919'da yeniden kurulur,[18] bu dönem genel olarak "İkinci Dönem Hêvî" olarak adlandırılır.

Hêvî'nin ilk yayın organı 1913'te İstanbul'da yayımlanmaya başlanan *Rojî Kurd*'dür. "Kürt Günü/Güneşi" anlamına gelen *Rojî Kurd* ayda bir neşrolunmuştur ve dört sayısı bulunmaktadır. *Rojî Kurd* dışında *Hetawî Kurd* (Kürt Güneşi) ve sayılarına henüz ulaşılamayan *Yekbûn*[19] (Birlik) da Hêvî'nin yayın organları arasındadır. *Hetawî Kurd* de yine İstanbul'da 24 Ekim 1913'te yayımlanmaya başlamıştır ve bilindiği kadar son sayısı Haziran 1914'te çıkmıştır.[20] O da *Rojî Kurd* gibi hem Türkçe hem de Kürtçe makalelerin yer aldığı bir dergidir.

Hêvî, ilk legal Kürt öğrenci derneği olmasından mütevellit elbetteki önemlidir, ancak vurgulanması gereken bir başka husus Hêvî'nin söylemsel olarak durduğu ve önceki Kürt dergi ve gazetelerinden farklılaştığı noktadır. Yukarıdaki satırlarda, II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte anayasal vatandaşlığa inanan ve bu çerçevede Osmanlı vatandaşlığı şemsiyesi altında Türk, Kürt, Arnavut, Çerkez, Ermeni ve Rum gibi etnik/dini grupların kendi varlıklarını koruyarak birlikte yaşayabileceğini tasavvur eden KTTC'den bahsetmiştik. İmparatorluk bünyesinde yaşayan hiçbir unsurun bir diğerinden üstün olmadığını öngören bu vatandaşlık düşüncesine ek olarak, her bölgenin yerel yetkilerinin artırıldığı adem-i merkeziyetçi bir yönetim biçimi de öneriliyordu. Fakat, İttihat ve Terakki yönetiminin ilerleyen yılları II. Meşrutiyet'in ilk bir-iki yılı kadar coşkulu ve ümit verici olmamıştır. Siyasal ortamdaki değişimin Kürt aydınlarının programlarına yansıdığını söylemek yanlış olmaz. Bu noktada Hêvî de milliyetçiliğin önemli dinamiklerinden sayılabilecek, dile, eğitime, tarihe, vatana ve birlik ve beraberlik duygusuna atfettiği önemle Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde önemli bir yerde durmaktadır.

Ancak burada bir konuyu aydınlatmak gerekiyor. "Kürt aydını" tabiri her ne kadar genel bir çerçeve sunuyor olsa da, gerek KTTC'nin gerek Hêvî'nin bünyesinde bir araya gelen aydınların homojen bir fikir birliği içerisinde olduğunu söyleyemeyiz. 20. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Kürt hareketinin çok parçalı olduğunu söylemek daha doğru olur. Hêvî deneyimi tıpkı KTTC ve KNMC gibi bu çok parçalı tablonun sadece bir parçasını yansıtır. Bu cemiyetin bünyesindeki aydınların da kendi kişisel eğilimleri birbirleriyle tamamıyla örtüşmese de, onları Kürt aydınlanması için ortak bir program oluşturmaya iten etmenler vardı ve *Rojî Kurd* dergisi bu programı sunmak için önemli bir platform olmuştu. Yazının ilerleyen bölümlerinde *Rojî Kurd*'ün sunduğu programa, dil, tarih, vatan, birlik ve dayanışma, kadın meselesi gibi başlıklar altında yer verilecektir. Bununla birlikte, 20. yüzyılın en önemli akımı sayılan milliyetçiliğin dergide nasıl ele alındığı tartışılacaktır. Kısa örneklerle, *Rojî Kurd*'de yer alan temalardan bahsetmeden önce, kısaca dönemin siyasal atmosferindeki değişime bakmakta yarar var.

---

[18] Kadri Cemil Paşa, *age,* s. 163

[19] Malmîsanij bu gazetede yayımlanmış Mehmed Salih Bedirhan'ın kaleme aldığı bir yazıya yer veriyor. Malmîsanij bu yazıya, M. Salih Bedirhan'ın, kızı Rewşen Bedirhan tarafından Arapça'ya çevrilen "Müzekkiratı" adlı eserinden ulaşmış ve "Mehemed Bekir'in yardımıyla Arapça'dan mealen" çevirmiştir. *age,* s. 243-4.

20 Malmîsanij, *age,* s. 161.

1909-1912 Yıllarında Siyasi Ortam

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçü politikalarındaki dönüm noktasının Balkan Savaşları olduğu yaygın bir görüştür. Balkan Savaşları milliyetçi politikalar açısından bir kırılma noktası olmakla birlikte, 1909 ile 1912 yılları arasındaki gelişmeler de baskıcı ortamın habercisi olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çeşitli yasalarla işçilerin hakları kısıtlanmış ve örgütlenme hakları sınırlandırılmıştır. Nisan 1909'daki karşı-devrimden sonra muhalefet şiddetle bastırılmış ve 1912'ye kadar İstanbul'da sıkıyönetim uygulanmıştır.[21] Hükümet politikalarının yanı sıra, imparatorluk genelinde yaşanan gelişmeler, 1908'de tahayyül edilen "Osmanlı vatandaşlığı" kimliğini arka plana itmiştir. 1910'dan itibaren Arnavut ayaklanmaları ve sonrasında Balkan Savaşları bu gelişmelerden bazılarıdır.

Şükrü Hanioğlu, Jön Türklerin siyasi örgütlerinde ve bazı Osmanlı aydınları arasında Türkçülüğün ve Türk milliyetçiliğinin Balkan Savaşları'ndan çok önce yaygınlaşmış olduğunun altını çizer. Hanioğlu'na göre Balkan Savaşları, Türk milliyetçiliği dalgasının genişlemesi için önemli bir itici faktör olmuştur.[22] Aynı biçimde Arsen Avagyan da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1911'de Selanik'te toplanan IV. Kongresi'nde, üç önemli Türk milliyetçisi aydınının; Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve İsmail Gaspıralı'nın, cemiyetin merkez komitesine seçildiğinde, Türkçülüğün *de facto* [fiilen] kabul edildiğini yazar.[23]

Bu tür siyasal gelişmelerle birlikte, kamusal hayatı etkilemesi ve şekillendirmesi açısından Türkçülüğün ya da Türk milliyetçiliğinin dernekleşme faaliyetleri de önemlidir. 1911 yılında Türk Yurdu Derneği kurulmuş ve aynı isimle bir dergi yayımlanmıştır. Bu derneğin kuruluşunda Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura ve Hüseyinzâde Ali Turan gibi Türkçülük hareketinin önde gelen isimleri yer almıştır. Füsun Üstel'in deyimiyle derneğin yayın organı kendisini "açıktan açığa Türk nasyonalisti olan biricik mecmua" olarak tanımlamıştır. Derneğin temel amacı Türkçe eğitimi yaygınlaştırmak ve Türkçe dışında dillerle eğitim veren yabancı okullara karşı politikalar üretmekti.[24] 1912 yılında kurulan Türk Ocakları ise Türk milliyetçiliğini temsil eden bir kurum olmuştur. Üstel, Türk Ocakları'nın kuruluş tarihinin Balkan ülkelerinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birleştiği tarih ile kesiştiğini vurgulayarak, Balkan Savaşıyla birlikte Türkçülüğün siyasal bir akıma dönüştüğünü belirtir.[25] Nitekim bu dönemde Kadri Cemilpaşa, Türk Ocakları derneği başkanı Hamdullah Suphi'nin (Tanrıöver) kendilerine Hêvî'yi kapatmaları gerektiğini belirttiğini ve Türk Ocakları binasında kendilerine bir oda vermeyi teklif ettiklerini yazar. Kadri Cemilpaşa bu çağrıyı Hêvî'nin Kürtçü

[21] Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,* İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 148-149.
[22] M. Şükrü Hanioğlu, "Turkism and theYoung Turks, 1889-1908",s *Turkey Beyond Nationalism: Towards Post-Nationalist Identities* içinde, Hans Lukas Kesier (ed.), London, New York: I.B Tauris, 2006, s. 3-19.
[23] Arsen Avagyan ve Gaidz F. Minassian, *Ermeniler ve İttihat ve Terakki: İşbirliğinden Çatışmaya*, İstanbul: Aras Yayınları, 2005, s. 88-89.
[24] Füsun Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği (1912-1931)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 43- 48.
[25] Füsun Üstel, "Türk Ocakları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik* içinde, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 263-268.

çalışmalarını engellemek için yaptıklarını dile getirir.[26] Türk Ocakları ile ilgili Türk millliyetçiliğinin ideologlarından Yusuf Akçura ile Kürt milliyetçiliğinin önemli isimlerinden Kadri Cemilpaşa'nın aynı örneği vermiş olmaları ilginçtir. Akçura, Türk Ocakları kurulduğu zaman, Arapların "Ahali'ül Arabi" ve Kürtlerin "Hivi" ile çoktan kendi ulusal amaçlarını gerçekleştirmeye başladıklarını belirtmiştir.[27] Aynı biçimde Kadri Cemilpaşa da "Osmanlıcılık Türkçülüğe evrildiğinde Araplar Müntedi'ül Edebi, Arnavutlar Başkim ve Kürtler de Hêvî'yi kurmuşlardır"[28] der.

Her ne kadar Kadri Cemilpaşa'nın bu sözleri önemli olsa da bazı *Rojî Kurd* yazarlarında Osmanlıcılığın[29] ve İslamcılığın etkilerini görmek mümkündür. Bu durum çoğu zaman içiçe geçmiş kimlikler biçiminde tezahür etmektedir. Örneğin, Balkan Savaşları sürerken, *Rojî Kurd* sütunlarında Ebû Rewşen [Mehmed Salih Bedirhan] bu savaşlarda hayatını kaybeden iki Kürt gencinden bahseder. Aşağıda yer verilen alıntı iç içe geçmiş kimlikleri göstermesi açısından önemlidir;

> Şimdi 'Osmânlı Kürdlüğünün rûh-ı i'tilâ-hâhında bir makber-i pür-şân-ı ta'zîz ve ihtirâma sâhib olan bu dîn ve vatan fedâkârı şühedâ-yı sa'îdenin âbâ ve hîşânına sabr ve tahammülü tavsiyeye hâcet göremeyiz; şân ve şerefleriyla ölenlere ağlamamak ve bi'l-'akis onların o ölümüyle iftihâr itmek Kürdlüğün en fahr-i âlûd 'an'ane-i hamâsetidir; yalnız şunu deriz:
> Siz; Ey bu muhterem şehîdlerin baba, ana ve kardaşları… Emîn olunuz, ki Kürdlüğün kan ve kardaşı olan bu iki simâ-yı besâletin medfen-i yâd ve hayâli Kürdlüğün sîne-i elemdîdesidir; Kürdlüğün 'azm û şebâbı yaşadıkca onların ma'neviyeti yaşayacakdır; yalnız şimdilik bize düşen teyakkuz ve intibâh… 'İbret ve intikâmdır!.[30]

Yazar bu yazısında Kürt gençlerinin savaşta hayatını kaybetmelerini "Osmanlılık ve askerlik vazifesinin" bir parçası ve dine hizmet olarak görürken, bir yandan da Kürtlerin kahramanlıklarını övmektedir. Ayrıca sözlerini "Kürtlerin uykudan uyanmaları" gerektiği vurgusuyla bitirmektedir.

Bu yazının da genelinde vurgulandığı gibi İstanbul'da kurulan ve Kürtlerin yaşadığı yerlerde şubeler açmaya çalışan bu cemiyetler, Kürt hareketinin sadece bir ayağını oluşturuyordu. Eğitim, Kürtçenin geliştirilmesi, iktisadi kalkınma, Kürtler arasında birliğin sağlanması, Kürt tarihinden önemli kişilere göndermeler ile Kürtlüğün canlanmasını ve inşasını amaçlayan Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti kurulduğunda, Kürt aydınları ve ileri gelenleri arasında fikir birliği ve ortak bir siyasi amaç yoktu. Örneğin, 1912 seçimlerinde, Hürriyet ve İtilaf Fırkası adayı olan Hüseyin Bedirhan, olaylı geçen 1912 seçimlerinin ardından Bitlis vilayetinin Siird sancağındaki bir gösteri esnasında, Kürtlere Arnavutları örnek göstererek onların kavmiyetlerini korumak için silaha sarıldıklarını belirtmiştir. Zamandan istifade etmeleri gerektiğini vurgulayan

[26] Kadri Cemil Paşa, *age,* s. 42.
[27] Rıdvan Akın, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağılma Devri ve Türkçülük Hareketi 1908-1918,* İstanbul: Der Yayınları, 2002, s. 52.
[28] Kadri Cemil Paşa, *age,* s. 33.
[29] Birinci Dünya Savaşı öncesi Kürt cemiyetlerindeki Osmanlılık algısı için bkz. Djene Rhys Bajalan, *Jön Kürtler: Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Kürt Hareketi (1898-1914),* İstanbul: Avesta Yayınları, 2010.
[30] Ebû Rewşen [MehmedSalid Bedirhan], "Kürdlüğün Menâkıb-ı Hamâsetinden İki Sîmâ-yı Besâlet", *Rojî Kurd,* No. 4, 30 Ağustos 1329/12 Eylül 1913, s. 8.

Hüseyin Bedirhan'ın bu sözleri Kürt aydınları arasında tek bir düşüncenin olmadığına örnektir. Bundan anlaşıldığı üzere Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmayı tasavvur eden aydınlar da bulunmaktadır.[31] Hüseyin Bedirhan, 1913 yılında ölümünün ardından *Rojî Kurd*'ün sayfalarında büyük bir elem ve saygıyla anılmıştır.[32]

Rojî Kurd'deki Dil Vurgusu

Rojî Kurd'ü 1914 öncesi dönemde önemli kılan, Kürt aydınlanması için dil, edebiyat, tarih ve eğitim gibi konularda derli toplu, planlı ve istikrarlı bir program sunmasıdır.

Dilin milliyetçiliğin gelişimindeki yeri şüphesiz önceliklidir. Kürtçe için yeni bir alfabe geliştirilmesi ve dilin etkili bir biçimde kullanılması gerekliliği derginin sayfalarında sıklıkla vurgulanan bir konudur. Mutkili Halil Hayali, diğer milletleri örnek göstererek, halkların kendi dillerinde yazıp üretmeleri gerektiğini şu sözlerle anlatır:

> Bugün dünyada (hiçbirini iyi tanımadığımız) sayılması mümkün olmayan o kadar çok millet var ki kendi dillerinde okuyup yazıyorlar, kitaplar çıkarıyorlar, okul ve medreselerinde çocuklarına eğitim veriyorlar. Onlardan hiçbiri kalkıp da "bizim dilimizde okuyup yazmak zor, o halde başka bir milletin dilini kabul edelim" dememişler. Bugün İngiliz, Fransız, Rus ve İtalyan gittikleri yerlerde hemen okullar açıyorlar, dillerini çalışıyorlar. Bunun sebebi nedir? Elbette ki bundan milletleri için bir fayda görmüşlerdir, eğer böyle olmasaydı niçin o kadar masraf yapıp, zahmete girmiş olsunlar ki.[33]

Bu satırlardan sonra Halil Hayali, Kürt mollalarından Kürtçenin nasıl geliştirilebileceği ile ilgili çözüm önerileri beklediklerini belirtir.

Halil Hayali *Rojî Kurd*'deki bir başka yazısında da Kürtlerin ihtiyaçlarını şöyle sıralar: Yeni bir alfabe, sözlük, ilmihal, Kürtlerin geçmişini anlatan bir tarih kitabı, Kürtlerin vatanıyla ilgili bilgi, gelenek ve göreneklerinin araştırılması, aşiretlerinin sayısı ve isimlerini içeren bir çalışma, bir hesap ve Kürtçe dilbilgisi kitabı, önemli Kürt şahıslarının biyografileri, Kürt edebiyatı ve şairlerin isimleri ve Kürt sözlü edebiyatının bir derlemesi. Bu amacı gerçekleştirmek için de derginin okurlarından ellerinde ne varsa Hêvî'ye göndermelerini, bu konularla ilgili ne biliyorlarsa kendileriyle paylaşmalarını ister.[34]

---

[31] Yener Koç, "Siird Sancağı'nda 1912 Seçimleri Toplumsal Dinamikler ve Politik Farklılaşmalar", *Toplum ve Kuram: Lêkolîn û XebatênKurdî*, No. 6-7, Güz-Bahar 2012, s. 289-306.

[32] "Bedirhanî Hüseyin Paşa", *Rojî Kurd,* No. 3, 1 Ağustos 1329/14 Ağustos 1913, s. 5.

[33] "(...) Çira ku îro di dinyayê da hevqa milet û qewm heye ku (em yek wan qenc nas nakin) hed û hesab[ê] wê tune, bi ziman[ê] xu dixunîn, û dinivîs[in], kitêban çêdikin, û mekteb û medrese[yê] xu da ta'lîm[a] zarokêd xu dikin, yek ji wan ranebûye, negotiye ku bi ziman[ê] me xundin û nivîsandina wê zehmet e. Ez dê bişemirînim, ziman[ê] miletek[î] dê qebûlbikim.

Îro Ingilîz, Fransiz, Alman, Mosqof, Îtalya[n], le ku diçin heman mekteban vedikin ziman[ê] xu didine ta'lîm kirin. Sebeb[ê] wê çi ye? Helbet helbet di wê da ji bo milet[ê] xu fa'ideyeke dîtine, eger tê da fa'ideyek nedîna, çira hevqa mesrefan dikiran û hevqa zehmetan didane xu (...).", Modanî X [Halil Hayali], "Ziman û Nezanîya Kurdan", *Rojî Kurd,* No. 2, 6 Temmuz 1329/19 Temmuz 1913, s. 29-30.

[34] M.X. [Halil Hayali], "Ziman", *Rojî Kurd,* No. 3, 1 Ağustos 1329/14 Ağustos 1913, s. 20-22.

Dille ilgili en büyük tartışma da Kürtçenin yeni alfabesi için hangi alfabenin [Latin, Arap veya Ermeni] kullanılması gerektiği üzerinedir.Yine dil üzerine yazdığı yazılarda Salih Bedirhan, Tamim-i Maarif ve Islah-ı Huruf Cemiyeti'nden geliştirdiği bir alfabeyi *Rojî Kurd* sütunlarına taşır. Salih Bedirhan Arap harflerinin kullanılmasından yanadır.[35]

Kürtçenin yazılmasının ve okunmasının kolaylaşması, okur-yazarlık oranını artırıp matbuatı geliştirecek ve böylelikle Kürtçe okuyup yazan bir kamuoyu ortaya çıkacaktır. Salih Bedirhan, böyle bir efkâr-ı umumiyyenin [kamuoyu] önemini şu sözlerle anlatmaktadır:

> Efkâr-ı 'umûmiyyeyi husûle getiren ve ona mu'ayyen bir istikâmet veren matbû'âtdır. Matbû'âta i'tinâ etmeyen bir milletin efkâr-ı 'umûmiyyesinde mu'ayyen bir hedef olamaz; efkâr-ı 'umûmiyyesine sâlim ve metîn bir mecrâ veremeyen milletlerin kuvâ-yı tabî'iyyesi de vâsi' bir tarlaya dağılmış sular gibi heder olub gider: Ve binâen-'aleyh işte o milletler dâimâ bu gaflet yüzünden câmi'asız yaşamak ve günün birinde gâib olub ortadan kalkmak ve kaldırılmak tehlikesinden kurtulamaz; nitekim iyi düşünecek olursak bu maraz-ı dehhâşın ihzâr eylediği mevt-i muhakkakın a'râzını kendimizde görüyor ve 'arefe-i izmihlâlde olduğumuz nefsimizde tahakkuk ediyor.[36]

Efkâr-ı umumiyyeyi yönlendiremeyen milletlerin kuvvetini geniş bir arazide verimsizce akan bir suya benzeten Salih Bedirhan'ın ve matbuatın önemini belirten diğer *Rojî Kurd* (ve ayrıca *Hetawî Kurd*) yazarlarının üzerlerinde durdukları bu konuyu Benedict Anderson'ın "matbaa kapitalizmi" düşüncesiyle de okumak mümkün. Anderson, matbaa aracılığıyla, aynı dilde yazılanları okuyan ve anlayan bireylerde bir topluluğa ait oldukları hissi yaratılarak "ulusal farkındalığın" uyandığını anlatır.[37]

Tarih Vurgusu

Yazının önceki bölümlerinde belirtildiği üzere dil ve tarih özelde *Rojî Kurd* sütunlarında ve genel olarak Hêvî'nin diğer yayın organı *Hetawî Kurd'*de özellikle üzerinde durulan bir mevzudur. Kürt aydınlanmasının ya da Kürt uyanışının gerçekleşebilmesi için Kürtlerin kendi tarihlerini bilmeleri gerekiyordu. Bu nedenle de Abdullah Cevdet, yirminci asrın gelişmelerini vurgulayarak Kürtlerin hem geçmişlerinin hem de "geleceklerinin tarihine" sahip olmaları gerektiğini şöyle vurgular:

> Kürdlerin târîhi var mı? Bir (*Şerefnâme*) ile bir millet şeref-i târîhiyyesini veyâhûd târîh-i şerefini tasarruf ve muhâfaza idemez. Yaşadığımız 'asır, şaka değil, yirminci 'asırdır. Mâzîsinin târîhine, müstakbelinin târîhine mâlik olmayan millet kendisine mâlik değildir. Kendi kendisine mâlik olmayan

[35] M.S. Azizi [Mehmed Salih Bedirhan], "Harflerimiz ve Teshîl-i Kırâat", *Rojî Kurd,* No. 2, 6 Temmuz 1329/19 Temmuz 1913, s. 12-13. Bu mevzuda Doktor Abdullah Cevdet Latin harflerinin kullanılması gerektiğini savunur. "Bir Hitab", *Rojî Kurd*, No. 1, 6 Haziran 1329/19 Haziran 1913, s. 3-4. Bu konuyla ilgili en ilginç görüşü de Mevlanzade Rıfat sunmaktadır, Rıfat'a göre Urartu alfabesinin geliştirilmesi gerekir. Çünkü ona göre Kürtler ve Ermeniler aynı kökenden, Urartulardan gelmektedir. "Muhterem *Hetawî Kurd* Gazetesi Müessislerine", *Hetawî Kurd*, No. 2, 20 Teşrinisani 1329/3 Aralık 1913, s. 2-3.

[36] Salih Bedirhan, "Kılıçdan Evvel Kalem", *Rojî Kurd*, No. 3, 1 Ağustos 1329/14 Ağustos 1913, s. 6.

[37] Benedict Anderson, *Imagined Communities,* London, New York: Verso, 1991, s. 37.

milletler ve ferdler memlûk olur, başkalarının malı olur.[38]

Tarihe olan bu vurguyla birlikte, *Rojî Kurd'*ün kapaklarında önemli Kürt şahıslarının resimlerine yer verilmiş, bununla birlikte de Selahaddin Eyyubi gibi tarihte bir Kürt devleti kurmuş olduğuna inanılan figürlerle Hüseyin Kenan Bedirhan gibi mir ailelerinden gelenlerin hayat hikâyelerine yer verilerek "geçmişteki güzel ve başarılı günlere" romantik göndermeler yapılmıştır. Nitekim Salih Bedirhan da "[d]emek istiyorum ki târîhsizlikten zarar ve ziyânımız şudur ki mevcûdiyyet-i kavmiyyemizi gâib iderek mahkûm-ı inkırâz ve nisyân olmak 'arefesinde bulunuyoruz, hayâtî olan bu zarardan büyük bir haybet ve hüsrân mümkün olamaz"[39] diyerek tarihin ulus olma yolundaki önemini belirtir.

Öte yandan geçmiş günleri özlemle alan Ekrem isimli yazar (muhtemelen Cemilpaşa) "eski günler" ile "şimdi"yi karşılaştırır; mîrlerin yönetimindeyken Kürt halkının refah içerisinde yaşadığını, gençlerinin çalıştığını, mîrin, ağanın, tüccarın ve çiftçinin eşit olarak yaşadığını ifade eder.[40] Yarı-özerk yaşadıkları döneme duyulan bu özlem *Rojî Kurd* yazarları arasında "bağımsızlık" isteğinin olduğunu gösterir. Ancak bu bağımsızlık fikrinin, Kürdistan'a gidip orada faaliyet yürüten şahıslardan farklı olarak, İstanbul'da çeşitli entelektüel faaliyetlerde bulunan Kürt aydınları için en azından çıkardıkları gazetelerden anladığımız kadarıyla açık bir programdan ziyade, satır aralarında ve geçmiş özgür günlere özlem düzeyinde kaldığı görülür. *Rojî Kurd* sütunlarındaki yazılarda ifadesini bulan ve kürt aydınlarının geçmiş mutlu günlere yönelen bu özlemi, aynı zamanda "vatan-ı aslîleri"ne duydukları özlemle de birleşmiştir.

Vatan Algısı

Ortak vatan kurgusu da tıpkı ortak tarih kurgusu gibi *Rojî Kurd* yazarlarınca sıklıkla dile getirilen bir konudur. Hüseyin Kenan Bedirhanî'nin hayat hikâyesi, ölümünün ardından *Rojî Kurd'*de şöyle kaleme alınmıştır:

> Hüseyîn Paşanın dahi sâir efrâd-ı hânedanı gibi vatan-ı aslîdeki mevrûs-ı ecdâd ve emvâl ve emlâkının mağsûb olmasına mebnî 'azm-i civânmerdânesinden başka sermâye-i inti'âş ve hayâtı olmadığından ve bu fedâkârlığa karşı mev'ûd olan lütfun derîğ idilmesinden dolayı ve bi'z-zarûr hisse-i ırsiyyesini istircâ' ile yaşamak için vatan-ı aslîye 'azîmet mecbûriyyetini hiss itmiş ve birâderi 'Osmân Paşa ile berâber Kürdistâna 'azîmet eylemiştir.[41]

Umut Özkırımlı, sosyal bir alanın ulusal bölge olarak yeniden inşa edilmesini, ulus-inşa sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak nitelendirir.[42] Elbette ki coğrafyanın uluslaştırılması ulus-devletlerin modern aygıtlarıyla bayraklar, haritalar ve pullarla

[38] Doktor Abdullah Cevdet, "Bir Hitab", s. 3
[39] Salih Bedirhan, "Kılıçdan Evvel Kalem", s. 6.
[40] Ekrem [Cemilpaşa], "Berê û Niha", *Rojî Kurd,* No. 4, 30 Ağustos 1329/12 Eylül 1913, s. 32.
[41] "Bedirhanî Hüseyin Paşa", s. 5.
[42] Umut Özkırımlı, *Contemporary Debates on Nationalism; A Critical Engagement,* New York: Palgrave, 2005, s. 180.

zirveye ulaşır.[43] Ancak dönem itibariyle *Rojî Kurd*'de "vatan-ı aslî" imgesiyle yaratılmaya çalışılan ulusal farkındalık da küçümsenmemesi gereken bir ilktir. Mîrler, ağalar, tarihteki Kürt önemli şahsiyetler ve geçmişte kurulan devletler ele alınarak Kürdistan coğrafyası bir anavatan olarak kurgulanmıştır. Anthony Smith'in de dediği gibi "vatan" hem ulusun üzerine inşa edildiği bir toprak parçası olduğu için elle tutulabilirliği açısından uygulanabilirdir, hem de eski zamanların izlerini taşıyan mistik bir yönü vardır.[44]

Vatan meselesi bizi *Rojî Kurd*'de tartışılan ve aydın olmanın içkin sorunlarından birine getirir: Kürt aydını Kürdistan'da mı yoksa İstanbul'da mı yaşamalıdır? Hangi mekân amaçlarına ulaşabilmesine hizmet eder? Bu mesele hakkında Hêvî'nin kurucuları ve/veya yayın organlarında düşüncelerini ifade eden aydınların ortak bir fikri benimsemediklerini görüyoruz. *Rojî Kurd*'de Bulgaristanlı Togan isimli yazar, Kürt gençlerinin Kürt halkından uzak durarak Türk gençlerinin yaptığı hataya düşmemeleri gerektiğini vurgulamış ve bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

> Eğer siz o muhîtden dâimâ uzak kalır, ve vazîfe-i tenvîriyye ve irşâdiyyenizi o muhît hâricinden îfâya çalışırsanız, emîn olunuz ki mesâ'îniz heder olur. Millet nâmına hîçbir semere-i müfîde vermez. Milletiniz sizi, kendi sınıf-ı münevverini, bir dürlü kendisinden 'add idemez. Sizi dâimâ yabancı sayar. Sizin irşâdâtınızın o muhîtde hemân hîç te'sîri olmaz.
>
> Siz şurasını dâimâ hâtırlarda bulundurunuz ki, bu 'asırda yeni uyanmış milletler veya uyanmak üzere bulunanlar, sınıf-ı münevverini dâimâ sinesinde yaşatan ve sınıf-ı münevveri kendisiyle âgûşbeâgûş olan milletlerdir. Bu milletlerin sınıf-ı münevveri dâimâ tabakât-ı milliye arasında bulunur, ve milletin dem-i felâketinde anınla berâber inler, ve eyyâm-ı sa'âdetinde yine anınla berâber terennüm ider. İşte siz, size teveccüh iden o vazîfe-i milliyyeyi bu sûretle anlar, ve öylece îfâya başlarsanız, o vazîfeyi tam bugünkü ma'nâsıylaîfâ itmiş olursunuz. Ve emîn olunuz, bu sûretle Kürd milletini yeniden hayâta getirmek değil, hîç yokdan bir Kürd milleti "i'mâl" itmiş olursunız.[45]

Bulgaristanli Togan, daha önce Abdullah Cevdet'in de vurguladığı gibi içinde bulundukları dönemin milletlerin uyanma çağı olduğunun ve bu uyanışın halktan uzak bir şekilde gerçekleştirilmesininin imkânsız olduğu görüşündedir. *Rojî Kurd'*deki yazıların genelini düşündüğümüzde dil ve matbuat ile bir efkâr-ı umumiyye, ortak geçmiş, önemli tarihi figürler ve vatan kurgusu ön plan çıkar. Togan, Kürt aydınlarının ancak kendi halklarının yanında yaşadıklarında bu amaçlarını gerçekleştirebileceğini düşünür ve bu yolla "değil Kürt milletini yeniden hayata getirmek hiç yoktan bir Kürt milleti" icat etmenin mümkün olduğunun altını çizer.[46]

---

[43] Umut Özkırımlı, *age,* s. 180-181.

[44] Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations,* Oxford, Cambridge: Blackwell Publishers, 1986, s. 184.

[45] Bulgaristanlı Togan, "Milletinize Karşı Vazifeniz: Kürd Münevver Gençliğine", *Rojî Kurd,* No. 2, 6 Temmuz 1329/19 Temmuz 1913, s. 3.

[46] Kürdistan'da ya da oradan uzak yaşama meselesi *Hetawî Kurd*'un sayılarında da ele alınmıştır. Ancak bu konuda dönemin Kürt aydınlarının ortak bir kanaat geliştirdiklerini söyleyemeyiz. Örneğin Abdullah Cevdet, gençlerin Kürdistan'a gidip okul açmalarını ve başka yerlerde vali olarak çalışmaktansa o okulların öğretmenleri olmayı tercih etmelerini söyler. Abdullah Cevdet'e göre ancak bu biçimde Kürt gençliği doğru yolda olur. "*Hetawî Kurd* Gazetesi

Ancak Kürdistan'da yaşanması gerekliliği konusunda bazı Kürt aydınlarının Togan'la yöntem açısından farklılaştığını görüyoruz. Örneğin, Mevlanzade Rıfat *Hetawî Kurd'*de tıpkı Ermeni gençleri gibi Kürt gençlerinin de eğitimlerini alıp sağlam bir program oluşturduktan sonra doğdukları topraklara dönmeleri gerektiğini belirtir. Aksi halde bir çalışma planı oluşturulmadan ve gerekli eğitim verilmeden Kürt gençlerinin Kürdistan'a gönderilmesinin verimli olmayacağı görüşündedir.[47]

Birlik ve Dayanışma Vurgusu

II. Meşrutiyet dönemindeki Kürt hareketinde "teavün" (yardımlaşma) ve "terakki" (ilerleme) arasındaki ilişki oldukça önemsenmiştir. Hatta kurulan cemiyetlere bu isimler verilmiştir. *Rojî Kurd* yazarları da Kürtlerin ilerlemesinin birlik ve dayanışma yolundan geçtiğini defalarca vurgulamışlardır. Aşiretler arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi, birlik ve beraberlik tahayyül edilen "Kürt milletinin" önkoşuludur. Örneğin, derginin imtiyaz sahibi Süleymaniyeli Abdülkerim diğer birçok konuda olduğu gibi kolektif öğrenmenin önemini vurgulamıştır. Süleymaniyeli Abdülkerim'e göre yüz kişi bir araya gelirse ve herkes ayrı bir konu üzerinde çalışırsa, bir ay sonunda yüz konu öğrenilmiş olur.[48]

Ayrıca *Rojî Kurd* sayfalarında ilanı verilen, Haydarizade Ahmed isimli bir göz doktorunun pazar günleri fakir Kürt hastalarını ücretsiz muayene edeceğiyle ilgili duyurular da bu birlik ve beraberlik duygusunun yaratılmaya çalışılmasının bir örneğidir. Benzer biçimde Abdülaziz Baban Osmanlı-Teshil-i Mesalih İdarehânesi açmıştı ve bu kurumdan tüm vatandaşlar özellikle "bir parçası olmakla gurur duyduğu Kürt kavmi" faydalanabilecekti. Ufak bir ücret karşılığı resmî bürokratik işlerinde kendilerine yardımcı olunacaktı. Bu birlik ve dayanışma vurgusu aynı zamanda iktisadi anlamda kalkınmak için hep birlikte çalışmayı da öngörüyordu.

İktisadi Kalkınma Vurgusu

II. Meşrutiyet dönemindeki Kürt aydınlarının *Rojî Kurd* gazetesindeki yazılarından da anlaşılacağı üzere Kürdistan'da iktisadi kalkınma Kürt aydınlarının programında yer alan bir hedefti. Bu nedenle de Kürt halkının başlıca geçim kaynağı olan tarımla ilgili "reformlar" yazarları meşgul eden konulardan biri olmuştur. Örneğin Diyarbekirî Necdet "Cotkarî" (Çiftçilik) başlıklı yazısında, Avrupa ülkelerinde tarımda makinelerin kullanıldığını anlatır ve makinenin dine aykırı olmadığını vurgular. Bu doğrultuda Kürt halkına çocuklarını ziraat mekteplerine göndermelerini önerir. Bu okullardan mezun olan gençlerin Kürdistan'da çalışmalarını umut ettiğini söyler.[49] Diyarbekirî Necdet, çoğunluğu Müslüman olan halkına hitap edecek biçimde, makinelerin dine uygun olduğunu vurgulayarak tarımsal reform için bir program sunmuştur.

Muharrirlerine", *Hetawî Kurd,* No. 1, 11 Teşrinievvel 1329/24 Ekim 1913, s. 2-3.

[47] Mevlânzade Rıfat, agm, s. 2-3.

[48] Silêmanî Ebdulkerîm, "Tal û Şîrîn", *Rojî Kurd*, No. 1, 6 Haziran 1329/19 Haziran 1913, s. 21.

[49] Diyarbekirî Necdet, "Cotkarî", *Rojî Kurd,* No.1, 6 Haziran 1329/19 Haziran 1913, s. 24-25. Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti'ni örgütleyen öğrencilerin Ziraat Mektebi'nde okuduklarını burada hatırlatmakta yarar var.

Dergide tarımla birlikte ticaretin gelişmesi için verilen önerilere rastlamak da mümkündür. Daha önce beraberlik ve dayanışma ile kolektif öğrenmenin gerekliliğini vurgulayan Süleymaniyeli Abdülkerim de bir başka yazısında kolektif şirketlerin öneminden bahseder. Abdülkerim'e göre böylelikle sadece ticaret gelişmez, aynı zamanda ortak para okul açmak, öğrencilere maddi yardımda bulunmak ve öğretmen maaşlarını karşılamak gibi gerekli yerlere harcanabilir.[50] Görüldüğü üzere Abdülkerim'in fikirlerinde de "teavün" ve "terakki" birlikte yer alır.

Ortak dile, tarihe, edebiyata ve vatana, birlikte çalışmaya, dayanışmaya ve iktisadi anlamda gelişmeye yapılan vurgularla birlikte Kürt aydınlarının, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki diğer örnekleri gibi Kürt kadınları için de bir projeleri vardı. Yazının şimdiki bölümünde *Rojî Kurd* yazarlarının Kürt kadınına biçtiği role değineceğiz.

"Kadının Kürt Toplumundaki Yeri"

Ulusal kimliklerin oluşumunda "kadın" konusuna atfedilen önemi Kürt aydınları arasında da görmek mümkündür. Unutmamak gerekir ki 1908 sonrası İttihat ve Terakki yönetimi "Yeni Hayat, Yeni Aile" misyonuyla gerçekleştirmek istediği toplumsal reformu en başta kadın ve aile üzerinden gerçekleştirmeye çalışmıştır.[51] Öte yandan II. Meşrutiyet döneminde kadınların, özellikle de eğitimli kadınların, örgütlenmesinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Benzer biçimde Kürt aydınlarının da kadının Osmanlı toplumundaki değişen rolünü takip ettiklerini ve Kürt kadınının konumu ve sorunları hakkında fikir ürettiklerini görüyoruz. Dört sayı yayımlanan *Rojî Kurd* gazetesinde de Erganili Y.C. isimli yazar "Kürdlerde Kadın Meselesi" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Avrupa ve Amerika'da kadınların toplumsal ve siyasi haklarını elde etmek için savaştıklarını, bunun Asya'daki örneğinin Japonya olduğunu söyleyen yazar, Osmanlı'da kadınların durumunun genel olarak kötü olduğunu belirttikten sonra, "Kürt toplumunda kadının yerini" anlatır. Kürt kadınlarının görece daha özgür olduğunu savunan yazar, bu düşüncesini desteklemek için toplumsal hayattan çeşitli örnekler verir. Aşiretler arası kavgalarda, kurşunların yağdığı bir ortamda kadınların rahatça dolaşmasından bahseden yazar, bu tür mevzularda dokunulmaz olduklarına değinir. Aynı zamanda kadının tarlada kocasıyla birlikte çalışması, çarşıya pazara inip malını tek başına satması, yazarın Kürt kadınlarının görece özgür olduğunu kanıtlamak için verdiği örneklerdir. Tesettürün de Kürt kadınları arasında makul bir derecede olduğunu söyleyen yazar, sözlerine aşağıdaki satırlarla son verir:

> Kürd gencleri kadın ve 'âile mes'elesinin bir hayât ve yaşamak mes'elesi olduğunu idrâk itmelidir. Her şeyden evvel Kürdlüğün kadınlığını yükseltmek çârelerine bakmalıdır. Cem'iyyetlere gıdâ kadar 'âkil ve müdrik vâlidelerin elzem olduğunu bilmelidir. "Bir milletin nisvânı, derece-i terakkîsinin mîzânıdır."

[50] Silêmanî Ebdulkerîm, "Hilatinî Rojî Iqbal", *Rojî Kurd,* No. 4, 30 Ağustos 1329/12 Eylül 1913, s. 19.
[51] Zafer Toprak, "The Family, Feminism and the State during theYoung Turk Period", *Premiere Rencontre Internationale sur L'Empire Ottoman et la Turquie Moderne*, İstanbul: ISIS, 1991, s. 441-452.

> Milletlerin, insânların derece-i terakkîleri dâimâ kadınlarının seviyesiyle mütenâsibdir. Düstûrunu her zamân, her dakîka göz önünde bulundurmalıdır.[52]

Görüldüğü üzere, Kürt aydınlarının da kadın ve aile projesi dönemin diğer milliyetçi hareketlerinden farklı değildir; kadınların toplumsal yaşamdaki konumları bir milletinin ilerleme ölçüsü olarak algılanmaktadır.

Şimdiye kadar ele alınan hususlar, *Rojî Kurd* dergisinde üzerinde önemle durulan dil, edebiyat, tarih ve vatan algısı gibi konular ulusal uyanış projesinin bir parçası olarak anlatılmıştır. 20. yüzyılın başlarında Balkan uluslarının artık bağımsız oldukları, Türk milliyetçilerinin artık seslerinin duyulur olduğu ve yanı başlarındaki Ermeni milletinin hak arayışı içerisinde olduğunu düşünürsek, Kürt aydınlarının "ulusal uyanış" meselesinde kendilerine örnek seçtikleri modeli irdelemek anlamlı olur.

Milliyetçilik Algısı ve Muhtemel İlham Kaynakları

Genel olarak dönemin Kürt yazınında ve bu yazıda ele alınan *Rojî Kurd* örneğinde, Kürt aydınlarının tahayyül ettikleri "milliyetçilik" modelinin modernite ve ilerlemeyle paralel gittiğini söylemek mümkündür. Daha önce de değinildiği gibi amaç "milliyetçilikler çağında yok olup gitmemek için çalışmak ve birlik olup ilerlemektir." Milliyetçilik ya da bağımsızlıkla ilgili fikirleri birbirinden farklı olsa bile, Kürt aydınlarının bu konuda hemfikir olduğunu söyleyebiliriz.

Rojî Kurd sütunlarında milliyetçilik bir ideoloji olarak da açıkça tartışılır. Bu bazen ilerlemenin ve millet olarak hayatta kalmanın bir gereği olarak görülürken, yer yer yönetilme biçimiyle ilgili öneriler de barındırır. Yazının şimdiki bölümünde Xezal, M. Salih Bedirhan, Harputlu H.B., Abdullah Cevdet ve Lütfi Fikri gibi yazarlar üzerinden *Rojî Kurd'*deki milliyetçilik tartışması ele alınacaktır.

Xezal isimli bir yazar Kürt ve Ermeni (fille) halklarının kökenini Asurîlere dayandırır. İslamiyet'i kabul edenlere Kurmanc (Kürt) denildiğini ve kabul etmeyenlere de Ermenilerin (fille) denildiğini ve Kürtlerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte Araplara benzediklerini ve sadece dillerini koruyabildiklerini vurgular. Yazara göre, Kürtler, Romîlerin[53] yönetimi altına girdikten sonra ise iki kavim de (Türkler ve Kürtler) Müslüman oldukları için iyi anlaşmışlar, ancak Kürtler "kendileri" olamamışlardır. Ne dillerini geliştirebilmişler ne de tarihlerini layıkıyla öğrenebilmişlerdir. Bu nedenle Kürtler dillerini geliştirmeli, tarihlerini ve önemli tarihi kişilikleri öğrenmeli yani "kendi" olmanın gereklerini yerine getirerek birlik olmalıdırlar.[54]

---

[52] Erganî Madenli Y.C., "Kürdlerde Kadın Meselesi", *Rojî Kurd,* No. 4, 30 Ağustos 1329/12 Eylül 1913, s. 12. 19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başlarında Kürt milliyetçi söyleminde Kadın meselesini ele alan bir çalışma için bkz. Emine Rezzan Karaman,"Feminity Within the Context of Kurdish Nationalist Discourse in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries", Unpublished M.A. Thesis, Boğaziçi University, 2008. Kürt milliyetçi söyleminde Kürt kadınıyla ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Shahrzad Mojab, *Devletsiz Ulusun Kadınları: Kürt Kadını Üzerine Araştırmalar*, çev. Fahriye Adsay, Sema Kılıç, Ekin Uşaklı, İstanbul: Avesta Yayınları, 2005. Ayrıca 1919'daki Kürt Kadınları Teâli Cemiyeti için bkz. Yavuz Selim Karakışla, "Kürd Kadınları Teâli Cemiyeti (1919)", *Toplumsal Tarih,* No. 111, Mart 2003, s. 14-24.

[53] Romî Kürtlerin Osmanlı yönetimini anlatmak için kullandıkları bir kelimedir.

[54] Ẍezal, "Dema Kalê Me- Çaẍa Me- Dema Tê", s. 26-28.

Xezal'ın belirttiği bu hususlar *Rojî Kurd* yazarlarının ortak fikirleri arasındadır. Ayrıca yazarlar tarihte başarı kazanmış Kürt siyasetçilerine, yazar, şair ve mollalara atıflarda bulunmuşlardır. Örneğin Mehmed Salih Bedirhan Ahmedê Xanî'nin günümüzde bazı tarihçiler tarafından bağımsızlık talebi olarak yorumlanan[55] şiirine yer vermiş ve bu şiirin Hacı Qadirê Koyi'nin bir başka şiiriyle birlikte ezbere bilinmesi gerektiğini belirtmiştir.[56]

Bu tarz milliyetçi atıfların yanı sıra bir ideoloji olarak milliyetçilik de *Rojî Kurd* yazarlarının tartıştığı bir meseledir. Mesela, Harputlu H.B. Hristiyan dünyasında milliyetçilik fikrinin yayıldığını ve bu fikrin Almanların, Fransızların ve İngilizlerin gelişmesine katkıda bulunduğunu anlatır. Benzer biçimde Mısır'da Araplar, Rusya'da Tatarlar da örgütsel faaliyetlerle uluslarının gelişimlerini hedeflemişlerdir. Harputlu H.B. milliyetçilik ideolojisinin özellikle geri kalmış Kürt toplumu gibi Müslüman dünyasının da uyanışını sağlayacağını ümit etmektedir.[57] Yazarın sözlerinden anlaşıldığı üzere kendisi milliyetçiliği, daha doğrusu ulusal uyanışı gelişmenin ön koşulu olarak görmektedir.

Milliyetçilik tartışmasında Abdullah Cevdet'in görüşleri, dönemin Kürt aydınlarının yönetilme biçimleriyle ilgili tahayyüllerinin anlaşılması açısından da önemlidir. "İttihâd Yolu" isimli yazısında Abdullah Cevdet *Rojî Kurd* dergisi hakkında bir arkadaşıyla arasında geçen diyaloga yer verir:

> [*Rojî Kurd*] mecmû'asını, yazı masamın üzerinde gören bir muhterem ve mu'azzez dostum birden bire nedir bu mecmû'a? Dedi. Ben "Kürdolocya" "organ"ı ya'nî Kürdlük hakkındaki tedkîkât-ı ictimâ'iyye ve 'ırkıyyenin vâsıta-ı neşrîdir dedim. Arkadaşım mecmû'ayı açdı, gözü Kürdce bir makâleye tesâdüf idince: "Mâdâm ki Türkce değil, mâdâm ki Kürdcedir "tefrîka" gazetesi demektir" diyerek "*Rojî Kurd*"ü masamın üzerine bırakdı.[58]

Abdullah Cevdet arkadaşının bu tavrını yanlış bulur, ona göre Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'daki topraklarını kaybetmiş olsa bile hala çok ulusludur ve bunu korumanın yolları henüz tükenmemiştir. Daha önce İttihat ve Terakki kulübünde yaptığı bir konuşmayı anımsatarak "tevhîd-i anâsır tevhîd-i menâfiden ibâretdir" der. Başka bir deyişle, unsurların birliğinin çıkarlarının ortak olmasından geçtiğini vurgular. Benzer biçimde Abdullah Cevdet'e göre tevhid-i anasır [unsurların birliği] istenirken tefrid-i anasır [unsurların tekliği] da istenebilmeli. Milliyetçilik akımının artık karşısında durulamayacak kadar güçlü olduğunu belirten Abdullah Cevdet, siyasi öneri olarak da İsviçre örneğini verir. Osmanlı İmparatorluğu gibi muhtelif unsurlardan oluşan bir imparatorlukta tek anayasa ve tek dil uygulaması yanlıştır. Bu nedenle İsviçre örneğinde olduğu gibi bölgelerin özelliklerine göre oluşturulmuş

[55] Amir Hassanpour, "Kürt Milliyetçiliğinin İnşası: Yirminci Yüzyıl Öncesi Tarihsel ve Edebi Kaynaklar", *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri* içinde, Abbas Vali (ed), İstanbul: Avesta Yayınları, 2005, s. 135-198.

[56] Mehmed Salih Bedirhan, "Berî Şîrê Qelem", *Rojî Kurd,* No. 3, 1 Ağustos 1329/14 Ağustos 1913, s. 24-25. Ahmedê Xanî'nin söz konusu şiirindeki birkaç dize şöyledir: Ger dê hebûya me padişahek (Bizim de bir padişahımız olsaydı), layiq bidiya xudî kulaheq (Allah ona bir külah layık görseydi), te'yîn dibû ji bo wî textek (ona bir taht tayin edilseydi), zahir dibû ji bo me bextek (bizim de bahtımız açılırdı), hasil bibûya ji bo wî tacek (o bir taca sahip olsaydı), elbete dibû me jî rewacek (elbette biz de revaç görürdük).

[57] Harputlu H.B., "Garble Şark Milliyet Hezeyanları", *Rojî Kurd,* No. 1, 6 Haziran 1329/19 Haziran 1913, s. 8-9.

[58] Doktor Abdullah Cevdet, "İttihâd Yolu", *Rojî Kurd,* No. 2, 6 Temmuz 1329/19 Temmuz 1913, s. 8.

küçük otonom yönetimler hâlinde örgütlenmenin böyle muhtelif unsurları barındıran bir imparatorluk için daha uygun olduğu görüşündedir. Ve Kürtler de "lisânlarını, târîhlerini tedvîn itmek istiyorlar, şahsiyyet-i milliyyelerini daha müdrik ve daha medrûk bir mertebeye yükseltmek istiyorlar. Ben emînim ki münevver olan hükûmetimiz bunu iyi gözle görecekdir."[59] Görüldüğü gibi Abdullah Cevdet bundan tam bir asır önce, muhtelif unsurları barındıran devletlerin doğru siyasi politikalarla, dağılmadan birlikte yaşayabileceklerini savunmuştur.

Abdullah Cevdet gibi Lütfi Fikri de milliyetçiliğin 20. yüzyılın karşı konulamaz bir akımı olduğu görüşündedir. Milliyetçilik konusunda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki iki eğilimden söz eden yazar, bir yandan gayrı-müslimlerin milliyetleri kabul edilirken Müslümanların milliyetleri tanınmadığını belirtir. Lütfi Fikri başından geçen bir olayı nakleder, Harput'a giderken yol üzerinde uğradığı Urfa'nın bir köyünde, köylüler kendisine Kürtçe bir dergi getirmişler ve bu dergiyi nasıl defalarca okuyup heyecanlandıklarını anlatmışlar. Bu hikâye Lütfi Fikri'yi, ücra Kürt köylerinde bile artık milliyetçiliğin karşı konulamaz olduğu düşüncesine sevk eder. Kürtlerin de, Araplar ve Arnavutlardan sonra ulusal uyanış içerisinde olduğunu vurgular. Ancak Lütfi Fikri, Kürt aydınlarını Anadolu'nun barışını bozacak herhangi ayrılıkçı hareketlere katılmamaları konusunda uyarır. Aksine Kürtler Anadolu barışının bir parçası olmalılar der ve ancak bu şartla Kürt uyanışını selamlıyorum diyerek sözlerini bitirir.[60]

Kürt aydınlarının şimdiye kadar yer verilen "ulusal uyanış" veya aydınlanma projelerinde kimi zaman açıkça belirttikleri kimi zaman da satır aralarında gizli kalan bir ilham kaynağı olduğundan söz edilebilir. Mehmet Salih Bedirhan, Kerküklü Necmeddin ve İsmail Hakkı Babanzade gibi yazarların İslamiyet'i ve Halifeliği destekleyen yönünün yanısıra Batının da bir model olarak alındığını gözlemleyebiliriz. Ancak Batı ile ilişki biraz çetrefillidir. İlerleme, milliyetçiliğin gelişimi, teknoloji, eğitim ve kadın hakları gibi mevzularda model olarak alınan Batı, İslam karşısında ise Hristiyan/yabancı/*fille* olarak algılanmaktadır. Abdullah Cevdet Voltaire, Montesqieu gibi aydınlanmanın evrensel figürlerine atıfta bulunur ve İsviçre'deki yönetim biçimini örnek olarak gösterirken aynı zaman da *Kurân* ayetleri ile de görüşlerini desteklemeye çalışır. Diğer yandan Diyarbekirî Necdet tarımda makinelerin kullanımı anlatılırken, makinenin İslam'a aykırı olmadığını da vurgulamak zorunda kalır. Yazarların kişisel eğilimleri bu konudaki görüşlerini belirleyen önemli bir faktör olmakla birlikte, Müslümanlığın 20. yüzyıl başlarındaki Kürt aydınları için önemli bir parametre olduğunu söyleyebiliriz.

Batı ve genel olarak Hristiyanlığın komşu halk Ermenilerde somutlaştığını görmek mümkün. Ulusal uyanış ve aydınlanma programında Ermenilerin örnek alındığını görüyoruz. Örneğin Mevlanzade Rıfat Kürtlerle Ermenilerin aynı kökenden, Urartulardan geldiğini iddia ederek[61]iki halk arasındaki kardeşliği vurgulamaya çalışıyor. Yine Abdullah Cevdet, Ermenilerle Kürtlerin iki komşu halk olduğunu vurgularken, aralarındaki ihtilafların birinin diğerine göre daha geride

[59] Doktor Abdullah Cevdet, agm, s. 8.
[60] Lütfi Fikrî, "Kürd Milliyeti", *Rojî Kurd,* No. 4, 30 Ağustos 1329/12 Eylül 1913, s. 2-5.
[61] Mevlanzade Rıfat, agm, s. 2-3.

olmasından kaynakladığı görüşündedir.[62] Ermeni siyasi partilerinin 1908-1912 arasında Anadolu'nun ücra köşelerinde açtıkları okullarla birlikte misyoner, özel Ermeni Katolik ve Protestan okullarını düşünürsek, bütün bunlar Ermeni halkının gelişimi için yeni güçler olmuşlardır.[63] Kürt aydınlarının eğitime, okul açmaya verdikleri önemi, yanıbaşlarında olumlu sonuçlar veren bir örnek olduğu gerçeğiyle açıklamak da mümkündür.

Sonuç

Kürt Talebe-Hêvî Cemiyeti, 20. yüzyılın başlarındaki ilk Kürt Öğrenci derneği olması açısından önemli olduğu gibi ulusal uyanış için öngördüğü program açısından da dikkate değerdir. 1908 sonrası görece yaşanan özgürlük ortamı yerini baskıcı bir yönetime terk ettiğinde ve gerek imparatorluk genelinde ve gerek dünyada yaşanan milliyetçi ve aydınlanma hareketlerinin etkisi hissedildiğinde Kürt aydınları da kendi uluslarının uyanışını gerçekleştirmek için arayış içerisine girmişlerdir. Cemiyetin yayın organı *Rojî Kurd* dergisinde ortak bir geçmiş, şanlı tarihi figürler, ortak bir dil yaratılması gerektiği vurgulanmıştır. *Rojî Kurd*, Kürt milletinin, milliyetçiliğin artık karşı konulamaz bir akım olduğu dönemde yok olup gitmemesi için iktisadi ve toplumsal olarak gelişmesini hedefleyen ve bunun önderliğini sahiplenmek isteyen Kürt aydınlarının düşüncelerinin ve ilerleme ve gelişim için uygulanması gerektiğini ileri sürdükleri programların ifade edilebildiği bir alan olması açısından Kürt basın tarihinde oldukça önemli bir konuma sahiptir.

Gülseren Duman

[62] Doktor Abdullah Cevdet, agm, s. 8.
[63] Arsen Avagyan ve Gaidz F. Minassian, *age*, s. 81.

Çîroka Kovara *Rojî Kurd*
Ji Alîyê Teknikî ve Kovara *Rojî Kurd*ê

Rojî Kurd, di sala 1913'an de wekî dezgeha weşana Kurd Talebe Hêvî Cemiyeti [Komeleya Hêvî ya Xwendekarên Kurd], bi temamî çar hejmar hatiye çapkirin. Zimanê kovarê kurdî û tirkî ye. Em dikarin taybetmendiyên giştî yên kovarê wiha rêz bikin.

- *Rojî Kurd*, li Stenbolê wekî kovareke mehane hatiye weşandin.
- Kovarê cih daye mijarên zanistî, civakî û çandî yên der barê kurdan de.
- Xwedî û gerînendeyê berpirsiyarî Silêmanî 'Ebdulkerîm e.
- Firehî û dirêjîya [ebad] kovarê 18x24 cm ye.
- Buhayê wê çil pere ango yek quriş e. Abonetiya şeş meha 9, a salane 17 quriş e.
- Her hejmara wê 32 rûpel e.
- Her hejmar (kêm-zêde) nîvî tirkî, nîvî kurdî ye.
- Hemû nivîs bi tîpên erebî hatine nivîsandin.
- Nivîsên tirkî bi tirkiya Osmanî, nivîsên kurdî bi zaravayên kurmancî û soranî ne.
- Her hejmara kovarê li çapxaneyeke cuda hatiye çapkirin. Ev çapxane bi dorê; Çapxaneya Huqûq, Çapxaneya İctîhad, Çapxaneya Mehmûd Beg û Çapxaneya Resimli Kitab e.
- Di *Rojî Kurd*ê de çar wêne hatine weşandin. Ev wêneyên ku li ser bergên kovarê cih digirin bi dorê; wêneyê Siltan Selaheddînê Eyyûbî, yê Kerîm Xan Zend, yê Huseyin Kenan Paşa û di hejmara dawîn de jî wêneyê bajarê Erziromê he ye.

Piştî van agahiyan ji bo ku xwendevan bi awayekî panoramîk li kovarê binêrin me çend tablo amade kirine:

Tablo 1: Dîrokên Çapkirina Hejmarên *Rojî Kurd*ê

Hejmar	Hicrî	Rûmî	Mîladî	Navbera Weşandinê
1	14 Receb 1331	6 Hezîran 1329	19 Pûşper 1913	Hejmara 2'yem 30 roj piştî hejmara 1'yem, hejmara 3'yem 26 roj piştî hejmara 2'yem, hejmara 4'em 29 roj piştî hejmara 3'yem hatiye weşandin.
2	14 Şe'ban 1331	6 Temmûz 1329	19 Tîrmeh 1913	
3	11 Remezan 1331	1 Axustos 1329	14 Gelawêj 1913	
4	10 Şewwal 1331	30 Axustos 1329	12 Rezber 1913	

Tablo 2: Di *Rojî Kurd*ê de Giranîya "Ziman", Helbest" û "Pexşan"ê

Ziman	Helbest	Pexşan	Giştî
Tirkiya Osmanî	-	32	32
Kurdî (Kurmancî)	4	21	25
Kurdî (Soranî)	3	9	12
Giştî	7	61	69

Tablo 3: Di *Rojî Kurdê* de Hejmara Nivîsan Li Gor Nivîskaran (K: Kurdî, T: Tirkî, Hej: Hejmar)

Navê Nivîskar	Hej. 1		Hej. 2		Hej. 3		Hej. 4		Giştî	
	T	K	T	K	T	K	T	K	T	K
Silêmanî 'Ebdulkerîm	-	3	-	2	-	1	-	1	-	7
Xelîl Xeyalî (M.X, Modanî X)	-	-	-	2	-	2	-	3	-	7
Mehmed Salih Bedirxan (M.S. Azîzî, Ebû Rewşen û Babê Rewşo)	-	-	2	1	1	1	1	2	4	4
M. Bedirxan	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Diyarbekirî Fikrî Necdet	-	1	-	1	-	1	-	-	-	3
Fuad Temo	-	1	-	1	-	-	-	-	-	2
Dr. Abdullah Cevdet	1	-	1	-	-	-	-	-	2	-
Necmeddîn Kerkûkî	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-
Babanzade Îsmaîl Heqqî	-	-	1	-	1	-	-	-	2	-
Xarpûtlu H. B.	1	-	1	-	-	-	-	-	2	-
H…	1	-	-	-	1	-	-	-	2	-
M…	-	-	1	-	1	-	-	-	2	-

Baban Ebdulezîz	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Rojî Kurd	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Fahrî	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Midhat	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Silêmanî Mesûd	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Kendo	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Ẍezal	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Ẍ. Serîzer	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Nalî	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Şêx Riza	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Fadil Muxlis	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Bulgaristanlı Togan	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-
Mehmed Akîf [Ersoy]	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Şêx Mihemed Ebdullah	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Lutfî Fikrî	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Huseyin Şukrî	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Erxanî Ma‘denli Y.C	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Mudîriyet	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Silêmanî Zîwer	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Kurdî	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Benî Ardelanî Ehmed Muhsin	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Ekrem	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Bênav	1	-	3	1	1	1	-	-	5	2
Giştî	**10**	**8**	**10**	**10**	**5**	**8**	**7**	**11**	**32**	**37**

Danasîna *Rojî Kurd*ê

Tu guman tune ye ku kovara *Rojî Kurd*ê bi hest û ramanên kurdayetî hatiye damezirandin û li ser vê armancê weşan kiriye, lê belê wekî her kovar û rojnameyê *Rojî Kurd* jî ji bo ku bijî hewceyî danasîn û belavkirinê, ango hewceyî firotinê ye. Lewma, di gelek nivîsên kovarê de ji bo komel û kovarê alîkarî dihat xwestin[1] û di hejmara dawîn de jî bi ricayeke taybet ji aboneyan dihat xwestin ku heqê abonetiyê di demeke nêz de bişînin.

Ji bo danasîna *Rojî Kurd*ê di hejmara 76'yan a kovara *Îctihad*ê de îlanek derketiye. Îlan piştî hejmara 3'yan a *Rojî Kurd*ê, di 28'ê Gelawêja 1913'yan de hatiye weşandin. Di îlanê de *Rojî Kurd* wiha tê nasandin:

> Ev kovar, ji aliyê zanistî, civakî, wêjeyi, aborî û dîrokî ve ji bo kurdan û kurdayetiyê kar dike û berjewendiyên kurdan diparêze. Kovareke xweş e, mehê carekê derdikeve. Em vê kovarê, ji kurdan re, ji yên ku dizanin ku kurd di nav împaratorîya Osmanî de yên herî zindî û yên herî kêm lerze ne û yên ku vê nizanin re pêşniyar dikin. Abonetîya salane 17 û ya 6 mehane 9 quriş e. Nusxeya wê bi 1 quriş e.[2]

Ev îlana ha di hejmarên 78-1, 79-2'yan a kovara *Îşhad*ê[3] de dîsa di hejmara 81'ê ya kovara *Îctihad*ê de hatiye weşandin. Balkêş e, dema ku ev îlan di hejmara 81'ê (4 Berfanbar 1913) a *Îctihad*ê de tê weşandin, *Rojî Kurd* dawî li weşana xwe aniye û *Hetawî Kurd*, ku wekî berdewamiya *Rojî Kurd*ê tê hesibandin, hejmara xwe ya duyemîn derxistiye. Weşandina îlanên *Rojî Kurd*ê a di kovara *Îctihad*ê de ne rasthatinek e. Lewra têkiliyên Adullah Cevdet ê xwediyê *Îctihad*ê û tevgera kurdî ya wê demê pir xurt in. Di hejmara yekem a *Rojî Kurd*ê de "Bir Hitab [Bangewaziyek]"[4] û di hejmara duyem de jî "İttihad Yolu [Rêya Yekîtîyê]"[5] du nivîsên Abdullah Cevdet in. Ji xeynî vê, hejmara duyem a *Rojî Kurd*ê li Çapxaneya Îctihad a Abdullah Cevdet tê çapkirin.

Rojî Kurd bi xwe jî îlanên wekî reklam weşandine. Di hejmara yekem a kovarê de îlana Haydarîzade Ehmed Beg heye ku ev bijîşk, kurdê xizan bê pere muayene dike. Heman îlan di hejmara duyem de ji tê weşandin. Ji bilî vê, îlana kovareke bi navê "*Mekteb Müzesi* [Kevnarxaneya Dibistanê]" tê weşandin. Di hejmara sêyem de îlana kitêba Bijîşk Îsmaîl Heqqiyê Milasî ya bi navê *Din-i İslam ve Ulûm ve Fünûn* û di hejmara dawî de jî li ser danasîna kovara *İşhad*ê îlanek heye. Îlana vekirina "Osmanlı Teshîl-i Mesâlih İdarehanesi [Bûroya Hiqûqê]" ya ku huqûqnas Baban Ebdulezîz vekirî, di hejmara sêyem û çarem de bi zimanê tirkî û kurdî cih girtiye. Tişta

1 Di vê mijarê de bnr li: Xezal, "Dem[a] Kalê me – Çaxa me – Dema Tê", *Rojî Kurd*, Hejmar. 1, r. 27-28; Müdîriyyet, "Yükselmek İçün Himmet Lâzımdır", *Rojî Kurd,* Hejmar. 4, r. 15-16.

2 *İctihâd,* No.76, 15 Axustos 1329/28 Gelawêj 1913, paşberg.

3 Îşhad navekî din ê kovara *Îctiha*da Abdullah Cevdet e. Gava *Îctihad* dihate astengkirin ji dêla wê ve derdiket. Bnr li. Nazım H. Polat, "İctihâd", *Diyanet Vakfi İslam Ansiklopedisi*, Cild. 21, r. 448.

4 Doktor Abdullah Cevdet, "Bir Hitâb", *Rojî Kurd*, Hejmar. 1, r. 3-4.

5 Doktor Abdullah Cevdet, "İttihâd Yolu", *Rojî Kurd*, Hejmar. 2, r. 8-10.

balkêş ew e ku navnîşanên Komela Hêvî, îdarexaneya *Rojî Kurd* û "Osmanlı Teshîl-i Mesâlih İdarehanesi" heman cih e. Di hejmara dawî de tê îlankirin ku ji seyîdên Berzencî Şêx Reşîdê Silêmanî te'yînê niyabeta Kazimiye (devereke girêdayî wilayeta Bexdayê) bûye û ev kes tê pîrozkirin. Di paşbergê heman hejmarê de ji rojnameya *Hewadîs*ê re spasî tê kirin, ji ber ku weşana *Rojî Kurd* pîroz kiriye.

Belavkirina *Rojî Kurd*ê

Ji bo belavkirina *Rojî Kurd* cihê herî mezin îdarexaneya kovarê ye. Îdarexaneya *Rojî Kurd* û cihê Komela Hêvî 'eynî cih e. Bi qasî ku em pê dizanin ji bo Komela Hêvî pêşî li Sirkeci li hemberî "Yeni Postane" di "Xana Erzirom" de cihek tê kirêkirin.[6] Lê, li hemberî vê, di hejmara yekem a *Rojî Kurd*ê de cihê îdarexaneyê Çapxaneya Hiqûqê tê nîşandan. Di hejmara duyemîn de tê xuyakirin ku cihê rêveberiyê bar kiriye daîreyekê li hemberî Otêla Meserret û tê xwestin ku êdi hemû serîlêdan û têkilî li ser navnîşana nû bên kirin. Di hejmara sêyem de tê ragihandin ku komelê û rêveberiya kovarê bar kiriye daîreyeke taybet a li ser Rêveberiya Resimli Kitap. Di hejmara çarem de 'eynî îlan tê dubarekirin û tê diyarkirin ku êdî kovar li "Kitêbxaneya Şefaq [Şafak Kütüphanesi]" jî tê peydekirin. Kitêbxaneya Şefaqê wî wextî li Stenbolê weşanxaneyeke mezin e.

Çendî navenda kovarê û Kitêbxaneya Şefaq li Stenbolê jî be delîl hene ku kovar gihaştiye Kurdistanê. Wekî mînak di hejmara çarem de helbesteke kurdî ya Silêmanî Zîwer bi serenavê "Le Silêmaniye we hatiwe" tê weşandin.[7]

Rawestîna Kovara *Rojî Kurd* An jî Qedexekirina Wê

Der barê rawestina *Rojî Kurd*ê de du angeştên sereke hene. Li gorî yek angaştê kovar ji aliyê hukumetê ve hatiye girtin, angaşta din jî ew e ku rêveberên kovarê bi xwe weşana xwe daye sekinandin. Ji nivîskarên *Rojî Kurd* Necmeddîn Kerkûkî dibêjê ku, ji *Rojî Kurd*ê re nivîsek bi navê "Bir Makale-i Tarihiyye [Gotareke Dirokê]" nivîsandiye û nivîsa xwe jî radesti gerînendeyê *Rojî Kurd*ê Kerkûkluzade Ebdulkerîm Beg kiriye, lê bele, li ser sedemeke "eser-i zuhul" *Rojî Kurd* asê dibe û nivîsa wî jî wisa maye.[8] Wekî ku Necmeddîn Kerkûkî diyar dike, kovara *Rojî Kurd* hatiye rawestandin, bi gotineke din, Necmeddîn Kerkûkî radigihîne ku *Rojî Kurd* ne hatiye girtin [asteng kirin] lê weşana wê rawestiyaye. Necmeddîn Kerkûkî vê rawestînê girêdayî sedemeke "eser-i zuhûl" dike. Li vir peyva "zuhûl" zêde ne zelal e. Ev peyv tê du wateyan. Yek jê " bi qesdî weke ku ji bîr kiriye tevgerîn" ya din jî

[6] Kadri Cemil Paşa (Zinar Silopî), *Doza Kurdistan (Kürdistan Davası): Kürt Milletinin 60 Yıllık Esaretten Kurtuluş Savaşı Hatıraları,* Amadekar. Mehmet Bayrak, çapa 2'yem, Enqere: Öz-Ge Yayınları, 1991, r. 34.
[7] Süleymaniyeli Zîwer, *Rojî Kurd*, Hejmar. 4, r. 17.
[8] Kerküklü Necmeddin, "Pûşîde-i Târîh", *Hetawî Kurd*, No: 1, 11 Teşrîn-î ewwel 1329/ 24 Cotmeh 1913, r. 15

“ji ber zehfbûna kar jibîrkina bêhemdî ” e.[9] Ji vê gotinê tê fêmkirin ku rêveberên *Rojî Kurd*ê yan bi xwasteke xwe yan jî ji ber zêdeyiya kar biryara rawestandina weşana kovarê dan e.

Ji bilî vê, nivîskarekî bi navê Mes‘ûd, di nivîsa xwe ya bi serenavê “Dersaadetde (*Hetawî Kurd*) Cerîde-i Garrâsı Müdîriyyet-i Aliyyesine” de dibêjê: min bihîstiye ku rojnameya *Hetawî Kurd* dê werê weşandin. Di bin vê nivîsê de tarîx 17 Îlon 1329 e. Wexta ku em dîroka weşandina hejmara dawî ya *Rojî Kurd*ê ango 30’ê Tîrmehê 1329’an bînin berçavên xwe, tê fêmkirin ku dema qala weşandina *Hetawî Kurd* tê kirin, demeke hindik di ser weşandina hejmara dawîn a *Rojî Kurd* re derbas bûye.[10]

Agahiyeke ku girêdayî vê babetê Cemal Xeznedar, ji Baban Ebdulezîz, vediguhêze. Li gorî vê angaşta ku Cemal Xeznedar ragihandî “li ser daxwaza [Seyîd] Ebdulqadîr Efendî, weşana *Rojî Kurd* hatiye rawestandin” û “vêga ji dêla *Rojî Kurd*ê, *Hetawî Kurd* tê weşandin”.[11] Îhtîmala rastbûna vê angaştê “xwedî û gerînendeyê berpirsiyarê *Hetawî Kurd* Baban Ebdulezîz pir e. Ji ber ku Baban Ebdulezîz şahidê herî nêzîk yê wê demê ye û li gorî ku Cemal Xeznedar radigihine, Baban Ebdulezîz di hejmareke *Hetawî Kurd*ê de ev mijar nivîsandiye.[12]

Naxwe, di vê rewşê de ev pirsa girîng pêwist e were bersivandin: Weşana *Rojî Kurd* çima hate rawestandin û rêveberên kovarê çima hewceyî bi kovareke din dîtiye ku ew jî wekî *Rojî Kurd* e? Gelo sedema vê, têkoşîna navbera malbatên mezin ên ku dixwestin Komela Hêvî û weşanên wê bixin bin bandora xwe ye? Ji ber ku, di hejmara yekem a *Rojî Kurd*ê de nivîskara/ê bi navê Ẍezal, di nivîsa xwe de radigihîne ku, berî çend salan hin komelên kurdan ku hatine avakirin, ji ber sedema niqaşên mezinatî-biçûkatiyê belav bûne. Van kesan navê “kurmancî” heft qat noqî bin erdê kiriye û ji bo bilindkirina vî navî zarokên kurdan hatine ba hev û wan komeleyek [Komela Hêvî] damezrandiye.[13] Dibe ku, berberiyên di navbera malmezinên kurd de li ser Komela Hêvî û *Rojî Kurd* berdewam kiribe.

Der barê rawestîn/girtina *Rojî Kurd* de angaşteke din jî, di merasîma salvegera heştemîn a Komela Hêvî de di axaftina Diyarbekirî Tewfîk Hemîd Beg de a bi navê “Kurd Talebesi Namına [Li Ser Navê Xwendekarên Kurd]” tê dîtin. Tewfîk Hemîd Beg, ê ku di rêveberiya Komela Hêvî ya dewra yekem (1912-1914) de nebû û tu nivîsên wî di rûpelên *Rojî Kurd*ê de tune ne, di axaftina xwe ya ku 3’yê Îlon 1335/1919’an di hejmara 24’an a *Jîn*ê de hatiye weşandin de diyar dike ku kovara *Rojî Kurd* “bi derbeyeke zordestî hatiye girtin; ciwanek bi mehan di girtîgehan de

[9] Ji bo wateya vê peyvê bnr li. Şemseddîn Samî, *Kamûs-i Türkî,* Dersaadet: İkdam Marbaası, 1317, r. 651.
[10] Mes‘ûd, “Dersaadetde (*Hetawî Kurd*) Cerîde-i Garrâsı Müdîriyyet-i Aliyyesine”, *Hetawî Kurd*, No: 1, 11 Teşrînî ewwel 1329/24 Kewçêr 1913, r. 3.
[11] Ji Cemal Xeznedar, “Gotarî *Roj Kurd =Rojî Kurd* Le Mêjûy Lêkolînewe da”, *Rojî Kurd 1913*, Bexda, 1981, r. 11 veguhastin Malmîsanij, *Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti, İlk Legal Kürt Öğrenci Derneği (1912-1922)*, Stenbol: Avesta Yayınları, 2002, r. 140.
[12] Cemal Xeznedar, bn, r. 11. Ji ber ku derfeta xwe gihandina hin paşbergên *Hetawî Kurd* me ne nedît, me ev agahî nikarîbû piştrast bikira.
[13] Ẍezal, “Dema Kalê Me- Çaẍa Me- Dema Tê”, *Rojî Kurd*, No: 1, 6 Hezîran 1329/19 Hezîran 1913, r. 28.

şerpeze bûye". Tevfîk Hemîd Beg radigihîne ku ji ber vê, kesekî din dest bi weşana *Hetawî Kurd* kiriye.[14] Her çiqas em nizanibin ku ev angaşt rast e yan ne rast e jî di der barê hepskirina "ciwaneki" de em agahdar in. Li gorî nûçeya rojnameya *Tercuman-i Hakikat*, M. Salih Bedirxanê ku ji ber naveroka gotarên wî yên di *Rojî Kurd*ê de hatine weşandin der barê wî de lêgerîn hebû, di 21'ê Kewçêra 1913'an de avêtine hepsê.[15]

Qedrî Cemîlpaşa (Zinar Silopî), yê ku yek ji avakarê Komela Hêvî ye wiha radigihîne, "piştî ku *Rojî Kurd* ji hêla hukumetê ve tê qedexekirin di bin rêveberiya Hamza Begê Muksî de *Hetawî Kurd* tê weşandin.[16] Lê berpirsiyarê gerînendeyê *Hetawî Kurd* Baban Ebdulezîz e. Dîsa Qedrî Cemîlpaşa dibêjê ku *Rojî Kurd* wek hefteyî derdiket, lê belê kovara *Rojî Kurd* mehê careke dihate weşandin. Dibe ku hafizeya Qedrî Cemîlpaşa ew şaş kiribe. Ji ber ku dema *Rojî Kurd* di sala 1913'an de dihate weşandin Qedrî Cemîlpaşa li Lozanê bû û Qedrî Cemîlpaşa kitêba xwe ya bi navê *Doza Kurdistan*, piştî ku demeke dîrêj di ser van bûyeran re derbas bûye, hê nû nivîsandiye.

Wekî ku tê dîtin, der barê rawestîn an jî girtina *Rojî Kurd*ê de angaştên nakok hene. Li gorî raya me, çend der barê M. Salîh Bedirxan de, yê ku nivîskarê kovarê ye, lêpirsîn hatibe destpêkirin jî *Rojî Kurd* bi biryareke fermî ku ji hêla hukumetê ve nehatiye girtin. Ji ber sedemên ku em hê baş tênegihîştine weşana *Rojî Kurd* rawestiyaye yan jî bi vegotineke aşkere, di nava xwe de veguherînek pêk aniye.

Berhevkirineke Kurt a *Rojî Kurd* û *Hetawî Kurd*

Piştî ku 42 roj di ser weşana hejmara dawî ya *Rojî Kurd* re derbas dibe, hejmara yekemîn a *Hetawî Kurd* tê weşandin. *Hetawî Kurd*, dezgehê weşanê ya nû ya Komela Hêvî ye. Jixwe, beyannameya komeleyê di hejmara 4-5'an a vê kovarê de bi tirkî û kurdî tê weşandin. Gerînendeyê berpirsiyarê *Hetawî Kurd*, Baban Ebdulezîz e. Ev kovar herî kêm deh hejmar derketiye lê belê, di destê me de hejmarên 1, 2, 3, 4, 4-5 û 10'an hene.[17] Di serî de, *Hetawî Kurd* jî wekî *Rojî Kurd* li Stenbolê, mehane dihate weşandin, her hejmar sî û du rûpel, nivîs bi tirkî û kurdî bûn. Ji hejmara pêncemîn pê ve serê pazdeh rojan carekê derdikeve lê vê carê hejmara rûpelan tê şazdehan.

Em dikarin bibêjin ku ji aliyê naveroka nivîsan ve *Rojî Kurd* û *Hetawî Kurd* wekî hev in. Mijarên sereke, şexsiyetên kurd ên dîrokî, perwerdeyî, ciwanî, alîkarî ne.

[14] *Jîn*, Cild V, Amadekar: M. Emîn Bozarslan, Uppsala-Sweden: Weşanên Deng, 1988, r. 1000-1001.

[15] "Bedirhânzâdelerden M. Salih Bedirhânî ba'z makasıd-ı hâ'inâneyi Kürdce olarak *Rojî Kurd* ile neşr eylediğinden hükûmet-i 'askeriyyece taharrî idilmekde idi. Dün merkum tevkif idilerek Dîvân-i Harb-i 'Örfî tevkifhânesine gönderilmişdir." [Mehmed Salihê Bedirxanî yê ku ji ber hin meqsedên xaînane bi kurdî di *Rojî Kurd*ê de weşandibû ji aliyê hukûmeta 'eskerî ve der barê wî de biryara derdestkirinê hebû, duh hate girtin û berî wî dane girtîgeha Dîwana Herba Orfî. *Tercuman-i Hakikat*, No. 11687, 9 Teşrînî ewwel 1329/22 Kewçêr 1913, r. 3.

[16] Kadri Cemil Paşa (Zinar Silopî), bn., r. 40-41.

[17] Ji bo agahiyên zêdetir der barê *Hetawî Kurd*ê de bnr. Mesûd Serfiraz, "Hetawî Kurd Nasandin û Naveroka Wê", *Zend*, hejmar:18 (Havîn 2012), r. 66-72.

Nivîskarên sereke yên *Rojî Kurd*ê Mihemed Salîh Bedirxan û Silêmanî Ebdulkerîm bûn lê di hejmarên *Hetawî Kurd* ên heyî de tu nivîsên van nivîskaran tune ne. Em dizanin ku Mihemed Salih Bedirxan ji ber nivîsên xwe yên di *Rojî Kurd*ê de ketibû girtîgehê[18], lê di destê me de der barê Silêmanî Ebdulkerîm de agahî tune ye ku ka çima ji kovarê dûr ketiye. Tenê tê zanîn ku di sala 1914'an de wekî "karmendê îcrayê" çûye Silêmanî.[19] Lê belê, nayê zanîn ka gelo ji ber vê sedemê di *Hetawî Kurd*ê de ne nivîsandiye an na? Ji xeynî M. Salih Bedirxan û Silêmanî Ebdulkerîm, nivîskarên din ên *Rojî Kurd*ê wekî Xelîl Xeyalî, Necmeddîn Kerkûkî, Fikrî Necdet, Fuad Temo û Abdullah Cevdet di *Hetawî Kurd* de jî nivîsandine.

Di *Hetawî Kurd* de Ji *Rojî Kurd*ê cudatir tişta herî balkêş, zêdebûna bandora zaravaya soranî û malbata Babanzade ye. Hem ji aliyê gerînende ya berpirsiyar hem ji aliyê nivîskaran ve serwêriya malbata Babanan bal dikişîne. Wekî mînak, di bergên hejmara yekemîn, sêyemîn û çaremîn ê kovarê de wêneyên kesên ji vê malbatê cih digirin. Li hemberî vê di kovarê de kesek ji malbata Bedirxaniyan xuya nake.

Di tabloya duyem de, me nivîsên ku di *Rojî Kurd* de hatine weşandin li gorî giraniya ziman û zaravayan nîşan dabû. Niha em heman tabloyê ji bo *Hetawî Kurd* jî bibînin:

Tablo. 4: Di *Hetawî Kurd*ê de Giraniya "Ziman", "Helbest" û "Pexşan"ê

Ziman	Helbest	Pexşan	Giştî
Tirkiya Osmanî	1	42	43
Kurdî (Kurmancî)	8	9	17
Kurdî (Soranî)	12	11	33
Giştî	21	62	83

Di tabloyê de tê dîtin ku nivîsên kurdî yên bi zaravaya soranî, ji nivîsên kurmancî gelekî zêdetirin. Di *Rojî Kurd*ê de ev rewş berevajî bû. Baweriya me ew e ku ev rewş yekser girêdayî zêdebûna bandora Babanzadeyan e. Lewma, Babanî, ji Başûrê Kurdistanê malbeteke xanedan û ji zaravaya ku îro em jê re soranî dibêjin, di sedsalên XIX-XX'an de îzafeyî vê malbatê dikirin, jê re babanî dihate gotin.[20]

Mesûd Serfiraz- Serhat Bozkurt

[18] *Tercuman-i Hakikat,* No. 11687, 9 Teşrînî ewwel 1329/22 Kewçêr 1913, r. 3.
[19] *Rojî Kurd (1913, Estenbûl): Kovarî Civatî "Hêvî"y Qutabiyânî Kurd*, Amadekar. Ebdulla Zengenî, Binkey Jîn, Silêmanî, 2005, r. 85.
[20] Wekî mînak li ser bergê *Hînkerê Zimanê Kurdî* ya ku di sala 1921'ê de ji aliyê Komela Hêvî ve hatibû çapkirin "Rehberê zimanê her du kurdî: kurmancî-babanî" dinivîsand. Bnr li. *Hînkerê Zimanê Kurdî–İlk Pratik Kürtçe Öğrenme Kitabı*, Amadekar: Osmanlı Kaynaklarında Kürtler Çalışma Grubu, Stenbol: bgst Yayınları, 2008.

Rojî Kurd Dergisinin Hikâyesi
Rojî Kurd Dergisinin Teknik Bakımdan İncelenmesi

Rojî Kurd, 1913 yılında Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti'nin yayın organı olarak toplam dört sayı neşredilmiş Türkçe-Kürtçe bir dergidir. Derginin genel özellikleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- *Rojî Kurd*, İstanbul'da yayımlanan aylık bir dergidir.
- Kürtlere dair bilimsel, toplumsal ve kültürel konuları işler.
- Sahibi ve sorumlu müdürü Süleymaniyeli Abdülkerim'dir.
- Derginin ebatları 18x24 cm'dir.
- Fiyatı 40 para yani 1 kuruştur. Altı aylık aboneliği 9, yıllık aboneliği 17 kuruştur.
- Her sayı 32 sayfadır.
- Her sayının (yaklaşık) yarısı Türkçe, yarısı Kürtçedir.
- Tüm yazılar Arap alfabesi ile yazılmıştır.
- Türkçe yazılar Osmanlı Türkçesi ile Kürtçe yazılar ise Kurmancî ve Soranî lehçesiyledir.
- Derginin her sayısı farklı bir matbaada basılmıştır. Bunlar sırasıyla; Hukuk Matbaası, İctihâd Matbaası, Mahmud Bey Matbaası ve son olarak Resimli Kitab Matbaasıdır.
- *Rojî Kurd*'de toplam dört resim yayımlanıştır, bunlar da derginin kapaklarında yer almaktadır. Sırasıyla; Selahaddin-i Eyyûbî, Kerim Han Zend, Hüseyin Kenan Paşa ve son olarak da Erzurum şehri.

Bu bilgileri verdikten sonra, okuyucunun dergiye kuşbakışı bakabilmesi için birkaç tablo hazırladık.

Tablo 1: *Rojî Kurd* dergisinin çıkış tarihleri

Sayı	Hicrî	Rumî	Miladî	Kaç gün arayla yayımlandığı
1	14 Receb 1331	6 Haziran 1329	19 Haziran 1913	2. sayı, 1. sayıdan 30 gün sonra; 3. sayı, 2. sayıdan 26 gün sonra; 4. sayı, 3. sayıdan 29 gün sonra yayımlanmıştır.
2	14 Şa'bân 1331	6 Temmuz 1329	19 Temmuz 1913	
3	11 Ramazân 1331	1 Ağustos 1329	14 Ağustos 1913	
4	10 Şevvâl 1331	30 Ağustos 1329	12 Eylül 1913	

Tablo 2: *Rojî Kurd* dergisinde yer alan yazıların, "Dil", "Şiir", ve "Düzyazı" olarak dağılımı

Dil	Şiir	Düzyazı	Toplam
Osmanlı Türkçesi	-	32	32
Kürtçe (Kurmancî)	4	21	25
Kürtçe (Soranî)	3	9	12
Toplam	7	61	69

Tablo 3: *Rojî Kurd* yazarlarının yazılarının derginin sayılarına dağılımı (K: Kürtçe, T: Türkçe)

Yazarın İsmi	1. Sayı		2. Sayı		3. Sayı		4. Sayı		Toplam	
	T	K	T	K	T	K	T	K	T	K
Süleymaniyeli Abdülkerim	-	3	-	2	-	1	-	1	-	7
Halil Hayalî (M.X, Modanî X)	-	-	-	2	-	2	-	3	-	7
Mehmed Salih Bedirhan (M.S. Azîzî, Ebû Rewşen ve Babê Rewşo)	-	-	2	1	1	1	1	2	4	4
M. Bedirhan	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Diyarbekrî Fikri Necdet	-	1	-	1	-	1	-	-	-	3
Fuad Temo	-	1	-	1	-	-	-	-	-	2
Dr. Abdullah Cevdet	1	-	1	-	-	-	-	-	2	-
Kerküklü Necmeddin	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-
Babanzade İsmail Hakkı	-	-	1	-	1	-	-	-	2	-
Harputlu H. B.	1	-	1	-	-	-	-	-	2	-
H…	1	-	-	-	1	-	-	-	2	-

M…	-	-	1	-	1	-	-	-	2	-
Baban Abdülaziz	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Rojî Kurd	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Fahrî	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Midhat	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Süleymaniyeli Mesud	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Kendo	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Ẍezal	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Ẍ. Serîzer	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Nalî	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Şêx Riza	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Fadil Muxlis	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Bulgaristanlı Togan	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-
Mehmed Akif [Ersoy]	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Şêx Mehmed ‘Ebdullah	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Lütfî Fikrî	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Hüseyin Şükrî	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Erganî Ma‘denli Y.C	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Müdiriyet	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Süleymaniyeli Zîwer	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Kurdî	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Benî Ardelanî Ehmed Muhsin	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Ekrem	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
İmzasız	1	-	3	1	1	1	-	-	5	2
Toplam	**10**	**8**	**10**	**10**	**5**	**8**	**7**	**11**	**32**	**37**

Rojî Kurd Dergisinin Tanıtımı

Rojî Kurd dergisinin Kürtlük hissiyat ve fikriyatıyla tesis edildiği ve bu amaca dönük yayım yaptığına hiç şüphe yok, ancak her dergi ve gazete gibi onun da varlığını sürdürmek için tanıtılması, dağıtılması kısacası paraya dönüşmesi gerekiyordu. Nitekim derginin pek çok yazısında cemiyete ve dergiye "himmet" edilmesi isteniyor[1], son sayısında da "rica-yı mahsus" ile abone bedellerinin bir an evvel gönderilmesi talep ediliyordu.

Rojî Kurd'ün tanıtımına dair elimizdeki en somut veri *İctihâd* dergisinin 76. Sayısında yayımlanan ilandır. *Rojî Kurd*'ün üçüncü sayısının yayımlanmasından tam iki hafta sonra 28 Ağustos 1913'te yayımlanan ilanda *Rojî Kurd* şöyle tanıtılıyor:

> Kürdlüğün ve Kürdlerin 'ilmî, ictimâ'î, edebî, iktisâdî, târîhî fâ'idesine hıdmet menâfi'ini müdâfa'a ider ve ayda 1 def'a çıkar mecmû'a-i nefîsedir. Kürdlere ve Kürdlerin 'Osmânlı İmparatorluğunda en çok zinde ve en az lerzend bir 'unsur kalmış olduğunu bilenlere bi'l-hâssa bilmeyenlere tavsiye ideriz. Senelik abonesi 17 ve 6 aylığı 9 gurûşadır. Nüshası 1 gurûş.[2]

Aynı ilan *İşhâd*[3] dergisinin 78-1, 79-2. sayılarında ve yine *İctihâd*'ın 81. sayısında da yayımlanmıştır. *İctihâd*'ın 81. sayısında (4 Aralık 1913) bu ilan yayımlanırken *Rojî Kurd*'ün yayımının durmuş ve onun devamı olan *Hetawî Kurd*'ün ikinci sayısının yayımlanmış olması da dikkat çekici bir ayrıntı. *Rojî Kurd*'ün ilanlarının Dr. Abdullah Cevdet'e ait *İctihâd* ve *İşhâd* dergilerinde yayımlanması tesadüf değildir. Nitekim derginin ilk sayısında "Bir Hitab"[4], ikinci sayısında da "İttihâd Yolu"[5] başlıklı yazıları yayımlanmış, ayrıca derginin ikinci sayısı da sahibi olduğu Matbaa-i İctihâd'da basılmıştır.

Rojî Kurd'ün kendisi de kimisi reklam sayılabilecek bazı ilanlar yayımlamıştır. Derginin ilk sayısında Mülkiye doktorlarından Haydarîzade Ahmed Bey'in fakir Kürtleri ücretsiz muayene ettiği Türkçe ve Kürtçe ilanla bildirilir. Aynı ilan ikinci sayıda da yayımlanır, buna ek olarak *Mekteb Müzesi* isimli derginin ilanına yer verilir. Üçüncü sayıda Doktor Milaslı İsmail Hakkı'nın *Din-i İslam ve Ulûm ve Fünûn* kitabının, son sayıda ise *İşhâd* dergisinin tanıtım ilanı yer alır. Hukukçu Babanzade Abdülaziz'in açtığı "Osmanlı Teshîl-i Mesâlih İdarehanesi"'nin ilanı da Türkçe ve Kürtçe olarak derginin üçüncü ve dördüncü sayılarında yer almaktadır. İlanda yazılan "Osmanlı Teshîl-i Mesâlih İdarehanesi" adresinin aynı zamanda Hêvî Cemiyeti ve *Rojî Kurd* idarehanesi ile aynı olması da gözden kaçmaması gereken bir ayrıntı.

---

[1] Bu konuda biri Kürtçe biri Türkçe olan şu iki yazıya başvurulabilir: Xezal, "Dem[a] Kalê me – Çaxa me – Dema Tê", *Rojî Kurd*, No: 1, s. 27-28; Müdîriyyet, "Yükselmek İçün Himmet Lâzımdır", *Rojî Kurd*, No: 4, s. 15-16.

[2] *İctihâd*, No.76, 15 Ağustos 1329/28 Ağustos 1913, arka kapak.

[3] *İşhâd*, Dr. Abdullah Cevdet'in (ö. 1932) 1904'de kurup kesintili de olsa 1932'ye kadar neşrettiği *İctihâd* dergisinin kapatılması üzerine farklı isimle yayımlanmış hâlidir. *İctihâd*, yayımlandığı dönemde kapatılma kararlarına karşılık hukuken yayına devam etmek için çok defa ilk adını hatırlatan *Cehd, İşhâd, İştihâd* ve *Âlem* gibi isimleri kullanmıştır. Bkz. Nazım H. Polat, "İctihâd", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 21, s. 448.

[4] Doktor Abdullah Cevdet, "Bir Hitâb", *Rojî Kurd*, No: 1, s. 3-4.

[5] Doktor Abdullah Cevdet, "İttihâd Yolu", *Rojî Kurd*, No: 2, s. 8-10.

Rojî Kurd Dergisinin Dağıtımı

Rojî Kurd dergisinin en büyük dağıtım yeri derginin idarehanesidir. Dergi idarehanesi ile Hêvî Cemiyeti'nin idarehanesinin aynı yerler olduğunu söyleyebiliriz. Bildiğimiz kadarıyla Hêvî Cemiyeti için ilkin Sirkeci'de Yeni Postane karşısındaki Erzurum Hanında bir yer kiralanır.[6] Buna karşılık *Rojî Kurd*'ün ilk sayısında derginin idarehanesi basıldığı Hukuk Matbaası gösterilir. İkinci sayıda cemiyetin ve *Rojî Kurd* idaresinin Meserret Oteli karşısında bir daireye taşındığı ve her türlü başvuru ve haberleşmenin buraya yapılması istenir. Üçüncü sayıda bu kez cemiyet ve dergi yönetiminin Babıâli caddesinde, Resimli Kitap İdarehanesi üstündeki özel daireye taşındığı belirtilir. Derginin dördüncü sayısında aynı duyuru tekrar yapılır, buna ek olarak dikkat çeken bir durum derginin Şafak Kütüphanesi'nden de temin edilebileceği bilgisidir. Şafak Kütüphanesi o dönem İstanbul'da pek çok kitap yayımlamış bir yayınevidir.

Gerek dergi merkezi gerekse de Şafak Kütüphanesi İstanbul'da olduğu hâlde derginin Kürdistan'a ulaştığına dair deliller vardır. Nitekim dördüncü sayıda Süleymaniyeli Zîwer'in Kürtçe bir şiiri "Le Silêmaniye we hatiwe (Süleymaniye'den gelmiştir)" başlığıyla neşredilmiştir.[7]

Rojî Kurd'ün Kapanması ya da Kapatılması Meselesi

Rojî Kurd'ün yayım hayatının sona ermesi konusunda belli başlı iki iddia vardır. Bunlardan biri bu derginin hükümet tarafından kapatıldığı, diğeri ise dergiyi çıkaranlar tarafından yayımının durdurulduğudur. "*Rojî Kurd* risalesine bir makale-i tarihiyye" yazdığını ve bu makaleyi *Rojî Kurd*'ün "müdirî Kerkûklü-zâde Abdülkerîm Beye teslim" ettiğini belirten *Rojî Kurd* yazarlarından Kerküklü Necmeddin, "eser-i zühûl neticesi olarak Rojî Kurdün kapanmasi üzerine" makalesinin kaldığını belirtmektedir.[8] Kerküklü Necmeddin'in aktardığına göre, *Rojî Kurd* risalesi kapanmıştır. Yani Necmeddin risalenin kapatıldığını değil, kapandığını belirtmektedir. Bu kapanmayı "eser-i zühûl"a bağlamaktadır. Buradaki "zühûl" kelimesi çok muğlâktır. Bu kelimenin iki anlamı bulunmaktadır. Birinci anlamı, "kasden unutur gibi olma" iken ikinci anlamı "kesret-i meşguliyyet [iş çokluğu] sebebiyle yanılıb unutma" anlamına gelmektedir.[9] Yani *Rojî Kurd'*ü çıkaranlar ya isteyerek ya da işlerin yoğunluğundan dergiyi artık çıkarmama kararı almışlardır.

Diğer taraftan, Mes'ûd adında bir yazar, "Dersaadetde (*Hetawî Kurd*) cerîde-i garrâsı müdîriyyet-i aliyyesine" başlıklı yazısında *Hetawî Kurd* ceridesinin yayımlanacağını duyduğunu belirtmektedir. Bu yazının altında 17 Eylül 1329 tarihi bulun-

[6] Kadri Cemil Paşa (Zinar Silopî), *Doza Kurdistan (Kürdistan Davası): Kürt Milletinin 6o Yıllık Esaretten Kurtuluş Savaşı Hatıraları,* Sadeleştirerek ve Notlayarak Yayına hazırlayan: Mehmet Bayrak, 2. Baskı, Ankara: Öz-Ge Yayınları, 1991, s. 34.
[7] Süleymaniyeli Zîwer, *Rojî Kurd*, No: 4, s. 17.
[8] Kerküklü Necmeddin, "Pûşîde-i Târîh", *Hetawî Kurd*, No: 1, 11 Teşrin-i evvel 1329, s. 15.
[9] Bu kelime için bkz. Şemdeddin Sami, *Kamûs-i Türkî,* Dersaadet: İkdam Matbaası, , 1317, s. 651.

maktadır. *Rojî Kurd*'ün son sayısının 30 Ağustos 1329 tarihinde yayımlandığı göz önüne alındığında, *Rojî Kurd*'un son sayısının çıkmasından kısa bir süre sonra *Hetawî Kurd* ceridesinin yayımlanmasının konuşulmaya başlandığı anlaşılmaktadır.[10]

Bu yönlü diğer bir veri de Abdülaziz Baban'dan aktarılmaktadır. Cemal Xeznedar tarafından aktarıldığına göre, "[Seyyid] Abdülkadir Efendi'nin isteği üzerine *Rojî Kurd*'ün yayımı durduruldu" ve "şimdi onun yerine *Hetawî Kurd* yayımlanıyor"du.[11] *Hetawî Kurd*'ün "sahib-i imtiyaz ve müdîr-i mes'ûl"ü olan Baban Abdülaziz'in bu iddiasının doğru olma olasılığı yüksektir. Çünkü Baban Abdülaziz, dönemin en yakın şahitlerindendir ve Cemal Xeznedar'ın aktardığına göre, *Hetawî Kurd*'ün bir sayısında bunu yazmıştır.[12]

Bu durumda şu zor soru cevaplandırılmalıdır: Neden *Rojî Kurd*'ün durdurulmasına, aynı minvalde başka bir derginin çıkarılmasına ihtiyaç duyuldu? Acaba bunun nedeni, Hêvî Cemiyeti'ni ve yayınlarını hâkimiyeti altına almak isteyen büyük ailelerin mücadeleleri olabilir mi? Çünkü *Rojî Kurd* dergisinin birinci sayısında, Ẍezal imzalı bir yazıda, birkaç yıl önce kurulmuş olan iki üç cemiyetin, bu cemiyetlerde yer alanların büyüklük-küçüklük tartışmasından dolayı dağıldığı, bunların "Kurmancî" ismini yerin yedi kat altına batırdıkları ve Kürt çocuklarının bir araya gelerek, bu ismi tekrar yükseltmek için bir cemiyet [Hêvî] kurdukları belirtilmektedir.[13] Önde gelen Kürt aileleri arasındaki çekişmenin, Hêvî Cemiyeti ve *Rojî Kurd* üzerinden devam etmiş olması muhtemeldir.

Rojî Kurd'ün kapanmasına/kapatılmasına dair diğer bir iddia ise, Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti'nin kuruluşunun sekizinci yılı merasiminde "Kürd talebesi namına Diyarbekirli Tevfik Hamid Bey'in" yaptığı konuşmada karşımıza çıkmaktadır. Birinci dönem Hêvî'nin yöneticileri arasında ve *Rojî Kurd*'ün sayfalarında karşımıza çıkmayan Tevfik Hamid Bey'in, *Jîn*'in 3 Eylül 1335/1919 tarihli 24. sayısında yayımlanan bu konuşmasına göre, Hêvî tarafından yayınlanan *Rojî Kurd*'ün, "bir darbe-i istibdad ile kapandı; bir genc aylarca mahbeslerde süründü". Tevfik Hamid Bey, bunun üzerine başka birinin *Hetawî Kurd*'ü çıkarıldığını belirtmektedir.[14] Bu iddianın doğru olup olmadığını bilemesek de, "bir genc"in hapsedildiğine dair bilgiler bulunmaktadır. *Tercüman-i Hakikat* gazetesi haberine göre, M. Salih Bedirhan, *Rojî Kurd*'de yazdığı Kürtçe makalelerin içeriğinden dolayı aranıyordu ve 21 Ekim 1913'te yakalanarak tevkif edilmişti.[15]

---

[10] Mes'ûd, "Dersaadetde (*Hetawî Kurd*) cerîde-i garrâsı müdîriyyet-i aliyyesine", *Hetawî Kurd*, No: 1, 11 Teşrin-i evvel 1329/24 Ekim 1913, s. 3.

[11] Cemal Xeznedar, "Gotarî *Roj Kurd* =*Rojî Kurd* Le Mêjüy Lêkolînewe da", *Rojî Kurd 1913* (Tıpkıbasım), Bağdat, 1981, s. 11'den aktaran Malmîsanij, *Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti, İlk Legal Kürt Öğrenci Derneği (1912-1922),* İstanbul: Avesta Yayınları, 2002, s. 140.

[12] Cemal Xeznedar, agm, s. 11. *Hetawî Kurd*'ün bazı arka kapaklarını bulamadığımız için bu bilgiyi karşılaştıramadık.

[13] Ẍezal, agm, s. 28.

[14] *Jîn*, Cilt V, Çev. M. Emîn Bozarslan, Uppsala-Sweden: Deng Yayınları, 1988, s. 1000-1001.

[15] "Bedirhânzâdelerden M. Salih Bedirhânî ba'z makasıd-ı hâ'inâneyi Kürdce olarak *Rojî Kurd* ile neşr eylediğinden hükûmet-i 'askeriyyece taharrî idilmekde idi. Dün merkum tevkif idilerek Dîvân-i Harb-i 'Örfî tevkifhânesine gönderilmişdir." *Tercüman-i Hakikat*, No. 11687, 9 Teşrin-i evvel 1329/22 Ekim 1913, s. 3.

Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti'nin kurucularından Kadri Cemilpaşa (Zinar Silopî), *Rojî Kurd*'dün "hükümet tarafından yasaklandıktan sonra Müküslü Hamza Bey'in yönetiminde" *Hetawî Kurd*'ün yayınlanmaya başladığını belirtmektedir.[16] Oysa *Hetawî Kurd*'ün sorumlu müdürü Baban Abdülaziz'dir. Yine Kadri Cemilpaşa, aylık neşredilen *Rojî Kurd*'ün, haftalık yayımlandığını belirtmektedir. *Rojî Kurd*'ün yayımlandığı 1913 yılında Lozan'da bulunan ve *Doza Kurdistan* adlı eserini bu gelişmelerden uzun yıllar sonra kaleme alan Kadri Cemilpaşa'yı hafızasının yanıltmış olması muhtemeldir.

Görüldüğü üzere derginin kapandığı mı yoksa kapatıldığı mı konusunda birbiriyle çelişen iddialar bulunmaktadır. Kanaatimizce derginin yazarı M. Salih Bedirhan hakkında soruşturma açılmışsa da *Rojî Kurd*, en azından resmî bir kararla hükümet tarafından kapatılmamış, tam olarak kestiremediğimiz sebep/ler/le yayımı durmuş ya da daha açık bir ifadeyle kendi içinde bir dönüşüme uğramıştır.

Rojî Kurd ile *Hetawî Kurd*'ün Kısa bir Karşılaştırması

Rojî Kurd dergisinin dördünce ve son sayısı çıktıktan kırk iki gün sonra *Hetawî Kurd* dergisinin ilk sayısı neşredilir. *Hetawî Kurd*, Kurd Talebe Hêvî Cemiyeti'nin yeni yayın organıdır. Nitekim 4-5. sayısında cemiyetin beyannamesi Türkçe ve Kürtçe olarak yayımlanır. *Hetawî Kurd*'ün sorumlu müdürü Baban Abdülaziz'dir. Dergi en az on sayı çıkmıştır ancak elimizde 1, 2, 3, 4, 4-5 ve 10. sayıları mevcuttur.[17] *Hetawî Kurd*, başlangıçta *Rojî Kurd* gibi İstanbul'da aylık olarak yayımlanmaktaydı, her sayısı otuz iki sayfa, yazıları Türkçe ve Kürtçe olmak üzere iki dilliydi, beşinci sayıdan itibaren on beş günde bir çıkmaya başlar ama bu arada da sayfa sayısı on altıya iner.

Yazıların içeriği bakımından *Rojî Kurd* ve *Hetawî Kurd*'ün birbirine benzer olduğunu söyleyebiliriz. Tarihî Kürt şahsiyetleri, eğitim, gençlik, yardım başlıca konulardır. Yazar kadrosu bakımından ise *Rojî Kurd*'de en çok yazısı bulunan kişilerden Süleymaniyeli Abdülkerim ile Mehmed Salih Bedirhan'ın *Hetawî Kurd*'ün mevcut sayılarında hiç yazısı bulunmamaktadır. Mehmed Salih Bedirhan'ın *Rojî Kurd*'deki yazıları nedeniyle hapse atıldığını biliyoruz[18] ancak Süleymaniyeli Abdülkerim'in dergiden kopuşu hakkında bir bilgimiz yok. Sadece 1914 yılında Süleymaniye'ye icra memuru olarak görev yapmaya gittiği bilinmektedir.[19] Ancak *Hetawî Kurd*'de yazamamasının sebebinin bu olup olmadığı bilinmemektedir. Bu iki isim dışında *Rojî Kurd*'ün yazar kadrosunda bulunan Halil Hayalî, Kerküklü Necmeddin, Fikri

[16] Kadri Cemil Paşa (Zinar Silopî), *age*, s. 40-41.
[17] *Hetawî Kurd* dergisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mesûd Serfiraz, "Hetawî Kurd Nasandin û Naveroka Wê", *Zend*, Sayı:18 (Yaz 2012), s. 66-72.
[18] *Tercüman-i Hakikat*, No. 11687, 9 Teşrin-i evvel 1329/22 Teşrin-i evvel 1913, s. 3.
[19] *Rojî Kurd (1913, Estenbûl): Kovarî Civatî "Hêvî"y Qutabiyânî Kurd*, Haz. Ebdulla Zengenî, Binkey Jîn, Silêmanî, 2005, s. 85.

Necdet, Fuad Temo ve Abdullah Cevdet, *Hetawî Kurd*'de de yazmaya devam ediyor.

Hetawî Kurd'de *Rojî Kurd*'den farklı olarak en dikkat çeken iki unsur, Babanzadelerin ve Soranî lehçesinin artan etkisidir. *Hetawî Kurd*'de gerek sorumlu müdür gerekse de yazar kadrosu bakımından Baban ailesinin hâkimiyeti göze çarpmaktadır. Nitekim derginin birinci, üçüncü ve dördüncü sayılarının kapağında bu aileye mensup kişilerin resimleri yer almaktadır, buna karşılık dergide Bedirhan ailesinden kimse görünmemektedir.

Rojî Kurd'de neşredilen yazıların dil ve lehçelere ayrımını Tablo 2'de göstermiştik. Şimdi aynı tabloyu *Hetawî Kurd* için de yapalım:

Tablo 4: *Hetawî Kurd* dergisinde yeralan yazıların, "Dil", "Şiir", ve "Düzyazı" olarak dağılımı

Dil	Şiir	Düzyazı	Toplam
Osmanlı Türkçesi	1	42	43
Kürtçe (Kurmancî)	8	9	17
Kürtçe (Soranî)	12	11	33
Toplam	21	62	83

Tabloda Kürtçe'nin Soranî lehçesiyle yayımlanan yazıların Kurmancî yazılardan epeyce fazla olduğu görülüyor, Soranî yazılar Kurmancî yazıların iki katına yakındır. *Rojî Kurd*'de bu durum tam tersineydi. *Rojî Kurd*'de toplamda 25 adet Kurmancî düzyazı-şiir yayımlanmasına karşın, Soranî lehçesiyle 12 adet düzyazı-şiir yeralmaktadır. Bu durumun Babanzadelerin dergide artan etkisi ile doğrudan bağlantılı olduğu kanısındayız. Zira Babanzadeler, Güney Kürdistanlı bir hanedan ailesidir. Ayrıca bugün Soranî dediğimiz lehçeye XIX-XX. yüzyılda bu aileye nispeten Babanî deniliyordu.[20]

Mesûd Serfiraz-Serhat Bozkurt

[20] 1921'de İstanbul'da basılan *Hînkerê Zimanê Kurdî*'nin iç kapağında "Rehberê zimanê her du Kurdî: Kurmancî-Babanî" yani "Her iki Kürtçe'nin dil rehberi: Kurmancî-Babanî" yazıyordu ve Babanîden kasıt Güney Kürtçesi (Soranî) idi. Bkz. *Hînkerê Zimanê Kurdî–İlk Pratik Kürtçe Öğrenme Kitabı*, Haz. Osmanlı Kaynaklarında Kürtler Çalışma Grubu, İstanbul: bgst Yayınları, 2008.

Kurteçîrokên Nivîskarên *Rojî Kurd*ê

Abdullah Cevdet [Karlıdağ]
(1869- 1932)

9'ê rezbera 1869'an li Erebgirê ku navçeya Meletiyê hatiye dinyayê. Perwerdehiya wî ya pêşîn perwerdehiya olî ye ku ji derdora malbata xwe wergirtiye. Piştî ku di sala 1885'an de Dibistana Navîn ya Leşkerî ya Mamuretulazizê (Elezîz) xilas dike, derbasî Stenbolê dibe. Li Stenbolê dest bi dibistana amadehiyê ya "Tibba Leşkerî ya Kuleli "yê dike. Piştî xilaskirina vê dibistanê dest bi "Mekteba Tibbiyê ya Leşkerî" dike. Di vê demê de hevalê wî yê mektebê Îbrahîm Temo pirtûkên materyalizmê peyde dike û wan dide Abdullah Cevdet da ku bixwîne. Piştî ku Abdullah Cevdet wan pirtûkan dixwîne, di fikrên wî de guherînên mezin çêdibin. "Cemiyeta İttihad a Osmanî" ku ji aliyê gelek kesan ve wek pêşengê "Cemiyeta İttihad û Tereqî"yê tê binavkirin ji aliyê pênc xwendekarên "Mekteba Tibbiyê ya Leşkerî" ve ku di nav wan de Abdullah Cevdet jî heye hatiye avakirin. Piştî ku di sala 1894'an mektebê xilas dike, demeke kurt bijîşkiyê dike, di vê demê de ji ber xebatên rêxistinî yên "Cemiyeta İttihada Osmanî" wî dixin girtîgehê, paşê jî wî sirgûnî Fîzanê dikin. Abdullah Cevdet li sirgûnê riyekê dibîne û direve Ewropayê. Dema ku diçe Ewropayê li wir tevli Jon Tirkan dibe. Yek ji pêşengên muxalefeta ku li Ewropayê li hemberî Ebdulhemîd tê lidarxistin jî Abdullah Cevdet e. Di vê dema xwe ya li Ewropayê de rojname û kovarên bi navê *Osmanlı* û *İctîhad* derdixe û têkiliya xwe ya bi derdorên kurdan re xurt dike. Em dizanin ku dema li Ewropayê ye di yekemîn rojnameya kurdî, *Kurdistan*ê de bi mexlesa "Bir Kürt/Kurdek" nivîsa wî heye.

Abdullah Cevdet piştî îlankirina Meşrûtiyeta duyemîn derbasî Misirê bûye, heya 1910'an li wir maye. Piştî ku di 1910'an de derbasî Stenbolê bûye û li wir di nav cemiyetên kurdan de cih girtiye. Di kovarên *Rojî Kurd* û *Hetawî Kurd*ê de nivîsên wî hene. Abdullah Cevdet wek mirovekî pozîtîvîst û rojavaparêz di van kovaran de li ser pêşveçûna kurdan a civakî sekiniye û daye zanîn ku pêşveçûna civakî tenê bi perwerdehiyê dibe. Ji bo rêjeya kesên ku bi xwendin û nivîsandinê dizanin di nav civakê de zêde bibe, pêşniyara guhartina alfabeya erebî bo latînî kiriye. Piştî Şerê Cîhanê yê Yekemîn di nav rêxistinên kurdan de cihê xwe girtiye û di kovara *Jîn*ê de, ku wê demê wekî weşana fermî ya tevgera neteweperwer a kurd e , gotar nivisîne. Di heman demê de di kovara xwe ya bi navê *İctîhad*ê de cih ji bo kesên wekî Kamûran Bedirxan veqetandiye û gelek nivîsên wî ku ew di tevgera neteweperwerî de wek sembol tê dîtin, hatine weşandin.

Piştî avabûna Komara Tirkiyê Abdullah Cevdet dev ji aliyê xwe yê kurdayetiyê berdaye. Di hemû jiyana Abdullah Cevdet de aliyê wî yê rewşenbîrî li pêş aliyê wî

yê çalakgerî û siyasî bûye. Fikrên rojavaparêziya elîtên rejîma Kemalist û Abdullah Cevdet ji ber ku li hev hatine di dema komarê de di warê fikrî de dema wî ya herî rihet bûye. Ji ber ku em dizanin ku di dema Osmanî de kovar û rojnameyên wî gelek caran hatibûn girtin û ew jî hatibû sirgûnkirin.

Benî Erdelanî Ehmed Muhsîn
(Mehmed Mîhrî Hîlav, 1889-1957)

Bi eslê xwe ji Kurdistana Rojhilat ji bajarê Sinê ye. Di medreseyên Kurdistanê de dest bi perwerdehiya xwe dike. Di derdora 1910'an de tê Stenbolê. Di Cemiyeta Hêviyê de cih digire. Di *Rojî Kurd* û di *Hetawî Kurd*ê de gelek nivîsên wî hene. Piştî Şerê Cîhanê yê Yekemîn di nav tevgera kurdan de di Cemiyeta Kurdistan Tealiyê de cih digire. Berpirsiyarî û xwedîtiya kovara *Kurdistan*ê a ku 1919'an de jî alî Cemiyeta Kurdistan Tealî ve derdikeve, dike. Di wê demê de xebatên wî yên der heqê rêzimana kurdî de jî hene, wekî mînak mirov dikare kitêba wî ya *Muqeddimetu'l-Îrfan* (1919, Stenbol) nîşan bide. Piştî avabûna Komara Tirkiyê parêzeriyê dike. Di 1957'an de li Stenbolê diçe ser dilovaniya xwe. Li gorî agahiyên Musa Anter, Mehmed Mîhrî heya mirina xwe jî ji kovara *Jîn*ê ya ku li Kurdistana Başûr dihat çapkirin re nivîsar dişandin.

Diyarbekirlî Fikrî Necdet
(Fikrî Necdetê Diyarbekirî)

Mixabin em der heqê vî nivîskarê *Rojî Kurd*ê de ne xwedî agahî ne. Lê belê sê nivîsên wî bi zaravayê kurmancî di kovarê de derketine. Nivîsên wî bi serenavên "Cotkarî", "Xwendîn û Xebat" û " Erdê me" derketine. Di nivîsa xwe ya bi serenavê "Cotkarî" de li ser cotkariya modern sekiniye û nivîsiye ku divê kurd amûrên nû yên cotkariyê bi kar bînin. Di nivîsa xwe ya bi serenavê "Xwendin û Xebat" de li ser mijara perwerdehiyê sekiniye, lipaşmayîna kurdan bi nezaniya wan a xwendin û nivîsandinê ve girêdaye. Di nivîsa xwe ya " Erdê Me" de cardin li ser cotkariya modern ango di cotkariyê de makîneyan bikaranînê sekiniye. Tiştê balkêş ew e ku dema "erd" terîf dike dibêje: Erda me diya me ye, erda me babê me ye.

Di hejmara dehemîn a kovara *Hetawî Kurd* de bi serenavê "Dilmayin" helbesteke wî ya kurmancî jî heye. Dema mirov kurmanciya Necdet û Xelîl Xeyalî an Salih Bedirxan rûberî hev dike, kurmanciya Necdetê Diyarbekirî li hember kurmanciya Xelîl Xeyalî û Salih Bedirxan gelek qels dimîne.

Ebdulezîz Baban

Der heqê Ebdulezîz Baban de em ne xwedî agahî ne. Lê ji navê malbatê diyar e ku ji malbata "Baban" e. Ebdulezîz Baban di hejmara çaremîn a kovara *Rojî Kurd*ê

de nivîseke wî heye, bi tirkiya osmanî û bi serenavê "Ricayek ji Wêje û Wêjekarên me" ye. Di nivîsa xwe de li ser misyona wêjeyê disekine, dibêje pêwîst e ku wêje ji bo gel be. Di berdewamiya nivîsa xwe de dibêje, heke wêje pêşiya gel veneke û riya gel ronî neke, tu fêdeya wê wêjeyê tune ye. Wêjeya klasîk a kurdan rexne dike û dibêje mixabin çend kesên weke Hacî Qadirê Koyî di wêjeya kurdan de tune ne.

Ebdulezîz Baban, xwedîtî, mudîrî û berpirsiyariya kovara *Hetawî Kurd* kiriye. Ev kovar, piştî ku weşana *Rojî Kurd* tê rawestandin, ji aliyê Komaleya Hêvî ve tê derxistin û herî kêm deh hejmarên wê hatine weşandin.

Süleymaniyeli Abdülkerîm
(Ebdulkerîmê Silêmanî, 1880-18/9/1929)

Ebdulkerîm mîna her xortekî kurd berê li mizgeftê li cem mele hînî xwendinê dibe. Paşê li mekteba Ruşdiya Leşkerî ya Silêmaniyê dixwîne. Li cem şai'rê mezin Mehwî edebiyata farisî dixwîne. Di sala 1908'an de li gel birayê xwe yê mezin diçe Stenbolê û li Fakulteya Hiqûqê dixwîne. Di sala 1914'an de li Silêmaniyê wekî memûrê icrayê dest bi kar dike. Refîq Hilmî dibêje ku di wexta şoreşa 1920'an de wekî parêzer xebitiye. Di sala 1922'an li Kerkûkê dibe dadger. Paşê di sala 1927'an de li Silêmaniyê dadgeriyê dike. Xwedî û berpirsiyarê kovara *Rojî Kurd*ê Ebdulkerîmê Silêmanî ye. Di kovarê de bi gştî heft nivîsên wî yên bi zaravayê soranî hene. Di nivîsên wî de rewşendarbûna kurdan berî her tiştî ye û bi taybetî li ser mijara perwerdehiyê sekiniye.

Ekrem [Cemîlpaşa]
(1891-31/12/1974)

Ekrem Cemîlpaşa di sala 1891'ê de li Amedê hatiye ser rûyê dinyayê. Piştî ku Ruşdiyeya Leşkerî ya Diyarbekirê xilas kiriye ji bo xwendinê di sala 1908'an de çûye Stenbolê. Li Stenbolê dibistana amadehiyê dixwîne, di wê demê de derdorên kurdperwer nas dike. Piştî 1912'an Cemiyeta Hêvî vedibe, di vê cemiyetê de dixebite. Paşê ji bo xwendinê diçe Lozanê. Dema ku li Lozanê ye, şubeyeke Cemiyeta Hêvî li wir vedike. Di Şerê Cîhanê yê Yekemîn de di artêşa Osmanî de wek efser cih digire. Piştî ku şer di nav "Cemiyeta Kurd Teâlî" de cih digire, li Diyarbekir jî xebatên cemiyetê dimeşîne. Piştî avabûna Komara Tirkiyeyê li Diyarbekirê bi cih dibe. Dema ku Şêx Seîd di 1925'an de li hemberî Komara Tirkiyeyê serî hildide Ekrem Cemîlpaşa tê girtin. Çend salan di girtîgehê de dimîne. Paşê derbasî Binxetê dibe. Li wir di nav xebatên Xoybûnê de cih digire, heya ku di sala 1974'an de li Şamê diçe ser dilovaniya xwe, xebatên kurdewarî didomîne.

Li gorî Malmisanij helbesta bi serenavê "Berê û Niha" ku di hejmara çaremîn a *Rojî Kurd*ê de bi navê Ekrem hatiye çapkirin helbesta Ekrem Cemîlpaşa ye.

Erganî Madenlî Y. C.

Di hêjmara çaremîn a *Rojî Kurd*ê de nivîsek wî yê bi serenavê "Di nav kurdan de meseleya jinan" heye. Nivîs bi tirkiya osmanî ye. Di kovar û rojnameyên kurdan de yekem car e ku meseleya "jin"ê di gotarekê de tê nîqaşkirin. Nivîskar di destpêka nivîsa xwe de qala pêşveçûna rewşa jînên Ewropa û Amrîkayê dike û balê dikşîne ku dê pêşveçûna rewşa jinên xerbê bandorê li ser rewşa jinên cîhanê hemûyan bike. Dema ku rewşa jinên kurd û miletên misilman yên di bin banê Osmanî de ne rûberî hev dike, rewşa jinên kurd ji yên din baştir dibîne. Sedema vê yekê bi keda wan ve girê dide. Dest nîşan dike ku çi di karên aborî de çi jî di karên gund û yên jiyana rojane de jinên kurdan bi qasî mêran xwedî ked in. Bi heman awayê li ser qedr û qîmeta ku kurd didin jinan disekine û dibêje van 'adetên ku di nav kurdan de hene rê li ber pêşveçûna jinan vedikin.

Fadil Mûxlîs 'Eşîr[ê] Millî

Li gorî îmzeya wî diyar e ku endamê eşîra Millî ye. Eşîra Millî yek ji eşîrên mezintirîn ê Kurdistanê ye.

Di hejmara yekemîn a *Rojî Kurd*ê de bi serenavê "Xundin û Xebat" helbesteke wî ya bi kurmancî heye. Di warê edebî de ev helbest ne zêde xurt e, li ser pêwistiya perwerdehiyê disekine. Mixabin der heqê jiyana wî de em ne xwedî agahî ne.

Fahrî

Mixabin der heqê vî nivîskarê *Rojî Kurd*ê de agahiyên me tune ne.

Di hêjmara yekemîn a kovarê de nivîseke wî ya bi serenavê "Di Kurdan de Qabiliyeta Şarezabûnê" heye. Nivîs bi tirkiya osmanî ye. Di vê nivîsa xwe de dinivîse ku lipaşmayîna kurdan ne ji ber bêqabiliyetiya wan e. Mixabin ji ber ku amûrên şarezabûyinê di destên wan de tune ne, rewşa wan a îro xerab e. Dinivîse ku heke em li dîrokê binêrin, em ê bibînin ku gelek zanyarên kurd di nav pelên dîrokê de hene.

Fuad Temo

Fuad Temo kurê Tewfiq Begê mebûsê Wanê ye, Qedrî Cemîlpaşa, destnîşan dike ku yek ji avakarên Cemîyeta Hêvîyê ye. Di hejmara yekemîn a kovara *Rojî Kurd*ê de çîrokek bi kurmancî nivîsiye û çîrok di hejmara duyemîn de jî domiyaye. Çîroka ku Fuad Temo nivisiye wek destpêka çîroka modern a kurdan tê qebûlkirin. Evdila Zengene ku di 2005'an de *Rojî Kurd* li Silêmaniyê çap kiriye, dibêje ku di salên 80'yî de li Iraqê gelek nîqaş li ser vê çîrokê çêbûne.

Harpûtlu H.B.

Mixabin der heqê Harputlu H. B. de agahiyên me zêde nîn in. Em dizanin ku di *Rojî Kurd*ê de du nîvîsên wî yê bi tirkiya osmanî hene, nivîsa wî ya pêşîn di hejmara yekemîn a kovarê de bi serenavê "Şerq, Xerb û Tevgerên Netewperestî" derketiye. Di vê nivîsê de li ser civakên Ewropî disekine û pêşketina wan, bi têkoşîna wan a li hemberî dêrê ve girêdide. Netewperestiyê tiştek erênî dibîne û di wê baweriyê de ye ku dê di demeke nêzik de tevgerên netewperest di nav misilmanan de jî bi pêş bikevin. Nivîsa xwe bi hêviya ku netewperestî di nav kurdan de hişyariyeke mezin ava bike, diqedîne. Nivîsa wî ya duyemîn di hejmara duyemîn a kovarê de bi serenavê "Hêviya me ji Hêviyê" derketiye. Di vê nivîsê de ji ciwanan dixwaze ku ji bo bipêşvebirina qewmê xwe pir bixebitin û bi çavê bijîşkekî civakê li civata xwe binêrin û nexweşiyên ku di nav civatê de hene derman bikin. Ji bo vê jî pir bixebitin û şareza bibin.

Huseyin Şukru Baban
(1890–1979)

Ji malbata Babanan kurê Mistefa Zihnî Paşa ye. Di sala 1890'an de li Bexdayê hatiye dinyayê. Dibistana amadehiyê li Stenbolê, Galatasarayê dixwîne. Piştî ku dibistana amadehiyê xilas dike, diçe Parîsê li wir hiqûq û zanyariya siyasetê dixwîne. Piştî ku ji Parîsê vedigere demekê memûrtiyê dike. Piştî Şerê Cîhanê yê Yekemîn di nav cemiyetên kurdan de cih digire. Piştî avabûna komara Tirkiyê di Mekteba Milkiyê de dibe mamoste, di 1933'an de jî dibe ordinaryus profesor. Di sala 1979'an de li Stenbolê diçe ser dilovaniya xwe. Di hejmara çaremîn a *Rojî Kurd*ê de bi serenavê " Meseleya Erd" nivîseke wî ya bi tirkiya osmanî heye.

İsmail Hakkı Babanzade
(1876–1913)

Babanzade İsmail Hakkı ji malbata Babanan kurê Mistefa Zîhnî Paşa ye. Di sala 1876'an de li Bexdayê hatiye dinyê. Li Stenbolê dest bi perwerdehiya xwe kiriye, piştî ku dibistana amadehiyê a Galatasarayê xilas kiriye, dest bi Mektaba Mulkiyê kiriye lê belê ji ber ku muxalifî li hemberî Ebdulhemîd kiriye. ji mektebê hatiye avêtin. Paşê fakulteya hiqûqê xilas kiriye. Piştî îlankirina Meşrûtiyeta duyemîn ji Bexdayê bûye mebûs. Di vê demê de têkiliyê wî hem bi Îttîhad û Tereqiyê re hem jî bi saziyên kurdan re xurt bûye. Di *Rojnameya Kurd Teavun û Tereqiy*ê de gotarên wî hatine weşandin, di heman demê de di rojnameya *Tanîn*ê de jî gotarên wî birêkûpêk hatine weşandin. Di sala 1909'an de li Mekteba Mulkiyê bûye mamosteyê dersa makezagonê. Di sala 1911'an de demeke kurt bûye wezîrê me'arîfê. Di vê demê de alikariya Dibistana Meşrûtiyetê ku ji alî saziya Kurd Neşr-î Me'arif ve hatiye vekirin, kiriye. Di sala 1912'an de careke din ji Bexdayê bûye mebûs, di vê demê de jî ji

kovara *Rojî Kurd*ê re nivîs nivîsandiye. Wekî din daxwiyaniya mirina İsmail Hakkı di di hejmara 3. ya kovara *Hetawî Kurd*ê de hatiye weşandin û di heman hejmarê de nivîseke wî bi sernavê "Kürtler ve Kürdistan (Kurd û Kurdistan)" tê weşandin ku ev nivîs berê di hejmara 1'em ya rojnameya *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi* de hatibû weşandin. Di nivîsên xwe de kurd û îslamiyet wekî du tiştên ku nikarin ji hev û din bibin dîtiye dema ku di *Rojî Kurd*ê nîqaşên alfabeyê hene, li hemberî fikrên Abdullah Cevdet ên ku pêşniyara alfabeya latînî dikin, disekine û guhartina alfabeya erebî wekî guhartina dîn şîrove dike.

Di sala 1913'an de li Stenbolê diçe ser dilovaniya xwe.

Kurdî

Li gor Ebdula Zengene, "Kurdî" mexlasa Silêmanî Ebdulkerîm e. Bi rastî jî şêweya nivîsê pir nêzî nivîsên Silêmanî Ebdulkerîm e. Ev nivîs, yek ji nivîsên pêşîn e ku kurdan wek qewmekî aryen bi nav dike. Di nivîsê de rexneyeke tund li dewlemendekî kurd heye ku ji xeynî kurdî bi tu zimanî nizane, mal û milkê xwe bi saya kurdan qezenc kiriye, lê hemiyet nake ku çil pere bide nusxeya *Rojî Kurd*ê.

Lutfî Fîkrî
(? -07/10/1934)

Lutfî Fîkrî li Stenbolê hatiye dinyayê û li wir dest bi perwerdehiya xwe kiriye. Di sala 1890'an de Mekteba Milkiyê xelas kiriye û çiye Parîsê, li wir hiqûq xwendiye. Berî Meşrutiyeta II'emîn vegeriyaye Stenbolê. Demeke kin memûriyet kiriye. lê belê ji ber ku bi kesê muxalîfên Ebdulhemîd re têkiliya wî hebûye, ketiye zindanê. Piştî ku ji zindanê derketiye, reviyaye Ewropayê. Piştî îlankirina Meşrûtiyeta II'yemîn vegeriyaye Stenbolê û bûye mebûsê Dêrsimê. Her çiqas di kovar û rojnameyên kurdan de gotarên wî hebin jî bi tevayî meyla xwe nedaye ser kurdayetiyê. Di mijara kurdayetiyê de mirov dikare bibêje ku wek rewşenbîrekî Osmanî tevgeriyaye. Piştî avabûna Komara Tirkiyeyê li Stenbolê maye û serokatiya Baroya Stenbolê kiriye. Di sala 1934'an de li Parîsê çûye ser dilovaniya xwe.

M.

Bi vê mexlesê nivîseke ji du beşan pêk hatiye li ser jiyana Selaheddînê Eyyûbî hatiye nivîsîn. Dema ku mirov li nivîsê dinêre, diyar e ku ji pirtûkek hatiye girtin lê bêlê em nizanin ka ji kîjan pirtûkê hatiye girtin. Di dawiya nivîsê de nivîskar dibêje ku Selaheddîn rûmeta kurdan e.

Der heqê vê mexlesê de em ne xwedî agahî ne lê belê mirov texmîna Xelîl Xeyalî dike. Ji ber ku Xelîl Xeyalî mexlesa M. X. Bi kar tîne. Me'neya M. X., Modanî Xelîl

e. Ji ber vê yekê dibe ku M. di şûna Modanî de hatibe bikaranîn. Sedema vê texmîna me ew e ku Xeyalî di hemû nivîsên xwe de behsa pêşiyên kurdan dike, bi taybetî jî behsa Selahaddînê Eyyûbî dike.

Mehmed Salih Bedirxan
(Salih Avni Bedirxan, 1874-5–1915)

Li gor salnameya Rûmî di sala 1290'an de li bajarê Lazkiyeyê ku îro girêdayî Sûriyeyê ye hatiye dinyayê. Li bajarê ku lê hatiye dinyayê çûye dibistana taxê, paşê li girava Limniyê dest bi dibistana seretayî kiriye. Dibistana navîn ku li Stenbolê dest pê kiriye li Şamê xilas kiriye. Paşê li Şamê dest bi dibistana amadehî ya leşkerî kiriye, lê belê dev jê berdaye. Di vê navberê de ji ber ku xalê wî Bedrî Paşa, di heman demê de xezûrê wî ye jî, dest bi mutassarrifiya Havranê kiriye, ew jî bi xwe re biriye wir. Salih Bedirxan li Havranê li ber destê xalê xwe karmendî kiriye. Di sala 1900'î de li Qahîreyê rojnameyek bi navê *Umîd* derxistiye. Ji vê rojnameyê tenê hejmara duyemîn li ber destê me heye. Dema ku mirov li naveroka vê hejmarê dinêre, mirov dibîne ku muxalefeta Ebdulhemîdê duyem berî her tiştî ye û di vê hejmarê de tu nivîsên kurdî nîn in. Lê belê dîsa jî mirov dikare bibêje ku piştî *Kurdistan* a 1898'an de derketiye duyemîn rojnameya ku ji aliyê kurdan ve hatiye derxistin ev rojname ye. Di vê demê de ji ber ku li dijî Ebdulhemîdê duyem muxalif bûye, çend caran hatiye girtin û sirgûnî girava Rodosê bûye. Piştî Meşrûtiyeta Duyemîn vegeriyaye Stenbolê û di rojnameya *Kurdistan*ê de, ku ji alî Sureyya Bedirxan ve li Stenbolê dihat çapkirin, bi kurmancî û tirkiya osmanî nivîsaran nivisiye.

Di kovarên wek *Yekbûn* û *Rojî Kurd* de ku Civata Hêvî derxistine gelek nivîsên wî hene. Nivîsên xwe bi du zimanî nivisandiye. Ji ber nivîsek wî yê ku di *Rojî Kurd*ê de hatiye girtin û derketiye hember dadgehê. Dibe ku piştî darizandinê hatibe sirgûnkirin ew şandibin Qeyseriyê. Di 1915'an de li Qeyseriyê çûye ser dilovaniya xwe.

Mesûdê Silêmanî
(Fanîzade Mesûd, 1889-1979)

Di sala 1889'an de li Edeneyê hatiye dinyê. Mesûd endamê yek ji malbatên ku baş tên nasîn e ku ji Silêmaniyê koçî Edeneyê kiriye. Mesûd Fakulteya Hiqûqê dixwîne û paşê mutesserifiya Cebel-i Bereketê (Osmaniye) dike. Ji ber ku dema fransî Cebel-i Bereketê dagir dikin, alîkariya wan dike, dikeve listeya 150'yan û direve Sûriyê, ji wir jî derbasî Fransayê dibe. Dema ku li Fransayê ye doktorayê dike, teza wî jî der barê kurdan de ye. Le belê teza wî li hemberî neteperweriya kurdan e. Piştî efûya 1938'an vegeriyaye Tirkiyeyê û der barê Ataturk de pirtûkek nivîsiye. Di *Rojî Kurd*ê de nivîseke wî bi tirkiya osmanî bi serenavê "Herfên me û hesankirina xwendina wan" heye. Di vê nivîsê de li ser zehmetiya alfabeya ku heye disekine û ji bo mirov hesantir hînî xwendin û nivisandinê bibin, hin şeklên nû pêşniyar dike.

Mîkdad Mîthad Bedirxan
(1856-?)

Mîthad Bedirxan yek ji kurên Mîr Bedirxan e ku di sala 1856'an de li Gîrîtê hatiye dinyayê. Perwerdehiya xwe ya amadehiyê li Galatasarayê xilas kiriye. Xwedî û berpirsiyarê rojnameya yekemîn a kurdan *Kurdistanê* ye. Pênc hêjmarên pêşîn ê *Kurdistan*ê ji aliyê wî ve li Qahireyê hatine derxistin. Paşê ji ber ku vegeriyaye Stenbolê, berpirsiyariya rojnameyê daye birayê xwe Evdirehman. Piştî Meşrûtiyeta II'yem demeke kurt li Dêrsimê muteserrifî kiriye. Nediyar e ka heya kengê jiyaye û li ku derê çûye ser dilovaniya xwe. Di hejmara yekemîn a kovara *Rojî Kurd*ê de bi navê Mîthad nivîsek nivisiye. Malmîsanij di wê baweriyê de ye ku nivîsa di hejmara çaremîn de bi serenavê "Gençliğe Hürmet" ango " Ji Ciwanan re Hurmet" jî Mîthad Bedirxan nivîsiye. Di binê nivîsê de M. Bedirxan hatiye nivisîn.

Necmeddin Huseyin Kerkûkî
(1886-?)

Necmeddin Huseyîn di sala 1886'an de ji dayik bûye. Di kovar û rojnameyên wekî *Rojî Kurd*, *Hetawî Kurd* û di *Jîn*'ê de gelek nivîsên wî hene. Di cemiyetên kurdan yên wê demê de cih girtiye. Zinar Silopî dibêje ku Necmeddîn li gel hevalên xwe Memdûh Selîm, Kemal Fewzî û Babanzade Ebdulezîz partiyeke bi navê "Kürd Millet Firkası"damezirandiye.

Refîq Hilmî di kitêba xwe ya bi navê *Şi'r û Edebiyata Kurdî* de tîne zimên ku ji ber zext û zorên dewleta tirk hin ji kurdên azadîxwaz neçar man ku di 28'ê rêzbera 1922'an de Tirkiyeyê biterikînin û birevin Bulgaristanê. Yek ji wan kesên ku reviyane Bulgaristanê jî Necmeddîn e û heya 1928'an li wir jiyaye.

Mistefa Eskerî dinivîse ku: Piştî 1928'an Necmeddîn ji Bulgaristanê diçe Yugoslavyayê û dibe miftiyê misilmanên Bosna û Hersekê. Liwir zewiciye û du lawên wî jî çêbûne.

Di hêjmara yekemîn a kovara *Rojî Kurd*ê de bi zimanê tirkiya osmanî du makaleyên wî hene. Di meqaleyan de bi taybetî li ser xizmeta kurdan a ji xilefetê re kirine sekiniye û li ser pêşveçûna kurdan pêwistê bi çi heye rawestiyaye.

Bulgaristanlı Togan

Der heqê vî nivîskarê *Rojî Kurd*ê de em ne xwedî agahî ne. Lê belê em dizanin ku di hêjmara duyemîn a kovara *Rojî Kurd*ê de nivîseke wî bi tirkiya osmanî bi serenavê "Wezifeya we ya li hemberê milletê we" heye. Nivîskar di nivîsa xwe de bang li ciwanên kurd ên ronakbîr dike û dibêje, divê hûn di nav milletê xwe de belav bibin û ji bo pêşveçûnê, rê li ber wan vekin. Nivîskar kurdên ronakbîr hişyar dike ku ew rewşenbîrên tirkan ji xwe re wekî mînak negirin. Ji ber ku ronakbîrên tirk, her tim di jor de li gelên xwe nihêrtin, tu car li derdên wan nepirsîn û xwe ji wan mezintir dîtin.

Ẍ. Serîzer

Di hejmara çaremîn a *Rojî Kurd*ê de bi navê Ẍ. Serîzer nivîsek heye. Serenavê nivîsê "Te'lîm û Terbiye" ye, ev nivîs ji rojnameya *el-Musavver* hatiye wergerandin. Nivîs li ser perwerdehiya zarokan û di perwerdehiya zarokan de li ser rola mamoste û meleyan disekine. Mixabin der heqê Ẍ. Serîzer de em ne xwedî agahî ne. Lê belê ji ber ku nivîs ji rojnameyek din hatiye wergerandin û di kovara *Rojî Kurd*ê de jî tenê wergerên Xelîl Xeyalî hene, mirov guman dike ku Ẍ. Serîzer mexlesek Xelîl Xeyalî be.

X.

Mixabin em der heqê vê mexlesê de jî ne xwedî agahî ne. Bi vê mexlesê du nivîsên tirkiya osmanî hene. Yek ji wan "Derd û Dewa" ya din jî "Bêaqûbetiya Me" ye. Texmîna me ya ku dive X. kurtasiya Xelîl yanê Xelîl Xeyalî be, lê belê tiştekî ku em ê bikarin îspat bikin tune ye. Di nivîsa "Derd û Dewa" de qala nezaniya kurdan tê kirin. Nivîskar ji bo ku cahilî ji nav kurdan rabe pêwistiya perwerdehiyê tîne zimên. Di nivîsa "Bêaqûbetiya Me"de jî nivîskar li ser bê tifaqiya kurdan disekine û dibêje heger ku kurd dixwazin li ser rûyê erdê bimînin divê aqûbeta xwe ava bikin.

Xelîl Xeyalî Modan
(Xeyalî Modan, 1865- 1946)

Li gorî qeydên "Sicili Ahval" yên Osmaniyan Xelîl Xeyalî di sala 1281'ê ya hîcrî, 1282'yan a rûmî de (divê 1282 a hîcrî, 1281 a rûmî be, 1865 a mîladî) li gundê Zendêrê ku girêdayî Motkiyê ye hatiye dinyayê. Serê pêşî li dibistana herêmî ya Bedlîsê dest bi xwendina xwe dike. Paşê li medreseyên Bedlîsê xwendina xwe didomîne. Di sala 1882'an de ku hê 17 salî ye li Bedlîsê dest bi karmendiyê dike. Piştre tayîna wî derdikeve Sêrtê û çend salan li wir karmendiyê dike. Di sala 1890'an de ji bo ku bibe mufetîşê darayî diçe Stenbolê û piştî vê demê jiyana xwe bi piranî li Stenbolê derbas dike. Em ji hin pirtûkan agahî distînin ku xebatên Xeyalî yên der barê zimanê kurdî de berî Meşrûtiyeta II'yemîn dest pê kiriye. Lê belê di destên me de di heqê xebatên wî yên berî Meşrûtiyeta II'yemîn de agahiyên zelal tune ne.

Piştî îlankirina Meşrûtiyeta Duyemîn li Stenbolê hin saziyên kurdan vedibin û Xeyalî jî di vekirina van saziyan de roleke girîng dilîze. Di vê demê de Xeyalî ji bo zarokên kurdan bi zimanê xwe hînî xwendin û nivîsînê bibin, pirtûkek bi navê "Elifbayê Kurmancî" nivîsiye. Di heman demê de em di "*Rojnameya Kurd Teawun û Tereqî*" yê de rastî gotara wî tên. Piştî ku "Cemiyeta Kurd Teawun û Tereqî" yê tê girtin, di sala 1912'an de ji alî xwendekarên kurd yên li zanîngehên Stenbolê dixwînên saziyek bi navê "Feqehên Civata Hêviyê" tê avakirin. Xeyalî di nav xebatên kovarên bi navê *Yekbûn*, *Rojî Kurd* û *Hetawî Kurd* de ku ji aliyê vê saziyê ve têne weşandin, wekî nivîskar, wergêr û helbestvan cih digire. Dema ku mirov

bi tevahî li nivîsên Xeyalî yên di van kovaran de binêre, mirov dibîne ku Xeyalî zêde li ser ziman, dîrok û edebiyata kurdan rawestiyaye. Wek gelek kurdên Xeyalî jî dema xwe ji bo rewşendarbûna kurdan, pêşketina me'arifê ango perwerdehiyê gelek girîng ditiye û di gelek nivîsên xwe de bang li mezinên kurdan kiriye ku me'arifê li Kurdistanê bi pêş ve bibin.

Piştî Şerê Cîhanê yê Yekemîn gelek saziyên kurdan li Stenbolê vebûne û Xeyalî jî di van saziyan de roleke girîng lîstiye. Di vê demê de em di kovara *Jîn*ê (1919) de leqayî nivîsên wî dibin. Dema ku mirov li nivîsên Xeyalî yên vê demê dinêre, mirov ferq dike ku Xeyalî di vê demê de wekî netewesazekî tevgeriyaye. Di nivîsên xwe de li ser koka kurdan sekiniye û li ser pêwistiya zimanekî hevpar ango zimanekî ku ji hemû zaravayên kurmancî pêk tê, rawestiyaye.

Piştî avabûna Komara Tirkiyê Xeyalî ketiye nav bêdengiyekê di salên 1940'an de li Stenbolê çûye ser dilovaniya Xwedê.

Ẍezal

Mixabin der heqê nivîskarê nivîsa ku bi serenavê "Dema Kalê me – Çaẍa me – Dema Tê" ku di hêjmara yekemîn a kovarê de bi navê Xezal hatiye nivîsîn, agahiyên me tune ne. Di meqaleyê de nîvîskar li ser gelek mijaran fikrên xwe nivîsîhe. Di warê naverokê de meqaleyeke gelek têr û tije ye. Nivîskar di destpêkê de li ser dîroka kurdan disekine û kurdan digihîjîne asûriyan û dibêje di wê demê de kalikên me û yên filleyan yek bûn. Paşê li ser mijara ji hev qetandina kurd û filleyan disekine. Nivîskar dibêje; berî ku kurd misilmaniyê qebûl bikin zimanê wan, xwendina wan, nivîsandina wan hebû, piştî ku wan misilmanî qebûl kiriye mixabin wan dev ji her tiştî berdaye û niha jî bi adetên 'ereban dijîn. Ji bo dema xwe jî nivîskar dibêje ku çend sal berê çend sed kurd gihîştin hev, lê mixabin ji ber ku kesî mezinatiya kesî qebûl nekir ji hev belav bûn. Ji bo pêşerojê jî nivîskar dibêje ku heke em naxwazin zarokên me ji me nebaş bipeyivin, divê em mezinê xwe, zimanê xwe baş nas bikin û kitêban bixwînin û binivîsin.

Zîwer Silêmanî
(1875-10/11/1948)

Li bajarê Silêmanî li taxa Kanî Askan hatiye dinyayê. Di destpêka sedsala 20'an de çûye Stenbolê. Di dema şoreşa Şêx Mehmûdê Berzencî de alîkarê wî bûye. Di sala 1925'an de bûye mamosteyê dibistana Silêmaniyê. Di saxitiya wî de çend berhemên wî hatine çapkirin. Di *Rojî Kurd*ê de helbesteke wî bi navê "Le Silêmaniyê We Hatiwe" heye.

Tahir Baykuşak

Çavkanî

BOA. DH. SAİD, 84/207, s. 409.

Anter, Musa, *Hatıralarım,* çapa 1'em, Stenbol: Yön Yayıncılık, 1991.

Baban, Cihad, "Hocam ve Amcam Şükrü Baban", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası***,** Cilt. 40, No. 1-4, 1984, s. 3-10.

Bozarslan, M. Emîn, *Jîn: Kovara Kurdî-Tirkî,* Cilt. 1-5, Uppsala: Weşanên Deng, 1988.

_____, *Kurdistan: Rojnama Kurdî ya Pêşîn, İlk Kürt Gazetesi: 1898-1902*, Uppsala: Weşanên We, 19891.

_____, *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi: Kovara Kurdî-Tirkî,* Uppsala: Weşanên Deng, 1998.

Cemil Paşa, Ekrem, *Muhtasar Hayatım: Kemalizme Karşı Mücadele Kürt Aydın Hareketinden Bir Yaprak,* çapa 2'yem, Enqere: Beybûn Yayınları, 1992.

Cemil Paşa, Kadri (Zinar Silopî), *Doza Kurdistan (Kürdistan Davası): Kürt Milletinin 60 Yıllık Esaretten Kurtuluş Savaşı,* Adadekar: Mehmet Bayrak, çapa 2'yem, Enqere: Öz-Ge Yayınları, 1991.

Hanioğlu, M. Şükrü, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi,* Stenbol: Üçdal Neşriyat, 1981.

Lütfi Fikri, *Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü: "Daima Muhalefet",* Stenbol: Arma Yayınları, 1991.

Malmîsanij, *Cemilpaşazadeyên Diyarbekırı û Neteweperweriya Kurdi,* Stenbol: Weşanên Wate, 2010.

_____, *Cızira Botanlı Bedirhaniler ve Bedirhani Ailesi Derneği'nin Tutanakları*, Stenbol: Avesta Yayınları, 2009.

_____, *Kürt Talebe-Hêvî Cemiyeti (1912-1922): İlk Legal Kürt Öğrenci Derneği*, Stenbol: Avesta Yayınları, 2002.

Özoğlu, Hakan, *From Caliphate to Secular State: Power Struggle in the Early Turkish Republic*, California: Praeger, 2011.

Rojî Kurd (1913, Estenbûl): Kovarî Civatî "Hêvî"y Qutabiyânî Kurd, Haz. Ebdulla Zengenî, Binkey Jîn, Silêmanî, 2005.

Uzun, Mehmed-Rewşen Bedirhan, "Hatıratım yahut Defteri Amâlım", *Özgür Gündem Gazetesi*, Stenbol, 26/11/1992-3/12/1992.

Rojî Kurd Yazarlarının Kısa Hayat Öyküleri

Abdullah Cevdet [Karlıdağ] (1869- 1932)

9 Eylül 1869 yılında Arapkir'de doğan Abdullah Cevdet'in ilk eğitimi aile çevresinden aldığı dinî eğitim olmuştur. 27 Mayıs 1301(8 Haziran 1885) tarihinde bitirdiği Mamuretülaziz (Elazığ) Askeri Rüşdiyesi'nden sonra İstanbul'a geçerek Kuleli Askeri Tıbbiye İdadisi'ne yazılır. Bu okuldaki üç yıllık eğitimden sonra Askeri Tıbbiye Mektebine başlar. Bu dönemde okul arkadaşı İbrahim Temo'nun materyalizmi anlatan kitapları temin etmesi ve bunları Abdullah Cevdet'e iletmesiyle Abdullah Cevdet'in fikir dünyasında büyük değişikliklere yol açmıştır. Abdullah Cevdet 1889 yılında İbrahim Temo, İshak Sükûti, Mehmed Reşit ve Hikmet Emin ile birlikte kurdukları İttihad-ı Osmanî Cemiyeti'nde aktif rol almıştır. 1894 yılında Mekteb-i Tıbbiye'yi bitirdikten sonra bir süre doktorluk yapar, sonra Cemiyet çalışmaları yüzünden bir süre hapishanede tutulur ve ardından Fizan'a sürülür. Bir yolunu bulup sürgünden Avrupa'ya kaçmayı başaran Abdullah Cevdet, burada Jön Türklere katılmıştır. Avrupa'da bulunduğu dönemde muhalefetin ön sıralarında yer alan Abdullah Cevdet, bu dönemde *Osmanlı* gazetesi ve *İctihâd* dergisini yayınlamıştır. Aynı zamanda Avrupa'da sürgünde bulunan *Kurdistan* gazetesi editörleri ile ilişkilerini sürdüren Abdullah Cevdet "Bir Kürd" imzası ile bu gazetede yazı yazmıştır. 1910 yılında İstanbul'a dönen Abdullah Cevdet, Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti'nde yer almış, Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti'nin yayın organları olan *Rojî Kurd* ve *Hetawî Kurd* dergilerinin yayın hayatına katkılarda bulunmuştur. Pozitivist ve batıcı bir düşünür olan Abdullah Cevdet, toplumsal ilerlemenin eğitim yoluyla gerçekleşebileceğine inanmış, Kürt toplumu içinde okuma-yazma oranının yükseltilebilmesi için Kürtlerin Latin alfabesini kabul etmesi gerektiği fikrini ileri sürmüştür. I. Dünya savaşından sonra Kürdistan Teali Cemiyeti'nde yer alan Abdullah Cevdet Cemiyet'in yayın organı olan *Jîn* dergisinde de yazılar yazmış, aynı zamanda Kürt milliyetçiliğinin simge isimleri olan Kamuran ve Celadet Bedirhan kardeşlerin yazılarına, sahibi olduğu *İctihâd* dergisinde yer vermiştir. Abdullah Cevdet, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında Kürdî siyasete iştirak etmemiştir.

Yaşamı boyunca bir eylem adamı olmaktan ziyade bir entelektüel olarak var olan Abdullah Cevdet, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Cumhuriyet elitlerinin benimsediği batıcı fikirlerle herhangi bir çelişkiye düşmemiş, aksine bu elitlerin benimsediği fikirleri uzun yıllardır savunuyor olması Cumhuriyet döneminde fikri açıdan en rahat dönemini yaşamasına vesile olmuştur. Bir yazar, çevirmen ve şair olarak, öldüğü 1932 yılına kadar 70'e, yakın eserin yazarı ya da çevirmeni olmuştur.

Abdülaziz Baban

Abdülaziz Baban hakkında Maalesef elimizde doyurucu bilgiler mevcut değildir. Fakat aile isminden Baban Hanedanlığına mensup olduğu anlaşılmaktadır. *Rojî Kurd* dergisinin dördüncü sayısında Osmanlı Türkçesi ile "Edebiyyâtımız ve Üdebâmızdan Bir Ricâ" başlıklı yazısında edebiyatın misyonunu tartışmaktadır. Edebiyatın halk için olması gerektiğini, halk için olmayan edebiyatın bir anlam ifade edemeyeceğini dile getirerek, klasik Kürt edebiyatının halkı aydınlatma kaygısı taşımamasından dolayı hiçbir değerinin olmadığını belirtmiştir. Haci Qadirê Koyi gibi birkaç Kürt edibinin olmamasının büyük bir kayıp olduğunu vurgulamıştır.

Abdülaziz Baban *Hetawî Kurd* dergisinin sahibi ve imtiyaz müdürlüğü görevini üstlenmiştir. Bu dergi *Rojî Kurd* dergisinin yayını durdurulduktan sonra "Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti" tarafından yayımlanmış ve en az on sayı çıkmıştır.

Benî Ardelanî Ahmed Muhsin (Mehmed Mîhrî Hîlav, 1889-1957)

Aslen Doğu Kürdistan'ın Sinê bölgesindendir. Kürdistan medreselerinde eğitim hayatına başladıktan sonra 1910'lu yıllarda İstanbul'a gitti. Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti içinde faaliyet yürüttü. *Rojî Kurd* ve *Hetawî Kurd* dergilerinde birçok yazısı yayınlandı.

I. Dünya Savaşı sonrasında Kürdistan Teali Cemiyeti içinde çalışmalarını sürdüren Mehmed Mihrî cemiyetin yayın organlarından biri olan *Kürdistan* dergisinin sahip ve sorumlu müdürlüğü görevini üstlenmiştir. Aynı zamanda Kürt dili üzerine çalışmalarını da yürüten Mehmed Mihrî, *Mukaddimetü'l-İrfan* (1919, İstanbul) ismiyle Kürtçe dilbilgisi üzerine bir kitap yazmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra avukatlık görevini icra etmiş ve 1957 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Musa Anter'e göre Mehmed Mihrî öldüğü 1957 yılına kadar Güney Kürdistan'da yayımlanan Jîn dergisine yazılar göndermiştir.

Bulgaristanlı Togan

Rojî Kurd dergisinin ikinci sayısında "Milletinize karşı vazifeniz" başlıklı yazının yazarı olan Bulgaristanlı Togan hakkında maalesef elimizde bilgi bulunmamaktadır. Yazar yazısında aydın Kürt gençlerine seslenerek, kendi milleti içine karışmaları ve onları aydınlatmak için onlarla beraber çalışmaları gerekliliğini vurgulamıştır. Togan, aydın Kürt gençlerini kendi halkına daima tepeden baktığını ve hiçbir zaman onların derdiyle uğraşmadığını iddia ettiği Türk aydınlarına benzememeleri konusunda uyarmış, Türklerin düştüğü bugünkü duruma Kürtlerin de düşmemesi için aydın Kürt gençlerinin kendi halkının ihtiyaçlarına cevap vermesi gerekliliğini ifade etmiştir.

Diyarbekirli Fikrî Necdet
(Fikrî Necdetê Diyarbekirî)

Rojî Kurd dergisinin yazarı olan Diyarbekirli Fikri Necdet hakkında maalesef doyurucu bir bilgiye sahip değiliz. *Rojî Kurd* dergisinde toplam üç yazısı yayınlanan Fikri Necdet, yazılarını Kurmancî lehçesiyle yazmıştır. Fikri Necdet, "Cotkarî (Çiftçilik)" başlıklı yazısında modern tarım üzerine odaklanmış ve Kürtlerin çiftçilikte modern tarım araç ve gereçlerini kullanmaları gerekliliğini vurgulamıştır. "Xwendin û Xebat (Okumak ve Çalışmak)" başlıklı yazısında eğitim üzerine odaklanan yazar, Kürtlerin geri kalmasını okuma-yazma bilmemelerine bağlamıştır. "Erdê Me (Toprağımız)" başlıklı yazısında yazar tekrar modern tarım üzerine yoğunlaşmış ve tarımda makinenin kullanılması gerekliliğini dile getirmiştir. Bu yazıda yazar "toprak"ı tanımlarken; toprak bizim anamızdır, toprak bizim babamızdır ifadelerini kullanmıştır.

Hetawî Kurd dergisinin onuncu sayısında "Dilmayin" başlığıyla yayınlanmış bir de şiiri mevcuttur. *Rojî Kurd* dergisinde Kürtçenin Kurmancî lehçesiyle düzenli yazılar yazan yazarlar arasında dil açısından bir karşılaştırma yapıldığında Fikri Necdet'in Halil Hayali ve Salih Bedirhan'a kıyasla dili iyi kullanamadığı görülmektedir.

Ekrem [Cemilpaşa]
(1891-31/12/1974)

1891 yılında Diyarbakır'da doğan Ekrem Cemilpaşa Diyarbakır'da Askeri Rüşdiye'yi bitirdikten sonra eğitimine devam etmesi için ailesi tarafından 1908 yılında İstanbul'a gönderilmiştir. İstanbul'da liseye başlayan Ekrem Cemilpaşa bu dönemde İstanbul'da örgütlenen Kürt hareketini tanımaya başlar. 1912 yılında kurulan "Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti" içinde yer alan Ekrem, ardından okumak için gittiği Lozan'da cemiyetin bir şubesini açmıştır. I. Dünya Savaşı esnasında Osmanlı ordusu içinde yedek subay olarak görev almıştır. Mütareke döneminde "Kürdistan Teali Cemiyeti"nin çalışmalarını Diyarbakır'da yürütmüştür. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Diyarbakır'a yerleşen Ekrem Cemilpaşa, Şeyh Sait İsyanı nedeniyle yakalanarak cezaevine gönderilir. 1928 yılına kadar hapiste kalan Ekrem Cemilpaşa, hapisten çıktıktan bir süre sonra Suriye'ye firar etmiş, Kürt hareketi içindeki çalışmalarına orada devam etmiş ve Xoybûn örgütü içinde aktif bir rol almıştır. Malmîsanij'a göre *Rojî Kurd*'ün dördüncü sayısında Ekrem imzasıyla yayımlanan "Berê û Niha (Dün ve Bugün)" başlıklı şiir Ekrem Cemilpaşa'ya aittir.

Erganî Ma'denlî Y. C.

Rojî Kurd dergisinin dördüncü sayısında Erganî Ma'denli Y.C imzasıyla yayımlanan "Kürdlerde Kadın Mes'elesi " başlıklı yazı Kürt basınında kadın meselesini doğrudan ele alan ilk makaledir. Yazar yazının girişinde Avrupalı ve Amerikalı kadın-

ların toplumsal alanda elde ettikleri ilerleme ve başarının dünyadaki tüm kadınları etkileyeceğini vurgulamıştır. Kürt kadınları ile Osmanlı çatısı altında yaşayan diğer Müslüman kadınlarını karşılaştıran yazar, giyim kuşamda, gündelik hayata katılımda ve emek boyutunda Kürt kadınlarının diğer Müslüman milletlerin kadınlarına göre daha iyi durumda olduğu belirtmiştir. Ekonomik hayata katılımda Kürt kadınlarının çok büyük zorluklar yaşamadıklarını, Kürt örf ve adetlerinin kadını toplumsal hayata katılımını teşvik ettiğini dile getirmiştir. Yazar, yazısını kadınları geri kalmış bir toplumun ilerleyemeyeceği vurgusuyla tamamlamıştır.

Fadil Mûxlîs 'Eşîr[ê] Millî

İmzasına bakılırsa Kürt aşiretlerinden biri olan Milli Aşireti'nin bir üyesi olduğu anlaşılmaktadır. *Rojî Kurd* dergisinin birinci sayısında "Xundin û Xebat (Okumak ve Çalışmak)" başlığıyla Kürtçe yazılmış bir şiiri vardır. Eğitimin ve çalışmanın önemini konu edinen şiir, edebi açıdan çok güçlü değildir. Maalesef şairin yaşamı hakkında bilgi sahibi değiliz.

Fahrî

Rojî Kurd'ün bu yazarı hakkında dergide yazdığı makale dışında maalesef elimizde başka bir bilgi bulunmamaktadır. Osmanlı Türkçesi'yle yazmış olduğu "Kürtlerde Medenileşme Kabiliyeti" başlıklı yazısında Fahri, Kürtlerin mevcut durumunun kabiliyetsizlikten değil, toplumsal ilerlemeyi sağlayacak ekonomik imkânlar ile yeterli altyapının bulunmamasına bağlamıştır. Fahri yazısında Kürtlerin ilerleme ve medeniyeti büyük bir meylinin olduğunu, Kürt bilginlerinin eserleriyle bilime yaptıkları katkıların tarih sayfalarında kayıtlı olduğunu belirtir.

Fuad Temo

Van mebusu Tevfik Bey'in oğlu olduğunu bildiğimiz Fuad Temo, Kadri ve Ekrem Cemilpaşaların belirttiğine göre, Hêvî Cemiyeti'nin kurucularından biridir. Fuad Temo'nun derginin birinci sayısında başlayıp ikinci sayısında biten "Çîrok" başlılı öyküsü modern Kürt öyküsünün başlangıcı kabul edilmektedir. Ebdulla Zengenî, 2005 yılında Süleymaniye'de bastığı *Rojî Kurd* isimli çalışmada, 1980'li yıllarda Irak'ta bu öykü üzerine yoğun tartışmaların yaşandığını dile getirmektedir.

Harputlu H.B.

Harputlu H.B. hakkında *Rojî Kurd* dergisinde yazdığı makaleler dışında maalesef elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yayımlanan iki makalesi de Osmanlı

Türkçesi ile yazılmıştır. Derginin birinci sayısında "Şark, Garp ve Milliyetçilik Cereyanları" başlıklı yazısında Avrupa toplumlarının göstermiş olduğu gelişim ve ilerlemenin nedenini kiliseye karşı verdiklere mücadeleye bağlayan yazar özellikle aydınlanmacı yazar Voltaire'nin hür düşüncelerinin bunda etkili olduğunu vurgulamıştır. Milliyetçiliğe karşı olumlu bir bakışa sahip olan yazar, çağımızın milliyetçilikler çağı olduğunu ve kısa bir zaman zarfında milliyetçiliğin Müslüman toplumlar içinde de yayılacağını dile getirmiştir. Milliyetçiliğin Kürtler arasında aydınlanmanın meşalesini gürleştirmesi umuduyla yazısına son vermiştir. Derginin ikinci sayısında "Hêvîden Ümidimiz" başlıklı yazıda ise Kürt gençlerine, eğer milletlerini aydınlatmak ve ilerletmek istiyorlarsa birer toplum doktoru gibi çalışarak toplumda var olan hastalıkları tespit edip bu hastalıkları iyileştirme çabası içinde olmaları gerektiğini vurgulamış ve bunu başarabilmenin de çok okumak ve çok çalışmaktan geçtiğini belirtmiştir.

Halil Hayali
(Xelîl Xeyalî, Modanî X, M.X., 1865- 1946)

Sicill-i Ahval kayıtlarına göre 1281 sene-i hicriye ve 1282 sene-i maliyede (miladî 1865, hicri ve rûmî sene burada muhtemelen karıştırılmış olmalı doğrusu: hicri 1282, rûmî 1281 olmalı) Bitlis Vilayetinin Mutki kazasına bağlı Zendêr köyünde dünyaya gelmiştir. Bitlis Mahalle Mektebi'nde eğitim hayatına başlayan Halil Hayali, daha sonra Bitlis'te bulunan medreselerde eğitim hayatını sürdürmüştür. 1882 yılında Bitlis'te başladığı memuriyet hayatına Siirt'te devam eden Halil Hayali, 1890 yılına kadar burada kalmıştır. 1890 yılında maliye müfettişi olabilmek için İstanbul'a giden Halil Hayali, bu tarihten sonra kısa memuriyet görevleri dışında hayatının geri kalanını İstanbul'da sürdürmüştür. Kürtçe üzerine çalışmalarının II. Meşrutiyet öncesinde başladığını bazı hatıra kitaplarından öğrenmekteyiz. II. Meşrutiyet'in ilânı ile birlikte İstanbul'da kurulan Kürt cemiyetlerinde aktif rol oynayan Halil Hayali, bu dönemde "Elifbayê Kurmancî" adıyla Kürt çocuklarının kendi dillerinde okuma-yazma öğrenmeleri için bir elifba kitabı hazırlamış, ayrıca *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi*'nde de Kürtçe yazılar yazmıştır. "Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti" ile aynı ismi taşıyan gazetenin kapanmasından sonra, 1912 yılında kurulan "Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti"nin çıkardığı yayın organları olan *Yekbûn*, *Rojî Kurd* ve *Hetawî Kurd* dergilerinin istikrarlı bir yazarı olmuştur. Bu dergilerde yazdığı yazılar incelendiğinde Halil Hayali'nin Kürt dili, edebiyatı ve tarihi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Aynı zamanda bu dönem yazılarında Kürtlerin kendi dilleriyle yazı yazmasının önemini ve Kürdistan'da maarifin ilerletilmesinin gerekliliğini hemen hemen her yazısında vurgulamıştır.

Mütareke yıllarında (1918-1922) İstanbul'da kurulan Kürt cemiyetlerinde de aktif rol oynayan Halil Hayali, bu dönemde *Jîn* dergisinde yazdığı makaleleriyle karşımıza bir ulus inşacısı olarak çıkmaktadır. Bu dönemde yazdığı makalelerde

Kürtlerin etnik kökeni ve mitleri üzerine yoğunlaşan Halil Hayali, ortak bir Kürt dilinin yaratılması gerektiğini dile getiren yazılarını da yine bu dönemde yazmıştır.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte sessizliğe gömülen Halil Hayali, 1940'lı yıllarda İstanbul'da vefat etmiştir.

Hüseyin Şükrü Baban
(1890–1979)

Baban ailesinden Mustafa Zihni Paşa'nın oğludur. 1890 yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiştir. İstanbul'da Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra Paris'e gidip hukuk ve siyaset bilimi okumuştur. Paris'ten döndükten sonra kısa bir süre Mısır'da fevkalâde komiser olarak çalışmıştır. Birinci Dünya savaşından sonra Kürt cemiyetleri içinde yer alsa da çok fazla ön plana çıkan bir sima olmamıştır. Türkiye Cumhuriyet'inin kurulmasından sonra Mekteb-i Mülkiye'de hoca olarak çalışmaya başlamış ve 1933 yılında da ordinaryüs profesör olmuştur. 1979 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. *Rojî Kurd* dergisinin dördüncü sayısında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış "Arazi meselesi" başlıklı bir yazısı mevcuttur.

İsmail Hakkı Babanzade
(1876–1913)

Baban ailesinden Mustafa Zihni Paşa'nın oğlu olan İsmail Hakkı Baban, 1876 yılında Bağdat'ta doğmuştur. Eğitim hayatına İstanbul'da başlayıp Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra Mekteb-i Mülkiye'de devam etmiştir. Fakat II. Abdülhamid'e muhalefeti yüzünden bu okuldan atılmıştır. Daha sonra Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Meclis-i Mebusana Bağdat mebusu olarak seçilmiştir. Bu dönemde hem Kürt kurumlarında hem de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde önemli roller üstlenmiştir. *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi* ile İttihat ve Terakki'nin yayın organı olan *Tanin* gazetesinde düzenli yazılar yazmıştır. 1909 yılında Mekteb-i Mülkiye'de anayasa derslerini vermeye başlamış,1911 yılında Maarif Nazırlığı görevini üstlenmiştir. Bu dönemde Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti tarafından açılan Kürd Meşrutiyet Mektebi'ne maddi destek vermiştir. 1912 yılında yapılan seçimlerde tekrar Bağdat mebusu seçilen İsmail Hakkı, Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti'nin yayın organları olan *Rojî Kurd* dergisinde yazmayı sürdürmüştür. Ölüm ilanı aynı cemiyetin yayını olan *Hetawî Kurd* dergilerin üçüncü sayısında yayımlanan İsmail Hakkı'nın, daha önce *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi*'nin ilk sayısında yayımlanan "Kürtler ve Kürdistan" yazısı, *Hetawî Kurd*'ün aynı sayısında yeniden yayımlanmıştır. Yazılarında Kürtlerin İslam medeniyeti dışında tasavvur edilemeyeceği kanaatinde olan İsmail Hakkı, alfabe tartışmalarının yoğun yaşandığı *Rojî Kurd* dergisinde Abdullah Cevdet'in Kürtlerin Latin alfabesinin kabul edilmesi

gerektiği düşüncesine şiddetle karşı çıkmış ve alfabe değişikliğini din değiştirmeyle eşdeğer tutmuştur. 1913 yılında Mekteb-i Mülkiye'de ders verirken beyin kanaması sonucunda hayatını kaybetmiştir.

Kerküklü Necmeddîn
(Necmeddin Huseyin Kerkukî, 1886-?)

1886 yılında doğan ve Kerküklü Kürt bir aileye mensup olan Kerküklü Necmeddin, XX. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da şekillenen Kürt milliyetçiliği içinde yer almış, *Rojî Kurd*, *Hetawî Kurd* ve *Jîn* dergilerinde yazılar yazmıştır.

Kadri Cemilpaşa'ya göre Kerküklü Necmeddin, Memduh Selim, Kemal Fevzi ve Babanzade Abdulaziz ile birlikte "Kürt Millet Fırkası" ismiyle bir parti kurmuştur.

Refiq Hilmi'nin yazdıklarına göre, bazı Kürt yurtseverleri 22 Eylül 1922 yılında Türk devletinin baskıları yüzünden Bulgaristan'a kaçmak zorunda kalmışlar. Bu kişiler arasında Kerküklü Necmeddin de vardır ve 1928 yılına kadar orada yaşamıştır.

Mustafa Askeri, Necmeddin'in 1928 yılında Bulgaristan'dan ayrılıp Yugoslavya'ya geçtiğini ve orada evlenip iki çocuk sahibi olduğunu belirtiyor.

Necmeddin'in *Rojî Kurd* dergisinin birinci sayısında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış iki makalesi bulunmaktadır. Makalelerinin birinde Kürtlerin halifelik kurumuna yaptığı hizmetleri vurgulanırken, diğer makalede Kürtlerin ilerlemesi için neye ihtiyaç duydukları belirtilmiştir.

Kurdî

Ebdulla Zengenî'ye göre Kurdî mahlası Süleymaniyeli Abdülkerim'e aittir. Üslup açısından yazıya bakıldığında üslubun Süleymaniyeli Abdülkerim'in üslubunun benzeri olduğu görülmektedir. Bu yazı Kürtlerin Aryan ırkına mensup olduklarını dile getiren ilk yazılardan biridir. Yazı aynı zamanda Kürtçeden başka bir dil bilmeyen ve zenginliğini Kürtler sayesinde elde etmiş olan bir Kürt'ün kırk para vererek *Rojî Kurd*'in bir nüshasını almaktan imtina ettiğini ifade ederek isim vermeden bu kişiye sert bir eleştiri de bulunmuştur.

Lütfî Fîkrî
(? -07/10/1934)

İstanbul'da dünyaya gelen Lütfi Fikri eğitimine burada başlamıştır. 1890 yılında Mekteb-i Mülkiye'yi bitirerek Paris'te hukuk okumaya gitmiştir. 1894 yılında döndüğü İstanbul'da kısa bir süre içinde II. Abdülhamid'in muhalifleriyle haberleştiği iddiasıyla tutuklanıp sürgüne gönderilmiştir. Daha sonra Avrupa'ya kaçan Lütfi Fikri II. Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'a dönmüştür. Meclis-i Mebusan seçimle-

rinde Dersim mebusu seçilerek Meclis-i Mebusan'da görev yapmıştır. Lütfü Fikri, II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'da yayımlanan Kürt gazete ve dergilerine yazılar yazsa da aktif olarak Kürt hareketi içinde yer almamış, daha çok bir Osmanlı aydını profili çizmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra İstanbul Barosu başkanlığı yapmış, 1934 yılında tedavi için gittiği Paris'te ölmüştür.

M.

Bu mahlas ile Selahaddin-i Eyyûbî'nin yaşamını ele alan ve derginin ikinci sayısında başlayıp üçüncü sayısında biten bir yazı mevcuttur. Yazının başka bir eserden alıntılandığı açıkça anlaşılmaktadır. Fakat yazar yazıyı nereden aldığını belirtmemiştir. Yazının sonunda yazar Selahaddin-i Eyyûbî'nin Kürtler için bir övünç kaynağı olduğunu vurgulamıştır.

Bu mahlasın kime ait olduğunu bilmiyoruz. Fakat Halil Hayali'nin kullandığı M.X. mahlası (Modanî Xelîl) bize M. mahlasının Modani'nin baş harfi olabileceğini düşündürtüyor. Bunun başka bir nedeni de Hayali'nin birçok yazısında referans gösterdiği Kürt büyüklerinin başında Selahaddin'i saymasıdır.

Mehmed Salih Bedirhan
(M.S. Azîzî, Ebû Rewşen, Babê Rewşo, Salih Avni Bedirhan, 1874-5–1915)

1874-5 yılında bugünkü Suriye'nin Lazkiye kentinde dünyaya geldi. Doğduğu kentte mahalle mektebine başlayan Mehmed Salih Bedirhan, Limni adasında iptidai mektebe başlamıştır. İstanbul Beşiktaş'ta başladığı rüştiye mektebini Şam'da bitirmiştir. Şam İdadi-i Askeriyesine başlasa da okulu bitirmeden okuldan ayrılmıştır. Bu arada Havran mutasarrıflığına atanan hem dayısı hem de kayınbabası olan Bedri Paşa ile birlikte çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1900 yılında Kahire'de *Ümid* isminde bir gazete çıkarmıştır. Gazetenin elde bulunan ikinci sayısından II. Abdülhamid'e muhalefeti esas alan bir çizgide olduğu görülüyor. Bu gazete II. Meşrutiyet öncesinde Kürtler tarafından çıkarılan ikinci gazetedir. Bu dönemde II. Abdülhamid'e muhalifliği yüzünden çeşitli kereler hapishanede kalmış ve Rodos adasına sürgüne gönderilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a dönen Salih Bedirhan, Süreyya Bedirhan'ın çıkarttığı *Kurdistan* gazetesinde Kürtçe ve Türkçe yazılar yazmıştır. Hêvî Cemiyeti'nin çıkarttığı *Rojî Kurd* dergisinde Xelîl Xeyalî ile birlikte en üretken yazarlardan biri olmuştur. Bu dergide Kürtçe-Türkçe yazıları bulunan Salih Bedirhan, alfabenin ıslahı üzerine çeşitli yazılar yazmıştır. *Rojî Kurd* dergisine yazdığı Kürtçe bir yazı yüzünden Divan-ı Harb-i Örfi'de yargılanarak hapse atılmıştır. Muhtemelen bu yargılanma sonucunda sürgüne gönderildiği Kayseri'de 1915 yılında vefat etmiştir.

Mikdad Mithad Bedirhan
(1856-?)

Bedirhan ailesinin önemli fertlerinden biri olan Mikdad Mithad Bedirhan, 1856 yılında Girit'te dünyaya gelmiştir. 1898 yılında Kahire'de yayınlanan ilk Kürt gazetesi *Kurdistan*'ın sahibi ve yazarıdır. *Kurdistan* gazetesinin ilk beş sayısını yayımladıktan sonra İstanbul'a dönmek zorunda kalmış ve gazetenin sorumluluğunu kardeşi Abdurrahman Bedirhan'a bırakmıştır. II. Meşrutiyet döneminde kısa bir süreliğine Dersim mutasarrıflığı görevini üstlenmiştir. Nerede ve ne zaman vefat ettiği hakkında maalesef bilgi sahibi değiliz. Malmîsanij'a göre, Rojî Kurd'ün ilk sayısında "Mithad" ve dördüncü sayısında "M. Bedirhan" imzasını taşıyan yazılar, Mikdad Mithad Bedirhan'a aittir.

Süleymaniyeli Abdülkerim
(1880-18/9/1929)

Abdülkerim dönemin birçok Kürt genci gibi ilk eğitimini evin civarında bulunan cami hocasından aldı. Daha sonra Süleymaniye Askeri Rüşdiyesi'nde eğitimine devam eden Abdülkerim, ünlü şair Mehwî'nin yanında Fars edebiyatı derslerini aldı. 1908 yılında abisi ile birlikte İstanbul'a giden Abdülkerim, orada Hukuk Fakültesinde okudu. 1914 yılında Süleymaniye kentinde icra memuru olarak göreve başlayan Abdülkerim, Refiq Hilmi'ye göre 1920 yılında Şeyh Mahmud Berzencî öncülüğünde başlayan devrimde avukat olarak çalışmıştır. 1922 yılında Kerkük hâkimi olan Abdülkerim, 1927 yılında Süleymaniye hâkimi olarak çalışmıştır. Sahibi ve imtiyaz müdürü olduğu *Rojî Kurd* dergisinde toplam yedi yazısı yayımlanan Süleymaniyeli Abdülkerim, bütün yazılarını Soranî lehçesiyle yazmıştır. Yazılarında Kürtlerin aydınlanması ve toplumsal ilerlemeleri konulardır.

Süleymaniyeli Mesud
(Fanîzade Mesûd, 1889-1979)

1889 yılında Adana'da dünyaya gelen Fanizade Mesud, Süleymaniye'den göç etmiş tanınmış Kürt bir ailenin ferdidir. Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra Osmaniye (Cebel-i Bereket) mutasarrıflığına atanmıştır. Fransız işgali esnasında Fransızlara yardımcı olduğu iddiasıyla 150'likler listesini dâhil edilip Türkiye vatandaşlığından çıkarılmıştır. Bunun üzerine Suriye'ye kaçan Mesud, oradan da Fransa'ya geçmiştir. Fransa'da doktora yapan Mesud, doktora tezinde Kemalist rejimin Kürtler hakkındaki mevcut düşüncelere paralel iddialarda bulunmuştur. 1938 affi ile birlikte Türkiye'ye dönen Mesud, Atatürk'ü öven bir de kitap yazmıştır. *Rojî Kurd* dergisinde Osmanlı Türkçesi ile yazılmış makalesinde, mevcut alfabenin zorluklarını vurgulamış, daha kolay ve hızlı bir şekilde okuma-yazma öğrenimi için yeni şekiller önermiştir.

Ẍ. Serîzer

Rojî Kurd'ün dördüncü sayısında "Te'lîm û Terbiye (Talim ve Terbiye)" başlığıyla yayımlanan Kürtçe bir makale mevcuttur. Bu makale X. Serîzer imzasını taşıyıp *el-Musavver* gazetesinden alınıp Kürtçeye çevrilmiştir. Makalede çocukların eğitiminde öğretmen ve imamların rolü üzerinde durulmaktadır. Maalesef X. Serîzer hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Fakat yazının başka bir gazeteden alınıp çevrilmiş olması bize çevirmenin Halil Hayali olabileceğini düşündürtüyor. Çünkü *Rojî Kurd* dergisinin tamamında Halil Hayali'den başka çeviri yapan kimse yoktur.

X.

Maalesef bu mahlası kullanan yazarın kim olduğu hakkında elimizde net bilgiler mevcut değildir. Yazıların içerik ve üslubu incelendiğinde Halil Hayali'nin ele aldığı konular olması ve üslubunun Halil Hayali'nın üslubuna benzer olması X.'nin Hayali (Xeyalî) isminin ilk harfi olduğu izlenimini uyandırsa da elimizde bunu destekleyecek başka kanıtlar mevcut değildir. Yazılar Osmanlıca Türkçesi ile yazılmıştır. Derginin birinci sayısında "Derd ve Deva" başlığıyla yayınlanan yazıda yazar, Kürtlerin cahil olduklarını dile getirilmiş, cahilliğin ortadan kaldırılması için de eğitimin yaygınlaştırılması gerekliliği vurgulamıştır. "Nifakamız" başlıklı yazısında da yazar, Kürtlerin birlikten yoksun olmalarını konu etmiş ve eğer Kürtler yeryüzünde yaşamak istiyorsa bir an önce birliklerini kurmaları gerektiğini belirtmiştir.

Ẍezal

Rojî Kurd dergisinin birinci sayısında "Dem[a] Kalê me – Çaẍa me – Dema Tê (Dünümüz, bugünümüz, yarınımız)" başlığıyla uzun ve içerik açısından dopdolu olan bir makalenin yazarı Ẍezal'ın kim olduğu konusunda elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yazar makalenin girişinde dünümüz kısmını ele almakta ve Kürtlerin köken olarak Asurîlere dayandığını dile getirmektedir. Asurîler döneminde Kürtlerin ve "Filleh"lerin (Filleh kavramı, muhtemelen Ermeni, Süryani ve Keldanî halklarını kapsamaktadır) aynı atadan olduklarını vurgulamaktadır. Hıristiyanlık ve Müslümanlıktan sonra Kürt ve fillehler arasında bir ayrışmanın yaşandığını ifade eden yazar, Müslümanlıktan önce Kürtlerin okur-yazar ve edebi bir dile sahip olduklarını ifade etmektedir. Yazar, Kürtlerin Müslümanlığı kabul ettikten sonra kendilerine ait her şeyi de terk ettiklerini ve şu anda Arap kültürüne göre yaşadıklarını belirtmektedir. Daha sonra kendi yaşadığı dönemi ele alan yazar, birkaç yıl önce birkaç yüz Kürt'ün bir araya gelip bazı cemiyetler açtığını, fakat kimse kimsenin büyüklüğünü kabul etmediği için bu cemiyetlerin dağıldığını belirtmektedir. Yazının son bölümünü oluşturan yarınımız kısmında yazar, çocuklarımızın arkamızdan kötü laf etmelerini istemiyorsak tarihimizi ve dilimizi iyi bilmeli ve bu konularda onlara miras bırakabileceğimiz kitaplar yazmalıyız, demektedir.

Süleymaniyeli Zîwer
(1875-10/11/1948)

1875 yılında Süleymaniye kentinin Kanî Askan bölgesinde dünyaya gelen Zîwer, XX. yüzyılın başlarında İstanbul'a gitmiştir. Şeyh Mahmut Berzencî'nin 1920 yılının başlarında Güney Kürdistan'da başlattığı devrimde yer almış, 1925 yılında Süleymaniye'de öğretmenliğe başlamıştır. Henüz hayattayken birkaç eseri yayımlanan yazarın, *Rojî Kurd* dergisinin dördüncü sayısında "Le Silêmaniye we Hatiwe" isimli şiiri yayımlanmıştır.

Tahir Baykuşak

Bibliyografya

BOA. DH. SAİD, 84/207, s. 409.

Anter, Musa, *Hatıralarım,* 1. Baskı, İstanbul: Yön Yayıncılık, 1991.

Baban, Cihad, "Hocam ve Amcam Şükrü Baban", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* Cilt. 40, Sayı. 1-4, 1984, s. 3-10.

Bozarslan, M. Emîn, *Jîn: Kovara Kurdî-Tirkî,* Cilt. 1-5, Uppsala: Deng Yayınları, 1988.

_____, *Kurdistan: Rojnama Kurdî ya Pêşîn, İlk Kürt Gazetesi: 1898-1902*, Uppsala: We Yayınları, 19891.

_____, *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi: Kovara Kurdî-Tirkî,* Uppsala: Deng Yayınları, 1998.

Cemil Paşa, Ekrem, *Muhtasar Hayatım: Kemalizme Karşı Mücadele Kürt Aydın Hareketinden Bir Yaprak,* 2. Basım, Ankara: Beybûn Yayınları, 1992.

Cemil Paşa, Kadri (Zinar Silopî), *Doza Kurdistan (Kürdistan Davası): Kürt Milletinin 60 Yıllık Esaretten Kurtuluş Savaşı Hatıraları,* Sadeleştirerek ve Notlayarak Yayına Hazırlayan: Mehmet Bayrak, 2. Baskı, Ankara: Öz-Ge Yayınları, 1991.

Hanioğlu, M. Şükrü, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi,* İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1981.

Lütfi Fikri, *Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü: "Daima Muhalefet",* İstanbul: Arma Yayınları, 1991.

Malmîsanij, *Cemilpaşazadeyên Diyarbekıri û Neteweperweriya Kurdi,* Stenbol: Wate, 2010.

_____, *Cızira Botanlı Bedirhaniler ve Bedirhani Ailesi Derneği'nin Tutanakları*, İstanbul: Avesta Yayınları, 2009.

_____, *Kürt Talebe-Hêvî Cemiyeti (1912-1922): İlk Legal Kürt Öğrenci Derneği*, İstanbul: Avesta Yayınları, 2002.

Özoğlu, Hakan, *From Caliphate to Secular State: Power Struggle in the Early Turkish Republic*, California: Praeger, 2011.

Rojî Kurd (1913, Estenbûl): Kovarî Civatî "Hêvî"y Qutabiyânî Kurd, Haz. Ebdulla Zengenî, Binkey Jîn, Silêmanî, 2005.

Uzun, Mehmed-Rewşen Bedirhan, "Hatıratım yahut Defteri Amâlım", *Özgür Gündem Gazetesi*, İstanbul, 26/11/1992-3/12/1992.

TÎPGUHÊZÎ
TRANSKRIPSIYON

Fî'âtı 1 Gurûş

Sâhib-i İmtiyâz
ve Müdîr-i Mes'ûl:
'Abdülkerîm

Târîh-i Te'sîsi:
1331

Rojî Kurd

'Aded: 1

Jimar: 1

14 Receb sene 1331 | Şimdilik Ayda Bir Neşrolunur | 6 Haziran sene 1329

Sultân Salâhaddîn-i Eyyûbî

[Hukûk Matba'ası] Bâb-ı 'Âli civârında Ebû's-su'ûd câddesinde nümero 19

Sâhib-i İmtiyâz
ve Müdîr-i Mes'ûl:
'Abdülkerîm

Târîh-i Te'sîsi:
1331

Rojî Kurd

'Aded: 1

Cild: 1

14 Receb sene 1331 | Şimdilik Ayda Bir Neşrolunur | 6 Haziran sene 1329

Sanma doğura, hârika-i hilkat-i 'âlem!
Bir sen gibi ferzend-i dîger, mâder-i a'sâr.

Dühât-ı Ekrâddan: Sultân Salâhaddîn-i Eyyûbî

Gâye, Meslek

Şarkın semâ-yı ‘âtıl ve nâ’imi altında, ‘asırlarca müddet yaşamış, bir ‘unsur-ı mensiyy vardır ki adı “Kürd”dür.

Kürd, i‘tirâf itmelidir ki, eski zamânlardan beri kâ’inât-ı medeniyyet ile maktû‘ü’l-‘alâka kalmış, senelerce yaşadığı toprak üzerinde ne bir ziyâ-yı ma‘rifet, ne bir ziyâ-yı medeniyyet, ne de ‘ilim ‘irfân nâmına bir zerre görebilmişdir. Ona, ‘asırlarca inlediği tenkinâ-yı cehâletde müdedres olacak bir dest-i rehakârı ma‘rifet yetişmemişdir.

Kürd, kâbûslarla geçen bu zalâm a‘sâr içinde ancak “kılıç ve toprak” ile râbıtadâr kalmışdır.

Vâkı‘â, bir kavmi, bir milleti, hâsseten Kürdlüğü yaşatan ‘avâmil arasında kılıç ile toprak bir hayyız-ı mü’essirî hâ’izdir; lakin bir şartla!... O kılıç ve toprağı idâre idecek ellerin ve dimâğların, zamânının îcâb itdiği idrâk ve ‘irfân ile mücehhez, mütecehhiz olması şartıyla!..

Lakin, heyhât ki, böyle olmadı, yâhud olamadı! Neden? Bunu araşdırmak şimdi elzem değil.. Yalnız Kürd, anladı ki her şeyden evvel câhildir, en basît ve sarîh ma‘nâsıyla, ‘ilme eşedd-i ihtiyâc ile muhtâcdır. Kürdün bu âna kadar, yegâne mazhariyyeti, ecr ve mükâfatı, hemân dâ’imâ, kendisini bilen düşmanlarıyla bilmeyen dostlarının, ekseriyyâ haksız, ta‘rîzât ve ithâmâtına âmâc olmasıdır. En munsaf ve kıymet-şinâs olmak lâzım gelen zamânımız bile Kürdün hasîse-i gâlibesini vahşet ve tâlânkârîden ‘ibâret biliyor.

Hâlbuki, cehlden başka safvet-i asliyyesinde, bir şâ’ibe görülmeyen bu ‘unsurun zümrüdîn vâdîlerinde, yüksek dağlarında, geniş mer‘âlarında onunla bir ân hem-bezm olmayan, onun harîm-i rûhuna bir nasîbe-i âşinayîsi bulunmayanlar hîç bilmediler ve bilemezler ki Kürd bir (kenz-i ma‘âli)dir.

Fakat biliriz ve mu‘tekidiz ki bir millet yalnız, cevher-i isti‘dâdıyla, kâbiliyyet-i meftûresiyle yaşayamaz yalnız yaşayış i‘tibârıyla değil, ma‘rifet ve medeniyyet cihetiyle de zamânındakilerle mu‘âsır olması şart-ı a‘zâmdır.

Artık icâb itmez mi idi ki Kürd de, şâ‘ir-i ‘Arabın,

خليلي لا والله ما من ملمة
تدوم على حي وإن هي جلت[1]

Dediği gibi bir eser-i hayât göstersin! Nice zamândan beri, ‘Osmânlılığın, insânlığın bir ‘uzv-ı muhkem ve çâlâkı olan Kürd ne vakit, ‘ırkının sukût ve zevâlini hazırlayan bu fa’âliyyet-i menfiyyesini kendine, kendi dîndaşına, kendi vatandaşına hâdim ve müfîd olacak bir fa‘âliyyet-i müsbeteye kalb idecekdi?!

Kürdlük, kendisinde bir hayât, hayâtında bir istikbâl olduğunu, medeniyyet-i ‘asriyyeyi temsîl ve temessüle olan isti‘dâdını ne vakit, isbât idebilecekdi?

[1] Tercümesi: Dostum, hayır. Vallahi kötülük ne kadar büyük de olsa bir canlının üzerinde sonsuza kadar devam etmez.

Artık,

Fi'l-hâl açıldı subh-ı ümîd

Diyebiliriz; çünkü o kabusları mündefi‘ olmak üzere görüyoruz; ve çünkü Kürdlüğü, Kürdlüğün meş‘alkeş-i te‘âlîsi olan şebâbını, şâmil ve muhît bir intibâha delîl olabilecek iki eser, ötede bir (Hêvî), beride bir (*Rojî Kurd*) –ya‘nî iki âbide-i intibâh- te'sîs itmiş bulu[nu] yoruz. Biz burada yalnız (*Rojî Kurd*)ün gâye ve mesleğini anlatmak isterdik; zâten yukarıki satırlarda bunu bir nebze tefhîm ve tebeyyüne kâfîdir, zann ideriz.

Ma‘mâfîh; onu bir iki kelime ile telhîs ve tevzîh itmiş olmak için diyelim ki,

Biz ibtidâ'îliğimizi böyle acı sûretde i‘tirâf iderken gâyemiz, bizi o gâyeye îsâl idecek olan mesleğimiz ne olabilir?

Şübhesiz, yine en basît ta‘bîr ile, hâle ve istikbâle lâyık bir gâye-i terakkî, ihtirâsât-ı siyâsiyyeden âzâde bir meslek-i ‘ilmî ve ictimâ‘î… Başka hîç bir şey!..

İşte bugün Kürd şebâbı, Kürdlüğe ve ‘âleme karşı, bu gâyenin tahmîl itdiği bir vazîfe altındadır.

Bu şebâb, bu vazîfeyi hüsn-i îfâ, Kürdlüğe her tarafdan urulan latma-i hakâreti terakkî ve ‘irfân ile redd itmek içün ‘ahd û peymân itmişdir. Şimdi ancak,

Âyînesi işdir kişinin lâfa bakılmaz diyebiliriz.

Rojî Kurd

Bir Hitâb

İster kalemî olsun, ister fi‘ilî olsun dünyâda hîç büyük bir eser yokdur ki büyük bir cesâret ve şecâ‘atin yardımıyla hâsıl olmuş bulunmasın. Kürd gençlerine bu "prensib"i şiddetle ‘arz iderim. Milliyyetlerin ta‘ayyün ve teşehhüs itdiği devirdeyiz.

Mu‘ayyen ve mütemeyyiz bir şahsiyyete mâlik olmayan bir ferd hîç bir kıymet-i ictimâ‘iyyeyi hâ'iz olmadığı gibi şahsiyyetine, mâlik olmayan bir millet de "esâmîsi okunmaz" hayvân-ı nâtık sürüsünden başka bir şey olmaz.

Meleke-i hâfıza ferdlerde ne ise târîh de milletler için odur. Hayât-ı insânî ve hattâ hayât-ı hayvânî hâfıza hazînesinin ‘ale'd-devâm kesb-i servet itmesiyle ta‘ayyün ve devâm ider.

Amnésie complette ya‘nî "nisyân-ı tam" denilen hastalığa mübtelâ âdem, bir nebâtdan, bağçelerimizde, dağlarda, rüzgârın esdiği cihete yeşil yapraklarını eğen bir ağacdan başka bir şey değildir.

Bir milletin ki mazbût ve mükemmel olarak bir târîhi yokdur, o millet hîç yaşamamış gibidir.

Kürdlerin târîhi var mı? Bir (*Şerefnâme*) ile bir millet şeref-i târîhiyyesini veyâhûd târîh-i şerefini tasarruf ve muhâfaza idemez.

Yaşadığımız ‘asır, şaka değil, yirminci ‘asırdır.

Mâzîsinin târîhine, müstakbelinin târîhine mâlik olmayan millet kendisine mâlik değildir. Kendi kendisine mâlik olmayan milletler ve ferdler memlûk olur, başkalarının malı olur.

Müstakbelinin târîhine dedim. Kâri‘lerin belki pek çoğu bu garîb ta‘bîre

şaşmışdır. Evet milletler mâzîlerinin târîhlerinden pek çok daha ziyâde mühim olarak bir de târîh-i istikbâllerine mâlik olmalıdırlar. Daha doğrusu milletler mâzîlerinin târîhine mâlik müstakbellerinin târîhine memlûk olmalıdırlar.

Bir milletin müstakbelinin târîhi o milletin "ideal"idir.

Yakın zamândan beri mefkûre kelimesiyle ikâme ve ifâde itdiğimiz "ideal"idir.

Kürdlerin hakîkaten 'asrımıza lâyık bir târîh kitâbına mâlik olmadıklarını gelin hep berâber i'tirâf idelim. Sonra Kürdler bir "ideal"e mâlik midir? Mâlik ise nedir onu mu'âyene idelim.

Büyük hekîmlerden biri diyordu ki bir milletin âtîde ne olacağını öğrenmek kadar kolay bir şey yokdur:

Ne olmak istediğini öğreniniz. Bir millet ne olmak istiyor, o ne olacakdır? Bu hâlde milletlerin istikbâlini keşf itmek için ne velî olmak, ne deli olmak lazım değil demekdir.

Genc Kürdlere sormak ve anlamak isterim. Ne olmak istiyorlar? Yâhûd ne olmamak istiyorlar. 'Osmânlı İmparatorluğunda bir 'unsur mu? 'Unsur fakat nasıl 'unsur, çürüyen ve çürüten bir 'unsur mu yoksa müteceddid ve müceddid, hayy ve muhiyy bir 'unsur mu? Bir def'a bu su'âlimin cevâbı şiddet ve hiddet-i kat'iyye ile verilmelidir. O zamân yol gösterilmek kolaydır.

Evvelâ okuryazarların nisbetini lâakall yüzde kırka çıkarmak çâresine tevessül itmek.

Sâniyen nihâyet bir ay zarfında, yedi sekiz yaşında bir çocuğun okumayı yazmayı ve okuduğunu doğru okumayı öğrenmesine müsâ'id olan harfleri esâs i'tibâriyle kabûl ve şimdiye kadar müsta'mel harfleri terk itmek. Diğer her mes'ele bence ikinci derece-i i'tinâda kalır.

30 Mayıs 1913
Doktor 'Abdullah Cevdet

Kürd Talebe Cem'iyyeti ve Kürdlerin Makâm-ı Hilâfete Hıdmetleri

Mûsul, Vân, Diyârbekir, Ma'mûretü'l-'azîz ve Erzurûm vilâyâtının 'umûmu ile Haleb, Şâm, Bağdâd, Sîvâs vilâyâtının bir kısmında yaşayan Kürdlerin -ki zîr-i hâkimiyyet-i 'Osmâniyyede bulunanları bunlardan 'ibâretdir- makâm-ı hilâfete itdikleri hıdemâtı mehmâ-emken teşrîh itmek istiyorum: Timurun hurûcundan sonra Kürdistânın kısm-ı a'zâmı Şâh İsmâ'îl-i Safevînin yedine geçmiş iken yâver-i Sultân Selîm Hânın Îrân üzerine vâki' seferinde Kürd rü'esâsı makâm-ı hilâfete sadâkati hasebiyle ve 'ulemâ-yı Ekrâddan İdrîs-i Bitlîsînin sa'y ve himmetiyle kemâl-i hâhişle Devlet-i 'Osmâniyyenin evâmirine inkıyâd itmesi hükûmet-i Emeviyye zamânında bilâd-ı İslâmiyyenin her tarafı pür âteş-i 'isyân olduğu hâlde bunların makâm-ı hilâfete karşı itâ'atleri 'Abbâsî hükûmetinin evâhirinde en sâdıkları olan Îrânlı vezîrin hıyânetine rağmen Kürd ümerâsının sadâkatleri gibi,

اندرین فتنه که گفتیم آن گروه
ایمن از فتنه بدند و از شکوه[2]

Ya‘nî vezîrin hıyânetine ümerânın fesâdına cühelânın ‘isyânına karışmayub sâdıkâne bir tarz ile imrâr-ı hayât idiyorlardı. Hülâsa hulefâ-i râşidînden ‘Osmân ile ‘Alî, Emevî ve ‘Abbâsî ve ‘Osmânlı hükûmâtının devre-i hükûmetlerinde vukû‘ bulan ve hakâyık-ı târîhiyye ile derece-i sübûta varan sadâkat ve hıdmetlerini *Rojî Kurd* nüsahının sütûnlarına derc ideceğiz. Zâten bu minvâlde bir eser vücûda getirmeği tasavvur itmişidim, ‘Osmânlı ‘unsuru olub ve olacağında ‘azm iden Kürd ‘unsurunun te‘âlî ve terakkîsi içün teşekkül iden Kürd Hêvî Cemi‘yetinin a‘zâsı himmetiyle neşr olunan *Rojî Kurd* gazetesi tasavvurumun husûl-pezîr olmasına sebeb oldu. Efkâr-ı ‘âliyyenin makâlatı ile memlû olan bu kıymetdâr cerîdenin sahâ’ifine dercini kendime şeref ve cem‘iyyete de bir hıdmet-i nâçizâne ‘add ittim. Bir milletde cem‘iyyetin te’essüsü o milletin refâh ve sa‘âdete nâ’il olmasına yegâne bir ‘alâmetdir. Cem‘iyyetsiz bir milletin terakkîsi görülmemiş ve görünemez; zîrâ te‘âlî fikr-i infirâd olamaz efkâr-ı müctemi‘a ile olur. Münferid bir fikrin tarîk-i terakkîde hatâsı muhtemeldir. Efkâr-ı müctemi‘anın hatâsı ise ihtimâl hâricindedir. Nebî-i zî-şânın "لا تجتمعو امتي علي الضلالة" düstûr-ı hakîmânesi bu hakîkati pek güzel ifhâm itmişdir. Ümmetim dalâlet üzre ictima‘ itmez buyurub ferde işâret itmek üzere ümmetimden diye buyurmaması bu mes’eleyi pek güzel bir sûretde ifâde itmekdir. ‘Osmânlı nâmı altında yaşayan akvâmın münevverü’l-fikr olanları ayrı ayrı talebe cemi‘yyeti te’sîs idüb terakkî-i kavmiyyeleri içün çalışmaları ‘Osmânlı âtîsi içün fâl-i hayr ‘add olunabilir. Çünkü zevât-ı münevvere kendi kavimlerinin ma‘nevî ihtiyâcâtını anlamak, anlamak ile berâber çâre-i tesviyyesini bulmağa o kadar güçlük çekemezler. Kavimlerinin mizâc ve tabî‘atına vukûfları hasebiyle emrâz-ı ma‘neviyyesini tizce keşf idüb ona göre tedâvî iderler. Temennî ideriz ki bu cem‘iyyetler dâ’imî ve efrâdı pek samîmî olsun..

Şi‘ir
لي وللأقارب أبدا قلوب
تلاقا في جسوم ما تلاقا[3]

Mazmûnunca ‘amel itmeli efrâdı gâyet fa‘âl ve cesâret-i medeniyye sâhibi olmalı, yazmalı, söylemeli, bıkub me’yûs olmamalı, millet-i ‘Osmâniyyenin hasmı cânîsi kesâlet ve tenbellikden rehâyâb olmalı. Bizde olduğu gibi her millet devr-i inkılâbında felâket-i ‘azîmeye ma‘rûz kalmış, o milletin münevverleri sa‘y ile, ‘ilm ile ta‘lîm ve ta‘allüm ile, o felâketi izâle idüb selâmet-i ebediyyeyi te’sîs itmişlerdir. Münevverîn-i ‘Osmâniyye içün çalışmanın zamânı bu gündür bugün çalışılmazsa istikbâl te’mîn olunamaz. Zîrâ istikbâli tevlîd iden hâldir, şu‘arâyı ‘Arabın efsahlarından Mütenebbî… ليوم عهدكم فأين الموعد: هيهات ليس ليوم عهدكم غد[4] ma‘rûzâtımı ra‘nâ bir sûretde tasvîr itmişdir. Bâ-husûs ahlâk ve isti‘dâdca mümtâz mevki‘e mâlik olan Kürd kavminin terakkiyyât-ı fikriyyesiçün sa‘y

[2] Tercümesi: Bu anlatılan fitneden onların canı ve tenleri emniyetteydi. Bkz. Mevlânâ, *Meşnevî-i Şerîf*, Mütercim: Süleyman Nahîfî, Sadeleştiren: Âmil Çelebioğlu, İstanbul: Timaş Yayınları,, 5. Baskı, 2009, s. 63.

[3] Tercümesi: Ben ve akrabalarım her karşılaştığımızda kalplerimiz de buluşur.

[4] Tercümesi: Bugün sizin söz gününüz, hani sözünüz nerede? Heyhat, söz verdiğiniz günün yarını yoktur.

itmek derece-i vücûbededir. Kürdler tahsîle fevka'l-'âde hâhişgirdirler. 'İlim ve 'irfâna âşina cehlden bî-gâne olmak isterler. Dâhî-i a'zam Salâhaddîn-i Eyyûbî hazretlerinin feth itdiği yerlerin dârü'z-zulm ta'bîrine kesb-i istihkâk iden mahbeslerini zindânlarını birer medrese-i 'irfâna ifrâğ itmesi zavallı ahâlîden cehli izâle idüb fazl-ı kemâl ile ziynetlendirilmesi mesrûdâtımızı isbâta bürhân-ı kat'î olabileceğini diyebiliriz.

'Unsurun fa'âliyyeti, muhîtin te'sîri felsefenin yüksek mevki'lerini işgâl itmekdedir. Kürdlerin kâbiliyyeti anlaşılınca cem'iyyetlerinin keyfiyyet-i tahsîliyyesiçün uğraşmamak affolunmaz bir hatâdır, daha doğrusu 'âlem-i insâniyyete iltiyâm kabûl idecek cerîhalerden değildir. Müsta'id bir kavmin tenvîri pek kolaydır. Mevlânâ Mesnevîde

شعلها با كوهران كردان بود
شعله ان جانب رود هم كان بود[5]

Şi'iriyle sûret-i edîbânede bu hakîkat-i vâzıhayı anlatmışdır. Cem'iyyetlere düşen ilk vazîfe kavimlerinin makâm-ı hilâfete merbûtiyyetinin te'bîd ve te'yîdidir. 'Âcizleri nesl-i hâzır ve âtîye ecdâdın eser-i pâkını ta'kîb itmek fikrini ilkâ eylemek üzere min-ba'd Kürdlerin makâm-ı hilâfete itdikleri hıdemâta dâ'ir makâleler yazacağım.

Kerküklü Necmeddîn

[5] Tercümesi: Şule, cevherin kendinden ayrı değildir. Şule ve cevher daima birbirine bağlıdır. Bkz. Mevlânâ, *age.*, s. 63.

Derd ve Devâ

Büyük eserlerde ekseriyyâ bir hâssa vardır ki temâşâger ve müdakkiklerini, hissiz ve dilsiz denilecek derecede, beht ve sükûta mahkûm itmesidir.

Böyle âsâr-ı mu'azzamanın karşısında insân söyleyecek söz, izhâr idecek hiss bulamamak 'acziyle dem-beste-i sükût ve tahayyür olmakdan başka bir şey yapamaz.

Diyebilirim ki 'azamet ve 'uluvviyyeti bizi mebhût ve mütehabbir iden bu yüksek ve bâla kadr eserlerin pîşgâhında sükût itmek, çok def'a binlerce söz söylemekden, binlerce mertebe daha fazîletkârânedir.

Ben bu hiss ve te'essürle en ziyâde, bana, "*Rojî Kurd*e bir şey yaz!" dedikleri zamân mütehassıs ve müte'essir oldum.

Kürdlük 'âleminde hükümrân olan sükût ve meskenet-i sal-hûrdenin böyle bir teşebbüs-i 'azim-perverâne ile i'dâm idilmesi beni lisân ve kalemle tasvîr idemeyeceğim takdîrâta mecbûr itdi. Kürd gençlerinin bu 'azm-i güzîni hakîkaten Kürdlük için 'amîk bir intibâhın bürhânı bâhiri idi. Yalnız bir (*Rojî Kurd*) mü ya? Bir de bir (Hêvî) var...

İşte bunlar Kürdlüğün hâl-i hâzırı içün takdîri gayr-ı mümkin mu'azzam eserlerdir.

Lakin bu takdîrâtım, kâl ve kalem ile îzâh idemediğim bu hissiyyât-ı kalbiyyem, beni Kürdlüğün nakîsa ve hatî'elerini de mu'âheze itmekden men' idemez...

Hakâyık-ı sâbiteden olmak lâzım gelir ki bir hey'et-i ictimâ'iyye, yükselmek içün seyyi'âtını i'tirâf, hattâ acı acı teşrîh eylemelidir. Ketm-i nekâyis ve mesâvî bir kavmin salâhına değil, bi'l-'akis zevâline bâdî olur.

Ben akvâmın felâh ve kemâlini nekâyis-i ictimâ'iyyesini bilmelerinde ve bilerek tashîh eylemelerinde görürüm. Nekâyis ve nevâkısını bilmeyen milletlerin ser-âmedânına düşen vazîfe, milletlerine bu mesâvîyi anlatarak tashîh itdirmekdir.

Ben, bu mes'ele-i ictimâ'iyyede pek ziyâde şiddet tarafdârıyım. Mümkin 'add idilse, diyebilirdim ki nakîsa ve seyyi'elerini anlamayan milletlere, dayakla anlatmalıdır.

Milletler ve kavimler, çocuklara benzerler. Çocukları ohşamak, kusûrlarını tashîh itmemek, onları şîrâzeden çıkardığı gibi hey'ât-ı ictimâ'iyyeyi de tenzîh ve tebri'e itmek tehlikeden sâlim değildir, zann iderim.

Bu böyle olunca, bizim gibi koyu câhil olan hey'etlerin nasıl terbiye olunması lâzım geleceği düşünülsün… Bana kalırsa, diyebileceğim ki, başlarına ururcasına… Belki bu sözlerim, garîb, agreb, numûne-i garâ'ib 'add olunur, lakin, düşünce bu ya!..

Koyu câhil dedi idim; evet, i'tirâf olunmalıdır ki, Kürdler koyu câhildirler. Yüzde değil, fakat binde kaç *Kurân*ını okuyabilir, bulabilirsiniz.

Yirminci 'asır, bir seyl-i hurûşâna benziyor, ona karşı durabilmek, onunla sürüklenüb girdâblarda mahvolmamak, ancak ve ancak bu 'asrın kullandığı medeniyyet ve ma'rifet sedleriyle mümkindür. Bir kavim yalnız şecâ'atle veya diğer bir fazîlet-i 'âliyye ile, isti'dâd-ı fıtrîsi ile pâyidâr olamaz. Kurtulmak içün yükselmeli. Şeref de bir kavmi kurtaramaz.

Salâhaddîn-i Eyyûbî…. gibi e'âzım bir millete, bir kavme bilmem ki ne derecede ifâza-i rûh ve hayât idebilir?

Türkçe (Mezar taşa güvenilmez) darb-ı meseli ne büyük bir hikmet-i müfîddir!..

Bir kavim, cehl ve 'atâleti sâ'ikasıyla pâmâl-i huyûl olurken bu e'âzımın şân ve şerefi, onların hayâtını, 'acabâ ne kadar, idâmeye hâdim olabilir?

Bu e'âzım ancak akvâmın târîh-i hayâtında lâ-yezâl âbidât-ı şân ve müfheretdirler. Kürdler de, 'uzviyyet-i 'Osmâniyye ve İslâmiyye içinde bir 'uzv-ı 'âmil ve mütekâmil olmak, daha doğrusu, bugünkü cehaletle kangren olub kesilmemek isterlerse çalışmalıdırlar. Hem de Salâhaddînler, Menlâ Gürânîler, İdrîsi Bitlîsîler…. yetişdirmek 'azm ve emeliyle çalışmalıdırlar. Kürd gençliğinin, bu hâlde, üssü'l-esâs mesleği ne olmalıdır? Bence mütemâdiyen yetişmek yetişdirmek içün, mütemâdiyen çalışmak…

H ...

Garbla Şark, Milliyyet Cereyânları

Avrupa, 'asr-ı sâbıkda Hıristiyan mezâhibi arasında husûle gelen müdhiş, kanlı ihtilâller ve bunların tevlîd itdikleri envâ'-ı türlü fecâyi' ve sefâlet içerisinde bî-tâb idi.

Bu mezhebler içerisinde daha terakkîperver olan Protestanlık günden güne pek zîyade muhâfazakâr olan Katolikliğe karşı galebe ve ihrâz-ı zafer idiyordu. Mezheb kavgalarının müdhiş fecâyi'ine sahne olan Fransaya Volter daha hür bir muhîtden yeni, pek yeni şeyler getiriyordu.

Bu yenilik Katolik rü'esâ-yı rûhâniyyesinin vaz' itdikleri gâyet zâlimâne

şerâ'it-i ictimâ'iyyeyi devirmek için yegâne bir sebeb idi.

Hıristiyanlığın hîç şübhesiz sebeb-i izmihlâl ve inkırâzı bu mezheb ihtilâflarıyla, bu dîn kavgalarıyla neticelenecekdi. Hâlbuki Volterin nefh itdiği yeni hayât Fransadan Jermenlere, nihâyet Islavlara kadar intişâr itdi; ve bütün Hıristiyanlığı yeniden cânlandırdı; bugünkü Avrupayı, medenî Hırıstiyanlığı önümüze koydu.

Bu nefhe, bu rûh Hırıstiyan kafalarında yeni birtakım fikirler, hissler tevlîdine sebeb oldu. Bunların en mühimi milliyyet cereyânlarıdır. Tabî'î olarak insânlarda mevcûd olan bu hiss-i 'ulvî pek çabuk tevessü' itdi. Hîç şüphesiz Fransa ve Almanyanın şimdiki derece-i tekâmül ve terakkîsine hıdmet iden Fransızlık ve Almanlık hisleridir. Fende, harbde, sanâyi'de, ticâretde birbirlerine dâ'imâ fâ'ik olmak için çarpışan bu iki kuvvet dâ'imâ 'aynî hissle yetişenlerdir.

Hıristiyanlığı i'lâ iden bu kuvvet şark Hıristiyanlarına da dâ'ire-i sirâyet ve intişârını tevcîh itdi.

Hakîkaten onların da hilâlin taht-i hâkimiyyetinde olmalarına rağmen şerâ'it-i ictimâ'iyye ve hayâtiyyelerini değişdirdi; mes'ûd ve daha yüksek bir mevki'e çıkardı.

Garbdan Şarka doğru tevessü' iden bu yenilik kuvveti 'âlem-i İslâmda da pek büyük tahavvüller husûle getireceğine hîç şübhe yokdur. İşte Mısırda 'Arablar, Rusyada Tatarlar pek yakın senelerde birçok cem'iyyât-i 'ilmiyye ve hayriyye te'sîs iderek mevki'-i ictimâ'îlerini daha müreffeh bir hâle koydular.

Ahvâl-i hâzıramızın da bütün 'âlem-i İslâmda ve bi'l-hâssa en geride kalan Kürd 'u[n]surunda büyük bir intibâh husûle getirmesini kaviyyen ümîd iderim.

4 Mayıs 329 [17 Mayıs 1913]
Harpûtlu H.B.

Ahvâl-i İctimâ'iyyemiz

Her kavim, her millet, her 'unsurun kendisine mahsûs ahvâl, ahvâl-i ictimâ'iyyesi vardır. O ahvâl nezd-i ağyârda ne kadar kabîh, ne kadar menfûr olursa olsun kendisine hüsn ve makbûl görünür. Bu da iki sebebe mebnîdir: Birincisi, hiss, ikincisi i'tiyâddır.

Âgûş-ı mâderde beslenilen ferzend ba'z[ı] şeyler hiss ider, "anne bu nedir?" diye su'âl ider. Vâlidesinden cevâb alır. Alır da tâze ta'azzû itmiş hâli bir hâlde olan hüceyrât-ı hâfızasında hıfz ider; hıfz idilen kökleşir, izâle olunmaz bir hâle gelir. Bu tarz ile kavminin ahvâl-i ictimâ'iyyesi ebeveyn tarafından ilkâ idilir. Ma'sûm yavrucağız beş altı yaşına gelir, azıcık fehm ve idrâke mâlik olur, mektebe gider, hevâcesinden, arkadaşından 'ayn[ı] ef'âl ve akvâli görür, işidir, nîk ve bedi temyîze kudreti yetmeyen bî-çâre çocuk nasıl usûl ve 'âdât olursa olsun ma'kûl diye kabul idüb ülfet peydâ ider ve öylece i'tiyâd idinir.

Ba'zen bir nâdire-i hilkat sâhâ-i vücûda gelir, büyük bir dimâğa mâlik, inkılâb fikri neşv û nemâsına muktedir olur.

Kurûn-ı ûlâ ve vustâ ve âhirede böyle dâhîler görülmüş, şehâdet-i târîhiyye ile sâbit olmuşdur. Bâ-husûs 'asr-ı hâzırda fazlalaşmış, inkâr idilmeyecek bir dereceye varmışdır.

O iksîr-i hilkat, fevka'l-'âde kuvve-i muhâkeme sâhibi olur. Usûl ve 'âdâtından 'akıl ve mantıka temâs itmeyen kısımlarını bilir, anlar. Usûl dâ'iresinde ya'nî kavmin kabûl ideceği bir tarzda bildirir, anlatır. Akvâm-ı sâ'irede olduğu gibi bizde de ahvâl-i ictimâ'iyye vardır. Nasıl ahvâl-i ictimâ'iyye? Ma'kûl sûretde mi? Asla! 'Akıl ve mantıkdan nasîbedâr olmayan ahvâl-i ictimâ'iyye.. Bu maraz-ı ictimâ'î yalnız bize münhasır değildir. Bütün akvâm-ı İslâmiyyede de hâkim ve âmil-i yegânedir. Şimdiye kadar bizde sosyolojiye yani ahvâl-i ictimâ'iyyeye dâ'ir eser yazılmamışdır: Kısm-ı hukûkîsi te'lîf edilmişse de râbıta-i uhuvvete, yekdiğere mu'âvenete, hukûk-ı nâsı sıyânete yalnız hukûk kifâyet itmez; itseydi bu hâle gelinmez, bu derekeye tenezzül olunmazdı.

Ketb-i 'Arabiyyede ahvâl-i ictimâ'iyyenin başka aksâmına dâ'ir kısa kısa bahisler bulunursa da istifâde, istifâza idilmez bir merkezdedir. O kitâblardan ahvâl-i ictimâ'iyye hakkında tenevvür itmek yüzlercesine tetebbu'âta vâbestedir. Bu âna değin ahvâl-i ictimâ'iyyenin neden bâhis olduğunu bildiren dest-i iftikârımıza bir kitâb olsun giremedi. Fransızcadan Türkçeye mütercim mü'ellifât-ı cedîde varsa da bakılmaz, okunmaz bir hâldedir.

Bu mü'ellifâtın mü'ellifleri gâlibâ ahvâl-i ictimâ'iyye hakkında bir fikir idinmemişler… Ve idinecek derecede terbiye-i fikriyye ve tam bir tahsîl-i tâlî ve 'âlî görmemişler…

Fransızca ile Türkçe bilmek kitâb tercümesine kifâyet itmez.. İdecek bir şey varsa o da terbiye ve ta'lîm ile, 'ilim ve 'irfân ile mücehhez olmakdır.

Rûhsuz, mezâyâsız yalnız Fransızca elfâzını, o kavâlib-i bî-ervâhı Türkçeye nakl itmişler, istifâde itmeden, istifâzaya muhtâc iken ifâde ve ifâza itmek istemişler.

Serâpâ hatâ, daha doğrusu kenz-i hatî'ât denilmeğe lâyık mü'ellifât vücûda getirmişlerdir.

از برای فائده این کردهء
توکه خودرا فائده ندیدهء[6]

Hitâbına müstehak olmuşlardır. Fikr-i tetebbu', fikr-i tedkîk ile berâber tam tahsîl görmeden kitâb yazılmaz, yazılsa da fâ'ide bahş itmez, nitekim şimdiye kadar itmedi.. İdecek olsaydı buğz ve 'adâvet, yekdiğere münâferet memâlik-i İslâmiyyenin her tarafında hüküm-fermâ olamazdı. Maraz-ı ictimâ'iyyemizi izâle idecek sosyolojiye dâ'ir eser yazacak bir insâna mâlik olmadığımızı arz itdik.

Şimdi ne yapmak lâzım? Hâliyle bırakmak mı? Hayır! Cem'iyyet-i 'ilmiyyeler vâsıtasıyla kitâb yazmak, kâl û kalem ile çalışmak… Efkâr-ı münevvere bir araya gelirse hey'et-i 'umûmiyyesinin muhassıla-i efkârı ahvâl-i ictimâ'iyyemizi ıslâh ider, zannındayım. Mevcûd bulunan talebe cem'iyyeti bu ahvâli nazar-ı i'tibâra alub ihtimâm itmek gerekdir.

صد هزاران فائده ست وهر یکی
صد هزاران پیش آن یك اندکی[7]

Mazmûnunu münevverânın nazar-ı dikkatine arz iderim.

Kerküklü Necmeddîn

[6] Tercümesi: Fayda için yapmışsın bunu ama sen ondan fayda görmeyeceksin.
[7] Tercümesi: Her birinin yüz binlerce faydası vardır. Her bir faydanın yanında yüz binler azdır.

Kürdlerde Kâbiliyyet-i Temeddün

Kâbiliyyet-i fıtriyye, öyle bir kuvve-i mevhûbe-i hârikadır ki sâha-i vâsi‘a-i imkânda mevcûd bi’l-cümle vahşet ve zulmetleri munkalib-i remâd iderek inkişâfât-ı hakîke-i beşeriyyenin esbâb-ı mehiya ve mehîbesini ihzâra hâdimdir. Akvâm ve milel-i câhiliyye bu sâyede feyz-i medeniyyetle perveriş-yâb-ı te‘âlî olmuşlardır. Târîh-i ümem tedkîk olunursa ‘âlem-i insâniyyet ibtidâ-yı emirde ‘acz-i kavî ile doğmuş, ihtiyâcât ile yaşamış, sevk-i tabî‘atla tenemmüv ve te‘âlî itmişdir. İşte insânlar bu sevk-i tabî‘î iledir ki lâzıme-i ihtiyâcât ile yevmen-fe-yevmen tevessü‘ ve terakkî iderek ‘âlem-i medeniyyetde bir mevki‘-i bülend ihrâz itmişlerdir. Kâbiliyyet-i beşeriyye rahm-ı mâderde[8] rüşeym hâlinde iken başlar lahde kadar devâm ider. Tamâmiyle siyyân değil ise de ırs ve tabi‘ât gibi ma‘nevî mü’essirâtın taht-i te’sîrinde olarak yekdiğerinden pek az farklı bulunan [bu kâbiliyyet-i kavî][9] seyr û seyâhati esnâsında uğradığı müte‘addid ve muhtelif konak yerlerinin ve merhalelerin îcâbât-ı tabî‘iyye ve mevki‘iyye ve ilcâât-ı mâddiyyesiyle zâhiren ve bâtınen gâyet azîm ve mütenevvi‘ farklar ve tebeddüller izhâr eylemişdir. Binâ’en-‘aleyh kâbiliyyet-i fıtriyye müsta‘idd-i terakkîdir. Tenemmüv ve inkişâfı terbiye ahlâk, ‘âdât, ‘an‘anât, muhît, emzice, rûh, gibi kuvvetli âmillerin te’sîrâtına tâbi‘ olduğundan[10] her kavimde derecâtı mütefâvitdir. Bunlar tebeddül itdikçe insânların kâbiliyyet-i medeniyyesi de onunla berâber tebeddül ve tagayyür ider. Bir millet vâdî-yi medeniyyetde ne kadar müddet devam iderse itsün nihâyet bir gün tebdîl-i rûh ve câma iderek, ihtiyârlayarak sukût itdiğini ve onun henüz yeni yetişmiş ve henüz isti‘dâd-ı medeniyyetini yeni izhâr itmekde bulunmuş olan milletlere terk ve tevdî‘-i mevki‘ itmiş bulunduğunu târîhin bütün safhât-ı bâhiresi gösteriyor. Hayât-ı beşeriyyede dâ’imâ icrâ-yı nüfûz iden bu kânûn-ı tabî‘î-yi târîhîyi nazar-ı tedkîk ve im‘ân karşusında bi’t-tahlîl Kürd milletinde şimdiye kadar bir kuvve-i medeniyyenin ‘adem-i zuhûrunun sebebi onların medeniyyete olan kâbiliyyetsizlikleri değil, bi’l-‘akis milletleri merâhil-i medeniyyetde vâsıl-ı evc-i bâlâ-yı te‘âlî eyleyen ‘avâmilin onlarda henüz inkişâf idememesidir. Hâlbuki şimdiye kadar kendilerine mahsûs bir medeniyyet, bir isti‘dâd ve kâbiliyyet-i te‘âlî izhâr idememelerinin esbâbı olan mevâki‘ ve mü’essirât-ı müşkilenin ref‘i ve ‘avâmil-i müterakkiyye-i cedîdenin vücûdu hâlinde Kürdlerin nasıl parlak bir istikbâle, bir istikbâl-i te‘âlî ve terakkîye mazhar olacaklarını kânûn-ı tabî‘î-i beşeriyyet noktasından düşünürsek hakîkat-i müdde‘â bütün vuzûh ve sarâhatiyle nümâyân olur. Kürdlerin seviyye-i medeniyyelerinin yükselmesi içün ta kadîmden berü büyük bir meyl ve isti‘dâd-ı terakkî perverde eylediklerinin ve rûhen bu hissiyât ile mümtezic bulunduklarının şâhidi âdât-ı kavmiyye ve te‘âmülât-ı ‘ırkiyyelerinin kavâ‘id-i ictimâ‘iyye-i milel ile olan nisbet ve derecât-ı kurbiyyetleri ve ahlâkiyyâtda sahâvet, şecâ‘at, mihmân-

[8] Orijinal metinde “mâdede (ماده ده)” şeklinde yazıldıysa da doğrusu “mâderde”dir.
[9] Bu köşeli parantez metnin orijinaline aittir.
[10] Metinde “olmadığından (اولمديغندن)” şeklinde yazıldıysa da doğrusu “olduğundan”dır.

perverlik civânmerdlik gibi secâyâ ve mezâyâ-yı rûhiyyeleridir. Sâfiyyet ve samîmiyyet-i vicdâniyye ve fikriyye noktasından kavm-i necîb-i Kürd dâ'imâ bekâret ve hilkatini muhâfaza itdiği gibi ilâ-mâşâallâh ideceği de muhakkakdır.

Kürdlerde yetişmiş olan 'ulemâ ve füzelâ ve bunların âsâr ve mü'ellefâtıyla 'ulûm ve fünûna itmiş oldukları hıdemât mazbût-ı tevârîhdir. Bulundukları ve sâkin oldukları mahall ve mevâki'den ekserîsinin menî' ve sa'bü'l-mürûr şevâhik-i cibâl ve telâlden 'ibâret olması âlât ve edevât-ı zirâ'iyyenin hâl-i ibtidâ'îde bulunması ve nakliyyâtın hâlen Nûh zamânından kalma merkeb ve estirlerle icrâ olunması ve muntazam yolların ve şoselerin bulunmaması ve bunların şimdiye kadar hîç birinde eser-i teceddüd gösterilememesi gibi mevâni' ve müşkilâtın mevcûdiyyetine rağmen Kürdlerin zirâ'at ve felâhate vermiş oldukları ehemmiyyet âsâr-ı fa'liyyeleriyle sâbit ve el-hâletü hazihi usûl-i zirâ'ate ve zer'iyyâta olan 'amelî derece-i vukûfları temeddüne olan meyl-i isti'dâdîlerinin bir bürhânıdır. Ticâret ve sanâyi' husûsunda Kürdlerde büyük bir arzu ve bir hâhişin mevcûd olması da bu isti'dâdın netâyic-i tabî'iyyesindendir.

Avrupa ve Amerika fabrika, destgâh ve sanâyi'hânelerinde el-yevm binlerce Kürdün bulunarak çalışmaları mütâla'ât-ı mesrûdeye inzimâmen kavm-i necîb-i Kürdün medeniyyeti kabûle ve bu yolda ibrâz-ı mesâ'î ve mücâhede eylemeğe nasıl bir merâk ve iştiyâk ile hâzırlanmış olduklarını söylemek kifâyet ider.

28 Mayıs 329 [10 Haziran 1913]
Fahrî

Hulâsa-i Efkâr

Bu yazılar; risâlenin neşri tasavvur olunurken ta'yîn olunan esâslar dâhilinde değil… Risâle içün yazı hâzırlanmağa başlandığı vakit yüz gösteren bir ihtiyâcın mevlûdidir.

Bizim, *Rojî Kurd*ün bulunduğu muhît hîç bir risâle veya gazetenin muhîtine benzemez. Bu mevki'-i müstesnâmızı gazetenin sütûnlarına vukû' bulan hücûm-ı cûşânı gördüğümüz vakit anladık.. Öyle bir bereket-i makalât ki yek nazarda, hepsini okumak mecbûriyyeti düşünülünce, insâna veleh gelir...

Bunlar derc idilebilmek içün, insânda bir cesâret-i câmi'a, galatâtın, hatî'âtın, intihâllerin, fart-ı heyecânların, fart-ı hiddetlerin tevlîd idebileceği netâyice karşı lâ-kayd bir cesâret olmalıdır.

'Ayn[ı] zamânda siyâset-şinâslık da lâzımdır. Yazının hatâ-âlûd, müntahil, heyecân-âmiz hadîd olması sebebiyle derc olunamayacağını nâzân, mülâyim fakat nâfiz ve mü'essir bir lisân ile anlatabilmek, anlatdıkdan sonra da uyandıracağı infi'âl ve iğbirârları bir lisân-ı şâfî ile teskîn itmek ne kadar zarûrî ve elzemdir.

On Temmuz inkılâbının her çeşit halkda intıfâ-ı nâ-pezîr bir şiddetle alevlendirdiği bir âteş vardır ki, o da yazı yazmak hâhişidir. Yazanlar -iyi kötü olsun- yazdıkca yazmak istiyor; yazmayanlarda da bu âteş artdıkca artıyor..

İşte biz de, bunun nev'umâ te'sîrinedir ki müsâdif oluyoruz.

Gazeteciler, hangisini derc idecekleri̇nde cüdâ mütehayyir kaldılar.. *Rojî Kurd* esâsen Kürdlüğe hâdim bir risâle

ve dâ'iresi pek genişdir; Bu tezâhürü memnûniyyetle telakkî ider; lakin böyle bir hırsı muvâfık görmez. Yine Kürdlüğe, bu yüzden hıdmet içündür ki, bir çâre, bir devâ düşündü:

Her nüshadaki yazıların 'umûmuna gözlerimiz önünde bir geçid resmi yapdırdıktan sonra mihekk-i tenkîd ve tedkîke uracağız.

Bu yazılar, yalnızca 'abûsü'l-vech bir mu'âhezeci değil, gülen, gülümseyen bir nâsih ve muslih, şetâretli bir hakem ve mu'addil vazîfesini görecektir ba'zen bütün o yazıların üstünden bir bûy-ı mizâh istişmâm olunacakdır.

Akla gelir bir su'al: *Rojî Kurd*, bir kavmin tekâmülüne hasr-ı himmet iden, ideceğini i'lân iden, itmesi lâzım gelen bir risâle şathiyyâtıyla mı imlâ-yı sütûn eyleyecek?

Hâşâ! Lakin siz, bütün hâssa-i ıslâhiyyeyi ciddî denilen birtakım yâbis sözlerde mi bulursunuz? Ben çok kere bir cümle-i mizâhiyyenin te'sîr-i ıslahîsini ciddî denilen bir nush-ı hikmetâmîzden fazla görürüm. Ya'nî demek istiyorum ki *Rojî Kurd* mesleksizlikle yâhûd ciddiyyetsizlikle ithâm olunmasun. Ona Kürdlüğün i'tilâsına çalışmakdan başka bir şey hedef ve rehber olamaz. O, kavminin i'tilâsı yolunda fâ'ideli gördüğü her çâreye yapışacakdır.

Bu sütûnlarda yalnız eserler değil, mü'essirler de yalnız yazılar değil, kalemler de gözden geçirilecekdir.

Mesela, "Ahvâl-i İctimâ'iyye"yi okurken muharririnin de hâlet-i rûhiyyesini düşünmemek, bi'l-hâssa tanıyanları içün mümkin değildir. Necmeddîn Efendi; bu şâyân-ı ihtirâm, tam Kürd hoca içün lâfzın, zarfın, dâllın hîç bir ehemmiyyeti yokdur, ehemmiyyet yalnız ma'nâda, mefhûmda, anlatılmak istenilen şeydedir. Cümleler, terkîbler arasında râbıta, şekilde vuzûh onun içün düşünülmeğe değmeyen mevâddandır. Makâle-i târîhiyyesini okuyun, Ahvâl-i İctimâ'iyyesini okuyun, onda Bedî'ü'z-zamân Sa'îd-i Kürdînin rûhundan bir nebze hiss ideceksiniz. O yazılarını, okunulacakları içün değil, kendisi düşündüğü içün yazar. Muhterem hoca, kendisi içün işte bu kadar lâ-kayd bir mütefekkirdir.

(Garb ve Şark)ı tedkîk iden muharrir-i dakîk harîtasını pek güzel, zarîfâne bir tarz ile çizmiş.

"Kürdlerde Kâbiliyyet-i Temeddün" muharriri epeyce derin. Onu en ziyâde gelecek nüshamızda anlayabileceğim.

"Gâye, Meslek", "Derd ve Devâ" hakkında,

وعين البغض تبرز كل عيب
وعين الحب لا تحيد العيوبا[11]

Hükmüne uğrarım, mülâhazasıyla bir şey söylemekten ihtirâz itdim!..

Zübdemizi, gelecek nüshada daha ziyâde maksada takrîb itmeğe çalışacağız..

***

[11] Tercümesi: Gazabın gözü her aybı görür. Muhabbet gözü ise hiçbir aybı görmez.

Kuvâ-yı ‘Umûmiyye-i Hükûmet
Sûret-i Zuhûru, Lüzûm-ı Tefrîk ve Muvâzeneti Bu Husûsdaki İhtilâfât-ı Efkâr ve Bu Bâbda Olan Nazariyyât

İnsânlar medeniyyü’t-tab‘ olduğundan dâ’imâ cem‘iyyet hâlinde yaşamağa mecbûrdurlar, çünkü: yekdiğerlerinin mu‘âvenetine muhtâcdırlar. Hîç bir ferd kendi ihtiyâcât-ı müte‘addide-i zarûriyyesini başlı başına tedârik idemez. Bunun içün efrâd yekdiğerine dest-i vefâdârlarını uzatmağa, bir arada evkât-güzâr olmağa muztar kaldılar. Efrâd bu sûretle teşkîl eyledikleri, bu sebeble esâsâtını kurdukları cem‘iyyet dâhilinde kendi ma‘îşetlerini te’mîn itmekle berâber o cem‘iyyetin terakkî ve te‘âlîsi içün birtakım şu‘ubâta ayrıldılar. Ba‘zısı zirâ‘atle meşgûl oldular. Ba‘zısı ticârete, sınâ‘ate ve ba‘zısı bunlar arasında nizâm ve intizâmın, huzûr ve âsâyişin te’mînine yardım iden me’mûriyyetlere intisâb itdiler ve bu sûretle hey’et-i ictimâ‘iyye içünde bir mevki‘-i ictimâ‘î, bir mevki‘-i iktisâdî ihrâz itmiş bulundular.

Şimdi ta‘kîb itmekde olduğumuz gâye bu şu‘ubât-ı muhtelifeyi îzâh itmek değil, yalnız bütün me’mûrîni şâmil olan hükûmetdir ki: kuvâ-yı ‘umûmiyyeden ‘ibâretdir.

Bu husûsda îzâhât-ı lâzime i‘tâ itmezden evvel hükûmet nedir? Evâ’ilinde nasıl idi. Sonra ve şimdi ne şekil aldı. Bunu anlayalım.

Ma‘lûm olduğu üzere hükûmet bir kavmi, bir milleti idâre iden kuvve-i ‘âliyye-i ictimâ’iyyeye ıtlâk olunur. Edvâr-ı mâziyyeye, uzak muhîtlere atf-ı enzâr idecek olursak göreceğiz ki bu kuvve-i ‘âliyye şimdiki gibi hâl-i mükemmeliyyetde değildi...

Çünkü: hîç bir şey doğrudan doğruya tekemmül idemez. Ancak bir kânûn-ı fitrî ve tabî‘î ahkâmı altında yavaş yavaş tekemmül itmeğe başlar.

Meselâ: bir nebâtı nazar-ı mütâla‘aya alsak bu hâl daha kolay anlaşılur. Tohum hâlinde ekilen o nebât yerden ufak ufak tenebbüt itmeğe başladığından günler, aylar ve belki senelerden sonra büyük bir ağaç büyük bir şecere olmuş, her tarafa medd-i ağsân itmiş, ebnâ-yı beşer içün gölgeler, sâyeler, ihzâr eylemiş, nefîs semereler hâmil bulunmuş bir hâlde görüyoruz. Bir protoplazmayı, bir hüceyreyi ele alsak bu tekâmülât, hârika-nümâ bir sûretle gözümüze çarpar. İdhâlât ve ihrâcâtı sâyesinde onun hacmi günden güne büyümeğe başlar. Mâlik olduğu havâss-ı kimyeviyye ve hikemiyye netîce-i tabî‘iyyesi olarak birtakım tahvîlâta uğruyor, ve nihâyet bütün bedâyi‘-perestânı, bütün ressâmları, heykeltıraşları derin bir düşünceye ilkâ iden, her dakikada kendilerine başka bir mecrâ-yı ihtisâs, başka bir ‘âlem-i hayâlî veren bu ‘âlem-i hayât vücûda gelmişdir. İşte hükûmetler de böyledir. Evvelen ‘â’ileler üzerine icrâ-yı hükm eyler iken, bilâhare kavimler, milletler üzerine i‘mâl-ı nüfûz eylemeğe başlamışdır.

Demek ki: ‘â’ileden başlayub kavimlere, milletlere icrâ-yı nüfûz iden hükûmetler de bir kânûn-ı fitrî ile terakkî ve tekâmül eylemişdir. Burada bir şey söylemek îcâb idiyor ki: her devirde hükûmetlerin mevki‘-i hukûkî, idârî ve siyâsîleri başka başka idi: öyle olmağla berâber

hükûmetler, kavimleri, milletleri başka sûretle idâre itmiş, onların hukûklarını başka sûretle te'mîn eylemişdi. Bir devirde zulüm ve istibdâd, diğer devirde meşrûtiyyet usûl-i idâresini ta'kîb itmişlerdi. Çünkü: o usûl-i idâre o kavimlerin, o milletlerin timsâl-i mücessem-i rûhları, mu'akkis-i ahlâklarıdır. Fi'l-hakîka bir milletin ahlâkı, o millet efrâdının nâtm-ı terakkiyyâtı, mihekk-i te'âlîsidir. Bir kavmin, bir milletin terbiye-i siyâsiyye ve ictimâ'iyyesi, terbiye-i ahlâkiyyesi ne kadar metîn, ne kadar mükemmel olur ise bunun üzerine kurulan idâre-i hükûmet de o kadar kesb-i meşrû'iyyet ider, o kadar 'adâlete, hakkâniyyete muvâffak olur. Zîrâ: hükûmet, gözü açık bir millet karşusunda kendini görmekde olduğundan tarz-ı hareketini ta'dîle, ta'kîb itdiği gâyeden inhirâf itmemek içün lâzım gelen tedâbîr-i ictimâ'iyyeye tevessül eylemeğe mecbûr olur. Hâlbuki terbiye-i siyâsiyyesi noksân, terbiye-i ictimâ'iyye ve ahlâkiyyesi izmihlâle doğru adım atan bir millet şüphesiz hükûmetin bâzice-i zulüm ve i'tisâfı olur. Öyle olan bir millet yalnız bir hey'ete değil, haylâz bir ferde karşı bile aldanabilir. Hakîkaten bu gibi haylâzlar, milletin iktidâr-ı siyâsî ve ictimâ'îsinin za'afından bi'l-istifâde re's-i kâra geçmişler ve bu politikalarını tatbîke koyulmuşlardır. Bu ahvâlin şevâhid-i târîhiyyesi vardır. Uzaklara gitmeyelim. On sekizinci asrın daha doğrusu on dokuzuncu asrın havâdisi meyânında 'an'anesiyle cilve-nümâ olan bu şevâhid-i târîhiyyeden yalnız birisini zikredelim: Fransız milleti üzerine i'mâl-i nüfûz ve tegallüb iden Napolyon Bonapart kuvve-i istibdâdiyyesini tatbîk itmezden evvel ilk def'a o milletin terbiye-i siyâsiyye ve ictimâ'iyyesini anladı. Mu'ahharen Fransada serzede-i zuhûr olan vakâyi' üzerine kendisini konsül nasb ve i'lân, beslediği yüksek ümîdleri hayyiz-i fi'ile getirmek içün mevki'ini muhâfaza eylemek îcâb itdiğini bildiğinden bu konsüllüğün verâsetle cereyânını ve nihâyet imparatorluğunu meclis-i millîye kabûl itdirdi. El-hâsıl Fransız milletinin o zamanki hayât-ı ictimâ'iyyesini kabzasına alan Napolyon Bonapart ne dedi ise oldu. "Bu pâyıtahtın asıl meşrû' imparatoru bu değil. Fransız milletine hıdemâtı sebak iden Burbon hânedânını getirelim" demediler, susdular; fakat bu olmasa idi 'acabâ bir Rospiyer, bir Mora çıkub da imparator olmaz mıydı? Şübhesiz yine olurdu. Çünkü Fransız muhîti istibdâda ihzâr idilmiş, bu yapamazsa başkası yapar bir hâlde bulunmuşdur.

Demek ki: meşrûtiyyet, mutlakiyyet ve istibdâd muhîtlere tâbi'dir. Meşrûtiyyete alışmış bir muhît istibdâda hîç bir vakit gerdândâde-i itâ'at olamaz. Fakat istibdâda elverişli bir muhît meşrûtiyyeti çabucak hazm idemez. 'İlm-i terbiye 'ulemâsından Mösyö Horas Manın[12] dediği gibi müşkül olan şey te'sîs-i meşrûtiyyet değil, meşrûtiyyete lâyık âdem yetişdirmekdir. Çünkü: dâ'ire-i hukûk ve hürriyyetimizin kutru büyüdükçe vezâ'if-i medeniyye ve siyâsiyyemiz, vezâ'if-i insâniyyemiz de tevsî'-i hudûd ider. Bu vezâ'ifi, bu hukûku derk idemeyen buna ri'âyet usûlünü bilmeyen bir âdem, bir millet tabî'î mahkûm-ı zulüm ve istibdâd olur.

[12] Horace Mann (1796-1859): Amerikalı eğitim reformcusu.

El-hâsıl hükûmetler her devirde tebeddül itdi. Ve kânûn-ı tekâmülün sahâ'if-i meknûzesinden keşf itdiği en son usûl ya'nî usûl-i meşrûtiyyet ile milletleri idâre itmeğe başladılar. Hâl-i hâzırda düvel-i mütemeddenenin kâffesi bu usûlü kabûl itmişlerdir ki kuvâ-yı 'umûmiyyeyi tefrîk esâsından 'ibâretdir. Herhangi bir millete, bir devlete bakacak olsak orada bir hükûmet mevcûd olmuş ve hükûmetin dahi birtakım kuvvetlere ayrılmış olduğunu görürüz. Böyle bir hükûmet olmazsa, umûr ve mu'âmelât-ı husûsiyye ve 'umûmiyye-i dâhiliyye ve hâriciyye mihver-i lâyıkında cereyân idemez. Bunun içün sürü çobansız olmadığı gibi bir millet de hükûmetsiz pâyidâr olamaz. Kuvâ-yı 'umûmiyyesiz yaşayamaz.

'Ulemâ-yı hukûk bu kuvâyı üçe tefrîk itmişlerse de esâsen ikidir. Bunlardan birisi kuvve-i icrâ'iyye diğeri kuvve-i kânûniyyedir. Bunlar, memleketin istinâdgâhı, müdebbir-i mukadderâtıdır. Bunun içün her memleket-i mütemeddenede bu kuvvetleri yekdiğerinden tefrîk itmişlerdir. Bi'l-hâssa Amerika Devleti diğer devletlerden fazla bu tefrîk husûlüne ri'âyet eylemişdir. Bir memleketde hükümrân olan bu üç kuvvet birbirinden ayrılmadığı takdirde o zamân kuvâ-yı mezkûre yed-i vâhide temerküz ideceği cihetle hükûmet-i müstebidde mutlaka yüz göstermeğe başlar. Çünkü: bu kuvvetleri hâ'iz olan zât kendisi kânûn vaz' idecek. Kendisi tatbîk ve icrâ eyleyecek. Ve bu ise mâ-fevka't-tabi'iyye bir salâhiyyet olduğundan, şübhesizdir ki: dâ'ire-i fa'âliyyeti pek açık, pek serbest görür. Ve hîç bir kontrole, bir hesâba tâbi' olmadığını bildiğinden istediği gibi hareket ider; şöhreti cây-gîr-i 'âlem olan Monteskyo kıymet-i 'ilmiyye ve hukûkiyyesi kâbil-i inkâr olmayan *Rûhu'l-Kavânîn* nâm eserinde demişdir ki: (Bir memleketde ya'nî kuvâ-yı 'umûmiyyenin tefrîkine tevessül idilmeyen yerlerde hürriyyetin esâs-gîr olması gayr-ı kâbildir.) Ne âlî söz! Bunun tecrübesini gördük hem de acı bir sûretde gördük zann iderim.

Kuvâ-yı 'umûmiyyenin lüzûm-ı tefrîki bu sûretle anlaşıldıktan sonra mezkûr kuvvetler arasında muvâzeneti te'mîn itmek mes'elesi gelür. Çünkü: bu kuvvetler ma'lûm ve mu'ayyen olması lâzım gelen vazîfelerini, salâhiyyetlerini tecâvüz iderlerse hâl-i tezebzüb ve buhrân-ı idâre başlar. Kuvve-i icrâ'iyye irâde-i milliyyeyi i'lân iden kânûn-ı esâsîye muhâlif olarak meclis-i 'umûmî-i millîyi ta'tîl veyâhûd birtakım tedâbîr-i hodserâne ve kânûn-şikenâne ile meclis-i 'umûmiyyenin haysiyyet ve istiklâlini mahva çalışırsa o kuvve-i azîmeyi temsîl iden hükûmetin yerinde kalması, tedvîr-i umûr-ı devlet itmesi müte'assir ve belki müstehîl olur. Zîrâ: hâkimiyyeti kendisinde pek mukaddes, pek muhterem 'add iden millet, evet uyanık bir millet dâ'imâ hükûmeti müşkilâtda bırakır. Hattâ hükûmete dest be-silâh olarak ta'arruza şitâbân olur. Bugün bütün bu ahvâl hakâyık-ı târîhiyye ile müsbetdir. Fransada Kral Onuncu Şarl hey'et-i vükelâyı istediği gibi intihâb ideceğini beyân ve mukâbelen hey'et-i meb'ûsânın dahi vükelâ-yı devlet, vükelâ-yı millet ile müttefikü'l-efkâr olmadıkca îfâ-yı vazîfe idemeyeceğini bir lisân-ı ihtirâmkârâne ile dermiyân eylemesi üzerine gayr-i kânûnî bir sûretde dağıdılmış olan

meclis-i millînin yerine yeni gelen muhâlifler ekseriyyet partisini kazandığı hâlde, kral kavânînin tamâmen tatbîki ve sûret-i icrâsı ve asâyiş-i mahalliyyenin te'mîni içün îcâb iden evâmir ve nizâmâtı ta'dîl ve yeniden vaz' veyâhûd fesh eyleyebilmek hakkını hâ'iz olduğunu mütezammın berât-ı meşrûtiyyeti tefsîr iderek matbû'atın kable'n-nişâr ruhsata tâbi' tutulması, ve intihâb kânûnu değişdirilerek 1815 târîhli kânûn-ı intihâbının cârî olmasını emr eylemiş idi. Kralın bundan maksadı ahâlînin her istediğini gazetelere yazub hükûmeti mu'âheze itmemek ve meclis-i millîye gelecek a'zânın hükûmete muhalefetlerine mahall bırakdırmamak cihetlerine ma'tûf bulunmuş idi. Fakat, efkâr-ı 'umûmiyye bu tedâbîr-i gayr-ı meşrû'ayı şiddetle redd itdi ve dehşetli, hûn-rîzâne bir ihtilâlden sonra kralın sukûtu ile birtakım şerâ'it tahtinde olarak Birinci Lui Filipin mevki'-i iktidâra geçmesi netîcesi husûl buldu.

İşte Onuncu Şarl ve vükelâsı berât-ı meşrûtiyyet mûcibince hareket itmiş, vazîfesini, salâhiyyetini tecâvüz itmemiş olsa idi böyle bir ihtilâfın, bir ihtilâlin bâ'is-i yegânesi olmazlardı. Meclis-i millînin ekseriyyetince hâ'iz-i i'timâd olan bir kabinenin mevki'-i iktidâra gelmesini arzu iden ve irâde-i millî ve ordu mümessilleri bunu izhâr itdikleri ve berât-ı meşrûtiyyet bu ciheti mü'eyyed bulunduğu hâlde kral ve vükelâsının berât-ı meşrûtiyyeti tefsîr iderek birtakım harekât-ı hodserânede bulunmaları hakîkaten kendilerine muhavvel vazîfe-i mühimme-i siyâset-perverâne cümlesinden ma'dûd veya gayr-ı ma'dûd olduğu cây-ı iştibâh olduğundan[13] haysiyyet-i milliyyeye gayr-ı münâsib ve muvaffak bir hâl teşkîl ider. Bütün bu ahvâlin kuvve-i kânûniyye ile kuvve-i icrâ'iyye arasında muvâzenetin hakkıyla te'mîn idilmiş olmamasından ilerü geldiği şübhesizdir. Demek ki: bir milleti idâre iden tecâvüzât-ı dâhiliyye ve hâriciyyeden masûn iken bu 'anâsır-ı hürriyyetin arasındaki muvâzeneti te'mîn itmek düşünülecek mesâ'il-i dakîka-i mühimmedendir. Bunun içün Monteskyo diyor ki: ricâl-i devletin mühim vazîfeleri bu kuvvetlerin müdâhalât-ı gayr-ı meşrû'alarını men' itmek, yekdiğerine karşı vukû' bulacak tedâhül-i melhûzu men' içün tedâbîr-i lâzimeyi ittihâz eylemek îcâb ider.

Midhat
[Mâ-ba'dı var][14]

Hurûfumuz ve Teshîl-i Kırâ'atı

Millet-i İslâmiyyenin, 'ulûm-ı dîniyyeden başka, her milletden dûn ve fünûn-ı 'asriyyeden mahrûm olmasının sebebi yegânesi hurûfumuzun eşkâl-i mütenevvi'asıdır.

Yalnız altı harfi öğrenmek içün seksen eşkâl-i muhtelifeyi öğrenmek lâzım geliyor. Bunun isbâtı ise yalnız "be (ب)" harfinin birbirine benzemez on iki şekle girmesidir. Bunların hîç birinin diğeri yerine konulamayacağını da ibâre-i âtiyye gösterir.

[13] Metnin orijinalinde "olmadığından (اولمديغندن)" şeklinde yazıldıysa da doğrusu "olduğundan"dır.
[14] Köşeli parantez metnin orijinaline aittir. Her ne kadar "Mâ-ba'dı var" deniliyorsa da sonraki sayılarda bunun devamı olabilecek bir yazı bulunmamaktadır.

ربم بزه بي حساب سببلر بسلدي بحران بيحد)
(ويردي بعدما سابق كبي حبيب كبرييادن بهره آله لم[15]

Kezalik “be te se nun ye (ب ت ث ن ى)” harflerinin de bu tebeddülâta uğrayacağı nazar-ı dikkate alınır ve “te (ت)”nin “te (ة), te (ۃ)” şekilleri ‘ilâve olunursa altı harfin eşkâli sekseni tecâvüz ideceği tezâhür itmez mi?

Otuz üç harf içün iki yüzden fazla eşkâli harekesiz olarak talebeye öğretmenin gerek talebeyi ve gerek mu‘allimi ne kadar sa‘y ve gayrete sevk ideceği bedîhîdir. İşte, cehâlet-i ‘umûmiyye bundan ileri geldiği sâbit oluyor.

Bunun çâresi ise tahsîl-i ibtidâ’îde eşkâl-ı mevcûdeden her bir harf içün yalnız bir şeklin intihâbı ve başkasının terkiyle mümkin olabilür.

İşte her yerde kullanmağa sâlih olan ve dâ’imâ her matba‘ada mevcûd bulunan hurûfâtdan intihâb eylediğim işbu kırk şekil kâfîdir.[16]

(ا ب پ ة ه ٹ ج چ ح خ د ذ ر ز
ژ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ک ا م و ھ ه
ه ء ئ ۂ لا ي)

Şimdi bu hurûfâtla istediğiniz ‘ibâre yazılabilir.

Şöyle ki[17]

« تحصيل ابتدائيه ايچون اصلا
تبدل ايتمز وهيچ شكلي دكشمز اشبوفرقة
شكلي انتخاب ايتمليدر . يوقسه ملة اسلاميه
ايچنده جهالة دائمي قالهجقدر والسلام »

Kitâbete gelince evvelâ nesh ve ba‘de rik‘a olacakdır. Zâten ecnebîlerin de yazıları başka ve matba‘a ve ta‘lîm-i ibtidâ’î şekileri başkadır.

İ‘râb ve harekât içün sehl-i mümteni‘ bir çâre buldumsa da bunu, şimdiki intihâbâtımın tervîcine gidildiği takdîrde, diğer bir makâle ile beyân ideceğim vallâhü’l-muvaffak.

Süleymâniyeli Mes‘ûd

[15] Yazar “Be (ب)” harfinin farklı yazılış şekillerini göstermek amacıyla bu örnek cümleye yer vermiş. Orijinalini göstermeyi uygun gördüğümüz metnin okunuşu şöyledir: “Rabbim bize bî-hesâb sebebler besledi buhrân-ı bî-hadd virdi ba‘demâ sâbık gibi habîb-i kibriyâdan behre alalım”.

[16] Bu şekillerin de orijinallerini koymayı daha uygun gördük. Okunuşları: “elif elif be pe te te te se cim çim ha hı dal zal re ze sin şin sad dad tı zı ‘ayın gayın fe kaf kef lam mim vav he he hemze hemze hemze lam-elif ye”.

[17] Yazar yukarıda belirlediği harf tipleriyle örnek bir metin vermiştir. Orijinalini koymayı uygun gördüğümüz metnin okunuşu şöyledir: “Tahsîl-i ibtidâ’iyye içün asla tebeddül itmez ve hîç şekli değişmez işbu kırk şekli intihâb itmelidir. Yoksa millet-i İslâmiyye içünde cehâlet dâ’imî kalacakdır ve’s-selâm”.

BEŞ[A] KURDÎ

Tal û Şîrîn

To Xudaya hemû bi yek def‘a, iqrarî gunahî xoman bikeyn û bilên be Xuda bê ittifaq û pir le nîfaq û şiqaq în. Hemû kes na’il bû be ne‘mî me‘arif. Be wasitey[18] me‘arif le naw tarîyekî cehil da necatî bû. Be nûr[î] me‘rifet serapa şe‘şe‘edar bû, ‘alem û adem le ew mustefîd bû, be wasite[y] ‘ilm û funûn û me‘rifet, ha’iz[î] hemû ewsafî hesene bû, hem be sahibî dunya bû. Çûnke le saye[y] quwwe[y] hakimewe, çûnke le ber keşfî hal û istiqbalî, çûnke le ber behre[y] ‘ilm mutteli‘ bû le ser ewza‘ û ehwal da. Dezanî ticaret çilon dekirêt. Dezanî mal çi weqt tereqqî, tenezzul deka, dezanî eger malêk bifroşît be pare[y] ew male çî dekrêt, ẍaye û meqsedî xoy be sehil dezanê, le ber ewe zû be zû debê be sahibî milyon, wek lay ême weqtî xoy hesir nakate ser çiştê[k]. Mesela hezar lîray heye, sal diwazde mah bo hezar lîra mucerred[î] tutun ta kibrît û le zarfî yek sal da be qazanc[î] ew male iktifa naka, çûnke ‘ilmen, fennen, ‘irfen mebnay ticaret dezanê. Sê çişt e, eger ew sê çişte nebê, hergiz ticaret qabil nabê: Ewil i‘tibar e, eger i‘tibar nebê ticaret mefqûd e, çûnke zor kes heye le umûr[î] ticaret be ẍayet mahir e, feqet sermaye[y] niye. Zor kes sahib[î] pare ye feqet le umûr[î] ticaret hîç nazanê[19]. Eger pare[y] em be ew nedeyn, eme serwete bê ‘efwa, em pareye bê semere le naw da dirawa, çî cem‘iyet[î] beşeriye, çî hukûmet mustefîd nabê, em new‘a çiştane mute‘elliq e be hey’et[î] ‘umûmiye. Duwem emniyet e. Eger terîq, eger memleket emîn û aman nebê, her kes le tedarikî nanî şew ‘aciz debê, ew hey’eteke îmro cem‘e be sergerdanî, be perîşanî imrarî weqt deka, nihayet mecbûr debê hicret bika le weten, le kes û kar mehrûm debê, her roje be layê[k] iltica deka, le ber hesret û ẍemî dunya debê sahibî sîl û delîq. Sêyem sur‘et e. Le umûr[î] ticaret da mes’ele[y] sur‘et mewqi‘ê bilind e. Îmro du tuccar derin bo Mosqof, piyase[y] mal[î] wek fisul[î] erbe‘e mutenewwi‘e an be an tebeddul deka, yekî le ew duwane çalak û çabûk e, malî xoy kirî hatewe bo memleket le zerfî man[g] da malî firoşt, kirdîye pare, çûwe bo Mosqof. Ewî tir ew weqte îşî tewaw bû hatuwe bo memleket le ew weqte da dubare tuccare çalakeke malî hezranî dest kewt û hatewe bo memleket. Em du tuccare ‘eyn[î] maliyan le Mosqof kirîwe, diqqet deken ke tuccare çalakeke gezê çîyt be dû bêçû defroşêt, ew tuccarekî tir daway[î] qeranî deka, çûnke heqî heye le deh kêmtir, eger bîfroşêt zerer deka, nihayet ta be zerar ew male serf deka, tuccare çalakeke sê car le

[18] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “اوست ی”. Weke “ustî” tê xwendin. Lê ji aliyê wateyê ve “wasite” zêdetir cihê xwe digire. Her wiha “bû”yek li vir heye ku ji aliyê wateyê ve cihê xwe nagire, lewre jî me nenivîsand.

[19] Bi tîpên erebî wisa hatiye nivîsandin: “نازالی”. “Nazalî” tê xwendin. Pêwîst e, “nazanî” be.

Mosqofe deh mal debat û serfî deka[20], debê be sahibî serwet û saman. Sur‘et le umûr[î] ticaret da ewende zî-nifûs e, eger sur‘et nebê tuccar muflis debê witman ew milete ke mustefîde le ne‘mî ‘irfan sahibî dunya ye. Bem toze misale[21] lam wa ye isbat bû, le ber ewe serfî nezerim le misalanî tir kir[d] û her weku sahibî dunya ye le ‘uqbaş da enguşt nemaye, çûnke sahibî husn[î] xulq e, dilî kes ‘aciz naka, le ‘emrî xoy be zibaniya nawî xirab mirûrî nekirduwe. Çûnke fazil e, çûnke şarezay terbiye[y] ictima‘iye dezanê, qanûn bo tehzîb[î] exlaq waz‘ kirawe, qet‘iyen çêwn şeq, zil e nazanê çilon e, çilon icra dekrêt, da’ima le irşadate meşxûl e, da’ima hesretkêşî ew kese ye ke be xilafî terbiye[y] ictima‘î hereket deka. Da’ima bo tereqqî û tekamûl be ser ewe zihnî şew [û] roj be em fikiranewe le ser çemî ke le zistan da çi insan û çi ciwan, qabil niye mirûr û ‘ubûr bika, pird durist deka, meheleyeke bê aw bê, bîrî bo lê edata, çeşme bo dête wucûd, mizgewt duri[s]t deka, mekteb goşad deka, i‘ane eda, beşer le ew istifade deka. Xudaş le ew razî debê, piyawî xesîs le hemû laye mewcûd e, feqet rezalet û xesasetî ke legel ‘ulema bê hîç munasebetî be xesaset û rezaletî niye ke legel cuhela bê, mesela îmro piyawî xesîs ke munewwer bê, ba sahibî ‘eyal û mal û mindale ya ‘eqîm û sergerdan e ‘ela-kulli’t-teqdîreyn[22] bi ew pareye ke le destî da[23] ye mutleqa be sa’iqe[y] ew ‘ilmewe ke tehsîlî kirduwe, legel ew rezalete îşêk deka ke cem‘iyet[î] beşeriye le ew bale istiqbalî bi ‘îdabî mustefîd bibê. Mesela bo çît yaxûd bo mendîl, yaxûd bo şekir, yaxûd bo ziyay[î] şew fabrîqe dekrêt, xo ihtiyacat[î] ême def‘ deka, ew rezîle ta qiyamet ba pare[y] qawe[y] zeyd û ‘emr neda. To Xuda; her bijî (fîn-nari’s-seqr)[24]. Le Remezan da de‘wet bo dirawseyekan naka. Xeys e, feqet imtazî tiremwa werdegrêt, malî misilmanan be sehl dêt û derwa, muqayese legel xeys û rezîl cahil da bifermûn. Xeys[î] cahil çî deka hîç. Hîç. Çûnke em new‘e kesane mutleqe şêt e. Eger hekîm bê mu‘ayene[y] demaxî ew bika, qabil niye debê şêt bê, çûnke ne xoy deyxwa, ne mal û mindalî têr debin, ne cem‘iyet[î] beşeriye le ew mustefîd debê. (Xezebellahu) misalî zor e, lazim niye nawyan bilêm[25] zor dûr narom. Bo çî ême sê sal e meşxûlî ticaret în. Ke çî sermayekeman nihayet nihayet sed hezar tara niye. Bo çî tuccarî Bexda le zerfî sê sal da debê be sahibî sed hezar lîre, bo xatirî Xuda meqsedim haşa tehqîr niye, metlebim ewe ye ke munewwere bin wek ewan. Bibin be insan. Esbabî eme ke ehl[î] Bexda dewlemend in, çûnke be nisbet[î] êmewe ziyatir munewwer in, ziyatir ‘alim in le ahwal[î] Ewropa. Le mu‘amele[y] ticaretî Frenk le fî’atî mal ziyatir şarezatir in, le ber ewe bûn be sahibî milyon. Ême be mehz[e] ewe ke fêr bûbûn be (sahib[î] fidayet[î] şewem) û ew dezanîn ke bûne dahiye le ber em cehle fikirman mehdûd debê, şew û roj

[20] Piştî vê peyvê “deh” hatiye nivîsandin. Ji ber wate xeradikir, me avêt.
[21] Peyv wisa hatiye nivîsandin: “مشاله”. Lê ji wateyê diyar dibe ku “misale” ye.
[22] Bi tîpên erebî wisa hatiye nivîsandin: “على كلا التقديرين”. Wate: li ser her du teqdîran.
[23] Di tekstê de wisa hatiye nivîsandin: “دسيتا”. Mirov dikare weke “desîta” bixwîne. Lê em bawer in nerast hatiye nivîsandin. Pêwîst e “destî da” be.
[24] Bi tîpên erebî wisa hatiye nivîsandin: “في النارالسقر”. Wate: di agirê cehenemê de.
[25] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “يربم”. Li gora wateyê pêwîst e “bilêm” be.

bî[s]t û çwar se‘at se‘y deketin dû bêçû[26] peyda dekeyn ewan çwar se‘at se‘y dekin dû sed lîra peyda deka, deway em derde sehle kesman naykeyn be mal, be ser xomalewe deway em derde bê eman e. Ewela ba hemû be yek def‘a iqrarî gunahî xoman bikeyn ke ême cahil în û rehm be ewlad û ehfadman bikeyn hemû ittifaq bikeyn hukûmeteş legel ême muttefiq debê û buwe. Ême nebeyn xoman, beyanî azar û êşî derdî xoman nekeyn, kes ‘ilmî ẍeybî niye. Ême hawar nekeyn. Imdad[î] muhale bê bo xatir[î] Xuda ittifaq bikeyn. Paredar pare bidin, sahib[î] fikr û qelem, serfî qelem bike[y]n. Feqîr se‘y bike[y]n mekteb guşad bikeyn. Me‘arif, me‘arif te‘mîm bikeyn, mizgewt û medrese islah bikeyn, le banî mi‘ellimî cahil peyawî muqtedir tedarik bikeyn. Ewladekanman bikeyn be insan, hemû muttefiq bîn tereqqî be ticaret bideyn. Zor çişt heye ke be sermaye[y] yek şexs mumkin nabê. Mesela teremway mucerred be pare[y] min nayête wucûd, debê ahalî muttefiq bê muştereken duristî bika. Şirket[î] enwa‘î heye, mesela (qolektîf) ke ‘eynen wek şirketî mufaweze waye: Mesela min çend mal û milkim heye, Zeydîş çend mal û milkî heye. Hemû deykeyn be sermaye, min zaminî ew im, ewîş zaminî min e, bo sermaye mal dikrên û defiroşîn. (Duwem qomandît) ke ‘eynen le qolektîf teşe‘‘ub deka, mesela min û Zeyd, çend malman heye, le ew mal û milkewa şerîk û xelêtîn. Bekir û Xalidîş deyn, ewanîş yekê sed lîra sermaye daênin deben be şerîkî ême. Feqet ferq heye le beyn[î] ême û ewan da, ewan mucerred be qedrî sermaye[y] xoyan ke du sed lîra ye mutezerrir û muntefi‘[27] debin, ême be ẍeyrî sermaye[y] neqd le mal da muşterek în, mesela eger min iflasim kird û sermayem bo ew qerze kafî nebû, milkim defiroş[in] le pare[y] ew milke qerzim eda dekirêt. Sêyem (anonîm) ke em şirkete le hemû laye te‘mîmî kirduwe. Mesela teremway durist dekin le Kerkûkewa ta Silêmanî muhtace be sed hezar lîra senedatî hisse dekine derwe; her hisse bi yek lîra, sed hezar hisse deka, muşterî bo em hisse[y] ane le Çînewe ta Maçîn talib[î] zuhûr deka û iştiray deka, le zerfî du sal da temaşa dikeyt ke teremway durist kira, ba fikrî xoman serfî ixtilatî û meşẍûl[î] meclis û dîwa[n] xan[28] nebeyn, xoman islah bikeyn, xoman te‘mîr bikeyn. We illa mehw debîn.

Silêmanî ‘Ebdulkerîm

Mindal Bo Çî Zû Fêr[î] Xundin Nabê

Le şarî kurdebedbextekana mindal bo çî zû fêr[î] xundin nabê û mindal[î] freng bo çî be şeş be hewt roj, fêr[î] xundin û nûsîn debê, mindalî ême le ber çî le mekteb radeka û meylî tehsîlî niye. Em derde tûş[î] hemû laye buwe, deway em

[26] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “بیچو”. Ji wateyê wisa diyar dike ku “bêçû” cureyekî pereyan e.

[27] Di vê peyvê de tîpa “mîm” du çara hatiye nivîsandin:“ ممنتفع”.

[28] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: “مجلسولا و دیواخان”.

derde asan e, kes[î] naykat[29] be ser xoy da be maliya[30] keşfî naka. Diqqet fermûn, cehalet çend xerab e, insan be mehz[î] eme ke daxilî mekteb bêt û ya nisbet be mizgewt peyda ka nabê be ‘alim. Bedbext feqiye le hewramanewe şedd[î] rihal deka, dêt bo tehsîl[î] ‘ulûm, melay ew mizgewte ewel emir deka Camî bixune. Feqiye çend sal legel red û bedelî ‘Usameddîn û ‘Ebdulxefûr û ‘Ebdulhekîm û Muherrem Efendî da meşxûl debê, nihayet ewende fêr debê ke dal[î] zeyd be çî bor e û ra[y] ‘omer be çî mensûb e û beçe û xûlam[î] bekir be çî meksûr e. Em hewle, em hemû teqalaye bo em[e] ye ke le paş bîst salî tir feqiye bizanî bixunî (*Babu’l-fera’id*) ma‘ma-fîh qurbeser feqîrêk mirduwe le dar[î] dunya da dû kur û keçî heye û duwazde ser berxî le paş be cê mawe nayzanît em male çilon teqsîm dekrêt, le beyn em ewladane da. Feqîrêk demirêt eger imam le mizgewt nebê, niwêj[î] ew merde nakirêt, çûnke bêçare feqiye legel te’emmul û tedebburî haşe[y] çûrî da meşxûl e. Feqiye debê be mela, feqet mehrûm e le hedîs, bê behre ye le tefsîr[î] me‘nay şi’irî[31] ‘ereb nazanê, le ‘ilmî tebabet bîgane ye, le idare[y] me‘îşet ‘aciz e, ya‘nî bixeyr[î] imamî emelêkî niye. Xulasa ew bedbexte em hemû emeke serf deka ke çî mehrûm e le dunya gewrekan, paredarekan rehm be halî ew feqîrane naken, ewaneş weha dezanin ke feqiye debête ‘alim û feqiye sahibmal e, muhtac niye be hîç. Ew feqîre be nanî ratw idare deka, bê pareyî lêfe le naw çirka mele deka, nihayet tûşî ‘illet debêt, rû deka bo ‘edem[î] gunah e, bo xatirî Xuda, eger hezar kes mahî yek bêçû bida, dekate hezar bêçû, bem hezar bêçûwe çi muderris çi tarîxşinas mi‘ellimî çoxrafya peyda debê, rojê du sa‘et le yek cê da çend feqiye heye cem‘iyan deka û be cem‘î em derse mufîdane bawan delên, heyf e biray dînîman nezanin me‘nay hukûmet çî ye, Meclisî Meb‘ûsan wazîfe[y] çî ye û dewlet çî ye, eger mutleqe bê bo çî xerab e, eger meşrût e bê bo çî çak e, nezafet çî ye, eger insan muhafeze[y] nezafet bika[32] debê netice[y] çilon bê, fa’ide[y] tarîx û çoxrafya çî ye, bo çî debê insan le ‘ilmî huqûq, le ‘ilmî iqtisad şareza bê, semere çî ye, qanûn çî ye, qanûn çî ye be emelî çî dêt, ‘ilm[î] zira‘et bo çî çak e? Emane yek yek xezne ye, kîmya ye. Îmro piyawêk ke muttali‘ bêt be ser emane te’mîn[î] idare[y] xoy dekat. Biray dînî le ew istifade dekat, fikrî islam munewwer debê, muhtacî gawir nabê, mutemeddin debê, dijî na’il[î] refah û se‘adet debê, hayiz[î] rutbe[y] mefxeret debê, tewsî‘[î] dînî islam deka, irşad[î] cahilî deka, le naw tarîkî cehl da kes û bira[y] dînî der deka, be irade[y] Xuda eger ri‘ayet[î] hifzu’s-sihha bika, zor dejî le ‘illetî kewêrî gecelî îfilîcî mehfûz debê, ‘eqlî bende ‘aciz e le jimardinî fewa’id. Emane le dunya da jînî debê. Wa bê we illa hemû kes xoy bikujêt, mirdin le heyat[î] xerab sed car ça[k]tir e. Bêynewe ser behs, mindalekan meyl naka be tehsîl, heqqî heye, çûnke le mekteb û le hucre feleqe heye, lêdan heye, şeq û zile[y] mi‘ellimîş deka, mi‘ellim nazanê ke le dunya da mes’ûl e, çûnke qanûn[î] mesa‘inî şeq û zile[y] nedawe, le ‘uqba da mes’ûl e, çûnke Xuda emrî be şeq nekirduwe bo xatirî Xuda fa’ide[y] hinçe çî

[29] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “نايطات”.
[30] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “ مال ديا ”.
[31] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “شعوی”. Lê ji aliyê wateyê ve “şi‘ir” cihê xwe digire.
[32] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “بطا”.

ye, mindal be hewt sal xetm[î] *Quran* deka, qebahetî mindal niye, ew mindale zîrek e. Eger ‘eynen ew mindale lay[î] freng bê be hewt sal, debête Musteşar[î] Nazirî Xariciye, çûnke mi‘ellimî ewan zihn û hoş û fikrî ew mindale[33] be elif ser a, hê zene eh, mîm ser ma, dal zene med, Ehmed meşxûl naka, herfekanî nîşan eda, le paşan le şekir hurûfat durist deka, ew mindale bang eka, were role ismî xot ke Ehmed e eger peydat kird, em şekrane bo to. Ew mindale dête reqs û sema le ferhe da le zerfî dû deqîqe[34] da ew hurufane daanît ke temaşa dekêt le ew şekrane ismî xoy durist kird. Ew mindale le zerfî dû deqîqe da hem nawî xoy denûsê û hem dixunê[35], mi‘ellime bedbextekanî le mer ême be şeq du sa‘et fêrî elif ser ay deka ke ew mindale le tersana bend cergî dipeçrêt, ‘emrî deh sale[y] ew cegerpare demrêt. Frengan hefte du roj ew mindalane debate sahra, fêr[î] ‘ilmî zira‘et debin ke le dû ribe genim sed ribe peyda deka, emeş be ‘ilm dête wucûd. Ême xoman mehrûmî fen û ‘ilm în, bo xatirî Xuda ba nawî kurdan mehw nakin û se‘y le ewlad û ehfadiman keyn, belke bebin be insan.

28 Mayis sene 329 [10 Hezîran 1913]
Silêmanî ‘Ebdulkerîm

[33] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin:“منلدله”.
[34] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin:“ دوقيقه”.
[35] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “دينخونى”.

Be Te’sîr[î] Muhît[î] Maddî û Me‘newî ‘Ilm û Fen

Delên insan teb‘en mutemeddin e, feqet em te‘bîre muxteser e, çûnke fi’l-waqi‘ insan ba teb‘en mutemeddin bê, zerîf le ‘eql û me‘rifet da birja bê, feqet da’ima legel dû çişta qa’im e; ewel be tenya kes najî, le ber eme ke çûnke hemû anê muhtac e be enwa‘[î] çişt[î] xoy. Be tenya qabil niye tedarik[î] hemû ihtiyacat[î] xoy bika, ke wa bû debê legel cem‘iyet[36] da bijî. Duwem bo tewawbûnî heme natewawî hemû weqtî hewl eda ke bigate meramî dilî xoy. Ke wa bû medeniyet legel em dû şita[ne] da qa’im e, behsiman le muhît[î] maddî û me‘newî kird, muhît[î] maddî çî ye? Tewawî hey’et[î] iqlîm[î] memleket e, wez‘iyet û ehwal[î] coxrafya ye. Muhît[î] me‘newî çî ye? Muhît[î] me‘newî[37] hey’et[î][38] ictima‘iye ye, ye‘nî ew millete ke her yek le ême e‘zay ew cem‘i[ye]te ye û daxil[î] ew în. Hemû roz legel ewan dadinîşîn û qise dikeyn. Qet‘iyen tesewwur nakrêt ke yek lehze legel ewane le hal[î] temas û ixtilat da nebîn. Ême zal în be ser ew da, ewîş[39] zal e be ser ême da. Zaten me‘nay temas û ixtilatîş debê wa bê, muhît[î] me‘newî gahî dewlemend gahî feqîr e, gahî le terbiye[y] me‘arif da muterraqî be, gahî muxellis e, gahî legel bedî‘ û me‘alî da meşxûl e, gahî xerq[î] sefahet e. Muhît[î] maddî ya serma ye ya

[36] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “جميعت”. Zelal e ku nerast hatiye nivîsandin.
[37] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “محنوى”.
[38] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “هيأف”.
[39] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “اوليش”. Diyar e ku tîpa “lam”ê zêde hatiye nivîsandin.

germa ye ya nezîk[î] behr e; ya dûr e ya şax û dax e ya sahray saf e; ya çol e ya qelebaliẍ e; ya feyz û bereketî heye ya nîye. Meşhûr e delên ehalî[yê] memleketî ke germa bê xaw û sist[40] debê, çûnke bo muhafeze[y] heraret bedenî debê kem se‘y bika, memleketî serma le ‘eksî ew e. Feqet le ehl[î] Yemen û Kurdistan yek in, muhît[î] me‘newî eger dewlemend bê le pêş hemû kes da na’il[î] huqûq[î] siyasiye debê, weku ingilîz. Xo eger feqîr bê le paş hemû kes na’il debê, weku ême, weku Rûsya. Diqqet fermûn lem dû misale ke etwar û herekat û ef‘al[î] insan gahî mutewellid e, be quwwe[y] hakim e, be fikrî muhakeme em dû quwwete ke muhît[î] maddî û me‘newî û quwwe[y] muhakeme ye tesadufî û kêfî nîye, ewîş tabi‘ ehkam û qa‘ide ye ke wa bû fikr[î] beşer herekat û ef‘al[î] insan, tabi‘ ew hukme ye be ser ewî ew qa‘ideye wabeste[41] ye be ‘ilm û fen. Lem toze muqeddime derkewt ke ‘ilm û fen sê new‘ e; new‘î ewil muhît[î] maddî ye, new‘[î] duwem muhît[î] me‘newî, new‘î sêyem madde[y] ehkam[î] heyat[î] beşer e. Ehkam[î] heyat[î] beşer weku çî, weku ‘ilmî rûh, weku ‘ilmî terbiye[y] mindal. Witman ‘ilm û fen sê new‘e, em teqsîme muxtes e be ‘ilmî ictima‘î we ‘eceba legel ‘ilmî ictima‘î da ‘ilmî huqûq hîç rabita[y] duxilî ‘elaqe[y] heye, belê yek be yek nêzîk in, çûnke ‘erzman kird ke insan da’ima legel yek da le hal[î] temas û ixtilat da ye. Temas û ixtilat weku çak û xerab, weku xêr û şer, weku heq û naheq, weku mezerret û menfi‘et, em temas û ixtilate ke nayilman kird ‘ilmî exlaq, ‘ilmî huqûq, ‘ilmî iqtisad peyday kird. Ew laye tenya nehate wucûd. Eger taleb[î] delîl bikrêt zatî le her yek le ew kelîmane ke ‘erzman kird kafi ye bo delîl. Çûnke be serahat delalet deken ke em sê ‘ilme sebeb[î] wucûdî temas û ixtilat in. Ke wa bê legel ‘ilmî ictima‘î da ‘ilmî huqûq cêge[y] mumtaz e. ‘Ilm[î] huqûq çî ye? ‘Ilm[î] huqûq ew e ta ke heq le naheq ciya bika û enwa‘î zo[r] e; weku huqûq[î] tebî‘et, weku huqûq[î] mewzû‘a ke dû new‘e xas û ‘am; ‘amîş duwan e; daxil û xaric. Inşallah te‘rîf[î] emane be ciya ‘erz dikeyn.

Silêmanî ‘Ebdulkerîm

[40] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “ستست”.
[41] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “واليسته”.

Cotkarî

Gelî bira! Gelî hevala!..

Îro ji wî şerî, ji wî halî em pir xopan bûn[42], em pir reben bûn. Destê me[43] da tenê cotkarî mayî ye, me gişa zanin ger îro ji wan kerba da azadbûn[a] me dîsa[44] li ser cot e…

Îro destê me da tenê aletekî kevin heye. Evî jî kalê mey kaldînî "Hezret[î] Adem 'eleyhusselam" çêkirîye. Em hêja bi destê xuy wî bernadin.[45]

Hûn dixebitin: Bi zivistan û bi havîn. Der[ê][46] xu dajon diçînin[47], tînin li bêdera dikutin, dipîvin, dinêrin[48] ku tov[ê] xu deraniye ya nederanîye? Kîjan sal e ez zanim; kêlek genim[ê] me, deh kêl avêtiye.

'Erdê me pir e, xulî[y]ê me baş e, avê me heye.

Em çi ji wan kar dikin? Binêrin. Carekê bihisînin! Îro ji alî[yê] dunya dinê[49] da, yek davên çil hiltînin?.. 'Erdê wan hindik e, helisîye. Wana dîsa dixebitin, 'erd[ê] xopan çêdikin. Vala nasekinin, xurt dên. Carekê herin nava Firengistanê hemû çê pê bigerin:..

Aleteke mîna aletê me nakeve ça'vê we, wan ewî şikandin, şewitandin[50], li ortê hilandine. Qet navê wî jî nayê bîra wan[51].

Nav gundekî wan ê piçûk, bi gundîyareke wan ê belengaz dîsa makînekî ji xu ra peyda kirîye. Cot[ê] xu bi wê çêdike.

Hûn jî [bi]bîzin. Ça'v[ê] we jî vekirî[52] be. Îro zadê me ji me ra bes nayê, ji welat[ê] ecnebiya bi me ra gelek arvan tê, xuranê me; cilê me, her tiştê me wana dişînin.

Hûn jî kar bikin. Îro hukûmet ji me ra e[w]qas makîne şiyandîye be erzanî mefiroşe, kî ji me bi kurmanca dere li rûyê wan dinêre.

Şiẍulandina makîne baş e, ne xerab e, ne gune ye!. Kî ji me bibêje ku meşẍûliyetin gune ye, ewîya derew dibê, tiştek nezane.

Ez im ji we hêvî dikim; ji 'eşîra kurmanca hêvî dikim:

Sakûl[ê] xu bila bişînin bi xwandinê. Wan lawê me bên li ser cotkarî bila bixunin[53]. Bila bizanin, paş[î] bên nava Kurdistanê bixebitin.

Gerek hûn jî hêdî hêdî ji vana peyda bikin, carekê başbûnê wî bilênin[54], qezenc bikin, 'erdê me baş bê kolanê, bêndera me bila mezin be, paşîlê me bila tijî be.

Fî 14 Mayis sene 329 [27 Gulan 1913]
Diyarbekirî Necdet

[42] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "بوف".
[43] Di tekstê de weke "dest ême", "kal ême" hatiye hatiye nivîsandin. Lê me ev peyv "destê me" û "kalê me" xwendin.
[44] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "ویسا".
[45] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: "ام هبڑ ابدست او خویفی یرنادت".
[46] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "طرو".
[47] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "دیچپسن".
[48] Ev Peyv wisa hatiye nivîsandin: "دیترن".
[49] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: "اءی دیتا دین یی". Weke me li jor nivîsandiye me xwend, lê dibe ku nerast be.
[50] Di nivîsê de "işkandin" û "işewitandin" hatiye nivîsandin.
[51] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "بیراقات". Weke "biraqat" tê xwendin. Lê ji aliyê wateyê ve "bîra wan" cihê xwe digire.
[52] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: "چعوابڑه فکری".
[53] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "پوخینن ".
[54] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "بلینن ".

Çîrok

Şewêş kurê şivankî ye. Bu[55] xa deh salî zarok e, belê pir çav vekirî ye.

Şewêş diya xu nediye. Bav[ê] wî reben û belengaz e, qet[56] tiştekî wan tune….

Tenê metekî Şewêş hebû. Ew jî pîrek bû. Şewêş carna bal wê diçe. Dil[ê] meta xu hênik dikire.

Şewêş nola sakûl[ê] gundî teşqeletî nedikir. Bo kes da tiştek[57] nedigo. Tum bu xa bu xa bû.

Gel hevala xu baş diçe. Bu wan ra gotina dilmayî nedigo. Heta êvarî da nav gundî bêdeng digere, dilîze roja xu derbaz dikir.

Ew çêbûna[58] Şewêş pir xaşiya gundîyan diçû, hemû Şewêşî hez dikirin, rîspîyê gundî her ro ewî mala xu dibir. Xarina wî dida. Bo wî xuyîtî dikir. Herkes da ew zarok qenc e jîr e digo.

Şewêş her ro êvarî da ser rêyê bav[ê] xu diçe. Hêvîyê wî dimîne. Wekî bav[ê] wî tê, peşîyê wî dibeze, bu xa ser kêlek[ê] bav[ê] xu davêje. Dest[ê] wî digire. Maç dikir.

Bav[ê] wî jî herdu çavê kurê xu maç dikir. Dilhênik dibû.

Rojekê Şewêş dîsa ser rîyê çû. Hêvîyê bav[ê] xu bû.

Gavek buhûrî. Roj çû. Hemûkî tarî ket. Bav[ê] wî hêj [ne]hatibû.

Şewêş [di] nava wê tarî[yê] da tênê ma. Dil[ê] wî lez dike, carcaran guhdarî dikir. Bav[ê] xu gazî dikir, tu derê da deng nedihat?..

Şewêş [li] cîkî rûnişt. Bona bav[ê] xu girî, paş[ê] bu xa[w] çûbû.

Bav[ê] Şewêş hêdî hêdî ji alîyê tewlê da[59] deng[ê] pezan deştê girtibû.

Şewêş wî dengî bihîst. Rabû. Gazî bav[ê] xu kir:

Bavo! Bavo[!]

Bav[ê] wî jî?

Ah Şewêş law va tu yî. Tu [li] vê derê yî.

Şewêş:

Herê bavo ez im.

Bav:

Were bal min mêrgêm kurê.

Şewêş bezîya bal bavê[60] xu, çû dest[ê] wî girt. Maç kir. Paşî go:

Bavo tu îro bo çi wisan dereng mayî? Bona[61] çi zû nehatî?

Bav go: Kurê min; pezan têr nexaribû ejî piçek westî bûm, loma derengî mam.

Şewêş go:

Bavo; ez gorî tu êdî wisan derengî nemîne. Tu zanî ku [di] mal da kes[62] tune. Ez bal kê bimînim. Girî.. Bav, girîna kurê xu dî. Birîndarîyê dil[ê] wî nû bû. Av[a] çavê wî jî vala bû….

Şivan[ê] kal bi xa hat. Serê Şewêşî nav her du dest[ê] xu îstand. Ava çavê wî paqij kir. Radimûsa. Paş[î] go:

Kurê min. Xudê mezin e. Mirazê êmejî dide….

Paşî dest[ê] kurê xu girt. Hêdî hêdî hatine gundî. Şivan pezan hewş da kir. Paş[î] gel kurî xwarinê[63] çûn. Mala wa

[55] Ev peyv weke "bu (بو)" hatiye nivîsandin. Lê di wateya "bi"yê de ye.
[56] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "قسث ".
[57] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "بشنك ".
[58] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "چكونا ".
[59] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "تواليد ".
[60] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "ياما ". Pêwîst e "bavê" be.
[61] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "توتا ". Pêwîst e "bona" be.
[62] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "كش ". Pêwîst e "kes" be.
[63] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "خورانى".

da lih[ê]f, balgî tiştekî wisan[64] tunebû. Tenê melêkkî hebû bav û kur paxil[a] hev ketin, bav mil[ê] xu bo Şewêşî balgî çêkir, Şewêş jî ser[ê] xu ser sing[a] bav[ê] xu danî, mil[ê] xu jî ustûyê bav[ê] xu avêt….

Dawî heye

Fû'ad Temo

"Dem[a] Kalê me – Çaxa me – Dema Tê"

Gelî bira; berî hemû tiştî[65] lazim e ku em dema kal[ê] xuna bizanin, heya nûka her kî ke bapîr[ê] xu, mezinê xu nas nekirîye mirîye, em tenê heya nûka bav û kal[ê] xu nas kirîne, bona viya em jî hewqa şûnda manê, tenê navê me maye ku hosa biçê çend sal şûn da em [ê] jî bên kuştin.

Bona vîya berê berê ez qasî zanim pişt[66] xuna, em nûka di çî çaxî dan, dawîyê em çu nû bikin, dê çu nû bibe bêjim; hêvîya min ji wî c[iw]ana kurmanca heye ku bona vana çi zanin bira rokê pêş da bêjin, em û xelkê kurmanc giş hîn bikin.

Em kurmanc û fille pêşiya me bi hev ra diçê digihê "Asûrîya". Asûr berê hukûmetek pirrî mezin bû[67] hemû hukûmeta wê çaxê kesî nikanîbû li ber Asûrîya serî rakirana, fena Awropay[a] nûka çi bigotana ekî bêjê na tune bû.

Xundin û nivîsandin di wan da qediyabû. Em zanin ku mirovê çuqa bijî, dawî tim mirin e, hukûmetek jî husa yê, ciwanek jî, fena wî Asûr jî hemû demê xu derbaz kirin, ketin ber xerînî, mirin. Wî demana "Hazret[î] 'Îsa" hat dunyê, wê çax[ê] jî kurmanc û fille ji hev neqetiyabû, paşî ku "'Îsa" ji dunyê sehaba başiyan li nav Asûrîya "dîn[ê] Muhemmedî" ji wan ra hînkirin dan. Ji Asûrîya hinek bi sehaba qayil bûn, derketin ser çîya, xundin, nivîsandin û xu kirin ji wan ra gotin kurmanc, hinek ma li nav ji wan ra jî gotin "fille", ez gotin dixaz ku kurmanc û fille ji ber[ê] da heya wê gavê li nav hev da nê, tim û tim huqûq[a] wan bi hev ra heyê. Weqta berê ke min li jor go: zimanê me, nivîsandina me, xwandina me, tevda, tevda gelek tiştê me hebû, paşî ku "'ereba" em kirin bindestê, me tenê ziman[ê] xu berneda, wekî din çîyê me hebû me ji giştika dest kişand, heya îro jî em bi 'adeta 'ereba ra xudî dibin. Zeman[ê] ke 'ereb jî xu winda kirin, em îcar ketin nav lep[ê] "roma", heya vê rojê em di bin bask[ê] roma da n[e], bi vî hal[ê] xu em fexr dikin. Le me'zellah hukûmetek ne ê islam em bigirtana. Ji Xudê ra şukir be ku em jî islam in, bavê me roma jî.

Pirr, ne li jimara çêya roma gihayê me, tim bi me ra xebitîne, tiştek xu ji me veneşartine, ew kulê me, em ji birîn[ên] wa de qenc kirine.

[64] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "ويشان".
[65] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "شتى ". Diyar e ku nerast hatiye nivîsandin.
[66] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "پتش ".
[67] Hinek xevrîşok husa dibêjin [Ev têbinî aidî tekstê ye].

Xustin û hêvîya min ji wêya şûn da jî, tim û tim wê waha biçê. Lê belê tu cara em ji xu ra nebûn meriv, me ji xu ra zimanek nedî, xevrîşokek çênekir, me pêşî xuna nas nekir, heya îro nav[ê] mezin[ê] xuna hîn nekirin.

Îro; ‘ereb, rom, fille, hemû xelkê ku di bin nav[ê] Osmanlî û islametê da ne tevda xu û mezin[ê] xuna nas kirine[68], xebitîn, pêş da çûn, tenê tenê em xwelî[s]er kurmanc şûnda man. Çi civatek, çi xundinek, çi kitabek, çi jî navek çê yê ji xu ra nedîne; tenê kurmanc nebûne xudî tiştek.

Çend sal berî vêya mezin[ê] kurmanca du-sê civatan vekirîne, zanin vana çer kirin? Ez ji we ra bêjim: Qasî çend sed gîhandin hev. Dawîyê ez mezin im, tu piçûk î gotine – vaya nuxeşîyekî kurmanca tevda y[e]– li hev nekirine, fena mistek nok li ‘erdê bela bela bûne, bi vaya nebûna navê qerarê, bona nav[ê] kurmancî xerabî kirine, navê kurmancî birine gihandine bin heft qat ‘erdê, em zaroy[ê] kurmanca ponijandin me tevday wî navê ême çito rakit, bi per xin, bifirînin bînin ‘ezman e, vaya bû. Hîn salek nebû em hatin cem hev, me şewr[ê] mestûr[ê] xu kir, me bi hev ra qise kir, me xist serê hev ku ji me ra civatek lazim e. Me dest da hev; me pirs da hev, hemû bi hev ra em xebitîn[69]; me serê xu li kevira, zinara li serê xu xist, me civatek vekir, bawerîya we ji Xudê hebê xenc çend c[iw]an kurmanc heya îro yek tenê ji mezina nehat û nego kî hûn kî ne, çi dikin. Çi lazî[mî]ya we ye.

Em jî li ser ‘erzê wan, ji goştê xu jê dikin; ji qirîkê xu dikin û disekinin, bira dengê me bê we gişka gelî mezin û de‘wa mezinaniyê kurmancî dibînin, heya îro me dipa hûn[70] li xu danaynin û nehatin, îcar jî bona recûyî em[ê] bên cem we, derî derî em ê li we bigerin, hûn jî her çi kî ji we tê Xudê û pêxember[71] dihebînin dest[ê] xuy rindî û çêyê ji ber me mekişîn[in]. Metirsîn hûn çûqas bidin em ê dîsa wan bona we bela[72] bikin. Em pars[a] mezinê xuna[73] tu cara navêjin çolê: “Em ê pars kin ji derîya, bidin xêra mirîya” ta kî yekcar we xu da qirexa, bawer bikin em zaroy[ê] wena, çek û çil[ê] xuna, sol û kolosê xuna bifroşin, fena şêra li ser parsê xu bisekinin, tu cara futûr jî nayên. Tenê hewqa bes e ku zaroy[ê] mena bera [li] piş[t] me ji me ra xebera nedin, kufrî û nifirîya nekin, me her tiştî, heya bi xunê xu gîhê da be ber ça‘vê xu dixin, tenê ji we[74] gelî mîran û axalerê kurda em tiştek dixwazin: destê çêy[î] hewqa bes ê, werin kurê wî, zarokê[75] xuna bikin, em hemû kurmanc[ê] mezin û piçûk, kal û c[iw]an dest bidin hev, bi hev ra bixebitin, wê çaxê çirey pêşîya mey bişewîtê, ronkay[î] bibê; em ê tim û tim pêş da biçin wa dewlet[a] me wê çaxê hebin, pirr wê ji me [re] xidmet bîne, em ê hebin pirr kêrî wan bibin, çê û xerab[ê] xu ji hev biguherin, tu cara

[68] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “ناسكردە”. Weke “nas kirde” tê xwendin. Li gorî wateyê “nas kirin” bêtir cihê xwe digire.

[69] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “جنين ”.

[70] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “ ايرمه ده پاهون ”.

[71] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “نعپير”. Diyar e ku xelet hatiye nivîsandin. Li gorî wateyê pêwîst e “pêxember” be.

[72] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “ پلا ”. Pêwîst e “bala” be.

[73] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “مزانحخونو”.

[74] Ev “ji we” wisa hatiye nivîsandin: “ژلوه”. Mirov dikare “ji li we” jî bixwîne. Lê “ji we” bêtir cihê xwe digire.

[75] Ev peyv “zarosê (زاروسی)” hatiye nivîsandin. Pêwîst e “zaroyê” an jî “zarokê” be.

kesî nikanî bikevê orta me û hukûmet a me be. Na ku em dîsa fena berê xu û hev û du bixapînin, guh nedin ser tişkî, kêrîyar xuna nekin. Bê ziman, bê kitab, bisekinin, devê xu vekin ban Xudê kin, nexebitin; em ê yekcar rê dê bixalifînin, ber xu yekcar tarî bikin. Gelî camêra bira digel min bi we hemûya pêşiya me reşî; neyarê me nekî rûdinin li ser serê me sekinîne; şevtarî[76] kirine, rû dixînin. Dîn û îmanê me, ‘irzî û namûsê me; bang û nimêjê me bi destê zorê biqelibê ser haç û çonga Xudê bixebitin.[77] Em nebixebitin; ça‘vê xuna çar venekin, bawer bikin Xudê nastîrine, zîra ferman kirîye: ليس للانسان الا ماسعى[78]

Ẍezal

Dîwan[î] Ṣa‘ir[ê] Şehîr Hezret[î] Nalî

Sewdazedeke zulfetezhar[î] lekin peşme
Dûr lew gule bêxare gulzar[î] lekin peşme

Sofî ke giranbar e bê meẍz û sebûkbar e
Sûfpuş[î] ẍembar e ew bar[î] lekin peşme

Dîwane ke şeyda bê tewkî serî mewda bê
Qet hîç le ser nabê destar[î] lekin peşme

Sî[n]e[y] dil bê kemîn e safê wekun ayîn e
Mestûre be peşmîne esrar[î] lekin peşme

‘Aşiq ke deka rawî zulmat[î] şewe dawî
Mujgan[î][79] tere çawî bêdar[î] lekin peşme

---

[76] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “شغترى”.
[77] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “بخفدن”.
[78] Wateya wê ayetê ev e: “Ji însên re, ji kar û kiryarê wî pê ve tiştekî din jê re nîn e”. Necm: 39. Binêrin li: *Wergera Qur’ana Pîroz Bi Zimanê Kurdî,* Çapa II, Werger: Mele Huseyn Êsî, Mele Se’îd Girdarî, Mele Muhemmed Bêrkevanî, Stenbol, 2011, 528.
[79] Ev peyv “muşrekan (مشركان)” hatiye nivîsandin. Lê ji aliyê wateyê ve “mujgan” cihê xwe digire.

Sofî çî ye îşî to her kaye heşîşî to
‘Aşiq wekû rîşî to hewsar[î] lekin peşme

Çend wasî‘e em zihne eflak[î] têda[80] rehne
Ecyal le la ‘ihne edwar[î] lekin peşme

Nalî ke nemed pûş e mestebane û serxoş e
Xamoş [û] nemed pûş e eş‘ar[î] lekin peşme

Serîşk[î] min ke sêlawî ẍubar kêwe hamûn e
Were serçawekem birwane wek awêne rûn e

Muneccim ger kes û laşe[y] lekin şe’yêke nazanî
Ke em eflake çend lake ke em gerdûne çend dûn e

Le dewran[î] tebî‘et da le legel şûr[î] felek cût e
Le lemya çenber[î] dewran tewq[î] çerx[î] gerdûn e

Le saye[y] şexsêkî sayebilind asûde ye şarê
Belê xeta Silêmanî sewadzill[î] gudrûn e

Bo were seyr[î] xiyabanî riyaz[î] defter[î] Nalî
Ke sef sef mesre‘[y] berceste[y] mûd[î] serw[î] mewzûn e

Saqî be mey[î] kuhne le ser ‘adet[î] new be
Bişkêne be yek tew be, du sed matem[î] tew be

Qeh qedeh[î] gerdiş[î] gerdûn dişkênê
Barî ke debê mu‘teqid gerdîş[î] edeb e

Ey nefs[î] merayî çi giranba[y] tekalîf
Bo xelq[î] dikêşê ke her werîş[î] cidew be

Buẍzet le feqîran çî ye qurban wekû qesab
Bew xezd û nebr û rîşwete ey hîze[y] qelew be

Esb[î] neft dêt û diçêt germ[e] ‘enan
Ey mest[î] riya sa hilse hişyar[î] lew be

Wek dastaret ke hete meyl[î] helatin
Serkirde[y] roj be, her şew rehzen[î][81] xew be

Nalî mebe ‘aciz ke edware sebcewre[82]
Saqî keremê yek be yek new be new be

Şikenc[î] ‘erz [û] tîrepêç[î] zilf[it] bê serencam e
Metel[î] tûl[î] emel ‘emr[î] xizir zincîr[î] sewda me

Beşer hatin reqîb û mudde‘î min xoşî xoşî me
Ke de‘waye le her lay bikujrê sûd[î] islam e

---

[80] Ev peyv “yeta (يتا) hatiye nivîsandin.
[81] Ev peyv “dehzen (دهزن)” hatiye nivîsandin.
[82] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “سبجوره”.

Işarem kirde ebroy ye‘nî mihrab[î] ke çî fermûnî
Eme qible[y] temam[î] ‘alem û cê[y] mewd[î] imam e

Le saye[y] rûy to we Şam[î] xelqî zilmet[î] subh e
Le Şam[î] zilf[î] to we subh[î] emîn e zulmet[î] Şam e

Le ab û tab eşk ah[î] xom da misl[î] buryanî
Lebatî puxtekî sûtam û êsteş pêm delê xam e

Nişane[y] puxte[ye]kî bêdê[n]gîn e Nalî eger puxte[y]
Be huccet tey bike name be xidmet tey bike xam e

‘Aşiq[î] bêdil denalî meyl[î] giryanî heye
Bêşik e hewre trîşqe tawî baranî heye

Çawî [m]in dem dem derêjê[83] awî saf û xwîn[î] geş
Da bilên deryay ‘Uman dur û mercanî heye

Asman[î] husn[î] mehbûbim le ebrû zilf û rû
Her hilal û her şew û her mah[î] tabanî heye

Her bê yasinî her her biderxed[84] da bilêyn
Le‘l rimanî heye le‘l rimanî heye

Wehşî ye lêman [le] ber te‘ne reqîb[î] segsifat
Rast e her zî rûh bo weswese şeytanî heye

Dil muşebek bo le ber nîşan [û] êşan[î] mujet
Heyf e qurban axir em nîşane êşanî heye

Lehzeyêk e û lemhe[y] çawim be çawî nakewê
Kê delê wehşî ẍezal e meyl[î] insanî heye

To eger hestî le cê rawestî dîw[î] kafirîş
Dên delên be xuda qiyamet rast e hilsanî heye

Faris û kurd û ‘ereb her sêm be defter girtuwe
Nalî emro hakim[î] sê mulk e dîwanî heye

Kiw[a] idaray yektayî delê Xurşîd[î] afaq e
Melê Xurşîd afaq e bilê mihrî kewataq e

Reyahîn perçem [û] lalekulah [û] yasemîn tor e
Binifşehal [û] nêrgisçaw [û] gulrûy semensaq e

Nebazim dilber[î] xom çende bê ‘eyb e, çi pir wesf e
Be çaw mest û be dil hoşyar be ebrû cût û hemtaq e

Heway aheng[î] qed [û] qamet tarîq[î] cem‘[î] zuhad e
Qed [û] qamed be lehçe[y] rastî tûbey ûşşaq

---

[83] Ev peyv wek “dejê rê (دژیری)” hatiye nivîsandin, lê li gorî wateyê dibe “derêjê” be.
[84] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “بدرخد”.

Be zulf to ye pêweste le min dilger perîşan e
Be ebrûy to ye pêweste le min taqet eger taq e

Be nehr[î] Kewser şîr [û] ‘esel çend tînuwe sofî
Leb[î] Nalî dû çendan bo leban[î] le‘l[î] muştaq e

Gulbûn[î] qedit le qube[y] sîne ẍunçe[y] girtuwe
Ẍunçe bem şîrîniye qet ney şeker neygirtuwe

Nexl[î] balat newber e û bonî şkûfe[y] girtuwe
To ke boy şîret ledem dê em memet key kirduwe?

Qametit nexl[î] beşîrî malî‘ pey kirduwe
Nexil bê nêşî memit şehd[î] spî qey kirduwe

Sebeb û rûdman pê kewen ya baẍeban wey kirduwe
Serûy hênawe le sîb û bey mutrife[y] kirduwe

Xûş be her dû dest [û] dem girt û uwxe kirduwe
Kizb [û] tohmet, iftira [û] buhtan ke tobe[y] kirduwe

… Nalî çi mindalane wey wey kirduwe
Gerçî hoy ke tîre bew şîre şkûfe[y] kirduwe

Ser zulfit ke rişte[y] ‘umr[î] xizirî nîme hew da ye
Çi hewday ke her xelqe[y] dused rencêr tê da ye

Birot tîẍêke wesmen[î] seqel [û] silûk mudkar e
Ke ‘işwe[y] cewher [e] remz [û] işare[y] aw[î] sewda ye

Be naşe[y] sermestî weha û mexmûr e
Nezanim xew le[85] çawit da ye ya çawit le[86] xew da ye

Henasem zulfeke[y] la dawe meylêkî nekird çawî
Nesîm engot û şew[î] raburdû nergis her le xe[w] da ye

Le dewrî to ye ey xurşîd[î] purtewbexş[î][87] şew[î] gerdan
Ke Nalî wa le halatî mehaq[î] mah[î] new da ye

Her ser mûy bedenim lerze temennayêk e
Gerdiş[î] tûk[î] serim helêk[î] sewdayêk e

Were ser seyr safagah nazer ke çawim
Ke ‘eceb muntazir e seyr[î] temaşayêk e

Ne duristêkî nefs[î] şoreş nay nay
Her yeke new‘e senanêke be me‘nayêk[89] e

---

[85] Ev peyv “le pe (لپە)” hatiye nivîsandin.
[86] Ev peyv “ke (کە)” hatiye nivîsandin, lê li gorî wateyê divê “le” be.
[87] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “پوربوبخش”.
[89] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “بمنمابیکە”.

Helqe helqe ke daw[î] kemend[î] zulfet
Bo dil[î] xeste[90] ke wabeste[y] be hewdayêk e

Her deme ferş[î] kesêkî keye bê mehr û nikah
Dor le çakanî ‘eceb fahşe dunyayêk e

Nalî asûde nîye tûle nemam[î] ‘umrit
Be nefes dêt û deçê eslî le ser bayêk e

Ey qel‘e[y] mahim ke dilî ewc[î] burûcî
Wey qule[y] dûrî ke dilî qamet ‘ewucî

Wek qaf[î] zemîn ikmal[î] tereqqî
Wek burc[î] se[m]a layîq[î] iqbal[î] ‘erûcî

Ey ahûy[î] nadîde be te’sîr[î] muhîbî
Ya gewher[î] esdaqî û ya quwwet[î] derûcî

Bo meclîs[î] yarî sebeb şewq [û] sirac î
Bo raw û siwarî ‘ilm[î] zîn û surûcî

Sed heyf le bo ke‘be[y] hu[s]nit ke le ser ya
Sencaşî xet hatuwe[91] nezdîk e xerûcî

[Îtrîş Mawe][92]

Xundin û Xebat

Her nefs[ê] kurd îro[93] çe‘vê xu lazim vekî
Diz hat gihişt neqebê tedbîra xu çêbikî

Dev vekirinî gora dikin me wenda bikin
Hêlekî cehl[ê] me .. hem E[w]rûpa hêlekî

[90] Ev peyv “neşte (نشته)” hatiye nivîsandin.
[91] Ev peyv “matuwe (ماتوه)” hatiye nivîsandin.
[92] Ev kevana koşebend aidî tekstê ye.
[93] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “ایرد”.
[94] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: “کلهءکمی”. Lê me wek “kelîmekê” bi mane kir.

Hîn nebes ma ra ev xewnê ẍeflet[ê] pîsî
Dawî li me neçûye guh bidinê kelîmekî[94]

Tedbîra xu çêbikin hewesê bikin, dil bikin
Mekteb li her cî vekin xundin bidin sêlekî

Rabin ser xu carek dişmin gişk xelqedor
Civîyanê li serê me tev da bixapînin carekî

Mebin feqîrê dewletê tevda bikin ẍîretê
Xu hilkêşînê ẍefletê her cî ‘eşîrî bikin yekî

Hûr û kebir yek bi yek navinco hemd bikin
Nav wa da kî zanê îş her yek ‘eşîr mîrekî

Hûn xu ra wekîl bikin namûs bikin, dil bikin
Îşe derbaz bûy ser çê û xerab îşekî

Gişk zanin nav misilman kurmanc xu vê
Be hev ra nabin yek ‘eşîrekî, gundekî

Xundin[a] me rast bikin çê xerab nas bikin
Her şuẍle derbaz bikin çê bikî xundin bikî

Mekteb li gunda vekin zaroy[an] xundin bidin
Cot bikin her kar bikin gişk li qezenc meyzekî

Dunya îro qulibî ser xundin û ser pere
Her çi kê îro dewletê jê ra nikanî qet yekî

Îro bigerî fila ji sed[î] yekê xundî
Em nav xu kê bigerin tenê ji hezar[î] yekî

Xundin li ciyê teng da derhal digihê merîya
Xundin li her heway xelas dikê ji tengî

Meqsed li va gotina ser kar hem xundina
Huşyar li ser xu bikin derve hizir hoyekî

Yarî nema bicib[95] cîn her milet ho derê
Gotin ne lazim[e] ji wî zêde bêjin kelîmekî

Fadil Muxlis ‘Eşîr[ê] Millî

[Hukûk Matba‘ası][96] Müdîr-i Mes’ûl: ‘Abdülkerîm

[95] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “بجب”. Me wateya wê nedît.
[96] Ev kevana koşebend aidî tekstê ye.

Abone: Her yer içün seneliği on yedi altı aylığı dokuz gurûşdur.

Salî heftdeh qirûş e
Şeş mang be noh qirûş e
Qiymet[î] yekî be çel pare ye

İdârehâne: Bâb-ı ‘Âlîde Ebû’s-su‘ûd câddesinde Hukûk Matba‘ası

Mündericât

Gâye Meslek.....
Bir Hitâb.....
Kürd Talebe Cem‘iyyeti ve Kürdlerin Makâm-ı Hilâfete Hıdmetleri.....
Derd ve Devâ.....
Garbla Şark, Milliyyet Cereyânları.....
Ahvâl-i İctimâ‘iyyemiz.....
Kürdlerde Kâbiliyyet-i Temeddün.....
Hulâsa-i Efkâr.....
Kuvâ-yı ‘Umûmiyye-i Hükûmet.....
Hurûfumuz.....

Tiyanûsraw

Tal û Şîrîn
Mindal Bo Çî Zû Fêr[î] Xundin Nabê
Be Te’sîr[î] Muhît[î] Maddî û Me‘newî ‘Ilm û Fen
Cotkarî
Çîrok
“Dem[a] Kalê Me–Çaẍa Me–Dema Tê”
Dîwan[î] Nalî
Xundin û Xebat

İ‘lân

Etıbbâ-yı Mülkiyyeden Haydarîzâde Ahmed Bey

Her Pazar günü sabâhdan akşâma kadar Veznecilerde Açıkbaş Eczâhânesinde Kürd fukarâ-yı hastagânını meccânen mu‘âyene ve tedâvî eyler.

Hekîm Heyderîzâde Ehmed Beg

Hemû rojî yekşenbih be xûrayî Eczaxane (Açıkbaş) le Vezneciler kurde nexoşekan mu‘ayne deka û ‘ilacîş eda.

Sâhib-i İmtiyâz
ve Müdîr-i Mes'ûl:
'Abdülkerîm

Târîh-i Te'sîsi:
Gurre-i Receb
1331

Rojî Kurd

'Aded: 2

Jimar: 2

14 Şa'bân sene 1331 | Şimdilik Ayda Bir Neşrolunur | 6 Temmuz sene 1329

Kürd E'âzım-ı Ümerâsından: Kerîm Hân Zend

Le Gewregan[î] Kurdegan: Şah 'Ebdulkerîm Xan Zend

Sâhib-i İmtiyâz
ve Müdîr-i Mes'ûl:
'Abdülkerîm

Rojî Kurd

Târîh-i Te'sîsi:
Gurre-i Receb
1331

'Aded: 2

Jimar: 2

14 Şa'bân sene 1331 | Şimdilik Ayda Bir Neşrolunur | 6 Temmuz sene 1329

Kürd E'âzım-ı Ümerâsından: Kerîm Hân Zend

Kürdlük İçin Ziyâ‘-ı ‘Azîm

Kürdlük, bugün büyük bir ‘uzv-ı kıymetdârını zâyi‘ itmekle bed-bahtdır. O ‘uzuv, bu ay zarfında irtihâlini haber verdikleri Bedirhânî Hüseyin Ken‘ân Paşadır.

Merhûm müşârün-ileyhin Kürdlük için beslediği fedâkârlık ve muhabbet hissi onu son dem-i hayâtına kadar ta‘kîb itmişdir. Biz Hüseyin Ken‘ân Paşanın kıymetini i‘lâ için hîç bir şey’ söyleyemeyeceğiz. Yalnız mensûb olduğu Bedirhânî ‘â’ilesine değil bütün Kürdlüğe beyân-ı ta‘ziyyet eyleriz.

[Merhûm müşârün-ileyhin terceme-i hâliyle resmini gelecek nüshamızda derc ideceğimizi kâri’lerimize ‘arz eyleriz.][1]

Rahmetullâhi rahmeten vâsi‘a

Milletinize Karşu Vazîfeniz

Kürd Münevver Gençliğine

Bu satırlarda Kürd gençliğine hitâb itmek istiyorum. Muhattabım Kürd gençliğinin münevver kısmıdır. ‘Âlî tahsîlini ikmâl itmiş, veyâhûd mekâtib-i ‘âliyye sıraları üzerinde henüz tahsîl ile meşgûl bulunmuş olan münevver Kürd evlâdları, münevver Kürd yiğitleridir. Bugün milletiniz, ekser akvâm-ı şarkıyye-i İslâmiyye gibi, yeniden dünyâya getirilmeye muhtâcdır. Bu ‘asra göre bir milletin, bir ‘uzviyyet-i ictimâ‘iyye gibi muhâfaza-i mevcûdiyyet idebilmesi için birtakım evsâf ve şerâ’it lâzımdır ki, bunların büyük bir kısmından bugün milletiniz mahrûm bulunuyor. İşte sizin en büyük, ve en mukaddes vazîfeniz, milletinizi o evsâf ve şerâ’ite nâ’il itmeğe çalışmakdır.

Bu evsâf ve şerâ’iti ‘âdiyen iki cümlede cem‘ idebiliriz: biri fikre, diğeri iktisâda ‘â’iddir. Bugün ‘anâsır-ı milliyyenin hayâtı, her ‘asırdan ziyâde mübâreze ile, mübârezede te’mîn-i galebe ile kâ’imdir. Fakat bu mübâreze, sâha-i ma‘îşetde fikir ve iktisâd silâhıyla icrâ idülür. Efrâdı, bu silâhlarla iyice müsellah olan milletler yaşarlar, terakkî iderler, mes‘ûd olurlar. Bu silâhlardan mahrûm olanlar ise, mübârezede dâ’imâ mağlûb olurlar, ve gâliblerinin fikren ve iktisâden ribka-i esâretine düşerler. Sefîl bir ‘unsur gibi kalub, her dürlü meziyyât-ı ma‘neviyye ve maddiyyelerini izâ‘a eylerler.

İşte bunun içindir ki, bu zamânda bir milletin kıymeti, ve isti‘dâd-ı bekâsı ancak efrâdının “keyfiyyet”i ile ölçülür. Ya‘nî efrâdının birer birer hâ’iz olduğı meziyyât-i fikriyye ve kuvve-i iktisâdiyyeye göre, bir ‘unsur-ı millîye kıymet verilir. Bu cihetle her milletin ‘ukalâsı, münevverleri, hamiyyet-perverleri her şeyden evvel mensûb oldukları milletin efrâdını fikren ve iktisâden yükseltmeğe çalışmayı en birinci vazîfe bilirler, ve bu vazîfenin îfâsına fedâkârâne gayret iderler.

Bugün siz, Kürd münevverleri, herkesden daha iyü takdîr idersiniz ki, milletiniz efrâdı bu meziyyet-i fikriyye ve iktisâdiyyede şâyân-ı ehemmiyyet bir derecede değildir. Kürd milleti efrâdını “keyfiyyet”ce yükseltmek içün pek çok ve pek fedâkârâne çalışmak lâzımdır. Bu

[1] Köşeli parantez metnin orijinaline aittir.

vazîfe herkesden evvel size düşer. Ve siz, bu vazîfeyi herkesden daha iyü îfâ idecek bir hâl ve vaz‘iyyetdesiniz.

Bu vazîfeyi, memleketin ne kânûnları ne me’mûrları hattâ milletinizin ‘an‘anâtı mûcibince bir sınıf-ı mümtâz ‘add itdiği küberâsı, ve’l -hâsıl hîç bir kuvvet, sizin kadar muvaffakıyyetle îfâ idemez.

Siz, milletinize karşu, bu vazîfe-i mühimmeyi îfâ idebilmek içün, muhît-i millîden uzak olan merâkiz-i medeniyyede mü’ebbeden yerleşüb kalmak değül, bi’l-‘akis neş’et itmiş olduğunuz muhîte ‘avdet itmek, sizin içün pek sâf olan o muhîtin harîm-i samîmiyyetine, münevver bir fikirle yeniden dâhil olmak mecbûriyyetindesiniz.

Eğer siz o muhîtden dâ’imâ uzak kalır, ve vazîfe-i tenvîriyye ve irşâdiyyenizi o muhît hâricinden îfâya çalışırsanız, emîn olunuz ki mesâ‘îniz heder olur. Millet nâmına hîçbir semere-i müfîde vermez. Milletiniz sizi, kendi sınıf-ı münevverini, bir dürlü kendisinden ‘add idemez. Sizi dâ’imâ yabancı sayar. Sizin irşâdâtınızın o muhîtde hemân hîç te’sîri olmaz.

Siz şurasını dâ’imâ hâtırlarda bulundurunuz ki, bu ‘asırda yeni uyanmış milletler veya uyanmak üzere bulunanlar, sınıf-ı münevverini dâ’imâ sinesinde yaşatan ve sınıf-ı münevveri kendisiyle âgûş-be-âgûş olan milletlerdir. Bu milletlerin sınıf-ı münevveri dâ’imâ tabakât-ı milliyye arasında bulunur, ve milletin dem-i felâketinde anınla berâber inler, ve eyyâm-ı sa‘âdetinde yine anınla berâber terennüm ider. İşte siz, size teveccüh iden o vazîfe-i milliyyeyi bu sûretle anlar, ve öylece îfâya başlarsanız, o vazîfeyi tam bugünkü ma‘nâsıyla îfâ itmiş olursunuz. Ve emîn olunuz, bu sûretle Kürd milletini yeniden hayâta getirmek değil, hîç yokdan bir Kürd milleti “i‘mâl” itmiş olursunız.

Siz, ‘Osmânlı Türk gençlerini bu husûsda taklîd itmeyiniz. Anlar muhît-i millîye aslâ inmediler. Ve millete, dâ’imâ uzakdan, “bâlâ”dan hitâb itdiler. Milletin anlamayacağı fikirleri, anın anlayamayacağı bir lisânla ana telkîn itmek istediler. Milletin felâket demlerinde, o milletden uzak olarak, hâricden “sînezenlik” itdiler. Anın içün milleti hîç tanıyamadılar, millet de anları tanımadı. Anlara dâ’imâ yabancı gözüyle bakdı. Bu hâlin netîcesi olarak Türk milleti, ‘asırlarca, sınıf-ı münevverinin tenvîrâtından, irşâdâtından mahrûm olarak yaşadı. Fikren, iktisâden sukût itdikce itdi. Siz bu hataya düşmemelisiniz. Türk milletinin bu felâketinden ‘ibret almalısınız.

Muhît-i millîye ‘avdet idince sizin en evvel çalışacağınız cihet, tahsîl-i ibtidâ’îyi gâyet metîn ve ma‘kûl usûller üzerine te’sîs itmek ve mekâtib-i ibtidâ’iyyeyi mümkin olduğu kadar teksîr eylemekdir. Bu husûsda daha ilk adımda karşınıza çıkacak meşkil, hurûfât mes’elesi olacakdır. Bu mes’elenin halli o kadar basît değildir. Fakat bu mes’elenin hallinde dahi milletin en salâhiyyetdâr ‘unsuru siz olacaksınız. Mes’elenin hall ve tesviyesinde her nev‘ kuyûd ve şurûtdan evvel, fennin ahkâmını, ve çabuk okuyub yazmak öğrenmek husûsunda ‘asrın îcâbâtını, nazar-ı i‘tibâra alabilecek ve hüküm ve karârını ana göre cesûrâne verebilecek kuvvet, ancak siz münevverlerden teşekkül itmiş olan kuvve-i milliyyedir.

Tahsîl-i ibtidâ’îyi gâyet ma‘kûl esâslar üzerine te’sîs itmeğe begâyet i‘tinâ

idiniz. “Pedagoji” ‘ilminin ta‘lîm ve terbiye husûsundaki en yeni düstûrları rehberiniz olsun, iyü biliniz ki, bu ‘asırda tahsîl-i ibtidâ’îden maksûd, okuyub yazmak öğrenmek değildir. Bununla berâber milletin çocuklarını, iyü düşünmeğe iyü görmeğe, ve binâ’en-‘aleyh doğru muhâkeme itmeğe alışdırmakdır. Bugün asıl terbiye-i fikriyye bir milletin hey’et-i ‘umûmiyyesinde bundan ‘ibâretdir. Eğer bu terbiye-yi fikriyyeyi vermeğe muktedir olacak ibtidâ’î mu‘allimleri yetişdirmeğe i‘tâ itmezseniz, en mükemmel sandığınız ibtidâ’î mektebleriniz, ancak okuryazar yetişdirirler. Terbiye-i fikriyyeden mahrûm bu yarım yamalak okuryazarların ise, mücâhedât ve mücâdelât-ı milliyyede zararları, kör kara câhillerin zararından daha büyük, daha mü’essirdir.

Anın içün siz, bir tarafdan tahsîl-i ibtidâ’î esâslarını kurmağa çalışırken, diğer tarafdan iyi mu‘allimler yetişdirecek mâhiyyetde birkaç mükemmel dârü’l-mu‘allimîn te’sîs itmeyi aslâ hâtırdan çıkarmayınız.

Nesl-i cedîdinizi bu sûretle hâzırlamağa başladığınız günde, efrâd-ı milletinizin meziyyet-i fikriyyece “keyfiyyet”ini yükseltmeğe başlamış olursunuz. Böyle efrâdın teşkîl ideceği bir millet, hukûkunu bi-hakkın takdîr ider, ve anın muhâfaza ve müdâfa‘ası usûllerini pek iyi keşf eyler.

Milletinizin toprağa merbût olduğunu iddi‘â idiyorsunız böyle olan bir millet efrâdı çiftci, ve hayvan yetişdiricisi olur. Ve toprak işinin bu iki esâsa müteferri‘ şu‘belerinden birinde te’mîn-i ma‘îşete çalışur. Bu turuk-ı ma‘îşetde olanların iktisâden ıslâh-ı hâl itmesi, diğer turuk-ı ma‘îşetde bulunanlardan daha serî‘ olur. Bu husûsda fennin ba‘z[ı] ‘amelî usûlleri anlara gösterilirse, bunun fâ’idesini derhâl kendi ceblerinde kendi kîselerinde maddeten görecekleri içün, zirâ‘atde ıslâhât ve teceddüdün derhâl en birinci tarafdârları olurlar.

İşte siz, muhît-i millîye girüb, bu işlerle uğraşmak vazîfesiyle mükellefsiniz. Ve bir milletin bugüne göre hakîkî terakkîsi esbâbı da ancak bu usûllerle te’mîn idülür ve böyle demokratik esâslar üzerine mü’esses olan terakkî asla tevakkuf itmez, ve dâ’imâ tezâyüd ider.

Eğer siz, böyle yapmayub da, ‘Osmânlı Türk gençleri gibi muhît-i millî hâricinde kalur, ve hâricden bir mevki‘-i “bâlâ”dan millete hitâb itmek isterseniz kendinizi ağır bir ithâm altında bırakırsınız. Kendinize milletin “sınıf-ı münever-i mümtâz” süsünü vermek, ve millet hesabında “münevverler aristokrasisi” te’sîs itmek, hulyâsına düşmüş olduğunuza herkes zâhib olur. Milletinize diğer iki sınıf “aristokratlar” yetmiyormuş gibi, sizi de üçüncü belâ olmak üzere ‘add itmekde herkes hakl[ı] olur.

Gönlüm istiyor ki, Kürd münevver gençliği, kendi milletine karşu olan vazîfesini, bu zamânın îcâbâtına göre takdîr itsün, ve anı öylece icrâya şitâb eylesün.

Bulgaristânlı Togan

Müslümânlık ve Kürdlük

‘Â’ile-i vâsi‘a-i İslâmiyyenin en mühim rükünlerinden birini Kürd kavmi teşkîl itmekde olduğu gerek mâzînin ve gerek hâlin şahâdetiyle sâbitdir. İslâmiyyete pek nâmdâr hükümdârân, ümerâ, ‘ulemâ ve şu‘arâ yetişdiren bir kavm-i asîlin bin üç yüz senelik bir devr-i medeniyyetindeki mevki‘i kendisiyle dâ’imî temâs ve münâsebetde bulunan diğer akvâm-ı İslâmiyyeden dûn değildir. Bâzû ve dimâğını seyf ve kalemini İslâmiyyetin te‘âlîsine hıdmetkâr kılan Kürdlerin ‘â’ile-i ‘Osmâniyyedeki târîhî mevki‘leri de târîh-i İslâmiyyetdeki mevki‘lerinden daha az parlak değildir. Bununla berâber bu kavim bi’l-hâssa a‘sâr-ı âhirede hem kendi evlâdı, hem kendisini ihâta iden akvâm tarafından pek metrûk, pek mensî, pek mühmel bir vaz‘iyyetde kalmışdır. ‘Arabcada, Türkcede, Fârsîde bu kadar nâmdâr şu‘arâ ve ‘ulemâ yetişdiren bu kavim kendi lisânına bi’n-nisbe daha az iltifât itmiş, lisânın te‘âlî ve tefeyyüzdeki te’sîr-i ‘azîmini tedkîke bile lüzûm görmemişdir. İslâmiyyete hıdmet bu kavmin yegâne emelini teşkîl itdiği ve dîndârlık da akvâm-ı sâ’ire-i İslâmiyye meyânında ‘âdetâ istisnâ’î denilebilecek bir mevki‘-i takvâ ve teverru‘ işgâl eylediğü içün bütün mevcûdiyyet-i kavmiyyesini o maksada hasr ve tahsîs eylemiş idi. Şimdi yine ‘ayn[ı] maksada hıdmet lâzım...

Fakat artık anlaşılıyor ki ‘asr-ı hâzırda müşterek bir dînin te‘âlîsine hıdmet içün yalnız eski tarîklerden gitmeğe imkân yokdur. Her kavm mensûb olduğu ‘â’ile-i İslâmiyyeyi takviye içün en evvel kendisini takviyeye muhtâcdır. Cümle efrâdı za‘îf olan bir cemâ‘atin hey’et-i ‘umûmiyyesi elbette bî-derman ve medeniyyetin bî-amân mücâdelesi netîcesinde zebûn ve nâlândır. Medeniyyet-i garbiyyenin ‘â’ile-i İslâmiyyeye ‘akûrâne tasallutu üzerine bütün bu ‘â’ile efrâdının evvelâ kendileri kuvvetlenerek ve sonra dest-i uhuvvet ve ittihâd ile yekdiğerine sarılub bu kuvvetleri tezyîd iderek tedâfü‘î vaz‘iyyete girmesi taht-i vücûba girmişdir. Edvâr-ı sâlifede ‘âlem-i İslâm pek mahdûd bir tabaka-i münevverenin i‘âne-i fikriyyesiyle kendisinden fikren dûn olan akvâm-ı garbiyyeye müdâfa‘a değil hattâ galebe idebiliyordu. Pek mahsûr olan bu tabaka-i ‘âliyye içün garbî lisânı üzere yazı yazmak bu ihtiyâc-ı tedâfü‘îyi te’mîn idebilir idi. Ve bu sûretle bütün akvâmın fuzalâ ve pîşvâyânı kendi lisânlarıyla iştigâli ikinci derecede tutarak bütün himmet-i ‘ilmiyyelerini lisân-ı dînimiz olan ‘Arabcaya hasr iderler idi. Avrupada da Latin lisânı ‘aynî vazîfeyi görüyor ve ‘İseviyyeti teşkîl iden akvâm-ı muhtelife kendi lisânlarıyla yazı yazmağa o kadar i‘tinâ eylemiyorlar idi. Fakat oradaki medeniyyet ihtiyâcât-ı bî-nihâye tevlîd eyledi. Ve artık yabancı olmak üzre bir tek lisân ile bu ihtiyâcâtı def‘e imkân olmadığı sevk-i vakâyi‘ ile anlaşıldı. Şarkda da ‘ayn[ı] hâl görünmeğe başlıyor. Türkce bile şimdiki tarz-ı tedvînini ahz idinceye kadar pek mühim safahât ve tekallubât-ı târîhiyyeden geçdi. Türk hükümdârlarının ‘Arabî veya Fârsî lisânını lisân-ı resmî ‘add itdikleri zamânlar olmuşdur. Türkcenin doğrudan doğruya lisân-ı tahrîre dâhil olduğu târîhlerde bile bu lisânın yabancı lisânların te’sîrâtına ne

kadar tâbi‘ olmuş olduğunu edebiyyât-ı ‘Osmâniyyeyi tedkîk ve ta‘kîb idenler bilirler.

Demek ki garbdeki tekâmül-i medîdin Şarkda da henüz o dereceye vâsıl olmayan bir nazîrî ufk-ı ictimâ‘iyyemizde irtisâm idiyor. Bu da mecbûri ve zarûri bir şeydir.

Medeniyyet-i hâzırayı teşkîl ve terkîb iden ‘avâmil-i bî-nihâye ister istemez lisânlarda tekemmülât ve lisânlardaki tekemmülât vâsıtasıyla akvâmda bir feyz ve zindegî ve hayât intâc idiyor. Bütün cemâ‘at-ı İslâmiyyenin mülk-i mukaddes ve mevrûsu olan İslâmiyyenin muhâfaza ve i‘lâsı içün şimdi yeni silâhlar lâzımdır. Bu silâh ise akvâma nûr ve hayât bahş itmek ya‘nî akvâmın seviyye-i ‘irfânlarını yükseltmek, akvâm-ı İslâmiyyenin köylerine varıncaya kadar her tarafa mekteb sokmaktır. Ma‘ârif bu derece vüs‘at ve şümûl peydâ idince, ma‘ârif rûh-ı feyyâzını en küçük tabakâta telkîn itmeğe mecbûr olunca lisân mes’elesinin vazîfesi bir vazîfe-i esâsiyye olmuş olur. Zîrâ okumak yazmak bilmeyen câhillerin bir kavim arasından kalkması ancak o kavmin lisânında bir hâssa-i tedrîsiyye ve ta‘lîmiyye vucûda gelmesiyle mümkindir. ‘Aksi hâlde o kavim nâ-tamâm neşv û nümâ bularak ‘uzviyyet-i ‘umûmiyye-i ictimâ‘iyyeyi pek çok cihetlerce meflûc bir hâle getirir. Fakat burada maksad ve gâye gâyet sarîh bilinmek, sû’-i tefehhümlere meydan vermemek lâzımdır. Akvâmın kendi lisânlarını öğrenmeleri ‘â’ile-i müştereke olan İslâmiyyetin ittihâd ve kuvvetini te’sîse hâdim olmalıdır. Yoksa lisân mes’elesi akvâm arasına tefrika ilkâ idecek bir maksad-ı gayr-ı meşrû‘a âlet kılınırsa selâmet yerine felâket, necât yerine izmihlâl, izmihlâl-i ‘âmm ve müşterek vukû‘a gelir. Meselâ Şarkın lâ-tegayyür ‘an‘anesi dîndârlıkdır. Lisân mes’elesi bu kadîm ‘an‘aneyi, şarkın bu kadîm sebeb-i kuvvetini za‘îfe ilkâ itmemelidir. Lisân kadîmden beri tevârüs itdiğimiz kuvvetin mu‘âvin ve zahîri olmalıdır. Kürd, Kürdceyi okuyub yazınca dînini terk idemez. Zâten bizce şu teşrîh itdiğimiz maksad-ı ‘âliyye fesâd karışdırılmazsa bi’z-zarûre en nâfi‘ bir netîce hâsıl olur. Türkler lisânlarını tedvîn itmekle İslâmiyyetden ayrıldılar mı? ‘Acemlerin lisânı kendilerini İslâmiyyete düşman mı kıldı? Akvâm-ı İslâmiyye içün yegâne düstûr yegâne rehber-i necât ve felâh şudur: evvelâ Müslümân, sonra ‘Arab, Türk, Kürd veya ‘Acem..

Türk bilmelidir ki Türkce lisân ve edebiyyâtını ileri götürerek Türk ‘unsurunu ma‘nen yükseltmekle ‘ayn[ı] zamânda İslâmiyyeti yükseltmiş olacak, İslâmiyyeti te‘âlî itdirecek ya‘nî yine kendine hıdmet idecekdir. Kezâlik ‘Arab ve Kürd de bu kat‘î hakîkati bilmelidirler.

Mes’ele bu sûretle mevzû‘ olunca Türkün Kürde, Kürdün Türke, ‘Arabın Kürde lisân husûsunda muhalefet değil yardım itmesi, bir farîza, bir farîza-i dîniyye hâlini alur. Çünkü Kürdün lisânen ve lisân dolayısıyla ictimâ‘en ve medeniyyeten yükselmesiyle ‘umûmı İslâmiyyet ve binâ’en-‘aleyhin Türk, ‘Arab ve sâ’irede müstefîd olur. Mes’elenin bu şekli tefrikaya değil, en semeredâr ve feyyâz bir te‘âvüne müncerr olur.

Lisânı tedvîn itmek hîç bir zamân Frenklerin “nasyonalite” denilen kavmiyyet fikrini tervîc demek değildir.

Kavmiyyet fikrini gütmek zâten şer‘an memnû‘dur. Lisânı kavmiyyetde ve binâ’en-‘aleyh İslâmiyyetde tefrika vücûda getirmek içün değil, lisânı müşterek bir hiss, müşterek bir milliyyeti mutazammın olan İslâmiyyeti te‘âlî itdirmek içün öğretmeliyiz. İslâmiyyet ne kadar çok lisân ile muhâfaza, müdâfa‘a ve neşr û ta‘mîm idilirse o kadar terakkî ider. Şu hâlde Kürdler içün -sâ’ire-i akvâm-ı İslâmiyyede olduğu vechile- program şudur: Evvelâ İslâm sonra Kürd... Kürdceyi İslâmiyyete hıdmet ideceğinden dolayı neşr û ta‘mîm itmek... Hissiyyât-ı dîndârânesi meşhûr-ı ‘âlem olan Kürd kavmi içün bundan daha mukaddes ve ‘âlî bir program tasavvur idemiyoruz.

Bâbânzâde İsmâ‘îl Hakkı

İttihâd Yolu

(*Rojî Kurd*) mecmû‘asını, yazı masamın üzerinde gören bir muhterem ve mu‘azzez dostum birden bire nedir bu mecmû‘a? Dedi.

Ben “Kürdolocya” “organ”ı ya‘nî Kürdlük hakkındaki tedkîkât-ı ictimâ‘iyye ve ‘ırkıyyenin vâsıta-ı neşrîdir dedim.

Arkadaşım mecmû‘ayı açdı, gözü Kürdce bir makâleye tesâdüf idince: “Mâdâm ki Türkce değil, mâdâm ki Kürdcedir “tefrika” gazetesi demektir” diyerek “*Rojî Kurd*”ü masamın üzerine bırakdı.

Bu bir hâdisedir, ki bence kayd û dikkat idilmeye çok lâyıkdır.

Bu sûret-i hükm, ‘âmî ve ‘umûmîdir, buna pek te’essüf iderim. Bu sahte felsefenin havâsımızı dahi dâ’ire-i nüfûzuna almış olmasına pek yanarım.

Türkiya, Avrupa-yı ‘Osmânînin ziyâ‘ından sonra dahi yine muhtelif ‘unsurlardan müteşekkil ‘azîm bir imparatorluk kalmakdadır. Bu ‘unsurları tevhîd itmek veya hîç olmazsa yekdiğerine yakınlaşdırmak ümîdi henüz zâyi‘ olmamışdır. Henüz iş işden geçmemişdir. Ben Türk, Kürd nâm ve sıfatıyla değil Türkiyanın hür ve hür-endîş “bir vatandaş”ı olmak sıfatıyla söylüyorum. Tevhîdin en mü’essir çâresi tefrîddir. Şüphesiz bu hükm bir tarîfe görünecekdir. Ya‘nî hakîkat mahza olduğu hâlde bir da‘vâ-yı kâzib, bir da‘vâ-yı müttezâl görünecekdir. Îzâh ideyim Allah insânları tevhîd itmek için tefrîd itmişdir, ve *Kurân*ında (Onları kabîleler ve şu‘beler hâlinde halk itdik, ta ki yekdiğerlerini tanıyalar[2]) demişdir. Bundan da sarîhen anlaşılır ki ‘unsurlar arasında mu‘ârefe ve muvâlâtın te’essüs itmesi için her ‘unsur kendi temâyülât-ı tabî‘iyye ve ‘ırkıyyesine serbest bir sâha-i cereyân ve tatbîk bulmalıdır. Muhtelif ‘unsurlardan müteşekkil imparatorluklar da bu ‘unsurların ittihâdı yolu münferid bir lisânın, münferid kânûnun münferid tarz-ı mu‘âmelenin isti‘mâl ve tatbîki olduğu zehâbı zehâb-ı bâtıldır. Bundan iki sene evvel Kadıköy (İttihâd ve Terakkî) kulübünde tevhîd-i ‘anâsır hakkında bir konferans vermem talep olunmuşdu. Ben o zamân

[2] وجعلناكم قبائل الخ âyet-i celîlesini hatırlamalıdır. ‘A.C. [Bu dipnot metnin orijinaline aittir. Referans verilen ayet de *Kurân*’da Hucûrat suresinin 13. ayetidir.]

tevhîd-i ‘anâsır tevhîd-i menâfi‘den ‘ibâretdir demişdim. Bunu demekle Türkiya İmparatorluğunda ittihâdın nasıl hâsıl olabileceğini söylemiş oldum. İki adamı biri birine sımsıkı bağlayınız, ‘aynî ip bu iki adamı yekdiğerine kıskıvrak rabt itsin. Diğer iki adamı da serbest, kendi hareket-i zâtiyyelerinde serbest olarak yan yana koyunuz. Yekdiğerine sımsıkı bağlı olan iki adam mı yekdiğerine daha ziyâde merbûtdur, yoksa serbest olarak yan yana bulunan bu son iki adam mı? Bu su’ale cevâb vermek bile ‘abesdir. İsviçre yirmi iki “kanton”dan müteşekkildir. Her kanton idâre-i mülkiyye ve ‘adliyyece tamâmen müstakildir. ‘Adliyyece dedim: meselâ Cenevre kantonunda kâtiller i‘dâm olunmaz. Ya‘nî i‘dâm cezâsı yokdur. On sene evvel (Lokeni) isminde bir anarşist İtalyan (Cenevre)de, Avusturya İmparatoriçesi (Elizabet)i bir hançer darbeciğiyle katl itdi. (Lokeni) nin i‘dâm idilmesini ve Avusturya hükûmet-i mu‘azzamasına bir cemîle çakmayı hükûmet-i merkeziyye olan (Bern) hükûmeti çok arzu itdi. Fakat Cenevre Hükûmeti, cevâben mâdâm ki cinâyet Cenevre Cumhûriyyeti toprağı üzerinde irtikâb olunmuşdur. Cânînin cezâsı Cenevre ahkâm-ı ‘adliyyesine göre olacakdır, dedi. Cânîyi i‘dâm itmekden de Avusturyaya teslîm itmekden de istinkâf itdi. Bizim bir vilâyetimiz kadar olan bu (İsviçre) ta‘bîr-i diğerle “Helvetya” Hükûmetini teşkîl iden mini mini cumhûriyyetler, yekdiğerine gayr-ı merbût olduğu ve müstakil bulunduğu nisbetde biri birine daha ziyâde samîmî bir irtibât ile merbût bulunur. İsviçre ‘ırken de muhtelif üç kavimden müteşekkildir: Fransız, İtalyan, Alman, İsviçre vatandaşlarının dînleri de bir ve ‘aynî dîn değildir, Protestanlar, Katolikler, Ortodokslar, Kalvinistler vardır.

Dîn ve ‘ırk ihtilâfları her memleket ahâlîsinin temâyülât ve isti‘dâdının mü’eddâsı olan ahkâm-ı idâriyye ve ‘adliyyedeki istiklâl sayesinde nâ-çîz ve bî-te’sîr kalmışdır.

Evliyâ-yı umûrumuz şübhesiz şunu takdîr ve idrâk itmekde te’ehhür itmezler, ki ‘asrımız milliyyetler ‘asrıdır ve en zî-şekîme en şedîd hükûmet ve devletler dahi bu cereyânın önüne geçmeye muktedir olmamış ve olmayacakdır.

Tabî‘at-ı külliyyenin arzularına mukâvemet itmekle o arzuları kabûl itmekden o arzulara inkıyâd itmekden başka bir şey’ yapılmış olmaz.

Tevhîd-i ‘anâsırı istiyoruz. Tefrîd-i ‘anâsırı isteyebilmeliyiz. Bu, mes’elenin sosyolocyaca tefrîd demek tefrîk demek değildir. “Allah kardeşi kardeş yaratmış kîsesini ayrı yaratmış” darb-ı meselimiz dahi bunu söyler.

Kürdler lisânlarını, târîhlerini tedvîn itmek istiyorlar, şahsiyyet-i milliyyelerini daha müdrik ve daha medrûk bir mertebeye yükseltmek istiyorlar. Ben emînim, ki münevver olan hükûmetimiz bunu iyi gözle görecekdir.

Kürd vatandaşlarımız Ermenî vatandaşlarımızla yan yana yaşıyorlar. Ermenî vatandaşlarımızın köylerinde (Şekspir) in “Hamlet”’i “Makbet”i, “Jul Sezar”ı, “Kral Lir”i okunuyor. Ermenî köylerinde (Alfiyeri)nin, (Dante)nin (Monteskyo)nun, (Darvin)nin bundan elli sene evvel [evet elli sene evvel][3] Ermenîceye (Venedik) şehrinde “Mekinarist”ler mektebinde tercüme ve ‘aynî mü’essese-i Ermeniyyenin mu‘azzam

[3] Köşeli parantez metnin orijinaline aittir.

matba‘asında tab‘ idilmiş âsârını okuyorlar. İrtifâ‘ları bu kadar gayr-ı müsâvî silâhları çatmak ve imparatorluğumuzda bir huzûr-ı fa‘âlâne görmek müyesser olur mu? Benim gönlüm ümîd ile doludur. Ümîdi olmayanlar yanıma gelsinler: “Her gelen şâd gider gamlı gelir yanımıza![4]”

7 Temmuz 1913
Doktor ‘Abdullah Cevdet

Hulyâ Hakîkat Oluyor

Kim ne derse desün…. Ben, “Kürdlüğe her tarafdan urılan latme-i hakâreti terakkî ve ‘irfân ile redd itmek içün ‘ahd û peymân iden Kürd şebâb-ı münevverinin ‘azm-ı bülendinden o kadar emîn ve mutma’in bulunuyorum. Ki:

Âyinesi işdir kişinin lâfa bakılmaz

İntizâr-ı müstereddidânesini zâ’id görür ve bu şebâb-ı mübeccelin zâde-i ‘azm û himmeti “Hêvî” Cem‘iyyetiyle “*Rojî Kurd*” gazetesini Kürdlüğün âtî-i mes‘ûduna berâ‘at-ı istihlâl ‘add itmek ve bu i‘timâd ile istikbâlden emîn ve mutma’in bulunmak istiyorum.

Mensî ve hicrân âlûd-ı zülâm-ı metrûkiyyet içinde varlığını da gâ’ib itdirecek entrikaların bâzîçe-i fecâ’i‘i olan Kürdlüğün rûh-ı nâ’imini uyandırmak zamânı çokdan beri hulûl itmişdir; eğer dil-hırâş ve mevcûdiyyet-güdâz olan bütün bu bevâhir karşısında biraz daha a‘mâ ve sâmit durmak gaflet-i zelîlinde kalırsak artık bize bir hakk-ı hayât yokdur ve zâten de kalmayacakdır.

Emînim, ki eşkbâr bir nazar-ı hüzn ve kederle Kürdlüğüne bakan bu şebâb; bu fecâ’i‘-i muhakkakayı görmüş, zahmdâr ve fakat ‘azimkâr bir kalb ve rûh ile işe başlamışdır. İşte ben de bu başlayışı sa‘âdet-serây-ı âtîmizin en sağlam temel taşı hükmünde görüyor ve binâ’en-‘aleyh şimdiye kadar Kürdlüğümün mâtem-engiz zıll-i esmerîn-i idbârı karşısında ‘âciz ve ‘âtıl durmakdan mütevellid hüzün ve elemleri bir tarafa atarak kendimde metîn ve itmi’nân-bahş bir îmân ve kanâ‘atın muhassalası olan büyük bir zevk ve sürûr hiss idiyorum.

وإذا رأيت من الهلال نموه
أيقنت أن سيكون بدرا كاملا[5]

Dicle vâdîsinden tek başına çıkmış, Nîl vâdîsinde yine tek başına ancak büyük bir dehâ ve yüksek bir kudret-i mu‘cize-nümânın ‘inâyet-i refâkatkâriyyesiyle te’sîs-i saltanat itmiş ve sonra İslâmiyyete halâskâr olmuş; mü’essir-i ‘ulviyyeti bugüne kadar zahm-horlarının bile dâstân-ı takdîr ve şâbâşında[6] bekâ bulmuş o koca kumandan ve muhterem sultân Salâhaddîn-i Eyyûbîyi doğuran Kürdlüğün bugün terakkî ve hayâta doğru atdığı ilk adımında takdîrâne delîl olarak evzât-ı büzürgterin tasvîrini sernâme-i sa‘y û ‘amel idişi de ayrıca ümîdler vermekdedir: Çünkü takdîrkâr olmayan bir kavim e‘âzım yetişdiremez; e‘âzımı olmayan ve yetişemeyen milletler ise hîç bir vechile yaşayamaz.

[4] Eksik olmaz gamımız bunca ki bizden gam alub her gelen gamlı gider şâd gelir yanımıza. Fuzûlî [Bu dipnot metnin orijinaline aittir.]

[5] Tercümesi: Ayın büyüdüğünü görünce dolunay olduğuna inanırsın.

[6] Metnin orijinalinde “şâpâş (شاپاش)” şeklinde yazıldıysa da doğrusu “şâbâş”dır.

Kürdlüğün rûh-ı hâ'ib û hâsirine nûr ve emel serpecek bu dest-i ahenîn-i şebâbın te'mîn-i muvaffakıyyâtına hasânet[7]-i kavmiyyenin dahi en metîn bir istinâdgâh teşkîl ideceğini, Kürdlüğü yaşatmaya 'azm itmiş bu himmet-i bülende Kürdlükden yaşayan bir gayret ve 'inâyetin dahi lehûk ideceğini ve bi'nnetîce 'Osmânlılığını kuvvetlendirmekle iktisâb-ı hakk-ı hayâta 'azm itmiş bu 'unsur evlâdlarından hîç birinin derîğ-i hamiyyet tenezzülünde bulunmayacağını kaviyyen ümîd ider ve Allahdan muvaffakıyyet dilerim.

M. Sâlih Bedirhân

"Hêvî"den Ümîdimiz

Hêvî, gençlerine 'â'id olan vezâ'ifi büyük bir ehemmiyyet ve ciddiyyetle ta'kîb itmelidir.

Gençleri, hâl ve müstakbelde yaşamak, yaşatmak için lâzım gelen kuvâyı iktisâba, şerâ'it-i hayâtiyyenin en basît ve muğlak eşkâline alışdırmalıdır.

Kürdleri tedkîk idenler, Kürdlerin secâyâ-yı asliyyelerinde bu gibi kuvâyı mukâveme-i tabî'iyyenin ne derece tezâhür itdiğini teslîm iderler. Kürdlük pek şiddetli kuvâ-yı elektrikiyye-i hayâtiyyeyi câmi'dir. Bu kuvâyı izhâr itmek için elverir ki müsbet ve menfî kutublar birbirlerine yaklaşdırılsun. Bu küçük bir 'ameliyye-i hikemiyye gibi zann idilmesin ki kolaydır. Bi'l-'akis şarka, Kürdlere 'â'id birçok i'tiyâdât ve hurâfât-ı mevzû'a mevcûddur ki bu şerâre-i elektrikiyyenin husûlüne mâni'dir.

İşte asıl (Hêvî) bu mevâni'a galebe çalmağa başladığı günden i'tibâren bir hatve-i terakkî atmış sayılır.

Gençleri 'atâlet ve kesâletden kurtarub pür-şevk ve ümîd bir sa'y ile müstakbele, kavmimizin hayât ve emrâz-ı ictimâ'iyyesini artık ciddî bir sûretde düşünmeğe, kendi elleriyle tedâvîsine şitâbân itmeğe, itdirmeğe sevk itmelidir.

Gençleri böyle ictimâ'î birer tabîb yapmak için fedâkârlık, teşebbüs-i şahsî, hayâtda gâlib gelmek hissleri ikâme idildikden sonra târîh ve 'an'ane-i millîlerini öğretmelidir. Esâsen hiss-i milliyyet târîh, edebiyyât, mûsîkîye 'â'id her dürlü husûsâtı öğretmek için dimâğlarda büyük bir ihtiyâc tevlîd ider.

En mühim ve en maddî olan ciheti bundan sonra gelir ki, o da gençleri ikmâl-i tahsîl için, her dürlü şu'ubât-ı fünûnda tamâmıyla iktisâb-ı rüsûh için ('İlim Çinde bile olsa arayınız) hikmet-i celîline imtisâlen her tarafa koşdurmalıdır.

Hêvî, gençleri çalışmaya, mütemâdiyen sa'ya atmalıdır.

Biz gençler ise hîç de fazla tenbîhe 'arz-ı ihtiyâc eylememeliyiz, kulak ve gözlerimiz yirminci 'asrın 'avâmil-i esâsiyyesine nüfûz itmelidir.

Harpûtlu H. B.

[7] Metnin orijinalinde "hadânet (حضانت)" şeklinde yazıldıysa da doğrusu "hasânet"dir.

Hurûfumuz ve Teshîl-i Kırâ'at

Beni dâ'imâ düşündüren bir mes'ele vardı ki o da Kürdce için yeni bir şekl-i âsân-ı kırâ'at ve kitâbet taharrî ve ihzâr itmek mes'elesidir; ben, beni cidden işgâl iden bu düşünce ile meşgûl iken [Ta'mîm-i Ma'ârif ve Islâh-ı Hurûf][8] Cem'iyyetinin ol bâbdaki elifbâ-yı cedîdine destres oldum: Bu elifbânın herkesden ziyâde biz Kürdlere elverişli olacağına kâni' bulunduğum için bu mebhasda icâle-i fikir ve hâme idiyorum: Biz, işe şimdi yeniden başlıyoruz veyâhûd başlayacağız: Tarîk-i sa'y û 'amelde uzun bir mesâfe tayy itdikden sonra çıkmaza düşüb de dönmekden ve binâ'en-'aleyh birçok emek ve zamân heder itmekdense mes'eleyi bidâyetinden, etrâflıca düşünüb işe başlarsak daha hayırlı olur fikrindeyim; esâsen fâzıl-ı muhterem Süleymâniyeli Mes'ûd Efendi bize bu mebhas için çığır açmış oluyor: Ümîd iderim ki "*Rojî Kurd*", [Hurûfumuz ve Teshîl-i Kırâ'at][9] için bize bir sahîfesini terk ider; ve yine ümîdvârım, ki Kürd kardeşlerim bu mes'eleye lâyık olduğu vechile i'tinâ iderler ve bu mes'ele-i mühimme-i hayâtiyyeyi te'mîn husûsunda sarf-ı fikr itmek gayretinde bulunurlar:

Islâh-ı Hurûf Cem'iyyeti hurûf-ı asliyyemizi kabûl idiyor; yalnız bildiğimiz 32 harfe 8 harf daha 'ilâve idiyor.

Bunların da şekli şudur:

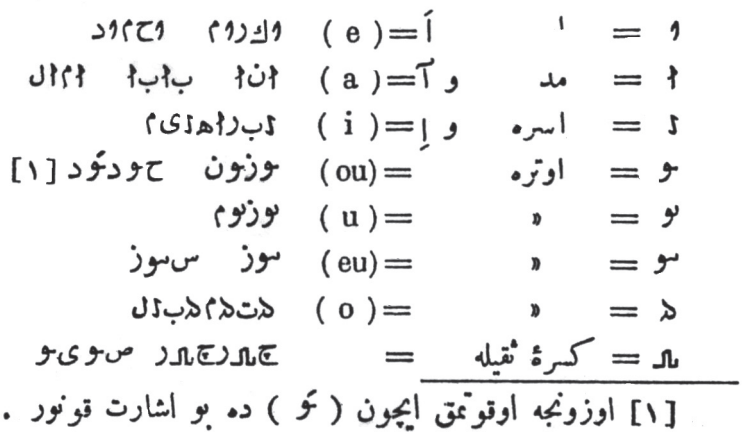

[8] Köşeli parantez metnin orijinaline aittir.

[9] Köşeli parantez metnin orijinaline aittir.

Şimdi bu şekl-i hurûf ile bir şey yazalım:

Saqî tu ji bo Xude kerem ke
Yek cur‘e mey di cami Cem ke[10]

ﻩﻙ ﻡﻭﺭﻩﻙ ﻭﺩﻭﺥ ﺩﺑﮋ ﻭﺕ ﻯﺯﺍﺱ
ﻩﻙ ﻡﺝ ﺯﺭﺝ ﺩﺩ ﻯﺍﻩ ﺩﻩ ﻩﺍﻉﺭﻭﺝ ﻙﺍﻯ

Bilmem; bana bu tarz-ı tahrîr pek muvâfık geliyor ve en gabî ve kara câhil bir adamın en a‘zâmî olarak 3-4 ay zarfında okuyub yazabileceğini tahmîn idiyorum, ma‘mâfîh yine hemân kabûl idelim da‘vâsında değilim: Ben, yalnız kendi fikrimi söylüyorum, işin en doğrusu da bu işe lâyık olduğu ehemmiyyeti vermekdir ve gâyeye vusûl için geceli gündüzlü çalışmakdır: [Hêvî][11] Cem‘iyyeti a‘zâ-yı muhteremesinden ba‘zıları Islâh-ı Hurûf Cem‘iyyetiyle peydâ-yı münâsebet idüb dâ’imî temâsda bulunursa netîce-i mahsûsanın istihsâli için en kesdirme yol olacağını tahmîn idiyorum, bunu başa çıkardıkdan sonra kavâ‘id, sarf û nahv tedvînine gayret olunmalıdır; tabî‘î bunu başa çıkaracak mütehassıslarımız derîğ-i himmet itmeyeceklerdir: Esâs-ı tahrîr ve kırâ’atı te’mîn idebildikten sonra iktihâm olunacak en büyük vazîfe fâzıl-ı muhterem Dr. ‘Abdullah Cevdet Beyin buyurdukları gibi Kürd târîhidir; bu en mühim ve en mü’essir ‘âmil-i hayâtîdir.

M. S. Âzîzî

[10] Aşağıda bu beyitin yeni alfabe ile nasıl yazılacağı gösterilmiştir.
[11] Köşeli parantez metnin orijinaline aittir.

(Ta‘mîm-i Ma‘ârif ve Islâh-ı Hurûf) Cem‘iyyet-i Muhteremesi Tarafından Vârid Olmuşdur:

Rojî Kurd Mecmû‘ası Müdîriyyet-i ‘Aliyyesine

Efendim

Evvelâ Müslümânlığın mühim bir ‘unsuru olan Kürdlerin terakkîlerini te’mîn maksadıyla çalışan hamiyyetli zevâtın sa‘ylarını tebrîk ve muvaffakıyyetlerine du‘âlar ideriz. Bugün Müslümân akvâmın her yerde ve her sûretle geri ve hayât ve mevcûdiyyetlerinin tehlikede olduğu zâhirdir. ‘Acabâ bunun sebeb veya esbâbı nedir? Ve bu ‘azîm insâniyyet kitlelerini bu tehlikeden kurtarmak ve dîn-i mübîn-i İslâmın şânına lâyık bir yüksek mertebeye çıkarmak kâbil değil midir? Buralarını araşdırub anlamak her Müslim üzerine her şeyden evvel vâcibdir. Şimdi biz de biraz arayalım. Ma‘lûmdur ki ‘âlem-i İslâmın geri kalmasını dürlü dürlü esbâba atf idenler var. Neye atf idilirse idilsin bulunan sebeb veya esbâbın müsebbibi olan te’ehhür gibi bi’l-cümle akvâm-ı İslâmiyyeye ‘âmm û şâmil olması şartdır. Bu sûretle muhâkeme iderek Müslümânlara ‘âmm û şâmil olarak *Kurân*-ı ‘azîmü’ş-şân ile yazılarımızı buluruz. ‘Acabâ mûcib-i te’ehhür olan bunlardan hangisidir araşdırmalıyız. Fakat kendimiz araşdırmakla berâber bizden evvel vukûf ve dikkatle araşdırmış bulmuş olan Avrupa müdekkiklerinin efkâr ve âsârını da tedkîk itmeliyiz. Herhâlde hâricden bakub

görmenin ayrı bir ehemmiyyeti vardır. Avrupa hükemâ ve müdekkikleri *Kurân*-ı ‘azîmü’ş-şânın muhtevî olduğu maddî ve ma‘nevî mezâyâ ve me‘âlîyi ta‘dâd ve tefsîr ile bitiremiyorlar. Ve her dürlü sa‘âdetlerin esâslarını bu kitâb-ı celîlde buluyorlar. Böyle bir kitâb-ı mukkaddese mâlik olmuş milletlerin nasıl olub da geri kalmış bulunduğuna evvelâ hayret itmişler idi. Hattâ Müslümânları yakından tedkîk iden bir hakîm bu adamlara bakarsak hemân uyanıverecekler ve bütün terakkiyyât-ı medeniyyeyi az vakitde iktisâb idecekler göründükleri hâlde bir dürlü muvaffak olamayışlarına ta‘accüb olunur demişdir. Fakat işi daha vâsi‘ görenler sebeb-i hakîkîyi anlamakda gecikmemişlerdir. Ve “Müslümânların ilerleyememesine sebeb yazılarıdır” hükmü Avrupada çokdan verilmişdir. Yalnız Müslümânların uyanub hakkiyle terakkî itmeleri bir büyük kısmının işine gelmediğinden mes’ele lâzım olduğu gibi meydân-ı vuzûha çıkarılmamışdır. Zâten insâna başkasından ne kadar hayır gelir herkes sa‘âdet ve selâmetini kendisi aramalı değil midir? Ma‘mâfîh yine Avrupalıların insâniyyetkâr müdekkiklerinin beyânât-ı hayrhâhâneleri bizim intibâhımız içün kâfî olmalıdır kendilerine teşekkürler ideriz. ‘Aklı olana bu kadarı çokdur bile. Hakîkatde ‘itâba müstahak olan kendilerimiz, gayrîlerimiz değildir. Bu husûsda şimdilik bu kadarla iktifâ idüb daha ziyâdesini âtîye bırakırız. Demek oluyor ki biz Müslümânların geri kalmamızın en esâslı sebebi harflerimizin eksikliğidir. Bu bâbda şimdiye kadar muhtelif fikrler der-miyân idilmişdir. Bir kısmı Latin, Ermenî veya Islav hurûfunun kabûlü fikrinde bulunmuş bir kısmı da bunu muzırr görerek ‘umûmen ‘âlem-i İslâmın kullanmakda olduğu ‘Arab hurûfunun ıslâhı fikrini iltizâm itmişlerdir. Tabî‘îdir ki birinci fikir hîç bir vakit makbûl olmamalıdır. Çünkü ‘Arab harflerinin gayrîsiyle velevki nevâkısını ikmâl iderek olsun bütün akvâm-ı İslâmiyyenin lisânlarını yazmak mümkin değildir. Vâkı‘â Arnavudca, Boşnakca, ve sarf-ı Türkce gibi ba‘z[ı] lisânlarda Latin hurûfiyle yazmak daha muvâfık olan cihetler vardır. Fakat akvâm-ı İslâmiyyeyi ‘Arabca ile kat‘-ı ‘alâka itdirmek Müslümânlığı ma‘âzallahu te‘âlâ mahv û harâb itmekdir. Ve ba‘z[ı] akvâmın lisânlarının mahreclerinde hurûf-ı ‘Arabiyyeden ba‘zılarıyla tevâfık bulunmamak bu hurûfu öğrenmemelerini istilzâm itmez. Çünkü ilâmâşâallah Müslümân kalındıkça *Kurân*, hadîs, hâdes, muhaddis, muhdes, sünnet, farz, ferâ’izden ve tâ‘at û ‘ibâdetden vazgeçilemez. Bunlar ise Latin harfine 18 harf ‘ilâve olunmadıkça yazılamaz. Ve 18 harf ‘ilâvesinden sonra yazılsa bile yine lisânın lehçe ve edâsını bozar. Meselâ farz, ‘azm, hayr, haber, ‘âcil, âcil, sâ’il, sâ’il[12] ve emsâli daha binlerce kelimeler ‘Arab hurûfunun gayrîsiyle

[12] Sâ’il kelimesinin ilki (Sin-س) ikincisi (Sad-ص) harfiyle yazılır. Genelgeçer Latin alfabesinde bunları birbirinden ayıracak işaret olmadığı için aynı şekilde yazılır. Makalenin yazarı da bu duruma dikkat çekmektedir.

yazılamaz. Ve yazılırsa lisânın esâsına muvâfık sûretde kırâat ve edâ idilemez. Farazâ ‘azm (عزم) kelimesini alsak bunu ecnebî harfleriyle nasıl yazacağız? (Azm) sûretinde yazılacak değil mi? Latin hurûfunu pek a‘lâ bilen bir kimseye göstersek bunu nasıl okur? Şübhesizdir ki (azm - آظم) diye okuyacakdır. Hattâ nev-îcâd bir (ع) dahi ‘ilâve itsek meftûh (ع) ile sâkin (ز)nin birleşmesinden tevellüd iden sedâ hakkıyla edâ idilemez. Buraları düşünülmelidir. Ve Kürdce içün de böyle olduğu sizlere herkesden ziyâde ma‘lûmdur. Kürdcenin elfâz ve muhâricini ‘Arab harflerinin gayrîsiyle yazmak Kürdceyi bozmak demekdir. İşte bu ve bunun gibi büyük ve esâslı sebeblerden dolayı akvâm-ı İslâmiyye içün ecnebî harflerini kabûl itmek muvâfık olamaz ve hatarlıdır. Görülüyor ki mümkin olmaz demiyoruz, muvâfık olmaz diyoruz; çünkü milliyyet ve İslâmiyyet içün fenâ olması düşünülmezse mümkin olabilir. Şu hâlde hurûf-ı ‘Arabiyyenin bi’l-cümle akvâm-ı İslâmiyyenin lisânlarını yazabilecek sûretde ıslâhı kalır. İşte bütün Müslümânların esâslı sûretde terakkîleri ve milliyyetlerinin muhâfazasına mâni‘ olmayarak aralarındaki râbıta-yı celîlenin te’mîni içün yegâne mahzûrsuz vâsıta budur. Bu bâbda serd idilecek hîç bir i‘tirâz yokdur. İdilen i‘tirâzlar ihtilâflar hep sathî ve ehemmiyyetsiz şeylerdir çünkü bugün her şeyin fennî mîzânları vardır. Her nemiz olursa olsun fenn dâ’iresinde mîzâna vurarak ıslâh idersek hîç yanılmayız. Yalnız bu fennî mîzânlar herkesce bilinmediğindendir ki birtakım ihtilâflar hâsıl olmuşdur. Fakat mîzân meydâna çıkub da mes’ele anlaşılınca artık kimsenin bir diyeceği kalmaz.

İşte size birçok i‘tirâz ve rakîblere rağmen encümen-i mahsûsda fenne mutâbakatı ve bi’l-cümle akvâm-ı İslâmiyyenin ihtiyâcâtına kifâyeti bi-lutfihî te‘âlâ tebeyyûn itmiş ve (Ta‘mîm-i Ma‘ârif ve Islâh-ı Hurûf) Cem‘iyyetince kabûl idilmiş olan bir yazıyı takdîm ile ‘arz-ı hıdmet ideriz. Ve takdîm idilen Türkce, ‘Arabca, elifbâ ve risâlelerden müstebân buyurulacağı vech ile her kavmin kendisine mahsûs olan ba‘z[ı] muhâric içün bir iki harf ‘ilâve idilmesi pek kolay bir şeydir. O cihetle de mahzûr yokdur. Hele Latin, Ermeni, Islav, Alman, İngiliz ne kadar akvâm var ise cümlesinin harflerinden daha muhtasar, daha serî‘ daha fennî ve’l-hâsıl her sûretle onlara müreccih olduğu ‘amelî ve nazarî olarak mükerreren isbât idilmişdir. Ya‘nî hurûf-ı ‘Arabiyyemizi bu sûretle ıslâh idilmiş olarak kabûl idersek diğer milletlerden hîç bir sûretle geri kalmayacağımızdan başka bir cihetle onların yazılarına fâ’ik bir yazımız olacağı muhakkaktır. Arzu idilirse buyurulsun ‘arz itdiğimiz vech ile nazarî ve ‘amelî olarak isbâta hâzırız.

Hemân cenâb-ı Hakk bi’l-cümle akvâm-ı İslâmiyyeyi maddî ve mâ‘nevî terakkîlere ve füyûzât ve sa‘âdetle muvaffak buyursun. Âmîn bi-hürmeti seyyidü’l-mürselîn.

Cem‘iyyetimizin Kabûl İtdiği Numûnesi Ber-vech-i Âti ‘Arz Olunur:

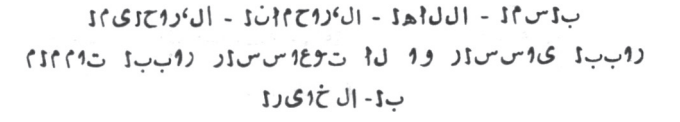

Matba‘a hurûfu

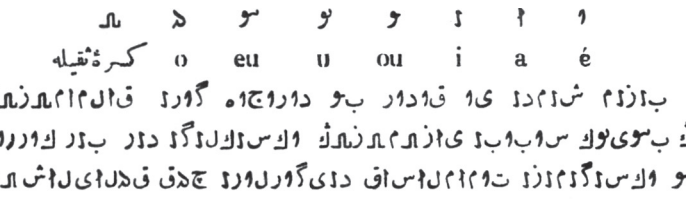

Bizim şimdiye kadar bu derece geri kalmamızın en büyük sebebi yazımızın eksikliğidir. Bir kere bu eksiğimizi tamamlasak diğerleri çok kolaylaşır.[13]

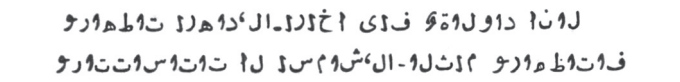

لنا دولة في آخر الدهر تظهر
فتظهر مثلاشمس لاتتستر[14]

El yazısında

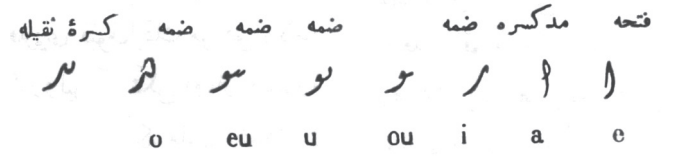

Misâl

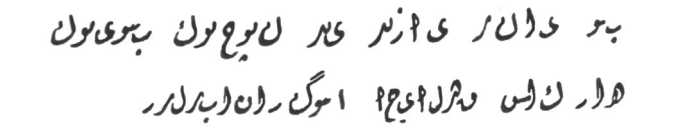

Bu yeni yazıyı küçük büyük herkes kolayca öğrenebilir.[15]

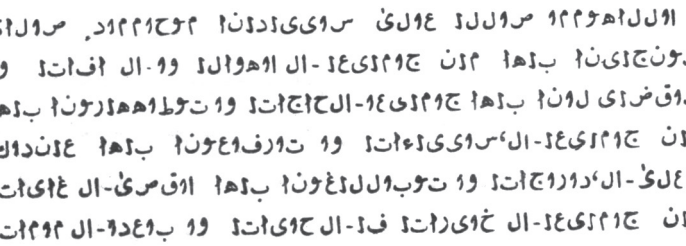

[13] Üstte bu cümlenin yeni harflerle yazımı gösterilmiştir.
[14] Üstte bu beyitin yeni harflerle yazımı gösterilmiştir.
[15] Üstte bu cümlenin yeni harflerle yazımı gösterilmiştir.

Kürd E‘âzımı Huzûrund[a]

Salâhaddîn-i Eyyûbî

Altıncı ‘asr-ı hicrînin evâsıtında şark, husûsiyle vücûd-ı İslâm bir tarafdan garbda papalarla papasların körüklediği âteş-i ta‘assubla sûzân, diğer tarafdan kuvve-i İslâmiyyenin vahdet ve kudretini hıfz û idâre iden makâm-ı hilâfetin teşettüt-i kuvâsıyla mütezelzel olurken, Kürdistânın nukât-ı merkeziyyesinden birinde “Tikrît” şehrinde Kürd ümerâsından (Eyyûb) isminde bir zât-ı asîlin sulb-i pâkından bir tıfl-ı pâkize mehdârâ-yı vücûd oldu (532).

Otuz beş sene sonra “Ebu’l-muzaffer Melikü’n-nâsır Sultân Yûsuf Salâhaddîn” ‘unvân-ı ‘âlîsini ihrâz iden bu sabî-i ‘âlînihâd ilk âvân-ı hayâtını, tavâ’if-i mülûkdan ba‘zılarının hıdmetlerinde bulunan pederi Eyyûb ile ‘amûcası Esededdîn Şîrkûhun taht-i nezâretlerinde Haleb ve Şâm taraflarında tahsîl-i ‘ilm û ma‘rifet ile geçirmişdir.

Evvel hînde memâlik-i İslâmiyyenin Ehl-i Salîb hücûm ve istilâsına karşı siyânetine fedâkârâne ve mücâhidâne çalışan serfirâzân-ı ümerâ-yı İslâmiyyeden biri de Mûsul Emîri Sultân Nûreddîn İbn Atabeg Zengî[16] idi.

Salîbiyyûn artık Mısıra da istîlâ ve tahtiye niyet itdiklerinden orada hükûmet iden Halîfe-i Fâtımî, Sultân Nureddînden istimdât itmekle sultân müşârün-ileyhin emriyle ‘amûcası Esededdîn Şîrkûhun ma‘iyyetinde kumandanlıkla birkaç def‘a Mısıra giden Salâhaddîn her def‘asında cihet cihet ibrâz itdiği havârık-ı kahramâne ve reviyyetkârane ile metbû‘undan tâbi‘ine kadar ‘âmmenin mazhar-ı teveccüh ve ri‘âyeti olmuşdur.

Atabeglerin Mısırda Ehl-i Salîbin tenkîliyle ihrâz itdikleri şeref ve ikbâli çekemeyen birtakım Fâtımî mütegallibesi, ez-cümle vezîr-i mühîn Şâver Salîbiyyûn ile ittifâk itdikden başka Şîrkûh ve ümerâsını da bir hadi‘a ile mahv itmek üzere ihzârâtda bulunuyordu. Şâverin bu tertîbâtını haber alan Salâhaddîn merkûmu[17] bizzat der-dest ile menviyyâtını ‘akâmete dûçâr ve bi’l-âhire kendisini de katl itmişdir.

Halîfe-i Fâtımî, bu vak‘a üzerine, mesned-i vezâreti Şîrkûha ve iki ay sonra Şîrkûhun vefâtı vukû‘ bulmakla birçok ısrârlar ve ibrâmlarla Salâhaddîne tefvîz itmişdir.

Salâhaddîn Mısıra celb itdiği pederi, birâderi ve sâ’ir akrabâsı ile birlikde usûl-ı idâreyi ıslâh ile neşr-i ‘adl ve hakka çalışmakda, ve mütemâdiyen mü’esser-i ‘ümrân ve refâh göstermekde iken, Halîfe-i Fâtımînin kendi ‘aleyhine, sâ’ika-i istirkâb ile tertîb itdiği sû’-i kasdı dahi dehâ-i idârîsi sâyesinde bertaraf itmekle bir kat daha makbûliyyet ve ihtirâm-ı ‘âmmeyi kazanmıştır.

Vezâretinin üçüncü senesi, (557)de[18] Halîfe-i Fâtımî ‘Âdıd-Lidînillah vefât itmekle Salâhaddîn bin Eyyûb hutbeyi Halîfe-i ‘Abbâsî nâmına okutarak o vakte

[16] Doğrusu Nûreddin Zengî (1118-1174) Musul emiri değil Şam ve Halep atabeyidir.

[17] Metinde “merhûm (مرحوم)” diye yazıldıysa da doğrusu “merkûm”dur.

[18] Doğrusu 557’de değil 567’de olmalı.

kadar Mısırda hüküm süren Şi‘iyyet yerine Sünniyyeti ikâme itmişdir.

Kâhirede Salâhaddîn, bu sûretle “Melikü’n-nâsır” ‘unvânıyla müstakilen idâre-i umûra başlayınca Fâtımîlerin müddet-i hükûmetlerinde cem‘ ve idhâr itdikleri bî-nihâye servet ve mücevherâtı nefsi içün hîç bir habbe kabûl itmemek şartıyla ‘umûmen ‘asker ve ahâlîye bezl itmişdir. Tâli‘in kemâl-i istihkâkına binâ’en Salâhaddîne bahş itdiği bu ikbâl ve devleti çekemeyen ümerâ Sultân Nûreddîni pek çok gammâzlıklar ve tasnî‘lerle müşârün-ileyh hakkında iğbirâr ve iştibâha düşürmüşlerdi. Lakin İbn-i Eyyûb pederinin emriyle Sultân Nûreddîne gönderdiği ‘arîzalarla sadâkat ve inkıyâdını ‘arz û te’mîn itmişdir.

569’da Nûbe, Yemen ve Trablusgarbı zamîme-i memâlik eyleyen Salâhaddîn şöhret ve satvetini de âfâka yaymış ve bu hengâmede Sultân Nûreddîn irtihâl-i dâr-ı bekâ iderek makâm-ı hükûmete on bir yaşındaki oğlu Sâlih İsmâ‘îl cülûs itmekle Salâhaddîn heman hutbe ve sikkeyi melik-i müşârün-ileyh nâmına tahvîl ile ‘arz-ı bî‘at eylemişdir. Fakat Sultân Sâlihin sigar sinninden istifâde itmek isteyen ümerâ ve akrabâsı her tarafdan hücûm ve te’mîn-i istiklâle kıyâm itdiklerinden bu hırs û hıyâneti ve devleti İslâmiyyenin bu hâl-i perîşâniyyesini havsala-i sadâkat ve hamiyyetine sığdıramayan Salâhaddîn hemân bir kuvve-i kalîle ile Sûriyeye geçerek Şâm, Hamâ ve Humus şehirlerini ve bir müddet sonra da Halebi zabt itmişdir.

Nihâyet Haleb ve civârı Sultân Sâlihin, Mûsul ile el-Cezîre Atabeg Seyfeddînin, Şâm ve tevâbi‘i ile Mısır Salâhaddîne olmak üzere ‘akd olunan mukâvele Halîfe-i ‘Abbâs Müstezî tarafından dahi tasdîk olunmakla o ândan i‘tibâren Salâhaddîn kendi nâmına hutbe okutmağa başlamışdır. Lakin az vakit sonra el-Cezîre ve Mûsul Emîri Seyfeddîn ile yeğeni Sultân Sâlih müttefiken nakz-ı ‘ahd ile tecâvüz itmişlerse de her ikisi de Salâhaddînin şimşir-i te’dîbi önünde mecbûr-ı itâ‘at olarak tecdîd ve te’yîd-i ‘ahd eylemişlerdir.

Salâhaddîn bu sefer esnâsında bir gün öğle vakti çadırında uyumakda iken, Bâtıniyye-i İsmâ‘îliyye fedâ’îlerinden birisi hançerle hayâtına sû’ikasd itmek istemiş ise de müşârün-ileyhin pençesine düşmüş ve bu vesîle ile bidâyet-i zuhûrlarından beri her devletin ümerâsına musallat olan Bâtınîleri külliyyen kal‘ itdikden başka Halebde ikâmet iden şeyhlerinin de üzerine yürüyerek şer ve tasallutlarından ‘âlem-i İslâmı kurtarmışdır (571).

Bundan sonra Mısıra ‘avdetle hâric ve dâhil-i şehirde birçok imârât ve inşâât-ı hayriyye ve müfîde, tanzîmât-ı idâriyye ve ‘askeriyye ile meşgûl olmuşdur.

Sultân Salâhaddînin bundan sonraki (573) hayâtı bi’l-hâssa Salîbiyyûnun def‘-i muhâcemâtı ile geçmişdir.

İlk muhârebe ‘Askalân civârında vukû‘a gelüb Kudüs Kralının nakz-ı ‘ahd ile tecâvüz eylemesinden tevvellüd itmişdir. Sultân Salâhaddîn heman Sûriyeye ‘asker yetişdirerek kralı ‘Askalân kal‘asına ilticâya mecbûr itmiş ise de ordusunun

en mühim aksâmını berây-ı fütûhât civâr mahallere dağıtması ve kendisinin cüz'î bir kuvvetle orada kalmış olmasını fırsat ‘add eyleyen düşman nâgehânî bir hücûmla gâlib gelmiş ve hattâ birkaç def‘a Salâhaddîni esîr idecek derecelere varmış iken müşârün-ileyhin tedbîr ve metâneti ve ma‘iyyetinin fedâkârlığı ile kurtulmuşdur. Düşmanın nakz-ı ‘ahdinden, ve fevke'l-me'mûl bir muvaffakıyyete uğramasından müte'essir, fakat kat‘an meftûr olmayan Salâhaddîn daha ziyâde kesb-i kuvvet iderek Ehl-i Salîbe haddini bildirmek ‘azmiyle ve tayh tarîkiyle, bin dürlü meşâk ve mezâhim içinde Mısıra ‘avdet itmişdir. [Mâ-ba‘dı var][19]

Hâdde-i Efkâr

Dünyâda her hakîkatin, her zamân ve mekânda söylenmesi lüzûmuna, hîç olmazsa cevâzına kâ'il misiniz?

Bu lüzûm, hattâ cevâzı şiddetle redd idenler bulunduğuna göre tabî‘î bu su'alimi ma‘zûr görürüsünüz. Ben şimdi bu su'ale cevâb verecek değilim, yâhûd yalnız bir yerde bir mes'elede öyle bir lüzûm ve cevâzın mutlakiyyetle cârî olması fikr-i kat‘îsinde bulunduğumu söyleyeceğim:

Dünyâda hîç bir kimse yokdur ki, bir milleti, bir kavmi ikâz, tehzîb, i‘lâ itmek isteyen, bu vazîfeyi der-‘uhde eyleyenler kadar her hakîkati bütün sarahât-ı tâmmesiyle, vuzûh-ı mutlakiyle söylemek mecbûriyyetinde, mecbûriyyet-i vicdâniyyesinde bulunsun…

Bir milletin ıslâh ve i‘lâsını ister misin? Her hakîkati bî-pervâ söyle! İster elîm, mü'ellim, muhakkir, şâ'ibe-âver bir hakîkat olsun.. O elemleri, o hakâretleri, o şâ'ibeleri mahv itmek istersen onları evvalâ ortaya koymalısın!..

Derd saklanmakla şifâ bulunmaz...

İhtimâl ki bu sözler, birçok def‘alar tekrâr olunmuşdur? Lakin bunlar öyle müberhen hakîkatlerdir ki mütemâdiyen tekrâr olunmakla hîç kıymetden düşmezler.

Bir ictihâdın bir kanâ‘at-i vicdâniyyenin sâhibi olanlar; o fikr ve kanâ‘atlerini ‘âleme dinletmek ve kabûl itdirmek içün –ki bir vazîfedir- usanç, korku, endîşe nedir, bilmemelidirler. Ben de o i‘tikâdde, o îmândayım ki bir milletin fuzûlî gayr-ı vâki‘, gayr-ı muhikk medhiyyeler, sitâyişlerle gurûrunu okşamak; asla bir te'sîr-i muslihâneyi hâ'iz değil, bi'l-‘akis o fenâlıkların gittikçe katmerleşmesine hâdimdir. Ancak ve ancak, bilâ-kayd û şart her hakîkati, nakîsayı, her derdi izhâr itmelidir ki menfa‘at-ı milliyyeye hıdmet olunur, olunabilir…

Eğer "*Rojî Kur[d]*"cüler de Kürdlüğe mantıkî ve ‘ilmî bir sûretde hıdmet itmek istiyorlarsa en evvel bunu şart-ı esâsî olarak kabûl itmelidirler: Haklı tenkîdâtden korkmamak, kusûrları kemâl-i safvet

[19] Köşeli parantez metnin orijinaline aittir. Derginin üçüncü sayısında bu yazının devamı mevcuttur.

ve serbestî ile i‘tirâf eylemek; lakin bir yandan da onları azaltmağa ve yok etmeğe çalışmak…

Bu hatt-ı hareketin, kendilerini emellerine îsâl ideceğine emîn olsunlar…

“*Rojî Kurd*”e yazı yazmak bana nasîb olduğu müddetce bu i‘tikâd benim rehberim olacak.. Mazhar-ı kabûl olursa ni‘me’l-matlûb…. Bu mütâla‘âtden sonra, meselâ sormakda haklı olmaz mıyım ki, “*Rojî Kurd*”ün ilk nüshası Kürdlüğün ihtiyâc-ı ‘ilmî ve medeniyyesini tatmîn idecek evsâf ve şerâ’iti câmi‘ midir, yâhûd ne derecede câmi‘dir.

Dosdoğru, düşündüğüm gibi söyleyeyim ki, *Rojî Kurd* şerâ’it-i hâzıra dâhilinde ebnâ-yı zamâna bir nümâyiş olmak mâhiyyetinden kurtulamaz…

Oraya girecek yazılar derin, derin tedkîk olunmalıdır. O sütûnlarda ‘tecrübe-i kalem’ için yazı yazılmaz, yazılmak kat‘iyyen câ’iz değildir. Risâleyi ‘tecrübe tahtası’ yapmak, ‘hâtır gönül’e kapılmak onu bâzîçe ider, ya‘nî pek süflî bir seviyyeye tenzîl eyler.. Bundan sakınmak lâzımesi “*Rojî Kurd*”ü idâre idenlerin bir ân, zerrece nazarlarından kaçacak olursa vazîfelerini îfâ itmemek, sû’-i îfâ itmek gibi ‘azîm ve girân bir töhmet altında kalırlar.

*
* *

Benim dediğim meslek-i hakîkati tutduktan sonra Kürdlüğü yükseltmek için en kıymetdâr nasîhatleri, bu nüshada “Kürd münevver gençliğine” hitâb iden, Bulgaristanlı dîndaşımız veriyor.. Biz o yazılar içinde bütün Kürdlerin cân kulağıyla dinlemeğe muhtâc oldukları çok şeyler buluyoruz. ‘Umûm Kürdlerin, bi’l-hâssa genc arkadaşlarımıza dikkatle ve defa‘âtla mütâla‘asını tavsiye itmeği, muharrir-i muhteremine de Kürdlük hakkında gösterdiği rehber-i hayrhâhâneden dolayı teşekkürü bir vecîbe biliriz.

Bu nüshada şâyân-ı dikkat bir tesâdüfle hemân her makâlede Kürdlük içün yazı ve hurûf mes’elesi mevzû‘-ı bahs oluyor.. Ehemmiyyet ve müşkiliyyeti ile mütenâsib derecede iştigâli şâyân-ı teşekkür olan bu mes’elenin halli her hâlde zamâna mutevakkıfdır.

Bu bâbdaki fikrimi de bi’l-âhire beyân eyleyeceğim. Bu nüshadaki kesret mündericât, bu sütûnların maksadını tamâmen istihsâle yine müsâ‘ade itmedi. Biz bu nüshayı hey’et-i ‘umûmiyyesiyle Kürdlüğe, Kürdlüğün ihtiyâc-ı terakkîsine, nisbeten, daha ziyâde hâdim görüyoruz.

Devâm-ı tekâmülünü temennî ideriz.

***

BEŞ[A] KURDÎ

Bona Kurmancinî

Windakî Mezin

Kurmancinî, îro bona ku mirovekî mezin winda kirîye bextreş ê. Ew mirov[ê] mezin, di vê mehê da rojnava, çûna rehmê wî nivîsandin: Ji Bedirxanîya Hisên Ken‘an Paşa y[e]. Heyanî ber xirîn û hulqûmê ji hezkirîn[a] kurmanca nemayî ye. Em bona bilind bilindkirin[a] Hisên Ken‘an Paşa tiştek nanivîsînin.

Em zaf ji çêwînê, tevda kurmancinî aza dikin.

[Pirs didin xanend[ê] xo ra kî rojnave[ya] mehê tê da ji wan ra sûret û ehwal[ê] wî mîr[ê] giran binivîsin.][20]

Her Min Bim û Kesî Tirî nî

Derdêk ‘illetêk ke tûşî ême bûwe, esbabî zor e. Sebebî ewelî wekû le nusxe[y] ewela ‘erzman kird, esasen ême qewmêkî bê ittifaq în. Sebebî bê ittifaqîşman wek hilal[ê] şewê cejn diyar e, gewrekanman ta îmro be me‘arif iltifatiyan nebûwe. Ewan bo xoyan be ciya meslekiyan îcad kirduwe. Ew mesleke be zahir eger çî le gel amalî, xoya[n] be muwafiqî dezanî. Feqet bi’n-netîce sebebî izmihlalî xoy û qewmî kurd e. Em mesleke ‘ibaret e le dû kelîme. (Her min bim û kesî tirî nî) le pir xatirî eme ke kesî tirî nî, be enwa‘î hîle û desîse teşebbus dekrêt. Mesela namûs hetk deka, nufûs qetl deka, mal talan deka. Her ew şexsaye tenya mutazarrir nabê, belke ew qewme, ew qabîle, ke ew le nawya ye serapa be perîşkî agirî ew desotê, tar û mar debê, mehw [û] nabûd debê. Nihayet ew zalime payedar nabê. Çûnke qanûn[î] ictima‘î, muhît, haletî rûhiyey ew qewme musa‘id nîye bo ew zilma. Eger lebatî em mesleke meslekî Miniş bim û toş bî[21] te‘qîb bika, hemû ‘alem, şik nîye ke le ew mustefîd debê. Qewmêk ke xez be teraqqî yektirî ken û muttefiq bin, bê şubh na’il[î] hemû meramî xoy debê. Eger hesûd û bê ittifaq în zû be zû zewalî debê. ‘Eceba esasî her min bim û kesî tirî nî, çî ye? Nebde lam weha ye ke muxteliffîye nîye. Muttefiq[î] ‘elîye esas cehalet e. Belê cehalet e. Cehalet derdêkî bê eman e, Xuda her tûşî dişminî ka. Feqet dermanî cehlîş zor sehl e: me‘arif, me‘arif çend le tereqqî[22] da bê, milet ewende kamil debê. Me‘arif çend te‘emmum bika, miletîş bi gore[y] ewe hinka û hinka tewessu‘ deka. Me‘arif bibê miletîş debê. Belke bê emsalîş debê. Misalî eme ingilîz e, ingilîz ewende pir le me‘arife ke le sedî dû piyawey cahilî nîye. Û îmro ke hakim e be ser kure[y] erza hemû le ber ‘ilm û ‘irfan e. Me‘arif ke nebû miletîş niye. Û roj be roj le inhitat [d]a ye; wekû îran. Wekû ‘eyrî Îran. Îran islam in, muttefiq in, yek mezheb in. Feqet bê me‘arif in le ber derdî bê me‘arifî, rojî iqbalî her le ewa bona ye qet emelî hilatinî bo tesewwur nakrêt.

[20] Ev kevaneka koşebendî ji metna resen e.

[21] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: “نوش بيه”.

[22] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “ترقه”.

Me‘arif bo teqwiye[y] dîn, wekû Mûsa Yedî Beyzay heye. Qewmêk ke ‘alim bê, be ilqay em û ew dall, gumrah nabê, protestan ke gawirek hemû roj risale[y] der deka. Be ayetî *Quran* isbatî nubuwetî ‘Îsa deka. Belê ême tesdîqî nubuwetî ‘Îsa dekîn. Çûnke islam în. Hacet bem neşriyate çî ye? Ha, em neşriyate, bo nubuwetî nîye. Bo eme ye ke ‘Îsa bikin be Xuda. Xelqî iqna‘ bikin ke ‘Îsa Xuda ye. Qewmêk ke cahil bû bem ilqaat e elbete gumrah debê ‘aşa’ir[î] etrafî Beẍda sî sal le mew pêş hemû sunniyyu’l-mezheb bûn, îmro hemûyan ya şî‘a ye ya wehabî ye, eger wa le xoman ẍafil bîn, îşman xerab e, Xuda islahî halman bika.

Silêmanî ‘Ebdulkerîm

‘Ibret

Le darî dunya da bextiyar im. Çûnke nisbetim be qewmî kurd e xom be bedbext dezanim. Çûnke ew qewme necîbe le sahe[y] tekamula dû hengaw neçûte pêş we. Bo def‘î em tezade, bo çare[y] necatî em qewme dû rêge eshab kirawe; yekî cem‘iyetî kurd e ke meqsed û ẍaye[y] munhasir le[23] ser xidmetî kurd. Duwem *Rojî Kurd* e, ke ewîş dûbare bo xidmetî kurd hatûte sahe[y] neşrewe, fewa’id[î] em cem‘iyete ewende zor e ke le jimardanî zeban ‘aciz e. Ewela em cem‘iyete qet‘iya le umûr[î] siyasete bê dexl e. Bo neşr û te‘mîm[î] me‘arif, bo cem‘ û tedwînî edebiyat, eş‘ar bo îcad[î] qewa‘idî lisanî kurdî teşekkulî kirduwe, fikrî, malî, canî hesr kirdûte ser xidmetî kurd. *Rojî Kurd* wezîfe[y] ziyatir e. Me‘lûm e ke Ewrûpa delên kurd zebanî niye, bê edebiyat e. Û le naw cihana ‘amm [û] qam bûwe ke kurd eşqiya ye. Û me‘lûmî hemû kes e ke kurd çend piyawî ‘alim, çend şa‘ir, çend siyasî, çend ‘abidî heye. *Rojî Kurd* em wezîfanî der-‘uhde kirduwe ke reddî em eracîfane le bika. ‘Aliman zor in. Silêmanî ew mahzene[y] ‘ilm û ‘irfan e. Piyawî wek Şêx[24] Me‘rûf, wek Nûtşî[25], wek Qizilcî, wek Çorî, wek Şêx Qadir[26], wek Pencwênî, wek Kak Ehmed[27], wek Mewlana Xalid, wek Şêx ‘Ubeydullah, wek Nalî, wek Salim, wek Mistefa Beg, wek Hacî, wek Şêx Rizay heye ke le kure[y] erza emsalî emane namesbûq e. Qismî le emane meşẍûl bûn be ‘ibadet û muteweẍilî irşadî ‘alem bûn. Ke zor piyawî xerab le saye[y] emanewe buwe ‘abid. Kurdekan ta yewmî nefxî sûr le şukrî em qisme ‘acize. Qismî le em ecille[y] ricalane be hesbe[y] iqtizay zeman dûr le ew wetene[y] ‘ezîz e bûnewe û ẍeyrî ehalî ew wetene le ew mustefîd bûn[28]. Wek Seyid ‘Ebdulqadir Efendî[y] e‘yan, wek Mistefa Zihnî Paşay Baban, wek ewlad û ehfadî emane. Bawucûda ke, îmro çî Seyid Qadir Efendî û çî Zihnî Paşa le xidmetî kurdan qisûryan nebûwe. ‘Alimekan bi new‘î; le ẍewamiz û deqa’iq[29][î] ‘ulûm şareza bûn ke eger

[23] Ev peyv “te (ته)” hatiye nivîsandin. Lê tu wateya wê tune di vir de. Li gorî wateyê “le” çêtir cihê xwe digire.

[24] Di vê nivîsê de peyva “şêx” wek “sêx (ثیخ)” hatiye nivîsandin, lê ji aliyê wateyê ve “şêx” zêdetir cihê xwe digire. Ji vir pê ve em ê wek “şêx” bixwînin.

[25] Ev nav wisa hatiye nivîsandin: “نوتشی”.

[26] Ev nav wek “Fadir (فادر)” hatiye nivîsîn.

[27] Ev nav wisa hatiye nivîsandin: “احمدر”.

[28] Ev peyv “bû min (بو من)” hatiye nivîsandin. Diyare ku nerast hatiye nivîsandin. Me wek “bûn” xwend.

[29] Ev peyv wek “defaliq (دفالق)” hatiye nivîsandin. Lê li gorî wateyê pêwîst e “deqa’iq” be.

iddi‘ay muctehidiyan bikirdaye ‘alim û adem tesdîqî dekirdin. Feqet be gûre[y] muhît te‘mîm[î] me‘arifiyan nefermo. Mesela cenab[î] Qizilcî ewende ke le gel neser[î] yensur meşxûl bûn ke bo çî le derb[î] yedrub pêşkewt. Eger ewende le gel tefsîr û hedîs û ‘ulûmî tera meşxûl bûya be qedr[î] Ebû Yûsif nawî derdikrêt. Le fezlî Şêx Me‘rûf çî nabêjrêt. Çûnke yekî le te’lîfatî ew ke Ehmediye ye bo em miletê islame bo em qewme kurde le qamûsî ziyatir fa’ide heye le meslekî irşa[d] da. Kak Ehmed û Şêx ‘Ubeydullah û Mewlana Xalid ewende sahibî xidmet in ke eger te‘dadî murîdanî ewan yekîn milyon teşkîl deka. Le meslekî eş‘ar da Nalî û refîqanî îmro qewmî kurdiyan ihya kirduwe, feqet me‘e-t-te’essuf le dîwan û te’lîfat û eş‘arî em zatane bê xêr în. Le êre be be‘zî zewat murace‘etman kird. Zahira çûnke le ni‘mî me‘arif yek zerre nesîbî nebuwe. Wihay telaqqî fermûwe ke em xidmete bo menfe‘etî şexsî ye. Zatî ême eger lem new‘e pîyawane berî bûynaye demêk bû be ‘ilm û ‘irfan le meydanî musabeqe da ‘erzî endamman dekird. Me‘lûmî qar’înman bî ke neşr[î] em risaleye xas e bo xidmetî kurdan. Û inşallah qerîben me‘lûmetan debê. Meqsed lem yek dû kelîme haşa te‘erruz be şexs[30] niye, belke tehrîkî xeyretî kurdan e ewî ke dîwan, te’lîfat weya tarîx weya resmî ke da’ir bê be kurd û le xidmetiya bê. Çî be meqale û çî ‘eynen himmet bifermûyet û be *Rojî Kurd*î eger em bika bo xatirî eme ke biray dêtê istifade biken.

Silêmanî ‘Ebdulkerîm

[30] Ev peyv wek “sexs (شخص)” hatiye nivîsandin. Li gorî wateyê divê “şexs” be.

Hişyar bin

Biray[ê] me kurda re hişyarbûn[31] divê, heke ji paş niho jî em çavê[n] xwe venekin û ji vê xewa giran hişyar nebin ji me re kurdaniya me nahêlin û ên me ji nav halê bavêjin. Divê em qenc bizanin ku îro halê me wekî nexweş[ê] li ber sekeratê ye. Dost çav bi girî ye û dişmin rûbiken. Li vir min got dost, nebêjin qey me ji me xwe pê ve dost heye: Heçî ji me piçek hişê wî li serî wî ye û piçek zana ye, ew vî halî dibîne, ‘aqibeta me re diltirs dibe[32] û melûl ê: An hemî dunya, rûbiken û ba xusûs heçî ke çav li mîrasê me kirî, ew yekcar bi şa ye; bikêf e... ‘Êdî divê em hemî... zanay[ê] me û nezanay[ê] me hemî çavê xwe vekin û dest bidin hev û ji silameta kurdanî [re] pire bixebitin, welatî ji tehlikeyê xelas bikin. Namûs û şerefa xwe bilind bikin. Da ji vê pê ve em li ber dost û dişmina serê xwe jor ve rakin.

Îro ji şeş milyona betir kurd hene, weke kurda merxas tune, xwey nav û deng in, li ku bin, xu bi her aliye[33] xuyayî dikin. Lê sed heyfa min li kurdanî be li na[v] qewma de navê wan nayê gotin. Ji kurdekî re çiqa şermî dibe wekî navê ‘anasiratiyet, kes nebêjît kurd jî hene. Çûnke kurd ne xwey ‘ilm û me‘rifetê nê; êdî îşê dunê û siyasetê nizanin; ne xwey mewcûdiyetkî xurt in. Ji vê yekê re kes jî wan nas nakit.

Îro tarîxek kurda tunîne. Kurda nizanin, berî niho xuy çî bûn[34], ji new‘î xwe re, ji islamiyetê re çi xidmet kirine.

[31] Ev peyv “hişyarbên (هشياربين)” hatiye nivîsandin.
[32] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “ل دبه”. Xuya ye ku “lam” zêde hatiye nivîsandin.
[33] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “انيه”.
[34] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “نيب”.

Îro ẍezetek kurd nîn e. Nikarin xwe ji te‘addiya, ji hîle û desîse[yi] siyaset[ê] xwe muhafeze bikin. Xundin û nivîsandin[a] kurmancî nîn e. Heta niho kesekî kitêbek serf û nehwî tedwîn nekiriye.

Îro tu qewm nemaye ke her yek ne xuyî pazde bi[s]t cerîda be. Bi van cerîda halê xwe beyan dikin, derdê xwe teşrîh dikin, metlabek wan hebe, duxazin. Cerîde be ji her qewmekî re dibe şûna ẍezmanî! Heç[î] qewmî bê cerîde ye ew mirovek lal e, ne dikare derdê xwe bêje û ne jî seh dike hal û mewqi‘[ê] xwe çi ye. Eve li hêre xortên kurmanca xwe dan hev û cem‘iyetek kurda çêkirin. Navê cem‘iyetê [Hêvî][35] danîne, niho jî bi dest cerîde kirine, ev cerîda ha ji ‘ilm û me‘rifetê behs dike. Ji tiştek dî nikare behs bike. Çûnke qanûna dewletê de maddek heye, dibêje heçî ku cerîdeyê siyasî derxe, dibê pêncsed zêra emanet dayne. Heçî ku kurd in: ‘aciz in ji tedarika van pera. Ji vê yekê re niho bi vê cerîdeyê [*Rojî Kurd*][36] iktifa kirine…

Heke Xudê xêr ke û biray[ê] me kurda çav [ve]kir, xwe dît li çî mewqi‘î ye, hingê ew ê xwe bi xwe bixebitin, dar[ê] cerîdekê derînin ku halê wan teşrîh bike û ‘alemî medeniyetê bide zanîn ke li dunê kurd hene. Niho rica me ji biray[ê] me kurda ew e hema hişyar bin û xwe bigihînin mewqi‘kê lê bikaribin siyana xwe muhafeze bikin.

M. S. Azîzî

[35] Ev kevanek bikoşe di orjînala tekstê de heye.
[36] Ev kevanek bikoşe di orjînala tekstê de heye.

Çîrok

Hestrê[37] subê derketîbû. Nêzîkî subê dîka bang dida. Ba ku[38] nerm hêdî hêdî ser daran lê dixist, pelan dihejiyanana. Dengekî xaş çêdikir…

Hemû alî da deng dihat. Hemû gundî rabûbû. Belê kur û bav hêj razabûn…

Gavek jî çûbû. Şivan [di] xanî da hişyar bû. Gava pez rakirin ro buhurî bû. Belê şivan[ê] kal nexoş bû. Nav ciya xu de dinale. Carina caran jî [li] rûy[ê] kurê xu mêze dikir.

Wê gavê bû rîspîyê gundî derî[yê] şivan lê da. Paş[î] gazî kir

Şivano! Şivano!

Şivan ji hundira go;

Ho leb….

Şivan çiqa dixast ku rabit, derî vekit. Belê nexoşîyê wî nedihişt. Deng[ê] derî Şewêş hişyar kirîbû. Rabû, derî vekir. Rîspî hundir da hat. [Ji] Şivan ra go:

Şivano; tu îro bo çi ûsan dereng mayî. Nîvro bûye. Pez hêj [di] nava hewşê da maye. Pirçî û bêxûyî ye. Gundî galegal dikin.

Şivan jî go:

Rîspî; ez çi bêjim. Tu min dibînî. Ez îro[39] nexoş im. Nexoşîyê min giran e. Loma [ji bo] pez rakirînê nehatim. Tu îro [li] cîyê min mirovkî bişîne. Ka Xudê çawa çêdike. Çi derî[yê] hêvî[yê] [li] rûy[ê] min vedike….

Şivan vê gotinê go. Paşî [di] nav cîya [de] xew ket. Nalîn[a] wî rabû……

Şewêş jî nalîn[a] bav[ê] xu dî. Diltarî bû. Ser bab[ê] xu ket. Girî…

[37] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “هستری”.
[38] Ev peyv “ba bû (با بو)” hatiye nivîsandin. Lê “pakî bêtir cihê xwe digire.
[39] Di peyvê de “elif” nehatiye nivîsandin: “برو”.

Ew deng[ê] lawo dil[ê] rîspî[40] şewitan[d]. Ji wu ra mêze kir. Ew xu jî nikaribû gemî de[41] ava çavê[n] wî jî vala bû…..

Paşî buxa buxa hat. Bo şivan ra go:

Şivano! Dil[ê] xu teng meke. Xudê mezin e. Nexaşiyê te giran tine. Du-sê[42] rojan derbaz dibe. Ez herim yekî ber pezan bişînim. Tu jî îro rakev. Bo xu razinde[43]…

Zik[ê] we jî nuha birçî ye. Şewêş bila [li] gel min bê. Ka [li] mal da[44] çi pijandîne[45]. Piçek tişt bînit bixun. Ez jî êvarî da bêm. Şewêşî eyşand. Gel hev çûn.

Şewêş [di] rê da nexaşîyê bav[ê] xu bo rîspî ra pirs kir. Rîspî jî dest[ê] xu avête ûstîyê Şewêşî go; "Kurê min kovan meke. Dilvekirî be. Tişt[kî] bav[ê] te tune. Du-s[ê] rojan ew[ê] rabe serû. Ew gotina rîspî dil[ê] Şewêş piçek hênik kir. Gavek[46] paşî mala rîspî hatin. Hundir da çûn rûniştin.

Rîspî xulam[ê] xu gazî kir. Ji wî ra go:

Rizqo, kurê min şivan nexoş e. Îro ber pezan tu here. Pez [di] hewşê da qir bû.

Rizqo jî gotin[a] mezina xu kir. Darek dest xu girt. Çû…

Rîspî gel Şewêşî zik[ê] xu têr kirin. Paşî amankî jî tîjî kir; bo dest Şewêşî da. Go kurê min dilteng mebe.

Ev jî hêdî hêdî bo bav[ê] xu bibe. Neha hêviyê jê ye. Bal bav[ê] xu rûnê. Gotina wî bike. Çi dixaze çêke. Dil[ê] wî meşkêne. Ez jî t[ê]m.

Dawî heye

Fû'ad Temo

"Pîroznawe"

Hejmare ewil "rojnawe" [ya] we min xund, gelek pê çavnûr û dilxoş bûm; sed aferîn bi xeyret û himmeta we.

Xudê te'ala 'emr[ê] we dirêj, himmeta we zêde bike. Hûn dizanin ku himmeta mêran çiyan dibin tîn[in]. Hacet[î] qisekirin [nî]ne. Edîb[ê] mazin[ê] me cenab "Hacî" binêr çi gotiye.

Ta rêk nekewin qebîl[î] ekrad
Her wa debine xirabe abad

Enwa'[î] milel di gewre ta çûk
Xemlêwe memalikî wekû bûk

Yek berg in û yek zeban û yek reng
Bê xeybet û 'eyb û 'ar û bê deng

Dunya be teranî dexon û did[ey]n
Her çonî meramyane dekeyn

Her kurd in eger çi pakî merd in
Pamal[î] zemane misl[î] kird in

[40] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: "لاووخدل ریس پی".
[41] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "کمیده".
[42] Ji aliyê wateyê ve diyar dibe ku ev peyv "du-sê" ye, lê wekî "dîsa (دیسا)" hatiye nivîsandin.
[43] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "رازنده".
[44] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: "مالاردا". Mirov dikare "malar da" bixwîne. Li gorî wateyê "mal da" bêtir cihê xwe digire.
[45] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "نپراتدینه". Mirov dikare wek "nepratdîne" bixwîne. Li gorî wateyê di vê peyv "pijandin" be.
[46] Ev peyv "gavel (کاوه ل)" hatiye nivîsandin. Rastiya wê "gavek" e.

He manewe bê newa û mezlûm
Wek bûm[î][47] xerabezar[î] meş'ûm

Ger ba'is em depirsî kam e
Şertî le – ke bû hemû temam e

Ew şerte be kullî ittifaq e
Ger Mer'eş û Wan e ger 'Iraq e

Qesrêk e yesaẍ ew nefaq e
Ger wa neyê babî her be taq e

Sed şêx û mela û emîr û xanî
Bo lezzet[î] 'îş[î] zindeganî

Lew lawe ewan be hîlesazî
Lem lawe eman be teqlebazî

Qiryan be hemû welatewe da
Na mulk û re'iyye pakî fêwta

Yekyan emey to dekey neyankird
Ẍemyan nebû "kurd" eger hemû mird[48]

"Rojnawe"[ya] we pîroz bê. Pîrozkirin li ser min ferz e, ez ferza xu bi çend xeber[ên] bê ser û bin eda dikim. Ji min 'erz ji we qebûl. Ẍayeta hêviya min ew e ku [bi] vê wesîle xitabeya[49] cenab "Hacî" binivîsim. Rehmeta Xuda lê bê, bifikrin çi (mîrarê ridir) rêtiye[50] ruh[ê] wî bi fatihayek şa kin. Xeberêd wî wek guhar le gu[h] kin. Li cîk[î] weha gotiye:

Kê dilê[51] kurdekan yad ra kin
Bes e em neqse gu[h]'î le min nakin

Di cîk[î] dî weha[52] nivîsandiye:

Hacî sa be sî ye sed hezar def'e
Pêm gotî em qesane bê nef'e

Ji roj[î] ewel le bende û azad
Xizmet[î] xelq e qismet[î] ekrad

Bawke her çon to dellê wa ye
Je dekim em qisane xûra ye

Qebr kamcî bikem be ser xoma
Eme lêm bûyte 'ilet û sewda

Be qise[y] çake destiyan degrim
Terkî nakim be lewme ta demrim

Xudan[ê] bifezl û kemal, qedr û qîmeta kelam[ê] Hacî dizane. Hacî we 'alî-cenabeke ku çav[ê] zemanê emsalî nedîtiye. Me dirêj kir em bêne ser meqseda xwe eva (xitabeya) cenab[î] Hacî li jêr rêz dikim.

Selamullahî minnî kull[î] yewmin[53]
Le eshaban sahib[î] ẍîret û dîn

Le bê 'arî hemiyan gote yad im
Rumûz[î] ittifaq û ittihad im

Le ber dewrî le eqran û emsal
Le "kurdanim" depirsî derbu'l-emsal

[47] Di metnê de wek "yûm (يوم)" hatiye nivîsandin. Pêwîst e "bûm" be.
[48] Ev helbest di *Dîwan*a Hacî Qadirê Koyî de bi sernavê "Ta rêk nekewin" de hatiye weşandin. Di wergerê de me bi wê re hevrû kir. Lê belê me metnê xwe esas girt. Binêrin li: Hacî Qadirê Koyî, *Dîwan,* r. 113-114.
[49] Li vê derê tipa "waw (و)"ê hatiye nivîsandin. Ji ber ku wate xera dikir, me jêbir.
[50] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: "میراری ردر ریتیه". Me wateya wan nedît. Dibe ku me nerast xwendibe.
[51] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "دەی".
[52] Di texstê de "dal"ek zêde hatiye nivîsandin: "ودها".
[53] Ev rêz, wisa hatiye nivîsandin: سلام الله متّی کل یومٍ. Wateya wê ev e: Silavên xwedê ji min her roj.

Le bo em yek dû eş‘ar[î] reş û rût
Heta peyda bû rûhim kê ye serlût

Defermûy em ‘ezabe bo çî dekêşî
Çî melzûm e eger çawet neyêşî

Qebr[î] kwey kem be ser xoma le ẍeyret
Xewim na’ê le dax[î] milk û milet

Eger wek min xeberdar bî le dewlet
Le heyfan xot dexnikênî be bê pet

Çiwar milyon e Kurdistan nufûsî
Be qise[y] ehl[î] texemmunî ke nûsî

Hemûyan şêr[î] bêşen Hatem[î] cûd
Le şer da keywucûd û behr[î] mehdûd

Û lêkin fa’ide[y] çî herc û merc in
Le de‘wa da le gel yektir be merc in

Le koy ga nûstin her çende şêr in
Wekû kerwêşkî çaw azaw kwêr in

Ewî i‘la ye deste[y] şikar e
Emî edna ye beste[y] zilf[î] yar e

Ewî aza ye *Şehname* dexwînê
Emî meskîn e genim û co reçînê[54]

Emanet bê şi‘ûr û gêj û wêj in
Mutî‘ lote xûr herzebêj in

Kurêkî wa nebû hestîte ser pê
Bizanî çûn her kes kewte ser rê

Bika seyr[î] cerîde û hal[î] milet
Kitêb[î] taze û tarîx[î] dewlet

Bizanî ta çî qewmawe le etraf
Serapa agir e etraf û eknaf

Eger karêk nekin lem beyn da zû
Memalik katekî zanît le des çû

Gemî sehra û derya dête culan
Be ẍeyr[î] pê kure[y] fewc[î] siwaran

Be ter xanî, be ser naçê, keme û paş
Le her lawe detan hêrin û kewaş

Le jêr pê da deçin heyf û mixabin
Geda bin êwe dişminan şa bin

Be ẍeyr[î] romî û ingilîz û rûsî
Ber najîn keme nêwan binûsî

Le cêy xedûyan hiltawin beẍîret
Le dunya nêw[î] xoyan nawe dewlet

Serapa sahib[î] sikke û sipah in
Wekû Cem sahib[î] text û kulah in

Le tedbîr[î] umûr[î] milk[î] xoyan
Şirîk in pînedoz û şah û gawan

Le her weqtî yek yekî hate hawar
Le cotyar û şiwan [e]hl[î] bazar

Le coş în û le nêşa mêşî heng in
Be min çî kafir in ya ne fireng in

Wekû bîstûme bo def‘[î] mesayib
Eme tedbîr girt û fikr[î] sahib

De kure[y] de deh wilayet bebine ehbab
Wekû şexsêkî wahid in le her bab

[54] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “رچینی”.

Le ewlatir weha newş bête ser wey
Le Botan ta Baban û Serhed rey

Bebine yek le te‘lîm û le nûsîn
Cil û berg û zeban û resm û ayîn

(Rojnawe) ya we bi sûreta (Selaheddîn) Eyyûbî xemiliye, rastî bêjim bi şerefa wî kemiliye. Ew Selaheddîn ku şeş sed sal e ku nav[ê] wî, mêraniya wî, ‘edaleta wî, temam[î] dunyayê girtiye û ‘alem ji wî behs kiriye û wê bike. Hal ew e ku kurdan[55] xeberdarî wê qisayê nîye. Sebeb[ê] wê jî nezanî û nexundinî ye.

Eger em xunda bûna, zana bûna, le hal û ehwal[ê] kalî û baban şareza bûna wekî “Gabeş” di nav ‘alem da mehrûm[î] her tişt nediman: nav[ên] bab û bapîra me, şêxêd me, melayêd me, mu’ellifêd me winda nedibû[56].

Le her alîk va le bin ta‘n[ên] dost û dijminan va nediman, wekû xelq[ê] cewher[ê] xwe nîşan dida.

Eva şa‘ir[ê] bilind paye[y] me Hacî Qadir çi fermo biye.

Eger kurdêk qise[y] babî nezanî
Mu‘eyyen dakî hîz e babî zanî

Selaheddîn û Nûreddîn[î] Kurdî
‘Ezîzan[î] Cizîr û Mûş û Wanî

Muhelhel, Erdeşîr, Deysim[î] şêr
Qubad û baz û mîr[î] Erdelanî

Emane pakiyan kurd in nihayet
Le ber bê defterî û nûsîne fanî

Kitêb û defter û tarîx û kaxiz
Be kurdî ger binûsraye zebanî

Mela û şêx û mîr û padişaman
Heta mehşer dima naw û nişanî

Eger em şiyar nebin wekû ‘alem nexebitin le bin dest û pê dijminan da dê bînin, iqame bi çav[ê] hem xu dît ku di nav çar pênc[57] heyvan da li misilmanan çi qewimî û bi ser[ê] wan da çi hat.

Îro heyf[58] e, jîna me mewqûf[î] bi xebata me ye, nexu felata me, felaha me tune ye. Madem ku weha be lazim e ku em jî bixebitin, ev rûreşî, ev rezîlî, ev caris, ev bê ‘ariya ha ji xwe dûr bikin. Riya misilmanî û mêranî[yê] bigirin وانمالمؤمنون اخوةً[59], ra şi‘ar[ê] xu bizanin, cewher[ê] mêranîya xu nişan bidîn, baqî selam û tehiyat.

Fî 11 Hezîran sene 329 [24 Hezîran 1913]
Modanî X

[55] Ev peyv “kurd in (کردن)” hatiye nivîsandin. Lê pêwîst e “kurdan” be.
[56] Ev peyv wek “nedibudû (نه دبدو)” hatiye nivîsandin.
[57] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: “چارپخ”. Me wek “çar pênc” xwend.
[58] Her çiqas peyv “ceyf e (جیفه)” hatibe nivîsandin jî ji aliyê wateyê ve “heyf” zêdetir cihê xwe digire.
[59] Wateya vê ayetê ev e: “Bi rastî mumîn bes ji hev re bira ne”. Hucurat: 10. Binêrin li: *Wergera Qur’ana Pîroz Bi Zimanê Kurdî,* r. 517.

Mezbûte heyatim be Silêmanî û Xakî
Xo [we]fa kem be segî qapîyekey Ehmed[î] Kakî
Ew qudwe[y] sadat e ke sukkanî semawat
Şeryan e le ser secde[y] ebr[î] merqed[î] pakî
Bo dest [û] ‘esa nazkekî da‘ine derûnim
Qurban[î] ‘esay destî be mewsûl[î] sewakî
Der heq be hefîdanî edeb lazim e zinhar
Qurban[î] hefîdî bim û babî bim û dalî
Bem hale perîşane baz eşhedû billah
Şi‘ret[î] terebenkîz Riza şa‘irî çak î

Şa‘ir[î] Şehîr Merhûm Şêx Riza

Ziman û Nezaniya Kurdan

Çiqa mêze dikim bi tu awayî bi ser[ê] min nakevê ku melayêd me, xundayêd me, bo çi qise[yê] xu bi kurdî dikin û di medresan da ders[ê] ku dixunin bi kurdî me’nay wê diven wext[ê] ku lazim bê kaẍiz[ê] xu, temessuk[ê] xu ya bi ‘erebî, ya farisî, ya tirkî dinivîs[in] û bi kurdî nanivîs[in], ji xala min ve ye ku mutleq, mutleq di vê da hikmetek, sirrek heye ku em pê nizanin. Eger mirovek, ji bo xêra dê û bab[ê] xu ewê hikmetê, ewê sirrê bêje me, em dê ji wî minetek[e] mezin hilîn[in]. Heya xoş e dê li ser se[rê] xu daynin û ji vê mêzekirin[ê] jî xelas bin.

Her çi der heq[ê] vê behsê[60] [de] bêjin û çi sebeb nişan bidin beredayî ye, bergeh[ê][61] tiştek[î] nagirê. Çira ku îro di dunyayê da hevqa milet û qewm heye ku (em yek wan qenc nas nakin) hed û hesab[ê] wê tune, bi ziman[ê] xu dixunîn, û dinivîs[in], kitêban çêdikin, û mekteb û medrese[yê] xu da te‘lîm[a] zarokêd xu dikin, yek ji wan ranebûye, negotiye ku bi[62] ziman[ê] me xundin û nivîsandina wê zehmet e, ez dê bişemirînim, ziman[ê] miletek[î] dî qebûl bikim.

Îro ingilîz, fransiz, alman, mosqof, îtalya[n], le ku diçin heman mekteban vedikin ziman[ê] xu didine[63] te‘lîmkirin. Sebeb[ê] wê çi ye? Helbet helbet di wê da ji bo milet[ê] xu fa’ideyek dîtine, eger tê da fa’ideyek nedîna, çira hevqa mesrefan dikiran û hevqa zehmetan didane xu.

Ew bi‘aqil in, nexu em? Ev muheqqeq e ku ew ji me ‘aqiltir in û ji me şehrezatir in. Sed mîr[ên] navdar [ên] me li ber zaroyek heftsale dan newêre dev[64][ê] xu veke, xeberek[ê] bêje. Sebeb[ê] wê wekî roja ronî eşkere ye, ew zana ne, em nezan in, bo çi ew zana bûne (ba wucûd mêranî û jîriya me) em nezan mane?

Ewele ziman[ê] xu li milet[ê] xu, li qenc û xerab[ê] xu xudî[65] bûne, em nebûne. Zaroy[ên] wan di nava şeş heyvan

[60] Ev peyv wek “bexş (بخش)” hatiye nivîsandin. Lê ji aliyê wateyê ve “behsê” zêdetir cihê xwe digire.
[61] Ew peyv wisa hatiye nivîsandin: “بركەء”.
[62] Bi “rê (ر)” hatiye nivîsandin, lê ji aliyê wateyê ve “bi” cihê xwe digire.
[63] Ev peyv wek “divine (دونه)” hatiye nivîsandin.
[64] Ev peyv “des (دث)” hatiye nivîsandin, lê li gorî wateyê divê “dev” be.
[65] Ev peyv wek “xudiyî (خديى)” hatiye nivîsandin.

da xundin û nivîsandin hîn dibe[66] ya me di nava deh salan da du hurûf hîn nabe.

Ma qey ew mirov in, em mirov nîn [in]? Belê em mirov in, feqet der heq[ê] derd[ê] ha da bê xîret û bê himmet in. Ew xîret û ciwamêrî ku lazim e te‘alluq be şêx û melay[ê] me dike. Şêx û melay[ê] me ne bo me û xasma ji bo keç û kur[ên] me, ji bo şivan û gavan[ên] me çi fikir dikin, merinî ji vê nezani[yê] çawan xelas bikin. Hukm[a] (طلب العلم فريضة على كل مسلمٍ و مسلمةٍ)[67] çawan bi cî bînin. Em niha dixwazin ku ji bo zû xundin û nivîsandina kurdan fikra şêx û melawê me çi ye bizanin. Heya em bi ziman[ê] xu xundin û nivîsandin[ê] [hîn] bikin[68], xu ji belay[a] nezanî[yê] xelas bikin û [di] nav ‘alem da heyîn û tunebiya me yek dê bibê.

Ev heqîqeta ha gelek berê da û nezera qutb[ê] dewran Şêx ‘Ubedullah[ê] Nehrî û Ehmed[ê] Kaka û Şêx Mihemed[ê] Fersafî, qeddise sirrihu’l-‘alemê da[69] mu‘în bûye ku ji bona kurdan bi ziman[ê] kurdan kitêban çêkirine.

Hal ev e ku melay[ê] me, feqe[yê] me li pey wan nemane[70], ew meqseda çak fewitandine. Inşallah Hezret[î] Seyid ‘Ebdulqadir Efendî xidmeta bab[ê] xuy mazin li rê tuwad[71] bike, heya heşrê nav[ê] xu be muxlis[ê] kurdan dê şohret bide. Hêviya min her teceddî û boy vê ye. Niha em çavnêr[ê][72] cewab[ên] melay[ên] Mûsil û Diyarbekir û Bilîs, Wan û Erzerûm û Beẍdad û Sine û Silêmanî, Kerkûk û Xerpûtê ne, paş cewaban di nav sê çar heyvan da xundin û nivîsandina kurdan bi çi dê bibê em dê bêjin.

Ji vê tir[73] çend misra‘[ê] Hacî Qadir jî li vir em dinivîs[in] belkû ji wê jî fa’ideyek[ê] bigirin û ji xew[a] giran [a] nezanî[yê] şiyar bin.

Her kurd e le beyn[î] kull[î] milet
Bê behr e le xundin[î] ketabet

Bîgane be tercume[yî] zebanî
Esrar[î] kitêb[î] xelqî zanî

Yekser ‘ulema diruşt û wurdî
Ta bixunînewe du herf[î] kurdî

Ustad[î] xet in le em seyane
Wek kê ne ziban[î] xoy nezane

Mumkin niye der biçî le çengî
Hetî reqsim û xet[î] frengî

Sahib[î] kitêb û peyam e her kes
Ême benî bûyne qewm[î] çerkes

Ême mu’mîn in ne rûs în
Bo çî kufre zibanman binûsîn

Milet bê kitêb û bê nûsîn
Ẍeyr kurdan niye le rûy[î] zemîn

[66] Ev peyv wek “wiye (ويه)” hatiye nivîsandin.
[67] Ev hedîseke Pêxember e. Wateya wê ev e: Daxwaza ilmê li ser hemû jin û mêrên musliman ferz e.
[68] Ev peyv wek “mebikin (ميكين)” hatiye nivîsandin.
[69] Bi tîpên erebî wisa hatiye nivîsandin: “قدس سره العالميدا”. Wateya wê ev e: Di alemê de sira wî pîroz / muqeddes be.
[70] Ev peyv wek “nimûne an nemûne (نمونه)” hatiye nivîsandin, lê li gorî wateyê “nemane” rasttir e.
[71] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “تووادا”.
[72] Ev bêje wek “çavêz (چاويز)” hatiye nivîsandin, lê ji aliyê wateyê cihê xwe nagire, lewma me wek “çavnêr” nivîsand.
[73] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: “ژيويترك”. Dibe ku me nerast xwendibe.

Sê qebîle heqîr û bê rûmet in
Kurd û rom û yehûd gumrah in

Rom û cû çak e ittifaqî heye
Kurd e bêxîretî û nifaqî heye

Cengene[y] êre ba wucûd kirin
Her weku dom[74] ême derbeder în

Lêwe ‘aqiltir in be sed menseb
Kur[î] xoyan dinêrine mekteb

Êstekî amîranî[75] Kurdistan
Her le Botanewe heta Baban

Em hetîwan mektebîn be keser
Kurdekan bar dekin weku maker

Wa diyar e heta ke dunya bê
Kurdekan halyan dibê wa bê

(Cû) çî qedrî heye le nêw[76] kurdan
Xeyrî lêdan û cûyin û tê heldan[77]

Modanî X

[74] Li aliyê Nisêbînê wek cengeneyan gelekî sazbend in. Bnr li: Dilazad A.R.T., “Dom: Neteweke Winda”, *Nûbihar,* Hejmar. 121, r. 90-94.
[75] Dewsa vê peyvê vala hatiye hiştin. Lê di *Dîwan*a Hacî Qadir de li vê derê “amîranî” hatiye nivîsandin. Binêrin li: Hacî Qadirê Koyî, *Dîwan,* r. 157.
[76] Di tekstê de cihê “nûn” û “yê” şaş hatiye nivîsandin: “ينو”.
[77] Ev helbest di bin sernavê “Her Kurd e” di *Dîwan*a Hacî Qadir de heye. Di wergerê de me ji vê *Dîwan*ê sûd wergirt, lê me nivîsa di *Rojî Kurd* de esas girt. Binêrin li: Hacî Qadirê Koyî, *bn,* rr. 156-157.

Xebat [û] Xundin

Îcar jî ji we ra li ser xundinê du-sê gotin[an] bibêjim. Dilê min[78] da ji we ra başbûnê wê bibêjim. Usa dixwazim ku navê we ê paqij, mejîyê[79] we ê zelal ji vê[80] tijî bibe.

Îro halê me hun zanin, her ro hun dibînin. Dengê min çiqas derkeve ez bibêm kurmanca nexebitiyan, tiştek nezanin, ji boyî wê usa belengaz mane.

Îro gelek kurmanc xwandin nizanin, nivîsandin nizanin, werin li derakê, werin li bajêrakî, şixula xwe[81] bîr va dikin, carna destvala dizivirin tên li gund. Gelek car hemû tiştê xwe nastînin. Hinekê wî tînin, hinekê wî dimîne. Hun nivîsandin - jimartinê jî nizanin, ew ê ku ne pir zor e: bi hişê xwe dijmêrin û mijûl in, carina tevlihev dibe. Pir car jî li ber gellek jimarî diheyirin. Usa dest li ser dilê xwe dinêrin. We dixapînin, heqê xwe tiştek nastînin. We nexebitîne, ji bo vê nizanin.

Lê belê ez kurmancê xwe zanim. Zanim ku dilê wan pir li ser xwandinê heye. Pir dixwazin nivîsandinê bie‘elimin.[82] Nuha kitêb ku bikeve destê we hîn[î] we dikin. Reşiya ku dikeve[83] ça‘vê we ew ne

[78] Di metnê de gelek peyvên ku wek “dil ême”, “başbûn ême”, “nav ême” û hwd. hatibûn nivîsandin, me wekî ku niha tên nivîsandin, “dilê me”, “navê me” hwd., nivîsand.
[79] Ev peyv “mûjî” hatiye nivîsandin.
[80] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “بژوی”. Li gorî wateyê “ji wê” ras tir xuya dike.
[81] Di vê nivîsê de “şuxulê xwe” wisa hatiye nivîsandin: “شغل اوخه”. Mirov dikare “şuxul ewxe” bixwîne. Di gelek cîhan de peyva “xwe”, “ewxe” hatiye nivîsandin. Ji bo ku nivîs baş bê fêmkirin, me ew sererast kirin. Wek mînak “tişt ewxe” me kir “tiştê xwe”; “dil ewxe” me kir “dilê xwe”, “kurmanc ewxe” me kir “kurmancê xwe” hwd.
[82] Ev pey “me‘elimin (معلمين)” hatiye nivîsandin. Lê li gorî wateyê pêwîst e “bielimin” be.
[83] Ev peyv wek “dikire (دكره)” hatiye nivîsandin. Lê li gorî wateyê pêwîst e “dikeve” be.

neqş e, ewiya tiştek[î] din ê. Ewiya tişkî xuyanî dide ber ça‘vê we hun çira wê ya nizanin? Hun çira gotinê wê fe‘m nakin?

Ewî jî merivekî mîna me nivîsandîye, merivekî mîna me çêkirîye. Her tişt hûra bûye, mezin bûye, serê wî tije bûye.

Bi hevalê xwe ra jî dide hûrandin. Îro lawê we dere li ‘eskerî, merivekê we dere cîkî, hun dixwazin ji wî ra qaxizekê[84] [bi]-nivîsînin. Gundê we da seyda ku heye, ewiya yan nivîsandin zane ya nizane.

Qaxetê we digîje li dest lawê we dilê wî hunik dibe. Belê nikare buxîne, dibe li cem yekî bira duxîne….

Ew hale mêrekî ra merivekî ra pir şerm e. Çira mektûba xwe ez nanivîsînim, çire lawê min tenê naxwîne.

Ew ne tenê ye, her tiştê me jî kêm e. Îro ça‘vê me heye. Em dibînin, ew qas ‘erd û ‘ezman, ew qas tişt….

Meriv vana hûra bibe çiqa baş e, bizane çiqa rind e. Meriv merivanî[y]a xwe nas nake, carekê bixune hêja xu nas dike. Em meriv in, ma ji bo çi em hatine li dunyayê? Ew qas mexlûkat heye:

Başbûnê wan çi ye? Rabûnê wan çi ye? Ferz e ku em vana bizanin, em vana buxînin, sakûlê xwe jî bişînin li mekteba, em usa[n] mane, bira wan lawê me usa nemînin.

Gere ku em bixebitin, Pêxemberê me mezin mezinê me emr dike, dibê ku: “Hun xwandin bixwazin[85] ji dergûşê heyan mirin[ê].”

Diyarbekirî Fikrî Necdet

Ji Rojnawe[ya], *Sebîlu’r-reşad* we[r]gerî bûye

(Hedîsa şerîf)[86]

من اصبح[لايهتم] بالمسلمين فليس منهم

We[r]gerêd wê

Ev hedîsa ha ji anî Mehmed ‘Akif beg şa‘ir[ê] meşhûr [ê] tirkan bi ziman[ê] şi‘r hatiye gotin, em jî ji bo kurdan tercume dikin, eger tê da kêmasîk hebê lê biborin.

Hewar û Fîzar[a] Misilmanî

Li ku ye misilmanî! Ji me boriye heta merivayî
Eger xelk xapandin e meqsed: kes nake bawerî
Çend misilman[ê] heqîqî min dî: hemû li qebrê da ye
Misilmanî, nizanim heye ema xala min di heşrê da ye
Naxwazim bila bisekinî ji cî xu da ew nav[ê] bê hesab
Nişan[î] min bidin mirovek tê hebî xûna kal û bab
Eger heye bêjin, parîk insaf bikin:
Wiha bê xûn û bê xîret bû: bav û bapîr[ê] we

[84] Ev peyv wek “qa‘iz ku (قاعظ كو)” hatiye nivîsandin. Em bawer in dixwaze “qaxizekê” binivîse.

[85] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “بخواترين”.

[86] Wateya vê hedîsê ev e: Kî derdê misilmanan neke derdê xwe ew ne ji wan e.

Her kes ketibû sewday[ê] cudayî û can[ê] xwe?
Qet bela bibû[n] wek mishef[î] bê şîrazî
Qet dîtibû misilmanî wiha bê ser û binî
Ji birçiyan şer jê dikira bira birayî
Dixwarin goşt[ê] hev wek gur[ê] çiyayî
Ev, ‘irz[a] me ye li bin piyan, laşê me ye li ber san
Ey bê heya, nagirî –qet- meken ji dil û can
Eger ji dîn, eger ji xîret we hebûya nesîbek
Ji xaniyan dernediket dev[ê] yek ji kes nedihat dengek
Wextek – gurek ji dûr dî diçêrî bi ser[ê] xu kerek
Gur li pey belakirin bû ew li pey feqdî giyayek
Ker giya dixwar, gur hat û bela ke ser
Kar ku temam bû paş[î] hewar û fîzar kir
Hal[ê] me ‘eynî; wekî ker û gur e
Eger xîret û mirovayî ev e bila tune be
Dijmin[ê] dîn lût[ê] me girtîye em hêja le pey xwarinê ne
Carek bêjin: hêja em li pey mazînî ne
Bê hesab bes e: pariyek ‘ar bikin
Wext[ê] ‘arî borî carek şerm bikin
Rabine ser xwe naqûsî qelandinî li ser lê danîye
Nîv[ê] welat çû ê mayî jî li ser çûnê ye
Ya rabine piyan bi xî[re]tî wekî şêremêran
Ya texûle xaniyan rûnin wekî jinebîyan

19 Hazîran sene 329 [2 Tîrmeh 1913][87]
(Modanî) X

I‘lan

Sermaye[y] risale[y] *Rojî Kurd* ba le hemû kes me‘lûm bê ke zor bê biza‘e weke me le muştereyekan xerman ricaman weha be ke bedel[î] *Rojî Kurd* le gel poste da ter û bez û boman rewane bifermûn.

Müdîr-i mes’ûl: ‘Abdülkerîm

Matba‘a-i İctihâd

[87] Ji bo tirkiya vê helbesta Mehmed Akif [Ersoy] binêrin li: *Sebîlu’r-reşad,* Cild: 10, Hejmar: 250, 13 Haziran 1329 [26 Hezîran 1913], r. 1; Mehmed Âkif Ersoy, Safahat, Amadekar: M. Ertuğrul Düzdağ, Stenbol, Çağrı Yayınları, 2006, r. 286-287.

Abone: Her yer içün seneliği
on yedi altı aylığı 9 gurûşdur.

Salî heftdeh qirûş e
Şeş mang be noh qirûş e

Nüshası: 40 pâre

Merkez-i tevzî‘î *Rojî Kurd* İdârehânesidir.

Mündericât

Ziya‘-ı ‘Azîm
Milletinize Karşu Vazîfeniz-Bulgaristanlı Togan
Müslümânlık ve Kürdlük-Bâbânzâde İsmâ‘îl Hakkı
İttihâd Yolu-Doktor ‘Abdullah Cevdet
Hulyâ Hakîkat Oluyor-M. Sâlih Bedirhân
“Hêvî”den Ümîdimiz-X. B.
Hurûfumuz ve Teshîl-i Kırâ’at-M. S. Âzîzî
Salâhaddîn-i Eyyûbî
Hâdde-i Efkâr ***

Tiyanûsraw

Bona Kurmancinî Wendakî Mezin
Her Men Bim û Kesî Terînî-Ebdulkerîm Silêmanî
Ibret-Ebdulkerîm Silêmanî
Hişyarbin-M. S. Azîzî
Çîrok-Fû’ad Temo
“Pîroznawe”-Modanî X
Ziman û Nezaniya Kurdan …
Xebat [û] Xwendin-Fikrî Necdet

İhtâr-ı Mahsûs

Gazeteye ‘â’id muhâberât ve mürâca‘ât İstanbulda, Bâb-ı ‘Âli câddesinde, Meserret Oteli karşısında Kürd Talebe “Hêvî” Cem‘iyyeti merkezinde (*Rojî Kurd*) idâresine vukû‘ bulmalıdır.

‘Arz-ı Teşekkür

İntişârımızı tebrîk ile ibrâz-ı teveccüh iden rüfakâ-yı muhteremeye teşekkürât-ı mahsûsamızı ‘arz eyleriz.

İ‘lân

Etıbbâ-yı Mülkiyyeden Haydarî-zâde Ahmed Bey her Pazar günü sabâhdan akşâma kadar Veznecilerde Açıkbaş Eczâhânesinde Kürd fukarâ-yı hastagânını meccânen mu‘âyene ve tedâvî eyler.

Hekîm Xeydarîzade Ehmed Beg

Hemû rojî yekşenbih be xûrayî eczaxane[y] (Açıkbaş) le Vezneciler kurde nexoşekan mu‘ayene deka û ‘ilacîş eda.

Mekteb Müzesi, her sınıf mektebliler içün elzem bir risâledir. Bütün ihtiyâcât-ı tedrîsiyyeyi te’mîn idecek sûretde mübâhis-i mütenevvi‘ayı hâvîdir. Bi’l-‘umûm mekteblilere tavsiye ideriz.

Sâhib-i İmtiyâz
ve Müdîr-i Mes'ûl:
'Abdülkerîm

Târîh-i Te'sîsi:
Gurre-i Receb
1331

Rojî Kurd

'Aded: 3

Jimar: 3

11 Ramazân sene 1331 | Şimdilik Ayda Bir Neşrolunur | 1 Ağustos sene 1329

Bedirhânî Merhûm Hüseyin Ken'ân Paşa

‘Osmânlı Teshîl-i Mesâlih İdârehânesi

Müntesibîn-i hukûkdan Bâbânzâde ‘Abdül‘azîz Bey tarafından ‘umûm vatandaşların ve bi’l-hâssa mensûbiyyetiyle müftehir olduğu Kürd kavm-i necîbinin kâffe-i umûrunu hemân masârif-i zarûriyye bahâsına denilecek sûretde cüz’î bir ücret kabûl itmek üzere bu kere “‘Osmânlı Teshîl-i Mesâlih İdârehânesi” nâmıyla bir idârehâne te’sîsine muvâfık olmuşdur. ‘Ale’l-‘umûm da‘vâ-yı şer‘iyye ve hukûkiyye ve cezâ’iyye der-‘uhde itmekle berâber bi’l-cümle devâ’ir-i resmiyyede mesâlih ta‘kîb ve lâyiha ve istid‘â tahrîr olunacak rehin ile ikrâz ve istikrâz inşâât ve emlâk bey‘ û şirâsı içün nâmûskârâne bir sûretde delâlet idilecek ve’l-hâsıl ‘umûm vatandaşların cümle mesâlihi az bir zamânda müstakîmâne bir sûretde netîcelendirilecek. Erbâb-ı mesâlihe nâmını bâlâda zikr itdiğimiz bu nâmûskâr gencin idârehânesini tavsiyye itmeği vazîfeden ‘add eyleriz.

Merkez-i idâresi: Bâb-ı ‘Âli câddesinde 46 numeroda Resimli Kitâb İdârehânesi fevkindeki dâ’iredir.

I‘lan

Le muntesibîn[î] huqûq Babanzade ‘Ebdul‘ezîz Beg benavî (‘Osmânlı Teshîl-i Mesâlih) idarexaneyêkî kurd wetuwe. Her çend îş û de‘wayî bezor herzan dîbenî. Necmeddîn Efendî Kerkûkîşî legela ye. Hemû kurdekan lazime îşyan bedine em kurde necîbe.

Sâhib-i İmtiyâz
ve Müdîr-i Mes'ûl:
'Abdülkerîm

Rojî Kurd

Târîh-i Te'sîsi:
Gurre-i Receb
1331

'Aded: 3

Jimar: 3

11 Ramazân sene 1331 | Şimdilik Ayda Bir Neşrolunur | 1 Ağustos sene 1329

Kürdlerin Te‘âlîsi

Akvâm da eşhâs gibi başlıca iki gıdâ ile hayâtlarını idâme ve temdîde muktedir olabilirler. Gıdâ-i ma‘nevî, gıdâ-i maddî… gıdâ-i maddî cismen, gıdâ-i ma‘nevî rûhen bekâ ve tefeyyüzüne hıdmet ider. Fakat ihtiyâcât-ı rûhiyyesi münkeşif olmamış ‘akıl ve dimâğı neşv û nemâ bulmamış herhangi bir mevcûd içün ihtiyâc-ı maddîsini ma‘kûl ve müfîd sûretde tedârik itmek müşkil olduğundan ihtiyâcât-ı rûhiyye ve ma‘neviyyeyi ihtiyâcât-ı maddiyyenin rehber-i nûrânîsi ‘add idüb ona katmak bir farîzadır.

Şimdiye kadar en kesîf bir zulemât-ı cehl içinde pûyân olan Kürd kavminin menzil-i mukadderine doğru yürümesi ve akvâm-ı muhtelife-i beşeriyye arasında ‘uhdesine terettüb iden vazîfe-i mukaddeseyi îfâ eylemesi içün karanlık, ‘ârızalı tehlikeli çukurlar uçurumlar taşlar ve tuzaklarla müşkilü’l-mürûr bir hâle gelen ‘azîmet ve te‘âlî yollar ve geçidlerini kuvvetli bir nûr ile kendisine tenvîr itmek lâzımdır. Bütün akvâm bu terakkî ve tefeyyüz yollarını çiğneyerek arabalara, şimendiferlere otomobillere müsâ‘id şâhrâhlar vücûda getirdiler. Kürdün yolu ise çıplak bir vahşetzârdır. Üzerinde pek seyrek ayak izlerinden başka bir şey görünmez. Yabanî ot ve taş ve girdâb hâsıl çıplak ve beyâbân… İşte Kürdün bundan sonra himmetiyle işlek bir şoseye munkalib olması lâzım gelen saha-i muzlim ve mechûl..

Bu tarîk-i mehcûr ve metrûku nûr-ı hidâyetiyle aydınlatacak yegâne bir kuvvet var ise o da bütün akvâmı aksâyı ‘umrâna îsâl iden ma‘ârifdir. Ma‘ârifi sıfır derecesinde bulunan bir kavmin bu gâyeye vusûl içün çekeceği zahmetin ‘azamet ve dehşeti ‘âlî-himmet ve nâdirü’l-emsâl ricâlden başka herkesi ye’s ve hıdmetden titretebilir. Fakat muvaffakıyyetin şerefi iktihâm olunacak müşkilâtın vüs‘atı ile mütenâsibdir. Hatarsız ve zahmetsiz bir zafer, bî-revnak ve bî-ferdir.

Fi’l-hakîka Kürdün bugün -kemâl-i elemle i‘tirâf etmeliyiz- ma‘ârif bahsinde hemân hîç bir şeyi yokdur. Lisân-ı tekellümü zengîn ve rengîn olduğu hâlde lisân-ı tahrîri her dürlü yed-i i‘tinâdan mahrûm tutulmuşdur. Şu hâlde binâyı yeniden kurmak, temeli en sağlam sûretde şimdiden atmak lâzımdır. Târîh huzûrunda ilk bânîlerin şerefi ne kadar vâsi‘ ise mes’ûliyyeti de o nisbetde ‘azîmdir.

Yanlış atılmış bir temel çürük ve eğri bir binânın vücûda gelmesini intâc iderse mi‘mârın bi’l-âhire düçâr olacağı levm û ‘itâb muhıkk hîç bir ma‘zerete mütehammil olamaz.

Bu derece mahrûmiyyet-i ‘irfân içinde yuvarlanan ve yuvarlandığı içün kendisiyle mücâvir olan kavme ve bi’l-hâssa Ermenî vatandaşlarına karşı ‘âlem-i rekâbet ve hayâtda pek noksân esliha-i ma‘neviyye ile mücehhez bulunan Kürd kavmini ‘âdetâ yeniden yetişdirmek ve her şeyden evvel tahsîl-i ibtidâ’iyyesinin neşr û ta‘mîmine çalışmak lâzımdır.

Şüphe yokdur ki Devlet-i ‘Osmâniyye bu noktada Kürd kavminin te‘âlîsine pek çok çalışacak ve her türlü mu‘âvenetin îfâsında terâhî etmeyecektir. Fakat Kürdler mu‘âvenetin en büyüğünü kendi kendilerinden beklemelidirler. Hükûmetce ibzâl idilecek mu‘âvenetin bir muhît-i müstahzarı olmazsa bu mu‘âvenete ya imkân bulunmaz veya imkân bulunsa dahi bir semere hâsıl olmaz. Mekâtib-i

ibtidâ'iyye ve rüşdiyyesi içün bile lâzım olan kitâbları henüz tedvîn itmeyen, bu başlangıç mekteblerine mahsûs mu'allimleri mevcûd olmayan bir kavme resmî bir mu'âvenet pek güçdür. Kürdce ile tanzîm-i tahsîl ve kitâblar tedvîn itmek mümkin olduğu bile nazar-ı şübhe ile görüldüğü bir sırada bezl olunacak mu'âvenet-i resmiyyenin meşkûk muhîtlere serpileceğinden ihtirâz idilmesi vârid-i hâtır olur. Bu ihtirâza mahal olmadığını, Kürdcenin 'ulûm ve fünûne ve tedrîsâta kâbiliyyeti olduğunu isbât etmek Kürdlüğün te'âlî-i ictimâ'î ve ma'nevîsini mukaddes bir hedef-i âmâl 'add iden erbâb-ı gayretin vazîfesidir.

Kürdce lisânının vücûdu bile muhakkak görülmeyen ba'z[ı] mahâfile karşu bu hakîkat-ı basîtayı bir âsâr ile fi'len isbât etmek üzere her şeyden evvel yapılacak birkaç esâslı iş vardır ki bunlar Kürdlük ağacının ruşeymleri sayılur.

Birinci vazîfe Kürdce hakîkî ve sâde bir lisân-ı tahrîr vücûda getirmektir. 'Arabî hurûfâtıyla yazılacak bu lisânı 'Arabî hurûfâtında ıslâhât vücûda getirerek tahrîr itmelidir. Islâh-ı hurûf içün birçok teşebbüsler vukû'a geldi, birçok numûneler tertîb idildi. Bunlardan birini en iyisini Kürdcenin ihtiyâcât-ı husûsiyyesiyle ba'de't-tevfîk bilâ-tereddüd kabûl itmelidir.

Kürdce bu noktada diğer lisânlara nazaran daha ziyâde mazhar-ı suhûlet ve imtiyâz olacakdır. Çünkü diğer lisânlar gibi eşkâl-i hurûfa müte'allik bir 'an'anei sâbıkası, bertaraf idilmesi müşkil bir i'tiyâd-ı kadîmi yokdur. Okumağa başlayacak çocuklar hemân yeni hurûf ile besmele-keş ibtidâr olacaklardır. Ma'mâfîh 'Arabî hurûfunu kabûl itmek şart ve hattâ mevcûd hurûf-ı 'Arabiyyeye nazaran mu'ammâ-engiz 'add idilen ba'z[ı] eşkâl-i cedîde ve garîbeden tecerrüd elzemdir. Hurûf-ı 'Arabiyyenin hâl-i hâzırından biraz daha basît bir şekil kâfîdir çünkü nihâyet Kürd şark 'â'ilesinden ayrılamaz. Arnavud Latincilerini taklîd itmek cinâyetdir. İkinci nokta Kürdceye en lâzım kitâbları tahrîr itmek, meselâ sarf û nahv ve bi'l-hâssa bir lugât kitâbı vücûda getirmektir. Bunun ehemmiyyet-i fevka'l-'âdesini îzâha lüzûm görmem. Bunlar olmayınca ne tahsîl, ne ma'ârif ne hîç bir şey vücûda gelmez. Mekteb yapmak etfâli bir binâ içinde toplamak demek değildir.

En mübrem ve zarûrî kitâblar vücûda getirildikten sonra ibtidâ'î ve rüşdîyi şâmil olmak üzere birkaç numûne mekteb ihdâs ve te'sîsi en esâslı bir meşgaleyi teşkîl eylemelidir.

Yazı, kitâb ve mekteb… İşte Kürd münevverü'l-fikirlerinin Kürdlüğün terakkiyyât-ı ictimâ'iyyesi içün başlıca nazar-ı dikkatlerini celb etmek lâzım gelen üç madde-i esâsiyye… Basît görünen bu işin pek güç olduğunı i'tirâf itmelidir. Bu üç sehpâ-yı terakkînin mütevakkıf olduğu yegâne kuvvet gayret ve pâradır.

Kürdler diğer ba'z[ı] akvâmın yaptığı gibi Alyans Fransez, Alyans Îsrâ'iliyyet şeklinde bir ittifâk-ı ma'ârif-cûyâne vücûda getirirler. Siyâsiyyât ve siyâsiyyâna temâs iden sâ'ir meşâgil ile 'alâkadâr olmamak üzere münhasıran ma'ârif ve ma'ârif-i ibtidâ'iyye ile iştigâl idecek bir hey'et te'sîsine muvaffak olurlarsa yalnız Kürdlüğe değil Müslümânlık ve 'Osmânlılığa da en mühim bir hıdmetde bulunmuş olacaklardır.

Evvelce iddi'â itmiş olduğum vechile

Kürdleri her ne sûretle olursa olsun cehâletden kurtarmak anları meydân-ı rekâbetde kendilerini yutmağa müheyyâ ve mücehhez diğer ‘anâsırın galebesinden masûn kılmak yalnız vâcibe-i kavmiyyet değil ‘aynî zamânda vâcibe-i diyânetdir. İslâmiyyetin mühim bir kitlesinin cehâlet ve sefâlet içinde yok yere mahv ve hebâ olub gitmesi insâniyyet ve İslâmiyyete bir gadrdır.

Kürdler içün çalışmak isteyenler mesa‘îlerini bu şekle ircâ‘ itmedikçe hayırlı bir iş görmezler. Sanırız Kürdlükle ‘alâkası olan her ferd münhasıran umûr-ı ma‘ârife muhattas olmak üzere her ay kendi iktidârıyla mütenâsib cüz’î pek cüz’î bir mu‘âvenet ibrâz eyler ise îzâh itdiğimiz gâyeye vusûl mümkin olacakdır. Te‘âvün hissi ancak bu sûretle zâhir olacak bir mevcûdiyyet-i müştereke bulunduğu anlaşılacaktır.

Bâbânzâde İsmâ‘îl Hakkı

Hayât-ı Meşâhîr

Bedirhânî Hüseyin Paşa

Haber-i pür hüzün ve mâtemini geçen nüshamızda yazdığımız Bedirhânî merhûm Hüseyin Paşanın tercemei hâlini de yazacağımızı va‘d itmiştik: Binâ’en-‘aleyh incâz-ı va‘d eyliyoruz:

Hüseyin Paşa-i merhûm: Seyfullahü’l-meslûh Hâlid bin el-Velîd hazretlerinin nesl-i necîb ve mübârekinden Kürdistânın son Botân Emîri Bedirhân Paşanın oğludur, 1275 târîhinde Giritin Kandiyyesinde tevellüd itmiştir.

Mebadî-i ‘ulûmu hâne-i pederde mu‘allimîn-i husûsiyyeden tahsîl itmiş ve pederinin vefâtından sonra Şâmda i‘dâdî-i ‘askerîye dâhil olmuş ise de ikmâl itmeden terk eylemiştir.

Rusya muhârebesinin hîn-i zuhûrunda henüz on dokuz yaşında bulunan merhûm müşârün-ileyh: dîn ve devletine hıdmet eylemeği şi‘âr-ı mevcûdiyyetinin en esâslı ve lâzım bir farîza-i mühimmesi hükmünde telakkî itdiğinden o sinn ve sâlinde bile devlet-i metbû‘asının nekbetine cân ve kanıyla iştirâk itmek istemiştir: mürâca‘atı mazhar-ı lutf-ı is‘âf olunca derhâl Adanaya gitmiş ve oradan üç bin beş yüz Kürd köylüsü toplayarak harbe iştirâk eylemiştir. Evvel gazâ-yı mübârekde istihkâr-ı hayât idercesine cidden hârikalar ibdâ‘ itmiş ve besâlet ve fedakâriyyenin en ‘ulvî ve parlak numûnelerini göstermek sûretiyle kendisi birkaç yerinden mecrûh olarak ve rüfekâ-yı cihâdı olan Kürdlerden üç bini mütecâviz şehîd bırakarak İstanbula ‘avdet eylemiştir. Hüseyin Paşanın dahi sâ’ir efrâd-ı hânedânı gibi vatan-ı aslîdeki mevrûs-ı ecdâd ve emvâl ve emlâkının mağsûb olmasına mebnî ‘azm-i civânmerdânesinden başka sermâye-i inti‘âş ve hayâtı olmadığından ve bu fedâkârlığa karşı mev‘ûd olan lütfun derîğ idilmesinden dolayı ve bi’z-zarûr hisse-i ırsiyyesini istircâ‘ ile yaşamak için vatan-ı aslîye ‘azîmet mecbûriyyetini hiss itmiş ve birâderi ‘Osmân Paşa ile berâber Kürdistâna ‘azîmet eylemiştir: Hükû-

met-i Hamîdiyyenin vehm-i ma‘lûmuna binâen orada bulunmasına emniyyet idilemeyerek cebren i‘âdeleri teşebbüsüne düşülmüş ve sevk olunan taburların iş görememesine mebnî birâderleri Bahrî Paşa gönderilerek iknâ‘ sûretiyle tav‘an getirilmişlerdir.

Bundan bir zamân sonra Şâma nefy idilmiş ve orada birkaç kaymakâmlıkda bulundukdan sonra Limni mutasarrıflığına tereffu‘ itmiş, oradan da Antalyaya tahvîl eylemiş ve fakat Antalyanın meşhûr ‘Ömer (…)[1]sunun mezâlimine hâ’il olmak yolunda ‘azm-i vazîfe ve ma‘delet-perestânesi Arnavud Ferîd Paşanın infi‘âlini mûcib olmuş ve ‘azl idilmiş ise de bir müddet sonra Yozgada ta‘yîn olunmuş ve orada bugüne kadar zebânzed olan istikâmet ve gayretiyle terfîh-i zîr-destâne çalışmakda iken Bermekîlerin felâket-i târîhiyyesine bir numûne olan Bedirhânîlik vak‘a-i ma‘lûmesinde[2] Nablusa nefy idilmiş ve orada menfî kalması bile Ömer (…)[3]nun intikâmıyla münşe‘il dil-i Ferîdin âteş-i gayzını söndürememiş ve bir altun madalya ihsânıyla oranın mutasarrıfı bulunan Şâmlı ‘Azîzin mu‘âvenet-i gadr ve i‘tisâfını kazanub bir mektûbdan dolayı mü’ebbeden kal‘abendlikle Tâ’ife nefy eyleyerek hûrşîd-i hürriyyetin dem-i mes‘ûd inşirâkına kadar Midhat Paşa-i merhûmun târîhî odasında mahbûs kalmışdır.

İnkılâbın teba‘a ve hükûmet arasındaki emniyyet-i mütekâbelenin esâsını teşkîl eylediğinden mutma’in olan Hüseyin Paşa artık huzûr-ı bâl ile vatan ve kavmine hıdmet eylemek zamânın hulûlüne i‘timâd eylemiş olmağla bu emniyye-i vicdâniyyesine, devletine Kürdlükden bir ‘unsur-ı sâdık ve fa‘âl yetiştirmek sûretiyle revnak vermek istemiş ve Kürdistâna gitmişdir: hayâtının son nefesine kadar bu maksad-ı hudâ’înin peşinde koşmuş ve bu arada Kırşehri mutasarrıflığına ta‘yîn kılınmış ise de zevk-i vicdânı ve sa‘âdet-i hayâtiyyesini yalnız Kürdlüğünün te‘âlîsinde aradığından kabûl itmemiştir. Bu arada zuhûr iden harb-i hâzır üzerine kırk bin kadar Kürd gönüllü fedâ’îsi hâzırlayarak harbe iştirâk eylemek istemiş ise de muvaffak olamamışdır.

En nihâyet Midyât kazâsında dağa çıkmış olan Çelikli Dervişin bi’t-te’mîn husûl-i mutâva‘atına me’mûr idilerek ile gitmiş ve bu seferin eylediği meşâkk ve merâmından hastalanarak yapılan bir ‘amele-i cerrâhiyye netîcesinde irtihâl ile Kürdlüğün rûh-ı mecrûhundaki medfen-i ebedîsine karışmışdır. Rahmetullâhi ‘aleyhi rahmeten vâsi‘a.

[1] Burada bir kelime okunamadı: لولو.

[2] Bedirhanilik vakasından kasıt 1906 yılında İstanbul Şehremini Rıdvan Paşa’nın öldürülmesi sonrasında bütün Bedirhan ailesinin sürgün edilmesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Lütfî (Ahmed Ramiz), *Emir Bedirhan*, Hazırlayan: Osmanlı Kaynaklarında Kürtler Çalışma Grubu, bgst yayınları, İstanbul, 2007.

[3] Aynı kelime burada da geçmekte ve okunamamaktadır.

Kılıcdan Evvel Kalem

Kalemden maksadın ma‘ârif-i ‘umûmiyye olduğunu îzâha hâcet göremem; bununla demek istiyorum ki cihân-ı ‘ilm û ‘irfânda istifâza-i nûr ve hayât idemeyen bir kavim.. Bir millet; yalnız kılıcıyla.. Silâh ve şecâ‘atiyle mazhar-i i‘tilâ ve terakkî olamaz ve hattâ te’mîn-i bekâ bile eyleyemez ve bu iddi‘âya da Kürdlüğün bugünkü hâl ve hayâtından büyük ve cânlı bir şâhid gösterilemez.

Kürdlüğün meftûr olduğu şecâ‘at-ı ırsiyye ve asâlet-i ‘ırkıyyesiyle edvâr-ı evvelîn-i İslâmiyyeden beri orduların ilk saflarında bulunmak meziyyetini göstermiş ve bu meydân-ı ma‘âlî-perestîde dâ’imâ hârikalar ibdâ‘ eylemiş ve fakat ma‘a’t-te’essüf bütün buna rağmen hîç bir vakit mensî ve mehcûr kalmak bahtsızlığından tahlîs-i nefs idememişdir.

Bu, kalemden ziyâde kılıca ehemmiyyet vermekle ‘ilimsiz ve ma‘rifetsiz kalmak sakâmetinden inbi‘âs eylemiştir.

Esâsen ‘âlim ve ‘ârif olmak biz Müslümânlar için en lâzım ve mecbûrî bir vecîbe-i dîniyyedir; hallâk-ı cihân, nev‘-i beşeri seciyye-i ‘ilm ile tezyîn iderek mazhar-ı tekrîm eylemişdir; ebû’l-beşer Âdeme ta‘lîm-i esmâ buyurduktan, ya‘nî bilgi sâhibi eyledikten sonra bir pâye-i bülend bahş itmiş ve melâ’ike-i kirâma da kendisine secde eylemelerini fermân buyurmuşdur[4].

Demek pür sa‘d û ikbâl bir pâye-i bülend ve zî-ihtişâma su‘ûd için bize itbâ‘ı dînen farz olan ezelî ve ilahî bu kânûn-ı hilkat ve hayâtı ihmâl itdikçe elde istediği kadar keskin kılıclar ve bâzûlarda da en hâriku’l-‘âde kuvvetler olsun.. Yine te’mîn-i bekâ ve ‘izzet yolunda sarf olunacak bütün sa‘y ve himmetler heder ve gayr-ı müsmirdir.

Gurûrumuza ne kadar acı gelirse gelsün; hakîkati i‘tirâfdan çekinmemeliyiz; bugün yedi sekiz milyon Kürd bahâdırlarından terekküb iden bir kitle-i mehîbenin makrûn-ı ihtizâr olan şu vaz‘-ı mensî ve mehcûrunu nazar-ı im‘ân ve mütâla‘aya[5] alacak hîç bir vicdân tasavvur idemem, ki müte’ellim olmasın; inkâr olunamaz ki bugün bu dereke-i sukûta düşen bu kavim, kâbiliyyet-i hayâtiyyeden mahrûm ve bî-nasîb o kadar müşkil bir mevki‘de bulunuyor, ki içinde yaşadığı ‘â’ilece bile ağır ve müsteskal bir yük şeklini almış ve bu cism-i ‘â’ilenin mütefessih bir ‘uzvu olmak tehlikesini göstermekde bulunmuşdur ki çürüdüğünden değil çürüdeceğinden korkularak kesilmek ve atılmak beliyyesine ma‘rûz bulunmakdadır.

Bizim bütün bu elembâr mesâ’ib ve merdûdiyyetlere kesb-i istihkâk ile eylemekliğimize en başlı sebeb ‘ilm û ‘irfâna olan mübâlâtsızlık ve bi’n-netîce ‘asr-ı hâzır için lâzımü’l-ittibâ‘ desâtir-i hayâtiyyeden gâfil bulunmaklığımızdır; Kürdlük nasıl unudulmasın ve nasıl efkâr-ı bâtıla ve merdûdeye hedef olmasın ki mevcûdiyyet-i mâddiyye ve ma‘neviyyesini ta‘rîf idecek mestûr ve müdevven bir târîhi yok… Ahvâl-i ‘umûmiyyesini i‘lâm… Kendisine tevcîh idilen ve idilegelen isnâdât ve müfteriyyâtı redd ve nefî idecek vesâ’it-i efhâmiyye ve iblâğiyyesi mefkûd!...

[4] وعلم آدم الاسماء.. âyet-i kerîme. [Bu dipnot metnin orijinaline aittir. Referans verilen ayet *Kurân*’da Bakara suresi, 31. ayettir. Manası: Ve Âdem’e isimleri öğretti.]

[5] Metnin orijinalinde “mu‘âla‘a (معالعه)” şeklinde yazılmışsa da doğrusu “mütâla‘a” olmalıdır.

Kendimizi içinde bulunduğumuz şu hâl-i ‘adem-âlûd ile sağır ve dilsiz bir âdeme benzetiyor ki huzûr-ı hâkime gelmiş iddi‘â-yı hukûk eyliyor. Hâlbuki beyân-ı müdde‘âdan bile ‘âciz bulunan bu bî-çâre müdde‘înin bir muhâmîsi de yok.. Hasım; gâyet zekî ve hukûk-şinâs… Yaygaracı ve şarlatan… Bundan başka kendisinden bin fazla muktedir muhâmîler ve müdâfi‘leri var; şimdi bî-çâre müdde‘î sâ’ika-i ‘acz ile…. ‘Âlemin merhamet ve kanâ‘at-i vicdâniyyesinden başka bir istinâdgâh-ı ümîdi bulamıyor… O, mütemâdiyen bu serâb-âlûd vâhim-i ehemme ile koşuyor ve yalvarıyor: hâkim ne yapsın? Zavâhire inkıyâd ile müdde‘înin hakkını ibtâl ve müdde‘î-i ‘aleyhe veriyor; hem bin dürlü ricâ ve minnetle de kabûl itdirebiliyor:

İşte hâl ve vaz‘iyyetimizi ta‘rîf iden bir misâl… Ve emîn ol ey benim cefâ-dîde Kürdlüğüm; bugün sen, o kadar ma‘dûm ve mensî bir mevki‘-i ictimâ‘iyyede bulunuyorsun ki sana senden başka imdâd idecek ve kuvvet verecek hîç bir hâmî ve mededresin yokdur. Sen kendinden başka hîç bir menba‘dan istifâde-i kuvvet ve hayât idebilmek imkânından mahrûmsun…. Onun için çalış ve gayret et… Te’mîn-i bekâ ve mevcûdiyyet idebilesin…..

Fâzıl-ı muhterem ‘Abdullah Cevdet kavimdaşımız [Bir Hitâb][6] ‘unvânlı makâlesinde ‘aynen böyle diyordu [bir millet, ki mazbût ve mükemmel olarak bir târîhi yokdur. O millet hîç yaşamamış gibidir, Kürdlerin târîhi var mı?...][7] Tabî‘î hayır… Ah bilir misiniz bu hayır… Cevâb-ı nefînin bize olan zararı ne dereceye kadar mühim ve büyükdür?...

[6] Köşeli parantez metnin orijinaline aittir.
[7] Köşeli parantez metnin orijinaline aittir.

Kürd mâzî-i hayâtında öyle büyük ve mu‘azzam ‘âlimler.. dâhiler.. şâ‘ir ve edîbler yetişmişdir, ki bugün elde mazbût ve müdevven bir târîh olmamak yüzünden bir Kürd nazarında Kürdlük kadar mensî ve mechûl kalmışlardır.

Şeyhü’l-islâm Ebu’s-su‘ûd; müverrih İbnü’l-esîr ve Ebu’z-zadrâ[8], Monlâ Gürânî, Şeyh Ahmed-i Cizirî, Harîrî gibi e‘âzım-ı ‘ulemâ: Fuzûlî ve Nef‘î, Ahmed-i Hânî, Mevlevî, Kurdî, Harîk, Nâlî; [daha dün içimizde olub hepimizin tanıdığı][9] Hâcı Kâdir ve Şeyh Rızâ gibi… Fuhûl-ı şu‘arâ ve üdebâ hep Kürdlükden yetişmişdir.

Târihin Levîn kal‘asında doğub Tikrîtde terbiye ve tahsîl gördüğünü mevsûkan haber verdiği Salâhaddîn-i Eyyûbîyi bile kendimize mâl idebilmek hakkını gâ’ib etmiş bulunuyoruz; Kudüsün istirdâdında, ilk cum‘a namâzında şeyhü’l-islâmı Kâdı-i Fâzılın,

الحمد لله، ذلت دولة الصلبي
وعز بالكردي دين المصطفى العربي[10]

Matla‘lı hutbe-i manzûmesi rehâkârı İslâmiyyet olmak şerefini ihrâz iden bu mu‘azzam Kürdün Kürdlük için ne kadar fahr-âver olduğuna rağmen bu darbe-i ihmâl ve nisyâna uğradılmasının bizim için büyük ve mûcib-i şeyn ve ‘âr bir cinâyet-i târîhiyye tasavvur idilemez. Demek istiyorum ki târîhsizlikten zarar ve ziyânımız şudur ki mevcûdiyyet-i kavmiyyemizi gâ’ib iderek mahkûm-ı inkırâz ve nisyân olmak ‘arefesinde bulunuyoruz, hayâtî olan bu zarardan büyük bir haybet ve hüsrân mümkin olamaz;

[8] Bu isim metnin orijinalinde şöyle yazılmıştır: ابو الضدر. Okunuşundan emin olamadık.
[9] Köşeli parantez metnin orijinaline aittir.
[10] Tercümesi: Haçlıların devletini zelil eden ve Arap Mustafa’nın dinini bir Kürt ile yücelten Allah’a hamd olsun.

ikincisi de hayât-ı matbû‘âta tamâmıyla bî-gâne duruşumuzdur; efkâr-ı ‘umûmiyyeyi husûle getiren ve ona mu‘ayyen bir istikâmet veren matbû‘âtdır. Matbû‘âta i‘tinâ itmeyen bir milletin efkâr-ı ‘umûmiyyesinde mu‘ayyen bir hedef olamaz; efkâr-ı ‘umûmiyyesine sâlim ve metîn bir mecrâ veremeyen milletlerin kuvâ-yı tabî‘iyyesi de vâsi‘ bir tarlaya dağılmış sular gibi heder olub gider: Ve binâen-‘aleyh işte o milletler dâ’imâ bu gaflet yüzünden câmi‘asız yaşamak ve günün birinde gâ’ib olub ortadan kalkmak ve kaldırılmak tehlikesinden kurtulamaz; nitekim iyi düşünecek olursak bu maraz-ı dehhâşın ihzâr eylediği mevt-i muhakkakın a‘râzını kendimizde görüyor ve ‘arefe-i izmihlâlde olduğumuz nefsimizde tahakkuk idiyor.

Binâ’en-‘aleyh biz, eğer fevk-i şe’âmetimizde müstehzî kahkahalarıyla bize her lahza hüsrân ve izmihlâli haber veren yevm-i nuhûsenin lisân-ı nevha-gerini mikrâs-ı ‘ilm ve ma‘rifetle kesüb milliyyetimize sâhib olmak… Evet; o sa‘âdete irmek için kuvvet ve imkânın bütün kudret ve ma‘nâ-yı şâmiliyle çalışmazsak; ve bu emniyyenin hulyâ-yı pür-zevk ve inşirâhıyla yalnız gündüzleri değil; geceleri de uyanık kalub koşmazsak felâh ve selâmetden ümîd-vâr olmak kadar bir vâhime-i cinnet tahayyül idemem:

Ma‘mâfîh ben, beni bütün bu mâtem-i te’essürât içinde giryân ve nâlân olduğum her dem-i pür-melâlimde bile Kürdlükde gördüğüm ve mürûr-ı zamânda kıymet ve mâhiyyetini zâyi‘ eylemediğine kâni‘ olduğum ‘ulvî meziyyetler vardır, ki rûhum pür-nûr-ı emellere müstağrak oluyor; şevk ve heyecânım artıyor: koşmak.. Yalnız bu emniyye-i rûhuma varmak için koşmak istiyorum: onun için kalbim: îmân ve itmi’nân ile olarak bağırmak ve anlatmak istiyor… Biz ölmeyiz ve öldürülemeyeceğiz.…..

Lakin sen, ey Kürdlüğümün nûr-ı şebâbı: bu ma‘reke-i pür-şân ve cidalde en ağır vazîfe sana düşüyor; mevâni‘-i berendâz ve müşâkil-güdâz ‘azm û himmet… Sermedî sa‘y-i fütûr-ı nâ-pezîr.. İşte yegâne iki çâre-i selâmet ve sa‘âdet….

O hâlde yine tekrâr idiyorum, ey ‘azm-ı şebâb!.. Sen, o Nûh-ı halâskârsın, ki hasta ve öksüz Kürdlüğün seninle… Senin ‘azm û himmetinle.. Senin dest-i rehâkâr-ı âhenînle bu tûfân-ı cehâletden kurtulacak; ve sâhil-i felâh ve necâta varacak…. Emîn û metîn hatvelerle bu ‘ulvî ve mukaddes maksad-ı vicdânımıza doğru koşalım hîç şübhe itmeyelim, ki bu gecenin zulâm-ı kesîfi bizi o sabâh-ı pür-hayr ve sa‘âdete îsâl idecek…..

Sen de ey şîr-i afyon-hârın gafletinden istifâde itmek isteyen dest-i felâket… Emîn ol… Kürdlüğüm, şu dâ’ü’l-cümûd cehâletinden kurtulacak.. Zinde ve çâlâk bir vesbe-i şîrâne ile hedef-i maksûdına çıkacak ve yaşayacakdır.

Yalnız sen, ah ey ümîd.. Râh-ı sa‘yımızı tenvîr it, ey necm-i ümîd….

لا تغرر بليال نام حارسها
ولا بدولة فسق وأنت فارسها
إن الأفاعي وإن لانت ملامسها
عند التقلب في أنيابها العطب[11]

Sâlih Bedirhân

[11] Tercümesi: Bekçisi uyuyan geceye aldanma, askeri olduğun o fasık devlete aldanma, yılanların teni ne kadar yumuşaksa da, döndüğünde dişinde zehir vardır.

Kürd E‘âzamı Huzûrunda

Salâhaddîn-i Eyyûbî

Mâ-ba‘d

Sultân böyle bir muhâtara-i ‘azîmeden halâsını, cenâb-ı Hakkın kendi vücûduyla husûlünü murâd itdiği bir emr-i ‘azîm içün olduğuna haml iderek mücâhedesine devâmı farz-ı ‘ayn bilmişdir.

Gâlibiyyetler kadar, o gâlibiyyetlere nisbetle hayâtında pek çok az tesâdüf itdiği, muvaffakıyyetsizliklerden de muzâ‘af bir ‘azm û cesâret alan Salâhaddîn te’emmülü bile ‘akıllara hayret verecek derecede az bir müddet zarfında, o kadar az bir kuvvet ile Sûriyenin imdâdına koşduğu vakit Saydada Kudüs kralına Arden nehri civârında Trablusşâm kontuna indirdiği darbelerle Ehl-i Salîbi sersemletmişdir.

Bu muzafferiyyât tevâlî iderken Konyada hükûmet iden Selçukîlerden Kılıç Arslan yirmi bin kişilik bir kuvvetle şân-ı İslâm-perveriye yakışmayacak sûretde Devlet-i Eyyûbiyyeye tâbi‘ Hısn-ı Ru‘bân kal‘asına tecâvüz itmiş olduğundan Salâhaddîn tarafından bin kişilik bir kuvvetle üzerine gönderilen birâderzâdesi Takiyüddîn de bir gâlibiyyet-i ‘azîmeye mazhar oldu.

Bu muzafferiyyetden sonra Salâhaddîn hem dimâ-i İslâmı dökmemek, hem de Müslimîni düçâr-ı sefâlet itmemek içün gerek ümerâ-yı İslâmiyye ile gerek civâr Ehl-i Salîb hükûmetleriyle ‘akd-i musâlaha itmişdir.

‘Ayn[ı] sene zarfında Sûriyede zîk-ı ma‘îşet ile muztarib olan birçok ‘â’ileleri Mısıra nakl ile terfîh itmişdir ki sultânın ‘ulüvv kadr û kemâlini isbât idecek şevâhid-i ‘âdiledendir.

Bu sıralarda idi ki Seyfeddîn ile Sultân Sâlihin vefâtlarında velî‘ahd ta‘yîn eyledikleri Sultân ‘İzzeddîn Mes‘ûd bin ‘İmâdüddîn hamiyyet-i İslâmiyyesini pâ-mâl iderek Salîbiyyun ile müttefikan Memâlik-i Eyyûbiyyeye hücûm itmişlerdir. Sultân Salâhaddîn dört sene mütemâdiyen düşmanlarla muzafferâne harb itdikten ve Atabek memâlikini hemân kâmilen zabt eyledikten sonra ümîdsiz bir hastalığa mübtelâ olmağla Devlet-i Eyyûbiyyeye mu‘ayyen bir vergü vermek ve yalnız Fırât nehrinin diğer cihetindeki arâzî onda kalmak üzere ‘İzzeddîn ile ‘akd-i musâlaha olundu.

Bu muhârebenin imtidâd itdiği dört sene zarfında Salîbiyyûn memâlik-i İslâmiyyeye ta‘addîden geri durmadılarsa da “ta bahr-ı Sefîd sâhilinden Kürdistân dâhiline mümtedd olan mesâfe-i gîrûdâr içinde güyâ bir kerâmetle ta‘addüd idermiş gibi” düşmanın hücûm ve savletini her noktada kesr iden Salâhaddîn Kudüs hükûmetini de dört sene müddetle mütâreke ‘akdine mecbûr eylemişdir. Lakin daha mütârekenin birinci senesi Ehl-i Salîb nakz-ı ‘ahd iderek başlıca ümerâsından olan “Renodo Şatilyon” Müslimîni ‘ale’t-tevâlî bîzâr, ticâretlerini ihlâl, kârbânlarını gasb itmekten geri durmamakla Kudüs kralına vukû‘ bulan sulh-perverâne iltimâs da müsmir olmadığından Salâhaddîn bi’l-mecbûriyye te’dîbe kıyâm ile Taberiye gölünün etrâfında ba‘z[ı] mevâki‘-i mühimmeyi zabt eylemiş ve üzerine gelmekde olan Ehl-i Salîb kuvve-i ‘azîmesiyle Taberiye gölü civârında vukû‘ bulan hûn-rîzâne bir muhârebede düşman ‘azîm telefât vererek mağlûb ve birçok ümerâsıyla berâber Kudüs Kralı “Guy Dolozinyan” esîr düşmüşdür.

Sultân-ı İslâm bi'l-cümle mağlûbîn ve üserâya[12] fevka'l-'âde ikrâm ve istirâhatlerini te'mîn iderek cümlesini fazâ'il-i 'âliyyesine hayrân ve meftûn itmiştir. Üserâdan yalnız "Renodo Şatilyon" Salâhaddînin seyf-i 'adâletinden kurtulamamışdır ki sebebi de vaktiyle merkûmun İslâm 'aleyhine irtikâb itdiği cinâyetlerden dolayı kendisini katle yemîn itmesiydi.

Taberiye gâlibiyyetini müte'âkib 'Akkâ, Saydâ, Beyrût zamîme-i Memâlik-i Eyyûbiyye olmuş, artık Kudüsün muhâsara ve zabtına bir mâni' kalmamış idi.

Salâhaddîn ilk evvel muhâsarada şehri pek ziyâde tazyîk itmeyi şân-ı merhametine lâyık göremeyerek halkı teslîme da'vet itmiş ise de İslâm eline geçen memleketlerden hicretle Kudüse ilticâ iden elli, altmış bin kişinin son demlerine kadar mukâvemete karâr vermeleri sultân-ı İslâmı ibrâz-ı şiddete ve nihâyet kal'ayı da sukûta mecbûr itmişdir (583).

Kudüs-i şerîf İslâm eline geçerken ahâlîsinin mazhar olduğu müsâ'idât ve merhamet Salîbiyyûnun biraz insâfperver olan sınıf-ı rûhânîsini bile o koca sultâna hürmet itdirmişdir.

Kudüsün istîlâsı Avrupa 'âlem-i ta'assubunu yine çıldırtdı, orada beyyine vâveylâlar kopardı. Bu haber üzerine Papa Üçüncü Urban menzûlen vefât idüb yerine geçen Sekizinci Gregor ve Üçüncü Kleman âteş-i ta'assubu alevlendirmek için her tarafa hatîbler gönderdiler. Almanya İmparatoru Frederik Barbaros, İngiltere Kralı Arslan Yürekli Rişar, Fransa Kralı Filip Ogüst ve daha birçok zâdegân, ruhbân Kudüsü kurtarmak içün 'ahd û peymân itdiler. Bu üçüncü sefer-i Salîbiyye, diğer seferlerden daha mükemmel ve daha ziyâde tecrübelere ri'âyetkâr olarak başlıyorlardı. "Bu def'a masârif-i harbiyye içün 'umûmen emlâk ve 'akâr ve vâridât üzerine kilisâ mâlikâneleri dahi dâhil olduğu halde bir 'aşr vaz' olundu ki "aşr-ı Salâhaddîn" tesmiye olunmuşdur. Bu vergüyü her kim vermez ise evvelce aforoz olunmuş idi. İşte Avrupa bu def'a bu derece hırs ve şiddet ile savlete hâzırlanıyordu.

Ehl-i Salîbin bu tedârikâtını evvelden bilen Sultân Salâhaddîn tedâbir-i mukteziyyeye tevessül ile Halîfe-i 'Abbâsî Nâsırüddînullahdan istimdâd itmiş ise de zerre kadar semeredâr olmayınca nâ-çâr Mısır, Sûriye ve Kürdistân 'askerine münhasır kalan cüz'î kuvvetiyle 'Akkâ pîşgâhında karşılaşmağa mecbûr kalmışdır. Buradaki muhârebeler 'asker-i İslâm içün başdan başa ıztırâblar, mahrûmiyyetler, sefâletler, fakat 'ayn[ı] zamânda, şân ve şerefler, zaferlerle mâlâmâl olduğu hâlde iki sene devâm itmişdir. Bu müddet zarfında halîfe-i 'Abbâsîye vukû' bulan diğer bir istimdâdı da fâ'idesiz kalınca bir yandan Rûm İmparatorluğu, diğer tarafdan Konya Selçuk Hükûmdârı Kılıç Arslan ile te'mîn itdiği ittifâklar sâyesinde mesâ'ib-i İslâmı tahfîf itmişdir. Rûm imparatoru Salîbiyyûna o derece rû-yı iltifât göstermediği gibi Kılıç Arslan da kahramânâne savletlerle mütemâdiyen düşman-ı İslâmı perîşân eylemişdir.

En evvel Almanyadan kalkarak Kudüse doğru hareket iden yüz bin raddesindeki ordu 'Akkâ pîşgâhına gelinceye kadar açlık, meşakk-ı seferiyye,

[12] Metnin orijinalinde "esriye (اسریه)" şeklinde yazılmışsa da doğrusu "üserâya" olmalıdır.

hastalık ve Selçukîlerin kılıçlarıyla yedi bine inmiş idi.

Peyderpey Fransız, İngiliz, İtalya, hattâ Danimarkadan gelen Ehl-i Salîb ‘Akkâ etrâfında gitdikce kalın bir çenber teşkîl itmiş idi. Sultân Salâhaddîn Harrûbe dağında ahz-ı mevki‘ iderek mahsûrînin hâricle münâsebetini muhâfazaya cehd iderdi. Lakin nihâyet, ‘Akkâ, altı, yedi yüz bin kişilik bir kuvve-i sâ’ile önünde iki sene mukâvemetden sonra râm olmuşdur ki bu müdâfa‘anın ‘ulüvv ve metânet rûhunu isbât ider.

O sıralarda Filib Ogüst İngiltere kralına iğbirârına mebnî memleketine ‘avdet itmekle Ehl-i Salîb ordusunu tek başına idâre iden Arslan Yürekli Rişar Sultân Salâhaddînin hastalığından intihâz-ı fırsat iderek Yâfayı zabt itmişdir. Salâhaddîn-i Eyyûbî Ersûf muhârebesinde hemân külliyen perîşân olduğu ve bir maraz-ı müzminin te’sîriyle muzdarib bulunduğu hâlde yine Salîbîlerin harekâtını nazar-ı im‘ândan kaçırmamakda ve onların ileri doğru her hatve-i haretine mâni‘ olmakda idi. Bunun için de birtakım kal‘aları tahrîb itdikden sonra Kudüsü de iyice ta‘mîr ve tahkîm itmişdir.

Rişar, artık kendisi içün bir melce’ bulamadıktan başka İngiltereye ‘avdetini îcâb, hattâ tesrî‘ idecek haberler dahi aldığından Yâfa ile Sûr arasında bulunan sâhil Ehl-i Salîbe kalmak ve Hıristiyanlar silâhsız olarak Kudüsü ziyâret idebilmek şartıyla 588 senesi Şa‘bânı gurresinde üç sene, üç ay, üç gün müddetle ‘akd-i mütâreke olundu.

Sultân Salâhaddîn-i Eyyûbî Ehl-i Salîbin pây-ı tecâvüzünü mülk-i İslâm üzerinden böylece çekdirdikten sonra gâye-i âmâlı olan refâh-ı Müslimîn ve ‘umrân-ı bilâd emrinin îcâb itdiği tedâbîri tasavvur eylerken ‘illet-i müzminesinin iştidâdıyla elli yedi yaşında, Mısırda irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemişdir[13] (gice 27 Sefer 589) rahmetullahi ‘aleyh rahmeten vâsi‘a.

“Müşârün-ileyh misli nâdir gelen e‘âzım-ı mülûk ve hükûmdârândandır. Şecâ‘at, ‘adâlet, mekremet gibi üç haslet bir güzîde-i zâtında tecessüm itmiş idi.. Yapdığı şeyler istitâ‘at-ı beşeriyyenin fevkinde idi.” Papaların teşvîkâtıyla ehl-i İslâmı katl içün hücûm iden Salîbiyyûn bile min-külli’l-vücûh hâ’iz olduğu fazâ’ilin hayrân ve takdîr-hânı olmuşlardır. Düşmanları ve bi’l-hâssa mağlûbları hakkında begâyet rahîm, teba‘ası hakkında begâyet ‘âdil idi. Kan dökmeği kat‘an arzu itmezdi. Firâş-ı mevtinde velî‘ahdı oğlu Melik Efdale[14] verdiği nasîhatler ‘ulüvv hilkatine ve dehâsına en büyük şâhid ve bütün evliyâ-yı umûra en hakîmâne bir dersdir:

“Oğlum, sana menba‘-ı hayr olan haşiyyetullah ile insâfı vasiyyet iderim… Kanı kerîh gör ve sefk-i dimâ ile dâmeni âlûde itmekten ihtirâz it; zîrâ ki kan bir zamân uyumaz. Halkın refâh ve sa‘âdetine sa‘y ve intibâh üzere bulun. Ve dâ’imâ hâllerini tahkîke çalış ki re‘âyâ vedî‘atullahdır. Ümerâ-yı ‘askerî ve menâsıb ve haysiyyet eshâbını tatyîbe gayret it. Cümlemizin fânî olduğunu tasavvur eyle de kimse hakkında kîn-i ebedî tutma. Herkesin hukûkuna ri‘âyet eyle..”

[13] Doğrusu Selahaddin Mısır’da değil Şam’da vefat etmiştir.

[14] Orijinal metinde “Ef’al (افعل)” şeklinde yazılmış ise de doğrusu “Efdal”dır.

"Salâhaddîn, fazâ'il-i zâtiyye ve meziyyât-ı siyâsiyye ve 'askeriyyeden kesret ve tenevvü'ü ile 'akla durgunluk verecek nice evsâf-ı celîleyi câmi' bir nüsha-i küberâ idi."

Salâhaddînin 'adâletine kahramânlığına, dehâsına, ahlâkına 'â'id menâkıbı -ki bir 'ummân-ı bî-kerândır- ta'dâd ve tasvîr itmek kudret ve idrâkimizin pek çok fevkindedir.

Kürdlük, İslâma en yüksek derecede hıdmet iden, savlet-i müdhişe-i Salîbiyyeye karşı onu tezelzülden kurtaran, haysiyyet-i İslâmı cihânda i'lân eyleyen bir zât-ı 'âlinin kendisine mensûbiyyetiyle her dakîka müftehir olabilir.

Ve yine müftehir olabiliriz ki Salâhaddînin nâmını tebcîl eyleyen yalnız Kürdlük değil, bütün Müslümânlık, hattâ çok kere bütün insâniyyet-i munsifedir.

M…

Derdlerimiz

Nifâkımız

Kürdlük, hadd-ı zâtında, 'azîm ve mühîb bir kuvvetdir… Bu kuvvet başkaları kullanmak ve başkaları hakkında kullanılmak şartıyla, hemân dâ'imâ, 'azamet ve mehâbetine lâyık me'âsir-i 'âliyye ibrâz itmişdir.

Acıdır, belki 'izzet-i nefs-i millîmize de girân gelir; lakin düşündüğüm içün söylemeden de geçemeyeceğim:

Söyle hâmem sânihât-ı kalb pinhân kalmasun!

Başkaları kullanmak ve başkaları hakkında kullanılmak şartıyla muvaffakıyyet göstermenin, bence, birçok elîm ma'nâları, elîm olduğu kadar da zarûrî netîceleri vardır: cehl, 'acz, meskenet, daha sonra nifâk ve şikâk, fıkdân-ı haysiyyet, fesâd-ı ahlâk…

Bu derdler, 'illetler yalnız, bünyân-ı milletde açdığı ferce ve rahnelerle ihtirâsât-ı hâriciyyeye zemîn-i cevelân güşâde itmekle kalmaz, 'ayn[ı] zamân-da en büyük milletlerin bünyân-ı hissiyyetini sarsmak ve yıkmak içün başka bir âfet-i dehhâşın i'ânesinden müstağnî olacak kadar mâhî ve tahrîb-kârdırlar da…

Lakin Kürd bu 'illetlerin hepsiyle ma'lûldur, diyemeyeceğim gibi onu büsbütün de sâlim 'add idemeyeceğim.. Onun hâ'iz olduğu hasletler külliyen zâ'il veya seyyi'âta munkalib olacak kadar daha zamâne geçmemişdir.

Meselâ, nifâk, Kürdlüğün, sanki, bir derd-i ezelîsidir. Kürdlüğün 'asırlarca, mevcûdiyyetini bir huveyna gibi kemiren, onun ma'neviyyâtını bu derece teştît ve onu yürümekden ve yükselmekden men' iden işte bu derd-i nifâkdır..

O derd-i nifâk ki yalnız koca bir 'unsur-ı hamâseti değil, bin üç yüz seneden beri her fırsatda İslâma hıdmet iden bir kal'a-i âhenîn-i fedâkârîyi de ber-bâd ve perîşân idecekdir.

Nasıl ber-bâd ve perîşân itmesin ki, Kürdlük hey'et-i ictimâ'iyyesi içünde dâ'imâ müteferrik ve ser-âzâd, "zîr-i destân"lara mâlik yaşayan rü'esâ-yı 'aşâ'ir arzularını tahkîm-i kuvvete, kuv-

vetlerini hem-‘ırklarının irâka-i hûnuna sarf iderler…

Ne kadar elîm ve ‘azâb-âverdir:

Bin şu kadar senenin hayât-ı hamâsetiyle mütemâdiyen İslâma, hilâfet-i İslâmiyyeye, hâdimîn-i İslâma cânıyla, kanıyla hıdmet iden ser-hadd-ı İslâmda dâ’imî müsellah ordular gibi muhâfızlık vazîfesini gören bir kavim şahs û nefsi içün bu kadar lâ-kayd ve bî-âmân olsun!.. İslâma elzem olan kuvvetlerini salâbet-i dîniyyesiyle gayr-i mütenâsiben, hûnîn cidâller, âteş-zâd nifâklarla harâb ve yebâb eylesin!..

Büyümek ve yükselmek isteyen değil, fakat yaşamak ihtiyâcını, basît sûretde olsun, idrâk iden bir hey’et-i ictimâ‘iyyenin hâ’iz olması lâzım gelen havâss-ı zarûriyyeden mahrûmiyyete delâlet iden bu hâllere karşı dilimiz, ma‘âzallah, her ne kadar,

تفرقت غنمي يوما فقلت لها
يا رب سلط عليها الذئب والضيعا[15]

dimeğe kadar varmasa da bu reftâr ile

رب يوم بكيت منه
فلما صرت في غيره بكيت عليه[16]

dimeğe mecbûr olacağımız felâket-engîz demler yaşamak endîşe-i zehrîniyle her dem lerzân ve muztaribiz..

Kürdlük artık anlamalıdır ki târîhin ve dînin kendisine tahmîl itdiği vazîfenin îfâsı bugünkü nifâk ile mümkin değildir. Kürdlük bilmelidir ki, bu cidâl ve nifâklarla günden güne düşer ve za‘îflarken ve ortada bidâyetinden beri kuvvet ve hayâtını vakf eylediği İslâm ve ‘Osmânlılığa hıdmet itmek vecîbesi duruyorken artık toplanmak, birleşmek, ve yürümek lâzım geliyor…

Ben ‘asırların yığdığı zulâm-i ye’s ve fütûr içünde çırpınırken, ötede ancak Kürd gencliğinin tutduğı meş‘al ile ümîdvâr ve mütesellî oluyorum. Lâzım gelir ki, o genclik, milletini yürüdüğü idrâksizlik yolundan kurtarmak içün gösterdiği vahdet ve uhuvvet ile ekâbirine de numûne olsun…

Her türlü endîşe ve mülâhazadan, endîşe-i şahsî, mülâhaza-i hod-endîşîden uzak olarak, girdiği bu yolda ‘azm û sebâtla, safvet ve hulûs ile yürüsün… Ve onun ‘azmi, hîç bir mâni‘ ve hâ’il ile durmayacak derecede, lâ-yetezelzel olsun… O genclik milletine anlatsın ki müdrik, müteşebbis, münevver, yek-vücûd, ma‘nen, maddeten yüksek bir Kürdlük bünyân-ı İslâm ve ‘Osmânîye ne derecede rasânet-bahş bir istinâdgâh olur!.. En mühimmi olarak bütün Kürdler bilsin ki felâhımız, artık birbirimizi ezmekde değil, ancak ve ancak bir âhenk-i vahdet ile çalışmakdadır.

H…

[15] Tercümesi: Koyunlarım dağılınca dedim ki Allahım, onlara kurt ve kaybolmayı musallat et.
[16] Tercümesi: Nice günler ki ağladım, sonraki gün ağladığım güne ağladım.

Be Firya Keyn-Mu‘awenet

New‘î beşer le rozî ezelewe ta ebed yek muhtacî mu‘awenetî yek in. Bê mu‘awenet hîç çiştî qabil niye bête wucûd, hetta dewlet da’ima muhtacî mu‘awenetî milet e. Eger milet ‘esker neda, eger milet pare neda, eger milet tekalîf neda, esasen dewlet nayête wucûd. Her wekû dewlet muhtac e be milet, miletîş muhtac e be dewlet. Dewlet eger ewî xerape eka cezamende neka ewî çake eka, mukafatî neda, eger wek bawik derheq be ewladî ke ra‘îyete muşfiq nebê, duyar e ew dewlete qabil niye bejî. Diqqet le her çiştî bifermûn mutleqa bê mu‘awenet ‘erz[î] endam naka. Temamî drextî heta dête wucûd çend muhtacî xidmet e, baxi ta dête semere, insan war û yoxî xoy serf deka, ta semere eda, wext e le ber zehmetî insan rûhî derçê, emane delalet deken ke hemû çişt bê mu‘awenet nayête wucûd. Sewzay drextî ke le sehra da rewaw e, ewîş bê mu‘awenet nehatûte wucûd. Barî te‘ala eger baran nebarînê eger roj dernexat qabil niye, ew xuday nayête[17] wucûd. Insanîş weha ye weqtê ke dewletî Elman le gel dewletî Fransa herbî kird. Fransay mexlûb kird. Feqet herbe mexlûbkirdin kifayetî nekird wehay tesewwur kird ke eger pareyekî zorî be nawî tezmînatî herbiwe heml bekate ser Fransa le jêr ew bare da ta yewmî nefxî sûr necatî nabê, me‘e-haza ew tesewwure ke elman kirdibûy, eger çî der heq be memleketî tir qabil bû ke hasil bê. Feqet le gel miletî Fransa ew tesewwure miqabele nekird. Miletî Fransa ewende meftûnî dewletî xoyan in, ewende mecbûrî yek in ke le zarfî dû manga ew pare[y] zoreyan peyda kird û xoyan le dest ew dişmine[18] bêemane necat da, heta jinan gwareyan nema hemûyan da be i‘ane û necatî xoyaniyan da û meşxûlî tereqqî xoyan bûn ke îmro Fransa ewende tereqqî kirduwe ke ‘eql heyran e. Be defter sabit e ke her salî bîst hezar kes le Fransa dimirêt û her salî bîst hezar nufûs zamî nufûs[î] elman debê, eger îmro elman le gel Fransa dûbare herb bika[19] key dilê ke elman fa’iq debê. Çûnke eger kesretî nufûs sebebî xelebe buwaye, bo çi Rûsya mexlûbî Japon debû. Belê himmetu’r-rical teqellu‘u’l-cibal[20] eger mu‘awenet bê hemû çişt qayil e bête wucûd. Êsta kurdekan eger textî himmet biken, muheqqeq edebiyatman tedwîn dikrê, zibanman islah dikrê, wek xelq[î] debîn be sahibî[21] ism û şohret. Xulasa medeniyet rû dikate ême û şînden kî bûd manend dîden. Ewî re’yu’l-‘eyn yenzerî[22] nêkî bê, nazanî ke îmro xeyr[î] mislim çend mutereqqî ye. Çûnke rû be her fabrîqeyek dekeyt. Temaşa dekeyt le kure ta kiçêk, mudîranî ew fabrîqe hemû gawir in. Serapa ihtiyacatî islam îmro gawir def‘î deka. Îmro dewlemendî dunya gawir e. Esbabî emane çûnke gawirekan sa‘yker in û le mu‘awenetî dîndaşî xoya qusûr naka. Ewî paredar e salî çend telebe be pare[y] xoy sewqî Ewropa deka. Bo xatirî fêrî ‘ilm û sen‘et bê. Ême islamekan iltîfat[23] bem

[17] Ev peyv du caran hatiye nivîsandin.

[18] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “دشمنه ”.

[19] Ev peyv wek “bita (بطا)” hatiye nivîsandin.

[20] Bi tîpên erebî wisa hatiye nivîsandin: “همت الرجال تقلع الجبال”. Wateya wê ev e: Himmeta mêran çiyan diqulibîne.

[21] Ev peyv wek “sacî (صاجی)” hatiye nivîsandin.

[22] Ev beşa erebî wisa hatiye nivîsandin: “رئ العين ينظرى”. Wateya wê ev e: Binêre çavê min dinêre.

[23] Ev peyv wek “ilsixat (الثغات)” hatiye nivîsandin. Pêwîst e “iltifat” be.

new‘e çiştane nakeyn. Çûnke meselekî ême her min bim û kesî tir nebê te‘qîb dekeyn. Heta le ser em ehwale mawîn, qet‘iyen tereqqî[24] nakeyn, xo eger ittifaqman kird û destman daye destî[25] yektir, be Xudê le zerfî dû sê sal da be wasite[y] imdadî rûhmaniyetî Muhemmedu’l-Mistefa sel‘em[26], le eqwamî sa’ide ziyatir debîn be pîyaw.

Silêmanî ‘Ebdulkerîm

Tefsîr[ê] Şerîf

وَاَطِيعُو اَللهَ وَرَسُولَهُ وَلاَتَنَازَ عُوا فَتَفشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيْحُكُمْ[27]

Terceme Wî

Emr[ê] Xudê û nebî bigirin û nekevine hev, paşê qels dibin quwweta we, şewketa we, ji des[t] we diçê.

Pêlek hukûmata islamê heya Hindistan û Çîn û Turkistan û Qirim û Qazan hukm dikira, di nav vî wilayet da çiqa cî hebû hemû dest misilmanan da bû. Bi kêfa xu didan û distandin. Esker[ê] wan li tu derek nedişkesta, ‘alema wan roj bi roj li cî’êd bilind dihate çikandin. Tu cuzek wan nedihate nefirandin. Meriyêd wan wekî kelêd bilind, wekî hisarêd qa’im, wekî çiyayêd mezin, mil didane hev, quwweta dijminan dirêtin. Welat[ê] wan digirtin di reya dîn da xu qurban dikiran.

Ew welat[ên] ku digirtin tê da ‘edaleta [mi]silmanî icra dikiran, lê kesek te‘dayek, neheqiyek nedikiran, bajar ava dibûn. Ehl[ê] xe‘t[28] digihan, di medresan da her ‘ilm û huner dihata xundin.

Îro ew ‘alimê ku misilman bi wan fexrî dikin, wekî Ibn-î Sîna, Farabî, Razî, Ibn-î Bacce, Ibn-î Ruşd, Ibn-î Tufeyl le wî wextî da gihane di hikmet, di hey‘et[ê] hendese û tib da û ‘ilm[ê] dî da yekta bûne. Gava ku tekfûr[ê][29] Çîn xeberek Xelîfe[yê] ‘Ebbasî yê bi[hî]ste zirav[ê] wî diqetiya. Împerator[ên] di frenkan le ber misilmanan diricifiya.

Mehmûd[ê] Ẍeznewî, Melikşah[ê] Selçûqî, Selaheddîn[ê] Eyyûbî, Tîmûrleng, Fatih Sultan Mehmed, Sultan Suleyman jî ji bo ‘alema misilmanî xizmetêd mezin kirine. Her çiqa bi xu ji dar[ê] dunyayê çûne lê xizmeta wan di qelb[ê] misilmanan da cî girtiye, tu car jî [ji] bîr nabe.

Gemiyêd misilmanan di Behra Spî da û Behra Sor da û Behra ‘Umman da quwwet û heybetek wisan peyda kiribû ku kes nikariya pêş muqabil[ê] wan bêye.

Misilman îroyî jî dîsa ew misilman in. Kur[ê] wan misilmanan in. Welat[ê] ku tê da rûniştine ji ba[v] û kal[ê] wan maye, hejmara wan ji sêsed milyon[î] kêmtir nîn e. ‘Eqîda wan temam e, ji her qewm û milet jêhatîtir in, ji mirinê natirsin. Mirin li ba wan şayî ye. Pêş bi dunyayê nakin. Jîn û mirin li ba wan yek e.

[24] Ev peyv wek “tereqqe (ترقه)” hatiye nivîsandin. Pêwîst e “tereqqî” be.
[25] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “دشی”.
[26] “Sel‘em” di wateya “Sallallahu aleyhi wesellem” deye.
[27] Ev beşek ji Sureya Enfalê (8), Ayeta 46. e.
[28] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “خعت”. Me nekarî bi me’ne bikin. Dibe ku di wateya ehlê xwendinê de “ehlê xet” be.
[29] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “نففور”.

Ẍereza wan ji dunyayê siyaneta dîn û namûs e, hiştina nav û hilanîna zêr nelê ne.[30] Ew dizanin ku ev dunya namîne, ew ê bimînê.

Ew *Quran* ku li des[t] misilmanan da ye her gav tehzîra wan ji xirabî dike, tiştêd qenc[31] ji wan ra dibêje.

Misilman di nefs[ê] xu da şan û şerefek wisan dibîn ku her gav ji ‘alem bilind dibin. Xudê te‘ala ji kerema xu ev mizgîna ha di *Quran*[ê] xu da daye, ji bo wî qasî misilman naxwazin ku biçine bin nufûza kesek. Hez dike ew nufûz giran be, hez dike bila sivik be.

Bin ‘eqîde[y] temam[ê] misilmanan wisan li hev girêdaye, rapêçaye ku yek ji wan (eger Xudê neke) bikeve bin nîr[ê] ẍeyr[î] xu, ji bo xu carisiyek û rezîliyek dizane.

Dewle li ser dîn da ew ‘ilm[ê] wehd ku misilman bi dest dîtin bi sebeb[ê] bilindiya wê misilman der heq[ê] qabiliyata ‘ilmî da xu ji hemî qewman û miletan pêştir dibîn[in].

Lakin îro misilman ji vê heqîqetê gellek dûr ketine û ji xebata berê paş mane. Di ‘ilm da, di sen‘et da ustay[ê] ‘alem bûn, îro şagird[ê] xelkê ne. Xelk te‘nan li wan dide, dibêjê, di wan d[a] tu qabiliyetek tune, welat[ê] wan kerî kerî kirin, li hev bela kirin.

Hal ew e ku ewê ku muxalif[ê] dîn[ê] wan be, bi tayeya wan ‘ar e. Ji bin hukmê bêdînan derketin û nufûz[ê] wan qebûl nekirin, dînê me ji me ra emr kiriye.

(Di dunyay[ê] da çiqas milet û dewlet heye hemî dixwazin[32] ku di dîn da û cins da her kes bi tay[ê] milet û cins[ê] wan be).

Nexu misilman ji mizgîna Xudê bê xeber e, nexu [ji] bîr kiriye ku dibêjê xudan[ê] vê ‘erdê ebd[ê] min [ê] salih dê bibe.

Nexu, ẍafil in ji wê roj[ê] ku misilman dê serdest[ê] temam[ê] ‘alem bibê, nexu di riya dîn da pêş muqabil[ê] bihuştê firotina mal[ê] xwe, can[ê] xwe, [ji] bîr ve kirine.

Misilmanî yek e bidestanîna ‘ilm û hunerê da[33] hewqa tehqîran ji bo çi ye, roj bi roj kêmbûna quwweta misilmanî û zêdebûna şewketa filestanî, bihevneketina hakiman û serek‘eşîran e.

Hakim û serek[ên]‘eşîran ji bo jîna xu, ji bo rahetiya xu xelqê berdidine hev. Mal[ê] feqîran talan dikin. Pez, dewar[ên] wan dibin. Her çi zilm ji dest wan tê dikin. Kes lê napirsê. Mela û şêx emr[ê] Xudê ji wa ra nabejin. Ji bo qetek nan emr[ê] Xudê [bi] bîra xu naynin. Bi şev û bi roj di nav wan da mêrkuştin, talanbirin, jinrevandin rewac[ê] digirê, belasebeb biray[ê] xu y[ê] misilman dikujin, ji Xudê natirsin, ji nebî şerm û haya nakin.

Ew di wî halî da hev diqelînin. Dijmin[ê] dîn keys lê tînê, baz dide ser wan, jin û zaroy[ên] wan şerjê dike, welat[ê] wan digirê. Ewê saẍ mayî, rezîl û riswa dike.

Ava ji rûy[ê] bê tifaqî di kirina ha da çi bi ser misilmanan da hat, çiqa keç û kur[ên] reben birin, çiqa xaniyan şewitandin, mizgeftan vêktan kirine dêr û naqosan lê aliqandin. Eger ew tişt[ê] ku dijmin[ê] dîn bi ser[ê] misilmanan da aniye em binivsîn û her çi ke di dil[ê] wî da ji îman[ê] zerreyek hebî, dê xûn ji çavan birêjî ji heybeta wî wê wekî çira bihelê.

Hakim û mîr[ên] misilmanan tem‘a

[30] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “رر نلينه”.
[31] Ev peyv wek “qenx (قنخ)” hatiye nivîsandin, ji aliyê wateyê ve “qenc” rasttir e.
[32] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “خوران”.
[33] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “هزبدا”. Diyare ku nerast hatiye nivîsandin.

malê dunyayê wan ji misilmanî derxist. Şeref û mezinayiya bav û kal[ê] xu ji bîra wan bir, xûna misilmanî di wan da nehiştit.

Ew mîrêd ha, hakimêd ha ji bo mal[ê] dunyayê ji bo jîna dunyayê, ji bo navek[34] hişk çûn xu avêtine bext[ê] dijminê dîn.

Û bi quwweta wan biray[ê] xu y[ê] misilman qelandin. Dijmin[ê] dîn paşê ewan jî girt û qisas kir. Welat[ê] wan girt yek ji wan saẍ berneda. Ava hukûmeta Endulus bi wî hawayî çû di nava rojek da sêsed hezar misilman şerjê kirin. Îro ji bo derman misilmankî li wê tune.

Paşî wî Hindistan tê. Li Qerejî mîr û hakim ketine hev, hakimiya misilmanan ji dest wan çû. [Ingilîz][35] girt. Niha le jêr te'dahiya wî dinalin.

Paşî wî Turkistan, Qafqasya, Qirim, Qazan, Qars, Erdehan, Batûm, Ceza'ir, Trablus û Rûmelî çû. Misilman[ên] wan deran jî şerpeze bû. Ew mîr û hakim û melay[ê] kêm'aqil ku ji bo kêfa xu, hewesa xu bin misilmanî şikênandin. Miliyeta xu [ji] bîr kirin. Ji bo heset û şarezayiyê cins[ê] xu nexebitin 'eqîbet winda bûn. Cezay[ê] xu dîtin. Feqet çi fa'ide ku misilman li bin pê dijmin[ê] dîn da man. Çara xilas bûnê tune.

Eger mirovêd ha *Qurana* Xudê li paş navêtina, ferz[ê] Xudê inkar nekirina, neketina hev, bi şev û bi roj li xerabiya hev negeran, yekdil bûbûna, pişt bidana hevdîn[ê] xwe, 'irz[ê] xu siyanet bikiran, wext[ê] ku biqewimiya, bi namûs biheran[36] ev 'eqîbeta pîs bi ser wan da nedihata, di dunya û axiret da rûreş nediman.

Welleh, billeh, tilleh eger misilman mîr û gavan û şivan[ê] wan yekdil û yekziman bûna di dunya û axirat[ê] da dê serfiraz bûna.

Heyf û sed heyf misilmanî deha bê qedr û qîmet bimîne[37]. Hingê ew haletêd me da bê, hêviya qencbûna me kirin gellek zehmet e.

Esas[ê] dîn[ê] me ittifaq e, lazim e em tifaq bikin. Riya misilmanî bigirin. Îro nav[ê] me misilman e, feqet ji misilmanî dûr in. Heya misilman yek nebin, [wê] dibin[38] pê dijminan dê biçin. Çawan ku birayêd me çûn.

Eger di me da misilmaniyek, ẍîretek, namûsek, 'arek ji bo jin û zaroy[ê] me di dil[ê] me da hemiyetek heye, heman wekî (mêran) hev şiyar bikin. Ew neyar û dijmin ku li ber der[ê] me sekinîye, niyeta wî kuştin û qelandina me ye, nişan[î] hev bidin, çara felata xu danîne ber xu.

Wext gelek teng e, wext[a] seknê nîn e. Wext[a] mêranî ye, wext[a] yekbûyin e, wext[a] bi hev gi[r]tin e, wext[a] de'wa û kîn nîn e.

Eger firseta ha bifewtê, êdî firsat bi destê me nakevê. Misilmanî û em diçin, gelî biran rabin ẍîreta bav û bapîran bipakin. Cil[ê] jinan li xu mekin.

Şîn û girîn mirîyan ji qebran ranake. Fîzar û gazî tişt[ê] borî paş nazivirînê.

Bi ẍemxwarin bela def nabê. Selameta mirovan bi sebir û sebat e, bi nişandana ẍeyret û himmet e.

Tirs ecela mirov paş nade. Bê himmetî û ẍeyretî sebeb[ê] helaket e.

[34] Ev peyv "nafek/navek" hatiye nivîsandin. Lê dibe ku "nanek" be.

[35] Ev kevana goşebendî di kovarê bi xwe de heye.

[36] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "بحران". Lê me nekarî bi me'ne bikin.

[37] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "به یمنی". Mirov dikare wek "beymenî" jî bixwîne.

[38] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "دین".

وقل اعملو افسیری الله عملکم ورسوله والمؤمنون وستردون[39] الی عالم الغیب والشهادة فینبکم بما کنتم تعلمون[40]

Nebê ku der heqê we da wiha bête gotin. "اقعدوا مع القاعدین"[41] ji van mirovan mebin. رضوا بأن یکونوا مع الخوالف وطبع الله علی قلوبهم فهم لایفقهون[42]

Quran[a] kerîm nemiriye û heya ebed dê bijî. Ewî ji xu ra bikin hakim, bi hukm[ê] wê emel kin.

Hêviya min heya ku birayêd me [yê] misilman ji 'alem û ji xelq[ê] hatî û çûyî 'ibret bigirin. Ber[a] wext[ê] borînî yekdil û yekziman bibin. Ev kîn û dijminî ji dil[ê] xu derxin. Misilmanî roj bi roj bilind bibê. Ji qelandin[ê] xelas bibin.

Şêx û mela û mîr û rîspîyêd me rêberî û himmetê bela bikin. Em nezan in, ew zana ne.

والله یهدی من یشاء والله الامر من قبل و من بعد[43]

Şêx Mehmed 'Ebdullah Muftî[yê] Misir

Fî 13 Temmûz sene 329 [26 Tîrmeh 1913]

M..X

[39] Ev der nerast hatiye nivîsandin: "تم تردون". Me sererast kir.

[40] Wateya vê ayetê ev e: "(Ji wan ên ku tobe kirin re) Bibêje: Hûn (çi karê bi we xweş bê) bikin, vêca Xwedê, Pêxemberê wî û bawermend dê karên we bibînin. Piştre hûn ê li alimê bi ya li ber çav û nependî bên vegerandin. Vêca Ew bi kar û kiryarên ku we kirine dê we agahdar bike", Tewbe: 105. Binêrin li: *Wergera Qur'ana Pîroz Bi Zimanê Kurdî,* r. 204.

[41] Wateya ev beşa ayetê ev e: "Hûn jî digel ên rûniştî (pîr û jin û zarokan) rûnin!", Tewbe: 46. Binêrin li: *Wergera Qur'ana Pîroz Bi Zimanê Kurdî,* r. 195.

[42] Wateya vê ayetê ev e: "Ew razî bûn ku digel jin, nexweş û kalan li mal bimînin û mor li ser dilên wan hat xistin, vêca ew tênagihîjin", Tewbe: 87. Binêrin li: *Wergera Qur'ana Pîroz Bi Zimanê Kurdî,* r. 202.

[43] Wateya ev rêza erebî ev e: Xwedê teala kê bixwaze, dibe ser riya rast û hukm hukmê Xwedê ye, ji ewil ve û ji vê pê ve jî.

Ziman

Xudê te'ala "mirovan" ji "dewaran" bi ziman û bi aqil veqetandiye. "Ziman" ji bo gotin, "gu" ji bo bihîstin, "çav" ji bo dîtin daye.

Ew mirov[ê] ku aqil[ê] wî hebe tefekkura qenc û xirap neke, "ziman[ê]" wî hebe pê xeber nede û derd[ê] xu pê nebêje "guy[ê]" wî hebe emr[ê] Xudê û nebî û mezinan seh neke, "çav[ê]" wî hebe ew 'alim û ew sen'et û 'ecêb, ew eqayêd bilind, ew mektebêd mazin wê nebîne ji bo xu, ji bo cins[ê] xu, ji bo jin û zaroy[ê] xu tefekkura tiştek neke, ew mirov [di] dunya û axiret da kor e bi kêr[î] tiştek nayê. Ferqa wî û "dewar" tune. Mirov ew mirov e ku da'ima xelq ji wî xêrek, bergeyek digire, mirov[ê] bê xêr û bê berge heyîn û tunewîya wî yek e.

Îro di rûy 'erdê da nêzîk şeş milyon "kurd" heye. Hemû bi aqil in, bi gu ne, bi çav in, li bo mileta xu, xasma[44] bo misilmaniya xu, bi ziman[ê] xu, çend kitêb nûsandine, çend mekteb û medrese vekirine, çend zaro li ber xundinê danîne, çend mela û feqê me rabûne li gundan gerane, li bo misilmaniya wan şîretan kirine, çend mîr[ê] me, çend serek[ên] me civatê li bo xu, li bo milet[ê] xu fikrek kirine, çend şêx[ê] me li bo ittihada kurdan xebitîne[45], çend 'eşîran bi hev xistine, 'adet[ê] kuştin û talanbirin[ê] ji nav wan rakirine?

Zaroyêd wan şiyandine mekteban.

Mazinêd kurdan ji bo xu, ji bo mileta xu di nav milet[ê] wî çi cî hazir kirine? Îro di nav xelqê da rûmeta wan çi ye û

[44] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "خاصماؤ".

[45] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "جنئینه". Cihê tîpan hatiye şaşkirin. Pêwîst e "xebitî" be.

bav [û] kal[ê] wan çer kiriye? Ew dê çi bikin, yan dê kurd ji îro[46] nû li heya roja qiyametê di wî halî da bihêlin?

Ya rebbî tu qadir î! Rehmek bixî dil[ê] şêx û mela û mîr û serek[ê] kurdan, rabine piyan, ber[ê] xu bidine şiyarkirina wan.

Ey Xudê tu kerîm î! Bi kerema xu van kurd[ên] nezan şîqar ji dest dijminan xilasî bike.

Îro sêsed milyon misilman heye. Hemî bi ziman[ê] xu dixwînin û dinivîsin. Tu ziyanek ji bo dîn[ê] xu ferz û tesewwur nakin. Ji bo pêşçûn çi lazim e ewî icra dikin. Em jî lazim e tebay[ê] wan bin. Îro pê ve bi ziman[ê] xu bixwînin û binivîsin. Çend feqe[yê] kurdan xîreta kurdanî di wan da peyda bû, rabûn civata "Hêvî" çêkirin. Paşî "rojnava" *Rojî Kurd* derxistin. Ji dil û can dixebitin. Lazim e ku em jî arî wan bikin. Ev arîkirin li me ferz e û wacib e, bê arîkirin dunyay[ê] da tiştek nabê.

Ewê kurd e 'ar û namûs û xîreta kurdiyetî tê da heye, ji te'n[ê] dost û dijminan diqehere, şerm dike, bila arî wan bike.

Ew arîkirin jî qism qism e. Hinek bi qelema xu, hinek bi 'ilm[ê] xu, hinek bi mal[ê] xu, temam[ê] wî arîkirinê ji bo pêşçûna kurdan e, ji bo mirovbûna wan e. Kurd îro muhtac[î] çi ne em ewan bêjin:

1. Ji bo zû xundin û nûsandin[ê] herfek
2. Ser tarzek nû elifbayek
3. Ji bo zanîna[47] temam[ê] ziman[ê] kurdîtî "qamûsek"
4. 'Ilm[î] halek
5. Tarîx[a] bav û kal[ê] kurdan û 'en'ena wan
6. Welat[ê] kurdan û 'adet û teb'[ê] wan û miqdar û nav[ên] 'eşîrêd wan.
7. Kitêb[a] hesabê
8. Ji bo ziman[ê] kurdan serf û nehwik
9. Terceme[ya] hal[ê] mezinêd kurdan û
10. Edebiyat[a] kurdan û nav[ê] şa'irê wan

Ji bo çêkirina van tiştan çiqa kitêb[ên] kurdî heye lazim e ewan bişînin. Ji deng[bê]jan lawjok û çîrok û qewlêd kurdan pirs kin û binûsin û rê kin. Mela û feqe[y]êd kurdan çi dizanin bila bêjin. Tu texsîratek tê nekin. Her kes di qama xu da xizmetek bike, zû bi zû mirov digihê xereza xwe. Gelî biran ji we hêvîya mi ew e ku xizmeta kurdîtî û misilmanî natîne pişt guy[ê] xu, misilmanî ji we hêvîya xizmetê dike.

Her çi bişînin bi nav[ê] Civata (Hêvî) bişînin:

10 Temmûz sene 329 [23 Tîrmeh 1913]
M..X.

[46] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "اربی". Li gorî wateyê pêwîst e "îro" be.
[47] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "زانتنا". "Nûn"a yekemîn jê çûye. Em bawer in "zanîna" ye.

‘Erdê me

Îro xurtbûna me[48], mezinbûna me, mirovbûna me giş li [s]er ‘erdê me da ye. Ev ‘erd ji bab û kala da ji me ra hatiye, başkirên kevn li rûy çêbûye, ew hêja nef‘ê xwe ji me ra nedayîye. Em dinêrin balê ew ‘erde ewya kulmek xulî ye, ew çi ye em dibên.

Rastê wê hûn buxazin ne usa ye, ew ‘erda me diya me ye, ew ‘erda me babê me ye. Balê em nizanin nava wê da çi heye, çi tune. Hebûnê wî ji me ra xwanî[49] nabe, tune bûnê wî ji me ra xwanî ye, na tu car ne usa ye. Heke em jêr baş binêrin, ewê jî ji me ra baş dinêre, me xurt dike, ji me ra çi bê bide.

‘Ewil ‘ewil hûn zanin ku xwarina me ji ‘erdê derdikeve. Ew pa‘rî ku nanê ewî dîsa ji me ra ‘erd dide. Ewan xudî dike. Belê em wê xudî nakin. Îro kolandina ‘erdê me ne kolandine, çêtirkirina me ne çêtirkirin e. Em zû da hemû li ser wê dikolin. Li biniya wê ra destê me nagîje. Başê wî li binî dimîne her sal. Her sal ev serî ji me ra ew qas tov dide. Nef‘ê wî qediyaye. Loma em hindik distînin. Em zanin ku şûv çêkir pindaşî[50] gêsin çêtir e ji du gêsinî, du gêsin jî baş e ji gêsinek.

Ji bo vê ev zorî hilandine. Makina çêkirine bi carekê da xulî tev li hev dike. Bi halbukî ji binê ‘erdê dikole. Serê wê jî davê li bin. Loma kolandine makina baş e dibên. Genimê wê jî baş dibe. Xurt dibe. Kokê[51] wan dimîne bi nav ‘erd paş da.

Gav[a] ke baran digire, wê avê her xirarînî[52] dibe li kok[ê] van nebata. Xudî[y] ê wê jî yek avêtiye çil hilandiye.

Em li çolê xwe çêra jî karin çêkin. Ew çêra pirr çêtî dide li meriva. Niha em aletê xwe giştik bi ga û gameşê xwe em çêdikin[53].

Ji wan dawara çêray[î] şîn çiqa baş e.

Wan belengaza biharî bi tenê bi giyay[ê] şîn têr dibin. Havîn tê bi xu ji karê nikarin ça‘vê xwe vekin. Xwarinê wan jî kay[a] hişk e.

Zivistan tê bi xu ji cotî dimirin. Li ser afirê wa diperixin. Heke em çêra çêkin bi salê pênc-şeş car biçinin. Her carê kadînê xwe tije bikin. Dawarê me jî her carî giya buxwin, zexm bibin. ‘Erdê me baş bê kolanê.

Gelek kurmanc[ên] me lêbixî ne. Wana pezê xwe zivistanî dişînin[54] li berî. Ew berî baş e, pir çê ye. Carina sal jî li berfê[55] giştika diqeli‘in[56]. Ew qas nezîf ew qas meriv hunda dibin. Em bi xu belengaz in. Ev agirê Xudê jî bikeve li ser me halê me çawa dibe. Ji boy hûn giş meşînin, hinekê wê bişînin, a êdin jî li malê bi giya [yên] xwe xudî bikin.

Bi ‘erdê xwe em karin rez û dehla jî em çêkin. Îro xurtbûna dunê giş li ser

[48] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “خورت بون امه”. Nivîskar dixwaze “xurtbûna me” binivîse. Lê di nivîsê de wek “xurtbûn eme” nivîsiye. Ji bo ku em karibin “xurbtbûna me” bixwînin, pêwîst e tîpa “elîf”ê bi tîpa “nûn”ê ve hatibûya nivîsandin. Li gelek ciyan wek “eme”, “ême”, “ew xe”, “êwî” hatiye nivîsandin. Ji bona xweş bê fêmkirin, me ev der sererast kirin.

[49] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “خوانى”. Wek “xwanî” mirov dikare bixwîne. Di wateya “xuyanî” de ye.

[50] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “پنداشى”.

[51] Ev peyv “kol (كول)” hatiye nivîsandin. Em bawer in nivîskar xwestiye “kok” binivîse.

[52] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “خرارينى”.

[53] Di vê nivîsê de “çolê xwe”, “çolê ew xe”; “aletê xwe”, “alet ew xe”; “gameşê xwe”, “gameş ew xe”; “ça‘vê xwe”, “ça‘v ew xe”; “kadînê xwe”, “kadîn ew xe”; “pezê xwe”, “pez ew xwe”; “nef‘ê xwe”, nef‘ ew xe” hwd. hatiye nivîsandin.

[54] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “وبشنين”.

[55] Ev peyv wek “li berqê (لبرقى)” hatiye nivîsandin.

[56] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “وقلعك”.

van dara ye. Tirî jî em karin her tişt jê çêkin. Bestîq, tirş……. giş in li bar rezî ne. Ew rez e ku devê me şîrîn dike. Ew rez e paşila me tijî dike.

Dar du kerî ne: yekî bona xwarin, ê din bê xwarin. Hûn zanin sêv, mişmiş, gûz, hinar, hirmê…… van giş li ser dar[ê] bi xwarinê ye. Pelê wan direşe, ji wê xulî nêzû li hev dibe.

Ji çaẍ[ê] baran barî bi kokê wa teva nef'ê wê dibe pel, giş[î] darê bi xu ra hisîye. Tenê darşeftelû ji xu ra ja're. Hûn zanin ku ev pel pir ta'l e, avê wê jî ta'l e. Kok[ê] darê bi ja'rê wê xera dibe, loma kar[e] çar sal bisekine. Heke em binê a wê her sal paqij bikin, ew ê jî nola darê dina pir bisekine.

Em bên li ser dehlê. Vana pir baş in. Başbûnê wan ê mezin bijmêrim. Carekê ew çiyê, ew deştê pir baş dike. Meriv li wan ciya de rûne bikude ew xe ra pir baş e.

Ê dudiya: baran li wan ciya da pir dibare[57]. Her çaẍî baran li wan hazir e. Netaxilê[58] wan [ê] baş bibe. Ê sisê: 'erd heye xwar e û şeqenine[59] wan dara bi kokê xwe nafahbêlin[60]. Ji ẍeyn[î] van em dar[ê] xanî[y]ê xwe bi zedan tînin. Nav tenûrê xwe, nav fûrinê xwe, bin beroşê xwe ji vana dişewitînin. Her tiştê me, heyan tifinga me dar nav da heye.

Ji ẍeyn[î] van nif'[a] xulîya nav da hezar tişt heye. Zêr, zîv, sifîr, komur nav da tije ne. Niha derxistina wê em nikarîn. Kengî em bixebitin, kengî me xulî[y]ê xwe xiz bikin, wê çaẍê em wana jî karin derînin. Van ew qas çêtî dide li meriva.

Dê û bav[ê] meriv jî ew qas jî pir xudî nake. Belê usa ye. 'Erd, babê me ye, diya me ye. Çawa meriv ji bab û diya ew xe ra biẍeyide, her şuẍul êdî nasebîne Xudê êdî jî ji pêr diẍeyide. Em 'erdê xwe ra jî usan e. [Bi]nêrin dunê li ser me biẍeyide vî 'erdî ji me bistînin, filaya li ser me rûnin. Me bişuẍulînin wek ẍulam[ê] babê wan. Vana zêra derxînin, em dest[ê] me bi ser dilî binêrin. Wê çaẍê bi xu ne dîn dimîne ne îcat.

Ew car şerr[ê] Xudê li me bibare. Rê cehennem jî ji me ra vebe.

Fî 18 Temmûz sene 329 [31 Tîrmeh 1913]
Diyarbekirî Fikrî Necdet

Berî Şîrê Qelem

Ne muhtacî îzahê ye ku meqsed ji qelemê 'ilm û me'rifet e. Min divê ji qewm[ê] xwe ra bêjim. Tu qewm û milet li dunê nîn e bi şûr û mertalê xwe tenê gihabin meqseda xwe[61] hilgavinî jor[62]. Ala bi 'ilm û me'rifetê, 'ilm û me'rifet jî ihyatir e, elzem e. 'Ilm û me'rifet du perînê we ne, mirov bi vana dikare bifire û derkeve bilindayî. Xuday[ê] Xellaq

[57] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "دبابره".
[58] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "تتاخل".
[59] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "شقتنه".
[60] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "نافاهيلن".

[61] Ev her du peyv wisa hatine nivîsandin: "مقصد وخوه". Xuya ye ku ji dêlava "elîf"ê "waw" hatiye nivîsandin.
[62] Peyv wek "cor (جور)" hatiye nivîsandin, lê ji aliyê wateyê ve "jor" cihê xwe digire.

ji insana ra emr kirî. Bêyî wî nabe... Şahid[ê] min ê mezin ji vê de‘wayê re kurmancitî ye.

Ji roja islamiyet zuhûr bê heta îro, her mîrê kurda li nav şera lerizînê, pêşde çûne û tu cara xwe nedane pêş û her li rêya dînê û dewletê xwe de fedakarî kirine û rûhê xwe dane. Lê heyf û hezar heyf e jî tu cara wan ji wê himmeta tu xêr û menfe‘et nediye û nexwariye. Her semerên rûhdana me ye ji ẍeyrî me re maye! Ew zerara mezinî her ji cehl û nazanîya me hatiye. Heke qencî ye, heke xirabî ye. Mirov bi cih neke. Ye‘nî ne zane ye çawa bike. Ew tu xêr û nef‘î jê nabîne. Me kurda jî her we kiriye, bi me nezaniye me li ku û li çi demê rûh bidinê û li ku derê û li çi demê rûh bişînin. Bi loma her em bîne û mane xulam. Ji xidmeta wan mirovînî ne ji me.

Heke me qenc bifikrî ba ehkam[ê] dîne xwe yê bilind û mezinî, me yê bidîta kî tehsîla ‘ilm û me‘rifetê ji me misilmana re ferz e. Li dîn û duwelê nef‘a bi Xuday[ê] Xellaq new‘î beşer bi ‘ilmê tekrîm kiriye. Wekî rûh da hezretî Adem berîya qedrê wî bi ‘ilmê bilind kir. Dema ku kire zana ji mela’ike nika re emr kir: Li ber wî secde bikin. [و علم آدم الاسماء….. elx. ayet[63]].[64]

‘Ewle ya minî heye ku ji isbata vê de‘wayê ji kurmancîtiye meztir û birûhtir tune. Heke em kurd jî bi wê qanûna Xudê ya heyatê qenc nekirînê, em tu car pêş de naçinê. Em ê her paş ve bin. Hetta mirinê xulamîyê ji kes û nakes re bikin. Û me‘azellah qewmê xwe û navê xwe di winda bikin. De êdî gelî birayê me kurdino, çavê xwe vekin û bi ‘ewle bin. Em heke wê qanûna ezelî xurt negirinî û jêl rûh û dil[ê] bilindbînî re nexebitin, nefs û qewmê xwe ji wê zilletê û xesarê hilnakêvînî, dîn û dunya xwe jî qenc û temam nakin. Şîretên qenc û xeberînê rast hingê li me tehl bêt. Divê em tu cara em dilşikestî nebin.

Îro li dunê nezîk[î] heft heşt milyona kurd hene û hemî mêr û jêhatî ne û xweyî veqar în, lê heyfa min li wan tê. Her li bin de mane, ji[65] wan re bilindî nebîye nesîb. Çûnke bê tedbîr in. Tedbîr jî zanîtî [ye]. Heçî nezana bit, tedbîra wî jî ne bi cih e û ne bi cehd û ne xurt e. Ji w[ê] yekê re ne ew xwe hildikêve û ne hesr û vîn[a] xwe û qewm û qebîla xwe. Her ê wusa kêm û zelîl bi[mî]nê. Li nav ‘alemê de bê nav û deng bi[mî]nê.

Xesarîya me ji wê têt. Me her ji bê ‘ilmî pişt da şîr û mertal ji ‘eql û giyaşê bêtir; de êdî heke me divê em xwe ji wê ziyanê derêxin û bikevin nav ‘alemê de, divê em iltifatî li ‘ilmê bikin, qedrê ‘alim û zanayê xwe bizaninî, guh bidinê şîretê wan. Arî xebitandina wan bikin. Hetta em rêya qenc bibînin û têkevin, zû, bi lez xwe bigihînin selametê.

Hûn dizanînin gelî kurdino?.. Çiqa ‘alim û xwenda, şa‘ir û mîrînê mezin û jêhatî[66] ji me jî derketine?.. Lê her me navê wan negirtîye. Qedrê wan nezanîye. Ew jî her ji kurdanî derketine. Qewmê dî re mane…

‘Alimên qedirmezin weke Şêxulislam

[63] Wateya vê ayetê: “Xwedê navê tevekî tiştan bi Adem da hînkirin. Paşê ew tişt nîşanî melayîketan dan û ji wan re got: ‘De navên van tiştan ji min re bibêjin, eger bera hûn rast dibêjin.’”, Baqara: 31. Binêrin li: *Wergera Qur’ana Pîroz Bi Zimanê Kurdî,* r. 7.

[64] Ev kevaneka koşebendî ji metna resen e.

[65] Beriya vê peyvê “be (به)”yek hatiye nivîsandin. Lê ji ber ku wateya rêzê xera dike, me jê bir.

[66] Ev peyv wek “cêhatî (جی هاتی)” hatiye nivîsandin.

Ebussu‘ud, Melayê Cizîrî [Şêx Ehmed][67], Melayê Goranî, Herirî. Şa‘irênî mezin weke Nalî, Herîqî, Kurdî, Ehmedê Xanî, Şêx Riza, Hacî Qadir, muwerrixîn[î] meşhûr Ibnu’l-Esîr, Ebû Elf… elx. Hemî ji kurmancitiye hatine û kurmanca tu car wa nas nekirine.. Tarîxek me nivîsitî tune… Şerma mezin jî ew e. Bilî wan mezina mirovkî dê mezin û jêhatî[68] weke Sultan Selaheddîn[ê] Eyyûbî ji me ye û sed[69] heyf bit li me, em wî nas nakin. Dunya, ‘alem, hemû islam pê iftixar dikin. Heke em in [ji] navê wî bê ‘ilm û xeber in. Ev Selaheddîn ku ji dînê re hinde xidmet kirî, islam ji inqirazê xilas kirî. Bi fetha Qudsê bûyî ‘Omer[ê] sanî. Xwe bin xaçêperesa xwe kirinê yek û ew xwe jî bûne yek. Dest hilanîn da islamê ji nav halê rakin. Dihatin bi zehf bacara re Quds jî… Ew welatê muqaddes [ê] islamê jî, ew welatê Mescidê Eqsa me lê zebt kirin… Heft sala tê de man… Selaheddîn hat û bi jêhatin û mêraniya xwe ji dest wan bir. Roja înê bo ketin[a] bacar de hema çûbûn Mescid[ê] Eqsayê nimêja înê bikin. Fikirînê ew mizgefta pak û delale, xirab û wêran kirine. Qadeh û şûşeyên şeraba wan hê li wan dera avêtîbûn..

Hesb û dewarê wan li wê derê girêdayî bûn.. Xulasa zehf heqaret kiribûn... Qadîyê sultan, Qadî Fazil derket minberê, xutbe kir.. Lê pir dilşikestî û melûl bê jî, xutba wî menzûm û serbeyta wî ew bû:

الحمدلله ذلت دولت الصلبى

وعزبالكردى بى دين المصطفى العربى

Ye‘nî; hemd û şukr ji wî Xudê re dewleta xaçê zelîl kir û bi kurdekî dînê Mustefa yê ‘ereb ‘ezîz kir; qenc texemmum bikin; ew çi xidmetek mezin û ‘ezîz e ji dînê islamiye ra, yê ew xidmet kirî kurd e.. Li qel‘a[70] Lewînê hatiye dunê û li Tikrîtê terbiye bûye û tehsîl kiriye.. Yek weke vî zatê mezin ku şerefek mezin ji qewmê me re hîştî em nas nekin, em ê çi xêrê ji wê hebîna xwe hêvî bikin: Ew qusûrînê ha ji çi ne hûn dizanin? Hemî ji bê ‘ilm û me‘rifetê ye ku tarîxek me kurda nîn e; ji bilî ‘alemê em xwe bi xwe nas nakin û em ji xwe û ji quwweta xwe ẍafil in; de êdî xelkê ne ji me ê çawa me nas bikin û li nava xwe de nav û dengekî ji me re çêkin û an bihêlin.

Ji wê bê tarîxî xisara me zehf mezin û zehf xurt e: divê em bixebitin û hê demê xebitanê qenc neborî tarîxek kurda çêkin.

Paş[î] tarîxê tiştek dî heye, ew jî firsadek[71] mezin daye me rojnawe…

Ez qenc dizanim ku niho zaf kurdê bêjin rojnawe çi ye û ji me re çi fa’ideyê dike? Ez piçik îzah bikim:

Meriv ji çawa ziman divê û bi zimanî her karê xwe dike û çi divê dibêje rojnawe jî ‘eynen we ye.. Heç[î] qewmê ku bê tarîx û bê nivîsandin û rojnawe ye… Ew qewm; weke insanekî ker û lal e… Ne seh dike çi behsa wî dikin; ne ew xwe jî dikare derdê xwe bêje û kesek jê re dermanekî bibîne.

Hinde qewm û milet hene; her êkî çend rojnawe hene, bi wan derdê xwe ji ‘alemê û ji hikûmetê re dibêjin û i‘lan dikin; dermanî jî dibînin; heke ew milet

[67] Ev kevaneka goşebendî ji metna resen e.

[68] Ev peyv jî wek “cêhatî (جى هاتى)” hatiye nivîsandin.

[69] Ev peyv wek “hed (حد)” hatiye nivîsandin.

[70] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “تعلعا”. Lê ji aliyê wateyê ve “qel’a” cihê xwe digire, tirkiya nivîsê jî bi vî awayî ye.

[71] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “فساره ك”. Mirov dikare “fesarek” bixwîne. Lê li gorî wateyê “firsadek” baştir cihê xwe digire.

sivik be zû jî sax dibin; ya me ji arî kurda ne we ye; ne kes dizane derdê me çi ye, dermanekî bide, ne em dikarin derdê xwe bêjin û dermanî bixwazin; loma jî ji wî derdê cehl û nezanîye û ji ne rahetî û cefayê xilas nabin.

Heke em û heke fille em du milet in. Bi welatekî ne, ew ji me zehf hindik û kêm in: Em ji wan jî xurt û mêrxas in; lê îro li ber hemî ‘alemê; bi navên dunya giştek dizane ku ew xudanê vî welatê ‘ezîz in; dibêjin qey mezlûm in û her kurmanc te‘dayîye li wan dikin; hetta li hirê[72], li Istanbolê de jî hemî dîndaşê me jî li wî fikrî ne; kurda zalim, wehşî nas dikin; de ji wê kêmanî ye rojnawey ji kurda her dengê xwe dernaniye, de‘wa û isnadînê li ser xwe tekzîb nekiriye.. Ên li halê mêze dikin jî deng nekirinî ji ‘ad[î] iqrarê niye zan kirine û em wisa nas kirine; xwe ji wê naskirîna ji me re xerir[73] û xirabî dane aliyek; me jî ew zerarînê ha dîne û em ê hê bibînin:

Ji wan hemî pirsên min nebên vê hema em tarîxek, rojnawekê çêkin em ê xilas bin; ne…

Ez niho wan tenê dibêjim, çû[n]ku ew tiştên zû lazim in…. An da em bin xwey[î] heyatek zehf baş û xurt divê em gelek bixebitin û zehfe bixunîn; zehf mekteba vekin; xwe bikin xwey[î] sen‘et, ticaret, cotyarîye feth û li hewayê zemanê hazir çêkin; da mileta me bi dewlet bibe..

Lê zehf ‘adetên pak û çak li kurdanîye minê dîtine û ez dibînim bi wan ‘ewleyî dibêm[74] û ez dibêjim bi izna Xudê em ê rind baş [bi]bînin; hema hûn, gelî kurdino… Guh bidin ‘alim û zana û mezinê xwe; li hemî meqsadê û alinê xêr arîgirê wan bin… Xudê te‘ala wê şerefa ‘ezîm li dîn û dunyayê ji me re ihsan biket û bi vê munasebetê ez ê qesîdek ya Hezretî Şêx Ehmed[ê] Xanî li hire ji we re binivîsim; ew gavê ye heke hûn reş û bi dil bixunîn û bidin xundîn; heke ew qesîde û heke qesîda Hacî Qadîr ku biray[ê] minî ‘ezîz û pir xîret [Modanî][75] li *Rojî Kurd* da meha borî nivîsîbû.. Divê her kurdek wan beyta hifz bike.. Bîrîtiyê me ew bin; şûna strana her wan bixunîn û govenda li ber bigirin… Ew du qesîdeyê we ne ku; her nuqtek ji wan ji me kurda re rûh û heyat e… Ji me şîret û ji we jî ey gelê kurdino; xebat û xeyret… Ji Xudayê zulcelal jî tewfîqat[a] mezin.

Qesîda Hezret[î] Şêx Ehmed[ê] Xanî

Saqî tu ji bo Xudê kerem ke
Yek cur‘e mey di cam[ê] cem ke

Da cam[î] bi mey cihan-numa bit
Her çi me irade ye xuya bit

Da ku keşf[î] bibin li ber me ehwal
Kan[î] dibitin muyesser iqbal

Idbara me wê giha kemalê
Aya bûye qabilê zewalê

Ya her weha dê li istiwa bit
Heta wekû dewrî minteha bit

Qet mumkin e ev ji çerx[ê] lewleb
Tali‘ bibitin ji bo me kewkeb

Bextê me ji bo me ra bibit yar
Carek bibitin ji xwab[ê] hişyar

[72] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “لهره”. Xuya ye ku di wateya “li virê” de hatiye bikaranîn.
[73] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “خرر”. Dibe ku xwestibe “xêr” binivîse.
[74] Ev peyv wek “dêm (ديم)” hatiye nivîsandin. Li gorî wateyê “dibêm” bêtir cihê xwe digire.
[75] Ev kevaneka koşebendî ji metna resen e.

Rabit ji me jî cihanpenahek
Peyda bibitin ji me padişahek

Şûrê hunera me bête danîn
Qedrê qelema me bête zanîn

Derdê me bibînitin ‘ilacê
‘Ilmê [me] bibînitin rewacê

Ger dê hebûya me serfirazek
Sahibkeremek suxennewazek

Teqdîm dibû bi sikke[yê] meskûk
Nedima weha bê rewac û meşkûk

Her çendî ku xalis û temîz in
Teqdîm bi sikke[yê] ‘ezîz in

Ger dê hebûya me padişahek
Layiq bidiya Xudê kulahek

Te‘yîn dibû ji bo wî textek
Zahir dibû ji bo me bextek

Hasil bibûya ji bo wî tacek
Elbete dibû me jî rewacek

Ẍemxwarî dikin li me yetîman
Tînane der ji dest leîman

Ẍalib nedibû li ser me ev rûm
Nedibûne xirabe[yê] dest bûm

Mehkûm[ê] ‘eleyhê se‘alîk
Meẍlûb [û] mutî‘ [ê] tirk, tacîk

Emma ji ezel Xudê wisa kir
Ev rom, ‘ecem li ser me rakir

Teb‘iyetê wan eger çi ‘ar e
Ew ‘ar li xelqê namdar e

Namûs e[76] li hakim, emîran
Tawan çi ye li şa‘ir, feqîran

Her çî bire şûr[î] dest[ê] himmet
Zebt kir ji bo xwe mîrê dewlet

Lewra ku cihan weke ‘erûs e
Wê hukm bi dest şîr[ê] rûs e

Bê ‘eqd, sidaq, muhr [û] kabîn
Lutf, kerem, ‘eta [û] bibexşîn

Birs[î] ji dunê ku min ev hikmet
Muhra te çi gote minî ku himmet

Hasil ku dunê bi şûr[ê] ihsan
Tesxîr dibit ji boy insan

Ez mame di hikmeta Xudê da
Kurmanc di dewleta dunê da

Aya bi çi wech[î] mane mehrûm
Bilcumle ji bo çi bûne mehkûm

Wan girtî bi şûr şehr û şohret
Tesxîr kirin bilad[ê] himmet

Her mîrekî wan bi bezl[ê] Hatem
Her mêrekî wan bi rezm[ê] Rustem

Bifikir ‘ereb heta ve gurcan
Kurmanci ye bûye şems[ê] bircan

Ev rûm, ‘ecem bi wan hesar in[77]
Kurmancî hemî li çar kenar in

Her du terefan qebîl[ê] kurmanc
Bo tîr[ê] qeza[y]ê bûne amanc

Goya ku li serhedan kilîd in
Her ta’ife seddekî sedîd in

Ev qilzum[ê] behr[ê] tirk û tacîk
Hindê ku bikin xirûc û tehrîk

Kurd dibin bi xûn[î] mulettex
Wan jêk ve dikin misal[î] berzex

[76] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “نامه سه”. Wek “names e” mirov dikare bixwîne. Pêwîst e “namûs e” be.

[77] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “حصارت”.

Camêrî, himmet, sexawet
Mêranî û xîret û celadet

Ew xetme ji bo qebîl[ên] ekrad
Wan dane bi şûr himmetê dad

Hind ji şeca'etî xeyûr in
Ew çend[e] ji minetê nefûr in

Ev xîret, ev 'uluww[ê] himmet
Bû mani'ê heml[ê] bar[ê] minnet

Lew pêk ve hemîşe bê tifaq in
Da'im bi temerrud û şiqaq in

Ger dê hebûya me ittifaqek
Vêke ra me bikira inqiyadek

Rom û 'ereb û 'ecem temamî
Hemiya ji me ra dikir xulamî

Tekmîl dikir me dîn, dewlet
Tehsîl dikir me 'ilm, hikmet

Temyîz dibûn ji hev meqalat
Mimtaz dibûn xuda[n]ê kemalat

M. Salih Bedirxan

Bextreşî û Mehrûmiya Kurdan

Şêxêd me, melayêd me, feqêd me, mîrêd me, serek û rîspîyêd me îro ji dil dizanin, di pê dihisin ku çar alîyê me agirek girtîye, qenc û xirab[ê] me di-şewitînê, li hawar û gazî[ya] me da kes nayê, me xilas nake.[78]

Bila ew rabin dest bidine hev, xudanî li me perîşanan[79], li me derbederan, li me mehrûman bikin, me ji wî agir[ê] bê eman xilas bikin. Reya felaketê nîşan[î] me bêçaran bidin. Hukm[ê] ayet[a] kerîm "اخسن كما احسن اه اليك"[80] der heq[ê] me da icra bikin.

Ez guman nakim ku mezinêd me xeyret û himmeta xu, rehm û kerema xu ji me derîx bikin. Me şûnwaran[81] di vê zelîlî[ya] ha da (bihêlin).

Ez bawer nakim ku mezinêd me ji bo peşçûna me, ji bo mirovbûna me, her çi a dest wan bê paşve bidin.

Feqet dil[ê] pir derd [ê] min ji me ra dibê ku ew cuz[ê] ku tu dibêjî eger rast bûya heya niha yek ji van ji bo xatir[ê]

[78] Yukarıdaki daller 'alâmet-i cem'îdir. Bizde terkîb-i izâfilerde 'alâmet-i cem' (d) dir. Esma-yı mücerrede 'âdiyyede (ân)dır. Süleymaniye cihetinde (gan) dır. Diğer mahallerde de başka türlü olmak vârid-i hâtır-dandır. [Ev têbînî ya nivîskar bi xwe ye. Wateya vê hevokê bi kurtasi wisa ye: "Ev dalên li jorê, nîşana pirjimariyê ye. Li cem me, di qadîneka navdêrîn de nîşana pirjimariyê "d"ye. Navdarên sade ji rêzê "an" e. Li Silêmaniyeyê "gan" e û li cihên din jî bikaranînên cuda hene."].

[79] Ev peyv wisa hatine nivisandin: "طه برشان". Li li gorî wateyê "li me perîşanan" baştir cihê xwe digire.

[80] Ev beşek ayetê ye. Wateya ayetê gişî wisa ye: "Bi wî malê ku Xwedê daye te mala axîretê bixwaze. Lê belê para xwe ji cîhanê jî ji bîr neke. Xwedê wekî ku qencî li te kiriye tu jî wisa qenciyê (li xelkê) bike û li erdê xerabiyê nexwaze. Bêguman Xwedê ji mufsidan hez nake", Qeses: 77. Binêrin li: *Wergera Qur'ana Pîroz Bi Zimanê Kurdî,* r. 395.

[81] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: "شنفاران".

Xudê û nebî radibû li kurd[ê] bê xuyî xudanî dikiran, li ser rêyek dataniya heya mehşer[ê] nav[ê] xu di sernave[yê] tarîxan dikir.

Rehmeta Xudê lê bê: Ehmed[ê] Xanî sê sed sal berê da binêr çi gotiye:

Kurmanc pir kemal in
Emma yetîm û bê mecal in

Filcumle ne cahil û nezan in
Belkû sefîl û bê xudan in

Ger dê hebûya me jî xudanek
‘Alîkeremek letîfedanek

‘Ilm û huner û kemal û iz‘an
Şi‘r û ẍezel û kitab û dîwan

Ew cinsî bibûya li ba wî me‘mûl
Ew neqd bibûya li nik wî meqbûl

Min wê, ‘ilma kelam[a] mewzûn
Bilind bikira li ban[ê] gerdûn

Bêta veder rûha Melay[ê] Cizîrî
Pê hey[82] bikira ‘Elî Herîrî

Kêfek we bida Feqîh[ê] Teyran
Heya ebed dê bima heyran

Çi bikim ku qewî kesad e bazar
Nîn in ji qumaş ra xerîdar

Îro li rûy[ê] ‘erdê da çiqa dewlet û milet hene hemî yekdil û yekrû, yekziman bi şev û bi roj dixebitin û [ji] bona pêşbûna dewlet û milet[ê] xu her çi ji dest wan tê dikin. Bonan xu dixunîn û dinivîsin. “Rojnawan” derdixin. Her çi diqewimê tê da dinivîsin bi xelq[ê] xu didine zanîn bi çi muhtac bin, heman ew gav bi dest tîn[in]. Mezin[ê] ku di nav[83] wan da bigehê û di rêya milet[ê] xu da xidmetek çak bike, di tarix[a] xu da qeyd dikin. Nav[ê] wî bîr ve nakin.

Ez berî berî nayêm. Îro hezar û sêsêd sal e ku “kurd”[ê] me qebûlî misilmanî kirine. Di nav wextê[84] ha da qe nebê, sî çil hezar şêx û mela û feqî û mîr ji kurdan gihane û di vê wext[ê] da nav dane, ji bona dîn û dewlet xidmetêd mezin kirine û kitêbêd qenc çêkirine. Hal ev e ku ew xizmetêd ha, ev kitebetêd ha temam[ê] wê winda bûye. Nav[ê] yek [ji] van nemaye, ewê maye ew jî mal[ê] ‘ereban û ‘eceman û dermîyan bûye. Qedr[ê] zilek[85] ji bo kurdan fa’ideyek nekiriye.

Eger ew mirovêd ha ji sedan yek xizmetek ji bo kurdan bikiran û ewan kitêban û dîwanan bi ziman[ê] kurdî binivîsandina îro da nav[ê] wan û kitêb[ê] wan winda nedibû. Zarokêd kurdan dixundin û rehmetan li wan taniyan.

Eva misal[ê] wê ‘Elî Herîrî ye, nehsed û sî sal berê hatiye bi zimanê kurdî beyt gotiye. Heya heşr rabê nav[ê] wî li nav kurdan dê bimînê, herkes rehmet dê lê bînê. Melay[ê] Cizîrî ji heştsed sal berê da bi ziman[ê] kurdî dîwanek çêkirîye.

Ehmed[ê] Xanî[86] *Mem û Zîn*ek û ji bo zaroy[ê] kurmancan *Nûbarek* te’lîf kiriye, bi çar ziman[an] şi‘r gotiye, der heq[ê] ẍîret[a] kurdî da çend xeberek

[82] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “حتى”.

[83] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “ناث”.

[84] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “نام وخبث”.

[85] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “زلك”.

[86] Ev peyva “Xanî” ne rast hatiye nivîsandin: “غازى”.

Mem û Zîn da aniye û ji ebnay[ê] zemanî gelek gilî kiriye.

Xanî ji kemal[ê] bê kemalî
Meydana kemalê dît xalî

Ye'nî ne ji qabil û xebîrî
Belkû bi te'qîb û 'eşîrî

Hasil ji 'inad eger ji bê dad
Ev bed'e kir xilaf[ê] mu'tad

Safî şe[mi]rand vexwar[î] durdî
Manend[ê] durê lisan[ê] kurdî

Înaye me nezm û intizamê
Kêşaye cefa ji bo 'amê

Da xelq nebêjitin ku ekrad
Bê me'rîfet in û bê esl û binyad

Enwa'[ê] milel xudan kitêb in
Kurmanc tenê bê hisêb in

(Dawî heye)
M.. X

Çîrokê Kurmanca

Di wexta berê da, wexta emîr[ê] kurmanca da şivanek pezê xo diçêrand. Di nav bestekê da xewa wî hat; rûy[ê] xu wergerand ber bi bajar a ku emîr tê da rûdinişt: "Mîro pezê xu dispêrim te û radikevim" go û raket.

Çaxa ku hişyar bû, pezê xu jimart. Çend pez kêm bû. Li nav çiya geriya. Şopa pezê xu dî ku "gura" xwariyê.

Kerîyê xu da ber xu, hat ber qesrê mîr[ê] mezin, çû ramîsa lingê mîr; go "Min çolê kerîyê xu spart 'edaleta te, ez raketim. Çaxa rabûm mi pezê xu jimart, pênc pez gura xwariyê. Ez nûka pezê xuna ji te dixwazim." Mîr[ê] giran gilîyê wî gudarî kir, pênc pêz da şivan.

Go, "Şivano! Binerê, çend segman min emr kiriyê bila tevî te bên; ciyê kî tu lê raket ra wan bidê. Bo wan ra li gura bigerin."

Şivan çû ji segmanê mîr çendek 'eciband bo xu ra bir. Li wa çiya û newala geriyan, çend gur[ê] har [û] dîn ew kuştin.

Şivan pezê xu jî girt, gura jî kuşt. Mîrê wê wextê jî bi vî halî xu mezin û 'edaleta xu ra Şivan da.

"كلم الناس على قدر عقولهم"[87]

Kendo

Müdîr-i Mes'ûl: 'Abdülkerîm

Mahmûd Bey Matba'ası

[87] Gotineke Hz. Muhemmed e. Wateya wê ev e: Bi mirovan re li gor eqlê wan bipeyivin.

Kî biva hurûfan nav panzdeh rojan da xundin û nivîsandin[a] kurmancî hîn kirin xwazî bira bin navê xu li ciwanê me binivîsinê herfan lê berê zubde bûne wanaynin:[88]

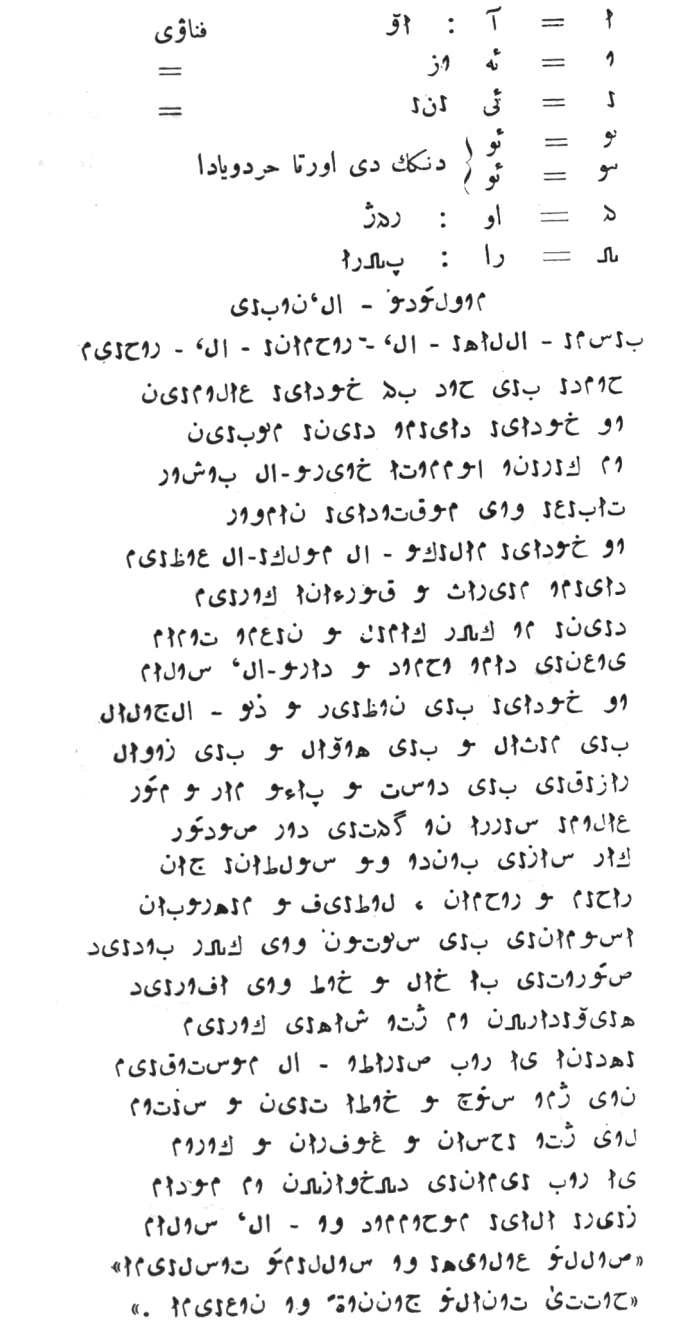

[88] Li jêr bi alfebeyek nû beşa ewil a Mewlûda Melayê Bateyî hatiye nivîsandin.

Müntericât

Kürdlerin Te‘âlîsi -Bâbânzâde İsmâ‘îl Hakkı
Bedirhânî Hüseyin Paşa - …
Kılıcdan Evvel Kalem -Sâlih Bedirhân
Salâhaddîn-i Eyyûbî -M…
Nifâkımız -H…
İ‘lân ve sâ’ire

Tiyanûsraw

Be Firya Keyn -Silêmanî ‘Ebdulkerîm
Tefsîr[ê] Şerîf -M..X
Ziman -M..X
‘Erdê me -Fikrî Necdet
Berî Şîrê Qelem -M. Salih Bedirxanî
Bextreşî û Mehrûmiya Kurdan -M..X

Abone; Her yer içün seneliği
17 altı aylığı 9 gurûşdur.

Salî heftdeh qirûş e
Şeş meh be neh qirûş e

Nüshası: 40 pâre

Rojî Kurd İdârehânesi

Bâb-ı ‘Âli câddesinde (Resimli Kitâb) İdârehânesi fevkindeki dâ’iredir. Risâleye ‘â’id bi’l-cümle muhâberât ve mürâca‘ât mezkûr idârehâneye vukû‘ bulmalıdır.

İhtâr-ı Mahsûs

[Kürd Talebe Hêvî Cem‘iyyeti][89] Meserret Oteli karşısındaki dâ’ireden, Bâb-ı ‘Âli câddesinde Resimli Kitâb İdârehânesi fevkindeki dâ’ire-i mahsûsaya nakl itmişdir.

Dîn-i İslâm ve ‘Ulûm ve Fünûn

Senelerden beri İslâmın ve ma‘ârif-i İslâmiyyenin te‘âlîsine hasr-ı vücûd eyleyen Tabîb Milâslı İsmâ‘îl Hakkı Beyefendinin kıymetdâr bir kitâbıdır. Hakâyık-ı İslâmiyyeyi ve kavâ‘id-i şer‘iyyenin ‘ulviyyet ve isâbetini delâ’il-i hâzıra-i fenniyye ile isbât itmek i‘tibâriyle ‘umûm Müslümânlara elzem ve nâfi‘ bir eserdir.

Fiyâtı mücelled olarak on iki buçuk, gayr-ı mücelled olarak on, taşra içün posta ücretiyle berâber on beş gurûşdur. Her kitâbcıda bulunur.

[89] Köşeli parantez metnin orijinaline aittir.

Sâhib-i İmtiyâz
ve Müdîr-i Mes'ûl:
'Abdülkerîm

Târîh-i Te'sîsi:
Gurre-i Receb
1331

Rojî Kurd

'Aded: 4

Jimar: 4

10 Şevvâl sene 1331 | Şimdilik Ayda Bir Neşrolunur | 30 Ağustos sene 1329

Kürdistânın Müstahkem Bilâdından Erzurûm Şehri

İstanbul
Resimli Kitâb Matba'ası
1329

‘Osmânlı Teshîl-i Mesâlih İdârehânesi

Müntesibîn-i hukûkdan Bâbânzâde ‘Abdül‘azîz Bey tarafından ‘umûm vatandaşların ve bi’l-hâssa mensûbiyyetiyle müftehir olduğu Kürd kavm-i necîbinin kâffe-i umûrunu hemân masârif-i zarûriyye bahâsına denilecek sûretde cüz’î bir ücret kabûl itmek üzere bu kere “‘Osmânlı Teshîl-i Mesâlih İdârehânesi” nâmıyla bir idârehâne te’sîsine muvâfık olmuşdur. ‘Ale’l-‘umûm da‘vâ-yı şer‘iyye ve hukûkiyye ve cezâ’iyye der-‘uhde itmekle berâber bi’l-cümle devâ’ir-i resmiyyede mesâlih ta‘kîb ve lâyiha ve istid‘â tahrîr olunacak rehin ile ikrâz ve istikrâz inşâât ve emlâk bey‘ û şirâsı içün nâmûskârâne bir sûretde delâlet idilecek ve’l-hâsıl ‘umûm vatandaşların cümle mesâlihi az bir zamânda müstakîmâne bir sûretde netîcelendirilecek. Erbâb-ı mesâlihe nâmını bâlâda zikr itdiğimiz bu nâmûskâr gencin idârehânesini tavsiye itmeği vazîfeden ‘add eyleriz.

Merkez-i idâresi: Bâb-ı ‘Âli câddesinde 46 numeroda Resimli Kitâb İdârehânesi fevkindeki dâ’iredir.

I‘lan

Le muntesibîn[î] huqûq Babanzade ‘Ebdul‘ezîz Beg benavî “‘Osmânlı Teshîl-i Mesâlih” idarexaneyêkî kurd wetuwe. Her çend îş û de‘wayî bezor herzan dîbenî. Necmeddîn Efendî Kerkûkîşî legela ye. Hemû kurdekan lazime îşyan bedine em kurde necîbe.

Ta‘yîn

Sâdât-ı Berzenciyyeden fâzıl-ı muhterem Süleymâniyeli Şeyh Reşîd Efendi Kâzımiyye niyâbet[in]e ta‘yîn olunduğu ma‘ü’l-mesârr işidilmişdir.

Sâhib-i İmtiyâz
ve Müdîr-i Mes'ûl:
'Abdülkerîm

Târîh-i Te'sîsi:
Gurre-i Receb
1331

Rojî Kurd

'Aded: 4

Jimar: 4

10 Şevvâl sene 1331 | Şimdilik Ayda Bir Neşrolunur | 30 Ağustos sene 1329

Kürdistânın Müstahkem Bilâdından Erzurûm Şehri

“Kürd Milliyyeti”

Bu dünyâda kavânîn-i tabî‘iyye ve ictimâ‘iyyeye karşı kat‘iyyen gidilemez ve bu bâbda vâki‘ olacak bütün teşebbüsât inkisâr-ı hayâl ile izmihlâl ile hitâm bulmağa mahkûmdur. Kavânîn-i tabî‘iyyeye ‘â’id bir misâl söyleyeyim. İnsân kaç sene yaşar ve nihâyet şu kadar sene diyeyim. Bu bâbda en müsâ‘id mâddî ve ma‘nevî muhîti ve ‘ulûm ve fünûnun medeniyyetin bu bâbda husûle getirdiği ve getireceği esbâb-ı refâh ve sa‘âdeti de nazar-ı dikkate alarak haydi şunun a‘sâr-ı âtiyye içün olsun hadd-i a‘zamîsini de gâyet vâsi‘ tutayım. Fakat bu bâbda elbette bir hadd vardır ki o artık kat‘iyyen geçilemez ve geçmek içün vâki‘ olan bütün teşebbüsât ‘akîm kalır, heder olur. Kavânîn-i ictimâ‘iyyeye ‘â’id işler de böyledir. Birçok insânların birleşmesiyle husûle gelmiş olan hey’et-i ictimâ‘iyyelerin tebeddül ve inkılâbları da kavânîn-i tabî‘iyye derecesinde sâbit ve lâyetegayyer kânûnların taht-i te’sîrinde oluyor. Binâ’en-‘aleyh hey’et-i ictimâ‘iyyelerin te’mîn-i refâh ve sa‘âdetine çalışır iken bu noktayı hîç ihmâl itmemek lâzım gelir.

Hey’et-i ictimâ‘iyye içün sizin birçok maksadlarınız hüsn-i niyete makrûn emelleriniz olabilir ve bunların husûlünü görmek içün her fedâkârlığı da göze alabilirsiniz fakat bu yine husûl-i maksadı te’mîn idemez. Arzularınızdan hangisi o hey’et-i ictimâ‘iyyenin münkâd olduğu kavânîn-i ictimâ‘iyyeye muvâfık düşüyorsa yalnız onlar husûle gelebilir diğerleri husûl bulmamağa onlar hakkında sarf olunan mesâ‘îler de bütün fedâkârlıklarla heder olub gitmeğe mahkûmdur.

İşte şu basît hakâyık-ı ‘ilmiyyeyi hey’et-i ictimâ‘iyye-i ‘Osmâniyyemizin inkılâb ve tekâmülüne tatbîk idecek olursak orada da yapılması câ’iz olacak ve bi’l-‘akis yapılması hîç câ’iz olmayacak şeyler bulacağız. Yapılması câ’iz olacak şeyler kavânîn-i ictimâ‘iyyemize muvâfık olan şeyler ve ‘aksi hâlde bulunacaklar ise ona muvâfık olmayanlardır. Bizde i‘lân-ı Meşrûtiyyetimizden beri milliyyet husûsâtında iki büyük cerayân görüldü. Biri Memâlik-i ‘Osmâniyye hudûdu dâhilinde bulunan ‘anâsır-ı muhtelifenin kat‘iyyen varlıklarını kabûl itmemek diğeri ise bi’l-‘akis o varlıkları kabûl ile cümlesi arasında bir âhenk ve muvâzenenin husûlüne çalışmakdı. Birinci cereyân dört beş senelik tecrübe ile iflâs itdi. Zann itmeyiniz ki bu fikrin bugün hâlâ bu memleketde pek çok tarafdârı olabilsün. Bugün erbâb-ı kalem ve mütefekkirimizden ekserîsinin ‘anâsır-ı muhtelife-i ‘Osmâniyyeye varlıklarını tamâmen kabûl ve tasdîke temâyül itdiklerini görüyoruz. Artık hîç kimse ‘Arab nedir, Arnavud nedir, Kürd nedir demiyor ve bunların neler demek olduğunu pek güzel anlıyor. Çünkü milliyyet fikirlerinin son derece galebe itdiği bir ‘asırda milliyyetlerin inkârı esâsına müstenid bir fikir ve meslek elbette çok müddet pâyidâr olamazdı ve er geç o milletlerin mevcûdiyyetlerini kabûl itmek mecbûriyyetinin husûlü zarûrî ve kavânîn-i ictimâ‘iyye icâbâtı idi.

Şâyân-ı dikkatdir ki bizde ‘anâsır mes’elesinin sûret-i telakkîsinde İslâmlık ve İslâmlığın gayri i‘tibâriyle dahi bir fark görüldü. ‘Anâsır-ı muhtelife-i ‘Osmâniyyeden İslâm olmayanların varlıkları İslâm olanların varlıklarına nisbetle çok zamân evvel ve bin kere daha kolaylıkla kabûl idilmiştir. Mesela Rum, Bulgar, Sırpların Ermenîlerin mevcûdiyyetini biz çok zamândan berü kabûl itmiş ve şu kabûlün îcâbına az çok muvâfık bir siyâset ittihâz itmişizdir. Fakat İslâm ‘anâsır-ı ‘Osmâniyyenin mevcûdiyyetleri Meşrûtiyyete ve hattâ onunla bile olamayarak son zamânlara kadar tereddüd ve şübhe altında bırakıldı. Birçok mütedeyyin zevât İslâmlık içinde böyle ayrılık gayrılığı büyük bir eser-i teferruka ve teşettüt olarak görüyor ve bundan pek ziyâde müte’essir oluyorlardı. “Nasıl, diyorlardı, İslâm içinde de mi bu teferrukalar zuhûr idecek? Hep İslâm olduğumuz hâlde sen ‘Arabsın ben Türküm, o Lazdır bu Kürddür diye teferrukalara mı düşeceğiz!... Yazık bin kere yazık!...” Fakat bu zevât bütün hüsn-i niyyetlerine, rikkat-i kalbiyyelerine rağmen kavânîn-i ictimâ‘iyyeden tegâfül idiyorlardı. Bilmiyorlardı ki biz gâyet dehşetli bir milliyyet ‘asrında yaşıyoruz ve İslâmın içinde ve hâricinde milliyyet cereyânlarının önüne geçmeğe imkân yokdur ve ‘âkıbet onlar husûl bulacakdır; bilmiyorlardı ki beyhûde müsmir olmayacak bir maksada çalışmakdan ise kavânîn-i ictimâ‘iyyenin îcâbâtına mülâyim bir sûretde hareket itmek ve İslâmın içinde olsun hâricinde olsun kendini anlamak isteyen milliyyetlere müşkilât îkâ‘ itmemek ve belki onların husûlünü teshîl itmekle aralarında bir muvâzene-i müsâlemetkârânenin husûlünü de o nisbetde kolayca elde itmeğe çalışmak daha doğrudur.

Kürd milliyyeti ‘anâsır-ı muhtelifede memleketden sıra i‘tibâriyle ‘Arablardan ve Arnavudlardan sonra varlığını hiss ve idrâk itmeğe başlamış bir ‘unsurumuzdur. Onun muhîti, Anadolunun nisbeten merâkiz-i medeniyyeden uzak bir kısmında bulunması ekseriyyetle yolsuz, şimendüfersiz yerlerin sâkini olması i‘tibâriyle bu bâbdaki te’ehhürü kâbil-i îzâhdır. Fakat nihâyet o da zamân ve sâ‘ati geldiği gibi kanûnuna tevfîkan işte harekete başladı, şimdi şâyân-ı dikkat bir hayât gösteriyor.

Geçen sene intihâb münâsebetiyle Ma‘mûretül‘azîze gitdiğim vakit yolda Urfadan çıktığımız günün akşâmı bir Kürd köyünde kalmışdık. Bu, bir ufak köydü. Bütün ahâlîsi öteden berü Millî Re’îsi İbrâhîm Paşanın zîr-i kahrında kalmış olduğu için kat‘iyyen refâh-ı hâl görmemiş[1], perîşân beş on ‘â’ileden terekküb idiyordu. Bizi köy odasında misâfir itdiler. ‘Ayn[ı] zamânda bütün köy halkı namâzlarını bu odada kılıyorlardı. Yatsu namâzından sonra ilerü gelenleriyle haylî konuşdum. Pek gözü açık âdemlerdi. O vakit devâm itmekde olan Trablusgarb muhârebesi hakkında büyük bir ‘alâka ile havâdis soruyorlardı fakat intihâb işlerine o kadar ‘alâka göstermiyorlardı. Bir pencere içinde ufak bir tahta çekmece üzerine kemâl-i ihtimâmla konulmuş bir ufak risâle gördüm. Geçmiş zamân olduğu için şimdi ismi ‘aklıma gelmedi fakat bu herhâlde bir iki sene evvel İstanbulda Kürdce yazılmış bir

[1] Orijinal metinde “görmüş (كورمش)” şeklinde yazılmışsa da doğrusu “görmemiş”tir.

şeydi, anlaşılan İstanbuldan oraya gönderilmiş. Bu risâleyi köylüler dînî bir kitâb menzilesinde muhterem tutuyorlardı. Bundan büyük bir âteş-i sevdâ ile bahs itdiler. "Efendim, dediler Kürdce kitâb! Bunu hîç görmemişdik, demek Kürdce de kitâb olurmuş! Köyün imâmına bunu birkaç def'a okutduk. Çok yerlerini anladık. Meserretimizden gözlerimiz sulandı. Çok şükür bu günü de gördük!.." Bunu hikâye iderler iken bu bâbdaki sevinmelerinin hâlâ devam itdiği görülüyordu. Gözleri yine meserretden sulanıyordu. O vakit kendi kendime dedim: "Beyhûde teşebbüs! Bu cereyânı milliyyenin önüne kimse geçemez. Zamân, muhît buna gâyet müsâ'id! İşte yolsuz bir yerde, çamurlar içinde bata çıka, dünyâdan, bütün merâkiz-i medeniyyeden uzak içine geldiğimiz şu on evli köyde bile ne kuvvetli mahsûl vermiş!"

Kürdlerle temâs ve münâsebetde bulunanlar hep bilirler ki bunlar gâyet zekî âdemlerdir. Ben bizim Dersimlilerde gördüğüm, mâddî ve ma'nevî kuvve-i hayâtiyye zann iderim, pek çok yerlerde bulunamaz. Fakat ma'a't-te'essüf Kürd milliyyetinin uyanması da diğer milel-i İslâmiyye milliyyetlerinin uyanması gibi geç kalmışdır. Hattâ bu öbürlerinden daha geç kaldı! Onlar teceddüt ve teşekkülüne pîşvâ olacaklar bu bâbda gâyet ihtiyâtlı hareket itmek lüzûmunu hîç bir vakit zihinlerinden çıkarmamalıdırlar. Bu geç doğmuş daha doğrusu doğduktan sonra neşv û nemâsı 'akîm kalmış milliyyete yeniden hayât vermek isterler iken ne kadar te'ennî ve ihtiyâta lüzûm olduğunu anlamalıdırlar. Hele onu sergüzeşt-perest yapmaktan gâyet tevakkî ve ihtirâz itmelidirler. Kendini bilmiş ve bildiği dakîkadan i'tibâren yanındaki milliyyetlerle meselâ Ermenîlerle derhâl mübârezeye kalkışmış yâhûd Devlet-i 'Osmâniyyeden iftirâka 'azm itmiş bir Kürd milleti kat'iyyen ve kâtıbeten şu 'asırda pâyidâr olamaz. Sulh ve müsâlemetden zerre kadar ayrılmak onun sûret-i kat'iyyede ve dâ'imede bâ'is-i izmihlâl ve harâbisi olabilir. Kürd milliyyetinin tecelliyyâtına hâdim olanlar onu Anadoluda zâten mevcûd bunca esbâb-ı teşettüde bir dâne daha 'ilâve itmek fikriyle ortaya atmış olamazlar. Onlar muhakkak zamânın ve muhîtin bu bâbdaki îcâbâtını bi-hakkın takdîr itmişler ve Kürdlüğün yeni bir sebeb-i teşettüt değil belki Anadoluda kavî bir 'unsur-ı sulh û müsâlemet ve feyz û sa'âdet olması içün çalışmağı kendilerine bir emel ittihâz idinmişlerdir. İşte şu dâ'ire ve şart dâhilinde ben de Kürd milletinin zuhûrunu daha doğrusu teyakkuzunu kemâl-i hürmetle selâmlarım ve muvaffakıyyeti içün en hâlis temenniyyâtda bulunurum.

Lütfî Fikrî

Arâzî Mes'elesi

Büyük musîbetler, bütün bir hayât-ı şahsî veya bir hayât-ı ictimâ'îyi haşîn ve dürüşt darabâtı ile zîr û zeber iden hurûş-ı havâdis karşısında bi'l-hâssa bu âvân-ı elem-nâk geçdikden sonra derin bir sükût-ı 'ademî ihtiyâr olunması beşeriyyetin bir ihtiyâc-ı mübrimi hâline gelmişdir. Zâten öyle dakîkalarda tehâcüm-i hissiyyâtı kabûl idilmiş eşkâl-

ı tefhîmiyye ile ifâde olunabilecek bir kâlıba sokmağa da imkân-ı mâddî ekseriyyâ bulunamaz. Ber-hâldeki Fransanın yılmak bilmez sîmâlarından birinin, Gambetanın, Alsas Loreni kasd iderek yetmiş hezîmetden sonra "dâ'imâ bu vakâyi'i düşünmeli fakat hîç bir zamân da ondan bahs eylememeli" diye vaz' eylediği düstûr-i ictimâ'î, riyâziyyâtdan mâ'adâ fünûnda irişilebilecek bir mertebe-i hakîkate yaklaşmış 'add olunabilir. Fakat bu kavâ'id-i zarûriyye-i âdâbın te'mîn-i tatbîki içün kendisini bir sükûn ve sükût mezârı ile örtülmek istenilen vâkı'a-i elîmenin gayr-i kâbil-i ta'mîr bir şekli ihrâz eylemiş bulunması en ibtidâ'î lüzûm hâlinde tecellî ider, yoksa açık bir anlaşma, ma'kûlâta müstenid bir silsile-i berâhîn, edille-i mütevâliyye-i mantıkıyye ile gubâr-ı bî-karâr-ı hissiyyât ile jengdâr olmuş gibi görünen bir girîve-i ihtilâfı incilâ-pezîr iderek münâsebât ve müşâfehâta eski tarâvet ve revnakını vermek mümkin iken bu düz yolu bırakarak terâküm-i kîn ve gayzdan başka bir şeye yaramayacak olan bir tarîk-i mu'avvec-i sükût ve intikâm tutulacak olur ise bi't-tabi' bedî'a-i emele takarrüb eylemekden o derece uzaklaşmış bulunulur. Kürdlerle Ermenî vatandaşlar arasında te'yîd-i uhuvvetden, teşyîd-i bünyân âmîz-i şedden bahs olundukça hatırıma -bilmem neden- dâ'imâ şu zamânlardan beri muhtelefün-fîh kalmış, her iki tarafca senelerden beri bâdî-i şikâyât olmuş arâzî mes'elesi vehleten tebâdür ider. Bu işin halli etrâfında pek mâddî ve tabî'î menâfi'a istinâden bir halka-i i'tilâf vücûda getirilmezse bu iki 'unsurun yekdiğerinin elini sıkdıkca dâ'imâ önlerindeki hufre-i kadîme-i ihtilâfa isteyerek bakmalarından ve bu sûretle şu me'sele-i meytenin cesed-i bî-rûhundan her iki taraf helâhil-i ihtilâfının bir gıdâyı ma'nevî bulmasından endîşe iderim. Her iki 'unsur içün de temennî ideceğim şey kurûn-ı kadîme sehhârelerinin husûl içün ba'z[ı] eşkâl ve tesâvîr-i insâniyyeyi âteşe atarak etrafında bir raks-ı müdevvir ve şehr-âyîn-i mutantan icrâ eylemeleri eserine tevfîkan şimdi de bu mes'ele-i müzminenin ebediyyen gayyâyı nihâna atılan cesed-i mürdesi tasvîri etrafında şevkâşevk bir âyîn-i tarab te'sîs olunmasıdır ve ben bunu istikbâlin sisli görünen uzak ufuklarına 'â'id bir temennî değil pek yakın bir zamânın yarının belki de bugünün der-âguş idilmesini te'mîn idilebileceği bir bedî'a olmak üzere telakkî idiyorum. Bi't-tabi' böyle kısacık bir makâle ile teferru'ât-ı müteşa'ibesi hakkında vâzıh ve şümûllü bir fikre mâlik olamayacağım bir mes'ele-i ictimâ'iyye-i mufassalanın i'vicâcât-ı dûrâdûrunu ihâta idemem. Zâten i'tilâfı gösterebilmek içün de bu derece hurdebînâne tefahhusâta ihtiyâc yokdur.

Mülkiyyet hakkında mevcûd kavâ'id-i hukûkiyye ve nazariyyât-ı idâriyye ve felsefe-i intizâm-ı hey'ât bu nuhbemizi tamâmiyle kâfil 'add olunabilir. Mahkeme-i hakk ve 'adlin her nev' de'âvî ve ihtilâfâtı münferiden ve kendine muhtass[2] edille ve berâhitiyle hall ve hasm eylemesi sükûn-ı hâzır ve müstakbeli en ziyâde kâfil olabilecek bir tedbîr-i kâtı' gibi telakkî olunmak zarûrîdir. Ufukda görebileceğimiz nokta-i siyâh -'asırların acı tecrübeleriyle keyfî mu'âmelâta sedd

[2] Metnin orijinalinde "muhtazz (مختض)" şeklinde yazılmışsa da doğrusu "muhtass (مختص)" olmalıdır.

çekmek içün bütün beşeriyyet kütlelerinin ittihâz eylemek ıztırârında kaldıkları- bu devâ-yı şâfîye mürâca‘at olunmamasıdır. O vakit idâreten bulunacak her nev‘ çâre-i tesviye bir kısım müdde‘îleri dil-hûn idecek ve en elîmi de onları “Ne yapalım nokta-i nazarımız hakka müstenid değil imiş bu hüküm karşısında serfürûya vicdânen mecbûrum” diyebilmek ve bu sûretle şu ufak tesellîyi de nâ’il olmaktan mahrûm eyleyecekdir. Mahrûm idilen kütlenin bütün harekât ve âmâlı idâreten ittihâz olunan tedâbîri bozmak içün bu mukarrerâtı kabûl idecek olan hükûmet-i mevcûdeyi sademât-ı mütevâliye ile bîzâr iderek mecbûr-ı ferâgat eylemek ve kendisini istihlâf idecek kuvveti de tehdîd-i ma‘nevî-i ‘isyânı altında titreterek ahkâm-ı sâbıkayı yine idâreten fesh ve nesh eylemeğe münhasır bulunacakdır. Ve bu sûretle bir kaziyye-i muhkemenin bahş ideceği sekeniyyet-i ezhân kâbil değil hâsıl olamayacakdır. Sutûh-ı ezhâna kadar yükselecek olan bu gerd û bâd-ı cereyân ve ihtirâsâtda en sûzişli bir nokta olarak meşhûd olacak hâlde kemîn-i fırsatda muterakkıb esâfilin bu vaz‘iyyet-ı meşkûkeden istifâde eyleyerek o ‘anâsır-ı muhtemele-i iğtişâşı teşcî‘ eylemeleri ve “Hakkınız olmasa mahkemeye gitmekden tehâşî eylemekde bir sebeb var mıdır?” terâne-i muğfili ile tahrîk eylemidir.. İ‘tirâf olunmalıdır ki böyle bir tarz-ı ifâdenin vuzûh ve nûrâniyyet-i müfritesi değil basît ve mutavassıt düşüncelere mâlik olması iktizâ iden ‘avâm halkı hattâ hukûkun bütün inceliklerîyle peydâ-yı ünsiyyet eylemiş efkâr-ı ‘âliyyeyi de bir dakîka vakfe-i endîşe ve tereddüde düçâr idebilir. Bütün tedâbîr-i idâriyye ve inzibâtiyyeye rağmen bi’l-âhire behemehâl filîzlenmesi mutehakkık olan böyle bir çâre-i ihtilâfkârâne bulmakdan ise tarafeynin mahâkim-i ‘âdiyyenin ihtirâsât-ı mahsûsa taht-ı te’sîrinde kaleme alınmayan sâkin ve bî-taraf kavânîn-i mevcûdeyi tatbîk eylemesine ve bu sûretle her nev‘ şâ’ibe-i garaz ve kuvveti ref‘ eylemesine intizâr eylemekdir. Daha ma‘kûl bir tarîk-i vifâk bulmak kâbil değildir zannındayız.

Hüseyin Şükrî

Kürdlüğün Menâkıb-ı Hamâsetinden İki Sîmâ-yı Besâlet

Mahmûl-ı mesâ’ib-i mukadderât-ı ‘Osmâniyye ve İslâmiyyenin hulâsa-i renc û mihneti olan garb ordusunun bakiyye-i enkâzı merkez-i hilâfete gelirken biz Kürdlere de iki rûh-i sa‘îd ve şehîdin menkabe-i hamâsetini nakl idiyordu.

Harpûtlu Kürd Muharrem.. Eleşkirdli Kürd Behlûl!..

Kürdlüğün kasîde-i şân-ı kahramânîsinde beytü’l-kasîd olmak şerefine ihrâz iden bu iki musarra‘-ı berceste-i hamâset; henüz mektebden neş’et itmiş mülâzım-ı sânîler idi; Yanya taraflarında Lüşnenin -ahâlîsi tamâmen Hıristiyan- Yeniköy karyesinde bulunuyorlardı.

Vedî‘a-i nâmûs bildikleri vazîfe-i ‘askeriyye ve ‘Osmâniyyelerini hakkıyla îfâ idebilmiş olmakdan mütevellid bir hiss-i fedâkârî ve kahramânî ile kendilerine kat

kat fâ'ik bir düşman kuvvetine sâ'atlerce karşı durmuş cân-sipârâne olduğu kadar fedâkârâne bir harb-i hûn-rîze girişmişlerdi.

Zafer ve ölümden başka bekledikleri olmayan bu iki kahramânın bütün bu 'azm û sebâta rağmen muvaffakıyyetden nevmîd olunca düşman dîninin züll-i esâretine düşerek yaşamakdansa şerefle ölmeği ihtiyâr eylemiş ve binâ'en-'aleyh yalnız doksan kişiden 'ibâret ma'iyyetleri efrâdını da teşcî' itmek sûretiyle bu 'azm-i fedâkâriyye teşrîk itmiş ve karyeden çıkarak düşmanın o cesîm ve fâ'ik kuvvetine arslanca icrâ-yı hücûm ve savlet eylemişlerdir.

Fakat heyhât… Hâricî ve dâhilî iki düşman-ı bî-amân arasında sıkışmış kalmış bu vatan yavrularıçün necât ve selâmet kat'iyyen muhâl… Mevt ve fenâ ise muhakkak ve karîbü'l-vukû' idi.

Çünkü onlar; karşılarındaki tek ve mer'î bir düşmanın dâne-i cânsitânına ma'rûz kalmadıktan ziyâde toprak kardeşi dediğimiz ve bin üç yüz küsûr seneden beri her türlü mevcûdiyyet-i maddiyye ve ma'neviyyelerine, ihtisâsât-ı mu'azzama ve mukaddeselerine hürmetle gösterdiğimiz gaflet ve isrâfın kurbânı olmuş; bir kütle-i mühînenin, alçak ve hud'akâr bir düşman-ı dâhilînin gadr ve hıyâneti sağanaklarına tutulmuşlardı; köyden atılan bu gadr ve denâ'et kurşunlarından üçü Muharreme ve diğer birçokları da arkadaşlarına değmişdi.

Muharrem; bu kahramân 'Osmânlı Kürd yavrusu.. Ölürken diyordu: Ben mes'ûd değilim.. Bed-bahtım… Çünkü hücûmda bile arkadan vuruluyorum; hâ'in ve mühîn vatandaş kurşunlarıyla ölüyorum; dînim ve dînimin nâmûsu haberdâr olsun.. İntikâm!..

İşte 'âlî-nijâd ve kahramân bir şehîdin son sayha-i te'ellümü.. Son matlab-ı mukaddesi!... Bu, bize 'âlî ve kıymetdâr bir tâziyâne-i teyakkuz ve intibâh.. Kavî ve metîn bir esâs-ı gayz ve intikâm olmalıdır..

Evet: Bir milletin mâzî-i mukadderâtı istediği kadar jengdâr-ı mesâ'ib olsun; elverir ki 'ibret-medâr ve intikâmkâr bir cûşiş-i millî hâsıl itmiş olsun; eğer biz, pür-mesâ'ib ve âlâm-ı mâzînin sâha-i jengdâr ve elembârından dâne-çîn-i 'ibret ve intikâm oluyorsak âtîye hâkim ve sâhib olmakla ümîdvâr-ı sa'âdet olabiliriz; yok eğer yine nasîbimiz gaflet ve dâ'imâ gaflet ve uyuşukluk ise ve nâ-bemahal lütf ve merhametde isrâf ise veyl bize!.

*

* *

Şimdi 'Osmânlı Kürdlüğünün rûh-ı i'tilâ-hâhında bir makber-i pür-şân-ı ta'zîz ve ihtirâma sâhib olan bu dîn ve vatan fedâkârı şühedâ-yı sa'îdenin âbâ ve hîşânına sabr ve tahammülü tavsiyyeye hâcet göremeyiz; şân ve şerefleriyle ölenlere ağlamamak ve bi'l-'akis onların o ölümüyle iftihâr itmek Kürdlüğün en fahr-i âlûd 'an'ane-i hamâsetidir; yalnız şunu deriz:

Siz; Ey bu muhterem şehîdlerin baba, ana ve kardaşları… Emîn olunuz, ki Kürdlüğün kan ve kardaşı olan bu iki sîmâ-yı besâletin medfen-i yâd ve hayâli Kürdlüğün sîne-i elemdîdesidir; Kürdlüğün 'azm û şebâbı yaşadıkca onların ma'neviyyeti yaşayacakdır; yalnız şimdilik bize düşen teyakkuz ve intibâh… 'İbret ve intikâmdır!.

Kadıköy: Ebû Rewşen

Gencliğe Hürmet

Bir ‘â’ile içinde nasıl ki büyüğün küçüğe şefkati ve küçüğün büyüğe hürmet ve itâ‘ati vâcibdir ve bu düstûra itbâ‘ o ‘â’ilenin takâmül-i intizâm ve sa‘âdetini kâfildir; bir millet dahi ‘aynen böyledir; sa‘âdet ve selâmeti bu esâsa müstenid ve bu kânûna şiddet-i ri‘âyet ve inkıyâda vâ-bestedir.

Hâlbuki biz; ma‘a’t-te’essüf; kânûn-ı ictimâ‘îye ri‘âyetden biraz uzakca düşdük ve onun için bu elîm ‘âkıbet ve zararlara uğradık.

Kürdlüğün ‘an‘a[n]e-i mahsûsudur, büyüklere hürmet!!..

Emniyyetle söyleyebilir ve iddi‘â iderim; bizde el-hâletü hazihi bu ‘an‘aneye şiddetle ri‘âyetkâr olmayan bir genc yokdur; ledü’l-îcâb bunu isbât için edille ve şevâhidin ser-dîde sehl ve âsândır.

Kalıyor, büyüklerin küçüklere şefkati ve mesâ‘î ve a‘mâl-ı meşrû‘asına hürmet ve hızâneti!.

Bugün Kürd gençleri, bundan da emîndir ve bu yoldaki i‘timâdları metîndir; çünkü onlar bu i‘timâdın verdiği kuvvetle ortaya atılmışdır.

Kürdlüklerini.. Sâkıt ve ‘alîl düşmüş Kürdlüklerini kurtarmağa ve yaşatmağa ‘azm û ‘ahd itmiş Kürdistânın bu evlâdı idrâk ve ‘irfânı, [3] ليطمئن قلبي kâ‘idesine ri‘âyet idiyor ve dâ’imâ tebcîl ve takdîs itdikleri büyüklerinden.. Muhterem âbâ-ı himmet ve gayretlerinden şahsiyyetleriçün şefkat ve merhamet istemiyor; ibzâlinden emîn bulundukları bu şefkatden yalnız ‘azm û teşebbüslerine; mu‘azzez rüşeym-i hayâlîlerine bir mehd-i hızânet.. Bir sîne-i mazâhiret diliyor; kuvvet ve kudretlerini artırmakla onları ‘âkıbet-i fedâkârîlerinden ümîd-vâr idecek i‘timâd ve emniyyet niyâz idiyor.

Zîrâ Şarkın en salgın hastalığıdır, küçük, -ma‘nen ne kadar büyük olsayine dâ’imâ hakîr ve ‘âcizdir; ve bizde -Şarkda- en acı bir âvâze-i tazallüm ve iştikâdır; çoluk çocuk elinde kaldık!!. Hattâ bu feryadı beş seneden beri çok dinledik ve zararlarını da ma‘a-ziyâdetin gördük; fakat bu, benim vazîfemden hâriç olduğuçün gavâmızını tedkîk ve tahlîle girişmeyeceğim; yalnız şunu diyeceğim; bizi bu zararlara düşüren gencliğin mevcûdiyyetimize vaz‘-ı yed eylemesi ise belki de muhtemeldir; çünkü tecrübesizlik netîcesiyle ba‘z[ı] hatâların vukû‘u melhûzdur; lakin eğer

[3] *Kurân*’da Bakara suresinin 260. ayetinden bir parça. Anlamı “kalbimin ikna olması için”dir.

bu tecrübesiz el bir mevcûdu.. Bir varı kavrarsa.. Yok eğer bu el ve bu eller ma‘dûmdan bir mevcûd.. Hîçden bir var yapmak gayretinde bulunuyorsa bu teşebbüsün netâ’ic-i ma‘kûsesinde bile zarar nedir? İşte bugünkü Kürd gencliği.. Kürdistânın bu fedâkâr evlâdları ma‘dûm ve hîç olan Kürdlüğü.. Kürdistânı bir mevcûd, bir var hâline getirirse.. Tabî‘î bu, bütün Kürdlüğe bir kâr.. Bir şeref ve bir sa‘âdetdir; ‘aks takdîrde ise ziyân nerdedir; zâten hîç olan bu ma‘dûm yine dâ’imâ hîçliğinde kalmış olacakdır.

Bu nokta-i nazardan bence yaşamaya ve yaşatmağa ‘azm itmiş bu gençliğin şu hareket-i civânmerdâne ve milliyyet-perverânesine zahîr olmak büyük küçük her Kürde.. Kürd yaşamak isteyene.. Kürdlüğün ebediyyetiyle ‘alâkadâr bulunanlara bir farîza-i hamiyyetdir; hilâfında ise mes’uliyyet-i maddiyye ve ma‘neviyyenin kime râci‘ olacağını îzâha lüzûm yokdur.

Ben bu fikir ve bu i‘tikâddayım; yok eğer yine aldanmakda devâm idüb de istikbâle bî-gâne kalarak gafletimizde durursak ve gurûrumuzda uyursak… Veyl Kürdlüğe.. Veyl bize ve evlâd û ahfâdımıza…

M. Bedirhân

“Kürdlerde Kadın Mes’elesi”

Bu sırada bütün Garbı, biraz da Şarkı, matbû‘âtı, ictimâ‘iyyât ‘âlimlerini hülâsa herkesi bütün ma‘nâsıyla işgâl iden mühim bir mes’ele var: “Kadın mes’elesi”. Hattâ zamânımıza, ‘asrımıza “Kadın ‘asrı” diyen mütefekkirler de var. Şimâlî Avrupa ve Amerikada kadınlık ‘âlemi sahne-i terakkîde pek büyük ve memnûniyyet-bahş hatveler atıyor, bütün dârü’l-fünûn ve mekteblerin nısfını işgâl idiyor, hayât-ı hâriciyyede erkeklerle rekâbet idiyor ve daha fazla yükselmek içün de mübârezede devâm idiyor. Garbî, vustâ Avrupa ve Amerikanın kadınları da şimâlli hemşîreleri taklîd ve ta‘kîb idiyor. Hakk-ı hayât ve bekâlarını, hakk-ı siyâsî ve ictimâ‘îlerini istihsâl içün uğraşıyorlar, didişiyorlar. Garbın, şimâlin bu muvaffakıyyetli ve parlak hareket-i nisâ’iyyesi nihâyet Şarka da, Asyaya da te’sîrden hâlî kalmamış Japonya kadınlığı hukûk-ı meşrû‘asını iktisâb içün

çalışıyor ve hem muvaffak da oluyor. Son zamânlarda ‘Osmânlılık ‘âleminde de bu husûsda za‘îf olmakla berâber bir hareket müşâhede idiliyor. Bu hareketler bu uğraşmalar muvaffakıyyetle devâm itsün biz mevzû‘umuza gelelim: Mevzû‘umuz Kürdlerde kadın mes’elesidir. Mevzû‘ hem mühim hem de mu‘dildir. Ciddî tedkîke, münâkaşaya muhtâcdır. Zâten biz de mes’eleyi kat‘î düstûrlarla halle kalkışmak cür’etinde bulunacak değiliz maksadımız herkes gibi Kürdler içün de bir mes’ele-i hayâtiyye demek olan kadın dolayısıyla ‘â’ile mes’elesine temâs iderek genclerin nazar-ı basîretine vaz‘ itmekdir.

Hemân bütün ‘Osmânlı ‘âleminde “kadın”ın mâddî ve ma‘nevî mevki‘inin acınacak bir hâlde bulunduğunu söylemek zâ’iddir zann ideriz erkeklerimiz başdan başa koyu bir cehâlet içinde mahsûrdurlar, kadınlarımız ise erkeklerimizin bu câhilâne gurûruna kurbân olmuş hem câhil ve hem de zavallıdırlar. Kadının mevki‘i, ehemmiyyeti idrâk idilmedi böylece ‘â’ileler sâf birer rükn-i metîn olacak yerde bütün ferdî ve ictimâ‘î ahlâksızlıkların, ihtilâcların menba‘ı oldu. Kürd ‘â’ilesi de tabî‘atıyla bu hastalıkdan müte’essir ve mutazarrır olmuşdur. Herkes gibi o da bu hastalığının tedâvîsine şiddetle muhtâcdır.

Hâl-i hâzırda Kürdlere kadının gerek ‘â’ilede ve gerekse hayât-ı hâriciyyedeki mevki‘i ile kadın hakkındaki ba‘z[ı] telakkiyyât vardır ki Kürdlerde kadın ve ‘â’ile hastalığını daha çabuk ve daha kolay bir sûretde hall itmeye yardım idecekdir, harf mes’elesinde olduğu gibi kadın mes’elesinin ıslâhında da Kürdler husûsî bir sühûlete tesâdüf edeceklerdir. Şimdi îzâh idelim: Kürdistânda seciyye-i asliyyesini gayb itmiş şehir merkezlerinden sarf-ı nazar idersek ekseriyyetde, köylü hayâtında kadının mevki‘i bütün ibtidâî’liğiyle berâber şâyân-ı memnûniyyetdir. Kürdler arasında kadın pek muhterem telakkî idilir. Kadın ‘âdetâ bî-taraf ma‘sûm ‘add idilir. Herkes kadına hürmet itmeği bir vazîfe ‘add ider. Taraf taraf olan köyler, ‘aşîretler birbiriyle günlerce muhâsama, mukâtele iderlerken, birbirlerine vızır vızır kurşun yağdırırken kadınlar muhâsama sahnesinde serbestce gezerler. İki tarafın mecbûrî münâsebetini te’mîn iderler. Mukâbil tarafın kadınına ta‘arruz itmeği kimse hâtırına getirmez. Bir ‘aşîretin diğer ‘aşîretden cebren kız kaçırması pek fenâ bir kîn ve ‘adâveti tevlîd ider intikâm senelerce devam ider. Denebilir ki köyler, ‘aşîretler arasındaki ‘adâvet ve ihtilâfların ekserîsine sebebiyyet veren kız kaçırmak mes’elesidir.

Köyün her hangi bir kadınına ufak bir ta‘arruz vukû‘ bulsa bütün o köy halkı harekete gelir, tek bir kadının hakk-ı masûniyyeti içün mücâdele ider. Erkeklerin geçmekden korkdukları ıssız yerlerden, hırsızların mahfî bulunduğu

mahallerden kadınlar yapyalnız bilâhavf geçerler. Bunlar gösteriyor ki Kürd cem‘iyyetinde hüküm süren bütün cehâlete rağmen kadın hâtırı sayılır bir ihtirâma tesâdüf idiyor. Kürd köylerinde kasabalarında tesettür de nisbeten ma‘kûl bir hâldedir dînin, mantığın emr itdiği tesettürden fazla bir şey yokdur. Kürd kadınları hîç bir zamân kalın ve yorucu çuvallar içerüsünde mahbûs değiller kemâl-i serbestî ile gezerler, dolaşırlar hîç bir ta‘arruzdan korkmazlar, zâten tecâvüzün ihtimâli de yokdur. Hayât-ı hâriciyyede de Kürd kadınının mevki‘i değişi[kti]r. Kürdistânda sa‘yının nısfını kadınlar der-‘uhde ider, kadın evdeki ‘â’ile vazîfesiyle berâber tarlada, bağçede zevciyle berâber durmaksızın çalışır, en zahmetli ve meşakkatli işleri görür. Kürd kadını buğdayını, odununu, satmak içün sâ‘atlerce mesâfeyi yalnız ve yaya olarak kat‘ ider şehre gelir serbestce pazarlık ider mâlını satar, işlerini tesviye ider ve yine kemâl-i safvet ve serbestî ile köyüne ‘avdet ider. Demek Kürd ‘â’ilesinde kadın hayât-ı hâriciyyede erkeğe yakın bir derecede çalışıyor. Rûhları cin ve peri efsâneleri, ‘akla sığmaz hurâfelerin te’sîri altında bulunan kadınların hâliyle Kürd köylü kadınının hâli hîç de mukâyese kabûl itmez. Kadınlarımızın ‘âdetâ bir hâssa-i mümeyyizesi olan cebânet ve lüzûmundan fazla telâş Kürd kadınında nisbeten pek azdır. Kürd kadını fi’l-hakîka câhildir, irfânsızdır fakat metîn bir seciyyeye mâlikdir.

İşte bu îzâh itdiğimiz esâslar, telakkîler pek kıymetlidir. Bu ‘âdetler, bu telakkîler pek sühûletle mu‘âsırlaşdırılabilir. Bir kısım esâslar hâzırlanmış demekdir; noksân olan ‘asra, zamâna muvâfık terbiyye ve ‘ilimdir. Kürd kadınına bunlar da verilirse ya‘nî metîn seciyyesi ma‘kûl bir terbiyye ve fennle tezyîn idilirse Kürd cem‘iyyetinde kadın mes’elesinin halli hayliden hayliye kolaylaşır. Kürdlerde ‘â’ile teşkîlâtının, tarz-ı izdivâcın, kadının erkeğe nazaran vaz‘iyyetinin birçok cihetleri fenâ ve müzmindir, ıslâha şiddetle muhtâcdır. Yukarıda gösterdiğimiz esâslar hastalığın tedâvîsini teshîl ve tesrî‘ idecekdir. Kürdlerin telakkiyyât ve secâyâ-yı asliyyesini gâ’ib itmiş şehir kadınlarının ıslâhı daha ziyâde zahmet ve kuvvet sarf itmekle mümkin olabilecekdir.

Kürd gencleri kadın ve ‘â’ile mes’elesinin bir hayât ve yaşamak mes’elesi olduğunu idrâk itmelidir. Her şeyden evvel Kürdlüğün kadınlığını yükseltmek çârelerine bakmalıdır. Cem‘iyyetlere gıdâ kadar ‘âkil ve müdrik vâlidelerin elzem olduğunu bilmelidir.

“Bir milletin nisvânı, derece-i terakkîsinin mîzânıdır”.

Milletlerin, insânların derece-i terakkîleri dâ’imâ kadınlarının seviyyesiyle mütenâsibdir, düstûrunu her zamân, her dakîka göz önünde bulundurmalıdır.

Erganî Ma‘denli Y. C

Edebiyyâtımız ve Üdebâmızdan Bir Ricâ

Rüşdü henüz bence tahakkuk idemeyen Avrupa medeniyyet-i hâzırasının bir seyr-i serî‘ ve seyl-i hurûşânla muhîtinden hâricine doğru tesâdüf itdiğini bel‘ iderek akmakda olduğu cümlenin ma‘lûmudur. Bu muhîtin hâricinde bulunan bütün ‘uzviyyât-ı beşeriyyenin kendilerini bu cereyâna kapdırmayub mevcûdiyyetlerini muhâfaza ve sıyânet itmeleri zarûret teşkîl ider. Hâlbuki buna muvaffak olmak içün hücûmda bulunacak kuvvetlere mukâvemet idecek eslihaya mâlik olmak gerekdir.

Bugün bütün ma‘nâsıyla yaşamak içün kullanılacak silâh top ve tüfengden ziyâde ‘ilim ve san‘atdır. Sırf bu silâhla müsellah olanlar ba‘z[ı] def‘a zâhirâ bize kâffe-i şerâ’it-i hayâtiyye ile yaşamadığı görülürse de hakîkatde nisbet idilene göre daha fazla iyi hayât geçirdiği ve bütün seyllere, kuvvetlere mukâvemet hâssasına mâlik bulunduğu Şark ve Garbda meşhûdâtımızdandır.

İşte bu hakâyık ve bedîhiyyat akall-i kalîl bulunan zevât-ı münevverenin ma‘lûmuysa da bununla kuvve-i bel‘iyyeye ve sademât-ı cereyâna karşı gelinemeyeceği şübhesizdir. Lâzım ki bütün efrâd, bütün ‘uzviyyet bundan behre-i nasîbi bulunsun, haberdâr olsun. Şu kadar ki nâsın bunun hakkında nereden ma‘lûmâtı bulunsun? Heyhât, ne gezer? Onun bildiği; îmân itdiği kimselerin söylediğidir. Kendisine göre nass, hakîkat budur. Farazâ ki ma‘lûmâtı, ‘ilmi bulunsa bile ne yapabilir ve ne yapacağını takdîr de idemez. Bunu yapacak ve esbâbına tevessül idecek ‘ulemâ, vâ‘izîn, müderrisîn, üdebâ ve şu‘arâ, hâle vâkıf zevât ve ba‘de’t-tahsîl memleketlerine gidecek şebbân-ı münevvere olacakdır. Bunlardan üdebâ ve şu‘arâdan gayrısı ‘ilim ve fenn, tahsîl, mukâvemetin îcâb itdiği bi’l-cümle levâzım içün neşriyyât ve propagandada bulunduğu ve bulunmak üzere bulunduğu tefahhusât ve tedkîkâtım netîcesinde anlaşıldı. Zâten Kürd gençliği bununçün ‘ahd itdi ve işe başladı.

Buna binâ’endir ki muharrir-i ‘âciz mevzû‘unu ve ser-levhasını üdebâ ve şu‘arâya hasr itdi. ‘Afvlarına mağrûren ba‘z[ı] temhîdâtda bulunacakdır. Şöyle ki:

Kürd edebiyyât ve şi‘iri tedkîk olunursa görülür ki öteden beri gâye-i san‘atın nazariyyelerinden olan [San‘at, san‘at içün][4] mesleğinin esâsını yanlış olarak ta‘kîb itmiş ve san‘at-ı edebiyyeyi birbirini hücûm ile, şâhları ve vüzerâ

[4] Köşeli parantez metnin orijinaline aittir.

ve ümerâyı medh iderek câ'ize almak ile, câriyye ve hûrîlerin güzelliklerini tavsîf ile uğraşmış ve kavminin, muhîtinin fâ'ide ve îkâzını düşünmemişdir. Bu da her milletin, her kavmin edvâr-ı edebiyyesinde görülür 'umûmî bir hâldir. İhtimâl ki bu 'aksi cihetinin 'adem-i lüzûmundan yâhûd başka dürlüsünü düşünemediklerinden ileri gelmişdir.

Fakat bir 'asır, yâhûd daha inelim, yarım 'asır zamandan beri ya bu lüzûmun bütün şiddetiyle tahakkuku veya hîç olmazsa hayâtın tebeddülü ve îcâb itdiği esbâb-ı mukâvemetin husûlüçün yine edebiyyât mecrâsının değişmesi iktizâ iderdi. Ya'nî gâye-i san'atın ikinci nazariyyesini tatbîke başlanmalıydı: [San'at fâ'ide içün][5]. Bu gâyede yazılacak ve söylenecek edebî parçalarda, şi'irlerde, dîvânlarda 'avâmı uykusundan uyandırmalı, gafletini îkâz itmeli, fâ'idesini göstermeli, yaşamak isterse şakâveti terk idüb zirâ'at ve fellâhate şitâbân ve kendisini bunlara sevk ve bu sûretle mütehassıs itdirmeliydi. Evvelkinin 'aksine olarak mevzû' şahıs değil, hey'et-i kütle olmalıydı. Bu sûretle iktitâf idilecek semere büyük ve vâsi' olurdu ve şimdiki hâl-i mü'essif husûle gelmezdi ve Kürdlük hakîki bir 'uzuvları olurdu. Çünkü edebiyyât kadar mütehassıs ve rûha nüfûz ider bir kuvve-i belîğa yokdur.

Bununla berâber zulmet-i kesîfe içinde bir nokta-i ziyâ kabîlinden olarak ba'z[ı] şu'arâ-yı 'âliyye bunu derk itmişler ve bu izi ta'kîb itmişler. Bir rub''asır evvel Süleymâniyede türemiş olan cenâb-ı Hâcî[6] hazretleri gibi daha bu gibi zevât-ı nâdire bulunabilir. Lakin bir çiçekle bahâr olmaz dedikleri ne kadar doğruymuş. İki üç zâtın ilkââtıyla, himmetiyle bir şey olmaz, belki de bir iz de bırakmaz. Bununçün şimdiki üdebâ ve şu'arâmızdan bir ricâda bulunacağım ki kavmin hâlini, İslâmların bu sukûtunu, günden güne felâketle karşılandığını nazar-ı i'tibâra alsunlar. Zamânımızın lüzûm gösterdiği şeylerin icrâsını mevzû' ittihâz iderekden hitâb itsünler ve bütün gâyeleri maksadları bu olsun. Bu sûretle telakkînin yapdığı te'sîrler, bırakdığı izler yeni teşekkül itmiş devletlerin, milletlerin târîhine bakarak anlaşılur.

İşte Almanya, İtalya, daha yenisi işte Yunanistân, Sırbistân, Bulgaristân, daha yenisi işte Japonya! Bunun bâriz misâli bizim harb-i ahîr[7]. Düşmanlarımıza bu harbi kazandıran zaferleşdiren edîbleridir, şu'arâlarıdır. Sizlere nidâ idiyorum! Bizim şu'arâ ve üdebâ. Çünkü sizden ziyâde gençliğe mu'âveneti dokunacak kimseler yok. Haydi kalem başına, daha sonra halkın karşusuna. Tâ ki sizler rûha, gencler dimâğa nüfûz itsün.

Bâbân 'Abdül'azîz

[5] Köşeli parantez metnin orijinaline aittir.

[6] Hacı Kadir-i Koyî: 19. yüzyılda yaşamış Kürt şairi.

[7] Harb-i âhir, "Son Savaş"tan kasıt 1912-1913 yılları arasında yaşanan Balkan savaşlarıdır.

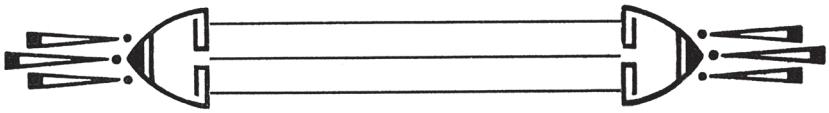

Yükselmek İçün Himmet Lâzımdır

*Rojî Kurd*ü Alan Zevât-ı Kirâma

Cüz'î idrâk ve ta'akkulu olan herkes içün şekk û şübheden 'ârî bir müte'ârife olmak lâzım gelir ki Kürdlük, bugünkü (yirminci 'asr kütle-i hayâtdârı) içünde bir 'uzv-ı meyyit değilse de, bu 'uzv meflûc veya ma'lûldür. Bu felc ve 'illete munzamm olan bî-keslik ve sâhibsizlik ile Kürdün geçirdiği her gün onu inkırâza yaklaşdıran bir 'âmil-i müdhiş oluyor.. Bu hâlin netîcesi o kadar mu'ayyen ve muhakkak ve o kadar yakındır ki onu görmemek ve anlamamak içün ancak kör veya dîvâne olmalıdır. Biz bu mebhasde fazla söz söylemekden ictinâb iderek, 'umûm Kürdlerin, husûsan 'ale'l-husûs 'umûm Kürdleri idâre ve sevk itmeği 'an'anevî bir hakk, bir hakk-ı mükteseb-i târîhî olarak iddi'â iden Kürd ekâbir ve e'âzımının bu nokta üzerinde, 'akıl ve insâf ile derince düşünmelerini ricâ ideriz.

Kürdlük artık, bu gafletle, hacâletle, nifâkla, 'atâletle… yaşayamaz. Biraz da teyakkuz, fa'âliyyet, 'ilme muhabbet, cehle nefret lâzımdır. Üç beş gencin el ele verüb ilerlemesi bir fâ'ide vermez. Asıl kütle-i milliyye geride kalır. Bu kütleyi yürütecek ve ona ilerlemek lüzûmunu anlatacak olan, bu hey'et-i ictimâ'iyye içünde genclerden ziyâde –bugünkü hâlet-i ictimâ'iyyemize göre– müteneffizân ve ekâbirdir.

Gencler olsa olsa böyle *Rojî Kurd* gibi, Hêvî gibi vâsıtalar ihzâr idebilirler. Bu vesâ'itin imkân-ı pâyidârîsi ve muvaffakıyyeti Kürdlük hey'et-i ictimâ'iyyesinden, daha ziyâde Kürdlük tabaka-i 'âliyyesinden mazhar olacağı mu'âvenete merbûtdur. Kısaca söyleyelim ki bugün Kürdlüğün tenvîrine olmasa bile, îkâz ve tenbîhine bütün imkân-ı kudretiyle çalışan "*Rojî Kurd*"e mu'âvenet -liyâkati olmasa da şimdiye kadar ve hâl-i hâzırda bu yolda tek bir Kürd risâlesi bulunduğuna göre- her Kürd içün farîza-i milliyyedir kanâ'atindeyiz.

Biz de i'tirâf ideriz ki "*Rojî Kurd*" Kürdün 'ataş-ı 'irfânını teskîne kâfi değildir. Hattâ müdericâtı i'tibâriyle pek ibtidâ'î ve ta'kîb itdiği maksad-ı nezîhin istihsâline pek gayr-ı muktedir bir risâledir. Lakin her şeyi hâl-i hâzırıyla görmek ve bir âtî tasavvur itmemek, cihânda bir tekâmül kânûnu mevcûd olduğunu kabûl itmemek ya'nî ümîdden, emelden ve binâ'en-'aleyh teşebbüsden, sa'ydan mahrûm yaşamak milletler içün en kâhir ve cân alıcı derdlerdir.

Rojî Kurd nâ'il olduğu rağbet ve mu'âvenet nisbetinde ez-her cihet tekemmül

ideceğine emîn ve bu emniyyeti pek rasîn ve tabî‘îdir. Bu tekemmülde, her şeyden evvel, -yine sözü uzatmayalım- bulabileceğimiz abonmanlara mütevakkıfdır. “*Rojî Kurd*” bütün Kürdlüğündür. Her Kürdün mu‘âvenet itmesi bir vazîfe-i milliyyedir. Biz bu kanâ‘atle “*Rojî Kurd*”ün ilk intişârında ekser[8] mahâll ve zevâta, ‘ale’l-usûl bir hayli nüsha gönderdik. Fi’l-vâki‘, Kürdistânın mevki‘-i müstesnâsı nazar-ı i‘tibâra alınırsa pek de isti‘câle lüzûm görülmez.

Fakat bu îzâhât ile hâl ve zamânın ehemmiyyetini hatırlatmak istiyoruz. Netîce ve zamîme-i mutâla‘ât olarak –teşebbüsât ve tasavvurâtımızı te’hîr itmemek ve bir an evvel mevki‘-i fi‘ile koymak içün- *Rojî Kurd*ü alan zevât-ı kirâmdan bedelât-ı iştirâkiyyenin pek ziyâde gecikmeden gönderilmesini ricâ eyleriz.

Müdîriyyet

[8] Metnin orijinalinde “ekter (اکثر)” şeklinde yazılmışsa da doğrusu “ekser”dir.

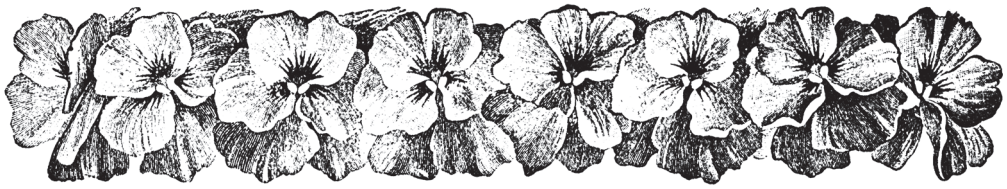

Le Silêmaniye we Hatiwe

Çende şîrîn e zibanî *Rojî Kurd*
Mezherî teqdîrî erbabî dil e
Iftixarî miletî kurd e hemû
Dûr le hewr û sa‘iqe û toz û buxar
Xem bûwe bo celb[î] qelb[î] ‘alemî
Gulşenêk e pir le nûrî me‘rifet
Lefz û me‘nay me‘denî her hikmet e

Şeker-efşan e dehanî *Rojî Kurd*
Ehl[î] derge medhxwan[î] *Rojî Kurd*
Pence[y] mu‘ciz nîşanî *Rojî Kurd*
Cirm saf e asiman[î] *Rojî Kurd*
Aferîn bo ebrûwanî *Rojî Kurd*
Destî nerzî baẍeban[î] *Rojî Kurd*
Rebbî! Baqî bê beyan[î] *Rojî Kurd*

Süleymâniyeli Zîwer

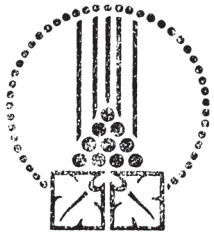

Esl û Neslî Kurd

Kurd ber[î] le nebuwwet hebûn mewcûd[9] bûn. Kurd le eqwamî aryen le paş bi‘set qismê le ewan wekû ême, wekû efxan, wekû îran dînî islamiyan qebûl kird û elhemdulillah bûyin[e] islam. Qismî le ewan wekû rûm, wekû ermen, wekû elman le ser rêgey cehaleta manewe. Çi rûm, çi ermenî, çi elman, çi portekîz emane hemû le ‘irqî kurd in. Diqqet fermûn xwardman libasman, ‘en‘enatman wekû ‘ecem e le ber ixtilat[î] legel Beẍda cuz’î ferqman heye. Feqet be diqqet eger te‘mîq bikirêt ‘eynî ‘ecem ha’iz[î] herekat û sekenat in, ‘ecem le weqtî xoya mezhebî sunnî bû. Feqet Şah Isma‘îlî Sefewî be fikrî xoy em mezhebî şî‘ayey ihdas kird û meqsedî tewhîdî qewmî ‘ecem bû. We illa esasen mezhebman yek bû. Elman û zebanî elman zor muşabehetî be kurd heye, îmro eger kurdî biçî bo elman le zerfî dû manga fêrî zebanî elman ebê. Feqet eger turkî ya ‘erebî biçê bo fêrbûnî zebanî elman muteweqqifet e ser salêk, çûnke zebanî elman wek zeban[î] kurd giran e. Heta le Elmanya da’ir[î] be ‘en‘ene û tarîxî kurd zor kitab te’lîf kirawe. Inşallah eger Qulûbî Kurd be wasite[y] mu‘awenetî erbab[î] hemiyet nextî bibê be sahib[î] pare tebî‘î em kitabane tercume eka be kurdî û rewanî Kurdistanî eka, ew weqte tehqîq eka ke kurd çend zekî û çend ez-an êsta ke madam ke iddi‘a ekeyn û delên elman le ‘irqî kurd e esbabî çi ye, ew ewende tereqqî kird û ême be cahilî mayinewe, esbabî me‘lûm e. Çûnke ewan ber le hemû çeşt nifaqiyan ref‘ kird, destiyan daye destî yektir. Mu‘awenetî yektiriyan kird, mektebiyan guşad kird. Me‘arifiyan te‘mîm kird, le paşana meyliyan da be sen‘et ke îmro elman le sen‘etina ewende mutereqqî ye ke insan heyranî ef‘alî ew ebê, mesela teyare, balon durist eka be qeder mesafe[y] nîwe[y] ‘asiman bilind ebê û keşfî hemû ka’inat eka. ‘Emele ew fabrîqe mangî be sed lîre îş eken. Çûnke çiştî wek teyare durist eken, elbette eger ew ‘emele, ew fi‘le dû sed lîre teleb bika, kem e. Ême heqqulinsaf iqrar bikeyn bi ẍeyrî nifaq bi ẍeyrî yek le ‘elehî yek, çi xidmetêkî miletî kurdman kird ke îmro çawman leme bê ke ême bibîn be mumessil, ewan bibîn be mumessil. Çi wicdanî qebûlî eka be xulyay meb‘ûsî hemû şew le naw cêge[y] xoman bitlêynewe key çiwar kesman cem‘ bûn û tedbîrî le islahî em qewme bedbexte kird key paredar bo te‘mîm[î] me‘arif i‘ane da. Emane hemû delalet le ser ewe eken ke ême be xilafî qise[y] pêẍember sel‘em hereket ekeyn. Çûnke ewa fermoy: Hubbu’l-weten mine’l-îmanî.[10] Eger ême hubbî wetenman biwaye, bo çî ewende sergerdan ebuwîn, yekî le kurdan ke îmro bi wasite[y] kurdewe bote sahibî mulk û ‘eqar le ber xatirî eme ke çil pare neda be nusxe[y] *Rojî Kurd*. Xitab be yekî le e‘zay cem‘iyetî fermo bû role min kurd nîm, diqqet fermon çend piyawî munewwerman heye. Şêx ewa goy hunerî birdewe: “Keşkek selat” biragel halî ême weha ye ebê

[9] Ev peyv di tekstê de wisa hatiye nivîsandin: “مروجود”. Ew jî dibe “merwicûd”, lê ji aliyê wateyê ve “mewcûd” zêdetir cihê xwe digire.

[10] Bi tîpên erebî wisa hatiye nivîsandin: “حب الوطن من الايمان”. Wateya wê: “Hezkirina welat ji îmanê ye”.

ême ke em new‘e çiştaneman hate giwê derhal anen eba lem new‘e kesa[ne] nekeyn ta qam[î] qiyamet êmeş ew le xoman ‘ed nekeyn.

We mutenebbih bîn xoman se‘y bo xoman keyn. Rêge nedeyn ke em new‘e nankorane le mal û halî ême istifade ke, be Xudê qesem exûm ke em zate ke fermo bûy (Role min kurdî nazanim) îmro bi ẍeyrî kurdî zebanî tir nazanê, çûnke le hemû ‘ilm û ‘irfan mehrûm û bê behre ye, Xuda islahî halman ka.

Kurdî

Hilatinî Rojî Iqbal

Qewmî kurd demê bû le xewî ẍefleta ‘emir bi ser debird. Tali‘î, bextî le ew ray ekird. Istiqbalî tarîk qet‘en eserî ronakî le naw da nebû, sed şukur lew xewe bê weqîte helsa, asar[î] ronakî derkewt, rojî iqbalî hilat, le dest kabûsî negbetî necatî bo hate meydanî (xo xerîk bûn) belê erbab[î] hemiyet hatine coş, mutefekkiran hatine xurûş, be quwwe[y] ‘ilm û ‘irfan ‘ehd û peymanyan best û wityan. Debê wek xelq êmeş muhafeze[y] xoman bikeyn û bilên belê êmeş qewmî kurd în. Paydar bin, kurd mu’esesan[î] cem‘iyet û mekteb[î] ibtida’î kurdî be ẍida xoyan kird be menbe‘î şukrî kurd. Kurd ta qamî qiyamet ferîze[y] zimetiye ke şukrî ewan bika. Ey mu‘essisan muheqqeq bizanin ke nawî êwe[11] be altûn le naw seha’ifî tarîxa dinûsrêt. Rojî debê ke tarîx[î] cîhan bilêt wasite[y] islahî em qewme sebebî felahî em ‘a’ile[y] wasi‘eye em zatane bûn. Êwe ey erbab[î] hemiyet, êwe ey xoşewîstekanî Xuda le dunya da sahibî ism û şohret in, le ‘ûqba da le mangî çiwarde ziyatir enguştnumatirin. Û na’ilî ecr[î] cezîl in. Mal û halî kurd ta îmro be egerî nifaq sotabû, bûbûwe xerabezar, êwe bûne sebebî te‘mîrî, feqet heyhat te‘mîrî em ‘a’ile[y] wasi‘e her bem toze himmete mumkin nabê, rêge[y] te‘mîr çare û islah, ewel ittifaq e, bê ittifaq her nebayek ke danrêt be zelzele[y] şiqaq derûxêt, dûbare debê be xerabezar. Duwem sebat e. Sebat ke nebê islahat muweqqitî wek şîmal dêt û derwa. Sêyem himmet û mu‘awenet e. Mu‘awenet le umûrî islahate ewende zîmedxel e ke eger mu‘awenet nebê hîç çiştî qabil niye bête wucûd. Îmro ferz bikeyn ke yekane çare[y] tereqqî[y] islam rebtî memleketî islam e be islam. Û rebtî memalik me‘lûm e ke be wesa’it[î] neqliye wek şimendûfer dête wucûd, feqet hukûmet bê pare ye, liyaqet û qabiliyetî duristkirdinî ew şimendûferî niye, ehalî bo em xidmete muqeddese û hem bo tewsî‘î ticaretî xoyan, eger ewê iqtidarî maliye bê hem le ber hemiyetî wetenî hem bo tewsî‘î ticaretî deyn cem‘ ebin, şirketî ‘eqd eken. Mesela ew şimendûfere bi dû milyon lîre qabil e bête wucûd. Ewanîş semaye[y] ew şirkete eken bi dû milyon û tewzî‘î eken be ser paredare. Nihayet dû milyon lîre cem‘ eken, bi ew pareye ew şimendûfere durist eken, zatî eshabî ew semaye be qedr[î] esl[î] sermayekî xoy le nef‘î ew şimendûfere muntefî‘ debê. Qiyas le ser eme te‘mîm[î] me‘arifîş weha ye; mesela çend kesanî cem‘ ebin mektebî be ruxsetî hukûmet

11 Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “اليوه”.

guşad eken. Be pare[y] xoyan mi‘eliman celb eken. Ferz bikeyn ke mesrefî em mektebe sed lîre bê, waridatî em mektebe yek newre[12] ew mesrefe dête wucûd. Mesela i‘lan dekrêt ke em mektebe leylî ye, nanî [û] elbîse[y] ew telebeke daxîlî em mektebe debê, hemûy le ser mekteb ebê be şertî ke ew telebe salî çiwar sed ya pênc sed taranî ebê bida. Temaşa dekî le zerfî dû sala ew mektebe ila maşallah waridat eda le ‘eynî zemana ew kesana ke mu’essisî ew mektebe bûn istifade eken. Çûnke emîş new‘e ticaretêk e û le ‘eynî zemana weten le ew mustefîd ebê. Çûnke ewlad[î] weten, şeban[î] weten le saye[y] ewe le ‘ilm û ‘irfan fa’idemend ebin û istiqbalî xoyan te’mîn eken. Îmro le Istenbol le hemû meheleyek em new‘e mektebane mewcûd in. Hem ew erbab[î] hemiyete şohret şi‘ar buwe, hem ewladî weten le saye[y] tehsîl[î] ‘ilm û ‘irfanewe îmro qet‘unnezer le emeke estêre[y] iqbalî pirlaxe legel ‘alimana le meydanî mucadele[y] ‘ilm da ew du‘ay[î] enaniyet eka, heqqî heye. Çûnke sebî ebê be me’mûr[î] idare[y] munasebatî dû dewlet le saye[y] ew ‘ilmewe ke tehsîlî kirduwe zor çak îfay eka, eger şayed le be‘zî mes’ele da beynî ew dû dewletane xerab bûbê, derhal dûbare be quwwe[y] zeka, be quwwe[y] ‘ilmî ref‘î ew niza‘e eka û qelbî ew nifaqe be wifaq eka, ême le umûrî hetta le umûrî idare[y] malman ‘aciz in, çi cay ême ke milet le ême mustefîd bê le malîka dû sê bira be hîç new‘î qerar[13] û qerar nagirin ke wek birayan legel yeka imrarî heyat biken. Mesela le umûrî ticareta şerîk in, yekî le ew birayane dû sê lîre serf eka. Mutleqa em mes’ele bê ehemiyete çi cay ewe ke sil bikirêt ebê be sebebî iftiraqî ew can û cigerane esbabî qiletî idareye. Qiletî idareş esbabî bê ‘ilmî ye. Bê ‘ilmîşî esbabî bê himmetî ye. Tesadufî yekê le ‘alimanî Kurdistanim kird be hemû ‘eqlî xoy be minî fermû: Canim tarîx muzile[14] meşxûl mebe le geliya. Me‘ehaza tarîx îmro çiray istiqbal e, weqayi‘î mazî, weqayi‘î hal û istiqbal keşf eka. Dersî ‘ibret be ‘alem elê, feqet lay ew muzile ewelîş heqdar e. Çûnke îmro eger be nahiye mudîrî te‘eyyun bikrêt, milet be qura ebate xwarewe, çûnke idare çi ye nazanî. Xulasa çare[y] necatî ême me‘arif e. Me‘arifîş be qise û şik nabê, melakan himmet biken, ewela nehw û serfî be kurdî durist bikeyn, saniya hemû ittifaq bikeyn û xelqî iqna‘ bikeyn ke le hemû qezayek le hemû nahiyeyek mektebî ibtida’î û ruşdî guşad bikeyn û ew nehw û serfe be ewladî weten tedrîs bikeyn, le paş eme ke me‘arifman nextî islah bû, teşebbus be senayi‘ bikeyn ewî ebête meb‘ûs wacib e le serî ewela mektebêkî senayi‘ guşad bika. Çûnke Kurdistan eger bilêm le sen‘et mehrûm e, mubaleẍe nakem. Zeman, zemanî se‘y û ẍeyret e, roj be roj ‘alemî islam le naw felaket mele eka, ebê se‘y bikeyn xoman bikeyn be insan bo xatirî muhafezeye dînî islam bikeyn.

Silêmanî ‘Ebdulkerîm

[12] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “بکنوره”. Dibe ku wateya wê “yek dewre” be.

[13] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “قرلرر”. Pêwîst e “qerar” be.

[14] Ev peyv wek “musile (مصله)” hatiye nivîsandin.

Le Tarîkî Bo Ronakî

Şewî dirêjî bê rehm, le muhîtî ême da emendey dewam kird, emende umîd mehw kirdewe ke dilî komeley kurd, ayiney qelbî hemû jengî hêna! Hemû komeley, be derecey xoy, le tarîxî insaniyet da cîgayekî ber kewt, te'mînî manî manî xoy kird, ême hêşta le naw tarîkî da necatman nebû.

Şax û daxî muhîtî kurd hêşta wekû mejî zimanî suryanî û keldanî le ser mawe. Dar û berdî Kurdistan, hêşta xerîkî secdebirdin e bo raburdû…

Tekamilî insanî, şerq û ẍerbî kird, le hemû cêgay, jengî cehaletî la bird; û feqet ême wayin le xewêk da ke serincey dewrî xoman pê nadrêt.

Mewqi'î êstay ême, legel dewrey tekamilî emro da hergiz naguncêt. Komeley ême weqtî be nûstin rabiward, le nawî cehalet da pertew ka…

Ke xeberî buwew, dewradewrî be nûrî 'ilm û ma'rifet ronewbuwetewe. Wez'iyet ke way lê hat, bo manî xoman ebê emende bikoşîn, emende hewl bideyn, ke 'en'eney çen[d] hezar saley komel nexeyne ber pey bêgane; nebin be jêr destey em û ew. Şibhey tiya niye ke hîç kurdî; em ziletey qebûl nakat. Çûnke waye kurd, hem dînî le dest erwa, hem nawî çen[d] hezar saley. Ke wa bû, bo laçûnî em barî nahemware le ser piştman; eweman le dest dêt; be bêrawestan wekû tayîkirdin ebê bikeyn. Elbete û elbete lem rêge da, giyanîş, malîş dan mayey iftixar e boman.

*

* *

Insan, be sayey qisekirdiniyew[e] le heywan ciwê ekrêwête, eger qisey nebêt; le heywan ciwê nabêtew[e]. Zimanî kurdî, bem şîrîniye û nazîkiyeke heye, ne qewa'id êkî heye û ne kitêbî, komeley kurd bem zoriyew[e], bem koneyeweke heye, tarîxêkî çakî niye.

Bem sebebew, kurd mecbûr ebê weqtî xoy hesr bikat bo farisî, tirkî, zimanî [dî] ke, û le zimanî xoy mehrûm ebê. Eger hewl bidrêt qewa'idêk bihinrête naw, ne mecbûriyetî fêrbûnî zimanêkî [dî] ke ebêt; û ne kurdîyekîşî le naw eçêt. Be zimanî cuz'î, mindal fêrî xundin û nûsîn ebêt. Êsta [d]epirsim! Kurd heye razî bêt be laçûnî zimanî xoy, be gomkirdinî exlaqî xoy?

Lam wa ye em su'ale, reg û rîşey hemû kurd dênête lerze! Çûnke emende sext e tê fikrînî, dil esozênê, umîd esozênê. Ke wa bû, ême pîyawî muqtedirman tiya ye, hemû bêne pêşew[e] qewa'idîş, kitêbîş durist biken, her ta zuwe, necatî em komele bidin lem hale. Emeyiş be himmet ebê, be pare ebê. Binaen'eleyh be nawî kurdîtî elalênewe hemû dest bidîn be yek bo em zerûrete çarey bidozînewe. Bo em mes'ele fedakaranî kurd cem'iyetîkêman kirduwetew[e] be nawî (Cem'iyetî Hêvî) bo belawkirdûnewey me'arif, ewe ke le dest bêt kotayî nakat we feqet muhtace be sê çişt:

1-Himmet û bereketî meşayix û 'ulema we teşwîqiyan.

2-Eş'ar, edebiyat, tarîx, darbulmesel.

3-I'ane.

Em xidmete muqaddese bo hemû kurdî mumkin ebêt. Çûnke ewe i'ane netiwanê bikat, bo teklîfekanî tir muhtacî de'wet nabê. Lam wa ye hemû kurdî be dil û giyan qebûl efermowêt. (Cem'iyetî

Hêvîşî) be hukmî (لا تبطلو ا اعمالكم)[15] be xidmetî xoy dewam ekat.

‘Ezm û sebat, her çiştî ekat, umîdî lemew paşî kurd wekû hetawêkî berz, le ber çawim enwênî. (ان مع العسر يسرا)[16].

Benî Ardelanî
Ehmed Muhsin

Ji Mezin[ên] “Kurdan” ra

Gelî mazin[ên] kurdan!

Hûn qenc dizanin ku bab û bapîr[ê] we mezinayiya “kurdan” ji bo xwe şeref zaniye û gava qewimiye di riya wan da û di riya misilmanî da mal[ê] xwe, can[ê] xwe daye, şahid[ê] vê qise[yê] jî tarîx e.

Îro çi ciriyaye û çi qewimiye ku hûn wekî wan mezinayî li kurdan nakin, riya heq [û] neheqî nişanî wan nadin.

Nexu di we de xuna kal û baban nemaye ku kurd reben, tazî û birçî ye, hêviya meznayiya we li ber der[ê] we dicivin ji dest[ê] zemanî û xerabiya welatî hewar û fîzar dikin û ji we arîkirin[ê] dixwazin, hûn ne pêş bi wan û ne bi hewar û gazî[ya] wan dikin, kezeba wan dişewitê, birîn[ê] wan diêşê, nalîn[a] wan bilind dibê, hestir[ê] wan wekî baran[a] nîsanê dibarê [lê] yek ji we ranabê li[17] wan bextreşan napirsê. Bi derman[ê] mezinayî bi şerefa bab û kalî, bi xîreta misilmanî birîna wan malmîratan derman nake.

Ev kurd[ên] bê xudan, belengaz ku mewc[ê] wan, kenê wan ji xeynî bi tabiya we, ji xeynî xulamiya we tinene (tunîne), wusan dizanin ku eger hûn li bin li rûy[ê] ‘erdê najîn, di nav xelqê da bi we dinazin[18] û dipesinin, bi xebera we radibin û rûdinitin, gava ku biqewimê mal[ê] xwe, can[ê] xwe di ber we da didin.

Ev kurd[ê] bextreş ku we wan ji rûy[ê] xwe avêtiye ne bab û kalê[19] wan be mêraniya xwe çar hezar sal e ku welat[ê] xwe, ‘erd[ê] xwe, namûsa xwe, dîn[ê] xwe ji neyar û dijmin[ê] xwe xweyî kiriye, ew roja biqewime wê isbat bikin ku kur[ê] wan ‘egîdan, wan cewayiran in.

Ev kurd[ê] ‘alem nizan[ê] bêrûmet ku hûn ji meznayiya wan şerm dikin û diqeherin xelq bi wan û bi nezaniya wan dikenin[20], te‘nan li wan didin, ji xeynî xerabî tiştek ji dest wan nayê, dibên ger wan ba[b] û kalan nîn in ku gava diqewimiya jin û zaroyê wan, ciwan û kal[ê] wan wekî şêran[21] radibûne piyan, xuna dijmin û neyaran dirêtin, bi şûr[ê] xwe welatan digirtin xanî[yê] dîn û dewletê ava, navê kurdîtî bilind dikirin.

[15] Ev beşek ji ayetekê ye. Hemî wateya ayetê wisa ye: “Gelî yên ku bawerî anî! Guhdariya Ellah Teala bikin, bi gotina Pêxember bikin û kar û kiryarên xwe (bi bêîtaetiyê) pûç mekin”, Muhemmed: 33. Binêrin li: *Wergera Qur’ana Pîroz Bi Zimanê Kurdî,* r. 511.

[16] Ev Ayet ne rast hatiye nivîsandin. Rartnivîsa wê wisa ye: “فان مع العسر يسرا”. Wateya wê ev e: “Vêca bi rastî li dû her tengasiyê firehî tê”, Inşirah: 5. Binêrin li: *Wergera Qur’ana Pîroz Bi Zimanê Kurdî,* r. 598.

[17] Li vê derê “li”yek zêde hatiye nivîsandin: “له لى”.

[18] Ev peyv “dinazin (دنازن)” hatiye nivîsandin. Xuya ye ku di wateya “dinasin” hatiye bikaranîn.

[19] Ev peyv “kemal (كمال)” hatiye nivîsandin. Diyar e ku tîpa “mîm”ê zêda hatiye nivîsandin.

[20] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “دكهن”. Lê ji aliyê wateyê ve “dikenin” zêdetir cihê xwe digire.

[21] Li vir “şêran” du caran hatiye nivîsandin.

سلي الرّماح العوالي عن معالينا
واستشهدي البيض هل خاب الرّجا فينا[22]

Ev kurd[ên] neçar jar ku hûn li wan nanêrin, eger rabûna biçûna xwe bavêtina nav ‘eşîrekê li ber der[ê] wan bigirîna, ew ‘eşîr ji bo nav[ê] xwe, siyaneta namûsa xwe, mal[ê] xwe, can[ê] xwe dê li ber wan bida, wan ji vê tengayitiyê dê xelas bikira.

Wiha xuya dike ku hûn li kurd[ên] neçar xudanî nakin, em îcar ber[ê] xwe bidine mîrêd xwe, derd[ê] xwe ji wan ra bêjin, belkî bi rûhaniyeta pêxembere ew ji me ra çareyek[ê] bikin, nexu hal[ê] me xerap e.

Li ku ye Al[î] Eyûb û Merwan[ê] Kurdî, Al[î] Weẍnaz[23] li ku ye? Walî[yê] Senendec[24] û begzade[yê] Rewandiz li ku ye? Mîr[ê] Cizîr û Botanêd wan li ku ye? Hakim[ê] Soran û Baban ser[ê] xwe hilînin, hal[ê] kurdan bibînin, çawan in li dest kafir[ê] dewr[ê] li îman ew welat[ê] ku we bi mal[ê] xwe, bi can[ê] xwe xudanî lê dikir û di riya misilmanî da we xunan dirêt, medresan vedikir, îro bê xweyî maye ew kurd[ê] ku we ji can[ê] xwe zêdetir [ji] wan hez dikir îro zelîl e, [di] bin piyan da ye, ew mêraniya ku di riya dîn da nîşan didan îro der heq[ê] hev da icra dikin.

Nav wan da ne ‘ilm maye, ne sen‘et, bi şev û bi roj li xerapiya hev digerin, mekteban çênakin, medresan ava nakin, ji nav xwe xerapî û neyarî hilnaynin, domedar[ê] wan neyar girtiye hêja ew bêxeber in, şiyar nabin.

Ewê ku mezin û maldar in ji kurd[ên] neçar bêzar in ew ê ku belengaz nezan in ji dest[ê] wan tiştek nayê. Îro ji ẍeynî çend feqe[yê] “Civata Hêvî” kes ji bo derd[ê] kurdan nagirî, ev pepûk wekû din[25] diha çi dikarin bikin.

Wekî temam[ê] mezin[ê] kurdan wan nedine bin çeng[ê] xwe, xudanî li wan nekin.

Ew tişt[ê] ku “kurd” muhtac[î] wan in bê hed û hesab in, bê arîkirin tiştek çênabê, lewra te‘awun[a] wa[n] û tenasir[a] wa[n] gotine gelî mezin[ê] kurdan, ji misilman[ê] Rûmêlî ‘ibret[ê] bigirin. Ew felaket ku bi ser wan da hat Xudê neke bi ser we da bê, we nedî ku kafir[ê] nîrdan, kesret meydan[26] ber mizgeftê wan xerab kir, yek ji wan nehişt.

Ev bêxîretiya ha hilînin, rabin bi hev bikevin, wekî beran bixebitin, biray[ê] me ‘ereb û tirk çawan li misilmaniyê dixebitin, qewm[ê] xwe şiyar dikin, mekteban vedikin, hûn jî wisan bikin. Nav kurdan da tu neyariyek, tu dijminiyek mehêlin. Nexu di bin pê misqof û ingilîz da emînin. Ji gazin û lomey[ê] tarîxan bitirsin, nav[ê] we bila bi qencî bê nivîsandin, bi xerabî neyê nûsandin. Tarîx bêaman e:

ابد سنا وجهك من حجابه
فا السيف لايقطع فى قرابه

والليث لايرهب من زءيره
اذاغتدى محتجباً بغابه[27]

[22] Wate: Pirs bike ji rimmê bilind ji bilindayiya me / û mîferê bike şahid gelo poşman bûye hêvîya wê di me de.
[23] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “وغناز”.
[24] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “تندج”. Wek “tendic” mirov dikare bixwîne. Lê pêwîst e “Senendec (Sine)” be.
[25] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: “وكويين”. Mirov dikare “û goyîn” bixwîne. Lê li gorî wateyê dibe ku “wekû din” be.
[26] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: “كثرت می دان”.
[27] Wate: Her tim xweşikbûna wechê te tê xuyakirin ji perda wî, şûr qut nake di kalanê xwe de, û heybeta şêr ne ji zîrzîra wî ye, dema ku xwe veşêre di daristana xwe de.

Ew hal[ê] ku em tê da ne, ew felaket[a] ku bi ser misilmanan da hatiye xuna dilan ji çavan dibarinê, bi nûsandin û fîzarkirin def'a wê nabê, çare[ya] wê tifaq û xebat e, heman tifaq bikin, bi ittifaq û bi xebata xwe dostan şanyaran gur bikin, me'nay[ê] beyt[ê] şa'irê 'erebî pak[28] mutale[']e bikin.

انظر إلى المجد كيف ينهد
وعروة الملك كيف تنفصم

واعجب لشهب البزاة كيف غدت
تسطو عليها الحداة والرخم

إن لم نقدها شعساً مضمرة
تذوب من نار حقدها اللجم

بكل أزرٍ في متنه أسد
وكل طودٍ من فوقه صنم

من فتية أرخصوا نفوسهم
كأنهم للحياة قد سئموا

إن زأروا في الهياج تحسبهم
أسداً عليها من القنا أجم

تظن العدى سهامهم
شهباً بها الماردون قد رجموا

صغيرهم لا يعيبه صغير
وشيخهم لايشينه هرم

ان صمتوا كانوا صمتهم ادباً
او نطقوا كان نطقهم حكم

ما عذرنا والسيوف قاطعة
وامرنا فى البلاد منتظم

وحولنا من بنى الاسلام
كتابت كالغمام تزدحم

بأي عينٍ نرى الأيام
تحكمت في أسودنا الغنم

[28] Ev peyv wek "pan (پان)" hatiye nivîsandin. Lê li gorî wateyê "pak" baştir rûdine.

اما مماة وذكزنا حسن
إما حياة وربعنا حرم[29]

Ẍayeta me islamiyet e, quwweta me ji bo misilmanî ye, heyf e ku ew quwwet bela bê, neyar[ê] dîn û dewlet firset bibîne.

12 Ağustos 329 [25 Tebax 1913]
M. X

[29] Ev helbesteke Sefiyyeddîn el-Hillî ye. Helbestvan di navbera salên 1276-1349 de jiyaye. Wateya helbestê ev e:

Li şerefê binêre çawa hildiweşe
Û qulpa serdestîyê çawa diperçive

Şaş bimîne ji çîrêza bazê çawa geriyaye
Ku başok û qirakê ew têk biriye

Ew agirê vemirandî pê nexin
Dê gem ji agirê çavnebarîya wê bihele

Di her darê wê de şêrek heye
Û li ser her çîyayê wî pûtek heye

Xortine wê canê xwe erzan firotine
Herweke ji jiyanê bêhêvî mabin

Dema di germahîya şer de zîrzîrê dikin
Herweke ku şêr bin li ser wan şûr diberiqînin

Ji dijmin were rimên wan çîrêz in
Li kê bikevin weke têne ricimandin

Piçûkên wan ji piçûkîya xwe ne şermende ne
Û pîrên wan ji pîrîtîya xwe şerm nakin.

Dema ku disekinin, sekna bi edeb e
Û dema diaxivin axaftina bi hikmet e

Em tadarî li kesî nakin, şûr dibire
Û karê me li welêt bi nîzam e

Li dora me zarokine îslamê hene
Weke mij û moranê tevlîhev e

Bi çi çavî em dibînin ku van rojan
Serdestî dike li şêrên me pez

An mirin e, dê behsa me bi qencî bê kirin
An jî jiyan e, dê welatên me parastî bin.

Gilî û Gazin

Gelî xelq[ê] bajêr: Em û hûn di gundekî da di nav ‘eşîrek da biray[ê] hev bûn. Şîna me, şayiya me, hewar û gazî[ya] me yek bû, [em] bi hev ra radibûn û rûdiniştin. Me li hev de‘wa mezinayî û piçûkî nedikiran. Zaroy[ê] me bi hev ra gavanî û şivanî dikiran. Keç û jin[ê] me bi hev ra diçûne bêrî û kaniyan.

Dewr [û] zeman we ji me ra qetand, hûn çûne bajaran, em mane li gundan. Çav[ê] we li bajêr da vebû, hûn xudanmal bûn, em feqîr û belengaz man. Gava ku hûn ziman[ê] xelq[ê] bajêr hîn bûn ji gundîtî û ji kurdîtî vegeran[30], xo ji cinsek dî hesab kir, êdî di mabeyna me û [we] da tu ‘elaqeyek, hevaliyek nema. We bi vê jî qene’et nekir her gav ji xerabiya me, ji nezaniya me be[h]s kir. Zaliman li ser me rakir, her çi ji dest[ê] we hat we kir. Tu rehmek bi[bî]r nanî. Her çiqa em gundî ne, nezan û belengaz in, feqat em ji cins[ê] xu naborin, wekî we belay[ê] ser[ê] cins[ê] xu nabin.

Hûn çi ra ji me ‘ar dikin? Sûc[ê] me eger nezanîna me ye, sebeb[ê] wê jî hûn in. Eger wext[ê] ku Xudê te‘ala [bi] kerema xu we şareza kir, we jî mirovatiyek û mildariya me neçaran bikira îro em jî wekî we şarezay[ê] ‘alem dibûn. Weha nezan nediman, cewher[ê] me û ê we yek bû, li mabeyna me da ferqek tune bû.

Ey xelq[ê] bajêr: Hûn qenc bizanin ku bê me hûn nikarin, eger em nebin hûn bi çi bajêr[ê] xu, qesr[ê] xu, mal[ê] xu xweyî dikin.

“Bi ziman” zanînek terka milliyeta xu kirin û te‘dayiya cins[ê] xu rewa dîtin, eger di kitêb[a] misilmanî da hatiye nûsandin; nişan[î] me gundiyan bidin, em jî pê bihisin, gilî û gazinan bihêlin.

Nexu hûn li me neheqî dikin, emr[ê] Xudê bi cî naynin. Werin ji Xudê bitirsin, me ji biratiya xu mavêjin.

Hûn dizanin ku em we û bab û bapîr[ê] we nas dikin, hûn ji ku hatine û çi kes in “xelqêd bajêr” ji ‘erdan şîn nebûne ji ‘ezmanan nehatine, helbet ji teraf[ê] bajêr[31] hatine. Li teraf[ê] bajaran[32] ji ẍeyn[î] kurdan em kes nabîn[in].

Em mezinayiya we qebûl dikin. Bikevine pêşiya me, riya heq û neheqî nişan[î] me bidin xelq çewan xuyitî li cins[ê] xu dike, hûn jî li me wisan xuyitî bikin, bi derd[ê] me ẍemî, bi şayiya me şa bin.

Hûn zana bûne, em nezan mane, ji dest[ê] we her tişt tê, ji dest[ê] me tiştek nayê.

Di rêya Xudê da gelî xelq[ê] bajêr esl û best[ê] xwe winda mekin. Di nav ‘alem da xu û me caris nekin. Ji me gotin, ji we bîstin. ان الله خبير بذات الصدور.[33]

M. X.

[30] Ev peyv wek “fikiran (فكران)” hatiye nivîsandin.

[31] Her çiqas li vir “bajêr” hatibe nivîsandin jî em bawer in nivîskar xwestiye “gund” binivîse.

[32] Li vê derê jî em bawer in nivîskar xwestiye “gundan” binivîse.

[33] Wateya wê ev e: Muheqqeq Xwedê teala yê nava dilan dizane.

Serê Vê Jimar[a] Sisiyan da “Bextbireşî û Mahrûmiyan Kurdan”

Ehmed[ê] Bateyî xudanê Mewlûda Şerîf mezin û biçûk[ên] kurmancan pê dizanî.

Şêx ‘Ubeydullah en-Nehrî[34], “quddise sirrehu’l-‘ali”[35], ‘ilmihaleke kurmancî ji bo zarok[ên] kurmancan çêkiriye par pev re hatiye çapkirin.

Ehmediye û dîwan[a] Ehmed[ê] Kor[ê] Sablaxî û dîwan[a] Melay[ê] Cizîrî jî meşhûr e, *Nehcu’l-enam*a Mela[36] Xelîl[ê] Si‘irdî zaf rind e, ji ‘eqa’id behs dike.

Hezret[î] Hacî ‘Ebdulqadir[ê] Koyî, “quddise sirrehu es-sami”[37], ji yarek xu xilaf[î] ‘adet halek bistîye çend xeberek nezm kiriye munasib meramim hat ji bo vê qas[ê] li jêr min nivîsand:[38]

Keçî Kobîne kewtewe yad im
Pêm got aya çil ewn e ustad im

Wekû bîstî mislî hewr[î] behar
Hate giryan û pê gotim ey yar

‘Alim[î] çakman hemû fewtan
Ehl[î] fetwa musafir[î] mewtan

Ta ke *Quran* bixwînrî be seda
Rediyellahu ‘enhum ebede’[39]

Ewî mawin le lêw[î] kendal in
Cahil û bê wuqûf û mindal in

Niye pitir zeka be nitekeman
Berd[î] Ibnul-Hicr bikate nîşan

Pak be enwar[î] ‘alim in muhtac
Bê delîl e emêstekî minhac

Kesî nemawe beẍeyr[î] Kak Ehmed
Şêx[î] me‘rûf û ‘alim[î] erşed[40]

Çake êsta deka le bo kurdan
Terceme[y] şer‘ û ayet[î] *Quran*

Waqi‘a xizmetî le bo xwa ye
Çi debû ger be kurdî nebuwaye

Her ke way got weha mukedder bûm
Wam dezanî ewa le dîn derçûm

Gotim êstaş le ser kerî mawî
Hake mistim neda le nêw çawî

Kurdî axir bilê çi ye ‘eybî
Her kelam[î] heq e niye ‘eybî

Lefz[î] kurdî bilê çî gird bû
Wale mabeyn[î] ême da têçû

Le fesahet bila mu‘era bî
Çe qiyamet barminîş nabî

Be zubanî keç û xetxwarî
Be cerîde û kitêb berwar î (maberdarî)

[34] Her çiqas di metnê de “Şêx Ubeydullahê Nehrî” jî hatibe nivîsandin, em bawer in ew “Ebdullahê Nehrî” ye. Ji ber ku ilmîhala tê qalkirin, ilmîhala *Xulaseî Eqaîd* e ku di 1912’an de hatiye çapkirin û nivîskarê wê Ebdullahê Nehrî ye. Ev nivîs di sala 1913’an de hatiye çapkirin û “par” jî 1912 ye.

[35] Ev dua bi tîpên erebî wisa hatiye nivîsandin: “قدس سره العالی”. Wateya wê ev e: Xwedê sirra wî bilind û muqeddes bike.

[36] Ev peyv wek “bela (بلا)” hatiye nivîsandin.

[37] Ev dua bi tîpên erebî wisa hatiye nivîsandin: “قدس سره السامی”. Wateya wê ev e: Xwedê sirra wî bilind û muqeddes bike.

[38] Ev helbest di *Dîwan*a Hacî Qadirê Koyî de bi sernavê “Kurdekî Koyî” hatiye çapkirin. Binêrin li: Hacî Qadirê Koyî, *Dîwan*, r. 140-142.

[39] Ev hevok bi tîpên erebî wisa hatiye nivîsandin: “رضی اه عنهم ابداً”. Wateya wê ev e: Xwedê ebediyen ji wan razî be.

[40] Ev peyv wek “erşer (ارشر)” hatiye nivîsandin.

Çûyte rîze[y] mu‘ezzemat[î] milel
Weqte xoyan hisab biken be duwel

Ya legel farisî çi ferqî heye
Bo çî ew rast e, bo çî em kemî ye

Ba wucûdî eger bikey diqqet
Tê degey kam le kam e sirqet

Çûnke ême qedîmtir în le ewan
Be tewarîx[î] cumle[y] edyan

Axir em ‘eqliyan hemû boy
Ger Silêmaniye weya Koy

Bûne ustad[î] farisî û tazî
Ta geyiştin be fexrî razî

Çûnke sermaye mal[î] xelqî bû
Weqtê mirdin hemû be hîç derçû

Eme me‘lûm[î] ‘aqil e û mindal
Niye ‘eybî munaqeşe[y] emsal

Wek mirişkêkî ‘eqlî neyhênî
Bêt û hêlke[y] mirawî helbênî

Wek bigate kenar cogeleyek
Nayete şwênî bimirî cûceleyek

Cey ame wişke cey awî awe
Tê dega king diranî pey mawe

Ev Kurdî

Ev kurd[ê] ku xudan xîret be û tê da xîret û mêraniya kurdîtî hebe, lazim e ku me‘nay[ê] beyt[ê] Hacî ‘Ebdulqadir bizane, çiqa ji dest wî bê, ji bo kurdan bixebite. Heya niha kes ji bo kurdan û xasma[41] ji bo zarok[ên] wan karek nekiriye[42]. Nav[ê] şa‘ir[ê] wan, şêx[ê] wan, navdar[ê] wan nenivisiye.

Beyt[ê] ku bi ziman[ê] kurdî hatiye gotin, kitêb[ê] ku hatiye çêkirin heya[43] niha çap nebûye, ji bo vî qas[î] kesek şêx û mela û şa‘ir[ên] kurdan nas nake, eger eser[ê] wan bihata çapkirin dê bihatana naskirin

Îro li ser temam[ê] kurdan ferz[î] ‘eyn e ku bi ziman[ê] xu bixwînin û binivîs[in]. Şêx û mela û şa‘ir[ên] xu bizanin, şi‘r[ê] wan, kitêb[ê] wan li çapê bidin û bela bikin.

Ev kesê ku di ba van şi‘r û kitêb[ên] kurdî heye, bila bişînin û yek jî xudan beyt û kitêb kî ye, di ji ku ye, di kengî hatiye dunyayê, di kengî miribe û nav[ê] wî çi ye ewê jî bila binivîs[in].

Eger em mezin[ê] qewm[ê] xu nizanin û li wan rehmeta Xuda neynin û xuyitî li wan nekin, kurêd me, neviyêd me jî li me rehm nakin, me feqîran, me neçaran bîr naynin.

Emî lem ‘aleme baqî bimênî
Be çakî hasilî tehsîl naw e

Eger çê zanay esrar[î] wirdî
Melê bo çî xeberit nûsî be kurdî
Zeban[î] xeyr[î] xoman hênde nûsî
Le beyn[î] miletan buyne mecûsî

Ji bo mirov[ên] jîr, bixîret hevqa bes e.

M. X.

[41] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “خاهما”. Lê ji aliyê wateyê ve “xasma” cihê xwe digire.

[42] Di tekstê de ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “لكزيه”. Lê ji aliyê wateyê ve “nekiriye” zêdetir di cih de ye.

[43] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “میا”. Lê ji aliyê wateyê ve “heya” zêdetir di cih de ye.

Te‘lîm û Terbiye[44]

Her kes zane ku: biçûk[ên] miletekî, zarok[ên] qewmekî, peyay[ê] wan istiqbal e. Merî wan çaxa tê ye, eger wana ji zarokî qenc terbiye dîtibin, ew milet, ew qewm digehe se‘adetê, dige[he] felahê. Na; rind terbiye nabînin, exlaq[ê] wan, wicdan[ê] wan ji pîsî, ji me‘ayib paqiş nabe, ew qewm, ew milet bin zerûret û felaket[ê] dimîne. Rûy[ê] se‘adet[ê] nabîne.. Feqîrî li serê wî hakim dibe. Bi sebeb[ê] feqr û zerûret ew qewm xerab dibe, navê wî ji tarîx[a] ‘alem radibe..

Ji vî alî [ve] weka heywan weka nebat e. Eger em ‘erdê qiraç û çoraq bera toximkî bavêjin, biçîn[in][45], ew toxim hêşîn nabe, meywe nade. Eger hêşîn bibe jî, zirav dibe. Eger meywe bide jî, hindik dide û te‘mê wê nexoş dibe..

Ji va[n] esbab[an]; cotkar kînga ra ku dixazin ‘erdekî biçînin, berê li wî ‘erdê ra baş dinêrin, kevirê wî, giyayê wî paqiş dikin. Paşê dajon, cot dikin, diçînin, ‘erd jî pir mehsûl dide..

Heywan jî weka vêya ye:

Eger; heywanekî tê berdan û av û êmê wî ra nenêrin, ew heywan ze‘îf dibe, ji qewet dikeve, çaxek têye ku dimire.. Rastbûn[a] va pirsê min li dewar dotinê da, li pez, li mange da hûn pir dibîn[in] û tim hûnê bibîn[in].. Dewarekê bişîr, ji we rû nabîne, i‘tina nabîne, memikê wê ‘işk; şîrê[46] wê hindik dibe..

Her ro ‘işk bûn[a] memika zêde dibe, rokî tê ku ew çend dilop[ên] şîr jî tê birîn. Ji wê ya jî tu ba namîne..

Kitêb[a] me islama, *Quran*[a] me misilmana bi emr[ê] exlaq[ê] rind, nehr[ê] tebî‘et[ê] xerab tijî ye.. Li ser me ferz e ku, em wana bînin cî..

Kitêb[a] te‘ellum û terbiya mi‘elima, murşida weka toxtoran e. Weka ew toxtora ku; bona nexoşa derman dide, wana ji derd, ji nexoşî[yê] xelas dikin..

Belê insan li her cî, li her çax muhtac[ê] toxtoran e. Feqat ez ê bêjim ku, mi‘elima te‘lîm û terbiye ji doxtora zêdetir boy insana lazim e, insan mi‘elima ra zêde muxtac e.. Zîra, wana, mi‘elima boy dûrbûn[a] me‘ayib, boy xelasbûn[a] ji tebî‘et[ê] xerab [ji] mirova ra rê vedikin, çare rê didin, Xudê neke nav biçûka, nav zaroka da yekî bêexlaq, halxerab hebe, halê wî islah û boy çûyîn[a] rastî, rindî wîya teşwîq û terxîb dike.. Bi himmet[a] mi‘elim, bi teşwîq[a] mele tebî‘et[ê] ew zaroya jî ji hal[ê] pîsî xelas dibe, halekî rind û ‘ezîz digire..

Li ser mi‘elim wacib e ku: ew tarîx[ê] milet[ê] xu, esbab[ê] felaket[ê] qewm[ê] xu, va felaketa ji ku û ji çi hatiye, esbab[ê] tereqqî[yê] milet[ê] xu –ye‘nî kîjan tişt sebebê se‘adetê wî bûye- bizane ji zarok[ên] bin destê wî da terbiye bûye, pir xêr, pir nef‘ tê, pir fa’ide ji wî hêvî dibe..

Eger mi‘elim va sen‘eta ha’iz nebe, qet xêr nayê dîyin, ji zarok[ên] li destê wî da mezin bûye. Melay[ê] ku, tarîx[a] xu nizane, ew zaroka dibe ‘edemê, dibe mirinê, exlaqê wî berbat dike..

Ew zaroy jî -xênc istihqarkirin[a] bav û diya xu- hustîyê milet[ê] xu ra barekî mezin, barekî giran dibe. Insan weka dewlet, mi‘eliman weka wuzeray[ê] wî ye.

Eger wezarê[47] dewlet li xidmet da qusûr bikin, boy xurtbûn, mezinbûnê wan nexebitin, ew wezar dewlet[a] xu dibin

---

[44] Tenbîh: Hevalo, bixebite ku rast kurmancî binivisîne [Ev têbinî aidî nivisê ye].

[45] Ev peyv wek “bixçîn (بیخچین)” hatiye nivîsandin, lê rastiya wê “biçînin” e.

[46] Ev peyv “bişîr (بشیر)” hatiye nivîsandin. Li gorî wateyê pêwîst e “şîr” be. Em bawer in “be” zêde hatiye nivîsandin.

[47] Ev peyv wek “wezarê (وزاری)” hatiye nivîsandin. Di wateya “wezîr” de ye. Dibe ku xwestibe “wuzera” binivîsîne.

xerabiyê, kaş dikin mirinê.. Mi‘elim weka wuzera ye..

Heyata zaroka, necat[a] biçûka[48] dest mi‘elim da ye, ye‘nî bi mi‘elim girêdayî ye.. Eger mi‘elim; rind hereket bike, li xusûs[ê] te‘lîm û terbiye[yê] biçûka ra teqsîr neke, ew zaroka digiye se‘adetê, merivê baş, merivê xwên[dî][49] dibin: Na; mi‘elim li terbiye[yê] wan da ihmal[ê] bikin, halê wan jî weka dewlet dibe.. Diherin xerabî..

Dîsa mi‘elim ra wacib e ku fazil, bi namûsî, rûh[ê] mezin, musteqil, pak bibe. Zîra, li ew milet biçûka milet terbiye[y] ê wî wê ‘emel bikin..

Mele lazim e ku, ji fikr û meqsed[a] tarî, ji teme‘[a] mal[ê] dunya dûr bibe.. Zîra, vana tebî‘et[ê] rind, ehwal[ê] baş teẍyîr dikin. Fikrê wî, ẍayetê wî xênc xîdmet[a] zaroka, te‘lîm û terbiye[ya] biçûkan tiştek nebe..

Mi‘elim; kitêb[ê] ku sulûk[a] sen‘etê, girtin[a][50] sen’etê men‘ dike, lazim e xundin nede.. Sen‘et; boy feqîr nebûn, bona ze‘îf neketin [di] dest[ê] meriv da resendkî ye..

Li ser mele ferz e ‘elimandin[a] ehadîs û ayat[ê] şerîf ku sen‘etê emir dike, ye‘nî “ehl[ê] sen‘et bibe!” dibêje.. Bi saye[ya] hedîs û ayet zaro berê boy dîn[ê] islamê li hundir[ê] xu heweskî dibîne, paşê xuyî ‘izzet û nefs[a] xu dibe...

“Ji rojnawe[yî][51] el-Musewwer”
Ẍ. Serîzer

[48] Di vê nivîsê de peyva “biçûk” wisa hatiye nivîsandin: “بوچوك”. Mirov dikare wek “buçûk” bixwîne.
[49] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “خوين”.
[50] Ev gotin wisa hatiye nivîsandin: “كيترين”. Lê ji aliyê wateyê ve divê “girtin” be.
[51] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “روژناوناوه”. Xuya ye ku “naw” du caran hatiye nivîsandin.

Menqibek Ji Mêraniya Kurmancîye Du Kurmancê[n] Mêreşêr

Wekî bermaya Ordiya Ẍerbê dihat merkeza xilafetê, ji me kurmanca re jî menqiba mêraniya du ruhê şehîd û se‘îd anî…

(Muherremê) Xarpêtî.. (Behlûlê) Eleşgirdî!..

Ew her du xortê mêreşêr, hîn nû ji mektebê[52] derketî û mulazim[î] sanî bûn. Tabûra wan li alîyê Yanyayê bû. “Ew jî bi not nefer[ê] ma‘iyeta xwe me’mûrê muhafeza Yenîkoy” bîn.. Ew Yenîkoy li Lûşneyê ye û xelqê wê hemû file ne… Rojekê ‘eskerê yewnanî bi quwwetekî gelek mezinî daye ser wan... Ewan jî bi not mêrê bi xwe re mudafe‘e û sebat kirine.. Şer hema nêzîkî rojkê dewam kiriye.. Lê wekî dîtin ku mudefe‘e ne mumkin e.. Çûnke dişminî gelek zêde û ji wan bi qewet bî. Li xwe danenîn bikevin esîr; qerar dan ku hucûm bikin; an bi şerefa xwe bimrin û tu lekeyê zilletê daneynin ser namûsa dewlet û qewmê xwe... An ê xilas bin… Ew qerara xwe bi cih anîn, ji gund derketin û hucûmekî xurt li ser dişmin kirin. Lê sed heyf… Ewan ne bi dişminekî tenê re şer dikir: Ew li nav du dişminan de bîn.. Dişminek yewnan… Ew ‘eskerê li ber xuya yê û dişminek filleyê gundî. Ewên hinde sal li bin siha ‘Osmaniyetê û Islamiyetêyê dem borandî û mes‘ûd merive bîn…

Wekî derketî û hucûm kirî dişminê li ber wan davêt û ên li pişt wan -fille yê me- davêt… Tufekê ji gund Muherrem û Behlûl şehîd kiriyê. Sê berîk li Muherrem ji pişt ketiyê.. Muherrem, li nefesa xwe ya paşîyê de ji hevalê xwe re digot:

[52] Ev peyv wek “begtî (بكتى)” hatiye nivîsandin. Ev nivîs bi tirkî jî hatiye weşandin û li vir peyva “mekteb” derbas dibe. Xuya dike ku ne rast hatiye nivîsandin. Me sererast kir.

Ez mirovekî bedbext û bê tale me.. Heta mirinê min ji dişmin rû neda ber.. Her sê birînê min ji paş ve ne.. Ez bi tufekê xiyanetîyê şehîd ketime... Dînê min.. Mileta min bila[53] bizanibe.. Heyfa Islamê û ‘Osmanlîtîyê li ‘erdê nemîne.. Islam bila ‘ibretê ji van roja hilîne û her ha[y] ji xwe be...

Ev her du şêrê mêrê qenc, bi vê mirina xwe ji me re xidmetê mezin kirine. Yek jê li nav Rûmê rûyê me sipî kirin, ya duduye jî, bîn ji me re mîsalkê mezinê ‘ibretê; divê em çavê xwe vekin, her hişyar û ha[y] ji xwe bin.

Niho bi vê munasebetê ez ji welatiyê xwe re bêjim; li şera de ji mêra re mirinî û birîndarî ne şerm e.. Şeref e, li hin ciha jî heta rev mêranî ye. Şerma mezin ew e ji mêra re ku rojê serboriyê xwey reş ji bîra bikin û ji heyfhilanînê re nexebitin... Rojên borî yê qewma hingî divê bila pir felaket û musîbet be.. Ne xem e; lê xem û musîbeta mezin ew e ku ew qewm ji wan rojan ‘ibret nebe û ji bîr bike….

Welleh heke me kurda ev rojê hanê reş ji bîr kir û em nexebitin da xwe jê xelas bikin û heyfê hilînin.. Ji me re qebhet[54] û heyf e heta li mirinê.. Li nav me.. Heke me ji bîr nekir û me ‘ibret bir û em xebitîn û me xwe xurt kir û heyf hilanî... Bext û iqbal yê me ye... Û şeref û tali‘ ji van rojê xoş re ye ku me bigihînin wê se‘adetê...Tirba van her du xortê rû li kurmancitîyê sipîkirî divê dilê[55] me de be.. Heta kurmancitî hebe ew neyên jibîrkirin... Em niho li ser wan negirîn.. Em [ji] we ‘ewle ne[56] bab û dê û bir[ê] wan jî nagirîn... ‘Adeta me ya kurmancitîyê ew e ku li ser mêr[ê] di oxira namûsê de mirî negirîn... Em hingî bigirîn.. Heke [me] ev rojê reş ji bîr kir û ‘ibret nebir: Dişmina jî ji vê xefleta me fa’ide dît û em mehf kirin.. Kurdanî û Islamiyetî ji vî welatî, welatê me yê ‘ezîz hila bû!!....

Babê Rewşo

[53] Ev peyv “bala (بالا)” hatiye nivîsandin.

[54] Ev peyv wisa hatiye nivîsandin: “قهيت”. Mirov dikare wek “qehît” bixwîne. Lê “qebhet” bêtir cihê xwe digire.

[55] Di orjînala tekstê de weha hatiye nivîsandin: “لدى”. Lê em bawer in ku cihê tîpan guheriye.

[56] Piştî vê peyvê “ji”yek hatiye nivîsandin. Lê ji ber ku wate xera dikir, me jê bir.

Çîrok!!..

Roviyek birçî derketibû ji xwe re li rizqekî bigere.. Li nişkekî de hatê û ketibû cih[ê] rûniştina şêrekî ji xwe razî û pir xurûr, roviyê me yê derketî tiştekî bibîne û bixwe; fikirî ew xwe yê bête xwarin.. Texmîm kir; rêke xelasbûnê gera.. Ji xîleyê pê ve nedî... Hema li derbekî de zivirî şêrî û jê re go:

Rovî – Şêr bab.. min ji te hêvî ye tu biçe hunerê xwe li ser me re vebînî û tu he çi rizqê Xudê dayê me ji me xesb dikî û her me li bin hukm û qehrê diperçiqînî...

Şêr – Li dest û zendê qewetek wisa zêde heye ku ez hesinî bigrim dikim weke ar; ez we şecî‘ im, li ber min ne heywan tenê... Insan ray[a] cihek revê digerinî[57]... Tu van lepê minê weke hesin dibînî.. Ew kî ye li ber bisekine û ji xezeba min nericife.. Ew kî ye ku ji xurtiya min ji şeca‘eta min netirse û li ber xwestinê min xwe serhişk bike?...

Heke li nav we de kesek [li] holê hebe bila bêt û vî cihê min ji xwe re bit...

Rovî – Qenc e.. Bila heç[î] pirsê te gotî rast bin; ez bawer nakim.. Heta ez bi xwe te imtihan nekim û ‘ewle ez ê bi ya min ne[y] êt... Heke min ‘ewle li xurtî û mêraniya te

[57] “Revê digerin”, wisa hatiye nivîsandin: “رقی رکه رینی”. Em bawer in xelet hatiye nivîsandin. Me rastiya wê nivîsand.

anî.. Hingî ez ê ji te re bibim esîr û xulam...

Şêr – De were; imtihan[a] xwe te çawa bivê bike...

Rovî – Ez ê dest û lingê te girêdim; heke te ben qetand û xwe xelas kir; hingî ez ê bizanim tu zehf mêr û zehf xurt î...

Şêr – [Zehf ji xwe razî][58] ka min girêde ku ez bibînim…

Rovî ji wê derê dûr ket û hespek dî ji dûvê wî de pazde mû birîn û li hev alandin, kir weke werîsekî û hat dest û lingê şêrî pê qenc girêda... Şêrê me yê xurt û delal li xwe da.. xebitî.. gelek xebitî... werîs neqetand. Şûna biqete her li goştê wî re çû.. Laşê wî birî û birîn kir; êş û elema wî zêde kir... Şêrê me êdî zanîbû kî her tişt bi qewetê tenê nabe.. Xurtî û mêranî li ber ‘eql û hîla fa’ide nake... Dest bi hêvîya kir. Hêvî ji rovî dikir ku bêt, dest û lingê wî vekît... Rovî ji xwe li paşê xwe jî fedî kirî û hema ew nêçîrê bermaya şêrê dixwar; heta qenc têr bû… çi qa li wan aliya rovî birakê wî hebitin, banî wan jî kir... Hatin heç[î] tiştê mayê xwarin û şêrê me bi tenê li wê girêdayî berdan û çûn...

Şêrê pepûk; ketibî bela qeyda rovî; cezayê xurûr û ehmeqîya xwe dikişand... Gelek jar û reben bûbû... Hal lê nemabû xwe bilivîne.. Vegerî ji wê ve mişkek ji hêlîn[a] xwe derket... Li ber alî wî ve hat.. Jê re go:

Mişk – Ev çi hal e?... Şêr bab… Şêr hinde sefîl biyê nedikarî devê xwe veke.. Bi zehmet û xîretek mezin hinde karî bibêjit:

Şêr – Rovî ez girêdam…

Mişk – Ez ê te vekim.

Jej rast hat û bi diranê[59] xwe werîs kevt heta qetiya.... Şêr li [de]mekî dirêj texmîm go û xwe bi xwe re go:

Şêr – Yê ez girêdayî rovî ye... Yê ez berdayî mişk e... Le‘net li vî ‘emrî bit û xwe bi xwe kuşt...

58 Ev kevan di orjînala nivisê de heye.

[59] Ev peyv wek “didan (ددان)” hatiye nivîsandin.

*

* *

Dibêjin ji qisekê hisek bê girtin... Belê; heke we bivê[60] an ji rovî re bibin esîr.. An ji mişk re xwey minnet... An danekevin vê paşîya nexoş û zehf dişwar. Çava vekin bi ‘eql û kiyasetê her xerabî yê bibînin û nekevin... An divê vê deveyê biçêrinin.. An ji welatî derkevin.

Babê Rewşo

Berê û Niha

Kurmanciya giran pir delal bû; berî hezar salan.
Xortêd wan dixebitîn nav bêderan,
Merdê wan; xweyî şûf û qesra nava reza;
Welat[ê] wan, gelek ava, nav bîstanî dibûhurî çemêd wan;
Mîr û axa, cotkar, têcir bûbûn biran,
Ew zanubûn merivayî nabe bê civatan.
Serek dibû, kê go çêke çêyî bo wan,
Ji bo vê bû ber datanin îranî û turaniyan.
Xebat çûye, zexel bûne kurmanc niha,
Bîr kirine “ليس الانسان الا ماسعا”[61]!
Çêyî nema, serek bûne nav ‘eşîra nola gura;
Bûne girtî; dest[ê] xelqê naxun xema.
Şerm e li me êdî razan nav cîrana;
Bi sistokî em bes e s[t]endin nifir[ê] kala.
Puçûkayî dibe şûndaçûyin ji kurmanc ra,
Gelî kurda, gelî kurda bazde bimeşê tim pêşî da!

Ekrem

Müdîr-i Mes’ûl: ‘Abdülkerîm

Resimli Kitâb Matba‘ası

[60] Ev peyv wisa hatine nivîsandin: “وه يه وى وى”.

[61] Temamê ayetê wisa ye: “وان ليس للانسان الاماسعى”. Wate: “Ji însên re, ji tiştê kar û kiryarê wî pê ve tiştekî din jê re nîn e”, Necm: 39. Binêrin li: *Wergera Qur’ana Pîroz Bi Zimanê Kurdî,* r. 528.

İşhâd[62]

Hürriyyet-i fikriyyeye hâdim, ictimâ'î, edebî, iktisâdî haftalık mecmû'adır. Sâhibi Doktor 'Abdullah Cevdet Beydir. Memleketimizde en iyi ve en müfîd mecmû'adır, kâri'lerimize ve dostlarımıza kemâl-i ahlâs ile tavsiyye ideriz. Her pencşembe günü 2 sütûn üzerine ve 24 sahîfe ve dâ'imâ musavvar olarak çıkan (*İşhâd*)ın senelik abone bedeli yarım 'Osmânlı lirası 6 aylığı 30 gurûşdur. Nümerosu 50 pârayadır. Adres: İstanbulda (*İşhâd*) idârehânesi.

Teşekkür

İntişârımızı tebrîk ve devâmımızı temennî iden Kerkükde münteşir "Havâdis"[63] refîkimize teşekkürâtımızı takdîm eyleriz.

Ricâ-yı Mahsûs

Abone bedelâtı göndermeyen zevâtın te'mîn-i muvaffakıyyet ve devâm-i intişâr içün bedelâtlarını bir an evvel irsâl itmek lütfunda bulunmalarını ricâ ideriz.

---

[62] *İşhâd*, Dr. Abdullah Cevdet'in (ö. 1932) 1904'de kurup kesintili de olsa 1932'ye kadar neşrettiği *İctihâd* dergisinin kapatılması üzerine farklı isimle yayımlanmış halidir. *İctihâd,* yayımlandığı dönemde kapatılma kararlarına karşılık hukuken yayıma devam etmek için çok defa ilk adını hatırlatan Cehd, İşhâd, İştihâd ve Âlem gibi isimleri kullanmıştır. Bkz. Nazım H. Polat, "İctihâd", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.21, s. 448.

[63] *Havâdis*, 1327 (1911), Kerkük, şimdilik haftada bir def'a intişâr ider her şeyden bâhis İslâm gazetesidir. Bu gazetenin 102. sayısının 3. sayfasında "Kürd Kardaşlarımıza" başlıklı bir yazı yer almaktadır. Gazetenin 102 ve 108. sayıları için bkz. Hakkı Tarık Us Kütüphanesi, no: 1438.

Mündericât

Kürd Milliyyeti -Lütfî Fikrî
Arâzî Mes'elesi -Hüseyin Şükrü
Kürdlüğün Menâkıb-ı Hamâsetinden -Ebû Rewşen
Gencliğe Hürmet -M. Bedirhân
Kürdlerde Kadın Mes'elesi -Y. C
Edebiyyâtımız ve Üdebâmızdan Bir Ricâ -Bâbân 'Abdül'azîz
Yükselmek İçün Himmet Lâzım -Müdîriyyet

Tiyanûsraw

Şi'r -Silêmanî Zîw[er]
Esl û Nesl[ê] Kurd -Kurdî
Hilatinî Rojî Iqbal -Silêmanî 'Ebdulkerîm
Le Tarîkî Bo Ronakî -Benî Ardelanî
Ehmed Muhsin
Ji Mezin[ên] "Kurdan" ra -M. X
Gilî û Gazin -M. X
Bextbireşî û Mehrûmîyan Kurdan -M. X
Te'lîm û Terbiye -Ẍ. Serîzer
Menqibek Ji Mêraniya Kurmanctîye Du
Kurmancê[n] Mêreşêr -Babê Rewşo
Çîrok -Babê Rewşo
Berê û Niha -Ekrem

Abone; Her yer içün seneliği 17,
altı aylığı 9 gurûşdur.

Salî heftdeh qurûş e
Şeş meh be neh qurûş e

Nüshası: 40 pâre

Mahall-i tevzî'

Kürd Hêvî Talebe Cem'iyyeti Merkeziyle Şafak Kütübhânesidir.

Rojî Kurd İdârehânesi

Bâb-ı 'Âli câddesinde (Resimli Kitâb) İdârehânesi fevkindeki dâ'iredir. Risâleye 'â'id bi'l-cümle muhâberât ve mürâca'ât mezkûr idârehâneye vukû' bulmalıdır.

İhtâr-ı Mahsûs

(Kürd Talebe Hêvî Cem'iyyeti) Meserret Oteli karşısındaki dâ'ireden, Bâb-ı 'Âli câddesinde Resimli Kitâb İdârehânesi fevkindeki dâ'ire-i mahsûsaya nakl itmişdir

OSMANLI TÜRKÇESİ YAZILARIN SADELEŞTİRMESİ

Fiyatı 1 Kuruş

İmtiyaz Sahibi
ve Sorumlu Müdürü:
Abdülkerim

Kuruluş Tarihi:
1913

Rojî Kurd

Sayı: 1

Jimar: 1

14 Recep 1331 | Şimdilik Ayda Bir Yayımlanır | 6 Haziran 1329

Sultan Selahaddin-i Eyyübî

"Hukuk Matbaası" Babıâli civarında Ebussuûd caddesinde numara 19

İmtiyaz Sahibi
ve Sorumlu Müdürü:
Abdülkerim

Kuruluş Tarihi:
1913

Rojî Kurd

Sayı: 1

Jimar: 1

14 Receb sene 1331 | Şimdilik Ayda Bir Yayımlanır | 6 Haziran 1329*

Ey âlemin harika yaradılışlısı, sanma ki asırların anası zaman
bir daha senin gibi bir oğul dünyaya getirir.

Kürt Dâhilerinden: Sultan Selahaddin-i Eyyübî

* 19 Haziran 1913

Amaç ve Yöntem

Şarkın uyuyan ve atıl gökyüzünün altında yüzyıllarca yaşamış ve unutulmuş bir unsur vardır ki adı "Kürt"tür.

Kürt, itiraf etmelidir ki eski zamanlardan beri medenî dünya ile bağlantısı kopuk kalmış, senelerce yaşadığı toprak üzerinde ne bir marifet ve medeniyet ışığı, ne de ilim irfan namına bir zerre görebilmiştir. Ona asırlarca inlediği bu sığ cehalette ders verecek bilgili bir yol gösterici eli yetişmemiştir.

Kürt, kâbuslarla geçen bu karanlık yüzyıllar içinde sadece kılıca ve toprağa bağlı kalmıştır.

Gerçi, bir kavmi, bir milleti, özellikle de Kürtlüğü yaşatan sebepler arasında kılıç ve toprak önemli bir etkiye sahiptir, lakin bir şartla: O kılıç ve toprağı idare edecek ellerin ve beyinlerin, zamanın gerektirdiği idrak ve irfan ile donanmış olması.

Ama ne yazık ki böyle olmadı veya olamadı! Nedenini şimdi araştırmaya gerek yok. Yalnız, Kürt her şeyden önce cahil olduğunu ve en basit ve açık anlamıyla ilme şiddetle ihtiyaç duyduğunu anladı. Kürdün şu ana kadar mazhar olduğu tek şey, tek başarısı ve mükâfatı, daima kendisini tanıyan düşmanlarıyla tanımayan dostlarının, çoğu haksız iğneleme ve suçlamalarına maruz kalmasıdır. En insaflı ve kıymetbilir olması gereken zamanımız bile Kürt'ün en önde gelen özelliğini vahşet ve talancılıktan ibaret biliyor.

Hâlbuki özündeki saflıkta cehaletten başka bir şaibe görülmeyen bu unsurun zümrüt vadilerinde, yüksek dağlarında, geniş meralarında onunla bir an beraber olmayan ve onun ruhunun derinliklerine biraz olsun aşina olmayanlar, hiç bilmediler ve bilemezler ki Kürt bir "yücelik hazinesi"dir.

Fakat bilir ve inanırız ki bir millet yalnız yeteneklerinin cevheriyle, doğuştan sahip olduğu kabiliyetleriyle yaşayamaz; yalnız yaşayış itibarıyla değil, bilgi ve medeniyet konularında da zamanındakilerle aynı düzeyde olması en büyük şarttır.

Artık gerekmez miydi ki Kürt de, Arap şairinin;

خليلي لا والله ما من ملمة
تدوم على حي وإن هي جلت[1]

Dediği gibi hayat belirtisi göstersin! Nice zamandan beri Osmanlılığın, insanlığın sağlam ve çevik bir öğesi olan Kürtler, ne zaman ırkının çöküşünü ve yok oluşunu hazırlayan bu olumsuz davranışlarını kendine, dindaşına, vatandaşına hizmet eden faydalı ve olumlu davranışlara dönüştürecekti?

Kürtlük, kendisinde bir hayat, hayatında bir gelecek olduğunu, çağdaş uygarlığa ayak uydurabileceğini ne zaman ispat edebilecekti?

[1] Tercümesi: Dostum, hayır. Vallahi kötülük ne kadar büyük de olsa bir canlının üzerinde sonsuza kadar devam etmez.

Artık,

"Şimdi açıldı umudun sabahları"

Diyebiliriz, zira o kâbusların def olmak üzere olduğunu görüyoruz. Çünkü Kürtlüğü, Kürtlüğün ilerlemesinin meşalesi olan gençlerinin tümünü kapsayan bir uyanışa delil olabilecek iki eser; *Hêvî* ve *Rojî Kurd* -yani uyanışın iki abidesini- tesis etmiş bulunuyoruz. Biz burada yalnız *Rojî Kurd*'ün amacını ve mesleğini anlatmak istiyoruz. Zaten yukarıdaki satırlar da bunu bir nebze anlatmaya ve açıklamaya yeterlidir sanırız.

Bununla birlikte bir iki kelime ile özetlemek için diyelim ki; geri kalmışlığımızı böyle acı surette itiraf etmemizdeki amaç ve bizi bu amaca ulaştırabilecek yöntem ne olabilir?

Şüphesiz, yine en basit tabir ile bugüne ve geleceğe layık bir ilerleme amacı, siyasi ihtiraslardan arınmış ilmi ve toplumsal bir araç… Başka da hiçbir şey!

İşte bugün Kürt gençleri, Kürtlüğe ve âleme karşı bu gayenin yüklediği bir görevin altındadır.

Bu gençlik, bu görevi iyi niyetle yerine getirmek ve Kürtlüğe her taraftan vurulan hakaret tokatlarını, ilerleme ve irfan ile reddetmek içi yemin etmiştir.

Ancak şimdi, ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz, diyebiliriz.

Rojî Kurd

Bir Hitap

İster yazıyla ister eylemle olsun, dünyada hiçbir büyük eser yoktur ki büyük bir cesaret ve yiğitliğin yardımıyla meydana gelmemiş olsun. Kürt gençlerine bu "prensip"i şiddetle arz ederim. Milliyetlerin belirginleştiği ve kişilik kazandığı bir devirdeyiz.

Belirgin ve seçkin bir şahsiyete sahip olmayan fertlerin sosyal hayatta bir değere sahip olmaması gibi, belirgin bir şahsiyete sahip olmayan milletlerin de adı anılmaz ve konuşan hayvan sürüsünden başka bir şey olmaz.

Hafıza melekesi fertlerde ne ise, tarih de milletler için odur. İnsan hayatı ve hatta hayvan hayatı hafıza hazinesinin devamlı olarak zenginleşmesiyle ortaya çıkar ve devam eder.

"Amnésie complette" yani "tamamıyla unutmak" denilen hastalığa tutulan insan, bir bitkiden; bahçelerimizde, dağlarda rüzgârın estiği yöne yeşil yapraklarını eğen bir ağaçtan farksızdır.

Bir milletin mükemmelen yazılmış bir tarihi yoksa o millet hiç yaşamamış gibidir.

Kürtlerin tarihi var mı? Bir *Şerefname* ile bir millet, tarihinin şerefine veya şerefinin tarihine sahip olup onu koruyamaz.

Yaşadığımız asır, şaka değil yirminci yüzyıldır.

Geçmişinin tarihine ve geleceğinin tarihine sahip olmayan millet kendisine de sahip değildir. Kendi kendisine sahip olmayan milletler köle olur, başkalarının malı olur.

Geleceğin tarihine dedim. Okuyu-

cuların belki pek çoğu bu garip tabire şaşmıştır. Evet, milletler geçmişlerinin tarihlerinden daha önemli olarak bir de gelecekteki tarihlerine sahip olmalıdırlar. Daha doğrusu milletler geçmiş tarihlerinin sahibi, gelecek tarihilerinin ise kölesi olmalıdırlar.

Bir milletin gelecekteki tarihi o milletin "ideal"idir.

Yakın zamandan beri "mefkûre" kelimesiyle ortaya koyup ifade ettiğimiz "ideal"dir.

Kürtlerin hakikaten yüzyılımıza layık bir tarih kitabına sahip olmadıklarını gelin hep beraber itiraf edelim. Sonra Kürtler bir "ideal"e sahip midir? Sahip ise nedir onu bir gözden geçirelim.

Büyük düşünürlerden biri şöyle diyordu: "Bir milletin gelecekte ne olacağını öğrenmek kadar kolay bir şey yoktur; onun ne olmak istediğini öğrenin. Bir millet ne olmak istiyorsa onu olacaktır." Bu hâlde milletlerin istikbalini keşfetmek için ne veli olmak gerekir ne de deli.

Genç Kürtlere sormak ve anlamak isterim. Ne olmak istiyorlar? Ya da ne olmak istemiyorlar? Osmanlı İmparatorluğunda bir unsur mu? Unsur fakat nasıl bir unsur, çürüyen ve çürüten bir unsur mu yoksa yenilenen ve yenileyen, yaşayan ve yaşatan bir unsur mu? Bir kere bu sorunun cevabı derhâl ve kesin olarak verilmelidir. O zaman yol gösterilmesi kolaylaşır.

Öncelikle okuryazarların oranını en azından yüzde kırka çıkarmaya çalışmalı.

İkinci olarak, şimdiye kadarki eski, köhnemiş harfleri terk edip yerine yedi sekiz yaşında bir çocuğun bir ay zarfında doğru okuyup yazmayı öğrenmesine uygun yeni harfleri kabul etmek gerekir. Diğer her mesele bence önem derecesi bakımından ikinci sırada gelir.

Doktor Abdullah Cevdet

Kürt Talebe Cemiyeti ve Kürtlerin Hilafet Makamına Hizmetleri

Musul, Van, Diyarbakır, Elazığ ve Erzurum illerinin geneli ile Halep, Şam, Bağdat ve Sivas illerinin bir kısmında yaşayan Kürtlerin -Osmanlı hâkimiyeti altında bulunanlar bunlardan ibarettir- hilafet makamına yaptıkları hizmetleri mümkün olduğu kadar açıklamak istiyorum: Timur'un geri çekilmesinden sonra Kürdistan'ın büyük bir kısmı Safevi hükümdarı Şah İsmail'in eline geçmişken Yavuz Sultan Selim Han'ın İran seferi sırasında, Kürt reisleri hilafet makamına sadakatleri nedeniyle ve Kürt âlimlerinden İdris-i Bitlisî'nin çalışması ve çabası sonucunda gönüllü olarak Osmanlı Devleti'nin emrine girmesi, Emevi Devleti zamanında İslam ülkelerinin her tarafında isyan ateşi olduğu hâlde Kürtlerin hilafet makamına itaatleri, Abbasi Devleti'nin emrindeki en sadık kişilerden İranlı vezirin ihanetine rağmen Kürt Emirlerinin sadakatleri gibi.

اندرین فتنه که گفتیم آن گروه
ایمن از فتنه بدند و از شکوه[2]

Yani vezirin ihanetine, emirlerin fesadına, cahillerin isyanına karışmayıp sadakatle hayatlarını geçiriyorlardı. Özetle dört halife döneminde Osman ile Ali'nin, Emevi, Abbasi ve Osmanlı hükümetinin hâkimiyet dönemlerinde meydana gelen ve tarihî gerçeklerle sabit olan sadakat ve hizmetlerini *Rojî Kurd* dergisinin sütunlarında yazacağız. Zaten bu şekilde bir eser meydana getirmeyi düşünmüştüm. Osmanlı unsuru olan ve olacağı konusunda azmeden Kürt unsurunun yükselip ilerlemesi için kurulan Kürt Hêvî Cemiyeti'nin üyelerinin gayretleriyle yayımlanan *Rojî Kurd* gazetesi fikirlerimin ortaya çıkmasına vesile oldu. Yüksek fikirli makalelerle dolu olan bu kıymetli gazetenin sayfalarında yazmayı kendime şeref ve cemiyete de naçizane bir hizmet kabul ettim. Bir millette cemiyetin oluşması o milletin refah ve saadete ulaşması için tek göstergedir. Cemiyetsiz bir milletin ilerlemesi görülmemiştir ve görülemez; çünkü yüksek fikirler yalnız başına oluşmaz, [farklı] fikirlerin bir araya gelmesiyle oluşur. Bireysel bir fikrin ilerleme yolunda hata yapması ihtimal dâhilindedir, bir araya gelmiş fikirlerin hata yapması ise mümkün değildir. Hz. Muhammed "لا تجتمعو امتي علي الضلالة" şeklindeki hikmetli düsturla bu gerçeği pek güzel anlatmıştır. "Ümmetim dalalet yani sapkınlık üzerine ittifak etmez" buyurup bireye işaret etmek için ümmetimden diye buyurmaması bu meseleyi pek güzel bir şekilde ifade etmektedir. Osmanlı ismi altında yaşayan kavimlerin aydın fikirli olanlarının ayrı ayrı öğrenci örgütleri kurup kavimlerinin ilerlemesi için çalışmaları, Osmanlının geleceği için iyiye işaret olarak kabul edilebilir. Çünkü aydın kimseler kendi kavimlerinin manevi ihtiyaçlarını anlamak, anlamakla beraber gidermenin çaresini bulmakta fazla güçlük çekmezler. Kavimlerinin mizaç ve doğalarını bildikleri için manevi hastalıklarını çabucak keşfederek ona göre tedavi ederler.

Dileriz ki bu cemiyetler sürekli ve cemiyetin üyeleri de samimi olsunlar.

لي وللأقارب أبدا قلوب
تلاقا في جسوم ما تلاقا[3]

Sözündeki gibi niyet etmeli, bu kişiler gayet faal ve medenî cesarete sahip olmalı, yazmalı, söylemeli, bıkıp umutsuzluğa kapılmamalıdır. Osmanlı milletinin can düşmanı tembelliktir ve bu tembellikten kurtulmalıdır. Bizde olduğu gibi her millet, değişim dönemlerinde büyük felaketlere maruz kalmıştır ancak bu dönemlerde o milletin aydınları çalışma, eğitim ve öğretim ile o felaketi yok edip sonsuz mutluluğu inşa etmişlerdir. Osmanlı aydınları için çalışma zamanı bugündür, bugün çalışılmazsa geleceğe sahip olunamaz. Çünkü geleceği doğuran bugündür. Arap şairlerinden, sade ve güzel söz söyleyen Mütenebbî'nin[4] اليوم عهدكم فأين الموعد: هيهات ليس ليوم عهدكم غد[5] sözleri, arz etmeye çalıştığımı güzel bir şekilde tasvir etmiştir. Özellikle ahlak ve yetenek olarak mümtaz bir yere

[2] Tercümesi: Bu anlatılan fitneden onların canı ve tenleri emniyetteydi. Bkz. Mevlânâ, *Mesnevî-i Şerîf,* Mütercim: Süleyman Nahîfî, Sadeleştiren: Âmil Çelebioğlu, Timaş Yayınları, İstanbul, 5. baskı, 2009, s. 63.

[3] Tercümesi: Ben ve akrabalarım her karşılaştığımızda kalplerimiz de buluşur.

[4] Mütenebbî (915–955): Abbasi dönemi Arap şairi.

[5] Tercümesi: Bugün sizin söz gününüz, hani sözünüz nerede? Heyhat, söz verdiğiniz günün yarını yoktur.

sahip olan Kürt kavminin fikren ilerleyebilmesi için çalışmak zorunluluk derecesindedir. Kürtler eğitime fazlasıyla yatkındırlar. İlim ve irfana aşina, cehaletten ise uzak olmak isterler. En büyük dâhi Selahaddin-i Eyyübî hazretlerinin fethettiği yerlerin zulüm kapısı tabirini hak eden hapishane ve zindanlarını birer irfan medresesine dönüştürmesi, zavallı ahaliden cehaleti yok edip [onları] tamamen faziletle süslemesi söylediklerimizi ispata kesin olarak yeter diyebiliriz.

Unsurun faaliyeti, çevrenin etkisi, felsefenin yüksek mevkilerini işgal etmektedir. Kürtlerin kabiliyeti anlaşıldıktan sonra, eğitimleri için çaba sarf etmemek affedilmez bir hata daha doğrusu insanlık âleminde kapanmaz bir yaradır. Kabiliyetli bir kavmin aydınlatılması pek kolaydır. Mevlana *Mesnevi*'de

شعلها با كوهران كردان بود
شعله ان جانب رود هم كان بود[6]

Şiiriyle edebî bir şekilde bu açık gerçeği dile getirmiştir. Bu cemiyetlere düşen ilk vazife, kavimlerinin hilafet makamına bağlılığını güçlendirmek ve ebedîleştirmektir. Ben aciz, bugünkü ve gelecek nesillere, ecdadının temiz eserlerini takip etmek fikrini telkin etmek amacıyla bundan sonra Kürtlerin hilafet makamına yaptıkları hizmete dair makaleler yazacağım.

Kerküklü Necmeddin

[6] Tercümesi: Şule, cevherin kendinden ayrı değildir. Şule ve cevher daima birbirine bağlıdır. Bkz. Mevlânâ, age., s. 63.

Dert ve Deva

Büyük eserlerde genellikle öyle bir özellik vardır ki seyirci ve araştırmacılarını hissiz ve dilsiz denilebilecek bir derecede şaşkınlığa ve suskunluğa mahkûm eder.

Böyle büyük eserler karşısında insan söyleyecek söz, verecek tepki bulamamanın acziyle, soluksuz bir sessizlikle hayran olmaktan başka bir şey yapamaz.

Diyebilirim ki büyüklük ve ululuğuyla bizi hayrete düşüren ve bilgilendiren bu yüksek ve yüce eserlerin karşısında sessizce durmak, çok defa binlerce söz söylemekten çok daha faziletli bir davranıştır.

Ben bu duyguları en çok, "*Rojî Kurd*'e bir şey yaz" dediklerinde hissettim.

Kürtlük âleminde çok eskiden beri hâkim olan sessizlik ve miskinliğin böyle azimli bir girişimle yok edilmesi beni lisan ve kalemle anlatamayacağım bir takdir etmeye mecbur etti. Kürt gençlerinin bu takdire değer azmi, hakikaten Kürtlük için derin bir uyanışın apaçık ispatı idi. Yalnız bir *Rojî Kurd* mü, bir de *Hêvî* var.

İşte bunlar Kürtlüğün bugünü için paha biçilemez muazzam eserlerdir.

Lakin bu takdirlerim, söz ve kalemle anlatamadığım bu kalpten duygularım, beni Kürtlüğün eksikliklerini ve hatalarını eleştirmekten men edemez.

Doğruluğu sabit gerçeklere göre, bir toplum yükselmek için kabahatlerini itiraf etmeli, hatta acı acı açıklamalıdır. Eksikliklerini ve kötülüklerini saklamak bir kavmi refaha ulaştırmaz, tam tersine yok olmasına sebep olur.

Ben kavimlerin kurtuluş ve gelişme-

sini, toplumsal eksikliklerini bilmelerinde, bilerek düzeltmelerinde görürüm. Eksikliklerini ve kusurlarını bilmeyen milletlerin ileri gelenlerine düşen görev onlara bu kötülükleri anlatarak düzelttirmektir.

Ben bu toplumsal meselede fazlasıyla şiddetten yanayım. Mümkün olsa, diyebilirim ki eksikliklerini ve kusurlarını anlamayan milletlere, bu durum dayakla anlatılmalıdır.

Milletler ve kavimler çocuklara benzerler. Çocukları okşamak, kusurlarını düzeltmemek onları yoldan çıkardığı gibi toplumun da kusurlarını görmezden gelmek tehlikelidir kanaatindeyim.

Durum böyleyken, bizim gibi koyu cahil toplumların nasıl terbiye olunması gerektiği düşünülmeli… Bana kalırsa diyebileceğim, başlarına vururcasına… Belki bu sözlerim garip, tuhaf ve bir garabet örneği olarak görülebilir, ancak düşünce bu ya!

Koyu cahil demiştim; evet itiraf edilmelidir ki Kürtler koyu cahildirler. Yüzde değil binde kaçı, *Kurân'*ı okuyabiliyor, bulabilirsiniz.

Yirminci asır, coşup çağlayan bir sele benziyor, ona karşı durabilmek onunla sürüklenip girdaplarında mahvolmamak, ancak ve ancak bu asrın ürünü medeniyet ve bilimle kurulacak setlerle mümkündür. Bir kavim yalnız cesaretle veya başka bir faziletle ya da yaratılışından gelen yetenekleriyle kalıcı olamaz. Kurtulmak için yükselmeli. Şeref de bir kavmi kurtaramaz.

Selahaddin-i Eyyûbî gibi bir büyük, bir millete, bir kavme bilmem ki ne derecede ruh ve hayat verebilir?

Türkçe "mezar taşına güvenilmez" atasözü ne büyük ve faydalı bir hikmettir.

Bir kavim, cahilliği ve ataletiyle atlıların ayakları altında sürüklenirken acaba bu büyüklerin şan ve şerefi, onların hayatını sürdürmelerine ne kadar hizmet edebilir.

Bu büyükler, ancak kavimlerin tarihlerinde sonsuza kadar sürecek şan ve iftihar abideleridirler. Kürtler de Osmanlı ve İslam içinde işleyen ve gelişmiş bir organ olmak, daha doğrusu bugünkü cehaletiyle kangren olup kesilmemek istiyorlarsa çalışmalıdırlar. Hem de Selahaddinler, Molla Güranîler, İdris-i Bitlisîler yetiştirmek azim ve amacıyla çalışmalıdırlar. Kürt gençliğinin bu hâlde esas işi ne olmalıdır? Bence daima kendini yetiştirmek, kendini yetiştirmek için daima çalışmak…

H …

Doğuyla Batı, Milliyetçilik Akımları

Avrupa, geçen asırda Hıristiyan mezhepler arasında meydana gelen müthiş kanlı çatışmalar ve bunların doğurduğu türlü facia ve sefalet içerisinde bitap durumda idi.

Bu mezhepler içerisinde daha ilerici olan Protestanlık günden güne, fazlasıyla muhafazakâr olan Katolikliğe karşı zafer kazanıp üstünlük elde ediyordu. Mezhep kavgalarının en fecilerine sahne olan Fransa'ya, Voltaire daha özgür bir yerden yeni, pek yeni şeyler getiriyordu.

Bu yenilik Katolik ruhani liderlerinin ortaya koydukları zalim toplumsal kuralları devirmek için yegâne neden idi.

Hıristiyanlık hiç şüphesiz bu din kavgaları nedeniyle yok olup gidecekti. Hâlbuki Voltaire'in yaydığı yeni hayat, Fransa'dan Germenlere, nihayet Slavlara kadar yayıldı ve bütün Hıristiyanlığı yeniden canlandırdı, bugünkü Avrupa'yı, medeni Hıristiyanlığı ortaya çıkardı.

Bu rüzgâr, bu ruh Hıristiyan kafalarında yeni birtakım fikirler, hisler doğmasına sebep oldu. Bunların en önemlisi milliyetçilik akımlarıdır. İnsanlarda yaratılıştan mevcut olan bu yüce his pek çabuk yayıldı. Hiç şüphesiz Fransa ve Almanya'nın şimdiki gelişme ve ilerlemelerine hizmet eden Fransızlık ve Almanlık hisleridir. Bilimde, savaşta, sanayide, ticarette birbirlerine daima üstünlük kurmak isteyen bu iki kuvvet, daima aynı hisle yetişmişlerdir.

Hıristiyanlığı yükselten bu kuvvet Doğu Hıristiyanlarına da sirayet ederek onların arasında da yayıldı ve gelişti.

Hakikaten Doğu Hıristiyanlarının, İslam hâkimiyeti altında olsa da toplumsal kuralları ve hayatları değişime uğradı, mutlu oldular ve daha yüksek düzeylere çıktılar.

Batı'dan Doğu'ya doğru genişleyen bu yeniliğin kuvvetinin, İslam âleminde de büyük değişiklikler meydana getireceğine hiç şüphe yoktur. İşte Mısır'da Araplar, Rusya'da Tatarlar çok yakın senelerde birçok bilim ve hayır cemiyeti kurarak hayat standartlarını daha müreffeh bir hâle getirdiler.

Şu andaki durumumuzun da bütün İslam âleminde ve özellikle en geride kalan Kürt unsuru arasında büyük bir uyanış meydana getirmesini kuvvetle ümit ederim.

4 Mayıs 329 [17 Mayıs 1913]
Harputlu H. B.

Toplumsal Durumumuz

Her kavim, her millet, her unsurun kendisine özgü bir yanı, toplumsal özellikleri vardır. Bu özellikler başkalarının nezdinde ne kadar çirkin, ne kadar iğrenç olursa olsun kendisi tarafından güzel ve değerli görülür. Bu da iki nedene dayanır: Birincisi his, ikincisi alışkanlıktır.

Anne kucağında beslenen çocuk bazı şeyleri hisseder, "bu nedir?" diye sorar. Annesinden cevap alır. Alır ve yeni şekillenen, boş bir hâlde bulunan hafızasının hücrelerine kaydeder, bu kayıt kökleşir ve yok edilemez bir hâle gelir. Böylece kavminin toplumsal özellikleri ebeveyn tarafından çocuğa yüklenir. Masum yavrucağız beş altı yaşına gelir, azıcık akıl ve idrake sahip olur, okula gider, hocasından, arkadaşlarından aynı davranışları [görür] ve [aynı] sözleri duyar. İyiyi ve kötüyü ayırabilmeye gücü yetmeyen biçare çocuk, nasıl bir usul ve adet görürse, onu makul diye kabul edip huy edinerek alışkanlık hâline getirir.

Bazen ender görünen bir varlık vücuda gelir, büyük bir akla sahip, değişim fikrinin yetişip büyümesine muktedir olur.

İlk, orta ve son çağlarda böyle dâhiler görülmüş, bu durum tarihin şahitliğiyle sabit olmuştur. Özellikle bu yüzyılda fazlalaşmış, inkâr edilemeyecek bir dereceye varmıştır.

O yaradılış iksiri, fevkalade bir muhakeme gücüne sahip olur. Toplumunun usul ve adetleri arasında akıl ve mantıkla uyuşmayan kısımları bilir, anlar. Doğru bir yöntemle yani kavminin kabul edeceği bir tarzda bildirir, anlatır. Diğer kavimlerde olduğu gibi bizde de bir toplumsal durum vardır. Nasıl bir toplumsal durum? Makul bir görünümde mi? Asla! Akıl ve mantıktan payını almamış bir toplumsal durum… Bu toplumsal hastalık yalnız bize özgü değildir. Bütün İslam kavimlerinde hâkim tek etken budur. Şimdiye kadar bizde sosyoloji yani toplumsal durum üzerine bir eser yazılmamıştır. Hukuki kısmı yazılmışsa da, kardeşlik bağlarına, birbiriyle yardımlaşmaya, insan haklarını korumaya yalnız hukuk yetmez, yetseydi bu hâle gelinmez, en aşağı seviyelere tenezzül olunmazdı.

Arapça kitaplarda toplumsal durumun başka kısımlarına dair kısa kısa bahisler bulunsa da [bunlar] yararlanılabilir ve feyiz alınabilir bir durumda değildir. O kitaplardan toplumsal durum hakkında bilgi almak, yüzlercesini incelemeye bağlıdır. Bu zamana kadar sosyolojinin neden bahsettiğini bildiren bir kitap bile şu fakir elimize geçmedi. Fransızcadan Türkçeye çevrilmiş bazı yeni kitaplar varsa da bunlar bakılmaz, okunmaz bir hâldeler.

Bu kitapların yazarları galiba sosyoloji hakkında bir fikir edinmemişler ve edinecek derecede bir fikir terbiyesi, üst düzeyde ya da ikinci düzeyde bir eğitim dahi görmemişlerdir.

Fransızca ile Türkçe bilmek çeviri yapmak için yeterli değildir. Yetecek bir şey varsa o da eğitim, deneyim, ilim ve irfanla donanmaktır.

Ruhsuz, özelliksiz yalnız Fransızca kelimeleri kalıplar hâlinde Türkçeye nakletmişler. Anlayıp öğrenmeden, kendileri feyiz almaya muhtaçken, anlatmak ve bilgilendirmek istemişler.

Baştan ayağa hata, daha doğrusu hatalar hazinesi denilmeye layık kitaplar vücuda getirmişler.

از برای فائده این کردهء
توکه خودرا فائده ندیدهء[7]

Hitabına müstahak olmuşlardır. İnceleme ve araştırma fikriyle beraber tam olarak bir eğitim almadan kitap yazılmaz, yazılsa da fayda sağlamaz, nitekim şimdiye kadar faydası olmadı. Fayda edecek olsaydı, kin ve düşmanlıklar, birbirine karşı soğukluklar İslam âleminin her tarafına hâkim olmazdı. Toplumsal hastalıklarımızı yok edecek sosyolojiye dair eser yazacak bir insana sahip olmadığımızı arz ettik.

Şimdi ne yapmak lazım? Şu anki durumuyla bırakmak mı? Hayır! İlmî cemiyetler aracılığıyla kitap yazmak, söz ve kalemle çalışmak… Aydın fikirler bir araya gelirse, tümünün meydana getirdiği fikirler toplumsal yapımızı ıslah eder diye düşünüyorum. Hêvî Kürt Talebe Cemiyeti'nin bu durumu göz önünde bulundurarak [bunun] üzerinde önemle durması gerekmektedir.

صد هزاران فائده ست وهر یکی
صد هزاران پیش آن یك اندکی[8]

Bu şiiri aydınların dikkatine arz ederim.

Kerküklü Necmeddin

[7] Tercümesi: Fayda için yapmışsın bunu ama sen ondan fayda görmemişsin.

[8] Tercümesi: Her birinin yüzbinlerce faydası vardır. Her bir faydanın yanında yüzbinler azdır.

Kürtlerde Medenileşme Kabiliyeti

Yaradılıştan gelen kabiliyet insanlara bahşedilmiş öyle harika bir kuvvettir ki, çok geniş bir alanda mevcut olan tüm vahşilikleri ve zulümleri küle dönüştürerek insanlığın hak ettiği gelişimin heybetli nedenlerini hazırlamaya hizmet eder. Cahil kavimler ve milletler bu sayede medeniyet feyziyle yükselmişlerdir. Milletlerin tarihi incelenirse insanlık âlemi başlangıçta aciz bir kuvvet ile doğmuş, ihtiyaçları ile yaşamış, içgüdülerinin yönlendirmesiyle gelişmiş ve yükselmiştir. İşte insanlar bu içgüdüleri iledir ki gerekli ihtiyaçlarıyla gün be gün yayılıp ilerleyerek, medeniyet âleminde yüksek bir mevki kazanmışlardır. İnsanların kabiliyetleri anne rahminde başlar mezara kadar devam eder. Tamamıyla denk değilse de ırs ve tabiat gibi manevi tesirlerin etkisi altında birbirinden pek az farkı bulunan bu güçlü kabiliyet, yolculuğu esnasında uğradığı birçok farklı konak yerleriyle, aşamaların, doğasının gereği ve maddî zorlamalarıyla özde ve görünüşte büyük farklar ve çeşitlilikler göstermiştir. Bununla birlikte doğuştan gelen kabiliyet ilerlemeye meyillidir. Bu kabiliyetin gelişmesi ve ortaya çıkması ahlak, terbiye, adet, anane, çevre, mizaç ve ruh gibi kuvvetli nedenlerin etkisine bağlı olduğundan her kavimde derecesi farklıdır. Bunlar değiştikçe insanların medeniyet kabiliyetleri de onunla birlikte değişir. Bir millet medeniyet vadisinde ne kadar zaman devam ederse etsin nihayet bir gün ruhunu ve kıyafetini değiştirerek, ihtiyarlayarak gerilediğini görür. Onun henüz yeni yetişmiş ve medeniyete olan kabiliyetini yeni ortaya çıkarmakta bulunan milletlere yerini bıraktığını tarihin bütün aşamaları açıkça gösteriyor. İnsanlığın hayatında daima etkili olan bu kanundan hareketle tarihin doğası dikkatlice incelendiğinde, analize bile gerek olmadan şu söylenebilir: Kürt milletinde şimdiye kadar [görülen] medenileşme kuvvetinin eksikliği, onların medeniyete olan kabiliyetsizliklerinden değil, milletleri medeniyet duraklarına ulaştıran ve en uç noktalara yükselten koşulların onlarda henüz oluşamamasındandır. Hâlbuki şimdiye kadar kendilerine özgü bir medeniyet ve yüksek bir kabiliyet ortaya çıkaramamalarının nedeni yaşadıkları bölgenin olumsuz etkileridir. Bu olumsuz etkilerden kurtularak yeniliğe doğru ilerleme yolları oluşturulduğu takdirde, Kürtlerin nasıl parlak, yüksek ve ileri bir geleceğe mazhar olacakları bütün açıklığıyla görünüyor. Kürtlerin medeniyet seviyelerinin yükselmesi için ta eskilerden beri ilerlemeye büyük bir meyil ve kabiliyetlerinin olduğunu ve ruhen bu hissiyatla uyum içinde bulunduklarını söyledik, bunun şahidi, kavimlerinin adetleri ve ırklarından gelen özelliklerinin dünya milletlerinin toplumsal kurallarına olan yakınlığıdır. Ayrıca ahlaken cömertlik, yiğitlik, misafirperverlik, civanmertlik gibi huy ve ruhi meziyetleridir. Saflık, vicdanen ve fikren samimiyet noktasından bakılacak olursa temiz Kürt kavminin daima bekâret ve yaratılışını muhafaza ettiği gibi

Allah'ın izniyle edeceği de muhakkaktır.

Kürtlerden yetişmiş faziletli, âlim kişilerin ve bunların yazdıkları eserlerin ilim ve fenne yapmış oldukları hizmetler tarihlerde kayıtlıdır. Bulundukları ve yerleşmiş oldukları yer ve mevkiinin genel olarak sarp ve aşılması güç dağ ve tepelerden oluşması, tarım alet ve edevatının ilkel düzeyde olması, taşımacılığın Nuh zamanından kalma usulle eşek ve katırlarla yapılması, muntazam şose ve yolların olmayışı ve şimdiye kadar bunların hiçbirinde yenilenmenin gerçekleştirilememesi gibi engellere rağmen, Kürtlerin ziraat ve çiftçiliğe vermiş oldukları önem yaptıkları eserlerle ortadadır. Bugüne kadar ziraat yöntemlerine olan pratik yatkınlıkları, medeniyete olan eğilim ve kabiliyetlerinin bir kanıtıdır. Ticaret ve sanayi hususunda Kürtlerde büyük bir arzu ve bir isteğin mevcut olması da bu kabiliyetin doğal sonucudur.

Avrupa ve Amerika'nın fabrikalarında, atölye ve sanayi işletmelerinde bugün binlerce Kürdün bulunması ve çalışması, yukarıda söz ettiğim düşüncelerime uygun olarak, temiz Kürt kavminin medeniyeti kabule ve bu yolda gösterdiği çalışma ve mücadeleye nasıl bir merak ve şevkle hazırlanmış olduğunu söylemek için yeterlidir.

28 Mayıs 329 [10 Haziran 1913]
Fahri

Fikirlerin Özü

Bu yazılar, derginin yayımlanması tasarlanırken belirtilen esaslar dâhilinde değil, dergi için yazı hazırlanmaya başlandığında ortaya çıkan bir ihtiyacın ürünüdür.

Bizim, *Rojî Kurd*'ün bulunduğu çevre, hiçbir dergi veya gazetenin çevresine benzemez. Bu farklı konumumuzu gazetenin sütunlarına yönelik coşkulu hücumu gördüğümüzde anladık… Öyle çok makale var ki ilk bakışta, hepsini okumak mecburiyeti düşünülünce, insan ne yapacağını şaşırıyor.

Bunları gazeteye yerleştirebilmek için, insanda toplumsal bir cesaret bulunmalıdır. Ayrıca hataların, yanlışların, başkasının yazısını kendininki gibi gösterme eğilimlerinin, aşırı heyecanların, aşırı hiddetlerin doğurabileceği sonuçlara karşı kayıtsız kalacak bir cesaret de olmalıdır.

Aynı zamanda siyasetten anlamak da gerekir. Yazıların hatalarla dolu olması, başkasının yazısından intihal yapılması ya da heyecanla karışık bir sertlikte ifade edilmesi sebebiyle gazeteye konulamayacağını; nazik, yumuşak fakat etkili bir lisan ile anlatabilmek, anlattıktan sonra da ortaya çıkan gücenmeyi ve kırılmayı şefkatli bir dille yatıştırmak elzemdir.

On Temmuz (II. Meşrutiyet) inkılâbının halkın her kesiminde sönmek bilmez bir şiddetle alevlendirdiği bir ateş vardır ki, o da yazı yazma arzusudur. Yazanlar -iyi olsun kötü olsun- yazdıkça yazmak istiyor, yazamayanlarda da yazma arzusu arttıkça artıyor.

İşte biz de bunun etkisini görüyoruz.

Gazeteciler, hangisini seçecekleri konusunda kararsızlık ve şaşkınlık içinde kaldılar… *Rojî Kurd* esasen Kürtlüğe hizmet eden bir dergidir ve çevresi pek geniştir. Gösterilen bu ilgiyi memnuniyetle karşılıyoruz lakin böyle bir hırs, başarı olarak görülemez. Bu yüzden yine Kürtlüğe hizmet için bir çare düşünüldü:

Her nüshadaki yazıların tümünü gözden geçirdikten sonra belli kıstaslara göre inceleyip değerlendireceğiz.

Bu yazılar, yalnızca ekşi bir suratla somurtan, azarlayan yazılar değil gülen, gülümseyen bir nasihat edici ve uzlaştırıcı, neşeli bir hakem ve düzeltici vazifesi de üstlenecektir. Bazen bütün o yazıların üstünden mizahî bir koku yayılacaktır.

Akıllara şöyle bir soru gelebilir: *Rojî Kurd*, bir kavmin olgunlaşmasına gayret eden, edeceğini ilan eden, etmesi gereken bir dergi olmasına rağmen sütunlarını eğlenceli hikâyelerle mi dolduracak?

Hâşâ! Lakin siz, ıslah etmenin bütün kuvvetini, ciddi denilen birtakım kuru sözlerde mi bulursunuz? Ben çoğu zaman mizahi bir cümleyi ciddi denilen ve hikmetli bir biçimde nasihat veren sözlerden daha etkili bulurum. Yani demek istiyorum ki *Rojî Kurd* sistemsizlikle yahut ciddiyetsizlikle suçlanmasın. Ona Kürtlüğün yükselmesi için çalışmaktan başka bir şey hedef ve rehber olamaz. *Rojî Kurd*, kavminin yükselmesi yolunda faydalı gördüğü her çareye yapışacaktır.

Bu sütunlarda yalnız eserler değil, eser sahipleri de, yalnız yazılar değil kalemler de gözden geçirilecektir.

Mesela, "Toplumsal Durumumuz" makalesini okurken yazarın ruh hâlini de düşünmemek, özellikle onu tanıyanlar için, mümkün değildir. Necmeddin Efendi, bu saygı değer Kürt hoca için lafın, üslubun, işaretlerin hiç bir ehemmiyeti yoktur, ona göre ehemmiyet yalnız manada, kavramda, anlatılmak istenilen şeydedir. Cümleler ve paragraflar arasındaki ilgi, şekilde açıklık onun için düşünülmeye değmez konulardır. Tarihî makalelerini okuyun, "Toplumsal Durum" yazısını okuyun, onda Bediüzzaman Said-i Kürdî'nin ruhundan bir nebze hissedeceksiniz. O yazılarını, okunacakları için değil, kendisi öyle düşündüğü için yazar. Muhterem hoca, kendisi için işte bu kadar kayıtsız kalabilen bir düşünürdür.

"Doğu ve Batı"yı inceleyen dikkatli yazar haritasını pek güzel, zarif bir tarz ile çizmiş.

"Kürtlerde Medenileşme Kabiliyeti" makalesinin yazarı epeyce derin. Onu ancak gelecek nüshamızda anlamaya çalışacağım.

"Amaç ve Yöntem", "Dert ve Deva" hakkında,

وعين البغض تبرز كل عيب
وعين الحب لا تحيد العيوبا[9]

hükmüne uğrarım düşüncesiyle bir şey söylemekten kaçındım!

Sonuç olarak gelecek nüshada amacımıza daha çok yaklaşmaya çalışacağız…

***

[9] Tercümesi: Gazabın gözü her aybı görür. Muhabbet gözü ise hiçbir aybı görmez.

Devletin Genel Kuvvetleri

Ortaya Çıkışı, Ayrılık ve Eşitliğinin Gerekliliği Bu Konudaki Fikir Ayrılıkları ve Görüşler

İnsanlar, yaratılış olarak medenî olduklarından toplum hâlinde yaşamaya mecburdurlar, çünkü birbirlerinin yardımına muhtaçtırlar. Hiçbir fert, belli başlı zorunlu ihtiyaçlarını tek başına tedarik edemez. Bu nedenle bireyler birbirine yardım elini uzatmak ve birlikte yaşamak zorunda kaldılar. İnsanlar bu şekilde oluşturdukları ve esaslarını belirledikleri toplumun ferdi olarak hem kendi geçimlerini temin ettiler hem de bu toplumun ilerlemesi ve yükselmesi için birtakım kısımlara ayrıldılar. Kimisi tarımla, sanayi ve ticaretle meşgul oldu. Kimisi ise bunlar arasında düzen, huzur ve asayişin sağlanmasına yardımcı olan memuriyetlerde görev alıp bu şekilde sosyal ve ekonomik bir statü elde ettiler.

Şimdi bizim amacımız bu sınıfları izah etmek değil, konumuz bütün memuriyetleri kapsayan devlettir ki tüm kuvvetlerin genelidir.

Bu konuda gerekli açıklamayı yapmadan önce devlet nedir, eskiden nasıldı, sonra ve şimdi ne şekil aldı, bunu anlayalım.

Bilindiği üzere devlet, bir kavmi, milleti idare eden yüksek sosyal güçtür. Eski zamanlara, uzak çevrelere göz atarsak bu yüksek kuvvetin şimdiki gibi mükemmel olmadığını görürüz. Çünkü hiçbir şey doğrudan doğruya olgunlaşmaz. Ancak doğal ve yaratılıştan gelen bir süreç içinde olgunlaşmaya başlar.

Mesela bir bitkiyi ele alırsak bu durum daha kolay anlaşılır. Tohum hâlinde ekilen o bitki yerden yavaş yavaş bitmeye başlar ve [bundan] günler, aylar, belki seneler sonra karşımıza her yana dallarını uzatmış, insanlar için gölgeler oluşturmuş, nefis meyveler yüklenmiş olarak çıkar. Bir protoplazmayı, bir hücreyi incelersek bu olgunlaşmanın nasıl harikalarla dolu olduğunu görürüz. Bu küçük hücre vücutla yaptığı alışverişle günden güne büyür. Sahip olduğu hikmetli kimyasal yapı sayesinde doğal dönüşümlere uğrar ve en sonunda güzellik tutkunlarını, bütün ressamları, heykeltıraşları derin bir düşünceye salan, her dakika kendilerine yeni bir alan, başka bir ilham veren bu varlık âlemi meydana gelir. İşte devletler de böyledir. Önceleri ailelere hükmederken sonraları kavimler ve milletler üzerinde nüfuz kurmaya başlamıştır.

Demek ki aileden başlayıp kavimlere, milletlere etki eden devletler de fıtrattan gelen bir süreç sonucunda ilerlemiş ve olgunlaşmıştır. Burada her devletin hukuki, siyasi ve idari konumunun farklı olduğunu belirtmek gerekir. Devletler, kavimleri, milletleri farklı şekillerde idare etmiş, hukuklarını farklı şekilde güvence altına almıştır. Bir devirde zulüm ve baskı, diğer devirde meşrutiyet yönetimini benimsemiştir. Çünkü bir yönetim biçimi o milletin ruh hâlinin dışavurumu, ahlakının göstergesidir. Gerçekten bir milletin ahlakı, o milletin ilerlemesinin taşıyıcısı, yükselmesinin mihenk taşıdır.

Bir kavmin, bir milletin, sosyal ve siyasi ve ahlaki terbiyesi ne kadar sağlam ve mükemmel olursa bunun üzerine kurulan devlet yönetimi de o kadar meşruiyet kazanır, o kadar adaletli ve hakkaniyetli olur. Çünkü gözü açık bir milletin karşısında, devlet, yaptıklarının görüldüğünü bildiğinden hareket tarzını düzeltmeye, amacından sapmamak için gerekli toplumsal tedbirleri almaya mecbur olur. Oysa siyasi terbiyesi noksan, sosyal ve ahlaki terbiyesi çürümeye yüz tutmuş bir millet, yalnız bir heyete değil, yaramaz bir adama da aldanabilir. Gerçekten de bu gibi yaramaz adamlar milletin sosyal ve siyasi gücünün zaafından yararlanıp başa geçerler ve politikalarını uygulamaya başlarlar. Bu durumun tarihî şahitleri vardır. Çok uzaklara gitmeye gerek yok, on sekizinci daha doğrusu on dokuzunca asrın olayları arasında kendini belirgin bir şekilde gösteren bu tarihî şahitliklerden sadece birini zikredelim: Fransız milleti üzerinde nüfuz ve hâkimiyet kuran Napolyon Bonaparte, baskıcı kuvvetini uygulamaya başlamadan önce milletin sosyal ve siyasi terbiyesini anladı. Sonra Fransa'da baş gösteren olaylar üzerine kendini "Konsül" ilan etti. Beslediği yüksek ümitleri gerçekleştirmek için konumunu muhafaza etmesi gerektiğini bildiğinden önce bu konsüllüğün babadan oğula geçmesini ve en sonunda da imparatorluğunu millî meclise kabul ettirdi. Sonuç olarak Fransız milletinin sosyal hayatını çok iyi bilen Napolyon ne dedi ise oldu. "Bu payitahtın asıl meşru imparatoru o değil, Fransız milletine çok hizmetleri geçen Bourbon hanedanını getirelim" demediler, sustular. Fakat Bonaparte böyle yapmasaydı bir Robespierre[10], bir Marat[11] çıkıp da imparator olmaz mıydı? Şüphesiz yine olurdu. Çünkü Fransız çevresi baskıya öylesine müsait bir hâldeydi ki o yapmasa başkası yapar durumdaydı.

Demek ki meşrutiyet, mutlakıyet ve despotizm çevreye tâbidir. Meşrutiyete alışmış bir çevre despotizme asla boyun eğmez. Aynı şekilde baskıcı rejime elverişli bir çevre de meşrutiyeti çabucak hazmedemez. Eğitim bilimleri uzmanlarından Horace Mann'ın[12] dediği gibi "Zor olan şey meşrutî yönetimi kurmak değil, bu yönetime layık insan yetiştirmektir" Çünkü hukuk ve özgürlüklerimizin çapı büyüdükçe medeni, siyasi ve insani vazifelerimizin de alanı genişler. Bu vazifelerini yerine getirmeyen, bu hukuku anlayıp bu yönetim biçiminin gereklerine riayet etmeyen bir insan, bir millet elbette zulüm ve baskıya mahkûm olur.

Kısacası devletlerin yapısı her devirde değişime uğradı ve şimdi bu değişim sürecinde en son keşfedilen yönetim biçimi olan meşrutiyet ile milletler yönetilmeye başlandı. Şu anda bütün uygar devletlerde bu yönetim biçimi uygulanıyor. Bu yönetim biçimi devleti oluşturan organların birbirinden ayrılması esasına

[10] Maximilien Robespierre (1758-1794): Fransız Jakobenler Partisi'nin önde gelen ismi, politikacı, hukukçu.

[11] Jean-Paul Marat (1743-1793): Fransız Jakobenler Partisi'nin önde gelen ismi, radikal devrimci, hekim.

[12] Horace Mann (1796-1859): Amerikalı eğitim reformcusu.

dayanır. Herhangi bir millete, devlete bakacak olursak orada birtakım kuvvetlere ayrılmış bir hükümetin varlığını görürüz. Eğer böyle bir hükümet olmazsa iç ve dış, genel ve özel işler layıkıyla yönetilemez. Bunun için sürü çobansız olmadığı gibi bir millet de hükümetsiz, devletsiz yaşayamaz.

Hukuk âlimleri bu kuvvetleri üçe ayırmışlarsa da aslında ikidir. Bunlardan biri yürütme, diğeri yasamadır. Bunlar memleketin dayanağı, geleceğinin tedbir alıcısıdır. Bu nedenle her medeni ülkede bu kuvvetler birbirinden ayrılmıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri bu ilkeye diğer devletlerden daha fazla uymaktadır. Bir ülkeyi idare eden bu iki kuvvet birbirinden ayrılmadığı takdirde bu kuvvetler tek kişinin elinde toplanacak ve mutlaka baskıcı bir rejim kendini gösterecektir. Çünkü bu kuvvetleri elinde bulunduran kişi, kendisi kanun çıkaracak, kendisi uygulayacaktır. Böylesi üstün yetkilere sahip olan, şüphesiz kendine geniş ve serbest bir hareket alanı bulacak, hiçbir denetime tabii olmadığından istediği gibi hareket edecektir. Şöhreti dünyaca bilinen Montesquiue[13], ilmi ve hukuki kıymeti inkâr edilemez *Kanunların Ruhu* adlı eserinde şöyle der: "Bir ülkede yani kuvvetler ayrılığı ilkesine uyulmayan yerlerde özgürlüğün esaslı olması mümkün değildir." Ne yüce söz! Bunun tecrübesini gördük, hem de acı bir şekilde gördük diye düşünüyorum.

Kuvvetler ayrılığının gerekliliği bu şekilde anlaşıldıktan sonra sıra bu kuvvetler arasında dengeyi sağlamaya gelir. Çünkü bu kuvvetler açık ve belirli olması gereken vazifelerini, yetkilerini aşarlarsa karışıklık ve yönetim krizi ortaya çıkar. Yürütme organı, millet iradesinin ilanı olan anayasayı ihlal edip millî meclisi tatil veya birtakım dik başlı ve kanun dışı tedbirlerle meclisin onurunu ve geleceğini mahvetmeye çalışırsa o büyük kuvveti temsil eden hükümetin yerinde kalması, devlet işlerini yürütmesi zor ve hatta imkânsız hâle gelir. Çünkü hâkimiyetin kendisinde olmasını mukaddes ve muhterem gören bilinçli bir millet daima hükümeti zorda bırakır. Hatta eline silah alıp hükümete taarruz eder. Bütün bu söylediklerimizin doğruluğu tarihin şahitliği ile sabittir. Fransa'da Kral X. Charles, bakanlar kurulunu istediği gibi seçeceğini açıkladığında buna karşılık milletvekili kurulu devlet bakanlarının millet bakanları ile görüş birliğine varmadıkça görevini yapamayacağını nazik bir dille ifade etti. Bunu üzerine kanun dışı bir şekilde meclisi dağıtan Kral, oluşan yeni mecliste yine muhalifler çoğunluğu elde ettiği hâlde, kanunların tam olarak uygulanması, bölgesel güvenliğin sağlanması için gereken emir ve düzenlemeleri yapma, genişletme ve iptal etme hakkının meşrutiyet anayasasında bulunduğunu iddia etti. Basım ve yayının izne bağlanmasını, seçim kanunun değiştirilerek 1815 tarihli seçim kanunun yürürlüğe girmesini emretti. Bu durum halkın her istediğini gazetelere yazarak hükümeti eleştirmesini ve meclise seçilecek üyelerin hükümete muhalefetini engellemek

[13] Montesquieu (1689-1755): Fransız politik düşünürü.

istediği şeklinde yorumlandı. Fakat kamuoyu bu gayrimeşru tedbirleri şiddetle reddetti ve dehşetli, kanlı bir ihtilalden sonra Kral'ı indirip yerine bazı şartlar karşılığında I. Luis Philippe'i geçirdi.

İşte X. Charles ve bakanları meşrutiyet anayasasına uygun hareket etmiş, vazifelerini, yetkilerini aşmamış olsalardı böyle bir anlaşmazlığın, ihtilalin tek müsebbibi olmazlardı. Halk iradesi ve ordu temsilcileri millî meclisin çoğunluğunun güvenini almış bir kabinenin iktidara gelmesini istediği ve anayasa da bunu gerektirdiği hâlde, Kral ve bakanlarının anayasayı yorumlayarak yaptıkları birtakım dik başlı hareketlerin, üstlendikleri siyasi vazifeler kapsamında sayılıp sayılmayacağı şüpheli olduğundan millet onuruna uymayan bir durum ortaya çıkarttı. Bütün bu durumun yasama ve yürütme arasındaki dengenin hakkıyla temin edilmemiş olmasından kaynaklandığına şüphe yok. Demek ki bir milletin idaresi iç ve dış tecavüzlerden korunmuş ise sonrasında üzerinde durulması gereken diğer bir önemli mesele özgürlüğün unsurları arasında denge kurmaktır. Bunun için Montesquieu der ki: "Devlet ricalinin önemli görevleri bu kuvvetlerin gayrimeşru müdahalelerini men etmek ve birbirlerine yönelik muhtemel müdahaleleri engellemek için gerekli tedbiri almaktır."

Midhat

Devamı var[14]

[14] Her ne kadar "Devamı var" deniliyorsa da sonraki sayılarda bunun devamı olabilecek bir yazı bulunmamaktadır.

Alfabemiz ve Okumayı Kolaylaştırma

İslam milletinin, din bilimlerinden başka, her milletten aşağı olması ve çağdaş bilimden mahrum kalmasının yegâne sebebi harflerimizin şekil çeşitliliğidir.

Yalnız altı harfi öğrenmek için seksen farklı şekil öğrenmek gerekiyor. Bunun ispatı ise yalnız "be (ب)" harfinin birbirine benzeyen on iki şekle girmesidir. Bunların hiçbirinin diğerinin yerine kullanılamayacağı da aşağıdaki cümle ile sabittir.

ربم بزه بي حساب سبلر بسلدي بحران بيحد)
(ويردي بعدما سابق كبي حبيب كبرييادن بهره آله لم[15]

Keza "be te se nun ye (ب ت ث ن ى)" harflerinin de bu değişime uğrayacağı dikkate alınır ve "te (ت)"nin "te (ة) ve te (ۃ)" şekilleri de ilave edilirse altı harfin şekillerinin sekseni geçeceği ortaya çıkmaz mı?

Otuz üç harf için iki yüzden fazla şekli harekesiz olarak talebeye öğretmenin gerek talebeyi ve gerek ise öğretmeni ne kadar çalışma ve gayrete sevk edeceği ortadadır. İşte, bütün cehaletin bundan ileri geldiği anlaşılıyor.

Bunun çaresi ise ilkokulda mevcut

[15] Yazar bu cümle ile "be (ب)" harfinin farklı yazılış şekillerini göstermeyi amaçlıyor. Orijinalini göstermeyi uygun gördüğümüz metnin okunuşu şöyledir: "Rabbim bize bî-hesâb sebebler besledi buhrân-ı bî-hadd verdi ba'demâ sâbık gibi habîb-i kibriyâdan behre alalım".

şekillerden her bir harf için yalnız bir şeklin seçilmesi ve diğerlerinin kullanılmaması ile mümkün olabilir.

İşte her yerde kullanılmaya uygun olan ve daima her matbaada mevcut olan harflerden seçtiğim aşağıdaki kırk şekil bu iş için yeterlidir[16].

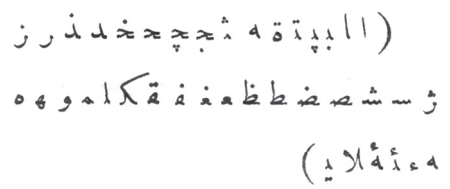

Şimdi bu harflerle istediğiniz ifade yazılabilir. Şöyle ki[17];

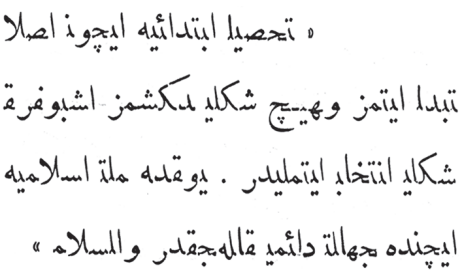

Basım yayım işine gelince, burada önce nesih ardından rika yazı şekilleri kullanılacaktır. Zaten yabancıların da yazıları başka, matbaa ve ilköğretimde kullanılan harf şekilleri başkadır.

İ'râb[18] ve harekeler için pratik bir çare buldumsa da bunu bu yazıda yaptığım önerilerin kabul görmesi hâlinde başka bir makale ile beyan edeceğim. Allah'ın yardımıyla.

Süleymaniyeli Mesud

[16] Bu şekillerin orijinallerini koymayı daha uygun gördük. Okunuşları: "elif elif be pe te te te se cim çim ha hı dal zal re ze sin şin sad dad tı zı ayın gayın fe kaf kef lam mim vav he he hemze hemze hemze lam-elif ye".

[17] Yazar yukarıda belirlediği harf tipleriyle örnek bir metin vermiştir. Orijinalini koymayı uygun gördüğümüz metnin okunuşu şöyledir: "Tahsîl-i ibtidâ'iyye içün asla tebeddül itmez ve hîç şekli değişmez işbu kırk şekli intihâb itmelidir. Yoksa millet-i İslâmiyye içünde cehâlet dâ'imî kalacakdır ve's-selâm".

[18] İ'râb: Arapça kelimelerin sonlarındaki harf veya harekenin değişmesi

Abone: Her yer için seneliği on yedi altı aylığı dokuz kuruştur.

Salê hevdeh qirûş e
Şeş meha bi neh qirûş e

Her nusxeyêk be çil pare ye

İdarehane: Babıâli'de Ebussuûd caddesinde Hukuk Matbaası

İçindekiler

Amaç ve Yöntem.....
Bir Hitap.....
Kürt Talebe Cemiyeti ve Kürtlerin Hilafet Makamına Hizmetleri.....
Dert ve Deva.....
Doğuyla Batı, Milliyetçilik Akımları.....
Toplumsal Durumumuz.....
Kürtlerde Medenileşme Kabiliyeti.....
Fikirlerin Özü.....
Devletin Genel Kuvvetleri.....
Alfabemiz.....

Naverok

Tal û Şîrîn
Mendal Bo Çî Zû Fêr[î] Xundin
Nabê
Be Te'sîr[î] Muhît[î] Maddî û Me´newî 'Ilm û Fen
Cotkarî
Çîrok
"Dem[a] Kalê Me – Çaxa Me – Dema Tê"
Dîwan[î] Nalî
Xundin û Xebat

İlan

Mülkiye Doktorlarından Haydarîzade Ahmed Bey

Her Pazar günü sabahtan akşama kadar Vezneciler'de Açıkbaş Eczanesi'nde fakir Kürt hastalarını ücretsiz muayene ve tedavi eder.

Hekîm Heyderîzâde Ehmed Beg

Hemû rojî yekşeme li Dermanxaneya (Açıkbaş) a li Vezneciler kurdên nexweş ê feqîr, bêpere mu'eyene dike û îlacê dide wan.

İmtiyaz Sahibi
ve Sorumlu Müdürü:
Abdülkerim

Kuruluş Tarihi:
6 Haziran
1913

Rojî Kurd

Sayı: 2

Jimar: 2

14 Şaban 1331 | Şimdilik Ayda Bir Yayımlanır | 6 Temmuz 1329

Büyük Kürt Emirlerinden Kerim Han Zend

Le Gewrekanî Kurdekân: Şah ‘Ebdulkerîm Xan Zend

İmtiyaz Sahibi
ve Sorumlu Müdürü:
Abdülkerim

Kuruluş Tarihi:
6 Haziran
1913

Rojî Kurd

Sayı: 2

Jimar: 2

14 Şaban 1331 | Şimdilik Ayda Bir Yayımlanır | 6 Temmuz 1329*

Büyük Kürt Emirlerinden Kerim Han Zend

* 19 Temmuz 1913

Kürtlük İçin Büyük Kayıp

Kürtlük, bugün büyük ve kıymetli bir üyesini kaybetmekle bedbahttır. O kişi, bu ay zarfında ölümünü haber verdikleri Bedirhan ailesinden Hüseyin Kenan Paşa'dır.

Adı geçen merhum Kürtlük için yaptığı fedakârlığı ve beslediği sevgiyi hayatının son demine kadar sürdürmüştür. Biz, Hüseyin Kenan Paşa'nın kıymetini yükseltmek için hiçbir şey söyleyemeyeceğiz. Yalnız, mensup olduğu Bedirhan ailesine değil bütün Kürtlüğe başsağlığı dileriz.

Adı geçen merhumun hayat hikâyesini ve resmini gelecek sayımızda yayınlayacağımızı okuyucularımıza arz ederiz.

Allah'ın geniş rahmeti üzerine olsun

Milletinize Karşı Vazifeniz

Aydın Kürt Gençliğine

Bu satırlarda Kürt gençliğine hitap etmek istiyorum. Muhatabım Kürt gençliğinin aydın kesimidir; yüksekokulunu tamamlamış veyahut şu anda yüksekokul okumakla meşgul olan aydın Kürt evlatları, aydın Kürt yiğitleridir. Bugün milletiniz, Doğudaki çoğu İslam kavimleri gibi yeniden dünyaya getirilmeye muhtaçtır. Bu yüzyılda bir milletin toplumsal yapının bir öğesi olarak varlığını koruması için birtakım vasıflara ve şartlara ihtiyacı vardır ki bunların büyük bir kısmından bugün milletiniz mahrum bulunuyor. İşte sizin en büyük ve en mukaddes vazifeniz, milletinizi o vasıflara ve şartlara kavuşturmaya çalışmaktır.

Bu vasıfları ve şartları genel olarak iki cümlede toplayabiliriz: Bunlardan biri fikre diğeri de iktisada aittir. Bugün millî unsurların varlığı, diğer yüzyıllardan daha çok kavga etmekle ve bu kavgada galibiyeti sağlamakla mümkündür. Fakat bu kavga, hayatta fikir ve iktisat silahıyla icra edilir.

Bireyleri bu silahlarla donanmış olan milletler yaşarlar, ilerlerler ve mutlu olurlar. Bu silahlardan mahrum olanlar ise kavgada daima yenilirler. Galiplerine fikren ve iktisaden esir düşerler. Sefil bir unsur gibi kalıp her türlü maddi ve manevi yeteneklerini kaybederler.

İşte bunun içindir ki, bu zamanda, bir milletin kıymeti ve var olma yeteneği ancak bireylerinin niteliği ile ölçülür. Yani bireylerinin tek tek sahip olduğu fikrî meziyete ve iktisadi gücüne göre milletlere kıymet verilir. Bu sebeple her milletin akıllıları, aydınları ve gayretlileri her şeyden önce mensup oldukları milletin bireylerini fikren ve iktisaden geliştirmeye çalışırlar, bunu birinci vazifeleri bilip yerine getirmek için de fedakârca gayret ederler.

Bugün siz Kürt aydınları herkesten daha iyi takdir edersiniz ki, milletinizin bireyleri, fikrî ve iktisadi yetenekler açısından dikkate değer bir seviyede de-

ğiller. Kürt milletinin bireylerini nitelik bakımından yükseltmek için çok ve fedakârca çalışmak gerekir. Bu vazife herkesten önce size düşer. Ve siz bu vazifeyi herkesten daha iyi yerine getirebilecek hâl ve vaziyettesiniz.

Bu vazifeyi memleketin ne kanunları ne memurları ne de geleneklerine göre seçkin bir sınıf kabul edilen milletinizin ileri gelenleri, ne de başka biri sizin kadar başarı ile yerine getirebilir.

Siz, milletinize karşı bu önemli vazifeyi yerine getirebilmek için memleketinizden uzakta, medeniyet merkezlerine yerleşmemeli, bilakis doğduğunuz, sizin için pek saf ve kutsal olan yerlere aydın bir fikirle yeniden dönmelisiniz.

Eğer siz o bölgeden uzak kalırsanız, aydınlatma ve doğru yolu gösterme vazifelerinizi o bölgeye dışarıdan uygulamaya çalışırsanız, emin olun ki çalışmalarınız boşa gider. Millet adına hiçbir faydalı sonuç vermez. Milletiniz sizi hiçbir zaman kendi aydın sınıfı olarak görmez, sizi daima yabancı sayar. Sizin doğru yolu gösterme çabalarınızın o bölgede hiçbir etkisi olmaz.

Şurasını daima hatırınızda bulundurunuz ki, bu asırda yeni uyanmış milletler veya uyanmak üzere olanlar, aydın sınıfını daima yüreğinde yaşatan ve aydın sınıfı ile kucaklaşan milletlerdir. Bu milletin aydın sınıfı daima halkın arasında bulunur ve milletin felaket zamanlarında onunla beraber inleyip saadetli zamanlarında da mutluluğunu paylaşır. İşte siz, size düşen bu millî vazifeyi bu şekilde anlar ve böyle yapmaya çalışırsanız görevinizi tam bugünkü manasıyla yerine getirmiş olursunuz. Emin olun ki bu suretle Kürt milletini yeniden hayata getirmiş olmakla kalmaz, hiç yoktan bir Kürt milleti "imal" etmiş olursunuz.

Siz Osmanlı Türk gençliğini bu hususta taklit etmeyiniz. Onlar milletlerinin muhitine asla inmediler. Millete daima uzaktan ve tepeden bakarak hitap ettiler. Milletin anlayamayacağı fikirleri, anlayamayacağı bir dille [ona] telkin etmek istediler. Milletin felaket zamanlarında milletten uzak olarak onlara dışarıdan seslendiler. Bunun için milleti hiç tanıyamadılar. Millet de onları hiç tanımadı ve onlara daima yabancı gözüyle baktı. Bunun sonucunda Türk milleti yüzyıllarca aydınlarının yol göstericiliğinden ve aydınlatıcılığından mahrum yaşadı. Fikren ve iktisaden düştükçe düştü. Siz, bu hataya düşmemeli, Türk milletinin bu felaketinden ibret almalısınız.

Yurdunuza geri döndüğünüzde öncelikli olarak ilköğretimi sağlam ve akılcı yöntemler üzerine kurup mümkün olduğu kadar yaygınlaştırmaya çalışmalısınız. Bu hususta daha ilk adımınızda karşınıza alfabe meselesi çıkacaktır. Bu meselenin çözümü o kadar basit değildir, fakat meselenin çözümünde milletin en yetkin unsuru [yine] siz olacaksınız. Meselenin çözümünde her türlü kayıt ve şarttan evvel bilimin esaslarını, okuma ve yazmayı çabuk öğrenme konusunda asrın gereklerini dikkate alacaksınız. Hüküm ve kararları, bu esas ve gereklere göre cesurca verebilecek tek güç siz aydınlardan oluşan [bu] millî kuvvettir.

İlköğretimi akılcı esaslar üzerine kurmaya çok dikkat ediniz. Pedagoji biliminin talim ve terbiye hususundaki en yeni kanunları rehberiniz olsun. İyi biliniz ki bu asırda ilköğretimden maksat okuyup yazma öğrenmek değildir. Bununla beraber milletin çocuklarını iyi düşünmeye, iyi görmeye ve sonuçta doğru değerlendirme yapmaya alıştırmaktır. Bugün fikrî terbiyenin aslı bir millet için bundan ibarettir. Eğer bu fikrî terbiyeyi vermeye gücü yeten ilköğretim öğretmenleri yetiştirmeye çalışmazsanız en mükemmel sandığınız ilkokullarınız [bile] ancak okuryazar yetiştirir. Fikrî terbiyeden mahrum, bu yarım yamalak okuryazarların ise millî gayret ve mücadeleye zararları kara cahillerinkinden daha büyük ve daha etkilidir.

Onun için siz bir taraftan ilköğretimin esaslarını kurmaya çalışırken, diğer taraftan iyi öğretmenler yetiştirecek şekilde birkaç mükemmel öğretmen okulu kurmayı asla hatırınızdan çıkarmayınız.

Yeni nesillerinizi bu şekilde yetiştirmeye başladığınızda, milletinizin fikrî yeteneklerini nitelik bakımından yükseltmeye başlamış olursunuz. Böyle fertlerin oluşturacağı bir millet, hukukunu hakkıyla uygular, onun korunması ve savunulmasıyla ilgili usulleri çok iyi keşfeder.

Milletinizin toprağa bağlı olduğunu iddia ediyorsunuz, böyle olan bir milletin bireyleri çiftçi ve hayvan yetiştiricisi olur. Geçimini de toprağa bağlı bu iki işten biriyle sağlar. Geçimini bu yollardan sağlayanların durumunu düzeltmesi, geçimini başka yollarla sağlayanlara göre daha hızla olur. Bu hususta bilimin bazı pratik uygulamaları onlara gösterilirse, bunun faydasını maddi olarak hemen keselerinde görecekleri için ziraatta düzelmenin ve yenilenmenin en birinci taraftarı olurlar.

İşte siz milletinizin arasına girip bu işlerle uğraşmak vazifesiyle mükellefsiniz. Yine bir milletin günümüz şartlarında kalkınabilmesi de ancak bu usullerle gerçekleşir. Ayrıca böyle "demokratik" esaslar üzerine kurulan kalkınma asla durdurulmaz aksine daima ilerler.

Eğer siz böyle yapmayıp da Osmanlı Türk gençleri gibi milletinizin dışında kalır, onlara yüksek bir mevkiden hitap etmek isterseniz, kendinizi ağır bir suçlama altında bırakırsınız. Herkes haklı olarak kendinize milletin ayrıcalıklı aydın sınıfı süsü verdiğinizi ve millet hesabında aydın aristokrasisi tesis etmek hayaline kapıldığınızı düşünür. Milletinize diğer iki sınıf aristokrat yetmiyormuş gibi, herkes sizi üçüncü "bela" diye adlandırır.

Gönlüm istiyor ki, Kürt aydın gençleri kendi milletine karşı olan vazifesini, bu zamanın şartlarına göre takdir etsin ve onu acele bir şekilde yerine getirsin.

Bulgaristanlı Togan

Müslümanlık ve Kürtlük

Geniş İslam ailesinin en sağlam ve önemli üyelerinden biri Kürt kavmidir. Bu durum hem geçmişin hem de şimdinin şahitliğiyle böyledir. İslamiyet'e pek ünlü hükümdarlar, emirler, âlimler ve şairler yetiştiren köklü, asil bir kavmin bin üç yüz senelik İslam medeniyetindeki yeri, kendisiyle daima temas ve münasebette bulunan diğer Müslüman kavimlerden aşağı değildir. Gücünü ve aklını; kılıcını ve kalemini İslamiyet'in yüceltilmesi hizmetine adayan Kürtlerin, Osmanlı tarihindeki yerleri, İslam tarihindeki yerlerinden daha az parlak değildir. Bununla beraber bu kavim bilhassa son asırda hem kendi evladı tarafından hem kendini çevreleyen diğer kavimler tarafından terk edilmiş, unutulmuş ve ihmal edilmiş vaziyette kalmıştır. Arapçada, Türkçede, Farsçada bu kadar ünlü şairler ve âlimler yetiştiren bu kavim, kendi diline nispeten daha az önem vermiş, dilini ikinci derece görmüş ve dilin yükselme ve bilgilenmedeki büyük etkisini incelemeye bile lüzum görmemiştir. İslamiyet'e hizmet bu kavmin yegâne amacını teşkil eder. Dindarlıkta diğer İslam kavimleri arasında adeta istisna denilebilecek bir takva mevkii işgal ettiği için, bütün varlığını o maksada yöneltmiştir. Şimdi yine aynı maksada hizmet lazımdır.

Artık anlaşılıyor ki bu asırda ortak bir dinin yükseltilmesine hizmet etmek için sadece eski yollardan gitmek olanaksızdır. Her kavim mensup olduğu İslam ailesini kuvvetlendirmek için öncelikle kendisini kuvvetlendirmeye muhtaçtır. Tüm fertleri zayıf olan bir cemaatin çoğunluğu elbette dermansız ve medeniyetin amansız mücadelesi sonucunda zayıf ve perişandır. Batı medeniyetinin İslam ailesine azgınca saldırması üzerine bütün bu aile fertlerinin öncelikle kendilerini kuvvetlendirmeleri, birlik ve kardeşlik eliyle birbirine sarılarak bu kuvvetlerini artırmaları ve kendilerini savunmaları artık zorunlu hâle gelmiştir. Geçmiş zamanlarda İslam âleminin güçlü fikirlere sahip seçkin bir aydın tabakası vardı. Bunlar kendilerinden fikren aşağıda olan Batı kavimlerine karşı savunma durumunda değil, hatta üstün konumdaydılar. Pek sınırlı olan bu seçkin tabaka için Arapça ile yazı yazmak ihtiyaca cevap verebilirdi. Bu suretle bütün kavimlerin faziletli ve öncü kişileri kendi dilleriyle meşgul olmayı ikinci derecede bir iş görerek bütün ilim gayretlerini, dinimizin dili olan Arapçaya harcarlardı. Avrupa'da da Latince aynı görevi görüyordu ve Hıristiyanlığı oluşturan çeşitli kavimler kendi dilleriyle yazı yazmaya o kadar da önem vermiyorlardı. Fakat oradaki medeniyet sınırsız bir şekilde büyüdü. Artık bir tek yabancı dil ile bu ihtiyacın karşılanamayacağı tecrübelerle anlaşıldı. Doğuda da aynı durum görülmeye başlıyor. Türkçe bile şimdiki tarzına ulaşana kadar çok önemli aşamalardan ve tarihî değişikliklerden geçti. Türk hükümdarlarının Arapça veya Farsçayı resmî dilleri saydıkları zamanlar olmuştur. Türkçenin doğrudan doğruya yazı dili olduğu tarihlerde bile, bu dilin yabancı dillerin

etkisinde olduğunu Osmanlı edebiyatını araştırıp takip edenler bilirler.

Demek ki Batının uzun süreli gelişiminin bir benzeri, o dereceye ulaşmamış olsa da, Doğunun ufuklarında gözüküyor. Bu da mecburi ve zaruri bir şeydir.

Çağdaş medeniyeti oluşturan ve düzenleyen sonsuz sebepler ister istemez dillerde bir olgunlaşma, bu olgunlaşma vasıtasıyla kavimlerde bir feyiz, zindelik ve hayat ortaya çıkarıyor. Bütün İslam topluluklarının kutsal mülkü ve mirası olan İslamiyet'in savunulması ve yüceltilmesi için şimdi yeni bir silah lazımdır. Bu silah ise kavimlere nurlu bir hayat vermek, yani kavimlerin ilim seviyesini yükseltmek için İslam kavimlerinin köylerine varıncaya kadar her tarafa okul götürmektir. Eğitim bu derece geniş ve kapsayıcı olunca, eğitimin ruhunu en küçük tabakaya kadar aşılamak zorunda olunca, dil meselesinin vazifesi esas vazife hâline gelir. Zira okuma yazma bilmenin ve cahilliğin bir kavim arasından kalkması ancak o kavmin dilinde özel bir eğitim-öğretimle mümkündür. Aksi hâlde o kavim eksik gelişir ve bu durum toplum hayatını pek çok yönden felç eder. Fakat burada maksat gayet açık bilinmelidir ve kötü düşüncelere meydan verilmemelidir. Kavimlerin kendi dillerini öğrenmeleri ortak aile olan İslamiyet'in yükselmesine ve kuvvetlenmesine hizmet etmelidir. Yoksa dil meselesi kavimler arasında bölünmelere yol açan ve meşru olmayan bir maksada dönüşürse selamete çıkma yerine felaket, kurtuluş yerine yok oluş gelir. Hatta tüm toplumun yok olmasına yol açar. Örneğin Doğu'nun değişmez geleneği dindarlıktır. Dil meselesi bu eski geleneği, Doğu'nun ona güç veren bu yönünü zaafa uğratmamalıdır. Dil sahip olduğumuz bu kuvvetin yardımcısı ve destekleyicisi olmalıdır. Kürt, Kürtçeyi okuyup yazınca dinini terk edemez. Zaten bizce yaymaya çalıştığımız büyük amaca fesat karıştırılmazsa zaten zaruri olarak çok faydalı sonuçlar ortaya çıkar. Türkler dillerini düzenleyip kullandıklarında İslamiyet'ten ayrıldılar mı? Acemlerin dili onları İslamiyet'e düşman mı yaptı? İslam kavimleri için yegâne kanun, yegâne kurtuluş yolu ve selamet şudur: Önce Müslümanlık, sonra Arap, Türk, Kürt veya Acem.

Türk bilmelidir ki; Türkçeyi ve Türk edebiyatını ilerleterek Türkleri manen yükselttiğinde aynı zamanda İslamiyet'i de yükseltmiş olacak. İslamiyet'i yükselterek de yine kendine hizmet etmiş olacak. Aynı şekilde Araplar ve Kürtler de bu hakikati bilmelidir.

Mesele bu şekilde ele alındığında Türk'ün Kürt'e, Kürt'ün Türk'e, Arap'ın Kürt'e dil konusunda muhalefet değil yardım etmesi dinî bir zorunluluk hâline gelir. Çünkü Kürt'ün dil açısından ve dil vasıtasıyla toplumsal ve medeniyet açısından yükselmesinden bütün İslamiyet; dolayısıyla Türk, Arap ve diğerleri de fayda görür. Meselenin bu şekilde ele alınması ayrışmaya değil en verimli ve bereketli bir yardımlaşmaya vesile olur.

Dili yazılı hâle getirmek hiçbir zaman Avrupalıların "nasyonalite" dedikleri

kavmiyet fikrini desteklemek değildir. Kavmiyet fikrini gütmek zaten şeriatça yasaklanmıştır. Dili kavmiyette, bununla beraber İslamiyet'te bölünme meydana getirmek için değil ortak bir his, ortak bir milleti kapsayan İslamiyet'i yükseltmek için öğretmeliyiz. İslamiyet ne kadar çok dil ile korunur, savunulur, yayılır ve genelleşirse o kadar gelişir. O hâlde Kürtlerin, -diğer İslam kavimlerinde olduğu gibi- programı şudur: Önce İslam sonra Kürt. Kürtçeyi İslamiyet'e hizmet için yaymak ve geliştirmek. Dindarlık duyguları dünyaca meşhur olan Kürt kavmi için bundan daha kutsal ve yüce bir program tasavvur edemiyoruz.

Babanzade İsmail Hakkı

Birlik Yolu

Rojî Kurd dergisini yazı masamın üzerinde gören saygıdeğer bir dostum birden bire, nedir bu dergi, dedi.

Ben ona, bu dergi Kürdoloji yani Kürtlere ait sosyal ve ırksal araştırmaların yayın organıdır, dedim.

Arkadaşım dergiyi açtı, gözü Kürtçe bir makaleye takılınca, mademki Türkçe değil Kürtçedir o zaman bu ayrılıkçı bir gazetedir, diyerek *Rojî Kurd*'ü masanın üzerine bıraktı.

Bence bu, dikkat edilmesi gereken bir olaydır.

Bu düşünce şekli çok yaygındır. Buna pek teessüf ederim. Bu sahte felsefenin, aydınlarımızı bile etkilemesine pek yanarım.

Türkiye, Osmanlı Avrupası'ndaki topraklarının kaybından sonra bile muhtelif unsurlardan oluşmuş büyük bir imparatorluk olarak kalmaktadır. Bu unsurları birleştirmek veya hiç olmazsa birbirine yakınlaştırmak umudu henüz kaybolmamıştır. Henüz iş işten geçmemiştir. Ben Türk veya Kürt isim ve sıfatıyla değil, Türkiye'nin hür ve hür düşünen bir vatandaşı sıfatıyla söylüyorum. Bir olmanın en etkili yolu ayrılmadır. Şüphesiz bu fikir size çelişkili gelecektir. Yani hakikat bu kadar açık olduğu hâlde uydurma bir dava gibi görünecektir. Şöyle izah edeyim. Allah insanları birleştirmek için ayırmış ve *Kurân*'ında "Onları kabileler ve gruplar hâlinde yarattık ki birbirlerini tanısınlar"[1] demiştir. Bundan da açıkça anlaşılıyor ki unsurların arasında yakınlaşma ve dostluk kurmak için her unsur kendi doğal ve ırkî eğilimlerini serbest bir ortamda yaşamalıdır. Çeşitli unsurlardan oluşan imparatorluklarda bu unsurları birleştirmenin; tek bir dil kullanarak, tek bir kanun koyarak, tek bir muamele tarzı uygulayarak olduğu düşüncesi boştur. Bundan iki sene önce İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kadıköy'deki kulübünde unsurların birliği hakkında bir konferans vermem talep edilmişti. Ben o zaman,

[1] وجعلناكم قبائل الخ. ayet-i celilesini hatırlamalıdır. A.C. [Bu dipnot metnin orijinaline aittir. Referans verilen ayet de *Kurân*'da Hucûrat suresinin 13. ayetidir.]

unsurların birleşmesi unsurların menfaatinden ibarettir, demiştim. Bunu demekle Türkiye İmparatorluğunda birleşmenin nasıl olabileceğini söylemiş oldum. İki adamı birbirine sımsıkı bağlayın. Diğer iki adamı da serbest bir şekilde yan yana koyun. Birbirine sımsıkı bağlı olan bu iki adam mı birbirine daha bağlıdır yoksa serbest olarak yan yana bulunan bu son iki adam mı? Bu soruya cevap vermek bile abestir.

İsviçre yirmi iki kantondan meydana gelmiştir. Her kantonun mülki ve adli idareleri tamamen bağımsızdır. Adli dedim: Mesela Cenevre kantonunda katiller idam edilmez. Yani idam cezası yoktur. On sene önce Lokeni isminde İtalyan bir anarşist Cenevre'de, Avusturya İmparatoriçesi Elizabet'i bir hançer darbesiyle öldürdü. İsviçre hükümetinin merkezi olan Bern hükümeti Avusturya hükümetine yaranmak için Lokeni'nin idam edilmesini çok istedi. Fakat Cenevre hükümeti buna cevaben, mademki cinayet Cenevre kantonu toprağı üzerinde olmuştur, o zaman caninin cezası Cenevre adliyesinin hükümlerine göre olacaktır, dedi. Caniyi idam etmeyi de, Avusturya hükümetine teslim etmeyi de kabul etmedi. Bizim bir vilayetimiz kadar olan İsviçre, diğer bir ifadeyle Helvetya hükümeti mini mini cumhuriyetlerden oluşmuştur. Bu cumhuriyetler birbirlerinden bağımsız olduğu için aralarındaki ilişki daha samimidir. İsviçre üç farklı kavimden meydana gelmiştir: Fransız, İtalyan, Alman. İsviçre vatandaşlarının dinleri de bir ve aynı değildir. Protestanlar, Katolikler, Ortodokslar ve Kalvenistler vardır.

Din ve ırk ayrılıkları, her memleket ahalisinin eğilim ve yeteneklerinin göstergesi olan idari ve adli hükümlerindeki bağımsızlık sayesinde etkisizleşir ve ortadan kalkar.

Yöneticilerimiz şüphesiz şunu takdir ve idrak etmeyi ertelemezler: Asrımız milliyetler asrıdır ve en dayanıklı, en sert hükümet ve devletler bile bu akımın önüne geçememiş ve geçemeyecektir.

Varlığın arzularına karşı koymakla o arzuları kabul etmekten o arzulara boyun eğmekten başka bir şey yapılmış olmaz.

Unsurların birliğini istiyoruz. Öyleyse unsurların ayrılmasını istemeliyiz. Sosyolojiye göre tefrid [ayrılmak] demek tefrik [parçalanmak] demek değildir.[2] "Allah kardeşi kardeş yaratmış kesesini ayrı yaratmış" atasözümüz de bunu söyler.

Kürtler dillerini ve tarihlerini yazmak istiyorlar. Millî şahsiyetlerini anlamak ve onları daha anlaşılır bir mertebeye yükseltmek istiyorlar. Ben eminim ki aydın olan hükümetimiz bunu iyi gözle görecektir.

Kürt vatandaşlarımız, Ermeni vatandaşlarımızla yan yana yaşıyorlar. Ermeni vatandaşlarımızın köylerinde Shakespeare'in *Hamlet*'i, *Macbeth*'i, *Julius Caesar*'ı, *Kral Lear*'ı okunuyor. Yine bu köylerde Alfieri'nin, Dante'nin, Montesquieu'nun; bundan elli yıl önce Ermeniceye Venedik şehrindeki Mekinarist okulunda tercüme edilen ve aynı kuruluşun muazzam matbaasında basılmış olan eserler okunuyor.

[2] Bu makalenin ana fikri işte bu iki kelimede, "tefrid" ve "tefrik", yatmaktadır. Sadeleştirme çalışması esnasında yaşanan bir dizi tartışmadan sonra metnin orijinalinde yer alan bu iki kelimenin sadeleştirmede de yer almasına karar verdik.

Gelişmişlikleri bu kadar eşitsiz olan silahları çatmak ve imparatorluğumuzda gerçek manada huzuru görmek nasip olur mu? Benim gönlüm ümit ile doludur. Ümidi olmayanlar yanıma gelsinler: "Her gelen şad gider gamlı gelir yanımıza[3]"

8 Temmuz 1913
Doktor Abdullah Cevdet

Hayal Gerçek Oluyor

Kim ne derse desin… Ben, Kürtlüğe her taraftan vurulan hakaret tokatlarını, ilerleme ve bilgi ile reddetmek için söz veren aydın Kürt gençlerinin büyük gayretlerinden o kadar eminim ki "ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz" tereddütlü bekleyişini gereksiz görürüm. Bu yüce gençliğin azim ve gayretinin evladı olan Hêvî Cemiyeti ve *Rojî Kurd* gazetesini Kürtlüğün mutlu geleceğinin güzel bir başlangıcı olarak saymak ve bu güven ile gelecekten emin olmak istiyorum.

Unutulmuşluğun ve terk edilmişliğin karanlığı içinde varlığını da kaybettirecek türlü oyunlarına getirilmiş Kürtlüğün uyuyan ruhunu uyandırmak zamanı çoktan gelmiştir. Eğer gönül parçalayan ve varlığı ortadan kaldıran bütün bu gerçekler karşısında biraz daha kör ve sağır durmak gafletinde kalırsak artık bize bir hayat hakkı yoktur ve zaten de kalmayacaktır.

Eminim ki, ağlamaklı bir hüzün ve kederle Kürtlüğüne bakan bu gençlik; yaşanmış bu felaketi görmüş, yaralı fakat gayretli bir gönül ve ruh ile işe başlamıştır. İşte ben de bu başlayışı mutlu geleceğimizin temel taşı olarak görüyorum. Şimdiye kadar Kürtlüğümün matem dolu talihsiz geçmişi karşısında çaresiz ve boş durmaktan kaynaklanan üzüntü ve acıları bir tarafa atarak kendimde sağlam ve güven veren bir iman ve kanaatin meyvesi olan büyük bir zevk ve sevinç hissediyorum.

وإذا رأيت من الهلال نموه
أيقنت أن سيكون بدرا كاملا[4]

Dicle vadisinden tek başına çıkmış, Nil vadisinde yine tek başına ancak sahip olduğu dehasıyla ve Allah'ın yardımıyla saltanatını kurmuş ve bu şekilde İslamiyet'in kurtarıcısı olmuştur. Onun büyüklüğünün tesiri bugüne kadar düşmanlarının bile destanlarında övgü ve takdirle ebedîleşmiştir. O büyük komutan ve değerli sultan Selahaddin-i Eyyûbî'yi doğuran Kürtlüğün bugün ilerlemesinde ve hayata doğru attığı ilk adımında, büyük zatların üstün vasıflarını gayret ve işlerinde örnek alması da ayrıca ümit vermektedir. Çünkü geçmişini ve büyüklerini örnek almayan bir kavim büyükler yetiştiremez; büyükleri olmayan ve yetişemeyen milletler ise hiç bir şekilde yaşayamaz.

[3] Eksik olmaz gamımız bunca ki bizden gam alıp her gelen gamlı gider şad gelir yanımıza. Fuzulî [Bu dipnot metnin orijinaline aittir.]

[4] Tercümesi: Ayın büyüdüğünü görünce dolunay olduğuna inanırsın.

Kürtlüğün ümitsiz ve zayıf ruhuna kuvvet ve ümit verecek gençliğin bu demir pençelerinin başarıya ulaşmasında kavminin kuvveti en sağlam dayanak olacaktır. Kürtlüğü yaşatmaya azmetmiş bu büyük mücadeleye, Kürtlükten gelen bir gayret ve yardımın yetişeceğini ve sonuç olarak Osmanlılığını güçlendirmekle hayat hakkını kazanmaya çalışan bu kavmin evlatlarından hiç birinin, bu amaçtan geri durmayacağını tereddütsüz bir şekilde ümit eder ve Allah'tan muvaffakiyet dilerim.

M. Salih Bedirhan

"Hêvî"den Ümidimiz

Hêvî, gençlerine ait olan vazifeleri büyük bir önem ve ciddiyetle takip etmelidir.

Gençleri, bugün ve gelecekte yaşamak ve yaşatmak için gerekli olan gücü kazanmaya; hayat şartlarının en basit ve karmaşık şekillerine alıştırmalıdır.

Kürtler üzerine araştırma yapanlar bu gibi doğal direnç kuvvetlerinin Kürtlerin asli karakterlerinde ne derece göründüğünü kabul ederler. Kürtlük çok şiddetli bir hayat elektriği gücüne sahiptir. Bu gücü ortaya çıkarmak için pozitif ve negatif kutupların birbirine yaklaştırılması gerekir. Bu, küçük bir pratik bilgi gibi kolay zannedilmesin. Tam tersine Doğuya ve Kürtlere ait birçok alışkanlık ve hurafeler bu elektrik kıvılcımının ortaya çıkmasına engel olur.

İşte "Hêvî" bu engelleri yenmeye başladığı günden itibaren gerçek manada bir ilerleme adımı atmış sayılır.

Gençleri, tembellik ve gevşeklikten kurtarıp çok şevkli ve ümitli bir çalışma ile geleceğe; kavmimizin toplumsal hayatını ve sosyal hastalıklarını artık ciddi bir şekilde düşünmeye ve bu hastalıkları kendi elleriyle tedavi etmek için gayret etmeye ve ettirmeye sevk etmelidir.

Gençleri böyle toplumsal birer doktor hâline getirmek için fedakârlık, kişisel girişim, hayatta galip gelmek hisleri kazandırıldıktan sonra millî tarih ve gelenekleri öğretilmelidir. Aslında milliyet hissi; tarih, edebiyat ve musikiye ait her türlü özelliği öğretmek için zihinlerde büyük bir ihtiyaç meydana getirir.

Meselenin en önemli ve somut yönü bundan sonra gelir. Bu da gençlerin eğitimlerini tamamlamak ve her türlü bilim dalında tam anlamıyla uzmanlaşmak için "İlim Çin'de bile olsa arayınız" yüce hikmetine uyarak her tarafa koşturmasıdır.

Hêvî, gençleri çalışmaya, devamlı gayret etmeye teşvik etmelidir.

Biz gençler de nasihatlere, ikazlara çok fazla ihtiyaç duymamalıyız. Gözlerimiz ve kulaklarımız yirminci yüzyılın esas etkenlerine nüfuz etmelidir.

Harputlu H. B

Alfabemiz ve Okumayı Kolaylaştırma

Beni daima düşündüren bir mesele vardır ki o da Kürtçe için yeni ve sade bir okuma-yazma şekli araştırmak ve hazırlamaktır. Tamîm-i Maârif ve Islâh-ı Hurûf Cemiyeti'nin[5] bu yöndeki yeni alfabesini gördüm. Bu alfabenin herkesten önce biz Kürtlere uyacağına inandığım için konuyla ilgili fikrimi paylaşıyor ve [bu konuyu] kaleme alıyorum. Biz işe şimdi daha yeni başlıyoruz ya da başlayacağız. Bu yolda uzun bir mesafe aldıktan sonra çıkmaza düşüp de dönmekten ve bundan dolayı birçok emek ve zaman harcamaktansa meseleyi baştan, etraflıca düşünerek işe başlarsak daha hayırlı olur fikrindeyim. Esasen faziletli muhterem Süleymaniyeli Mesud Efendi bu konu için bize çığır açmıştır: Ümit ederim ki *Rojî Kurd* "Alfabemiz ve Okumayı Kolaylaştırma" yazımız için bize bir sayfasını ayırır. Ve yine ümitliyim ki, Kürt kardeşlerim bu meseleye hak ettiği gibi özen gösterir ve bu mühim meseleyi çözmek için fikir üretirler. Tamîm-i Maârif ve Islâh-ı Hurûf Cemiyeti asıl alfabemizi kabul ediyor, fakat bildiğimiz 32 harfe 8 harf daha eklivor.

Bunların da şekli şudur:

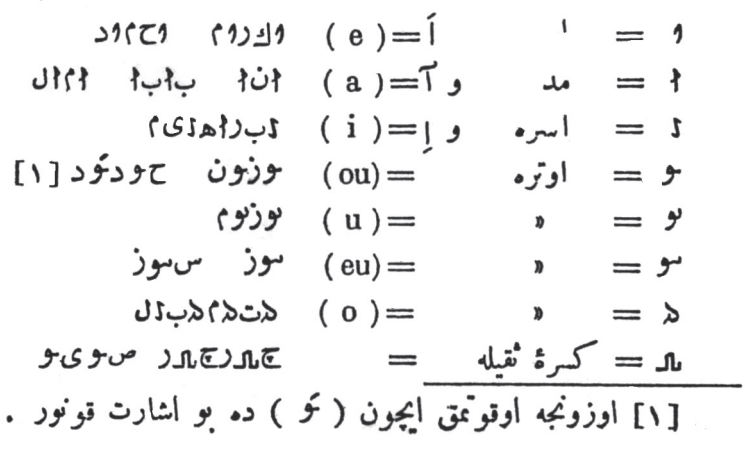

[5] Tamîm-i Maârif ve Islâh-ı Hurûf Cemiyeti, II. Meşrutiyet döneminde Arap harflerinin düzenlenmesi için kurulmuş olan bir cemiyettir. Taner, Aslan,"İkinci Meşrutiyet Düşüncesinin Cumhuriyet'e Tesirleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21, Ağustos 2008, s. 359.

Şimdi bu harf şekilleriyle bir şey yazalım:

Saqî tu ji bo Xude kerem ke
Yek cur'e mey di cami cem ke[6]

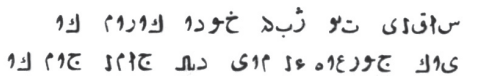

Bu yeni tarz alfabe bana pek uygun geliyor. En kabiliyetsiz ve kara cahil bir insanın bile en fazla 3-4 ay içinde okuyup yazabileceğini tahmin ediyorum. Ancak yine [de] hemen kabul edelim iddiasında değilim, yalnız kendi fikirlerimi söylüyorum, işin en doğrusu da bu işe hak ettiği önemi vermek ve amaca ulaşmak için geceli gündüzlü çalışmaktır. Hêvî Cemiyeti'nin muhterem azalarından bazıları Tamim-i Maarif ve Islah-ı Hurûf Cemiyeti'yle münasebete geçip daimi bir temasta bulunursa bunun, söz konusu neticenin elde edilmesi için en kestirme yol olacağını tahmin ediyorum. Bunu başardıktan sonra Kürtçe dilbilgisi kurallarının kitap hâline getirilmesine çalışılmalıdır, tabi bunu başarabilecek uzmanlarımız gayretlerini esirgememelidir. Okuma ve yazma esaslarını oluşturduktan sonra en büyük vazife muhterem ve faziletli Dr. Abdullah Cevdet Bey'in önerdiği gibi Kürt tarihidir; bu önemli, etkin ve hayati bir çalışmadır.

M. S. Azizî

[6] Aşağıda bu beyitin yeni alfabe ile nasıl yazılacağı gösterilmiştir.

Muhterem Tamim-i Maarif ve Islâh-ı Hurûf Cemiyeti Tarafından Gönderilmiştir.

***Rojî Kurd* Dergisi Müdürlüğüne**

Efendim,

Öncelikle Müslümanlığın önemli bir öğesi olan Kürtlerin ilerlemelerini sağlamak amacıyla çalışan onurlu kişilerin çalışmalarını tebrik ve başarılarına dualar ederiz. Bugün Müslüman kavimlerin her yerde ve her şekilde geri kaldıkları ve varlıklarının tehlikede olduğu ortadadır. Acaba bunun sebep veya sebepleri nedir? Bu büyük insan kitlelerini bu tehlikeden kurtarmak ve İslam dininin şanına yakışacak yüksek bir dereceye çıkarmak mümkün değil midir? Bunları araştırıp anlamak her Müslümanın üstüne her şeyden önce vaciptir. Şimdi biz de araştıralım. Bilindiği üzere İslam âleminin geri kalması çeşitli sebep veya sebeplere bağlanır. Sebep ne olursa olsun İslam kavimlerinin içinde bulunduğu bu durumun nedeninin geri kalmışlık olduğunun bilinmesi şarttır. Bu şekilde muhakeme ederek baktığımızda karşımıza bütün Müslümanları kapsayan *Kurân-ı Kerim* ile yazımızı buluruz. Acaba geri kalmışlığın sebebi bunlardan hangisidir, araştırmalıyız. Fakat kendimiz araştırmakla beraber bizden önce [bu sebepleri] dikkatle araştırıp bulmuş olan Avrupalı araştırmacıların fikir ve eserlerini incelemeliyiz. Her hâlde dışarıdan bakıp görmenin ayrı

bir önemi vardır. Avrupalı düşünür ve araştırmacılar *Kurân-ı Kerim*'in içinde yer alan maddi ve manevi meziyetleri yücelterek bunları sayıp yorumlamakla bitiremiyorlar. Ve her türlü mutluluğun esaslarını bu yüce kitapta buluyorlar. Böyle bir mukaddes kitaba sahip olan milletlerin nasıl olup da geri kaldıklarına evvela şaşırıyorlar. Hatta Müslümanları yakından inceleyen bir düşünür, bu insanlara bakıldığında hemen uyanacaklar ve medeniyetin tüm ilerleyişini az zamanda kazanacaklar gibi göründükleri hâlde bir türlü muvaffak olamayışlarına şaşılır, demiştir. Fakat sorunu daha kapsamlı görenler gerçek sebebi anlamakta gecikmemişlerdir. Ve "Müslümanların ilerleyememesinin sebebi yazılarıdır" hükmü Avrupa'da çoktan verilmiştir. Yalnız Müslümanların uyanıp hakkıyla ilerlemeleri büyük bir kesimin işine gelmediğinden sorun gereğince açıklığa kavuşturulamamıştır. Zaten insana başkasından ne kadar hayır gelir, herkes mutluluk ve emniyetini kendisi aramalıdır, değil mi? Bununla beraber Avrupalıların insaniyetli araştırmacılarının hayırlı beyanları da bizim uyanmamız için yeterlidir. Kendilerine teşekkür ederiz. Akıllı olana bu kadarı çoktur bile. Gerçekte azarlanması gereken bizleriz, başkaları değil. Bu konuda şimdilik bu kadarıyla yetinip gerisini sonraya bırakırız. Demek oluyor ki geri kalmamızın en temel sebebi harflerimizin eksikliğidir. Bu yönde şimdiye kadar farklı fikirler öne sürülmüştür. Bir kısmı Latin, Ermeni veya Slav harflerinin kabulü fikrinde bulunmuş, bir kısmı da bunu zararlı görerek genel olarak İslam âleminin kullanmakta olduğu Arap harflerinin yenilenmesi fikrini gerekli bulmuştur. Doğal olarak birinci fikir hiçbir zaman kabul edilmemelidir. Çünkü Arap harflerinden başka harflerle [eksiklikleri tamamlansa da] bütün İslam kavimlerinin dillerinde yazı yazmak mümkün değildir. Gerçi Arnavutça, Boşnakça ve Türkçe gibi bazı dillerde Latin harfleriyle yazmanın daha uygun olduğu taraflar da vardır. Fakat İslam kavimlerinin Arapça ile ilişkisini kesin olarak kesmek Müslümanlığı maazallah büyük bir yıkıma ve yok olmaya götürmek demektir. Ve bazı kavimlerin dillerinin mahreçlerinde Arap harflerinden bazılarıyla uyumluluk bulunmaması bu harflerin öğrenilmemesini gerektirmez. Çünkü Allah'ın istediği zamana dek Müslüman kaldıkça "*Kurân*, hadis, hâdes, muhaddis, muhdes, sünnet, farz, feraizden ve taat ve ibadetten" vazgeçilemez. Bunlar ise Latin harflerine 18 harf eklenmedikçe yazılamaz. Ve 18 harf eklendikten sonra yazılsa bile yine dilin lehçe ve edasını bozar. Mesela "farz, 'azm, hayr, haber, 'âcil, âcil, sâ'il, sâ'il[7]"

[7] Sâ'il kelimesinin ilki (Sin-س) ikincisi (Sad-ص) harfiyle yazılır. Genelgeçer Latin alfabesinde bunları birbirinden ayıracak işaret olmadığı için aynı şekilde yazılır. Makalenin yazarı da bu duruma dikkat çekmektedir.

ve benzeri binlerce kelime Arap alfabesinden başka harflerle yazılamaz. Ve yazılsa dahi dilin esasına uygun şekilde okunamaz ve seslendirilemez. Farz edelim ki ‘azm (عزم) kelimesini alsak bunu yabancı harflerle nasıl yazacağız? “Azm” şeklinde yazılacak değil mi? Latin harflerini çok iyi bilen bir kimseye göstersek bunu nasıl okur? Şüphesizdir ki “azm” (آظم) diye okuyacaktır. Hatta yeni icat bir “ayn” (ع) dahi eklesek üstünlü “ayn” (ع) ile sakin “ze” (ز) harflerinin birleşmesinden doğan ses hakkıyla telaffuz edilemez. Bunlar düşünülmelidir. Ve Kürtçe için de böyle olduğunu siz herkesten iyi bilirsiniz. Kürtçenin kelime ve mahreçlerini Arap harflerinden başkasıyla ile yazmak Kürtçeyi bozmak demektir. İşte bu ve bunun gibi esaslı sebeplerden dolayı İslam kavimleri için yabancı alfabeleri kabul etmek uygun olamaz ve tehlikelidir. Görülüyor ki mümkün olmaz demiyoruz, uygun olamaz diyoruz; çünkü millet ve İslamiyet’e vereceği zararlar düşünülmezse mümkün olabilir. Şu hâlde geriye Arap harflerinin bütün İslam kavimlerinin dillerini yazabilecek şekilde yenilenmesi kalmaktadır. İşte bu, bütün Müslümanların esaslı şekilde ilerlemeleri ve milletlerini korumalarına engel olmayarak aralarındaki büyük bağı sağlamlaştırmak için tek sakıncasız araçtır. Bu yönde hiçbir itiraz yoktur. Edilen itirazlar ve uyuşmazlıklar yüzeysel ve önemsiz şeylerdir, çünkü bugün her şeyin bilimsel ölçütleri vardır. Her ne olursa olsun bilim çerçevesinde değerlendirip düzenlemeler yaparsak hiç yanılmayız. Yalnız bu bilimsel ölçütler herkes tarafından bilinmediğinden birtakım uyuşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Fakat bilimsel ölçütler ortaya konulup mesele anlaşılınca artık kimsenin bir diyeceği kalmaz.

İşte size birçok itiraza rağmen Encümen-i Mahsus’ta akla uygunluğunu ve bütün İslam kavimlerine yetişeceğini Allah’ın izniyle ortaya koymuş ve Tamîm-i Maârif ve Islâh-ı Hurûf Cemiyeti’nce kabul edilmiş olan yazıyı sunarım. Ve sunulan Türkçe, Arapça alfabe ve risalelerden anlaşılacağı üzere her kavmin kendisine has olan bazı telaffuzları için bir iki harf daha eklenmesi kolay bir şeydir. Bu yönde bir sakınca yoktur. Hele Latin, Ermeni, Slav, Alman, İngiliz ne kadar kavim varsa tümünün harflerinden daha kısa, daha hızlı, daha bilimsel kısacası her yönüyle onlara tercih edileceği pratik ve teorik olarak bir daha ispatlanmıştır. Yani Arap harflerimizi bu şekilde ıslah edilmiş olarak kabul edersek diğer milletlerden hiç geri kalmayacağımız gibi, bir yönden de onların yazılarından üstün bir yazımız olacağı doğrudur. İstenirse bunu teori ve pratikte kanıtlamaya hazırız.

Cenab-ı Hakk bütün İslam kavimlerini maddi ve manevi başarılara, ilimlere ve mutluluklara ulaştırsın. Âmîn bi-hürmeti seyyidi’l-mürselîn.

Cemiyetimizin Kabul Ettiği Harflerden Örnekler Aşağıdadır:

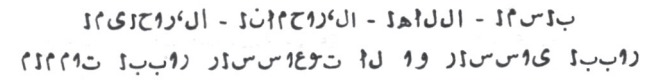

Matbaa harfleri

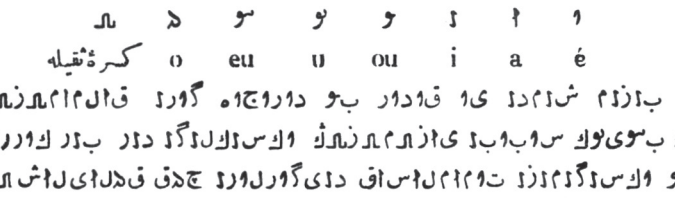

“Bizim şimdiye kadar bu derece geri kalmamızın en büyük sebebi yazımızın eksikliğidir. Bir kere bu eksiğimizi tamamlasak diğerleri çok kolaylaşır.”

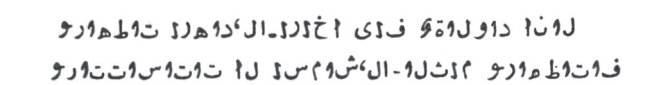

لنا دولة في آخر الدهر تظهر
فتظهر مثلاشمس لاتتستر[8]

El yazısında

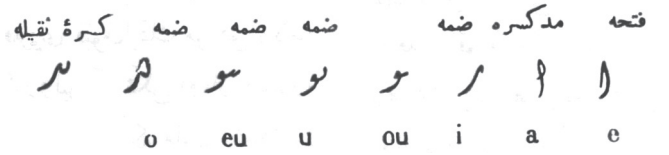

Örnek

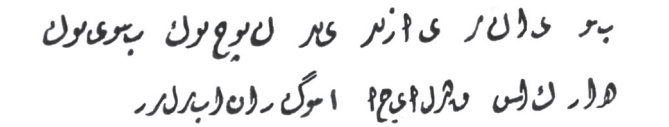

“Bu yeni yazıyı küçük büyük herkes kolayca öğrenebilir.”

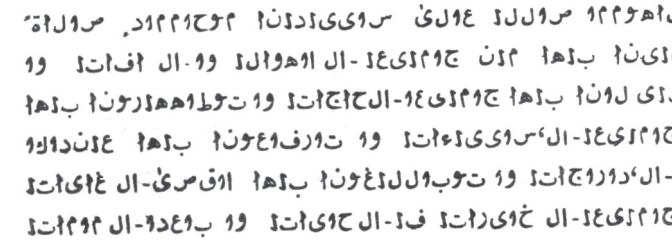

[8] Yukarıda bu beyitin yeni harflerle yazımı gösterilmiştir.

Kürt Büyükleri Huzurunda

Selahaddin-i Eyyübî

Hicri altıncı yüzyılın ortalarında Doğu, özellikle İslam coğrafyası bir taraftan Batı'da papalarla papazların körüklediği taassup ateşiyle yanıp, diğer taraftan İslam kuvvetlerinin birlik ve gücünü koruyup idare eden hilafet makamının parçalanmışlığıyla sarsılırken, Kürdistan'ın merkez noktalarından birinde, Tikrit şehrinde, Kürt emirlerinden Eyyüb isminde asil bir kişinin soyundan temiz bir çocuk dünyaya geldi (532/1138).

Otuz beş sene sonra "Ebu'l-muzaffer Melikü'n-nâsır Sultan Yusuf Selahaddin" unvanını kazanan bu yüce yaradılışlı çocuk, ilk zamanlarını Tavâif-i Mülûk'dan[9] bazılarının hizmetlerinde bulunan babası Eyyüb ile amcası Esededdin Şîrkûh'un nezareti altında, Halep ve Şam taraflarında ilim ve marifet tahsiliyle geçirmiştir.

O devirde İslam ülkelerinin Haçlıların saldırılarına karşı korunmasında fedakârca ve mücahitçe gayret eden başarılı İslam emirlerinden biri de Musul Emiri Sultan Nûreddin idi.[10]

Haçlıların Mısır'ı da istila etme niyetlerinden ötürü burada hükümdarlık yapan Fâtımî halifesinin Sultan Nûreddin'den yardım istemesi üzerine, bu sultanın emriyle amcası Esededdin Şîrkûh'un maiyetinde komutan olarak birkaç defa Mısır'a giden Selahaddin, her defasında yaptığı zekice ve kahramanca işler ile yöneticilerden halka kadar herkesin sevgi ve saygısını kazanmıştır.

Atabeylerin Haçlıları Mısır'dan uzaklaştırarak elde ettikleri şeref ve saadeti çekemeyen birtakım Fâtımî zorbaları, özellikle de alçak vezir Şâver, Haçlılar ile işbirliğinden sonra Şîrkûh ve komutanlarını bir hile ile mahvetmek için hazırlıklara başladı. Şâver'in bu planını haber alan Selahaddin, veziri ele geçirip amacını gerçekleştiremeden onu katletmiştir.

Fâtımî halifesi, bu olay üzerine vezirlik makamını önce Şîrkûh'a ve iki ay sonra Şîrkûh'un ölmesi üzerine birçok rica ve ısrar ile Selahaddin'e verdi.

Selahaddin, Mısır'a getirdiği babası, kardeşi ve diğer akrabaları ile birlikte yönetim şeklini düzelterek hak ve adaleti yaygınlaştırmaya çalışıp refah ve gelişmişliği arttırmakta iken, kendisini çekemeyen Fâtımî halifesi ona bir suikast düzenler. İdari dehası sayesinde bu suikastı bertaraf eden Selahaddin, halkın kabul ve saygısını bir kat daha kazanmıştır.

Vezirliğinin üçüncü yılında, 557'de[11] Fâtımî Halifesi Âdıd-Lidînillah'ın vefatı üzerine Selahaddin hutbeyi Abbasî halifesi adına okutarak o zamana kadar Mısır'da hüküm süren Şiîlik yerine Sünnîliği getirmiştir.

Selahaddin Kahire'de, bu suretle

[9] Tavâif-i Mülûk, Abbasi Devleti'nin parçalanması ile meydana gelen küçük devletlerdir.

[10] Doğrusu Nûreddin Zengî (1118-1174) Musul emiri değil Şam ve Halep atabeyidir.

[11] Doğrusu 557'de değil 567/1171'de olmalı.

"Melikü'n-nâsır" unvanıyla tek başına yönetime geçince Fâtımîlerin hâkimiyetleri sürecinde toplayıp sakladıkları sonsuz servet ve mücevherlerin hepsini kendine hiçbir şey almadan askerlere ve halka dağıtmıştır. Hak ettiği için talihin Selahaddin'e bağışladığı bu saadeti ve devleti çekemeyen emirler, Sultan Nûreddin'i pek çok gammazlık ve uydurmacalarla Selahaddin hakkında aldatmışlar ve şüpheye düşürmüşlerdir. Fakat Selahaddin, babasının emriyle Sultan Nûreddin'e gönderdiği istirhamnâmelerle sadakatini sunmuş ve [bağlılığını] sağlamlaştırmıştır.

569/1174'de Nûbe, Yemen ve Trablusgarp'ı alarak ülkesini genişleten Selahaddin, şöhret ve kuvvetini de her yere yaymıştı. Bu arada vefat eden Sultan Nûreddin'in yerine on bir yaşındaki oğlu Salih İsmail tahta çıkmıştı. Bunun üzerine Selahaddin hemen hutbe ve sikkeyi onun adına dönüştürerek yeni sultana bağlılığını arz etmişti. Fakat Sultan Salih'in yaşının küçük olmasından faydalanmak isteyen emir ve akrabaları her taraftan saldırmış ve kendi bağımsızlıklarını elde etmek için ayaklanmışlardır. Bu hırs ve hainliği ve İslam devletinin bu perişan hâlini kabullenemeyen Selahaddin hemen bir küçük kuvvet ile Suriye'ye geçerek Şam, Hama ve Humus şehirlerini ve bir süre sonra da Halep'i ele geçirmiştir.

Sonunda Halep ve çevresi Sultan Salih'in, Musul ile El-Cezire Atabey Seyfeddin'in, Şam ve ona bağlı olan yerler ile Mısır, Selahaddin'in olmak üzere imzalanan anlaşma Abbasî Halifesi Müstezi tarafından da onaylanmıştır. O andan itibaren Selahaddin kendi adına hutbe okutmaya başlamıştır. Fakat kısa bir zaman sonra El-Cezire ve Musul Emiri Seyfeddin ile yeğeni Sultan Salih birleşerek anlaşmayı bozmuşlar ancak her ikisi de Selahaddin'in kılıcına boyun eğmeye mecbur olarak anlaşmayı yeniden kabul etmişlerdir.

Selahaddin, bu sefer esnasında bir gün öğle vakti çadırında uyurken Bâtıniye-i İsmailiye fedailerinden birisi hançerle hayatına kast etmek istemişse de, Selahaddin'in eline düşmüştür. [Selahaddin] bu vesileyle, ortaya çıktıklarından beri tüm devlet yöneticilerine musallat olan Bâtınîleri yerlerinden söküp çıkarmış, sonra Halep'te oturan şeyhlerinin de üzerine yürüyerek yaptıkları kötülüklerden ve verdikleri rahatsızlıklarından İslam âlemini kurtarmıştır (571/1176).

Bundan sonra Mısır'a dönerek şehrin dışında ve içinde birçok hayırlı ve faydalı imar ve inşaatlar yapmış [ayrıca] yönetim ve askerî alanda düzenlemelerle meşgul olmuştur.

Sultan Selahaddin'in bundan sonraki hayatı (573/1177) özellikle Haçlıların saldırılarını bertaraf etmek ile geçmiştir.

İlk muharebe Kudüs kralının anlaşmayı bozup saldırması üzerine Askalan civarında gerçekleşmiştir. Sultan Selahaddin hemen Suriye'ye asker çıkararak kralı Askalan kalesine sığınmaya

mecbur etmiştir. Ancak ordusunun en önemli kısımlarını civar yerleri fethetmek üzere dağıtan Selahaddin'in küçük bir kuvvetle orada kalmış olmasını fırsat bilen düşman, ani bir saldırıyla galip gelmiş ve hatta birkaç defa Selahaddin'i esir alacak dereceye varmıştı. Selahaddin bu durumdan tedbirli olması, soğukkanlılığı ve emrindeki birliklerin fedakârlığı ile kurtulmuştur. Düşmanın anlaşmayı bozmasından, umulanın üstünde bir zafer elde etmesinden dolayı üzgün olan fakat kesinlikle ümitsiz olmayan Selahaddin daha çok kuvvet toplamak ve Haçlılara haddini bildirmek için bin bir türlü eziyet ve zahmetle çölden geçerek Mısır'a dönmüştür. (Devamı var)[12]

Fikirlerin İncelenmesi

Dünyada her hakikatin her zaman ve mekânda söylenmesinin gerekliliğine, hiç olmazsa uygunluğuna razı mısınız?

Bu gereklilik hatta uygunluğa şiddetle karşı çıkanlar olduğu için bu sorumu mazur görürsünüz. Şimdi bu soruya cevap verecek değilim. Yalnız bir yerde, bir konuda böyle bir gerekliliğin ve uygunluğun olmasına kesinlikle katılıyorum.

Dünyada bir milleti, bir kavmi ikaz etmek, düzeltmek ve yükseltmek isteyenler, bu vazifeyi üstlenenler kadar her hakikati eksiksiz bir şekilde açıklamak, anlaşılır bir şekilde söylemek mecburiyetinde ve vicdani sorumluluğunda olan kimse yoktur.

Bir milletin iyileşmesini ve yükselmesini ister misin? O zaman her hakikati sakınmadan söyle! İster acı, hüzünlü, hakir gören ve kirleten bir hakikat olsun. O acıları, o hakaretleri ve o lekeleri yok etmek istiyorsan önce onları ortaya koymalısın.

Dert saklanmakla şifa bulunmaz!

Muhtemelen bu sözler, birçok kez tekrar edilmiştir. Zaten bunlar öyle delilli hakikatlerdir ki tekrarlanmakla kıymetten düşmezler.

Bir fikir ve vicdani bir kanaatin sahibi olanlar, o fikir ve kanaatlerini dünyaya dinletmek ve kabul ettirmek için –ki bir vazifedir- usanç, korku, endişe nedir bilmemelidirler. Ben de bu inançtayım ki bir milletin gururunu gereksiz, gerçek dışı, adaletsiz övgülerle okşamak asla düzeltici bir etki yaratmaz. Aksine kötülüklerin gittikçe katmerleşmesine hizmet eder. Ancak ve ancak kayıtsız ve şartsız her hakikati, noksanı ve derdi ortaya koymak gerekir ki milletin menfaatine hizmet edilsin, edilebilsin.

Eğer *Rojî Kurd*'ün sorumluları Kürtlüğe mantıki ve ilmî bir şekilde

[12] Derginin üçüncü sayısında bu yazının devamı mevcuttur.

hizmet etmek istiyorlarsa ilk önce şunu esas şart olarak kabul etmelidirler: Haklı eleştirilerden korkmamak, kusurları son derece açık ve serbestçe itiraf etmek; fakat bir yandan da onları azaltmaya ve yok etmeye çalışmak.

Bu hareket tarzının onları emellerine oluşturacağına emin olsunlar.

Rojî Kurd'e yazı yazmak nasip olduğu müddetçe bu inanç benim rehberim olacak. Kabul görürse ne mutlu. Bu düşüncelerden sonra, mesela şunu sormakta haklı olmaz mıyım, *Rojî Kurd*'ün ilk nüshası Kürtlüğün ilmî ve medeni ihtiyacını karşılayacak vasıf ve şartları içinde barındırıyor mu ya da ne derecede barındırıyor?

Dosdoğru düşündüğüm gibi söyleyeyim ki, *Rojî Kurd* mevcut şartlar içerisinde bugünün insanları için bir gösterişten öteye geçemez.

Oraya girecek yazılar derin derin incelenmelidir. O sütunlara "yazı tecrübesi" için yazı yazılmaz, yazılması kesinlikle uygun olmaz. Hatır gönüle kapılıp dergiyi "tecrübe tahtası" yapmak onu oyuncak hâline getirir yani pek bayağı bir seviyeye indirir. Bundan sakınılması gereği, *Rojî Kurd* idarecilerinin gözlerinden bir an kaçacak olursa görevlerini yerine getirmemek, kötüye kullanmak gibi büyük ve ağır bir suçlamanın altında kalırlar.

*

* *

Bahsettiğim hakikat yolunu tuttuktan sonra Kürtlüğü yükseltmek için en kıymetli nasihatleri, bu nüshada "Kürt aydın gençliğine" hitap eden Bulgaristanlı Togan dindaşımız veriyor. Biz o yazıda bütün Kürtlerin can kulağıyla dinlemesi gereken çok şeyler görüyoruz. Bütün Kürtlere, özellikle genç arkadaşlarımıza bu yazıyı dikkatle ve defalarca okumalarını tavsiye ederiz. Muhterem yazarına da Kürtlük hakkında gösterdiği iyiliksever rehberliğinden dolayı teşekkürü bir borç biliriz.

Bu nüshada dikkat çekici bir şekilde hemen her makalede Kürtlük için yazı ve alfabe meselesi konu ediliyor. Önemi ve zorluğu nispetinde üzerinde düşünülmesi teşekküre layık olan bu meselenin çözümü herhâlde zamana bağlıdır.

Bu konudaki fikrimi daha sonra açıklayacağım. Bu nüshada, içeriğin çeşitliliğine rağmen yine de bu sütunlar, amacını tam olarak gerçekleştirememiştir. Biz nispeten bu nüshanın, bir bütün olarak Kürtlüğe, Kürtlüğün ilerleme ihtiyacına daha çok hizmet ettiğini düşünüyoruz.

Derginin olgunlaşmasının devamını temenni ederiz.

***

Abone: Her yer için seneliği on yedi
altı aylığı dokuz kuruştur.

Salê hev deh qirûş e
şeş meha bi neh qirûş e

Nüshası: 40 para

Dağıtım merkezi *Rojî Kurd* İdarehanesidir

İçindekiler

Büyük Kayıp
Milletinize Karşı Vazifeniz
-Bulgaristanlı Togan
Müslümanlık ve Kürtlük -Babanzade İsmail Hakkı
İttihat Yolu -Doktor Abdullah Cevdet
Hayal Gerçek Oluyor -M. Salih Bedirhan
"Hêvî"den Ümidimiz -X. B.
Alfabemiz ve Okumayı Kolaylaştırma -M. S. Azizî
Selahaddin-i Eyyübî
Fikirlerin İncelenmesi ***

Naverok

Bona Kurmancinî Wendakî Mezin
Her Men Bim û Kesî Tirî nî -
Ebdulkerîm Silêmanî
Ibret -Ebdulkerîm Silêmanî
Hişyar bin -M. S. Azîzî
Çîrok -Fûad Temo
"Pîroznawe" -Modanî X
Ziman û Nezaniya Kurdan …
Xebat [û] Xwendin-Fikrî Necdet

Özel Uyarı

Gazeteye ait bütün haberleşme ve başvuru Babıâli caddesinde, Meserret Oteli karşısında Kürt Talebe "Hêvî" Cemiyeti merkezinde (*Rojî Kurd*) idaresine yapılmalıdır.

Teşekkür

Yayınımızı tebrik ile teveccüh buyuran muhterem dostlara teşekkür-lerimizi arz eyleriz

İlan

Mülkiye doktorlarından Haydarîzade Ahmed Bey Her Pazar günü sabahtan akşama kadar Vezneciler'de Açıkbaş Eczanesi'nde fakir Kürt hastalarını ücretsiz muayene ve tedavi eder.

Hekîm Xeydarîzade Ehmed Beg

Hemû rojî yekşem li Dermanxaneya (Açıkbaş) a li Vezneciler kurdên nexweş ê feqîr, bêpere mu'eyne dike û îlacê dide wan.

Mektep Müzesi, her sınıf mektepliler için elzem bir dergidir. Bütün eğitim ihtiyacını temin edecek şekilde çeşitli konuları içerir. Bütün mekteplilere tavsiye ederiz.

İmtiyaz Sahibi
ve Sorumlu Müdürü:
Abdülkerim

Kuruluş Tarihi:
6 Haziran
1913

Rojî Kurd

Sayı: 3

Jimar: 3

11 Ramazân1331 | Şimdilik Ayda Bir Yayımlanır | 1 Ağustos 1329

Bedirhan Ailesinden Rahmetli Hüseyin Kenan Paşa

Osmanlı Teshîl-i Mesâlih İdarehanesi[1]

Hukukçulardan Babanzade Abdülaziz Bey tarafından bütün vatandaşların, bilhassa mensubu olmaktan övündüğü asil Kürt kavminin, bütün işlerini neredeyse maliyeti pahasına cüzi bir ücret karşılığında görmek için "Osmanlı Teshîl-i Mesâlih İdarehanesi" ismiyle bir büro açılmıştır. Genel olarak şeriat, hukuk ve ceza davalarına bakılmakla birlikte, bütün resmî dairelerde iş takibi, rapor ve dilekçe yazmak, rehin ile borç vermek ve almak, inşaat ve emlak alım satımı için namuslu bir şekilde yol gösterilecek, sonuç olarak tüm vatandaşların bütün işleri az bir zamanda doğrulukla neticelendirilecektir. İlgililerine yukarıda ismini zikrettiğimiz bu namuslu gencin idarehanesini tavsiye etmeyi vazife biliriz.

İdarehane Merkezi: Babıâli caddesi 46 numarada, Resimli Kitap İdarehanesi üstündeki dairedir.

Îlan

Le huqûqnasan Babanzade Ebdulezîz Beg benavî (Osmânlı Teshîl-i Mesâlih) idarexaneyêkî kurd wetuwe. Her çend îş û dozî bezor herzan dîbenî. Necmeddîn Efendî Kerkûkîşî legela ye. Hemû kurdekan lazime îşyan bedine em kurde necîbe.

[1] Günümüz Türkçesinde "Osmanlı İşleri Kolaylaştırma İdarehanesi" anlamına gelmektedir. Bugünün hukuk bürolarının işlevini gören özel bir kuruluştur.

İmtiyaz Sahibi:
ve Sorumlu Müdürü:
Abdülkerim

Kuruluş Tarihi:
6 Haziran
1913

Rojî Kurd

Sayı: 3

Jimar: 3

11 Ramazân1331 | Şimdilik Ayda Bir Yayımlanır | 1 Ağustos 1329*

*14 Ağustos 1913

Kürtlerin Yükselmesi

Kavimler de şahıslar gibi başlıca iki gıda ile hayatlarını devam ettirebilirler: Manevi gıda ve maddi gıda. Maddi gıda cismen, manevi gıda ise ruhen bir kavmin devamına ve ilerlemesine hizmet eder. Fakat ruhi ihtiyaçları meydana çıkmamış, akıl ve beyni gelişmemiş herhangi bir varlık için maddi ihtiyacını mantıklı ve faydalı bir şekilde sağlamak zor olacaktır. Bu nedenle ruhi ve manevi ihtiyaçları, maddi ihtiyaçların yol göstericisi sayarak onlara katmak bir gerekliliktir.

Şimdiye kadar en yoğun bir cehaletin içinde koşan Kürt kavminin gitmesi gereken yola doğru yürümesi ve çeşitli kavimler arasında üstlendiği kutsal vazifeyi gerçekleştirmesi için karanlık, arızalı, tehlikeli çukurlar, uçurumlar, taşlar ve tuzaklarla aşılması zor bir hâle gelen ilerleme ve yükselme yollarını ve geçitlerini kuvvetli bir nur ile aydınlatmak lazımdır. Bütün kavimler bu ilerleme ve yükselme yollarını çiğneyerek arabalara, trenlere ve otomobillere uygun büyük yollar meydana getirdiler. Kürdün yolu ise çıplak bir vahşet yeridir. Üzerinde seyrek olarak görülen ayak izlerinden başka bir şey yoktur. Yabani ot, taş ve girdap; kısaca çıplak ve ıssız. İşte Kürdün kendi gayretiyle bundan sonra işlek bir yola dönüştürmesi gereken karanlık ve bilinmeyen saha.

Bu terk edilmiş yolu hidayet nuruyla aydınlatacak tek bir kuvvet varsa, o da bütün kavimleri refah yoluna ulaştıran eğitimdir. Eğitimi sıfır derecesinde bulunan bir kavmin bu gayeye ulaşmak için çekeceği zahmetin büyüklüğü ve dehşeti, yüce ve nadir bulunur öncü kişilerden başka herkesi ümitsizliğe düşürebilir ve hizmet etmekten alıkoyabilir. Fakat başarının şerefi karşılaşılacak engellerin büyüklüğü ile paraleldir. Tehlikesiz ve zahmetsiz bir zafer, soluk ve ışıltısızdır.

Hakikaten Kürdün bugün -büyük bir üzüntüyle itiraf etmeliyiz- eğitimde hemen hiçbir şeyi yoktur. Konuşma dili zengin ve renkli olduğu hâlde, yazı dili her türlü özenden mahrum bırakılmıştır. Şu hâlde binayı yeniden kurmak, temelini en sağlam bir şekilde şimdiden atmak gereklidir. Tarihin huzurunda kurucuların şerefi ne kadar büyük ise sorumluluğu da o ölçüde büyüktür.

Yanlış atılmış bir temel, çürük ve eğri bir binanın vücuda gelmesine neden olursa mimarın daha sonra karşılaşacağı eleştirilere ve kınamalara karşı hiçbir haklı mazereti olamaz.

Bu derece irfan mahrumiyeti içinde yuvarlanan ve yuvarlandığı için kendisiyle komşu olan kavme ve özellikle Ermeni vatandaşlarına karşı hayat ve rekabet âleminde pek noksan manevi silahlar ile donanmış bulunan Kürt kavmini, adeta yeniden yetiştirmek ve her şeyden önce ilköğrenimi yaymaya ve geliştirmeye çalışmak lazımdır.

Şüphe yoktur ki Osmanlı Devleti bu noktada Kürt kavminin yükselmesi için çok çalışacak ve her türlü yardımı etmekten geri kalmayacaktır. Fakat Kürtler, yardımın en büyüğünü kendilerinden beklemelidirler. Hükümetçe bol bol yapılacak yardımların değerlendirileceği bir alan olmazsa bu yardımlara ya imkân bulunmaz ya da imkân bulunsa bile bir sonuç alınmaz. İlk ve ortaokullar için gerekli olan kitapları henüz bir araya getirmeyen, bu başlangıç okullarına mahsus

muallimleri olmayan bir kavme, resmî bir yardım pek güçtür. Kürtçe ile eğitimin ve kitap yazmanın mümkün olduğuna bile şüpheyle bakıldığı bir sırada, bol bol verilecek olan resmî yardımların şüpheli çevrelere dağıtılacağı korkusu hatıra gelir. Bu endişeye yer olmadığını, Kürtçenin ilime, bilime ve eğitime uygun olduğunu ispat etmek, Kürtlüğün toplumsal ve manevi [her açıdan] yükselmesini kutsal bir hedef olarak gören gayret sahiplerinin görevidir.

Kürtçenin varlığını bile kabul etmeyen bazı çevrelere karşı bu basit gerçeği eserler ile fiilen ispat etmek üzere her şeyden önce yapılacak birkaç esaslı iş vardır ki, bunlar Kürtlük ağacının nüveleri sayılır.

Birinci vazife Kürtçeyi gerçek ve sade bir yazı dili hâline getirmektir. Arap harfleriyle yazılacak bu dil, Arap harflerinde düzeltmeler yapılarak yazılmalıdır. Alfabe düzenlemeleri için birçok girişimde bulunuldu ve birçok örnek hazırlandı. Bunlardan birini, en iyisini Kürtçenin özel ihtiyaçlarına uygun hâle getirdikten sonra tereddütsüz olarak kabul etmek gerekir.

Kürtçe bu noktada diğer dillere nazaran daha elverişli ve avantajlıdır. Çünkü diğer diller gibi farklı alfabe gelenekleri, bertaraf edilmesi sorun çıkaracak eski alfabe alışkanlıkları yoktur. Okumaya başlayacak çocuklar yeni alfabe ile besmele çekerek işe çabucak başlayacaklar. Bununla beraber Arap harflerini kabul etmek şart ve hatta mevcut Arap harflerine nazaran karmakarışık bazı yeni ve garip şekillerden kaçınmak elzemdir. Arap harflerinin şimdikinden biraz daha basit bir şekli yeterlidir, çünkü nihayetinde Kürt, Doğu ailesinden ayrılamaz. Arnavut Latincilerini taklit etmek cinayettir. İkinci nokta Kürtçe için en gerekli kitapları yazmak; mesela dilbilgisi [kitapları yazmak] ve özellikle bir sözlük hazırlamaktır. Bunun önemini izah etmeye lüzum görmem. Bunlar olmayınca hiçbir şey; öğrenme de, bilgi de gerçekleşmez. Okul yapmak çocukları bir bina içinde toplamak demek değildir.

En temel ve zaruri kitaplar yazıldıktan sonra, yapılacak önemli işlerin başında ilk ve orta kısımları içine alacak birkaç örnek okul yapılması gelir.

Yazı, kitap ve okul… İşte Kürt fikir aydınlarının Kürtlüğün toplumsal ilerlemesi için önem vermeleri gereken başlıca üç temel madde. Basit görünen bu işin pek güç olduğu itiraf edilmelidir. İlerlemenin bu üç ayağının bağlı olduğu yegâne kuvvetler [ise] gayret ve paradır.

Kürtler diğer bazı kavimlerin yaptığı gibi Alyans Fransez[2] ve Alyans İsrailit[3] şeklinde bir eğitim seferberliği başlatıp siyaset ve siyasetçilere temas eden işler ile alakadar olmamak üzere sadece bilgi ve ilköğrenim ile uğraşacak bir heyet meydana getirmeyi başarırlarsa yalnız Kürtlüğe değil Müslümanlık ve Osmanlılığa da çok mühim bir hizmette bulunmuş olacaklardır.

Önceden iddia etmiş olduğum gibi, Kürtleri her ne şekilde olursa olsun ce-

[2] Alyans Fransez: (Alliance Française), 1883'te Paul Cambon'un başkanlığı altında, seçkin bir Fransız grubunun kurduğu kamu yararına çalışan özel bir dernek. Amacı, Fransızcanın bütün dünyaya yayılmasına ve yaşamasına çalışmaktır. Bkz. Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, c.1, s.394

[3] Alyans İsrailit: (Alliance Israelite), Dünya Musevî Cemiyeti (kuruluşu 1860, Paris). Bkz. Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, c.1, s.394

haletten kurtarmak, onları rekabet meydanında kendilerini yutmaya hazır diğer unsurların üstün gelmesinden korumak yalnız kavmiyetin gereği değil aynı zamanda dinî [bir] zorunluluktur. İslamiyet'in önemli bir kitlesinin cehalet ve sefalet içinde yok yere mahvolması ve yok olup gitmesi insaniyet ve İslamiyet'e hıyanettir.

Kürtler için çalışmak isteyenler çalışmalarını bu yönde sürdürmedikleri sürece hayırlı bir iş görmezler. Sanırız Kürtlükle alakası olan her birey sadece eğitim işlerine özgü olmak üzere, her ay kendi gücü nispetinde pek cüzi bir yardım yapar ise açıkladığımız amaca ulaşmak mümkün olacaktır. Yardımlaşma hissi ancak bu suretle ortaya çıkacak ve ancak bu suretle ortak bir varlığın olduğu anlaşılacaktır.

Babanzade İsmail Hakkı

Meşhurların Hayatı

Bedirhanî Hüseyin Paşa

Hüzünlü haberini ve matemini geçen sayımızda verdiğimiz Bedirhanî merhum Hüseyin Paşa'nın biyografisini de yazacağımızı belirtmiştik, [şimdi] sözümüzü yerine getiriyoruz.

Merhum Hüseyin Paşa, Allahın kılıcı ile silahlanmış Halid bin Velid hazretlerinin mübarek soyundan, Kürdistan'ın son Botan emiri Bedirhan Paşa'nın oğludur. 1275 tarihinde Girit'in Kandiye bölgesinde doğmuştur.

İlköğrenimine babasının evinde özel hocalarla başlamış ve babasının vefatından sonra Şam'da devam ettiği askerî liseyi bitirmeden terk etmiştir.

Rusya savaşı sırasında henüz on dokuz yaşında olan merhum Hüseyin Paşa, din ve devletine hizmet etmeyi varlığının en esaslı ve gerekli bir vazifesi olarak gördüğünden o yaşında bile tebası olduğu devletin yaşadığı talihsizliğe karşı canı ve kanıyla mücadele etmek istemiştir. Başvurusu kabul edilince derhâl Adana'ya gitmiş ve oradan üç bin beş yüz Kürt köylüsü toplayarak savaşa katılmıştır. Mübarek gazada hayatını feda edercesine cidden harikalar yaratmış; kahramanlık ve fedakârlığın en değerli ve parlak örneklerini göstermiş, ancak kendisi [de] birkaç yerinden yaralanmıştır. Cihat yoldaşları olan Kürtlerden üç binden fazla şehit bırakarak İstanbul'a dönmüştür. Bedirhan ailesinin diğer hanedan mensupları gibi Hüseyin Paşa'nın da asıl vatanında ecdadından miras kalmış malları ve emlakı gasp edilmiştir. Kendisinin yiğitliğinden başka geçinme ve hayat sermayesi olmadığından ve savaştaki fedakârlığına karşı söz verilmiş olan iyiliğin esirgenmesinden dolayı, zorunlu olarak ailesinden kalan hisseler ile yaşamak için asıl vatanına dönmek mecburiyetini hissetmiş ve kardeşi Osman Paşa ile beraber Kürdistan'a dönmüştür. II. Abdülhamid yönetiminin herkesçe bilinen şüpheci yapısından dolayı Kürdistan'da bulunması emni-

yetli bulunmayarak zorla iadeleri için teşebbüste bulunulmuş ve sevk olunan taburların iş görememesinden ötürü biraderleri Bahri Paşa gönderilerek gönül rızalarıyla getirilmişlerdir.

Bundan bir zaman sonra Şam'a sürgün edilmiş ve orada birkaç yerde kaymakamlık yaptıktan sonra Limni mutasarrıflığına terfi etmiş, oradan da Antalya'ya gönderilmiştir. Fakat Antalya'nın meşhur (…)[4] Ömer mezalimini engelleme yolunda gösterdiği azim ve adalet savunuculuğu Arnavut Ferit Paşa'yı rahatsız etmiş ve azledilmiş ise de bir müddet sonra Yozgat'a tayin olunmuştur. Orada bu güne kadar meşhur olan doğruluğu ve gayretiyle halkın refahına çalışmakta iken Bermekilerin felaket tarihine bir örnek olarak Bedirhanîlik olayında[5] Nablus'a sürgün edilmiştir. Orada sürgün kalması bile Ferid Paşa'nın (…)[6] Ömer'in intikamıyla alevlenen öfke ateşini söndürememişti. Ferid Paşa'nın, bir altın madalya ihsanıyla Nablus mutasarrıfı Şamlı Aziz'in öfke ve zulmünü arkasına almasıyla Hüseyin Paşa, bir mektuptan dolayı ömür boyu kalebentlikle Taif'e sürülmüş, özgürlük güneşinin yayıldığı mutlu zamanlara [II. Meşrutiyet'e] kadar merhum Mithat Paşa'nın tarihî odasında hapis kalmıştır.

[II. Meşrutiyet] inkılâbının, tebaa ile hükümet arasındaki karşılıklı güvenin esasını teşkil eylediğine emin olan Hüseyin Paşa artık büyük bir huzur içinde vatan ve kavmine hizmet etme zamanının geldiğine inanarak bu vicdan rahatlığına, devletine Kürtlükten sadık ve etkin bir unsur yetiştirmek suretiyle canlılık vermek istemiş ve Kürdistan'a gitmiştir. Hayatının son nefesine kadar bu kutsal amacın peşinde koşmuş ve bu arada Kırşehir mutasarrıflığına tayin edilmişse de vicdan zevkini ve hayatının saadetini yalnız Kürtlüğün ilerlemesinde aradığından [Kırşehir mutasarrıflığını] kabul etmemiştir. Bu arada başlayan harp üzerine kırk bin kadar Kürt fedaisini hazırlayarak harbe katılmak istemiş ise de başarılı olamamıştır.

En sonunda Midyat kazasında dağa çıkmış olan Çelikli Derviş'in ikna edilmesi ile görevlendirilmiş ve bu seferin zorluk ve sıkıntılardan hastalanarak yapılan bir ameliyat sonucunda ölerek Kürtlüğün yaralı ruhundaki ebedî kabrine kavuşmuştur.

Allah'ın geniş rahmeti onun üzerine olsun.

[4] Burada bir kelime okunamadı: لولو.

[5] Bedirhanilik olayından kasıt 1906 yılında İstanbul Şehremini Rıdvan Paşa'nın öldürülmesi sonrasında bütün Bedirhan ailesinin sürgün edilmesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Lütfî (Ahmed Ramiz), *Emir Bedirhan*, Hazırlayan: Osmanlı Kaynaklarında Kürtler Çalışma Grubu, bgst yayınları, İstanbul, 2007.

[6] Aynı kelime burada da geçmekte ve okunamamaktadır.

Kılıçtan Evvel Kalem

Kalemden maksadın eğitim olduğunu açıklamaya gerek görmem. Demek istiyorum ki ilim ve irfan dünyasından feyz alıp nur ve hayat bulamayan bir kavim, bir millet, yalnız kılıcıyla, silah ve yiğitliğiyle yükselemez ve ilerleyemez, hatta varlığını bile sürdüremez. Bu iddiaya da Kürtlüğün bugünkü hâlinden ve hayatından daha büyük ve canlı bir şahit gösterilemez.

Kürtlüğün yaratılıştan yiğitliği ve ırkından gelen asaleti, İslamiyet'in ilk devirlerinden beri orduların ilk saflarında bulunmak meziyetini göstermiş ve hayranı olduğu bu cenk meydanında daima harikalar yaratmıştır. Fakat maalesef buna rağmen, hiçbir zaman unutulmuşluk ve terk edilmişlik şansızlığından kendini kurtaramamıştır.

Bu, kalemden ziyade kılıca önem vermekle, ilimsiz ve eğitimsiz kalmak yanlışlığından dolayı meydana gelmiştir.

Aslında âlim ve arif olmak biz Müslümanlar için en lazım ve mecburi bir dinî görevdir. Cihanın yaratıcısı, insanı ilim ile süsleyerek saygın kılmıştır. İnsanlığın atası, Âdem'e isimleri öğrettikten yani onu bilgi sahibi kıldıktan sonra, yüce bir paye bahşetmiş ve bütün meleklere ona secde etmelerini emretmiştir.[7]

Demek ki bizler, çok saadetli ve ikballi, yüce ve ihtişamlı bir payeye yükselmek için uyması dinen farz olan bu ezelî ve ilahi yaratılış ve hayat kanununu ihmal ettikçe, elde istediği kadar keskin kılıçlar ve pazılarda da en harikulade kuvvetler olsun, yine varlığını onurlu bir şekilde sürdürme yolunda sarf olunacak bütün çabalar boş ve sonuçsuzdur.

Gururumuza ne kadar acı gelirse gelsin gerçeği itiraftan çekinmemeliyiz. Bugün yedi sekiz milyon Kürt yiğidinden oluşan bir heybetli kitlenin can çekişmekte olan şu unutulmuş ve terk edilmiş hâlini görüp de üzülmeyecek hiç bir vicdan düşünemem. Bugün zillet içinde olan bu kavmin, yaşamını sürmekten mahrum ve talihsiz bir şekilde çok zor bir durumda bulunduğu inkâr edilemez. Öyle ki yaşadığı aile içinde bile ağır ve istenmeyen bir yük hâlini almıştır. Bedenin çürümüş bir uzvu olma tehlikesini göstermekte ve çürüdüğünden değil çürüteceğinden korkularak kesilmek ve atılmak felaketine maruz bulunmaktadır.

Bizim bütün bu elemli zor işlere ve terk edilmeye maruz kalmamızın başlıca nedeni ilim ve irfana olan özensizliğimiz ve bunun sonucu olarak [da] şimdiki çağa uymak için gerekli olan hayati kanunlardan habersiz kalmamızdır. Kürtlük nasıl unutulmasın ve nasıl batıl düşüncelere ve reddedilmeye hedef olmasın? Maddi ve manevi varlığını tarif edecek yazılı ve kitaplaştırılmış bir tarihi yok. Durumunu ilan edecek, kendisine yöneltilen ve yöneltilmeye devam edilen iftiralar ve kabahatleri reddedecek bilgi ve ulaştırma vasıtaları yok.

İçinde bulunduğumuz şu yokluk bulaşmış durumumuz hâkimin huzuruna gelip haklar iddia eden sağır ve dilsiz bir insana benziyor. Hâlbuki iddiasını beyandan bile aciz bulunan bu biçare

[7] وعلم آدم الاسماء... ayet-i kerime. [Bu dipnot metnin orijinaline aittir. Referans verilen ayet *Kurân*'da Bakara suresi, 31. ayettir. Manası: Ve Âdem'e isimleri öğretti.]

davacının bir avukatı [dahi] yok. [Oysa] hasım, zeki ve hukuka hâkim, yaygaracı ve şarlatan. Ayrıca kendisinden bin fazla güçlü avukat ve savunucuları var. Şimdi çaresiz davacı acziyet hissiyle, âlemin merhamet ve vicdanından başka dayanacak bir ümit bulamıyor. O, sürekli seraba benzeyen bir vesveseye koşuyor ve yalvarıyor: Hâkim ne yapsın? Görünüşe aldanarak davacının hakkını iptal ediyor ve aleyhine hüküm veriyor. Üstelik bin türlü bir rica ve minnetle de kabul ettirebiliyor.

İşte durumumuzu tarif eden bir misal, ve emin ol ey benim cefakâr Kürtlüğüm, bugün sen o kadar kayıp ve unutulmuş bir toplumsal mevkide bulunuyorsun ki, sana senden başka yardım edecek ve kuvvet verecek hiçbir koruyucu ve yardımcı yoktur. Sen kendinden başka bir kaynaktan kuvvet ve hayat almak imkânından mahrumsun. Onun için çalış ve gayret et ki varlığını sürdürebilesin.

Faziletli, muhterem Abdullah Cevdet kavimdaşımız "Bir Hitap" isimli makalesinde aynen şöyle diyordu: "Yazılı ve mükemmel bir tarihi olmayan bir millet hiç yaşamamış gibidir. Kürtlerin tarihi var mı?". Tabii hayır. Ah bilir misiniz ki bu "hayır" cevabının bize nasıl büyük zararlar verdiğini?

Kürt, geçmişinde öyle büyük ve muazzam âlimler, dâhiler, şair ve yazarlar yetiştirmiştir ki, bugün elde yazılı ve kitaplaştırılmış bir tarihi olmadığından [bu kişiler] bir Kürt nazarında Kürtlük kadar unutulmuş ve meçhul kalmıştır.

Şeyhülislam Ebu's-suûd, tarihçi İbnü'l-esir ve Ebu'z-zadra[8], Molla Güranî, Şeyh Ahmed-i Cizîrî, Harîrî gibi büyük âlimler; Fuzûlî ve Nefî, Ahmed-i Hânî, Mevlevî, Kurdî, Harîk, Nalî, daha dün içimizde olup hepimizin tanıdığı Hacı Kadir-i Koyî ve Şeyh Rıza Talabanî gibi şairlerin ve edebiyatçıların en üstünleri hep Kürtlükten yetişmiştir.

Tarihin, Levin kalesinde doğup, Tikrit'te terbiye ve tahsil gördüğünü belgelerle haber verdiği Selahaddin Eyyübî'yi bile kendimize mâl edebilmek hakkını kaybetmiş bulunuyoruz. Kudüs'ün geri alınmasından sonra ilk Cuma namazında Şeyhülislam Kadı Fazıl'ın:

الحمد لله، ذلت دولة الصلبي
وعز بالكردي دين المصطفى العربي[9]

ile başlayan manzum hutbesinde İslamiyet'in kurtarıcısı olmak şerefine erişen bu muazzam Kürt'ün, Kürtlük için bu kadar övünç taşımasına rağmen böyle ihmale ve unutulmaya uğratılmasından daha büyük utanç kaynağı bir tarih cinayeti tasavvur edilemez. Demek istediğim tarihsizlikten zararımız şudur ki; kavmimizin varlığını kaybederek tükenmeye ve unutulmaya mahkûm olmanın arefesinde bulunuyoruz. Hayati olan bu zarardan daha büyük bir mahrumiyet ve hüsran mümkün olamaz. İkincisi de matbuat hayatına tamamıyla kayıtsız kalışımızdır. Kamuoyunu meydana getiren ve ona belli bir istikamet veren matbuattır. Matbuata itina etmeyen bir milletin kamuoyunda belli bir hedef olamaz. Kamuoyuna sağlam bir mecra vermeyen milletlerin özgücü de geniş bir tarlaya dağılmış sular gibi heder olup gider. Ve

[8] Bu isim metnin orjinalinde şöyle yazılmıştır: ابو الضدرا. Okunuşundan emin olamadık.

[9] Tercümesi: Haçlıların devletini zelil eden ve Arap Mustafa'nın dinini bir Kürt ile yücelten Allah'a hamd olsun.

buna binaen işte o milletler daima bu gaflet yüzünden camiasız yaşamak ve günün birinde kaybolup ortadan kalkmak ve kaldırılmak tehlikesinden kurtulamaz. Nitekim iyi düşünecek olursak bu çok dehşetli hastalığın hazırladığı mutlak ölümün alametleri kendimizde görünüyor ve yok olmanın arefesinde olduğumuz nefsimizde beliriyor.

Binaenaleyh biz, eğer kahkahalarıyla bize her an hüsran ve yok oluşu haber veren uğursuzluk gününün ölü ağlayıcısı dilini ilim ve marifet makasıyla kesip milliyetimize sahip çıkmazsak, o saadete ermek için kuvvet ve imkânın bütün kudreti ve tam anlamıyla çalışmazsak, bu rahatlık ve zevk rüyalarına dalıp yayılırsak, yalnız gündüzleri değil geceleri de uyanık kalıp koşmazsak kurtuluş ve selametten ümitli olmak kadar büyük, boş bir hayal olamaz.

Öyle olmakla beraber benim, bütün bu üzüntülerin matemi içinde ağladığım ve figan ettiğim her elem dolu anda bile gördüğüm ve zamanla kıymet ve önemini kaybetmediğine kani olduğum ulvi meziyetler vardır ki, ruhum nurlu emellere dalıyor, şevk ve heyecanım artıyor ve koşmak, yalnız ruhumdaki bu emellere varmak için koşmak istiyorum. Onun için kalbim iman ve kararlılıkla bağırmak ve anlatmak istiyor: Biz ölmeyiz ve öldürülemeyeceğiz…

Lakin sen, ey Kürtlüğümün nurlu gençleri! Bu şanlı çarpışmada en ağır vazife sana düşüyor: Engelleri ortadan kaldıran azim ve gayret ile bitmez tükenmez bir çalışma. İşte selamet ve saadetin yegâne iki çaresi.

O hâlde yine tekrar ediyorum ey azimli genç! Sen o kurtarıcı Nuh'sun ki hasta ve öksüz Kürtlüğün seninle, senin azim ve himmetinle, senin kudretli, demir gibi sağlam ellerinle bu cehalet tufanından kurtulacak, kurtuluş ve selamet sahiline varacaktır. Emin ve sağlam adımlarla vicdanımızın bu ulvi ve mukaddes maksadına doğru koşalım. Bu gecenin zifiri karanlığının bizi o hayırlı ve saadetli sabaha ulaştıracağından hiç şüphe etmeyelim,

Sen de ey afyon içmiş aslanın gafletinden istifade etmek isteyen düşman! Emin ol ki Kürtlüğüm şu cehalet hastalığından kurtulacak, zinde ve etkin, aslanvari bir atlayış ile hedefine ulaşacak ve yaşayacaktır.

Yalnız sen, ah ey ümit! Gayret yolumuzu aydınlat, ey ümit yıldızı.

لا تغرر بليال نام حارسها
ولا بدولة فسق وأنت فارسها
إن الأفاعي وإن لانت ملامسها
عند التقلب في أنيابها العطب[10]

Salih Bedirhan

[10] Tercümesi: Bekçisi uyuyan geceye aldanma, askeri olduğun o fasık devlete aldanma, yılanların teni ne kadar yumuşaksa da, döndüğünde dişinde zehir vardır.

Kürt Büyüklerinin Huzurunda

Selahaddin-i Eyyübî

(Devamı)

Sultan böyle büyük bir tehlikeden kurtuluşunun, Allah'ın kendisi vasıtasıyla ortaya çıkarmayı murat ettiği büyük bir emir olduğuna inanarak savaşa devam etmeyi farz bilmiştir.

Galibiyetler kadar o galibiyetlere oranla hayatında çok az tesadüf ettiği başarısızlıklardan da fazlasıyla azim ve cesaret alan Selahaddin, düşüncesi bile akıllara hayret verecek derecede az bir zamanda ve az bir kuvvet ile Suriye'nin yardımına koştuğunda Sayda'da Kudüs kralına, Arden nehri civarında Trablusşam kontuna indirdiği darbelerle Haçlıları sersemletmiştir.

Bu başarılar devam ederken, Konya'da hüküm süren Selçuklulardan Kılıç Arslan, Müslümanların şanına yakışmayacak bir biçimde yirmi bin kişilik bir kuvvetle Eyyübî Devletine bağlı Hısn-ı Ruban kalesine saldırmıştır. Selahaddin bunun üzerine bin kişilik bir kuvveti üzerlerine göndermiş, bu kuvvetlere komuta eden yeğeni Takiyüddin büyük bir galibiyete nâil olmuştur.

Bu başarıdan sonra Selahaddin hem İslam kanı dökmemek hem de Müslümanları sefalete maruz bırakmamak için gerek İslam'ın ileri gelen yöneticileri ile gerekse civardaki Haçlı hükümetleri ile barış antlaşmaları imzalamıştır.

Aynı yıl içinde Suriye'de geçim sıkıntısından mustarip olan birçok aileyi Mısır'a naklederek onları refaha kavuşturmuştur. Bunlar, sultanın yüceliğini, değerini ve olgunluğunu ispat eden delillerdir.

Bu zaman zarfında Seyfeddin ve Sultan Salih'in vefatlarından dolayı veliaht olan Sultan İzzeddin Mesud Bin İmadüddin, İslam âleminin çabalarını ayaklar altına alarak Haçlılarla birlikte Eyyübî Devletine saldırmıştır. Sultan Selahaddin dört sene boyunca düşmanlara karşı başarılı savaşlar verdikten ve Atabey ülkesini neredeyse tamamen zapt ettikten sonra ümitsiz bir hastalığa yakalandığı için, Eyyübîler Devletine belirli bir vergi vermek ve Fırat nehrinin diğer tarafındaki arazi kendisinde kalmak üzere İzzeddin ile barış antlaşması imzaladı.

Bu çatışmaların sürdüğü dört senede Haçlılar, İslam memleketlerine saldırmaktan geri durmadılar. "Ta Karadeniz sahilinden Kürdistan içlerine uzanan savaş alanı içinde sanki bir kerametle çoğalırcasına" düşmanın saldırılarını her noktada kıran Selahaddin, Kudüs Hükümetini de dört yıl süreyle ateşkes antlaşması imzalamaya mecbur etmiştir. Fakat daha ateşkesin birinci yılında Haçlılar antlaşmayı hiçe saymış, ileri gelen yöneticilerinden Renaud de Chatillon, Müslümanları durmadan rahatsız etmiş, ticaretlerini ihlal, kervanlarını gasp etmekten geri durmamıştır. Kudüs kralına gösterilen barışçıl yaklaşımlar da sonuç vermeyince Selahaddin, onlara haddini bildirmek için mecburen Taberiye gölü civarındaki bazı önemli mevkileri zapt etmiştir. Üzerine gelmekte olan Haçlı kuvvetleriyle Taberiye gölü civarında yaşanan kanlı bir çatışmada düşman büyük kayıplar vererek mağlup olmuş, hatta birçok ileri gelen yöneticisi ile birlikte Kudüs Kralı Guy de Lusignan esir düşmüştür.

İslam'ın sultanı bütün mağlupları ve esirleri olağanüstü saygı ile ağırlayarak istirahatlarını sağlamış, böylece hepsini kendisinin yüksek faziletlerine hayran bırakmıştır. Esirlerden yalnız Renaud de Chatillon, Selahaddin'in kılıcının adaletinden kurtulamamıştır, çünkü Selahaddin, bu kişinin geçmişte İslam aleyhinde yaptığı kötülüklerden dolayı onu öldürmeye yemin etmiştir.

Taberiye galibiyetinin ardından Akka, Sayda ve Beyrut, Eyyûbî topraklarına dâhil edilmiş, artık Kudüs'ün kuşatılması ve zapt edilmesi için bir engel kalmamıştır.

Selahaddin kuşatmanın başlangıcında şehre büyük bir saldırı gerçekleştirmeyi merhametinin şanına uygun görmemiş ve halkı teslim olmaya davet etmiştir. Fakat Müslümanların eline geçen memleketlerden göç ederek Kudüs'e sığınan elli, altmış bin kişinin, kanlarının son damlasına kadar direnmeye karar vermeleri, İslam'ın sultanını şiddetini göstermeye ve kaleyi düşürmeye mecbur etmiştir (583/1187).

Böylece Kudüs-i şerif, Müslümanların eline geçtikten sonra, ahalisinin gördüğü yardımlar ve merhamet, Haçlıların biraz insaflı olan ruhban sınıfını bile o koca sultana saygı göstermeye itmiştir.

Kudüs'ün ele geçirilmesi Avrupa'da fanatik çevreleri yine çıldırtmış ve orada yaygaralar koparmalarına neden olmuştur. Bu haberi öğrenen Papa Üçüncü Urban felç geçirip vefat etti, yerine geçen Sekizinci Gregor ve Üçüncü Kleman fanatiklerin yaktığı bu ateşi alevlendirmek için her tarafa hatipler gönderdiler. Almanya İmparatoru Friedrich Barbarossa, İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard, Fransa Kralı Philip August ve soylu sınıfa mensup daha birçok kişi ve ruhban, Kudüs'ü kurtarmak için yemin ettiler. Bu III. Haçlı Seferi, diğer seferlerden daha mükemmel ve daha büyük tecrübelere dayanarak başlıyordu. Bu defa savaş giderleri bütçesine emlak, mal ve gelirlerin yanı sıra kilise malikâneleri de dâhil edildi ve hatta "Selahaddin vergisi" adında özel bir vergi konuldu. Bu vergiyi her kim vermez ise aforoz edilmiştir. İşte Avrupa bu defa böylesi bir hırs ve şiddet ile saldırıya hazırlanıyordu.

Haçlıların bu hazırlıklarını önceden öğrenen Sultan Selahaddin gerekli tedbirleri almak adına Abbasî Halifesi Nâsırüddinullah'dan yardım istemiş, fakat halifenin zerre kadar faydası olmayınca zorunlu olarak Mısır, Suriye ve Kürdistan askerlerinden oluşan sınırlı kuvvetiyle Akka önlerinde Haçlıları karşılamaya mecbur kalmıştır. Buradaki çatışmalar İslam askerleri için baştanbaşa ıstıraplar, mahrumiyetler ve sefaletler kadar aynı zamanda şan, şeref ve zaferlerle dopdolu olarak iki yıl devam etmiştir. Bu zaman zarfında Abbasî halifesinden talep edilen diğer yardım isteği de cevapsız kalınca, bir taraftan Bizans İmparatorluğu diğer taraftan Konya Selçuklu Hükümdarı Kılıç Arslan ile yapılan ittifaklar, İslam'ın felaketlerini hafifletmiştir. Bizans imparatoru, Haçlılara pek güler yüz göstermemiş; Kılıç Arslan da kahramanca saldırılarla onları perişan etmiştir.

Başlangıçta Almanya'dan kalkarak Kudüs'e doğru hareket eden yüz bin civarındaki ordu, Akka önlerine gelinceye kadar açlık, zorlu yolculuk koşulları, hastalık ve Selçukluların kılıç darbeleri yüzünden yedi bine indi.

Peyderpey Fransa, İngiltere, İtalya hatta Danimarka'dan gelen Haçlılar, Akka etrafında oldukça kalın bir çember oluşturmuştu. Sultan Selahaddin, Harrube dağında konumlanarak Akka kalesinde kuşatılmış olanların dışarıyla ilişkilerini sürdürmeye çalışıyordu. Lakin sonunda Akka, altı, yedi yüz bin kişilik saldırgan bir kuvvete karşı iki sene direnişten sonra boyun eğmiştir. Bu direniş savunma ruhunun büyüklük ve sağlamlığını ispat eder.

O sıralarda Philip August, İngiltere kralına gücendiği için memleketine döndüğünden Haçlı ordusunu tek başına idare eden Arslan Yürekli Richard, Sultan Selahaddin'in hastalığını fırsat bilerek Yafa'yı ele geçirmiştir. Sultan Selahaddin, Ersuf çatışmasında neredeyse tümüyle perişan olduğu ve hastalığın tesiri altında mustarip bulunduğu hâlde yine de, Haçlıların her hareketini dikkatle izlemekte ve onların ileri doğru attıkları her adıma engel olmaktaydı. Bunun için de bazı kaleleri tahrip ettikten sonra Kudüs'ü iyice tamir ve tahkim ettirmiştir.

Richard artık kendisi için sığınacak yer bulamadığından İngiltere'ye geri dönme gereği duydu. Hatta geri dönüşünü hızlandıracak haberler de aldığından Yafa ile Sur şehirleri arasında bulunan sahil hattı Haçlılara kalmak ve Hıristiyanlar silahsız olarak Kudüs'ü ziyaret edebilmek şartıyla 588 senesi Şaban ayında (1 Eylül 1192) üç sene, üç ay, üç gün sürecek ateşkes antlaşması imzalandı.

Sultan Selahaddin-i Eyyübî, Haçlıların İslam topraklarına saldırılarını böylece bertaraf ettikten sonra asıl isteği olan Müslümanların refahını sağlamak ve bayındır şehirler inşa etmek için gerekli tedbirleri düşünürken, müzmin hastalığının ağırlaşması sonucu elli yedi yaşında Mısır'da ahirete göç etmiştir[11] (27 Safer 589/4 Mart 1193). Allah'ın geniş rahmeti üzerine olsun.

"Selahaddin-i Eyyübî, eşi dünyaya nadir gelen büyük devlet adamı ve hükümdarlardan biridir. Kahramanlık, adalet, şeref gibi üç güzide haslet onun şahsında toplanmıştı. Yaptığı şeyler insanın güç ve kudretinin üstündeydi." Papaların teşvikiyle Müslümanları katletmek için saldırıya geçen Haçlılar bile, onun her bakımdan sahip olduğu faziletleri hayranlık ve takdir ile anmışlardır. Düşmanları ve özellikle mağlupları hakkında son derece merhametli, tebaasına yönelik de son derece âdildi. Kan dökmeyi asla arzu etmezdi. Ölüm döşeğinde, veliaht oğlu Melik Efdal'e verdiği nasihatler, yüce yaratılışına ve dehasına en büyük şahit olmakla birlikte, bütün görev başındaki kimselere [de] en bilgece bir derstir:

"Oğlum, sana hayır kaynağı olan Allah korkusu ile insafı vasiyet ederim… Kan dökmekten iğren ve kan dökücülükle kirlenmekten sakın; zira kan hiçbir zaman uyumaz. Halkın refah ve saadeti için çalış, gözün açık olsun ve daima hâllerini sor, çünkü reaya Allah'ın emanetidir. İleri gelen askerlerin, makam ve haysiyet sahiplerinin gönlünü hoş tutmaya gayret et. Hepimizin fani olduğunu düşünerek kimse hakkında sonsuza kadar kin tutma. Herkesin hukukuna riayet et."

"Selahaddin, şahsi faziletleri, siyasi ve askerî alandaki meziyetlerinin çokluğu ile akıllara durgunluk verecek birçok yüce vasfı kendi şahsında toplayan büyük bir örnektir."

[11] Bu bilgi doğru değildir. Selahaddin Mısır'da değil Şam'da vefat etmiştir.

Selahaddin'in adaletine, kahramanlığına, dehasına, ahlakına dair anlatıları -ki uçsuz bucaksız bir okyanustur- saymak ve tasvir etmek kudret ve idrakimizin çok üstündedir.

Kürtlük, İslam'a en yüksek derecede hizmet eden, Haçlıların müthiş saldırıları karşında onu sarsılmaktan kurtaran, İslam'ın haysiyetini dünyaya duyuran yüce bir kişinin kendisine mensup olmasından her dakika iftihar eder.

Ve yine iftihar edebiliriz ki, Selahaddin'in namını yücelten yalnız Kürtlük değil bütün Müslümanlık, hatta çoğu kez bütün insaf sahibi insanlıktır.

M…

Dertlerimiz

Nifakamız

Kürtlük esasında büyük ve heybetli bir kuvvettir. Bu kuvvet, başkaları tarafından ve kendi çıkarları yararına kullanılmak şartıyla, daima büyük ve ihtişamına layık yüce eserler meydana getirmiştir.

Acıdır, belki millî onurumuza da ağır gelir. Lakin düşündüğüm için söylemeden de geçemeyeceğim:

Söyle kalemim, kalbime doğanlar gizli kalmasın!

Başkaları tarafından ve kendi çıkarları yararına kullanılmak şartıyla başarı göstermenin, bence birçok elim manaları, elim olduğu kadar da zorunlu sonuçları vardır: Cehalet, acziyet, miskinlik, daha sonra nifak ve anlaşmazlık, haysiyetsizlik, ahlak bozukluğu…

Bu dertler, illetler yalnız milletin bünyesinde açtığı yarıklar ve gediklerle, yabancıların hırslarına hareket alanı açmakla kalmaz, aynı zamanda en büyük milletlerin hissi yapısını sarsmak ve yıkmak için başka bir felakete daha yol açacak kadar mahvedici ve tahripkârdır.

Lakin Kürt, bu hastalıkların hepsine sahiptir diyemeyeceğim gibi, onun tamamen sağlam olduğunu da kabul edemem. Onun yaradılıştan sahip olduğu cevherlerin tümden yok olacağı veya kötülüğe dönüşeceği kadar zaman daha geçmemiştir.

Mesela nifak, Kürtlüğün sanki ezelî bir derdidir. Kürtlüğün varlığını asırlarca bir mikrop gibi kemiren, maneviyatını bu derece dağıtan ve onu yürümekten ve yükselmekten men eden işte bu nifak derdidir…

O nifak derdi ki yalnız koca bir kahramanlık unsurunu değil, bin üç yüz seneden beri her fırsatta İslam'a hizmet eden demirden bir fedakârlık kalesini de berbat ve perişan edecektir.

Nasıl berbat ve perişan etmesin ki, Kürt toplumsal yapısı içinde daima dağınık, başına buyruk yaşayan ve elinin altında güç bulunan aşiret reisleri, arzularını kuvvetlerini sağlamlaştırmaya, kuvvetlerini de ırkdaşlarının kanını dökmeğe sarf ederler.

Ne kadar elim ve keder vericidir.

Bin küsur senelik kahramanlık yaşa-

mıyla sürekli İslam'a, İslam hilafetine ve İslam yararına canıyla, kanıyla hizmet eden, İslam'ın hudut boylarında daima silahlı ordular gibi muhafızlık vazifesi gören bir kavim, şahsı ve kendi öz varlığı için bu kadar kayıtsız ve alakasız olsun! İslam için gerekli olan kuvvetini dine bağlılığı ile uyuşmayacak bir şekilde kanlı savaşlar, yakıcı nifaklarla harap ve viran eylesin!

Büyümek ve yükselmek isteyen değil, fakat yaşamak ihtiyacını en basit şekilde olsun idrak eden bir toplumsal yapının sahip olması lazım gelen saygın kişilerden mahrumiyetine işaret eden bu hâllere karşı dilimiz, Allah korusun her ne kadar,

تفرقت غنمي يوما فقلت لها
يا رب سلط عليها الذئب والضيعا[12]

demeğe varmasa da bu gidişle

رب يوم بكيت منه
فلما صرت في غيره بكيت عليه[13]

demek zorunda kalacağımız felaketli zamanlar yaşamanın acı endişesiyle, her zaman mustaribiz ve çırpınıp durmaktayız.

Kürtlük artık anlamalıdır ki, tarihin ve dinî inancının kendisine yüklediği vazifenin yerine getirilmesi, bugünkü nifak ile mümkün değildir. Kürtlük bilmelidir ki bu kavga ve nifaklarla günden güne düşer ve zayıflar. Başlangıçtan beri gücünü ve hayatını adadığı İslam'a ve Osmanlılığa hizmet etmek görevi ortada dururken, artık toplanmak, birleşmek ve yürümek lazım gelir.

Ben asırların yığdığı ümitsizlik ve usanç karanlığında çırpınırken, ötede ancak Kürt gençliğinin tuttuğu meşale ile umutlanıyor ve teselli buluyorum. Lazım gelir ki, o gençlik, milletini yürüdüğü idraksizlik yolundan kurtarmak için gösterdiği birlik ve kardeşlik ile büyüklerine de örnek olsun.

Her türlü endişe ve düşünceden, şahsi endişe ve kendini düşünen yaklaşımdan uzak olarak girdiği bu yolda azim ve sebatla, saf ve temiz bir şekilde yürüsün. Ve onun azmi hiçbir engel ile durmayacak derecede sarsılmaz olsun. O gençlik idrak sahibi, girişimci, aydın, yekvücut, manen ve maddeten yüksek bir Kürtlüğün, İslam ve Osmanlı bünyesine ne derecede sağlam bir dayanak olacağını milletine anlatsın. En önemlisi bütün Kürtler bilsin ki, kurtuluşumuz artık birbirimizi ezmekte değil, ancak ve ancak birlik ve ahenk ile çalışmaktadır.

H…

[12] Tercümesi: Koyunlarım dağılınca dedim ki Allah'ım, onlara kurt ve kaybolmayı musallat et.
[13] Tercümesi: Nice günler ki ağladım, sonraki gün ağladığım güne ağladım.

İçindekiler

Kürtlerin Yükselmesi -Babanzade İsmail Hakkı

Bedirhanî Hüseyin Paşa- …

Kılıçtan Evvel Kalem -Salih Bedirhan

Selahaddin-i Eyyübî -M…

Nifakımız -H…

İlan vesaire

Naverok

Be Firya Keyn -Silêmanî Ebdulkerîm

Tefsîr[ê] Şerîf -M.. X

Ziman -M.. X

Erdê me -Fikrî Necdet

Berî Şîrê Qelem -M. Salih Bedirxanî

Bextreşî û Mehrûmîya Kurdan -M.. X

Abone: Her yer için seneliği on yedi altı aylığı dokuz kuruştur.

Salê hevdeh qirûş e
Şeş meha bi neh qirûş e

Nüshası: 40 Para

Rojî Kurd İdarehanesi

Babıâli caddesinde Resimli Kitap İdarehanesi üstündeki dairedir. Dergiye ait bütün haberleşme ve başvuru ilgili idarehaneye yapılmalıdır.

Özel Uyarı

"Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti", Meserret Oteli karşısındaki daireden, Babıâli caddesinde, Resimli Kitap idarehanesi üstündeki özel daireye taşınmıştır.

Din-i İslam ve Ulûm ve Fünûn

Senelerden beri kendini İslam'ın ve İslam eğitiminin yükselmesine adayan Doktor Milaslı İsmail Hakkı Beyefendinin kıymettar bir kitabıdır. İslam hakikatlerinin ve şeriat kaidelerinin yücelik ve isabetini çağdaş bilimin delilleriyle ile isbat itmek itibariyle umum Müslümanlara elzem ve faydalı bir eserdir.

Fiyatı ciltli olarak on iki buçuk, ciltsiz olarak on, taşra için posta ücretiyle beraber on beş kuruştur. Her kitapçıda bulunur.

İmtiyaz sahibi
ve sorumlu müdürü:
Abdülkerim

Rojî Kurd

Kuruluş Tarihi:
6 Haziran
1331

Sayı: 4

Jimar: 4

10 Şevvâl 1331 | Şimdilik Ayda Bir Yayımlanır | 30 Ağustos 1329

Kürdistan'ın Sağlam Beldelerinden Erzurum Şehri

İstanbul
Resimli Kitap Matbaası
1913

Osmanlı Teshîl-i Mesâlih İdarehanesi[1]

Hukukçulardan Babanzade Abdülaziz Bey tarafından bütün vatandaşların, bilhassa mensubu olmaktan övündüğü asil Kürt kavminin, bütün işlerini neredeyse maliyeti pahasına cüzi bir ücret karşılığında görmek için "Osmanlı Teshîl-i Mesâlih İdarehanesi" ismiyle bir büro açılmıştır. Genel olarak şeriat, hukuk ve ceza davalarına bakılmakla birlikte, bütün resmî dairelerde iş takibi, rapor ve dilekçe yazmak, rehin ile borç vermek ve almak, inşaat ve emlak alım satımı için namuslu bir şekilde yol gösterilecek, sonuç olarak tüm vatandaşların bütün işleri az bir zamanda doğrulukla neticelendirilecektir. İlgililerine yukarıda ismini zikrettiğimiz bu namuslu gencin idarehanesini tavsiye etmeyi vazife biliriz.

İdarehane Merkezi: Babıâli caddesi 46 numarada, Resimli Kitap İdarehanesi üstündeki dairedir.

Îlan

Le huqûqnasan Babanzade Ebdulezîz Beg benavî (Osmânlı Teshîl-i Mesâlih) idarexaneyêkî kurd wetuwe. Her çend îş û dozî bezor herzan dîbenî. Necmeddîn Efendî Kerkûkîşî legela ye. Hemû kurdekan lazime îşyan bedine em kurde necîbe.

Atama

Berzenciye seyitlerinden sayın faziletli Şeyh Reşid Efendi'nin Kazımiye kadı vekilliğine atandığı sevinçle işitilmiştir.

[1] Günümüz Türkçesinde "Osmanlı İşleri Kolaylaştırma İdarehanesi" anlamına gelmektedir. Bugünkü hukuk bürolarının işlevini gören özel bir kuruluştur.

İmtiyaz sahibi
ve sorumlu müdürü:
Abdülkerim

Kuruluş Tarihi:
6 Haziran
1331

Rojî Kurd

Sayı: 4

Jimar: 4

10 Şevvâl 1331 | Şimdilik Ayda Bir Yayımlanır | 30 Ağustos 1329*

Kürdistan'ın Sağlam Beldelerinden Erzurum Şehri

* 12 Eylül 1913

Kürt Milliyeti

Bu dünyada tabiat ve toplum kanunlarına asla karşı gelinemez ve bu konuda meydana gelecek bütün teşebbüsler hayal kırıklığı ve yok oluşla son bulmaya mahkûmdur. Tabiat kanunlarına ait bir örnek vereyim: İnsan kaç sene yaşar ve nihayet şu kadar sene diyeyim. En uygun maddi ve manevi çevreyi, bilim ve medeniyetin bu konuda meydana getirdiği ve getireceği refah ve saadeti de dikkate alarak haydi şunun üst sınırını da gelecek asırlar için gayet geniş tutayım. Ama bu konuda elbette bir sınır vardır ki o artık katiyen geçilemez ve onu geçmek için yapılacak bütün teşebbüsler sonuçsuz kalır, heder olur. Toplumsal kanunlara ait işler de böyledir. Birçok insanın birleşmesiyle meydana gelmiş olan toplumun, değişmesi ve yenilenmesi de tabiat kanunları derecesinde sabit ve değişmez kanunların tesiri altında olur. Bundan dolayı toplumun mutluluğu ve refahının sağlanmasına çalışırken bu noktayı hiç ihmal etmemek gerekir.

Toplum için sizin birçok maksadınız, iyi niyetli emelleriniz olabilir ve bunların gerçekleştiğini görmek için her fedakârlığı da göze alabilirsiniz, fakat bu yine de maksadınıza ermenizi sağlayamaz. İsteklerinizden hangisi o toplumun kabul ettiği kanunlara uygun düşüyorsa yalnız onlar gerçekleşir. Diğerleri gerçekleşmemeye ve onlar için sarf edilen emekler de bütün fedakârlıklarla beraber heder olup gitmeye mahkûmdur.

İşte bu basit ilmî gerçeği, Osmanlı toplumunun yenilenmesine ve gelişimine tatbik edecek olursak orada da yapılması uygun olan ve aksine yapılması hiç de uygun olmayan şeyler vardır. Bizde Meşrutiyetimizin ilanından beri milliyet konusunda iki büyük akım görüldü. Biri, Osmanlı sınırları içinde bulunan çeşitli unsurların varlıklarını asla kabul etmemek; diğeri ise aksine o varlıkları kabul ederek cümlesi arasında bir ahenk ve denge oluşturmaya çalışmaktı. Birinci akım dört beş senelik tecrübe ile iflâs etti. Zannetmeyiniz ki bu fikrin bugün hâlâ bu memlekette pek çok taraftarı olabilsin. Bugün yazar ve düşünürlerimizden çoğunun Osmanlının çeşitli unsurlarının varlıklarını tamamen kabul etmeye ve onaylamaya meylettiklerini görüyoruz. Artık hiç kimse "Arap nedir, Arnavut nedir, Kürt nedir?" demiyor ve bunların ne demek olduğunu pek güzel anlıyor. Çünkü milliyet fikirlerinin son derece üstün geldiği bir asırda, milliyetlerin inkârı esasına dayanan bir fikir ve yöntem elbette uzun müddet yaşayamazdı. O milletlerin varlıklarını er ya da geç kabul etmek mecburiyetinin oluşması zorunluydu ve toplum kanunlarının gereğiydi.

Dikkate değerdir ki bizde unsurlar meselesinin algılanışında Müslüman

olanlarla olmayanlar arasında da bir fark görüldü. Osmanlının çeşitli unsurlarından İslam olmayanların varlıkları, İslam olanların varlıklarına nispetle çok zaman evvel ve bin kere daha kolaylıkla kabul edilmiştir. Mesela Rumların, Bulgarların, Sırpların ve Ermenilerin varlıklarını biz çoktandır kabul ettik ve bu kabulün gereklerine az çok uygun bir siyaset yaptık. Fakat İslam dinine mensup Osmanlı unsurlarının varlıkları, Meşrutiyete kadar ve hatta Meşrutiyette bile kabul edilmedi ve son zamana kadar, tereddüt ve şüphe altında bırakıldı. Birçok dindar kişi İslam içindeki böyle ayrılık gayrılığı büyük bir parçalanma ve dağılma eseri olarak görüyor ve bundan üzüntü duyuyordu. "Nasıl?" diyorlardı, "İslam içinde de mi bu ayrılıklar ortaya çıkacak? Hep İslam olduğumuz hâlde sen Arap'sın, ben Türk'üm, o Laz'dır ya da bu Kürt'tür diye ayrılıklara mı düşeceğiz! Yazık bin kere yazık!...". Fakat bu kişiler, bütün iyi niyetlerine, yufka yüreklerine rağmen toplum kanunlarını anlamazlıktan geliyorlar. Bilmiyorlardı ki biz gayet dehşetli bir milliyet asrında yaşıyoruz, İslam içinde ve dışında milliyet akımlarının önüne geçmeye imkân yoktur ve onlar sonunda mutlaka ortaya çıkacaktır. Bilmiyorlardı ki sonuç vermeyecek bir maksat için boş yere çalışmaktansa, toplum kanunlarının gereğine uygun bir şekilde hareket etmek ve İslam'ın içinde olsun, dışında olsun kendini anlamak isteyen milliyetlere zorluk çıkarmamak ve belki onların oluşumunu kolaylaştırarak aralarında barışçı bir dengenin meydana gelmesini sağlamaya çalışmak daha doğrudur.

Kürt milliyeti, çeşitli unsurlar içinde memlekette sıra itibariyle Araplardan ve Arnavutlardan sonra varlığını his ve idrak etmeye başlamış bir unsurumuzdur. Bu konudaki gecikmesi, onun yaşadığı yerin, nispeten Anadolu'nun medeniyet merkezlerinden uzak bir kısmında bulunması ve genellikle yolsuz, trensiz yerlerin sakini olmasıyla açıklanabilir. Fakat sonunda o da zamanı ve saati geldiğinde, kanununa uyarak işte hareketlenmeye başladı, şimdi dikkate değer bir varlık gösteriyor.

Geçen sene seçim nedeniyle Elazığ'a gittiğim zaman, Urfa'dan çıktığımız günün akşamı, bir Kürt köyünde kalmıştık. Bu ufak bir köydü. Bütün ahalisi, öteden beri Millî aşireti reisi İbrahim Paşa'nın zulmü altında kalmış olduğu için hiç refah görmemiş, perişan beş on aileden oluşuyordu. Bizi köy odasında misafir ettiler. Aynı zamanda bütün köy halkı namazlarını bu odada kılıyorlardı. Yatsı namazından sonra ileri gelenleriyle bir hayli konuştum. Pek gözü açık adamlardı. O vakit devam etmekte olan Trablusgarp Savaşı hakkında büyük bir alaka ile havadis soruyorlardı, fakat seçim işlerine o kadar ilgi göstermiyorlardı. Bir pencere içinde, ufak bir tahta çekmece üzerine büyük bir özenle konulmuş bir ufak risâle gördüm. Geçmiş zaman olduğu için şimdi ismi aklıma gelmedi fakat bu herhâlde bir iki sene önce İstanbul'da Kürtçe yazılmış bir şeydi, anlaşılan İstanbul'dan oraya gönderilmişti. Bu risaleyi köylüler dinî bir kitap derecesinde muhterem tutuyorlardı. Bundan büyük bir sevda ateşi ile bahsettiler. "Efendim"

dediler "Kürtçe kitap. Bunu hiç görmemiştik, demek Kürtçe de kitap olurmuş! Köyün imamına bunu birkaç defa okuttuk. Çok yerlerini anladık. Sevincimizden gözlerimiz sulandı. Çok şükür bu günü de gördük!". Bunu anlatırlarken bu konudaki sevinmelerinin hâlâ devam ettiği görülüyordu. Gözleri yine sevinçten sulanıyordu. O vakit kendi kendime dedim ki: Boşuna teşebbüs! Bu milliyet akımının önüne kimse geçemez. Yer ve zaman buna gayet müsait! İşte yolsuz bir yerde, çamurlar içinde bata çıka geldiğimiz, dünyadan ve bütün medeni merkezlerden uzak, şu on evli köyde bile ne kuvvetli mahsul vermiş!"

Kürtlerle temas ve münasebette bulunanlar hep bilirler ki bunlar gayet zeki insanlardır. Benim, bizim Dersimlilerde gördüğüm maddi ve manevi yaşam kuvveti zannederim pek çok yerde bulunamaz. Fakat yazık ki Kürt milliyetinin uyanması da diğer İslam milliyetlerinin uyanması gibi geç kalmıştır. Hatta bu ,öbürlerinden daha geç kaldı! Onlar, yenilenme ve şekillenmeye öncü olanlar, bu konuda gayet ihtiyatlı hareket etmek gerektiğini hiçbir vakit zihinlerinden çıkarmamalıdırlar. Bu geç doğmuş, daha doğrusu doğduktan sonra gelişip büyümesi kısır kalmış milliyete, yeniden hayat vermek isterlerken ne kadar dikkate ve ihtiyata lüzum olduğunu anlamalıdırlar. Hele onu [bir] macerapereste dönüştürmekten mutlaka sakınmalıdırlar. Kendini bilmiş ve bildiği dakikadan itibaren yanındaki milliyetlerle mesela Ermenilerle derhâl kavgaya kalkışmış yahut Osmanlı Devletinden ayrılmaya azmetmiş bir Kürt milleti katiyen ve hiçbir zaman bu asırda kalıcı olamaz. Barıştan ve selamet içinde olmaktan zerre kadar ayrılmak, onun kesinlikle ve devamlı olarak harap ve yok olmasına sebep olabilir. Kürt milliyetinin ortaya çıkmasına hizmet edenler, bunu Anadolu'da zaten var olan bunca dağılma sebebine bir tane daha ilave etmek fikriyle ortaya atmış olamazlar. Onlar muhakkak yerin ve zamanın bu konudaki gereğini hakkıyla takdir etmişlerdir ve Kürtlüğün yeni bir ayrılma sebebi değil, belki Anadolu'da kuvvetli bir barış ve saadet unsuru olması için çalışmayı kendilerine amaç edinmişlerdir. İşte bu durum ve şartlar içinde ben de Kürt milletinin ortaya çıkmasını; daha doğrusu uyanmasını büyük bir hürmetle selamlarım ve başarısı için en içten temennilerde bulunurum.

Lütfi Fikri

Arazi Meselesi

Büyük musibetler, bütün bir şahsi veya sosyal hayatı haşin ve kaba darbeleriyle altüst eden gürültülü havadisler karşısında, özellikle bu elemli zaman geçtikten sonra, derin bir ölüm sessizliğinin

seçilmesi, insanlığın zorunlu bir ihtiyacı hâline gelmiştir. Zaten öyle dakikalarda yaşanılan duygu yoğunluğunu, alışılmış anlatım şekilleriyle ifade edilebilecek bir kalıba sokmaya da genellikle imkân bulunmaz. Fransa'nın yılmak bilmez simalarından Gambeta'nın, Alsas Loren'i kastederek yetmiş hezimetten sonra "daima bu vakayı düşünmeli, fakat hiçbir zaman ondan bahsetmemeli" diye ifade ettiği bu sosyal kural, matematikten başka, bilimde erişilebilecek gerçek bir mertebeye yaklaşmış sayılabilir. Fakat bu zorunlu kuralın uygulanabilmesi için, üzeri sessiz ve hareketsiz bir mezar ile örtülmek istenilen bu acı olayın tamir edilemez bir hâl almış olması temel gerekliliktir. Yoksa açık bir anlaşma, akla dayanan tanıklıklar dizisi, art arda gelen mantıklı delillerle kararsız hislerin tozlarıyla paslanmış gibi görünen, içinden çıkılmaz bir anlaşmazlığı parlatarak ilişkilere ve diyaloğa eski tazeliğini ve güzelliğini vermek mümkünken, bu düz yolu bırakıp öfke ve kinin birikmesinden başka bir şeye yaramayacak olan sessizlik ve intikamın engebeli yolu tutulacak olursa tabi ki amacımızdan uzaklaşmış oluruz. Kürtlerle Ermeni vatandaşlar arasında kardeşliği kuvvetlendirmekten, var olan yapıyı sağlamlaştırmaktan bahsedildikçe hatırıma -bilmem neden- daima o zamanlardan beri üzerinde anlaşmazlık olan bir mesele olarak kalmış, her iki tarafça senelerden beri şikâyet sebebi olmuş arazi meselesi gelir. Bu işin halledilmesi için maddi ve doğal çıkarlara dayanan bir uzlaşma meydana getirilmezse, bu iki unsurun birbirinin elini sıktıkça, daima önlerindeki eski anlaşmazlık çukuruna istemeyerek bakmalarından ve böylece bu ölü meselenin ruhsuz cesedinden, anlaşmazlığının zehrinden her iki tarafın manevi bir gıda bulmasından endişe ederim. Her iki unsur için de temenni edeceğim şey, eski zaman büyücülerinin üreme için bazı insan şekillerini ve resimlerini ateşe atıp etrafında dans ederek dönmeleri ve şatafatlı bir şenlik yapmaları gibi, şimdi de bu eskimiş meselenin ebediyen gizli bir kuyuya atılan cesedinin resmi etrafında sevinçli bir ayin yapılmasıdır. Ben bunu istikbalin sisli görünen uzak ufuklarına ait bir temenni değil, pek yakın bir zamanın, yarının, belki de bugünün kucaklanmasını sağlayacak bir şey olarak kabul ediyorum. Tabi ki böyle kısacık bir makale ile bütün ayrıntıları hakkında açık ve kapsayıcı bir fikre sahip olamayacağım geniş bir sosyal meselenin hatalarını uzun uzadıya anlatamam. Zaten uzlaşmayı gösterebilmek için de bu derece inceden inceye araştırmalara ihtiyaç yoktur.

Mülkiyet hakkında mevcut hukuk kuralları, bilimsel idare ve felsefi düzen bu idealimizin kefilleri sayılabilir. Doğru ve adil mahkemelerin, her türlü dava ve anlaşmazlıkları ayrı ayrı, yetkin deliller ve tanıklarla çözmesi, bugün ve gelecekte huzurun kefili olabilecek en kati bir tedbir olarak kabul etmek zaruridir. Asırların acı tecrübeleri neticesinde bütün insanlığın, keyfi uygulamalara karşı kabul etmek zorunda kaldıkları bu şifalı ilaca [mahkemelere] müracaat olunmaması gelecekte karşımıza kara leke olarak çıkacaktır. O zaman idare-

ten bulunacak her türlü çare, bir kısım davacıların içini kan ağlatacak ve en acısı da onları "ne yapalım, görüşlerimiz doğruluğa dayanmıyormuş, bu hüküm karşısında vicdanen boyun eğmeye mecburum" diyerek bu şekilde ufak bir teselli bulmaktan da mahrum edecektir. Mahrum edilen kitlenin bütün hareketleri ve amacı, idareten kabul edilen tedbirleri bozmak için, bu kararları kabul edecek olan mevcut hükümeti art arda darbelerle sürekli rahatsız ederek vazgeçmeye zorlamak ve kendisinin yerine geçecek kuvveti de isyan tehdidi altında titreterek geçmiş hükümleri yine idareten feshedip ortadan kaldırmaya yönelik olacaktır. Bu şekilde, kesin bir çözümün vereceği zihin rahatlığı mümkün değil gerçekleşemeyecektir. Aklın düzeyine kadar yükselecek olan bu fırtına ve ihtiraslarda görülecek en yakıcı nokta, fırsat kollayan sefillerin, bu karmaşık durumdan istifade ederek kargaşa ihtimali olan unsurları cesaretlendirmeleri ve [onları] "hakkınız olmasa mahkemeye gitmekten korkup çekinmekte bir sebep var mıdır?" gibi aldatıcı laflarla tahrik etmeleridir. İtiraf olunmalıdır ki böyle bir ifade tarzının yoldan çıkarıcı açıklık ve parlaklığı, değil basit ve ortalama düşüncelere sahip olması beklenen avam halkı, hukukun bütün inceliklerine aşina olan yüksek fikirleri dahi bir dakika endişe ve tereddüde düşürebilir. Bütün idari tedbirlere ve güvenliğe rağmen daha sonra yeniden ortaya çıkması mutlak böyle uyuşmaz bir çare bulmaktansa, her iki taraf da hukuk mahkemelerinin özel ihtirasların etkisinden uzak, yerleşik ve tarafsız mevcut kanunları uygulamasını ve bu şekilde her türlü şaibeli maksat ve kuvveti hükümsüz bırakmasını beklemelidir. Daha makul bir uzlaşma yolu bulmak mümkün değildir zannındayız.

Hüseyin Şükri

Kürtlüğün Kahramanlık Hikâyelerinden İki Cesur Sima

Alın yazısı felaketlerle yüklü İslam ve Osmanlının sarsılmasının ve sıkıntısının özeti olan Batı Ordusunun enkazından geriye kalanlar, İstanbul'a dönerken biz Kürtlere de iki uğurlu ve şehit ruhun kahramanlık hikâyesini naklediyordu.

Harputlu Kürt Muharrem ve Eleşkirtli Kürt Behlül!

Kürtlüğün şanlı kahramanlık kasidesinde en güzel beyit olmak şerefini kazanan bu kahramanlığın iki mısra-i bercestesi, mektepten yeni çıkmış teğmenlerdi. Yanya taraflarından Lüşne'nin -ahalisi tamamen Hıristiyan- Yeniköy köyünde bulunuyorlardı.

Namus borcu bildikleri askerlik ve Osmanlılık vazifesini hakkıyla yerine getirebilmiş olmaktan doğan fedakârlık ve kahramanlık hissiyle kendilerinden kat be kat üstün bir düşman kuvvetine

saatlerce karşı durmuş ve canlarını feda edercesine kanlı bir savaşa girişmişlerdi.

Zafer ve ölümden başka beklentileri olmayan bu iki kahraman, bütün bu azim ve kararlılığa rağmen, başarıdan ümit kesilince düşman dininin esaret alçaklığına düşerek yaşamaktansa şerefle ölmeyi seçmişlerdir. Bunun üzerine yalnız doksan kişiden ibaret olan maiyetlerindeki kişileri de cesaretlendirerek bu azim ve fedakârlığa ortak etmiş, köyden çıkarak düşmanın o büyük ve üstün kuvvetine aslanlar gibi hücum etmişlerdir.

Fakat ne yazık ki iç ve dış iki amansız düşmanın arasında sıkışmış kalmış bu vatan yavruları için kurtuluş hayaldi. Ölüm ve yok oluş ise muhakkak ve gerçekleşmesi yakındı.

Çünkü onlar, karşılarındaki tek ve gözle görülen bir düşmanın can alıcı kurşununa maruz kalmaktan ziyade toprak kardeşi dediğimiz ve bin üç yüz küsur seneden beri her türlü maddi ve manevi varlıklarına, hislerine ve kutsal değerlerine hürmet etmekle gösterdiğimiz gaflet ve israfın kurbanı olmuştur. Onlar, hain bir kitlenin, alçak ve hilekâr bir iç düşmanın haksızlık ve ihanet sağanaklarına tutulmuşlardı. Köyden atılan bu hainlik ve alçaklık kurşunlarından üçü Muharrem'e ve diğer birçokları da arkadaşlarına değmişti.

Muharrem, bu kahraman Osmanlı Kürt yavrusu, ölürken diyordu ki: "Ben mesut değilim, talihsizim. Çünkü hücumda bile arkadan vuruluyorum. Hain ve alçak vatandaş kurşunlarıyla ölüyorum. Dinim ve dinimin namusu haberdar olsun. İntikam!"

İşte yüksek yaratılışlı kahraman bir şehidin son kederli bağırışları… Son kutsal isteği! Bu, bize yüce ve kıymetli bir uyanış kamçısı, kuvvetli ve sağlam bir öfke ve intikam esası olmalıdır.

Evet, bir milletin kutsal mazisi istediği kadar uğursuzluklarla paslanmış olsun, elverir ki ibret almaya yarayan ve intikamcı bir millî coşku ortaya çıkmış olsun. Eğer felaketlerle ve kederlerle dolu mazinin paslı ve kederli sahasından intikam ve ibret topluyorsak geleceğe hâkim ve sahip olmakta ümitli olabiliriz. Yok, eğer yine nasibimiz gaflet, daima gaflet ve uyuşukluk, yersiz lütuf ve merhamette israf ise yazık bize!

***

Şimdi Osmanlı Kürtlüğünün yükselmek isteyen ruhunda şan ve hürmetle dolu bir mezara sahip olan bu din ve vatan fedakârı kutlu şehitlerin yakınlarına sabır ve tahammülü tavsiye etmeye gerek görmeyiz. Şan ve şerefleriyle ölenlere ağlamamak, aksine onların o ölümüyle iftihar etmek Kürtlüğün en onurlu kahramanlık geleneğidir. Yalnız şunu deriz:

Siz, ey bu muhterem şehitlerin ana, baba ve kardeşleri! Emin olunuz ki Kürtlüğün kanı ve kardeşi olan bu iki cesur simanın, hayal ve hatırasının mezarı Kürtlüğün kederli sinesidir. Kürtlüğün azim ve gençliği yaşadıkça onların maneviyatı yaşayacaktır. Yalnız şimdilik bize düşen uykudan uyanmaktır. İbret ve intikamdır!

Kadıköy
Ebû Rewşen

Gençliğe Hürmet

Bir aile içinde nasıl ki büyüğün küçüğe şefkati ve küçüğün büyüğe hürmeti ve itaati vaciptir ve bu kurala uymak o ailenin düzen ve mutluluğunun delilidir, bir millet de aynen böyledir. Mutluluğu ve kurtuluşu bu esasa ve bu kanuna riayet etmesine bağlıdır.

Hâlbuki biz, maalesef bu toplumsal kanuna uymaktan biraz uzak düştük ve onun için bu elim akıbet ve zararlara uğradık.

Büyüklere hürmet, Kürtlüğün asli bir geleneğidir.

Rahatlıkla söyleyebilir ve iddia ederim ki; bizde şimdiye kadar bu geleneğe riayet etmeyen bir genç yoktur. Gerektiği zaman bunu ispat etmek için deliller ve şahitler göstermek kolaydır.

Kalıyor, büyüklerin küçüklere şefkati, ilgisi, meşru emellerine hürmeti ve onlara yol göstermesi…

Bugün Kürt gençleri bundan da emindir ve bu yoldaki itimatları sağlamdır. Çünkü onlar bu itimadın verdiği kuvvetle ortaya atılmıştır.

Kürtlüklerini -düşkün ve hasta Kürtlüklerini- kurtarmaya ve yaşatmaya azmetmiş ve söz vermiş, Kürdistan'ın irfan ve anlayış sahibi evlatları [2] ليطمئن قلبي kaidesine uyuyor. Daima yüce ve kutsal saydıkları, gayret ve himmet sahibi saygıdeğer büyüklerinden, kendileri için şefkat ve merhamet istemiyorlar. Çok fazla olduğuna emin oldukları bu şefkatten yalnız azim ve teşebbüslerine, bebeklik aşamasındaki hayallerine bir sütanalık beşiği ve gelişip büyüyecek bir kucak diliyorlar. Kuvvet ve kudretlerini arttırmakla, onları fedakârlıklarının sonundan ümitli kılacak güven ve emniyet istiyorlar.

Zira Şarkın en salgın hastalığıdır, "küçük" - manen ne kadar büyük olsa da- yine daima değersiz ve acizdir. Bizde -Şarkta- en acı yakınma ve şikâyet "Çoluk çocuk eline kaldık!" feryadıdır. Hatta bu feryadı beş seneden beri çok dinledik ve zararlarını da fazlasıyla gördük. Fakat bu, benim vazifemin dışında olduğu için bu anlaşılması zor

[2] *Kurân*'da Bakara suresinin 260. ayetinden bir parça. Anlamı "kalbimin ikna olması için"dir.

durumu incelemeye girişmeyeceğim. Yalnız şunu diyeceğim, bizi bu zararlara düşüren gençliğin mevcudiyetimize el koyması da muhtemeldir. Çünkü tecrübesizlik neticesiyle bazı hatalar meydana gelebilir. Lakin bu, tecrübesiz eller bir mevcudu, bir "varı" kavrarsa mümkündür. Yok, eğer bu el ve eller "yoktan" bir "mevcut" ve "hiçten" bir "var" yapmak gayretinde bulunuyorsa bu teşebbüsün uğursuz sonuçlarının bile ne zararı olabilir? İşte bugünkü Kürt gençliği, Kürdistan'ın bu fedakâr evlatları, yok ve hiç olan Kürtlüğü, Kürdistan'ı, bir mevcut, bir var hâline getirirse tabi ki bu, bütün Kürtlüğe bir kâr, şeref ve saadettir. Aksi takdirde ise zarar nerededir? Zaten "hiç" olan bu "yok" yine, daima hiçliğinde kalmış olacaktır.

Bu noktadan hareketle, bence yaşamaya ve yaşatmaya azmetmiş bu gençliğin, civanmert ve millet sevdalısı hareketlerine yardımcı olmak, büyük küçük her Kürde, Kürt olarak yaşamak isteyene, Kürtlüğün ebediyetiyle alâkalı bulunanlara bir onur vazifesidir. Aksi durumda ise maddi ve manevi sorumluluğun kime ait olacağını açıklamaya lüzum yoktur.

Ben bu fikir ve bu inançtayım, yok eğer yine aldanmakta devam edip de geleceğe kayıtsız kalarak gafletimizde durursak, gururumuzda uyursak, yazık Kürtlüğe, yazık bize, çocuklarımıza, torunlarımıza…

Kürtlerde Kadın Meselesi

M. Bedirhan

Bu sıralar bütün Batıyı, biraz da Doğuyu, yazı dünyasını ve toplumbilimcileri, özetle herkesi tam anlamıyla meşgul eden önemli bir mesele vardır: "Kadın meselesi". Hatta çağımıza "kadın asrı" diyen düşünürler de vardır. Kuzey Avrupa ve Amerika'da kadın dünyası, ilerleme sahnesinde çok büyük ve memnuniyet verici adımlar atıyor, bütün üniversite ve okulların yarısını oluşturuyor, ev dışındaki yaşamda da erkeklerle rekabet ediyor ve daha fazla yükselmek için mücadeleye devam ediyor. Batı ve Orta Avrupa ile Amerika'nın kadınları da kuzeyli kız kardeşlerini taklit ve takip

ediyor. Yaşama hakkını ve geleceklerini, siyasi ve toplumsal haklarını elde etmek için uğraşıyorlar, didiniyorlar. Batının ve kuzeyin bu başarılı ve parlak kadın hareketi, nihayet Doğu'yu ve Asya'yı da etkilemiştir. Japonya kadınları, meşru haklarını elde etmek için çalışıyor ve başarılı da oluyorlar. Son zamanlarda Osmanlı dünyasında da bu yönde, zayıf da olsa bir hareket görülüyor. Bu hareketler ve uğraşılar başarıyla devam etsin, biz konumuza gelelim: Konumuz Kürtlerde kadın meselesidir. Konu hem önemli hem de çetindir. Ciddi araştırmaya ve tartışmaya muhtaçtır. Zaten biz de meseleyi kesin kurallarla çözme cüretinde bulunacak değiliz. Amacımız, herkes gibi Kürtler için de hayati bir mesele olan kadın, dolayısıyla aile meselesine temas ederek, gençlerin görüşüne sunmaktır.

Zannederiz ki hemen bütün Osmanlı âleminde "kadın"ın maddi ve manevi durumunun içler acısı olduğunu söylemeye gerek yoktur. Erkeklerimiz baştanbaşa koyu bir cehalet içerisindedirler. Kadınlarımız ise erkeklerimizin bu cahilce gururuna kurban olmuş, hem cahil hem de zavallılardır. Kadının yeri ve önemi anlaşılmadı. Böylece aileler sağlam birer temel olacaklarına, bütün kişisel ve toplumsal ahlaksızlıkların ve sarsıntıların kaynağı oldular. Kürt ailesi de doğal olarak bu hastalıktan etkilenmiş ve zarar görmüştür. Herkes gibi o da bu hastalığın tedavisine şiddetle muhtaçtır.

Hâlihazırda Kürtlerde kadının gerek ailedeki ve gerekse ev dışı yaşamdaki durumu ile ilgili bazı görüşler vardır ki, kadın ve aile hastalığını daha çabuk ve daha kolay bir şekilde halletmeye yardımcı olacaktır. Harf meselesinde olduğu gibi, kadın meselesinin ıslahında da Kürtler özel bir kolaylıkla karşılaşacaklardır. Şimdi izah edelim: Kürdistan'da, asli karakterini kaybetmiş şehir merkezlerini saymazsak, çoğunlukta; köylü hayatında kadının yeri bütün ilkelliğiyle beraber, memnuniyet vericidir. Kürtler arasında kadın çok muhterem olarak kabul edilir. Kadın adeta taraf-sız ve masum sayılır. Herkes kadına hürmet etmeyi görev sayar. Karşıt olan köyler ve aşiretler birbirleriyle günlerce düşmanlık edip çatışırken, birbirlerine vızır vızır kurşun yağdırırken, kadınlar çatışma alanlarında serbestçe gezerler. İki tarafın zorunlu ilişkilerini temin ederler. Karşı tarafın kadınlarına saldırmayı kimse aklına getirmez. Bir aşiretin diğer aşiretten zorla kız kaçırması, çok büyük bir kin ve düşmanlık meydana getirir. İntikam senelerce devam eder. Denebilir ki köyler ve aşiretler arasındaki düşmanlık ve anlaşmazlıkların çoğunun sebebi kız kaçırma meselesidir.

Köyün her hangi bir kadınına ufak bir saldırı olursa, bütün köy halkı harekete geçer ve tek bir kadının dokunulmazlık hakkı için mücadele eder. Erkeklerin geçmekten korktukları ıssız yerlerden

ve hırsızların saklandığı mahallerden kadınlar yalnız başlarına, korkusuzca geçerler. Bunlar gösteriyor ki Kürt toplumunda hüküm süren bütün cehalete rağmen kadınlar, hatırı sayılır bir saygı görmektedir. Kürt köylerinde ve kasabalarında tesettür de nispeten makul bir seviyededir. Dinin ve mantığın emrettiği tesettürden fazla bir şey yoktur. Kürt kadınları hiç bir zaman kalın ve yorucu çuvallar içerisinde mahpus değillerdir. Serbestçe gezerler, dolaşırlar. Saldırıdan korkmazlar. Zaten tecavüzün ihtimali de yoktur. Ev dışındaki hayatta da Kürt kadının yeri değişir. Kürdistan'da işlerin yarısını kadınlar yapar. Kadın evdeki göreviyle beraber, tarlada ve bahçede eşiyle beraber durmaksızın çalışır, en zor işleri yapar. Kürt kadını buğdayını, odununu satmak için saatler süren mesafeleri yalnız ve yaya olarak kat eder. Şehre gelir, serbestçe pazarlık eder, malını satar, işlerini düzenler ve yine temiz ve serbest bir şekilde köyüne döner. Demek ki Kürt ailesinde kadın ev dışı yaşamda erkeğe yakın bir seviyede çalışıyor. Ruhları, cin ve peri efsanelerinin ve akla sığmaz hurafelerin etkisi altında bulunan kadınların hâliyle köylü Kürt kadınlarının hâli hiç karşılaştırılamaz. Kadınlarımızın âdeta bir ayırıcı özelliği olan korkaklık ve gereğinden fazla telâş Kürt kadınında nispeten pek azdır. Kürt kadını gerçekte cahildir, bilgisizdir fakat güçlü bir karaktere sahiptir.

İşte bu açıkladığımız esaslar ve görüşler çok kıymetlidir. Bu adetler, bu anlayışlar kolaylıkla çağdaşlaştırılabilir. Bir kısım esaslar hazırlanmış demektir, eksik olan çağa uygun terbiye ve ilimdir. Kürt kadınlarına bunlar da verilirse, yani güçlü karakterleri makul bir eğitim ve bilimle süslenirse, Kürt toplumunda kadın meselesinin çözümü bir hayli kolaylaşır. Kürtlerde aile teşkilatının, evlenme tarzının, kadının erkeğe nazaran durumunun birçok yönü kötü ve müzmindir, ıslaha şiddetle muhtaçtır. Yukarıda gösterdiğimiz esaslar hastalığın tedavisini kolaylaştıracak ve çabuklaştıracaktır. Kürt anlayışını ve asli karakterini kaybetmiş şehir kadınlarının ıslahı, daha fazla uğraşmak ve çalışmak ile mümkün olabilecektir.

Kürt gençleri, kadın ve aile meselesinin hayati bir mesele olduğunu anlamalıdır. Her şeyden önce Kürt kadınını yükseltmenin çarelerine bakmalıdır. Toplumlara gıda kadar akıl ve anlayış sahibi annelerin gerekli olduğunu bilmelidir: "Bir milletin kadınları, ilerleme derecesinin ölçütüdür".

[Kürt gençleri] milletlerin ve insanların ilerleme derecelerinin daima kadınlarının seviyesiyle doğru orantılı olduğu ilkesini her zaman, her dakika göz önünde bulundurmalıdır.

Ergani Madenli
Y. C.

Edebiyatımız ve Edebiyatçılarımızdan Bir Rica

Rüştünü bence henüz ispat edemeyen çağdaş Avrupa medeniyetinin süratli bir seyirle, coşkun bir sel gibi muhitinden dışarıya doğru tesadüf ettiği her şeyi yutarak akmakta olduğunu herkes biliyor. Bu muhitin dışında kalan tüm insan topluluklarının kendilerini bu akıma kaptırmayıp mevcudiyetlerini koruyup kollaması zorunludur. Ancak bunu başarmak için hücumda bulunacak kuvvetlere ve direnecek silahlara sahip olmak gerekir.

Bugün tam anlamıyla yaşamak için kullanılacak silah, top ve tüfekten ziyade ilim ve sanattır. Sadece bu silahlarla donanmış olanlar, bazen bize tüm hayat şartlarıyla yaşamıyormuş gibi gözüküyorsa da gerçekte onların karşılaştırıldıklarına oranla daha iyi bir hayat yaşadıklarına, bütün akışlara, kuvvetlere direnme özelliğine sahip olduklarına Doğu'da ve Batı'da şahit oluyoruz.

İşte bu apaçık hakikatler çok az aydın tarafından biliniyorsa da bununla [Çağdaş Avrupa medeniyetinin] yutma gücüne, elektrik çarpmalarına karşı gelinemeyeceği şüphesizdir. Herkesin, toplumun tüm katmanlarının bu gerçeklerden hissesini alması, haberdar olması gerekir. Ama bu kadar insanın bu konuda nereden bilgisi olsun? Ne yazık ki olamıyor zaten! Çünkü halkın bildiği, güvendiği kişilerin söyledikleridir. Ona göre gerçek, hakikat budur. Hem bilgisi olsa bile ne yapmaya ne de ne yapacağına karar vermeye gücü yetmez. Bunu yapacak ve sebeplerine sarılacak olanlar âlimler, vaizler, müderrisler, edip ve şairler, durumun farkında olan kişiler ve eğitimlerinden sonra memleketlerine dönecek olan aydın gençlerdir. Bunlardan edip ve şairler dışındakilerin ilim, bilim, eğitim ve direnme gücünün gerektirdiği her şey için yayıncılık ve propaganda faaliyetlerinde bulunduğu ve bulunmak üzere olduğu inceleme ve araştırmalarım neticesinde anlaşıldı. Zaten Kürt gençliği bunun için ahdetti ve işe başladı.

Aciz yazarın, yazısının konusunu ve başlığını edip ve şairlere ayırmasının sebebi de budur. Aflarına sığınarak kendilerine bazı açıklamalarda bulunacaktır. Şöyle ki:

Kürt edebiyat ve şiiri incelenirse görülecektir ki o, sanatın amacını açıklayan kuramlardan "sanat için sanat" görüşünün esaslarını yanlış olarak takip etmiş; edebiyat sanatında birbirine saldırmakla, şah, vezir ve mirleri överek bahşiş almakla, cariye ve hurilerin güzellikleri anlatmakla uğraşmış; kavminin, muhitinin faydasını ve ikazını düşünmemiştir. Bu her milletin, her kavmin edebiyat tarihlerinde görülen genel bir durumdur. Bunun sebebi büyük bir ihtimalle karşıt bir ede-

biyat görüşüne gerek duymamaları yahut başka türlüsünü düşünememeleridir.

Fakat bir asır yahut daha inelim, yarım asır zamandan beri ya bu gerekliliğin bütün şiddetiyle kendini göstermesi veya hiç olmazsa hayatın değişimi ve bunun gerektirdiği direniş sebeplerinin ortaya çıkması için yine edebiyat mecrasının değişmesi gerekirdi. Yani sanatın amacını açıklayan kuramlardan ikincisi uygulanmaya başlanmalıydı: "Toplum için sanat". Bu amaçla yazılacak ve söylenecek edebî parçalarla, şiirlerle ve divanlarla halkı uykusundan uyandırmalı, gafletini ikaz etmeli, kendisi için faydalı olanı göstermeli, yaşamak istiyorsa her türlü eşkıyalığı terk edip tarım ve çiftçiliğe yönelmesini teşvik etmeli ve bu suretle onu uzmanlaştırmalıydı. Eski edebiyatın aksine, konu şahıs değil toplum olmalıydı. Bu suretle elde edilecek kazanç büyük ve geniş olur, şimdiki üzüntü verici hâl ortaya çıkmaz ve Kürtlük gerçek bir uzuvları olurdu. Çünkü edebiyat kadar ince ve ruha nüfuz eden başka bir belagat kuvveti yoktur.

Bununla beraber yoğun bir karanlığın içinde aydınlık bir nokta gibi olan bazı yüce şairler, bu gerçeği anlamışlar ve bu izi takip etmişler. Çeyrek asır evvel Süleymaniye'de dünyaya gelen Hacı Kadir-i Koyî[3] hazretleri ve onun gibi nadir başka kişiler bulunabilir. Lakin bir çiçekle bahar gelmez dedikleri ne kadar doğruymuş. İki üç kişinin telkin ve gayretiyle bir şey olmaz, belki de bu çaba bir iz de bırakmaz. Bu nedenle şimdiki edip ve şairlerimizden şöyle bir ricada bulunacağım: Kavimlerinin hâlini, Müslümanların çöküşünü, günden güne [nasıl] felaketle karşılaştıklarını göz önünde bulundursunlar. Zamanımızın gerektirdiklerinin icrasını konu edinerek [okurlarına] seslensinler ve bütün gayeleri bu olsun. Bu anlayışın yaptığı tesirler, bıraktığı izler yeni teşekkül etmiş devletlerin, milletlerin tarihine bakarak anlaşılır.

İşte Almanya, İtalya, daha yenisi işte Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan, daha da yenisi işte Japonya! Bunun en açık örneği bizim son savaşımız[4]. Düşmanlarımıza bu harbi kazandıran, zaferleştiren edipleridir, şairleridir. Sizlere sesleniyorum, bizim edip ve şairlerimiz! Çünkü sizden ziyade gençliğe yardımı dokunacak kimse yok. Haydi kalem başına, sonra da halkın karşısına. Ta ki sizler ruha, gençler [de] beyne nüfuz etsin.

Baban Abdülaziz

[3] Hacı Kadir-i Koyî: 19. yüzyılda yaşamış Kürt şairi.

[4] 1912-1913 yılları arasında devam eden Balkan Savaşları kastediliyor.

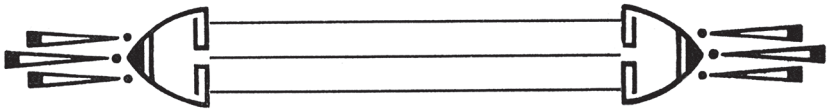

Yükselmek İçin Himmet Lazımdır

Rojî Kurd'ü Alan Seçkin Zatlara

Biraz anlayışı ve aklı olan herkes için şüpheden bağımsız bir şekilde bilinmesi gerekir ki Kürtlük, bugünkü "yirminci yüzyıl canlı kitlesi" içinde ölü bir organ değilse de, felçli veya hastalıklıdır. Bu felç ve hastalığın üstüne kimsesizlik ve sahipsizlik de eklenince Kürt'ün geçirdiği her gün onu yok olmaya yaklaştırıyor. Bu durumun sonucu o kadar belli ve açıktır ki onu görmemek ve anlamamak için ancak kör veya divane olmalıdır. Biz bu hususta fazla söz söylemekten sakınarak, Kürtlerin, özellikle Kürtleri yönetmeyi geleneksel ve tarihi bir hak olarak gören Kürt büyüklerinin bu nokta üzerinde, akıl ve insaf ile derinlemesine düşünmelerini rica ederiz.

Kürtlük artık bu gafletle, cehaletle, bölünmüşlükle ve tembellikle yaşayamaz. Biraz da uyanmak, faaliyette bulunmak, bilimi sevmek ve cahillikten nefret etmek lazımdır. Üç beş gencin el ele vererek ilerlemesi bir fayda sağlamaz. Asıl millî kitle geride kalır. Bu kitleyi yürütecek ve ona ilerlemenin önemini anlatacak olan, toplum içerisindeki gençlerden ziyade -bugünkü toplumsal durumumuza göre- nüfuzlu kimseler ve büyüklerdir.

Gençler olsa olsa böyle *Rojî Kurd* gibi Hêvî gibi araçlar hazırlayabilirler. Bu araçların sürekliliği ve başarısı Kürt toplumundan ve daha ziyade Kürtlük üst tabakasından gelecek yardıma bağlıdır. Kısaca söyleyelim ki bugün Kürtlüğün aydınlanmasına olmazsa bile, ikazına bütün gücüyle çalışan *Rojî Kurd* -her ne kadar yeterli değilse de şimdiye kadar ve şimdi de bu yolda başka bir Kürt dergisi olmadığına göre- ona yardımın her Kürt için millî bir farz olduğu kanaatindeyiz.

Biz de itiraf ederiz ki *Rojî Kurd*, Kürt'ün öğrenmeye susamışlığını dindirmeye kâfi değildir. Hatta içeriği itibariyle pek yetersiz ve yüce maksadını gerçekleştirmede pek güçsüz bir dergidir. Lakin her şeyi var olan durumuyla değerlendirmek ve bir gelecek tasavvur etmemek, dünyada bir gelişim kanunu olduğunu kabul etmemek, yani ümitten, emelden ve bundan dolayı teşebbüs ve çalışmaktan mahrum yaşamak milletler için en kahredici ve can alıcı dertlerdir.

Rojî Kurd gördüğü rağbet ve yardım nispetinde her bakımdan gelişeceğinden

emindir ve kendine güveni pek sağlam ve doğaldır. Bu olgunlaşma da her şeyden evvel, -yine sözü uzatmayalım- bulabileceğimiz abonelerine bağlıdır. *Rojî Kurd* bütün Kürtlüğündür. Her Kürt'ün yardım etmesi millî bir vazifedir. Bu kanaat gereğince *Rojî Kurd* ilk yayımlandığında birçok yer ve kişiye, birçok nüsha gönderdik. Hakikaten Kürdistan'ın özel konumu dikkate alınırsa pek de acele etmeye gerek görülmez.

Fakat bu izahlar ile durum ve zamanın önemini hatırlatmak istiyoruz. Sonuç olarak -teşebbüslerimizi ve tasavvurlarımızı ertelememek ve bir an evvel yürürlüğe koymak için- *Rojî Kurd*'ü alan seçkin zatlardan abonelik bedellerini çok fazla gecikmeden göndermelerini rica ederiz.

Müdüriyet

İşhâd[5]

Düşünce özgürlüğüne hizmet eden, sosyal, edebî ve iktisadi haftalık dergidir. Sahibi Doktor Abdullah Cevdet Beydir. Memleketimizde en iyi ve en faydalı dergidir. Okuyucularımıza ve dostlarımıza tüm içtenliğimizle tavsiye ederiz. Her perşembe günü iki sütun üzerine yirmi dört sayfa ve daima resimli olarak çıkan *İşhâd*'ın senelik abone bedeli yarım Osmanlı lirası, altı aylığı otuz kuruştur. Nüshası elli paradır. Adres: İstanbul'da İşhâd İdarehanesi.

Teşekkür

Yayınımızı tebrik ve devamımızı temenni eden Kerkük'te yayımlanan dostumuz *Havâdis*'e[6] teşekkürlerimizi takdim eyleriz.

Özel Rica

Abone bedelini göndermeyen kişilerin, başarılı olmamız ve yayınımıza devam edebilmemiz için ücretlerini bir an evvel gönderme lütfunda bulunmalarını rica ederiz.

---

[5] *İşhâd*, Dr. Abdullah Cevdet'in (ö. 1932)1904'de kurup kesintili de olsa 1932'ye kadar neşrettiği *İctihâd* dergisinin kapatılması üzerine farklı isimle yayımlanmış hâlidir. *İctihâd*, yayımlandığı dönemde kapatılma kararlarına karşılık hukuken yayıma devam etmek için çok defa ilk adını hatırlatan *Cehd, İşhâd*, *İştihâd* ve *Âlem* gibi isimleri kullanmıştır. Bkz. Nazım H. Polat, "İctihâd", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* c. 21, s. 448.

[6] *Havâdis*, 1327 (1911), Kerkük, şimdilik haftada bir def'a intişâr ider her şeyden bâhis İslâm gazetesidir. Bu gazetenin 102. sayısının 3. sayfasında "Kürd Kardaşlarımıza" başlıklı bir yazı yer almaktadır. Gazetenin 102 ve 108. sayıları için bkz. Hakkı Tarık Us Kütüphanesi, no: 1438.

İçindekiler

Kürt Milliyeti-Lütfü Fikri
Arazi Meselesi-Hüseyin Şükrü
Kürtlüğün Kahramanlık Hikâyelerinden- Ebû Rewşen
Gençliğe Hürmet-M. Bedirhan
Kürtlerde Kadın Meselesi- Y. C
Edebiyatımız ve Edebiyatçılarımızdan Bir Rica-Baban Abdülaziz
Yükselmek İçün Himmet Lazım-Müdüriyet

Naverok

Şi'r-Silêmanî Zîwer
Esl û Nesl[ê] Kurd-Kurdî
Hilatinî Rojî Iqbal-Silêmanî 'Ebdulkerîm
Le Tarîkî Bo Ronakî-Benî Ardelanî Ehmed Muhsin
Ji Mezin[ên] "Kurdan" ra-M. X
Gilî û Gazin-M. X
Bextreşî û Mehrûmîyan Kurdan-M. X
Te'lîm û Terbiye- Ẍ. Serîzer
Menqibek Ji Mêraniya Kurmancitîye Du Kurmancê[n] Mêreşêr-Babê Rewşo
Çîrok-Babê Rewşo
Berê û Niha-Ekrem

Abone: Her yer için seneliği on yedi altı aylığı dokuz kuruştur.

Salê hevdeh qirûş e
Şeş meha bi neh qirûş e

Nüshası: 40 para

Dağıtım Yeri:

Kürt Hêvî Talebe Cemiyeti Merkeziyle Şafak Kütüphanesidir.

Rojî Kurd İdarehanesi

Babıâli caddesinde Resimli Kitap İdarehanesi üstündeki dairedir. Dergiye ait bütün haberleşme ve başvuru ilgili idarehaneye yapılmalıdır.

Özel Uyarı

"Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti" Meserret Oteli karşısındaki daireden, Babıâli caddesinde, Resimli Kitap İdarehanesi üstündeki özel daireye taşınmıştır.

NAVEROKA LI GORÎ ORJÎNALA KOVARÊ
DERGİNİN ORJNALİNE GÖRE İÇİNDEKİLER

Rojî Kurd, Jimar/Aded-1
(14 Receb 1331/6 Haziran 1329/19 Haziran 1913)

Türkçe Bölümü

Gâye, Meslek, *Rojî Kurd*, s. 2-3.
Bir Hitâb, Doktor ‘Abdullah Cevdet, s. 3-4.
Kürd Tâlebe Cem‘iyyeti ve Kürdlerin Makâm-ı Hilâfete Hıdmetleri, Kerküklü Necmeddîn, s. 5-6.
Derd ve Deva, H…, s. 7-8.
Garbla Şark Milliyyet Cereyânları, Harpûtlu H. B., s. 8-9.
Ahvâl-ı İctimâ‘iyyemiz, Kerküklü Necmeddîn, s. 9-10.
Kürdlerde Kâbiliyyet-i Temeddün, 28 Mayıs 329, Fahrî, s. 11-12.
Hülâsa-i Efkâr, ***, s. 12-13.
Kuvâ-yı ‘Umûmiyye-i Hükûmet, Sûret-i Zuhûru, Lüzûm-ı Tefrîk ve Muvâzeneti, Bu Husûsdaki İhtilâfât-ı Efkâr ve Bu Bâbda Olan Nazariyyât, Midhat, s. 14-17.
Hurûfumuz ve Teshîl-i Kırâ’atı, Süleymâniyeli Mes‘ûd, s. 18.

Beşa Kurdî

Tal û Şîrîn, Silêmanî ‘Ebdulkerîm, r. 19-21. [Nivîsar, Soranî]
Mindal Bo Çî Zû Fêr[î] Xwendin Nabê, Silêmanî ‘Ebdulkerîm, r. 21-23. [Nivîsar, Soranî]
Be Te’sîr[î] Muhît[î] Maddî û Ma‘newî ‘Ilm û Fen, Silêmanî ‘Ebdulkerîm, r. 23-24. [Nivîsar, Soranî]
Cotkarî, Diyarbekrî Necdet, r. 24-25. [Nivîsar, Kurmancî]
Çîrok, Fû’ad Temo, r. 25-26. [Nivîsar, Kurmancî]
Dem[a] Kalê me - Çaẍa me - Dema Tê, Ẍezal, r. 26-28. [Nivîsar, Kurmancî
Dîwan[î] Şa‘ir[ê] Şehîr Hezret[î] Nalî, r. 29-31. [Helbest, Soranî]
Xundin û Xebat, Fadil Muxlis ‘Eşîr[ê] Millî, r. 31-32. [Helbest, Kurmancî]

Rojî Kurd, Jimar/Aded-2
(14 Şa‘bân 1331/6 Temmuz 1329/19 Temmuz 1913)

Türkçe Bölümü

Kürdlük İçin Ziyâ‘-ı ‘Azîm, s. 2.
Milletinize Karşu Vazîfeniz, Bulgaristanlı Togan, s. 2-5.
Müslümanlık ve Kürdlük, Bâbânzâde İsmâ‘îl Hakkı, s. 5-7.

İttihâd Yolu, Doktor ‘Abdullah Cevdet, 7 Temmuz 1913, s. 8-10.
Hulyâ Hakîkat Oluyor, M. Sâlih Bedirhân, s. 10-11.
“Hêvî”den Ümîdimiz, Harpûtlu H. B., s. 11-12.
Hurûfumuz ve Teshîl-i Kırâ’at, M. S. Azîzî, s. 12-13.
Ta‘mîm-i Ma‘ârîf ve Islâh-ı Hurûf Cem‘iyyet-i Muhteremesi Tarafından Vârid Olmuşdur, (İmzasız), s. 13-16.
Kürd E‘âzımı Huzûrund[a]: Salâhaddîn-i Eyyûbî, M…[1], s. 17-19.
Hâdde-i Efkâr, ***, s. 19-20.

Beşa Kurdî:

Bona Kurmancinî Wendakî Mezin, r. 21. [Nivîsar, Kurmancî]
Her Min Bim û Kesî Tirî nî, Silêmanî ‘Ebdulkerîm, r. 21-22. [Nivîsar, Soranî]
‘Ibret, Silêmanî ‘Ebdulkerîm, r. 22-23. [Nivîsar, Soranî]
Hişyar bin, M. S. Azîzî, r. 23-24. [Nivîsar, Kurmancî]
Çîrok, Fûad Temo, r. 24-25. [Nivîsar, Kurmancî]
“Pîroznawe”, Modanî X, r. 25-28. [Nivîsar, Kurmancî]
(Başlıksız), Şa‘ir[î] Şehîr Merhûm Şêx Riza, r. 28. [Helbest, Soranî]
Ziman û Nezaniya Kurdan, Modanî X, r. 29-30. [Nivîsar, Kurmancî]
Xebat [û] Xundin, Diyarbekrî Fikrî Necdet, r. 31. [Nivîsar, Kurmancî]
Hewar û Fîzar[a] Mislimanî, Mehmed Akif [Ersoy], [Werger] Modanî X, r. 32. [Werger, Helbest, Kurmancî]

Rojî Kurd, Jimar/Aded-3
(11 Ramazân 1331/1 Ağustos 1329/14 Ağustos 1913)

Türkçe Bölümü:

Kürdlerin Te‘âlîsi, Bâbânzâde İsmâ‘îl Hakkı, s. 2-4.
Hayât-ı Meşâhîr: Bedirhânî Hüseyin Paşa, s. 4-6.
Kılıcdan Evvel Kalem, Sâlih Bedirhân, s. 6-10.
Kürd E‘âzamı Huzûrunda: Salahâddîn-i Eyyûbî, M…, s. 10-14.
Derdlerimiz: Nifâkımız, H…, s. 14-15.

Beşa Kurdî:

Be Firya Keyn-Mu‘awenet, Silêmanî ‘Ebdulkerîm, r. 16-17. [Nivîsar, Soranî]
Tefsîr[ê] Şerîf, Şêx Mehmed ‘Ebdullah Muftî[yê] Misir, [Werger]. M..X, r. 17-20. [Werger, Nivîsar, Kurmancî]
Ziman, M..X., r. 20-22. [Nivîsar, Kurmancî]
‘Erdê me, Diyarbekrî Fikrî Necdet, r. 22-24. [Nivîsar, Kurmancî]
Berî Şîrê Qelem, M. Salih Bedirxan, r. 24-29. [Nivîsar, Kurmancî]

[1] Bu yazının altında herhangi bir yazar ismi bulunmamaktadır, ancak bu yazının üçüncü sayıda yer alan devamında “M…” ismi yer aldığından buraya da aynı ismi yazdık.

Bextreşî û Mehrûmiya Kurdan, M..X, r. 29-31. [Nivîsar, Kurmancî]
Çîrokê Kurmanca, Kendo, r. 31. [Nivîsar, Kurmancî]
Mewlidu'n-Nebî, r. 32.[2] [Helbest, Kurmancî]

Rojî Kurd, Jimar/Aded-4
(10 *Şevvâl* 1331/30 Ağustos 1329/12 Eylül 1913)

Türkçe Bölümü

Kürd Milliyyeti, Lütfî Fikrî, s. 2-5.
Arâzî Mes'elesi, Hüseyin Şükrî, s. 5-7.
Kürdlüğün Menâkıb-ı Hamâsetinden İki Sîmâ-yı Besâlet, Ebû Rewşen, s. 7-8.
Gencliğe Hürmet, M. Bedirhân, s. 9-10.
Kürdlerde Kadın Mes'elesi, Erganî Ma'denli Y.C, s. 10-12.
Edebiyyâtımız ve Üdebâmızdan Bir Ricâ, Bâbân 'Abdül'azîz, s. 13-14.
Yükselmek içün Himmet Lâzımdır, Müdîriyyet, s. 15-16.

Beşa Kurdî

Le Silêmaniye we Hatiwe, Süleymaniyeli Zîwer, r. 17. [Helbest, Soranî]
Esl û Neslî Kurd, Kurdî, r. 18-19. [Nivîsar, Soranî]
Hilatinî Rojî İqbal, Silêmanî 'Ebdulkerîm, r. 19-21. [Nivîsar, Soranî]
*Le Tarîkî Bo Ronak***î**, Benî Ardelanî Ehmed Muhsin, r. 21-22. [Nivîsar, Soranî]
Ji Mezin[ên] "Kurdan" ra, M.X, r. 22-24. [Nivîsar, Kurmancî]
Gilî û Gazin, M.X, r. 25. [Nivîsar, Kurmancî]
Serê Vê Jimar[a] Sisiyan da "Bextreşî û Mehrûmiyan Kurdan", M.X, r. 26-27. [Nivîsar, Kurmancî]
Te'lîm û Terbiye, Ẍ. Serîzer, r. 28-29. [Werger, Nivîsar, Kurmancî]
Menqibek Ji Mêraniya Kurmancitîyê: Du Kurmancê[n] Mêreşêr, Babê Rewşo, r. 29-31. [Nivîsar, Kurmancî]
Çîrok!!.., Babê Rewşo, r. 31-32. [Nivîsar, Kurmancî]
Berê û Niha, Ekrem, r. 32. [Helbes, Kurmancî]

[2] Bu yazıda, Mele Ehmedê Bateyî'nin *Mewlûd*'ünün on iki beyitlik ilk kısmı, *Rojî Kurd*'ün birinci sayısında mektubu yayımlanan Ta'mîm-i Ma'ârîf ve Islâh-ı Hurûf Cem'iyyeti tarafından önerilen alfabe ile yazılmıştır.

مندرجات

کرد ملیتی	لطفی فکری
اراضی مسئله‌سی	حسین شکری
کردلکك مناقب حماستندن	ابوروشن
کنجلکه حرمت	م . بدرخان
کرد لرده قادین مسئله‌سی	ی . ج
ادبیاتمز وادبامزدن بررجا	بابان عبدالعزیز
یوکسلمك ایچون همت لازم	مدیریت

تیانو سر او

شعر	سلیمانی زیو
اصل ونسل کرد	کردی
هلاتنی روژی اقبال	سلیمانی عبد الکریم
له‌تاریکی بورونا کی	بنی آرده‌لانی احمد محسن
ژمزن « کردان » را	م . خ
کلی وکازن	م . خ
بخت برشی ومحرومیان کردان	م . خ
تعلیم و تربیه	غ . سری زر
منقبك ژمیرانیا کرمانجی	بابی روشو
یه دو کرمانجی میره‌شیر	
چیروك	بابی روشو
بری و نها	اکرم

آبونه ؛ هریر ایچون سنه‌لکی ۱۷ ، آلتی آیلغی ۹ غروشدر .

سالی هفت ده قردشه

شش مه به‌نه قروشه

نسخه‌سی : ٤٠ پاره

محل توزیع

کرد هی وی طلبه جمعیتی مرکزیله شفق کتبخانه‌سیدر .

روژکرد اداره خانه‌سی

باب عالی جاده‌سنده (رسملی کتاب) اداره خانه‌سی فوقنده‌کی دائره‌در . رساله‌یه عائد باالجمله مخابرات ومراجعت مذکوره اداره خانه‌یه وقوع بوللیدر .

اخطار مخصوص

(کرد طلبه هی وی جمعیتی) مسرت اوتلی قارشوسنده‌کی دائره‌دن ، باب عالی جاده‌سنده رسملی کتاب اداره خانه‌سی فوقنده‌کی دائرهٔ مخصوصه‌یه نقل ایتمشدر .

اشهاد

حریت فکریه‌یه خادم ، اجتماعی ، ادبی ، اقتصادی هفته‌لق مجموعه‌در . صاحبی دوقتور عبداه جودت بك‌در . مملکتمزده أك ایی وَاك مفید مجموعه‌در ، قارئلرمزه و دوستلرمزه کمال اخلاص ایله توصیه ایده‌رز . هرپنجشنبه کونی ۲ ستون اوزرینه و ۲٤ صحیفه ودائما مصور اوله‌رق چیقان (اشهاد) ك سنه‌لك آبونه بدلی یاریم عثمانلی لیراسی ٦ آیلغی ۳۰ غروشدر . نومروسی ۵۰ پاره‌یه‌در . آدره‌س : ایستانبولده (اشهاد) اداره خانه‌سی .

تشکر

انتشارمزی تبریك ودوامزی تمنی ایدن کرکوکده منتشر « حوادث » رفیقمزه تشکراتمزی تقدیم ایلرز .

رجای مخصوص

آبونه بدلاتنی کوندرمیان ذواتك تأمین موفقیت و دوام انتشار ایچون بدلاتلرینی برآن اول ارسال ایتمك لطفنده بولنملرینی رجا ایدرز .

ژخوه لپاشی خوه‌وه‌ژی فه‌دی کری وها او
نیچیری برمایا شیری دوخوار ؛ حتی قنج تیر
بو ... چیقالوان آلپا رووی برا کی وی هه
بتن ، بانی وان ژی کر ... هاتن حیج تشتی
مایی خوارین وشیری مه‌تبنی لوی کریدایی
بردان وچون ...

شیری پەپوك ؛ که‌تبی بلا قیدا رووی ؛
جزایی غرور و احمق یا خوه دیکشاند ...
کلك ژار وره‌بن بوبو ... حال لی‌نه مابوخوه
بلوینه .. فه‌کری ژوی‌وه مشکك ژی هلین
خوه درکه‌ت .. لبر آلی‌وی‌وه‌هات ..ژیره‌کو:

مشك — أوچی حال‌له ؟.. شیرباب ...

شیر هنده سیفل بی بی نه دکاری ده‌وی
خوه وه‌که.. بزحمت وغیره‌تك مزن‌هنده‌کاری
بیژیت :

شیر — رووی از کریدام ...

مشك — ازی ته‌وه‌کم .

ژه‌ژراست هات وبد دانی حوه وریس
کوت حتی قتیا .... شیرله‌مه‌کی دریژ تخمیم‌کو
وخو بخوه ره‌کو :

شیر — بی از کریدایی رووی‌یه ... بی
از بردایی مشکه .... لعنت لی وی عمری بیت،
وخوه بخوه کوشت ...

*
* *

دبیژه‌نژ قیصه‌کی حصه‌ك کبرتین ... بلی؛
هکه‌وه‌یه وی‌وی آن ژرووی ره‌بین اسیر ..
آن‌زمشکره خوی‌منت ... آن دا نه‌که‌وین‌وی
پاشی بانه خوش وزحف وشوار ؛ چاوا وه‌کن
بعقل وکیاستی هرخرابی‌یه ببینن ونکه‌وین ...
آن دوی‌وی دوه‌یی بچیرن .. آن‌ژولاتی
درکه‌وین .

بابی روشو

بری و نها

کرمنجایاکران پردلال‌بو؛ بری‌هزار سالان.
خورط دیوان ؛ وخبطین ناف بیدران ،
مردیوان ؛ خوئی شوف وقصرا ناوارزان ؛
ولات‌فان؛ کلك‌آفا، ناف‌بستانی دبوهری چم‌دیوان؛
میروآغا ، جوتکار تی‌جر بوبون بران ،
اف زانوبون مرفایی نابه بی‌جواتان .
سرك دیبو ، کی کوچی‌که چي بوفان ،
ژه بوفی بوبرداتانین ایرانیٔ وتورانیان .
خبت چویه زغل بونه کرمانج نها ،
بیر کرنیه « لیس الانسان الاماسعا » !
چي نما ، سرك بونه ناف عشیرا نولاکورا ؛
بونه کیرتی ؛ دست خلقی ناخون خما .
شرمه لمه ئه‌دی رازان ناف جیرانا ؛
بسیستوکی ام بسه سندین نفرکالا .
پوچوکایی دیبه، شونداچوین ژه‌کور مانجرا ،
کلی کردا ، کلی کردا بازده‌بمشی تم پیشی‌دا !

اکرم

مدیرمسئول : عبدالکریم

رسملی کتاب مطبعه‌سی

هکه اف روژی رش ژبیر کر وعبرت نه‌بر : دشمنانژی ژوی غفلتا مه فائده دیت و ام محوکرین .. کردانی و اسلامیتی ژوی ولاتی ولاتی‌مه‌یی‌عزیز هلابو ! ! . . . .

بابی روشو

چیروك !!..

رووی یك برچی درکه تبو ژه‌خوه‌ره لرزقه‌کی بکره .. لنشکه کیده هاتی وکه تبوجه رونشتنا شیره‌کی ژخوه‌راضی وپرغرور ، رووی‌مه‌یی درکه‌تی تشته‌کی ببینه وبخوه ؛ فکری اوخوه‌یی بیته خوارین .. تخمیم کر ؛ ریکه خلاصبونی کرا .. ژخیله‌یی پی وه نه‌دی ... هالدر به‌کیده زیویری شیری وژیره‌کو :

رووی — شیرباب .. من ژته هی‌وی‌یه توبچه هنری خوه لسرمه‌ره وبینی وتوحیج زرقی خدی دایی‌مه‌ژمه غصب دکی وهرمه لبن حکم وقهری دیپرچقینی ...

شیر — لدست وزندی قوتك وسازیده هیه‌کو از هسنی بکرم دیکم وه‌که‌آر ؛ ایزوه شجیع ، لبرمن نه حیوان تنی ... انسان رای جهك رقی رکه‌رینی ... تووان له‌پی منی‌وه‌که هسن دبینی .. او کی‌یه لبر بسه کنه‌وژ غضبا من نه رجفه .. اوکی‌یه‌کوژ خورتیا من ژی شجاعتا من نه تپرسه ولبرخوستنی من خوه سرهشك بکه ؟...

هکه لناووه‌ده کسه‌ك هولی هه به بلا بیت ووی جهی من ژخوره‌بیت ...

رووی — قنجه .. بلاحج پرسی‌ته‌کوتی راست بن ؛ ازباورنا کم .. حتی از بخوه نه امتحان نه‌کم وعوله ازی بیا من نه ایت ... هه‌که من عوله لخورتی ومیرانیاته‌آنی .. هنکی ازی ژته‌ره‌بیم اسیر وخلام ...

شیر — ده‌وره ؛ امتحان خوه‌ته چاوه بی‌وی بکه ...

رووی — ازی دست ولنکی نه‌کریدم ؛ هکه‌ته بن قتاند وخوه خلاص‌کر ؛ هنکی ازی بزانم توزحف میروزحف خورتی ...

شیر — [زحف ژخوه راضی] کا من کریده‌کو از بینم ...

رووی ژویدری دورکه‌ت وهسپك دی ژدووی وی‌ده پازده‌مو برین ولهف آلاندین کروه‌که وریسه‌کی وهات دست ولنکی شیری پی قنچ کرید! ... شیری مه‌یی خورت و دلال لخوه‌دا .. خبتی .. کله‌ك خبتی ... وریس نه قتاند . شونابقته هرلکوشتی وی‌ره‌چو.. لاشی وی‌بری وبرین‌کر ؛ أیش‌وألماوی زیده‌کر ... شیری‌مه‌ایدی زانی بوکی‌هرتشت بقوتی‌تی‌نابه.. خورتی ومیرانی لبر عقل‌وحیلا فائده نا که ... دست بهی وییا کر : هی وی ژوروی دی‌کر کوبیت ، دست ولنکی وی‌وه‌کیت ... رووی

سروان... اوانڑی بنوت میری بخوره مدافعه وثبات کری‌نه .. شر ها نزیکی روژکی دوام کری‌یه .. لی‌وکی دیتن کو مدافعه نه ممکنه .. چونکه دشمنی کلك زیده وژوان بقوت‌بی :. لخوه دانه‌نین بکه ویں اسیر؛ قرار دان کوهجوم بکن ؛ آن بشر فاخوه بمرن وتولکه‌یی ذلتی دانه‌نین سرنامۆسا دولت وقومی خوه .. آنی خلاص بین . . . او قرار اخوه بجه آنین ، ژکونددرکه تین وهجومه‌کی خورت لسر دشمن کرن ؛ لی صد حیف ... اوان نه بدشمنکی تی‌ره شردکر: اولناودودشمناده‌بین.. دشمنك یونان . . . او عسکری لبرخویایی و دشمنك فلله‌یی کوندی ؛ اوین هنده‌سال لبن سها عثمانی‌یته و اسلامیتی‌یه‌دم بوراندی ومسعود مرفه‌بین . . .

وه‌کی‌درکه‌تی وهجوم کری دشمنی لبروان داویت‌واین لپشت وان ـ فالله‌یی‌مه ـ داویت ... توفه‌کی ژی کوند محرم وبهلول شهید کبربی : سی‌به‌ریك لمحرم ژپشت کتبی .. محرم ، لنفسا خوه یاپاشی‌یه‌ده ژهافالی خوره دکوت :

ارمرووکی بد بخت وبی طاله‌مه .. حتی مرنی من ژدشمن رونه‌دا بر .. هرسی برینی من ژپاشقه‌نه .. ازبتوفه‌کی خیاتی‌یه شهید کتمه ... دینی من .. ملتامن بالابزانیبه .. حیفا اسلامی وعثمانلی‌تی‌یه لعردی نه‌مینه .. اسلام بلا عبرتی ژفان روژا هاینه وهر هاژی خوه‌به ...

اف هردوشیری میره‌قنج : بفی مرناخوه ژمره خدمتی مزن کرنه: یك ژی‌لناف رومی رویی‌مه‌سپیکرن ، یادودویی‌ژی : بین‌ژمره مثال‌کی مزنی‌عبرتی؛ دفی ام چاوی خوه‌فکن ، هر هشیار وهاژی خوه‌بن .

نهوبفی مناسبتی ازژ ولاتی‌بی‌خوه‌ره بیژم؛ لشراده ژمیراره مرینی وبریندارى نه شرمه.. شرفه ، لهن جهاژی حتی رف میرانی‌یه : شرما مزن اوه ژمیراره کوروژی سر بوریی خوه‌ی‌ره‌ش ژبیرا بکن وژحیف هلانینی ره‌نه خبتن ... روژین بوری‌یی قوماهنکی دفی بلا پرفلا کت ومصیبت‌به.. نه‌خمه ؛ لی‌خم ومصیبتا مزین‌اوه‌کو اوقوم ژوان روژا عبرت نه‌به وژبیر بکه . . . .

والله هکمه کوردا اف روژی هانی رش ژبیرکر و ام نه‌ختبین داخوه ژی خلاص بکن وحیفی هلینن . . ژمره قهیت وحیفه حتی لمرنی.. لی ناومه.. هکمه ژبیر نکر ومه‌عبرت بر وام ختبین ومه‌خوه خورت کرو حیف هلانی ... بخت و اقبال‌یی‌مه‌یه ... وشرف وطالع ژفان روژی خوش ره‌یه کومه بکهنین وی‌سعادتی ...

ترباڤان هردوخورتی رولکر مانجتی‌یه‌سبی کری دفی لدی‌مه‌ده‌به . . حتی کرمانجتی هیه اونه‌ین ژبیرکرن... ام نهو لسروان نه‌کرین.. امۆه عوله‌نه‌ژی‌باب‌ودی‌وبر وان‌ژی‌نا کرین... عادتا مه‌یا کرمانجتی‌یه اوه کولسر میرد اوغرا ناموسیده مری‌نه‌کرین . . . ام هنکی بکرین..

گیژان تشت سبب سعادت ایوی بویه ـ بزانه ژزاروك بین دست ایویدا تربیه‌بویه ، پرخیر ، پرنفع تی ، پرفائده ژیوی هی‌وی دیبه ..

اکر معلم فا صنعتا حائز نه‌به . قت خیر نایه دیین ، ژزاروك لی دست ایویدا مزین بویه. ملای کو : تاریخ خو ترانه ، أوزاروکا دیبه عدمی ، دیبه‌مرینی ، اخلاق ایوی بربات دیکه ..

أو زاروی ژی ـ خینج استحقار کیرین باو ودییاخو ـ هوستی یی‌ملت خورا باره‌کی مزین ، باره‌کی کیران دیبه . انسان وکادولت؛ معلمان وکا وزرای ایوی‌یه ..

اکر وزاری دولت لی خدمتدا قصور بیکین ، بوی خورت بون ، مزین بون ایوای ناخبیتن . أووزار دولت خو دیین خرابی‌یی. کاش دیکین مرینی .. معلم وکا وزرابه ..

حیات زاروکا ، نجات بوچوکا دست معلمدایه ، یعنی بمعلم کیری دابی‌یه .. اکر معلم؛ رندحرکت بیکه، لی‌خصوص‌تعلیم وتربیهٔ بوجوکارا تقصیر نه‌که أوزاروکا دیکیه سعادتی ، مروی باش ، مروی خوین دیین .. نا ؛ معلم لی‌تربیهٔ واندا اهمالی بیکن حال ایوان ژی وکا دولت دیبه .. دهر یین خرابی ..

دیسامعلم‌را واجبه‌کو: فاضل ، نباموسی ، روح مزین ، مستقل ، پاك بیبه . زیرا : لاٴو ملت بوچوکا ملت تربیهٔ ایوی ویعمل بیکن..

مله ؛ لازمه‌کو : ژفکر ومقصد تاری ، ژطمع مال دنیا دور بیبه .. زیرا : فانا طبیعت رند ، احوال باش تغییر دیکن .. فکر ایوی، غایت‌ایوی خینج خدمت زاروکا، تعلیم وتربیهٔ بوچوکا تشتك نبه ..

معلم ؛ کتیب کو : سلوك صنعتی ، کیترین صنعتی منع‌دیکه لازمه خوندین نده .. صنعت؛ بوی فقیر نبون ، بونا ضعیف نکتین دست مرودا رسندکی‌یه ..

لی سرمله فرضه علماندین احادیث و آیات شریف‌کو : صنعتی امردیکه یعنی « اهل‌صنعت بیبه » ! دیژه .. بسایهٔ حدیث و آیت زارو بری بوی دین‌اسلامی لی‌هوندورخو هوس‌کی دیبنیره ، باشی خویی عزت نفس خو دیبه ..

« ژی روژناوناوهٔ المصور » غ . سری‌زر

منقبك ژمیرانیا کرمانجیی‌یه

دوکرمانجی میره‌شیر

وه‌کی برمایا اوردییا غربی دهات مرکزا خلافتی ، ژمه‌کرمانجاره ژی منقبا میر انیا دوروحی شهید وسعید وسعید آنی ...

(محرمی)حارپیتی.. (بهلولی) الشکردی!..

أو هر دوخورتی میره‌شیر ، هین نوه ژبکتی درکه‌تی وملازم ثانی بون : طابورا وان لآلی‌یه یانیه‌یی بو ؛ « أوژی‌بنوت نفرمعیتاخوه مأموری محافظایه‌نی »کوی بین.. أویه‌نی کوی لی‌لوشنه‌یی‌یه وخلکی وی حموفلله‌نه ... روژکی عسکری یونانی بقوتکی کلك مزینی دایه

تعلیم وتربیه [۱]

هرکس زانه‌کو : بوچوك ملتکی ، زاروك قومیکی پیای وان استقباله ، مری وان چاغا تی‌یه. اکر وانا؛ ژی‌زاروکی قنج‌تربیه دینبن ، أو مات أو قوم دیکهه سعادتی دیکه فلاحی .. نا ؛ رندتربیه نابنین، اخلاق وان وجدان وان ژی پیسی ، ژی معایب پاقیش نابه ، أو قوم أو ملت بین ضرورت و فلاکت دیمینه . روی سعادت نابینه.. فقیری لی سرایوی حاکم‌دیبه، بسبب فقر وضرورت او قوم خراب دیبه ، ناو ایوی ژی تاریخ عالم رادبه ..

ژی‌وی آلی وکاحیوان وکانباته : اکر ؛ أم عرد قیراچ و چوراق برا تخم کی بافژین ، یخچین . أوتخم هیشن نابه ، میوه نادە. اکر هیش ببه‌ژی ، ذراو دیبه . اکرمیوه‌بده‌ژی، هندیك دیده وطم ایوی نه‌خوش دیبه ..

ژوا اسباب؛ چوتکار کینکارا کو:دیخازین عردکی بیچنین . بری لی‌وی عرد یرا باش دنیرین ، کفری‌وی ، کیای ایوی پاقیش دیکین ، پاشی داژون جوت دیکن ، دیچنین ، عردژی پرمحصول دیده ..

حیوان ژی وکافیایه :

اکر؛ حیوانکی تیبردان وآو وئم ایوی‌را نه‌نیرین أوحیوان ضعیف دیبه، ژقوت دیکه‌فه، چاغك تیه‌کو : دیمیره .. راست بون واپرس ایمن لی‌دوار دوتنیدا ، لی‌پز ، لی‌مانکدا هون پردین وتیم هونی بیین .. دوار کی بشیر ژوه رو نابینه ، اعتنا نابینه ممك ایوی عشك؛ بشیر ایوی هندیك دیبه ..

هرروعشك بون ممکا زیده دیبه ، روکی تی‌کو : أو چند دولوپ شبرژی تی برین ، ژیو یاژی تبا نامینه ..

کتیب مه اسلاما ؛ قران مه مسلمانا بامر اخلاق رند نهر طبیعت خراب تیژییه.. لسرمه فرضه‌کو : ام وانا بنین‌جی ..

کتیب تعلم وتربیا ، معلما ، مرشدا وکا توختورانه ، وکاأوتوختورا کو: بونا نه‌خوشا درمان دیده ، و انا ژدرد ، ژته خوشی خلاص دیکن ..

بلی ؛ انسان لی‌هرجی ، لی هر چاغ محتاج توختورانه . فقط ازی بیژمکو : معلما تعلیم وتربیه ژ دوختورا زیده‌تر بوی انسان‌لازمه ، انسان معلمارا زیده محتاجه .. زیرا : وانا ، معلما بوی دوربون معایب ، بوی خلاص‌بون ژطبیعت خراب مرووارا ری‌فدیکن ، چاره زیدیدین.. خدی‌نکه تاو بوچوکا، تاوزاروکادا یکی‌بی‌اخلاق، حال خراب‌هبه. حال‌ایوی‌اصلاح وبوی چویین راستی ، رندی وبیا تشویق و ترغیب دیکه .. بهمت معلم ، بتشویق مله طبیعت أوزارویا ژی ژحال پیسی خلاص دیبه حالکی رندو عزیز دیکره ..

لی سرمعلم ، واجبه‌کو: أو تاریخ ملت‌خو، اسباب فلاکت قوم‌خو ، فا فلاکتا ژی کو وژی‌چی هاتیه، اسباب ترقئ ملت خو ـ یعنی

[۱] تنبه: هفالو، نجته‌کورست‌کرمانجی‌بنفسینه.

آخرام عقلیان همو بوی
بونه استاد فارسی و تازی
چونکه سرمایه مال خلقی بو
امه معلوم عاقله و مندال
وك مرشکیکی عقلی نی هینی
وك بکاته کنار جوکله یك
جی آمه وشکه جی آوی آوه

کر سلیمانیه ویا کوی
تا کیشتن بفخری رازی
وقتی مردن همو بهیج درچو
ینه عیبی مناقشهٔ امثال
بیت وهلکهٔ مراوی هل بینی
نایته شوینی بمری جوجله یك
تیدکا کنك درانی پی ماوه

اوکردی

اوکردکو خدان غیرت به ویتدا غیرت ومیرانیا کردیتی هبه لازمه کو معنای بیت حاجی عبدالقادر بزانه چقا ژدستوی بی ژبو کردان بخبته. حیا نهاکس ژبو کردان وخاهما ژبو زاروك وان کارك لکزیه. ناف شاعر وان شیخ وان نافداردان نه نوسیه.

بیت کو، بزمان کردی هایته کوتن کیتب کوهایته چیکرن میانها چاپ نبویه ژبووی قاس کسك شیخ وملاو شاعر کردان ناس ناکه اکر اثروان بهاتا چاپ کرن دبهاتانا ناس کرن

ایرو لسر تمام کردان فرض عینه کو بزمان خو بخوینن وبنویس. شیخ وملاو شاعر خو بزانن شعروان کیتب دان له چاپی بدن دبلایکن

اوکسی کو دباوان شعر وکیتب کردی هیه بلا بشینن ویك زی خدان بیت وکیتب کیه د ژکو به دکنکی هایته دینایی دکنکی مربه وناف وی چیه اویژی بلابنویس.

اکرام مزن قوم خو نزانن ولوان رحمتا خدی نینن وخویتی لوان نکن کردمه نفیدمه ژی له رحم ناکن مه فقیران مه نچارن بیرنانین.

امی لم عالمه باقی بمینی
بجاکی حاصلی تحصیل ناوه

اکر چه زانای اسرار وردی
ملی بوچه خبرت نوسی بکردی
زبان غیر خومان هینده نوسی
له بین ملتان بو ینه مجوسی
ژبو مروف ژیر بغیرت حفقا بسه

م . خ

سری‌وی ژیمار سس یادا « بخت برشی ومحرومیان کردان »

احمد بابه‌یی خدانی مولودا شریف مزن وبچوك کرمانجان پی درانی .

شیخ عبیداه النهری قدس سره العالی علم حالة که کرمانجی ژبو زاردك کرماجان چیکر به پار بفره هایته چاپ کرن .

احمدیه ودیوان احمدکور صابلاغی ودیوان ملال‌چریزی ژی مشهوره نهج‌الاناما بلاخلیل سعردی زاف رنده ژعقائد بحث دکه .

حضرت حاجی عبدالقادر کوبی قدس سره السامی ژیارك خو خلاف عادت حالك بیستیه چند خبرك نظم‌کربه مناسب مرامم‌هات ژبو وی قاس له‌ژیر من نویساند :

کچی کو بینه کوتوه یادم
وکو بیستی مثلی هور بهار
عالم چاك مان همو فوتان
تا که قرأن بخوینری بصدا
اوی مادن له لیو کندالن
نیه یتر ذکابه نیته کمان
پاك بانوار عالمن محتاج
کسی نماوه بغیر کاك احمد
چا که ایستا دکا لبو کردان
واقعا خذمتی لبو خوایه
هرکه‌وی کت وهامکدربوم
کتم‌ایستاش له‌سر کری‌ماوی
کردی آخر بلی چیه عیبی
لفظ کردی بلی چه‌کردبو
له فصاحت بلا معرابی
بزبان کج و خط خواری
چویته ریزهٔ معظمات ملل
یاله کل‌فارسی چه فرقی هیه .
با وجودی اکر بکی دقت
چونکه‌ایمه‌قدیم‌ترین‌له‌اوان

پیکت آیاچه لونه استادم
هاته کریان وپی کتم ای یار
اهل فتوی مسافر موتان
رضی اه عنهم ابداً
جاهل وبی وقوف ومندالن
برد ابن‌الحجر بکاته نشان
بی دلیله امیستکی منهاج
شیخ معروف و عالم ارشر
ترجمهٔ شرع وایت قرأن
چه دبو کر بکردی نه بوایه
وام دزانی‌اواله دین درچوم
ها که مستم نه‌دا له‌نیو چاوی
هر کلام حقه ینه عیبی
واله مابین ایمه‌دا تیچو
چه قیامت بار منیش ناب
بجریده وکیتب بروازی (مبرداری)
وقته‌خویان‌حساب‌بکن بدول
بوچی اوراسته بوچی ام کمیه
تیدکی کام له کامیه سرقت
بتواریخ جملهٔ ادیان

کلی وکازن

کلی خلق باژیر : ام وهـون دکند کدا دناف‌عشیرکدا برای‌هف بون شینامه ، شاییامه هـوار وکازی‌مه یك بو بهفرا راد بون ورود نشتن مه‌لهف دعوامز نایی وپچوکی نه دکراً زاروی‌مه بهفرا کاقانی وشـقانی دکران کچ وه‌ژن‌مه بهفرا دچونه بیری وکانیان .

دور زمان وه‌ژمه‌راقتاند هـون چونه باژاران ام مانه له کوندان . چاو وه‌له باژیردا فبو،هون خدان مال بون ام فقیر وبلنکا زمان کا فاکو هـون زمان خـلق باژیر هین بون ژکندیتی و ژکردیتی فکران خوژ جنسـت دی حسـاب‌کر ایدی دما بینامه‌و دا توعلاقه یك هفالیك نه‌ما وه‌بنی‌ژی قنات نکر هرکاف ژخراپیامه ژنزاینامه باث کر ظـالمان لسرمه را کرهرچه ژدست وه‌هات وه‌کر . تو رحمك بر نانی . هر چقـا ام کندینه نزان وبلنکازن فقت ام ژ جنس خونا یورن وه‌کی وه بلای سرجنس خوتابن .

هون چیراژمه عار دکن سـوج مه اکر نزاینامیه سـبب ویژی هونن اکر وخت کو خدی تعالی کرماخو وه‌شـارز اکر وه‌ژی مروفاتیك ومیلداریا مه‌نچـاران بکرا ایرو ام ژی وکی وه شـارزای عالم دبون وها نزان نه دمان جوهر مه وایوه یك بو له‌ما بینـا مه‌دا فرقك تنه بو .

ای خـلق باژیر : هـون قنج بزانن کو بی مه هون نکارن اکرام نه بن هون بچه‌باژیر خو قصرخو مال خو خویی دکن .

« بزمان » زانبنك ترکا ملیتـا خوکرن وتعداییا جنس خو روا دیتن . اکر دکیتب مسلمانی دا هاتیه نوساندن ؛ نشان مه‌کوندیان بدن ام ژی پی بحسن کلی وکازنان بهلین .

نخو هون له نحقی دکن امر خذی یجی نابنن . ورن ژخذی بترسن مه‌ژبراتیـا خو مافیژن .

هون دزانن کو اموه وباب وپاپیروه ناس دکن‌هون‌ژکوهاتنه‌وچه کسن « خلقی‌دیباژیر » ژعردان شین بنونه ژعزمانان نه هاتنه هلبت ژطراف باژیر هاتنه . له طراف باژاران ژغین کردان ام کس نابین .

ام مزنابیاوه قبول دکن بکفینه پیشـیامه ریا حق ونحقی نشـان مه‌بدن خـلق چاوان خویتی له جنس خو دکه هون ژی له وسان خویتی بکن بدردمه غمی بشاییامه شابن .

هـون زانابونه ام نزان مانه ژدست وه هرتشت تی ژدست مه تشتك نایی .

دربا خدیدا کلی خلق باژیر اصل وبست خوه وندامکن دناو عالم دا خـوومه جارس مکن . ژمه کوتن ژوه بیستن .. ان‌الله خبیر بذاتهالصدور .

م . خ

وکی تمام مزن کروان دان نه‌دنه پنجنك خوه خدانی لوان نه‌کن .

او تشت کو « کرد » محتاج وانن بی حد وحسابن بی‌آری کرن تشتك چی نابی لورا تعاونوا وتناصروا کوتنه کلی مزن کردان ژ مسلمان روم ایلی عبرت به‌کرن . او فلاکت کوبسرواندا هات خدی نکه بسروه‌دا بی وه‌نه‌دی کوکافرنیردان کثرت می‌دان برمزکفت وان خراب کر یك ژوان نه هشت .

اف بغیریتا ها هلینن رابن بهف به کفن وکی‌بران به خبتن برای مه‌عرب وترك‌چاوان له مسلمانی‌بی دخبتن قوم خوه شیاردکن مکتبان فه‌دکن‌هون‌ژی‌وسان‌بکن. ناف کردان دا تونیا ریك تودژمینك مه‌هلن. نخود بن پی‌مسقوف وانکلیزدا أمینن . ژکازن ولومه‌ی تاریخان به طرسن‌ناف‌وه بلابقنجی‌بی نوساندن بی‌خرابی نه‌بی نوساندن. تاریخ بی امانه :

ابد ستاوجهك من حجابه
فاالسیف لایقطع فی قرابه
واللیث لایرهب من زئیره
اذاغتدی محتجباً بغابه

اوحال کوام‌تیدانه‌اوفلاکت کوبسر مسلمانانداندا هاتیه خونادلان ژچاوان دبارینی به نوساندن وفیزارکرن‌دفعاوی‌نابی‌چارهٔ وی‌نفاق‌وخباته‌همان تفاق‌به‌کن‌به‌اتفاق وبه‌خباتاخوه‌دوستان شانیاران کوربکن معنای بیت‌شاعری‌عربی‌پان‌مطاله‌به‌کن.

انظر الی المجد کیف ینهدم — و عروة الملك کیف تنفصم
واعجب لشهب البزاة کیف غدت — تسطوا علیها الحدأة و الترحم
ان لم نقدها شعساً مضمرة — تذوب من نار حقدها اللجم
بکل ارز فی متنه اسد — و کل طودٍ من فوقه صنم
من فتیته ارخصوا نفوسهم — کانهم للحیاة قد سئموا
ان زأروا فی الهیاج تحسبهم — اسداً علیها من القنا اجم
نظن العدا سهاما مهم — شهباً بها الماردون قدر جموا
صغیرهم لا یعیبه صغیر — و شیخهم لا یشینه هرم
ان صمتوا کانوا صمتهم ادباً — او نطقوا کان نطقهم حکم
ماغدرنا والسیوف قاطعة — و امرنا فی البلاد منتظم
و حولنا من بنی الاسلام — کتابت کاالغمام تزوحم
بأی عینٍ نری الایام — تحکم فی اسودنا الغنم
اتا مماة و ذکرنا حسن — اما حیاة وَ ربعنا حرم

غایتامه‌اسلامیته‌قوتامه‌ژبومسلمانیه حیفه‌کو اوقوت بلایی نیاردین ودولت فرصت به‌بینی .

١٢ اغستوس ٣٢٩ م . خ

مزنایی بشرفا باب وکالی. بغیرتا مسلمانی برینا وان مال میراتان درمان ناکه

اف کرد بی خدان بلنکاز و موج وان کنه وان ژغین بتابیاوه ژغین غلامیـاوه تینته (تویتنه) وسـان دزانن کو اکر هون نه بن لهروی عردی ناژین دناف خلقیدا بوه دنازن ودپسنن به خبراوه راد بن وردتنن کافا کو به قومی مال خوه ، جان خوه دبروهدا ددن

اف کرد بخت رش کو وهوان ژروی خوه آفیتیه نه باب وکال وان به میرانیـا خوه چار حزار سـاله کو ولات خوه ، عرض خوه ، ناموسا خوه ، دین خوه ، ژینارو دژمن خوه خویی کریه اوروژا بقومی وی اثبات به کن کو کرفان عکیدان ، فان جوایرانن

اف کرد عالم نزان بی رومت کو هـون ژمزنابیا وان شرم دکن ودقهرن خلق بوانو به تزانیاوان دکهن طعنان لوان ددن ژغین خراپی تشتك ژدست دان نایی دبین کروان با وکالان نینن کو کافا دقومیا ژن دزاروی دان ، جوان وکال وان ، وکی شیران شیر ان راد بونه پیان خونا دژمن و نه یاران دریتن ، بشـور خوه ولاتان دکرتن خانی دین و دولتی آفا ناف کردیتی بلند دکرن .

سـلی الرماح العوالی عن معالینـا
واستشهدی البیض هل خاب رجافینا

اف کرد نچار ژارکو هـون لوان نانیرن اکر رابونا بچوناخوه باویتنا ناف عشیرکی لهبر دروان بهکرینا اوعشیرژبوناف خوه زبوصیانتا ناموسا خوه مال خوه ، جان خوه دی لهبروان بدا وان ژوی طنکایتی یدی خلاص به کرا .

وها خویا دکه کو هـون لهکرد نچـار خدانی ناکن ام ایجار برخـوه بدنه میری دخوه درد خوه ژوانرا بیژن بلکه برو حانیتا پیغمبره اوژمهرا چاره یك به کن نخو حال مه خراپه .

لکوبه آل ایوب ومروان کردی آل وغناز له کوبه والی تندج وبکزادهٔ رواندز له کوبه میرجزیر وبوتان دوان له کوبه حاکم سـوران وبابان سرخوه هلینن حال کردان بهبینن چاوانن لهدست کافر دور له ایمان او ولات کو وه بمال خوه بجان خوه خدانی لهدکر ودریا مسلمانیدا وخونان دریت مدرسان فدکر. ایرو بی خوبی مایه اوکردکو وهژ جان خوه زیده تر وان حظ دکر ایرو ذلیله بن پیاندایه او میرانیا کو دریا دیندا نشـان ددان ایرو در حـق هفدا اجرا دکن .

ناف واندا نه علم مابه یه صنعت بشف وبروژ لهخراپیا هف دکرن مکتبان چینا کن مدرسان آفا ناکن ژناف خوه خراپی ویناری هلنایین دومهدار وان نیار کرتیه هیژا او بی خبرن ، شیار نابن .

اوی کو مزن ومالدارن ژکرد نچار بیزارن اویکو بلنکاز نزانن ژدست وان تشتك نایی .

ایرو ژغین چند فقهٔ « جفـاتا هیوی » کس ژبو درد کردان ناکیری اف پیـوك وکویین دها چه دکارن بکن .

قواعد یك بهنریته ناو ، نه مجبوریتی فربونی زمانیکی کهئهبیت ؛ ونه کردیه کیشی له ناو ئهچیت . بهزمانی جزئی ، مندال فیری خوندن ونوسین ئهبیت . ئیستائهپرسم ! کردهیه راضی ببت به لاچونی زمانی خوی ، به کم کردنی اخلاقی خوی ؟

لام وایه ئهم سؤاله ، رك وریشهی همو کرد دینیته لرزه ! چونکه ئهمنده سختهتی فکرینی ، دل ئهسوزینی ، أمید ئهسوزینی . کهوابو ، ئیمه پیاوی مقتدرمان تیایه ، همو بینه پیشهو قواعدیش ، کتیبش درست بکن ، هر تازوه ، نجاتی ئهم کومه له بدن لهم حاله . ئهمهیش بههمت ئهبی ، بهپاره ئهبی . بناءً علیه بهناوی کردیتی ئهلالینهوه ، همو دست بدین بهیك بوئهم ضرورته چارهی بدوزینهوه. بوئهم مسئله فداکارانی کرد جمعیتیکیان کردوه تهوبه ناوی (جمعیتی همی وی) بوبلا وکردونهوهی معارف ، ئهوه له لهدست بیت کوتایی ناکات وفقط محتاجه بهسه چشت :

١ همت وبرکتی مشایخ وعلماوتشویقیان.
٢ اشعار ، ادبیات ، تاریخ، ضرب المثل.
٣ اعانه .

ئهم خدمته مقدسه بوهموکردی ممکن ئهبیت چونکه ئهوه اعانه نهتوانی بکات ، بوتکلیفهکانی ترمحتاجی دعوت نابی.لام وایه همو کردی بهدل وکیان قبول ئهفرمویت. (جمعیتی همی ویشی) به حکمی (لاتبطلوا اعمالکم) بهخدمتی خوی دوام ئهکات .

عزم و ثبات، هر چشتی ئهکات . أمیدی لهمه وپاشی کرد وکوهتا ویکی برز ، لهبر چاوم ئهنوینی . (ان مع العسر یسرا).

بنی آردهلانی

احمد محسن

ژمزن « کردان » را

کلی مازن کردان !

هون قنج دزانن کو باب وباپیروه مزنایی « کردان » ژبوخوه شرف زانیه وکافا قومیه دریا واندا ودریا مسلمانیدا مال خوه ، جان خوه دایهٔ شاهد فیقصهٔ ژی تاریخه .

ایرو چه جریایه : وچه قومیه کو هون وکی وان مزنایی لهکردان ناکن ریا حق نحقی نشان وان نادن .

نخو دوهدا خونا کال وبابان نهمایه کو کرد ربن طازی وبرچی به هیقامزنایی اوه لهبر دروه دجفن ژدست زمانی وخرابیا ولاتی هوار وفیزار دکن وژوه آری کرن دخوازن هون نه پیش بوان ونه بهوار وکازی وان دکن کزبا وان دشوطی برین وان دایشی نالین وان بلند دبی هستروان وکی باران نیسانی دباری یك زوه رانابی له لی وان بخت رشان ناپرسی بهدرمان

کشـاد بکین و اونحو صرفه به اولادی وطن تدریس بکین‌له باش امه‌که معارفمان نختی‌اصلاح بو . تشبث به صـنائع بکین اوی ابتیه مبعوث واجبه‌له‌سری اولا مکتبی کی صنائع کشاد بکا چونکه کرد ستان اکر بایم له صنعت محرومه مبالغه ناکم زمان . زمانی سـعی و غیرته روژ به روژ عالمی اسلام له ناو فلاکت مله اکا ابی سعی بکین خومان یکین به انسـان بو خاطری محافظته دینی اسلام بکین .

سلیمانی

عبدالکریم

له‌تاریکی بورونا کی

شـه‌وی دریژی بی رحم، له محیطی ئیمه‌دا ئه‌منـده‌ی دوام کرد ، ئه‌منده أمیـد محو کرده‌وه که، دلی کومه‌لی کرد، آینه‌ی قلبی‌همو ژنکی‌هینا ! همو کومه‌لی ، به‌درجه‌ی خوی ، له‌تاریخی‌انسانیتدا جیکایکی بزکه‌وت، تأمینی‌مانی مانی‌خوی کرد ؛ ئیمه هیشتا له ناو تاریکیدا نجاتمان نبو .

شاخ وداخی محیطی کرد هیشتاوه کومژی زمانی‌ژیانی وکلدانی له سرماوه . داروبه‌ردی کردسـتان ، هیشـتا خریکی سـجده بردنه بورایوردو ...

تکاملی انسـانی ، شرق وغربی کرد ، له همو جیکای ، ژنکی جهالتی لابرد ؛ وَ فقط ئیمه واین له خویکدا که سرنجه‌ی‌دوری خومان‌پی نادریت .

موقعی ئیستای ئیمه، له‌کل دوره‌ی تکاملی ئه‌مرودا هرکز ناکنجیت . کومه‌لی ئیمه وقتی به‌نوستن رابوارد ، له‌ناوی جهالتدا پرتوکا...

که خبری بوهو ، دوراووری به‌نوری علم و معرفت رونه‌و بوه‌ته‌و . وضعیت که وای لی‌هات ، بومانی خومان ئه‌بی ئه‌منده‌بکوشین، ئه‌منـده هول بدین ، که عنعنه‌ی چه‌ن هزار سـاله‌ی کومه‌ل نه خنیه برپی بیکانه ؛ نه‌بین به‌ژیر دسته‌ی ئه‌م وئه‌و. شبهه‌ی تیانیه که‌هیچ کردی ؛ ئه‌م ذلتـه‌ی قبول ناکات . چونکه وای کرد، هم دینی له‌دست ئه‌روا ، هم ناوی چه‌ن هزار ساله‌ی . که وابو ، بولاچونی ئه‌م باری ناهمواره له سرپشتمان ؛ ئه‌وه مان‌له‌دست دیت ؛ به‌بی راوه سـتان وکوتایی کردن ابی بیکن . البته والبته له‌م ریکه‌دا ، کیـانیش ، مالیش دان‌مایه‌ی افتخاره بومان .

*
* *

انسان، به‌سایه‌ی‌قسه‌کرد نیه‌و ، له‌حیوان جوی‌ئه‌کرویته،اکرقسه‌ی‌نه‌بیت؛له‌حیوان‌جوی نابیتو . زمانی کردی، یه‌م‌شیرینیه‌و نازیکیه که هیه ، نه‌قواعد یکی هیه وَنه‌کتیبی، کومه‌لی کرد به‌م زوریه‌و ، به‌م کونه‌یه وکه هیه تاریخیکی چاکی نیه .

به‌م سبیه‌و ، کرد مجبور ئه‌بی وقتی خوی حصر بکات بو فارسی ، ترکی ، زمانی که، وَله زمانی خوی محروم ئه‌بی . أکر هول بدریت

تجارتی خویان اکراوی اقتداری مالیه بی
هم له برحمیتی وطنی هم بوتوسیعی تجارتی دین
جمع ابن شرکتی عقد اکن مثلا اوشمندوفره بدو
میلیون لیره قابله بی ته وجود . اوائش سرمایهٔ
او شرکته اکن بدو میلیون وتوزیعی اکن به
سرپاره داره . نهایت دو میلیون لیره جمع اکن
باوپاره یه اوشمندوفره درست اکن ذاتی اصحابی
او سرمایه به قدر اصل سرمایه کی خوی له نفعی
اوشمندوفره منتفع دبی. قیاس له سرامه تعمیم
معارفش وهایه مثلا چند کسانی جمع ابن مکتبی
به رخصتی حکومت کشاد اکن . به پارهٔ خویان
معلمان جلب اکن . فرض بکین که مصرفی
ام مکتبه صدلیره بی. وارداتی ام مکتبه بکنوره
او مصرفه دیته وجود مثلا اعلان دکریت که
ام مکتبه لیلی یه نانی البیسهٔ اوطلبه که داخلی ام
مکتبه دبی هموی له سرمکتب ابی بشرطی که
او طلبه سالی چوار صدیا پنج صد طارانی
ابی بدا تماشادکی له ظرفی دوسالا اومکتبه الی
ماشاءالله واردات ادا له عینی زمانا اوکسانا که
مؤسسی اومکتبه بون استفاده اکن . چونکه
امش نوعه تجارتیکه . وله عینی زمانا وطن له
او مستفید ابی چونکه اولادوطن. شبان وطن
له سایهٔ اوه له علم وعرفان فائده مند ابن واستقبالی
خویان تأمین اکن . ایمروله استانبول له همو
محله یك ام نوعه مکتبانه موجودن هم اوارباب
حمیته شهرتشعار بوه هم اولادی وطن له سایهٔ
تحصیل علم وعرفانوه ایمرو قطع النظر له امه که
اسیرهٔ اقبالی پرلاخه له کل عالماناله میدانی مجادلهٔ
علمدا اودعای انانیت اکا حقی هیه . چونکه
سبی ابی به مأمور ادارهٔ مناسباتی دودولت له
سایهٔ او علموه که تحصیلی کردوه زورچاك
ایفای اکا اکر شاید له بعضی مسئله دا بینی اودو
دوله تانه خراب بوبی درحال دوباره به قوهٔ ذکابه
قوهٔ علمی رفعی اونزاعه اکا وقلبی او نفاقه به
وفاق اکا ایمه له اموری حتی له اموری ادارهٔ
مالمان عاجزن چه جای ایمه که ملت له ایمه مستفید
بی نه مالیکا دوسه برا بهیچ نوعی قرلرر قرار
ناکرن که وك برایان له کل یکا امراری حیات
بکن . مثلا له اموری تجارتا شریکن. یکی له او
برایانه دوسه لیره صرف اکا . مطلقا ام مسئله
بی اهمیته چه جای اوه که صل بکریت ابی به سببی
افتراقی اوجانو جکرانه اسبابی . قلتی اداره یه .
قلتی اداره ش اسبابی بی علمیه . بی علیمشی
اسبابی بی همتی یه تصادفی یکی له عالمانی
کرد ستانم کرد به همو عقلی خوی به منی
فرمو . جانم تاریخ مصله مشغول مبه له
کلیا. مع هذا تاریخ ایمروچرای استقباله وقایعی
ماضی . وقایعی حال و استقبال کشف اکا .
درسی عبرت به عالم الی فقطلای اومصله اولیش
حقداره چونکه ایمرو اکر به ناحیه مدیری
تعین بکریت ملت به قرا اباته خواره وه چونکه
اداره چیه نارانی خلاصه چارهٔ نجاتی ایمه معارفه.
معارفش به قسه وشك نابی ملاکان همت بکن
اولانحوو صرفی به کردی درست بکین ثانیا
همو اتفاق بکین و خلقی اقناع بکین که له همو
قضایك له همو ناحیه یك مکتبی ابتدائی ورشدی

جمعیتی فرموبوی روله من کرد نیم دقت قرمون چند پیاوی منورمان هیه . شیخ اوا کوی هنری بردوه کشکك صلوة) بر اکل حالی ایمه وهایه ابی ایمه که ام نوعه چشتا نه مان ها ته کوی درحال اناً ابا لم نوعه کسانه کین تاقام قیامت ایمش اوله خومان عد نکین .

ومتنبه بین خومان سمی بو خومان کین ریکه نه دین که ام نوعه نانکورانه له‌مال وحالی ایمه استفاده که به خدا قسم اخوم که ام ذاته که فرموبوی (روله من کردی نازانم) ایمرو بغیری کردی زبانی ترنازانی چونکه له همو علم وعرفان محروم وبی بهره‌یه خدا اصلاحی حالمان کا

کردی

هلاتنی روژی اقبال

قومی کرد دمی بوله خوی غفله تاعمر بسردبرد . طالعی . بختی له‌او رای اکرد. استقبالی تاریك . قطعا اثری رونا کی له‌ناودا نه بو صد شکرلوخوه بی وقیته هلسااثاررو نا کی درکوت روژی اقبالی هلات له دست کابوسی نکبتی نجاتی بوهاته میدانی (خوخریك بون) بلی ارباب حمیت ها تنه جوش متفکران ها تنه خروش به قوهٔ علم وعرفان عهد وپیمانیان بستووتیان دبی وك خلق ایمش محافظهٔ خومان بکنیوبلین بلی ایمش قومی کردین. پایدار بن کرد مؤسسان جمعیت ومکتب ابتدائی کردی بغدا خویان کرد به منبعی شکری کرد . کرد تاقامی قیامت فریضهٔ ذمتیه که‌شکری اوان بکا ای مؤسسان. محقق بزانن که ناوی الیوه به التون له‌ناو صحائفی تاریخادنو سریت . روژی‌د بی که تاریخ جهان بلت واسطهٔ اصلاحی ام قومه سببی فلاحی ام عائله‌واسعه‌یه ام ذاتانه‌بون ایوه ای ارباب‌حمیت. ایوه ای‌خوشه‌ولیسته‌کانی خدا له‌دنیادا صاحبی اسم وشهرتن له عقبادا له‌مانکی چواردە زیاتر انکشت نماترن . و نائلی اجر جزیلن . مال وحالی کرد تاایمروبه‌اکری نفاق سوتابو بوبوه خرابه‌زار ایوه بونه سببی‌تعمیری، فقط هیهات تعمیری ام‌عائله‌وا سعه هربم توزه همته ممکن نا بی‌ریکهٔ‌تعمیر چاره‌واصلاح اول اتفاقه بی‌اتفاق هرنبایك که دانریت به زلزلهٔ شقاق دروخیت دوباره‌د بی به‌خرابه‌زار دوم ثباته. ثبات که نبی اصلاحات موقتی وك شمال دیتودروا سیم همت ومعاونته معاونت له اموری اصلاحاته اونده ذیمدخله که اکر معاونت نبی هیچ چشتی قابل ینه بی‌ته‌وجود. ایمرو فرض یکین که یکانه‌چارهٔ ترقی اسلام ربطی مملکتی اسلامه به اسلام . و ربطی ممالك معلومه که به وسائط نقلیه وك شمندوفر دیته وجود فقط حکومت بی پاره‌یه لیاقت وقابلیتی درست کردنی او شمندوفری ینه اهالی. بوام‌خدمته مقدسه وهم بو توسیعی

اصل ونسلی کرد

کرد برله نبوت هه‌بون مروجود بون .
کرد له اقوامی آریه‌ن له پاش بعثت قسمی
له اوان وکو ایمه . وکو افغان . وکو ایران ،
دنی اسلامیان قبول کرد والحمدلله بوین اسلام
قسمی له اوان وکو روم وکو ارمن . وکو
المان له سرریکهٔ جها لتا ماندوه چه روم .
چه ارمنی چه المان چه پورتکیز امانه همووله
عرقی کردن . دقت فرمون خواردمان لیا -
سمان . عنعناتمان وکو عجمه له بر اختلاط له‌کل
بغدا جزءی فرقمان هیه . فقط به دقت اکر
تعمیق بکریت عینی عجم حائز حرکات وسکناتین
عجم له وقتی خویا مذهبی سنی بو . فقط شاه
اسماعیلی صفوی به فکری خوی ام مذهبی
شیعه‌یه‌ی احداث کرد ومقصدی توحیدی
قومی عجم بو . والا اساساً مذهبمان یك
بو . المان . وزبانی المان زور مشابهتی
به کرد هیه ایمرو اکر کردی بچی بو
المان له ظرفی دومانکا فیری زبانی المان ابی
فقط اکر ترکی . یا عربی بچی بوفیر بونی زبانی
آلمان متوقفته سرسالیك چونکه زبانی المان .
وك زبان کرد کرانه . حتی له المانیا دائر به
عنعنه وتاریخی کرد زور کتاب تألیف کراوه
انشاءالله اکر قلوبی کرد به واسطهٔ معاونتی
ارباب حمیت نحتی به بی به صاحب پاره طبیعی
ام کتابانه ترجمه اکا به کردی وروانه کردستانی
اکا او وقته تحقیق اکا که کرد چند زکی وچند
ازان ایستا که مادام که ادعا اکین ودلین المان
له عرقی کرده اسبابی چیه او اونده ترقی کرد
وایمه به جاهلی ماینوه اسبابی معلومه چونکه
اوان برله همو چشت نفاقیان رفع کرددستیان
دایه‌دستی یکتر . معاونتی یکتریان کرد مکتبیان
کشاد کرد . معارفیان تعمیم کرد له پاشانا
میلیان دابه صنعت که ایمرو المان له صنعتنا
اوانده مترقیه که انسان حیرانی افعالی اوابی
مثلا طیاره . بالون درست اکا به قدر مسافهٔ
نیوهٔ عاسمان بلند ابی وکشفی همو کائنات اکا
عمله او فابریقه مانکی به صدلیره ایش اکن
چونکه چشتی وك طیاره درست اکن البته
اکر او عمله . او فعله دو صدلیره طلب بکا
کمه. ایمه حق‌الانصاف اقرار بکین بغیری نفاق
بغیری پك له‌علمی یك . چه خدمتیکی ملتی
کردمان کرد که ایمرو چاومان له بی که ایمه به
بین به ممثیل . اوان به بن به ممثل چه وجدانی
قبولی اکا به خلیای مبعوثی هموشوله ناو
جیکه خومان به تلی‌نوه کی چوارکسمان جمع بونو
تدبیری له اصلاحی ام قومه بد بخته کرد کی
پاره‌دار بو تعمیم معارف اعانه‌دا . اما نه همو
دلالت له سراوه اکن که ایمه به خلافی قسه
پیغمبر صلعم حرکت اکین چونکه اوافرموی.
حب‌الوطن من‌الایمان. اکرا ایمه حبی وطنمان
بوایه پوچی اونده سرکردان ابوین یکی له
کردان که ایمرو بواسطهٔ کردوه بوته صاحبی
ملك وعقار له‌بر خاطری امه که چل پاره نه‌دا
به نسخهٔ روژی کرد . خطاب به یکی له اعضای

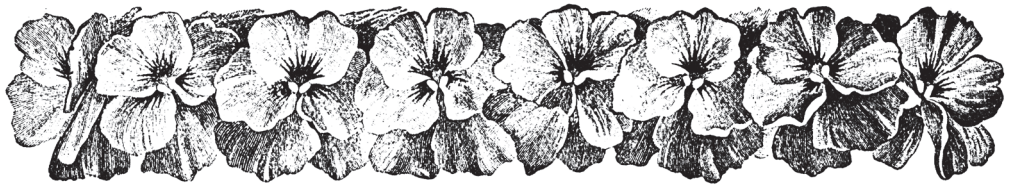

له سلیمانیه‌وه هاتوه

چنده شیرینه زبانی روژ کرد
شکر افشانه دهانی روژ کرد

مظهری تقدیری اربابی دله
اهل درکه مدح خوان روژ کرد

افتخاری ملتی کرده همو
پنجهٔ معجز نشانی روژ کرد

دورله هور و صاعقه وتوز وبخار
جرم صافه آسمان روژ کرد

خم بوه بوجلب قلب عالمی
آفرین بوابروانی روژ کرد

ئ نیکه پرله نوری معرفت
دستی نرزی باغبان روژ کرد

لفظ ومعنای معدنی هر حکمته
ربی ! باقی بی بیان روژ کرد .

سلیمانیه‌لی : زیور

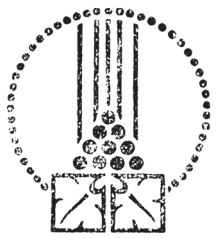

قبول ايتمەمك يعنى اميددن ، أملدن وبناءً عليه تشبثدن ، سعيدن محروم ياشامق ملتلر ايچون أك قاهر وجان آليجى دردلردر .

روژكرد نائل اولديغى رغبت ومعاونت نسبتنده ازهرجهت تكمل ايدەجكنه امين وبو امنيتى پك رصين وَ طبيعيدر . بو تكملدە ، هرشيدن اول ، ـ ينه سوزى اوزاتمايالم ـ بولا بيلەجكمز آبونمانلره متوقفدر . « روژكرد » بوتون كردلكك در . هر كردك معاونت ايتمەسى بر وظيفهٔ مليەدر . بزبوقناعتله « روژكردك » ك ايلك انتشارنده اكثر محال وذواته ، على الاصول برخيلى نسخه كوندردك . فى الواقع ، كردستانك موقع مستثناسى نظر اعتباره آلنيرسه پكده استعجاله لزوم كورولمز .

فقط بو ايضاحات ايله حال وزمانك اهميتنى خاطرلاتمق ايستيورز. نتيجه و ضميمهٔ مطالعات اولەرق ـ تشبثات وتصوراتمزى تأخير ايتمەمك وَ برآن اول موقع فعله قويمق ايچون ـ روژكردى آلان ذوات كرامدن بدلات اشتراكيەنك پك زياده كجيكمەدن كوندرلمەسنى رجا ايلرز .

مديريت

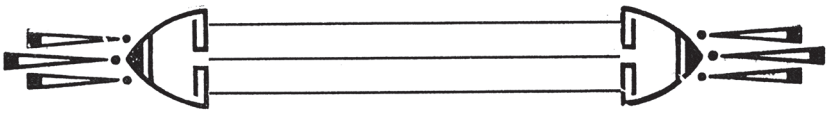

يوكسلمك ايچون همت لازمدر

روژكردى آلان ذوات كرامه

جزئى ادراك وتعقلى اولان هركس ايچون شك وشبهه‌دن عارى برمتعارفه اولمق لازم كليركه كردلك ، بوكونكى (يكرمنجى عصر كتلهٔ حياتدارى) ايچنده برعضو ميت دكلسه‌ده ، بر عضو مفلوج ويا معلولدر. بوفلج وعلته منضم اولان بى‌كسلك وَ صاحبسزلك ايله كردك كچيرديكى هركون اونى انقراضه ياقلاشديران برعامل مدهش اوليور.. بوحالك نتيجه‌سى اوقدر معين ومحقق واوقدر ياقيندركه اونى كورمه‌مك و اكلامامق ايچون آنجاق كور ويا ديوانه اولماليدر . بزبومبحثده فضله سوز سويله‌مكدن اجتناب ايده‌رك ، عموم كردلرك ، خصوصاً على الخصوص عموم كردلرى اداره وسوق ايتمكى عنعنوى برحق ، برحق مكتسب تاريخى اوله‌رق ادعا ايده‌ن كرد اكابر و اعاظمنك بونقطه نُوزرنده ، عقل وانصاف ايله ده‌رينجه دوشونمه‌لرينى رجا ايده‌رز .

كردلك آرتق، بوغفلتله ، حجالتله ، نفاقله ، عطالتله ... ياشايامازز . برآزده تيقظ ، فعاليت ، علمه محبت ، جهله نفرت لازمدر . اوچ بش كنجك أل أله ويروب ايلريله‌مه‌سى برفائده ويرمز. اصل كتلهٔ مليه كريده قالير . بوكتله‌يى يوروته‌جك واوكا ايلريله‌مك لزومنى آكلاتاجق اولان ، بوهيئت اجتماعيه ايچنده كنجلردن زياده ــ بوكونكى حالت اجتماعيه‌مزه كوره ــ متنفذان واكابردر.

كنجلر اولسه ، اولسه بويله روژكرد كبى ، هى‌وى كبى واسطه‌لر احضار ايده بيليرلر . بو وسائطك امكان‌پايداريسى وَ موفقيتى كردلك هيئت اجتماعيه‌سندن، داها زياده كردلك طبقهٔ عاليه‌سندن مظهر اولاجغى معاونته مربوطدر . قيصه‌جه سويله‌يه‌لم كه بوكون كردلكك تنويرينه اولماسه بيله ، ايقاظ وتنبيهنه بوتون امكان قدرتيله چاليشان « روژكرد »ه معاونت ــ لياقتى اولماسه‌ده شيمدى‌يه قدر و حال حاضرده بويولده تك بر كرد رساله‌سى بولوندىغنه كوره ــ هركرد ايچون فريضهٔ مليه‌در قناعتنده‌يز .

بزده اعتراف ايده‌رزكه « روژكرد » كردك عطش عرفانى تسكينه كافى دكلدر . حتى مندرجات اعتباريله پك ابتدائى وتعقيب ايتديكى مقصد نزيهك استحصالنه پك غيرمقتدر بر رساله‌در . لكن هرشيئى حال حاضريله كورمك وبرآتى تصورايتمه‌مك ، جهانده برتكامل قانونى موجود اولديغنى

وامرایی مدح ایده‌رك جائزه آلمق ایله، جاریه وحوریلرك کوزللکلرینی توصیف ایله اوغرا. شمش وقومنك ، محیطنك فائده و ایقاظنی دوشنمامشدر. بوده هرملتك، هرقومك ادوار ادبیه‌سنده‌ده کورولور عمومی برحالدر. احتمالکه بوعکسی جهتنك عدم لزومندن یاخود بشقه درلوسنی دوشونه‌مدکلرندن ایلری کلمشدر.

فقط برعصر ، یاخود دها اینه‌لم ، یارم عصر زماندنبری یابولزومك‌بتون شدتیله تحقق ویاهیچ اولمزسه‌حیاتك تبدلی وایجاب ایتدیکی اسباب مقاومه‌نك حصولیچون ینه ادبیات مجراسنك دکیشمسی اقتضا ایدردی. یعنی غایهٔ صنعتك ایکنجی نظریه‌سنی تطبیقه باشلانمیدی: [صنعت فائده ایچون] . بو غایه‌ده یازیله‌جق و سویلنه‌جك ادبی پارچه‌لرده ، شعرلرده ، دیوانلرده عوامی اویقوسندن اویاندیرملی ، غفلتنی ایقاظ ایتملی ، فائده‌سنی کوسترملی ، یشامق ایسترسه شقاوتی ترك ایدوب زراعت وفلاحته شتابان وکندیسنی بونلره سوق و بو صورتله متحسس ایتدیرملیدی . اولکینك عکسنه اوله‌رق موضوع شخص دکل ، هیئت کتله اولمیدی . بوصورتله اقتطاف ایدیله‌جك ثمره بیوك وواسع اولوردی و شمدیکی حال مؤسف حصوله کلمزدی وکردلك حقیقی بر عضولری اولوردی . چونکه ادبیات قدر متحسس وروحه نفوذایدر برقوهٔ بلیغه یوقدر. بونکله برابر ظلمت کثیفه ایچنده برنقطهٔ ضیا قبیلندن اوله‌رق بعض شعراء عالیه بونی درك ایتمشلر وبوایزی تعقیب ایتمشلر . بر ربع عصر اول سلیمانیه‌ده توره‌مش اولان جناب حاجی حضرتلری کبی دها بوکبی ذوات نادره بولنه بیلور . لکن بر چیچکله بهار اولمار دیدکلری نه‌قدر طوغریمش . ایکی اوچ ذاتك القا آتیله، همتیله برشی اولماز، بلکه‌ده برایزده براقماز . بونکچون شمدیکی ادبا وشعرامزدن بررجاده بولنه‌جغم که قومك حالنی ، اسلاملرك بوسقوطنی، کوندن کونه فلاکتله قارشیلاندیغنی نظر اعتباره آلسونلر. زمانمزك‌لزوم کوستردیکی شیلرك اجراسنی موضوع اتخاذ ایده‌رکدن خطاب ایتسونلر و بتون غایه‌لری مقصدلری‌بو اولسون . بوصورتله تلقینك یاپدیغی تأثیرلر ، براقدیغی ایزلر یکی تشکل ایتمش دولتلرك ، ملتلرك تاریخنه باقه‌رق اکلاشیلور .

ایشته آلمانیا ، ایتالیا ، دها یکیسی ایشته یونانستان ، صربستان ، بلغارستان ، دها یکیسیمی ایشته ژاپونیا ! بونك بارز مثالی بزم حرب اخیر . دشمنلرمزه بو حربی قزاندیرن ظفرلشدیرن ادیبلریدر ، شعرالریدر . سزلره ندا ایدییورم! بزم شعرا وادبا. چونکه سزدن زیاده کنجلکه معاوتی طوقونه‌جق کیمسه‌لر یوق . هایدی قلم باشنه ، دها صوکره خلقك قارشوسنه . تاکه سزلرروحه ، کنجلر دماغه نفوذ ایتسون .

بابان

عبدالعزیز

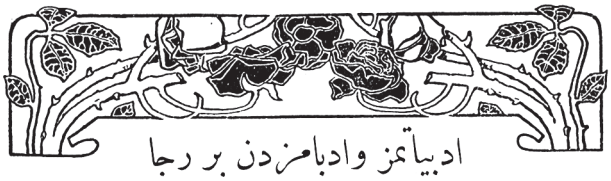

ادبیاتمز وادبامزدن بر رجا

رشدی هنوز بنجه تحقق ایده‌مین اوروپا مدنیت حاضره‌سنك برسیر سریع وسیل خروشانله محیطندن خارجنه طوغری تصادف ایتدیکنی بلع ایده‌رك آمقده اولدیغی جمله‌نك معلومیدر. بو محیطك خارجنده بولنان بتون عضویات بشریه‌نك کندیلرینی بو جریانه قاپدیرمیوب موجودیتلرینی محافظه وصیانت ایتملری ضرورت تشکیل ایدر. حالبوکه بوکا موفق اولمق ایچون هجومده بولنه‌جق قوتلره مقاومت ایده‌جك اسلحه‌یه مالك اولمق کرکدر.

بوکون بتون معناسیله یشامق ایچون قوللانیله‌جق سلاح طوپ و تفنکدن زیاده علم وصنعتدر. صرف بو سلاحله مسلح اولانلر بعض دفعه ظاهرا بزه کافهٔ شرائط حیاتیه ایله یشامدیغی کوریلورسه‌ده حقیقتده نسبت ایدیلنه کوره دها فضله ایی حیات کچیردیکی و بتون سیللره، قوتلره مقاومت خاصه‌سنه مالك بولندیغی شرق و غربده مشهوداتمزدندر.

ایشته بوحقایق وبدیهیات اقل قلیل بولنان ذوات منوره‌نك معلومیسه‌ده بونکله قوهٔ بلغیه‌یه وصدمات جریانه قارشی کلنمیه‌جکی شبهه‌سزدر. لازمکه بتون افراد، بتون عضویت بوندن بهرهٔ نصیبی بولنسون، خبردار اولسون. شو قدرکه ناسك بونك حقنده نره‌دن معلوماتی بولنسون؟ هیهات، نه‌کزر؟ اونك بیلدیکی؛ ایمان ایتدیکی کیمسه‌لرك سویلدیکیدر. کندیسنه کوره نص، حقیقت بودر. فرضا که معلوماتی، علمی بولنسه بیله نه‌یاپه بیلیر و نه‌یاپه‌جغنی تقدیر ده ایده‌مز. بونی یاپه‌جق واسبابنه توسل ایده‌جك علما، واعظین، مدرسین، ادبا وشعرا، حاله واقف ذوات وبعدالتحصیل مملکتلرینه کیده‌جك شبان منوره اوله‌جقدر. بونلردن ادبا وشعرادن غیریسی علم وفن، تحصیل، مقاومتك ایجاب ایتدیکی بالجمله لوازم ایچون نشریات وپروپاغانداده بولندیغی وبولنمق اوزره بولندیغی تفحصات وتدقیقاتم نتیجه‌سنده اکلاشلدی. ذاتاً کرد کنجلکی بونکچون عهدایتدی وایشه باشلادی.

بوکا بناءً درکه محرر عاجز موضوعی وسر لوحه‌سنی ادبا و شعرایه حصر ایتدی. عفولرینه مغروراً بعض تمهیداتده بولنه‌جقدر. شویله که:

کرد ادبیات و شعری تدقیق اولنورسه کوریلورکه اوته‌دنبری غایهٔ صنعتك نظریه‌لرندن اولان [صنعت، صنعت ایچون] مسلکنك اساسنی یاکلش اوله‌رق تعقیب ایتمش و صنعت ادبیه‌یی بربرینی هجوم ایله، شاهلری ووزرا

خرسزلرك مخفی بولندیغی محللردن قادینلر یاپ یالکز بلاخوف کچرلر بونلرکوستریبورکه کرد جمعیتنده حکم سورن بتون جهالته رغماً قادین خاطری صاییلیر براحترامه تصادف ایدییور . کرد کویلرنده قصبه‌لرنده تسترده نسبتاً معقول برحاله‌در دینك ، منطقك امر ایتدیکی تستردن فضله برشی یوقدرکرد قادینلری هیچ برزمان قالین ویوروجی چووالر ایچروسنده محبوس دکللر کمال سربستی ایله کزرلر ، دولاشیرلر هیچ برتعرضدن قورقمازلرذاتاً تجاوزك احتمالیده یوقدر حیات خارجیه‌ده‌ده کرد قادینك موقعی دیشیرکردستاندہ سعینك نصفنی قادینلر درعهده ایدرقادین اوده‌کی عائله وظیفه‌سیله برابرترلاده ، باغچه‌ده زوجیله برابر طورمقسزین چالیشیراك زحمتلی ومشقتلی ایشلری کورر کرد قادینی بغدایی ، اودونی صاتمق ایچون ساعتلرجه مسافه‌یی یالکز ویایا اوله‌رق قطع ایدر شهره کایر سربستجه پازارلق ایدر مالنی صاتار ، ایشلرینی تسویه ایدروینه کمال صفوت وسربستی ایله کوینه عودت ایدر دیمك کرد عالمه‌سنده قادین حیات خارجیه‌ده ارکك یقین بردرجه‌ده چالیشیور . روحلری جن وپری افسانه‌لری، عقله صیغماز خرافه‌لرك تأثیری آلتنده بولنان قادینلرك حالیله کردکویلی قادینك حالی هیچ‌ده مقایسه قبول ایتمز . قادینلرمزك عادتا برخاصهٔ ممیزه‌سی اولان جبانت ولزومندن فضله تلاش کرد قادیننده نسبةً پك آزدر . کرد قادینی فی‌الحقیقه جاهلدر ، عرفانسزدر فقط متین بر سجیه‌یه مالکدر .

ایشته بوایضاح ایتدیکمز اساسلر ، تلقیلر پك قیمتلی‌در بوعادتلر ، بوتلقیلر پك سهولتله معاصرلاشدیریله‌بیلیر. برقسم اساسلر حاضرلانمش دیمکدر ؛ نقصان اولان عصره ، زمانه موافق تربیه وعلم‌در. کرد قادینه بونلرده ویریلیرسه یعنی متین سجیه‌سی معقول برتربیه وفنله تزیین ایدیلیرسه کرد جمعیتنده قادین مسئله‌سنك حلی خیلیدن خیلیه قولایلاشیر کردلرده عائله تشکیلاتنك ، طرز ازدواجك ، قادینك ارککه نظراً وضعیتنك برچوق جهتلری فناومزمندر، اصلاحه شدتله محتاجدر. یوقارده کوستردیکمز اساسلر خسته‌لغك تداویسنی تسهیل وتسریع ایده‌جکدر . کردلرك تلقیات وسجایای اصلیه‌سنی غائب ایتمش شهرقادینلرینك اصلاحی دهـا زیاده زحمت وقوت صرف ایتمکله ممکن اوله‌بیله‌جکدر .

کرد کنجلری قادین وعائله مسئله‌سنك برحیات ویشامق مسئله‌سی اولدیغنی ادراك ایتملیدر . هر شیدن اول کردلکك قادینلغنی یوکسلتمك چاره‌لرینه باقمالیدر . جمعیتلره غدا قدرعاقل ومدرك والده‌لرك الزم اولدیغنی بیلملیدر.

« بر ملتك نسوانی ، درجهٔ ترقیسنك میزانیدر »

ملتلرك ، انسانلرك درجهٔ ترقیلری دائما قادینلرینك سویه‌سیله متناسب‌در . دستورینی هرزمان ، هردقیقه کوزاوکنده بولندیرمالیدر.

ارغنی معدنلی

ی . ج

اكتساب ايچون چاليشيورو هم موفق ده اوليور.
صوك زمانلرده عثمانليلق عالمنده بوخصوصده ضعيف اولمقله برابر برحركت مشاهده ايديليور بو حركتلر بو اوغراشمه لر موفقيتله دوام ايتسون بز موضوعمزه كلهلم : موضوعمز كردلرده قادين مسئله سيدر . موضوع هم مهم هم ده معضلدر . جدى تدقيقه ، مناقشه يه محتاجدر ذاتاً بزده مسئله يى قطعى دستورلرله حله قالقيشمق جرأتنده بولنه جق دكلز مقصدمز هركس كبى كردلر ايچونده برمسئلهٔ حياتيه ديمك اولان قادين دولاييسيله عائله مسئله سنه تماس ايده رك كنجلرك نظر بصيرتنه وضع ايتمكدر .

همان بتون عثمانلى عالمنده « قادين » لك مادى ومعنوى موقعنك آجينه جق بر حالده بولنديغى سويلمك زائددر ظن ايدرز ارككلرمز باشدن باشه قويو برجهالت ايچنده محصوردرلر قادينلرمز ايسه ارككلرمزك بوجاهلانه غروريته قربان اولمش هم جاهل وهم ده زواللى درلر . قادينك موقعى ، اهميتى ادراك ايدلمدى بويله جه عائله لر صاف برر ركن متين اوله جق يرده بتون فردى واجتماعى اخلاقسزلقلرك ، اختلاجلرك منبعى اولدى . كرد عائله سيده طبيعتيله بوخسته لقدن متأثر ومتضرراولمشدر. هركس كبى اوده بوخسته لغنك تداويسنه شدتله محتاجدر .

حال حاضرده كردلره قادينك كرك عائله ده وكركسه حيات خارجيه ده كى موقعى ايله قادين حقنده كى بعض تلقيات واردركه كردلرده قادين وعائله خسته لغنى دها چابوق ودها قولاى برصورتده حل ايتمكه ياردىم ايده جكدر حرف مسئله سنده اولدينى كبى قادين مسئله سنك اصلاحنده ده كردلرخصوصى برسهولته تصادف ايده جكلردر . شمدى ايضاح ايده لم : كردستانده سجيهٔ اصليه سنى غيب ايتمش شهر مركزلرندن صرف نظرايدرسه ك اكثريته ، كويلى حياتنده قادينك موقعى بتون ابتدائيليكيله برابر شايان ممنونيتدر . كردلر آره سنده قادين پك محترم تلقى ايديلير . قادين عادتا بى طرف معصوم عد ايديلير هركس قادينه حرمت ايتمكى بروظيفه عد ايدر . طرف طرف اولان كويلر، عشيرتلر بربريله كونلرجه مخاصمه ، مقاتله ايدرلركن ، بربرلرينه وزير وزير قورشون ياغديريركن قادينلر مخاصمه صحنه سنده سربستجه كزرلر ايكى طرفك مجبورى مناسبتنى تأمين ايدرلر مقابل طرفك قادينه تعرض ايتمكى كيمسه خاطرينه كتيرمز . برعشيرتك ديكر عشيرتدن جبراً قيز قاچيرماسى پك فنا بر كين وعداوتى توليد ايدر انتقام سنه لرجه دوام ايدر دينه بيليركه كويلر، عشيرتلر آره سنده كى عداوت واختلافلرك اكثريسنه سبيت ويرن قزقاچيرمق مسئله سى در.

كويك هرهانكى برقادينه اوفاق برتعرض وقوعبولسه بتون اوكوى خلقى حركته كليرتك برقادينك حق مصونيتى ايچون مجادله ايدر. ارككلرك كچمكدن قورقدقلرى ايصسزيرلردن،

ايلمسى ايسه بلكه ده محتملدر؛ چونكه تجربه سزلك نتيجه سيله بعض خطالرك وقوعى ملحوظدر ؛ لاكن اكر بو تجربه سز أل برموجودى . . بر وارى قاورارسه . . يوق اكر بوأل وبو أللر معدومدن برموجود . . هيچدن برواريامماق غيريتنده بولونيورسه بوتشبثك نتائج معكوسه ـ سنده بيله ضرر نه در ؟ ايشته بوكونكى كورد كنجلكى . . كوردستانك بو فداكاراولادلرى معدوم وهيچ اولان كوردلكى . . كوردستانى برموجود ، برواره حالنه كتيرسه . . طبيعى بو ، بوتون كوردلكه بركار . . برشرف وبر سعادتدر ؛ عكس تقديرده ايسه زيان نرده در؛ ذاتاً هيچ اولان بومعدوم ينه ودائماهيچلكنده قالمش اوله جقدر .

بو نقطهٔ نظردن نجه ياشاماغه وياشاتماغه عزم ايتمش بوكنجلكك شوحركت جوانمردانه وملیت پرورانه سنه ظهيراولماق بويوك كوچوك هركورده . . كورد ياشاماق ايسته يانه . . كوردلكك أبديتيله علاقه داربولنانلره برفريضهٔ حميتدر ؛ خلافنده ايسه مسئوليت ماديه ومعنويه نك كيمه راجع اولاجغنى ايضاحه لزوم يوقدر .

بن بوفكر وبو اعتقاددهيم ؛ يوق اكر ينه آلدانماقده دوام ايدوب ده استقباله بيكانه قاله رق غفلتمزده دورورسه ق وغرورمزده اويورسه ق . . . ويل كوردلكه . . ويل بزه واولاد واحفاديمزه . . .

م . بدرخان

«كردلرده قادين مسئله سى»

بوصره ده بتون غربى ، برآزده شرقى ، مطبوعاتى ، اجتماعيات عالملرينى خلاصه هركسى بتون معناسيله اشغال ايدن مهم برمسئله وار : « قادين مسئله سى » . حتى زمانمزه ، عصرمزه « قادين عصرى » ديه ن متفكرلرده وار . شمالى آوروپا وآمريقاده قادينلق عالمى صحنهٔ ترقيده پك بيوك وممنونيتبخش خطوه لرآتيور ، بتون دار الفنون ومكتبلرك نصفنى اشغال ايدييور ، حيات خارجيه ده ارككلرله رقابت ايدييور ودها فضله يوكسلمك ايچونده مبارزه ده دوام ايدييور . غربى ، وسطى آوروپا وآمريقانك قادينلرى ده شماللى همشيره لرى تقليد وتعقيب ايدييور . حق حيات وبقالرينى ، حق سياسى واجتماعيلرينى استحصال ايچون اوغراشيورلر ، ديديشيورلر . غربك ، شمالك بوموفقيتلى وپارلاق حركت نسائيه سى نهايت شرقه ده ، آسيايه ده تأثيردن خالى قالمامش ژاپونيا قادينلغى حقوق مشروعه سنى

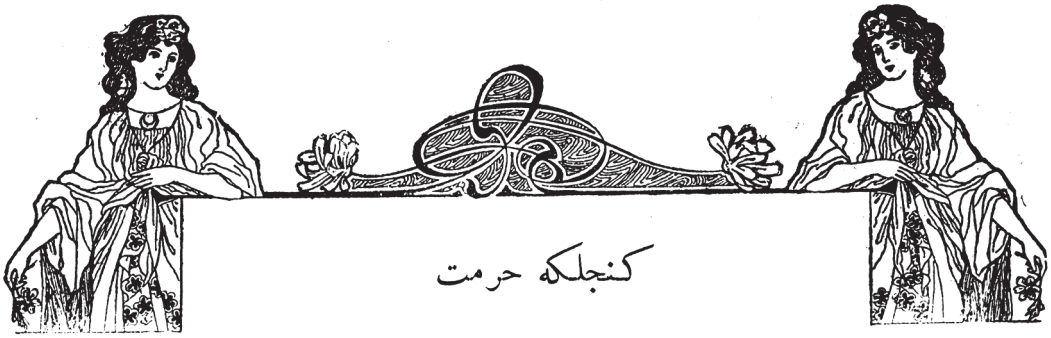

كنجلكه حرمت

برعائله ايچنده ناصل، كه بويوك كوچوكه شفقتى وكوچوك بويوكه حرمت واطاعتى واجبدر وبودستوره اتباع اوعائله‌نك تكامل انتظام وسعادتنى كافلدر ؛ برملت دخى عيناً بويله‌در ؛ سعادت وسلامتى بو اساسه مستند وبوقانونه شدت رعايت وانقياده وابسته‌در ؛

حالبوكه بز؛ مع التأسف بوقانون اجتماعيه رعايتدن برآز اوزاقجه دوشدك واونك ايچين بوأليم عاقبت وضررلره اوغرادق ؛

كوردلكك عنعهٔ مخصوصيدر ، بويوكلره حرمت ! ! . .

امنيتله سويليه‌بيلر وادعا ايدرم ؛ بزده الحالة هذه بوعنعنه‌يه شدتله رعايتكار اولمايان بركنج يوقدر ؛ لدى الايجاب بونى اثبات ايچون ادله وشواهدك سردى‌ده سهل وآساندر ؛

قاليور ، بويوكلرك كوچوكلره شفقتى ومساعى واعمال مشروعه‌سنه حرمت وحضاتى!.

بوكون كوردكنجلرى ، بوندن‌ده أمينلر وبويولده‌كى اعتمادلرى متيندر ؛ چونكه اونلر بو اعتمادك ويرديكى قوتله اورتايه آتيلمشدر .

كوردلكلرينى . . ساقط وعليل دوشمش كوردلكلرينى قورتارماغه وياشاتماغه عزم وعهد ايتمش كوردستانك بواولاد ادراك وعرفانى .. ليطمأن قلبى قاعده‌سنه رعايت ايدييور ودائما تجيل وتقديس ايتدكلرى بويوكلرندن .. محترم آباء همت وغيرتلريندن شخصيتلريچون شفقت ومرحمت ايسته‌ميور؛ ابذالندن امين بولوندقلرى بوشفقتدن يالكز عزم وتشبثلرينه ؛ معزز رشيم خياللرينه برمهد حضانت . . برسينهٔ مظاهرت ديله‌يور ؛ قوت وقدرتلرينى آرتيرمقله اونلرى عاقبت فدا كارلريندن أميدوار ايده‌جك اعتماد وامنيت نياز ايدييور .

زيرا شرقك اك صالغين خسته‌لغيدر ، كوچوك ، ـ معناً نه‌قادار بويوك اولسه ـ ينه دائما حقيروعاجزدر ؛ وبزده ـ شرقده ـ اك آجى برآوازهٔ تظلم واشتكادر؛ چولوق چوجوق ألنده قالدق ! ! . حتى بوفريادى بش سنه‌دن برى چوق ديكله‌دك وضررلرينى‌ده مع زيادة كوردك ؛ فقط بو ، بنم وظيفه‌مدن خارج اولديغيچين غوامضنى تدقيق وتحليله كيريشميه ـ جكم ؛ يالكز شونى ديه‌جكم ؛ بزى بوضررلره دوشوره‌ن كنجلكك موجوديتمزه وضع يد

اسارتنه دوشه‌رك پاشامقدنسه شرفله ئولمه‌كی اختیار ایلمش وبناءً علیه یالکز دوقسان کشیدن عبارت معیتلری افرادینی‌ده تشجیع ایتمك صورتیله بو عزم فدا کاری‌یه تشریك ایتمش وقریه‌دن چیقارق دشمنك اوجسیم وفائق قوتنه ارسلانجه اجرای هجوم وصولت ایلمشلردر .

فقط هیهات . . . خارجی وداخلی ایکی دشمن بی امان آره‌سنده صیقشمش قالمش بووطن یاورولریچون نجات وسلامت قطعیاً محال . . . موت وفنا ایسه محقق وقریب الوقوع ایدی ؛

چونکه اونلر ؛ قارشیلرنده‌کی تك ومرئی بردشمنك دائهٔ جانستانه معروض قالمادقدن زیاده طوپراق قارده‌شی‌دیدیکمز وبیك‌اوچیوز کسور سنه‌دن بری هر درلو موجودیت مادیه ومعنویه‌لرینه ، احتساسات معظمه ومقدسه‌لرینه حرمتله کوستردیکمز غفلت واسرافك قوربانی اولمش ؛ برکتلهٔ مهینه‌نك ، آلچاق وخدعه‌کار بردشمن داخلینك غدر وخیانتی صغناقلرینه طوتولمشلردی ؛ کویدن آتیلان بوغدرودنائت قورشونلرندن اوچی محرمه‌ودیکر برچوقلری‌ده آرقاداشلرینه ده‌کمشدی ؛

محرم ؛ بوقهرمان عثمانلی کورد یاوروسی.. ئولورکن دییوردی : بن ، مسعود دکلم . . بدبختم . . . چونکه هجومده بیله آرقه‌دن ووریلیورم ؛ خائن ومهین وطنداش قورشو - نلریله ئولیورم ؛ دینم ودینمك ناموسی خبردار اولسون . . انتقام ! . .

ایشته عالی‌نژاد وقهرمان بر شهیدك صوك صیحهٔ تألمی . . صوك مطلب مقدسی ! . . .

بو ، بزه عالی وقیمتدار برتازیانهٔ تیقظ وانتباه .. قوی ومتین براساس غیظ وانتقام اولمالیدر ..

ئهوت : برملتك ماضیٔ مقدراتی ایسته‌دیکی قادار ژنکدار مصائب اولسون ؛ ألویریرکه عبرتمدار وانتقامکار بر جوشش ملی حاصل ایتمش اولسون ؛ اکر بز ، بوپرمصائب وآلام ماضینك ساحهٔ ژنکدار وألمبارندن دانه‌چین عبرت وانتقام اولیورسه‌ق آتی‌یه حاکم وصاحب اولمقله أمیدوار سعادت اولابیلیرز ؛ یوقا کر ینه‌نصیبمز غفلت ودائماغفلت واویوشیقلق ایسه ونابمحل لطف ومرحمتده اسراف ایسه‌ویل بزه !.

*
* *

شیمدی عثمانلی کوردلکنك روح اعتلا خواهنده برمقبر پرشان تعزیزواحترامه‌صاحب اولان بودین ووطن فدا کاری شهدای سعیده‌نك آبا وخویشانه صبر وتحملی توصیه‌یه حاجت کوره‌میز ؛ شان وشرفلریله ئولنلره آغلاماق وبالعکس اونلرك اوئولومیله افتخار ایتمك کوردلکك اك فخرآلود عنعنهٔ حماستیدر ؛ یالکز شونی دیرز :

سز ؛ ای بو محترم شهیدلرك بابا ، آنا وقارداشلری . . . امین‌اولوکز ، که کوردلکك قان وقارداشی اولان بو ایکی سیمای بسالتك مدفن یادوخیالی کوردلکك سینهٔ ألمدیده‌سیدر ؛ کوردلکك عزم وشبابی یاشادقجه اونلرك معنویتی یاشایه‌جقدر ؛ یالکز شیمدیلك بزه دوشن تیقظ وانتباه . . . عبرت وانتقامدر! .

قاضی‌کوی : ابوروشن

جريان واحتراصاتده الكسوزشلى برنقطه اولهرق مشهود اولهجق حالده كمين فرصتده مترقب اسافلك بووضعيت مشكوكه‌دن استفاده ايليه‌رك او عناصر محتملهٔ اغتشاشى تشجيع ايلمكدن برسبب وارميدر ؟ » ترانهٔ مغفلى ايله تحريك ايلمليدر .. اعتراف اولنمليدركه بويله بر طرز افاده‌نك وضوح ونورانيت مفرطه‌سى دكل بسيط ومتوسط دوشونجه‌لره مالك اولمسى اقتضا ايدن عوام خلقى حتى حقوقك بوتون اينجه‌لكلريله پيدای انسيت ايلمش افكار عاليه‌يى ده بردقيقه وقفهٔ انديشه وتردده دوچار ايده‌بيليرر. بوتون تدابير اداريه وانضباطيه‌يه‌رغماً بالآخره بهمه حال فليزلنمسى متحقق اولان بويله برچارهٔ اختلافكارانه بولمقدن ايسه طرفينك محاكم عاديه‌نك احتراصات مخصوصه تحت تأثيرنده قلمه آلنمه‌ين ساكن وبى طرف قوانين موجوده‌يى تطبيق ايلمه‌سنه وبو صورتله هرنوع شائبهٔ غرض وقوتى رفع ايلمه‌سنه انتظار ايله‌كدر . دها معقول بر طريق وفاق بولمق قابل دكلدر ظننده‌يز .

حسين شكرى

كردلكك مناقب حماستندن

ايكى سيماى بسالت

محمول مصائب مقدرات عثمانيه واسلاميه‌نك خلاصهٔ رنج ومحنتى اولان غرب اردوسنك بقيهٔ انقاضى مركز خلافته كليركن بز كردلره‌ده ايكى روح سعيد وشهيدك منقبهٔ حماستى نقل ايدييوردى . . .

خرپوطلى كورد محرم . . الشكردلى كورد بهلول ! . .

كوردلكك قصيدهٔ شان قهرمانيسنده بيت القصيد اولماق شرفنى احراز ايدن بوايكى مصرع برجستهٔ حماست ؛ هنوزمكتبدن نشأت ايتمش ملازم ثانيلر ايدى ؛ يانيه طرفلرنده لوشنه‌نك ـ اهاليسى تماماً خرستيان ـ يكى كوى قريه‌سنده بولونيورلردى ؛

وديعهٔ ناموس بيلدكلرى وظيفهٔ عسكريه وعثمانيه‌لرينى حقيله ايفا ايده‌بيلمش اولمقدن متولد برحس فداكارى وقهرمانى ايله كنديلرينه قات قات فائق بردشمن قوتنه ساعتلرجه قارشى دورمش جانسپارانه اولدينى قادار فداكارانه برحرب خونريزه كيريشمشلردى .

ظفر وئولومدن باشقه بكله‌دكلرى اولمايان بو ايكى قهرمانك بتون بو عزم وثباته رغماً موفقيتدن نوميد اولونجه دشمن دنينك ذل

دائما شو زمانلردن بری مختلف فیه قالمش ، هر ایکی طرفجه سنه‌لردنبری بادیٔ شکایات اولمش اولان اراضی مسأله سی وهلهٔ تبادر ایدر . بو ایشك حلی اطرافنده پك مادی وطبیعی منافعه استناداً برحلقهٔ ائتلاف وجوده کتیرلمزسه بو ایکی عنصرك یکدیکرینك الی صقدقجه دائما اوکلرنده‌کی حفرهٔ قدیمهٔ اختلافه ایسته‌میه‌رك باقلرندن وبو صورتله شو مسأله‌ٔ میته‌نك جسد بی روحندن هر ایکی طرف هلا هل اختلافنك برغدای معنوی بوله‌سندن اندیشه ایدرم . هر ایکی عنصر ایچون‌ده تمنی ایده‌جکم‌شی قرون قدیمه سحاره‌لرینك حصول ایچون بعض اشکال و تصاویر انسانیه‌یی آتشه‌آتارق اطرافنده بر رقص مدور وشهر آیین‌مطنطن اجرا ایلمری‌اثرینه‌توفیقاً شمدی‌ده بو مسألهٔ مزمنه‌نك ابدیاً غیای نهانه آتیلان جسد مرده‌سی تصویری اطرافنده شوقا شوق برآیین طوب تأسیس اولنمسیدر وبن بونی استقبالك سیسلی کورینن اوزاق افقلرینه عائد برتمنی دکل پك یقین بر زمانك یارینك بلکه‌ده بوکونك درآغوش ایدلمسنی تأمین ایده‌بیله‌جکی بر بدیعه اولمق اوزره تلقی ایدییورم . بالطبع بویله قیصه‌جق برمقاله ایله تفرعات متشعبه‌سی حقنده واضح وشمولی برفکره مالك اوله‌میه‌جغم برمسألهٔ اجتماعیهٔ مفصله‌نك اعوجاجات دورا دورینی احاطه ایده‌م . ذاتاً ائتلافی کوسترمه‌بیلمك ایچون‌ده بو درجه جزده بینانه تفحصاته احتیاج یوقدر .

ملکیت حقنده موجود قواعد حقوقیه ونظریات‌اداریه وفلسفهٔ انتظام‌هیأت‌بونجه‌مزی تمامیله کافل‌عد اولنه‌بیلیر. محکمهٔ حق وعدلك هرنوع دعاوی واختلافاتی منفرداً وکندینه محتض ادله‌وبراهتیله حل‌وحسم‌ایلمسی سکون حاضر ومستقبلی الك زیاده کافل اوله‌بیله‌جك برتدبیر قاطع کبی تلقی اولنمق ضروریدر. افقده کوره‌بیله‌جکمز نقطهٔ‌سیاه ـ عصرلرك آجی‌تجربه‌لریله کیفی معاملاته سد چکمك ایچون بوتون بشریت کتله‌لرینك اتخاذ ایلك اضطارنده قالدقلری ـ بو دوای شافی‌یه مراجعت اولنما ـ مسیدر . او وقت ادارةً بولنه‌جق هر نوع چارهٔ تسویه برقسم مدعیلری دلخون ایده‌جك واك الیمی‌ده آنلری «نه‌یاپه‌لم نقطهٔ‌نظرمزحقه‌مستند دکل‌ایمش بوحکم قارشیسنده‌سرفرویه وجداناً مجبورم » دیه‌بیلمك وبو صورتله شو اوفق تسلی‌یی‌ده نائل اولمقدن محروم ایلیه‌جکدر . محروم ایدیلن کتله‌نك بوتون حرکات وآمالی ادارةً اتخاذ اولنان تدابیری بوزمق ایچون بو مقرراتی قبول ایده‌جك اولان حکومت مو ـ جوده‌یی صدمات متواله ایله بیزار ایدرك مجبور فراغت ایلك وکندیسنی استخلاف ایده‌جك قوتی‌ده تهدید معنویٔ عصیانی آلتنده تتره‌ته‌رك احکام‌سابقه‌یی ینه ادارةً فسخ ونسخ ایله‌مکه منحصر بولنه‌جقدر . وبو صورتله بر قضیهٔ محکمه‌نك بحش ایده‌جکی سکنیت اذهان قابل دکل حاصل اوله‌میه‌جقدر . سطوح اذهانه قدر یوکسله‌جك اولان بو کرد وباد

شو عصرده پایدار اولهمز . صلح ومسالمتدن ذره قدر آیرلمق اونك صورت قطعیه‌ده ودائمه‌ده باعث اضمحلال وخرابیسی اولهبیلیر . کرد ملیتنك تجلیاتنه خادم اولانلر اونی اناطولیده ذاتاً موجود بونجه اسباب تشتته بر دانه دها علاوه ایتمك فکریله اورتهیه آتمش اولهمزلر . اونلر محقق زمانك ومحیطك بو بابده‌کی ایجاباتنی بحق تقدیر ایتمشلر وکردلکك یکی بر سبب تشتت دکل بلکه اناطولیده قوی بر عنصر صلح ومسالمت وفیض وسعادت اولمسی ایچون چالیشمغی کندیلرینه بر امل اتخاذ ایدیمشلردر. ایشته شو دائره وشرط داخلنده بن‌ده کرد ملتنك ظهورنی دها دوغریسی تیقظنی کمال حرمتله سلاملرم وموفقیتی ایچون الك خالص تمنیاتده بولنورم .

لطفی فکری

اراضی مسأله سی

بویوك مصیبتلر ، بوتون برحیات شخصی ویا برحیات اجتماعی‌یی خشین ودرشت ضرباتی ایله زیروزبر ایدن خروش حوادث قارشیسنده بالخاصه بو آوان المناك کچدکدن صوکره درین برسکوت عدمی اختیار اولنمسی بشریتك بر احتیاج مبرمی حالنه کلمشدر. ذاتاً اویله دقیقه‌لرده تهاجم حسیاتی قبول ایدلمش اشکال تفهیمیه ایله افاده اولنه‌بیله‌جك بر قالبه صوقغه‌ده امکان مادی اکثریا بولنه‌مز . برحالده که فرانسه‌نك بیلمق بیلمز سیمالرندن برینك ، غامبتانك ، آل‌ساس‌لورنی قصد ایدرك یتمش هزیمتندن صوکرا « دائما بو وقایعی دوشونملی فقط هیچ بر زمانده آندن بحث ایلاملی » دییه وضع ایلدیکی دستور اجتماعی ، ریاضیاتدن ماعدا فنونده ایریشیله‌بیله‌جك بر مرتبهٔ حقیقته یاقلاشمش عد اولنه‌بیلیر. فقط بو قواعد ضروریهٔ آدابك تأمین تطبیقی ایچون کندیسنی برسکون وسکوت مزاری ایله اورتمك ایستیلن وقعهٔ الیمه‌نك غیرقابل تعمیر برشکلی احراز ایلمش بولنمسی الك ابتدائی لزوم حالنده تجلی ایدر ، یوقسه آچیق برآ کلاشمه، معقولاته مستند برسلسلهٔ براهین، ادلهٔ متوالیهٔ منطقیه ایله غبار بی‌قرار حسیات ایله ژنکدار اولمش کی کورینن برکریوهٔ اختلافی انجلاپذیر ایدرك مناسبات ومشافهاته اسکی طراوت ورونقنی ویرمك ممکن ایکن بو دوز یولی براقه‌رق تراکم کین وغیظدن بشقه برشی یاره‌میه‌جق اولان برطریق معوج سکوت وانتقام طوتیله‌جق اولور أیسه بالطبع بدیعهٔ امله تقرب ایلمکدن او درجه اوزاقلاشمش بولنلور . کردلرله ارمنی وطنداشلر آراسنده تأیید اخوتدن ، تشیید بنیان آمیزشدن بحث اولندقجه خاطرمه بیلمم نه‌دن

کیتدیکم وقت یولده اورفه‌دن چیقدیغمز کونك اقشامی برکرد کوینده قالمشدق . بو، براوفاق کویدی. بوتون اهالیسی اوته‌دنبرو ملی رئیسی ابراهیم پاشانك زیر قهرنده قالمش اولدیغی ایچون قطعیاً رفاه حال کورمش ، پریشان بش اون عائله‌دن ترکب ایدییوردی . بزی کوی اوطه‌سنده مسافر ایتدیلر . عین زمانده بوتون کوی خلقی نمازلرینی بو اوطه‌ده قیلییورلردی . یاتسو نمازندن صوکره ایلرو کلنلریله خیلی قونوشدم . پك کوزی آچیق آدملردی . او وقت دوام ایتمکده اولان طرابلس غرب محاربه‌سی حقنده بیوك برعلاقه ایله حوادث صوریوورلردی فقط اتحاب ایشلرینه او قدر علاقه کوسترمیورلردی . بر پنجره ایچنده اوفاق برتخته چکمجه اوزرینه کمال اهتمامله قونلمش بر اوفاق رساله کوردم . کچمش زمان اولدیغی ایچون شمدی اسمی عقلمه کلمدی فقط بو هرحالده بر ایکی سنه اول استانبولده کردجه یازلمش برشیدی ، اکلاشیلان استانبولدن اورایه کوندرلمش . بو رساله‌یی کویلیلر دینی برکتب منزله‌سنده محترم طوتیورلردی . بوندن بیوك بر آتش سودا ایله بحث ایتدیلر . « افندم ، دیدیلر ، کردجه کتاب ! بونی هیچ کورمه‌مشدك ، دیمك کردجه‌ده کتاب اولورمش ! کویك امامنه بونی بر قاچ دفعه اوقوتدق . چوق یرلرینی اکلادق . مسرتمزدن کوزلرمز صولاندی . چوق شکر بوکونی‌ده کوردك !... »

بونی حکایه ایدرلر ایکن بو بابده‌کی‌سویملرینك حالا دوام ایتدیکی کوریلیوردی . کوزلری یینه مسرتدن صولانیوردی . او وقت کندی کندمه دیدم : « بیهوده تشبث ! بو جریان ملینك اوکنه کیمسه کچه‌مز . زمان ، محیط بوکا غایت مساعد ! ایشته یولسز بر یرده ، چامورلر ایچنده باته چیقه ، دنیادن ، بوتون مراکز مدنیه‌دن اوزاق ایچنه کلدیکمز شو اون نفوسلی کویده بیله نه‌قوتلی محصول ویرمش! »

کردلرله تماس ومناسبتده بولنانلر هپ بیلیرلرکه بونلر غایت زکی آدملردر . بن بزم درسملیلرده کوردیکم ، مادی ومعنوی قوهٔ حیاتیه ظن‌ایده‌رم، پك چوق یرلرده بولنه‌مز. فقط مع‌التأسف کرد ملیتنك اویانمسی‌ده دیکر ملل اسلامیه ملیتلرینك اویانمسی کبی کیج قالمشدر . حتی بو اوبرلرندن دها کیج قالدی ! اونلر تجدد وتشکلنه پیشوا اولهجقلر بو بابده غایت احتیاطلی حرکت ایتمك لزومنی هیچ بر وقت ذهنلرندن چیقارمه‌ملیدرلر . بو کیج دوغمش دها دوغریسی دوغدقدن صکره نشو ونماسی عقیم قالمش ملیته یکیدن حیات ویرمك ایسترلر ایکن نه قدر تأنی واحتیاطه لزوم اولدیغنی اکلاملیدرلر . هله اونی سر کذشت پرست یاپمقدن غایت توقی و احتراز ایتملیدرلر . کندینی بیلمش وبیلدیکی دقیقه‌دن اعتباراً یانندهکی ملیتلرله مثلا ارمنیلرله درحال مبارزه‌یه قالقیشمش یاخود دولت عثمانیه‌دن افتراقه عزم ایتمش برکرد ملتی قطعیاً وقاطبةً

تماماً قبول وتصديقه تمايل ايتدكلرينى كورييورز. ارتق هيچ كيمسه عرب نه‌در آرناوود نه‌در كرد نه‌در ديميور وبونلرك نه‌لردىمك اولدقلرينى پك كوزل اكلايور. چونكه مليت فكرلرينك صوك درجه غلبه ايتديكى برعصرده مليتلرك انكارى اساسنه مستند بر فكر و مسلك البته چوق مدت پايدار اوله‌مزدى و اركج او مليتلرك موجوديتلرينى قبول ايتمك مجبوريتنك حصولى ضرورى وقوانين اجتماعيه ايجاباتى ايدى .

شايان دقتدركه بزده عناصر مسئله‌سنك صورت تلقيسنده اسلاملق واسلاملغك غيرى اعتباريله دخى برفرق كورلدى . عناصر مختلفهٔ عثمانيه‌دن اسلام اولمايانلرك وارلقلرى اسلام اولانلرك وارلقلرينه نسبتله چوق زمان اول وبيك كره دها قولايلقله قبول ايدلمشدر . مثلا روم ، بلغار ، صربلرك ارمىلرك موجوديتنى بز چوق زماندنبرو قبول ايتمش وشو قبولك ايجابنه آز چوق موافق برسياست اتخاذ ايتمشزدر . فقط اسلام عناصر عثمانيه‌نك موجوديتلرى مشروطيته وحتى اونكله بيله اوله‌ميه‌رق صوك زمانلره قدرترد وشبهه آلتنده براقلدى . برچوق متدين ذوات اسلاملق ايچنده بويله آيريلق غيريلغى بيوك بر اثر تفرقه وتشتت اوله‌رق كورييور وبوندن پك زياده متأثر اولىورلردى . « نصل ، دييورلردى ، اسلام ايچنده‌دەمى بوتفرقه‌لر ظهور ايده‌جك؟ هپ اسلام اولديغمز حالده سن عربسك بن تركم او لازدر بوكردد ديه تفرقه‌لره‌مى دوشه‌جكسز !... يازيق بيك كره يازيق !...» فقط بو ذوات بوتون حسن نيتلرينه ، رقت قلبيه‌لرينه رغماً قوانين اجتماعيه‌دن تغافل ايدييورلردى. بيلميورلرديكه بز غايت دهشتلى برمليت عصرنده يشايورز واسلامك ايچنده وخارجنده مليت جريانلرينك اوكنه كچمكه امكان يوقدر وعاقبت اونلرحصول بوله‌جقدر؛ بيلميورلرديكه بيهوده مثمر اولميه‌جق برمقصده چاليشمقدن ايسه قوانين اجتماعيه‌نك ايجاباتنه ملايم برصورتده حركت ايتمك واسلامك ايچنده اولسون خارجنده اولسون كندينى اكلامق ايستيان مليتلره مشكلات ايقاع ايتمه‌مك وبلكه اونلرك حصولنى تسهيل ايتمكله ارالرنده برموازنهٔ مسالمتكارانه‌نك حصولنى‌ده او نسبتده قولايجه الده ايتمكه چاليشمق دها دوغريدر .

كرد مليتى عناصر مختلفه‌ده : مملكتدن صره اعتباريله‌عربلردن‌و آرناوودلردن صوكره وارلغى حس و ادراك ايتمكه باشلامش بر عنصرمزدر . اونك محيطى، اناطولينك نسبةً مراكز مدنيه‌دن اوزاق بر قسمنده بولنمسى اكثريتله يولسز، شمندوفرسز يرلرك ساكنى اولمسى اعتباريله بو بابده‌كى تأخرى قابل ايضاحدر . فقط نهايت اوده زمان وساعتى كلديكى كبى قانونه توفيقاً ايشته حركته باشلدى، شمدى شايان دقت برحيات كوستريبور .

كچن سنه انتخاب مناسبتيله معمورة العزيزه

« کرد ملیتی »

بو دنیاده قوانین طبیعه واجتماعیه یه قارشی قطعیاً کیدیله‌مز وبو بابده واقع اوله‌جق بوتون تشبثات انکسار خیال ایله اضمحلال ایله ختام بولمغه محکومدر. قوانین طبیعیه یه عائد بر مثال سویلیه‌یم . انسان قاچ سنه یشار ونهایت شو قدر سنه دیه‌یم . بو بابده اك مساعد مادی ومعنوی محیطی وعلوم وفنونك مدنیتك بوبابده حصوله کتیردیکی وکتیره‌جکی اسبابی رفاه وسعادتی‌ده نظر دقته آله‌رق هایدی شونك اعصار آتیه ایچون اولسون حد اعظمیسنی‌ده غایت واسع طوته‌یم . فقط بو بابده البته برحد واردرکه او ارتق قطعیاً کچیله‌مز وکچمك ایچون واقع اولان بوتون تشبثات عقیم قالیر ، هدر اولور. قوانین اجتماعیه یه عائد ایشلرده بویله‌در. برچوق انسانلرك برلشمسیله حصوله کلمش اولان هیئت اجتماعیه‌لرك تبدل وانقلابلری‌ده قوانین طبیعه درجه‌سنده ثابت ولایتغیر قانونلرك تحت تأثیرنده اولیور. بناءً علیه هیئت اجتماعیه‌لرك تأمین رفاه وسعادتنه چالشیر ایکن بو نقطه‌یی هیچ اهمال ایتمه‌مك لازمکلیر .

هیئت اجتماعیه ایچون سزك برچوق مقصدلرکز حسن نیته مقرون امللرکز اوله‌بیلیر وبونلرك حصولنی کورمك ایچون هر فدا - کارلغی‌ده کوزه آله‌بیلیرسکز فقط بو ینه حصول مقصدی تأمین ایده‌مز. ارزولرکزدن هانکیسی او هیئت اجتماعیه‌نك منقاد اولدیغی قوانین اجتماعیه‌یه موافق دوشیورسه یالکز اونلر حصوله کله‌بیلیر دیکرلری حصول بوله‌مغه اونلرحقنده صرف اولنان مساعیلرده بوتون فدا کارلقلرله هدر اولوب کیتمکه محکومدر .

ایشته شو بسیط حقایق علمیه‌یی هیئت اجتماعیهٔ عثمانیه‌مزك انقلاب وتکاملنه تطبیق ایده‌جك اولورسه‌ق اوراده‌ده یاپیلمسی جائز اوله‌جق وبالعکس یاپیلمسی هیچ جائز اولمیه‌جق شیلر یوله‌جغز . یاپیلمسی جائز اوله‌جق شیلر قوانین اجتماعیه‌مزه موافق اولان‌شیلر وعکسی حالده بولناجقلر ایسه اوکا موافق اولمیانلردر. بزده اعلان مشروطیتمزدن بری ملیت خصوصاتنده ایکی بیوك جریان کورلدی. بری ممالك عثمانیه‌حدودی داخلنده‌بولنان عناصر مختلفه‌نك قطعیاً وارلقلرینی قبول ایتمه‌مك دیکری ایسه بالعکس او وارلقلری قبول‌ایله جمله‌سی‌اراسنده برآهنك وموازنه‌نك حصولنه چالشمقدی . برنجی جریان درت بش سنه‌لك تجربه ایله افلاس‌ایتدی. ظن ایتمکزکه بو فکرك بوکون حالا بو مملکتده پك چوق طرفداری اوله - بیلسون . بوکون ارباب قلم ومتفکرمزدن اکثریسنك عناصر مختلفهٔ عثمانیه‌یه وارلقلرینی

صاحب امتیاز
ومدیر مسئول :
عبدالکریم

عدد : ٤

روژکرد

تاریخ تأسیسی :
غرهٔ رجب
١٣٣١

ژمار : ٤

١٠ شوال سنه ١٣٣١ شیمدیلك آیده بر نشر اولونور ٣٠ اغستوس سنه ١٣٢٩

کردستانك مستحکم بلادندن ارضروم شهری

عثمانلی تسهیل مصالح اداره خانه‌سی

منتسبین حقوقدن بابان زاده عبدالعزیز بك طرفندن عموم وطنداشلرك و بالخاصه منسوبیتیله مفتخر اولدیغی کرد قوم نجیبنك کافهٔ امورینی همان مصارف ضروریه بهاسنه دنیله‌جك صورتده جزئی بر اجرت قبول ایتمك اوزره بوکره «عثمانلی تسهیل مصالح اداره خانه‌سی» نامیله بر اداره‌خانه تأسیسنه موفق اولمشدر. علی العموم دعاوئ شرعیه وحقوقیه وجزائیه درعهده ایتمکله برابر بالجمله دوائر رسمیه‌ده مصالح تعقیب و لایحه و استدعا تحریر اولنه‌جق رهن ایله اقراض و استقراض انشاآت و املاك بیع و شراسی ایچون ناموسکارانه بر صورتده دلالت ایدیله‌جك والحاصل عموم وطنداشلرك جمله مصالحی آز برزمانده مستقیمانه برصورتده نتیجه‌لندیریله‌جك، ارباب مصالحه نامنی بالاده ذکر ایتدیکمز بو ناموسکار کنجك اداره خانه‌سنی توصیه ایتمکی وظیفه‌دن عد ایلرز.

مرکز اداره‌سی: باب عالی جاده‌سنده ٤٦ نومروده رسملی کتاب اداره خانه‌سی فوقنده‌کی دائره‌در.

اعلان

له‌منتسبین حقوق بابان زاده عبد العزیز بك بناوی «عثمانلی تسهیل مصالح» اداره‌خانه یکی کرد وه‌توه. هرچند ایش وعوی بی بزور هرزان دیبنی. نجم‌الدین افندی کرکوکیشی له‌کلایه. حمو کردکان لازمه ایشیان بده‌نه ام کرده نجیبه.

تعیین

سادات برزنجیه‌دن فاضل محترم سلیمانیه‌لی شیخ رشید افندی کاظمیه نیابته تعیین اولندیغی مع‌المسار ایشیدلمشدر.

صاحب امتیاز
ومدیر مسئول :
عبدالکریم

عدد : ٤

روزگرد

تاریخ تأسیسی
غرهٔ رجب
١٣٣١

ژمار : ٤

١٠ شوال سنه ١٣٣١ شیمدیلك آیده بر نشر اولونور ٣٠ اغستوس سنه ١٣٢٩

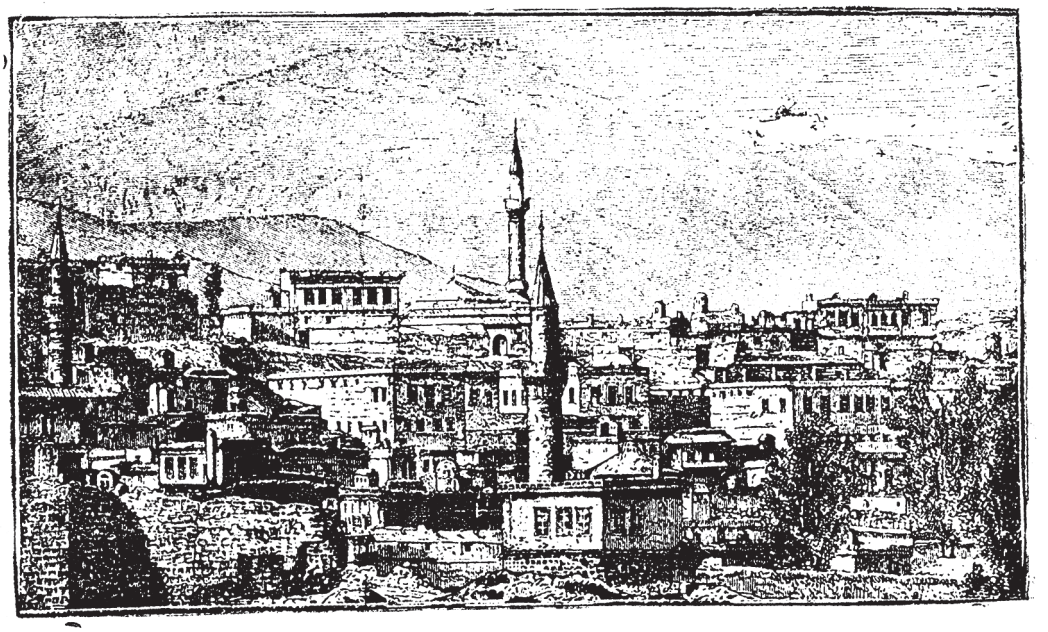

کردستانك مستحکم بلادندن ارضروم شهری

استانبول
رسملی کتاب مطبعه‌سی
١٣٢٩

مندرجات

کردلرك تعالیسی	بابان زاده اسماعیل حقی
بدرخانی حسین پاشا	. . .
قلیچدن اول قلم	صالح بدر خان
صلاح الدین ایوبی	م . . .
نفاقمز	خ . . .
اعلان وسائره	

تیانو سراو

بفر یاکین	سلیمانی عبدالکریم
تفسیر شریف	م . . خ
زیدان	م . . خ
عرد ایمه	فکری تجدت
بری شیری قلم	م . صالح بدرخانی
بحث رشی ومحرومیا کردان	م . . خ

آبونه : هریر ایچون سنه لکی ۱۷ آلتی آیلغی ۹ غروشدر .

سالی هفت ده قروشه

شش مه به نه قروشه

نسخه سی : ٤٠ پاره

روژ کرد اداره خانه سی

باب عالی جاده سنده (رسملی کتاب) اداره خانه سی فوقنده کی دائره در . رسالهیه عائد بالجمله مخابرات و مراجعات مذکور اداره خانه یه وقوع بولمالیدر .

اخطار مخصوص

[کرد طالبه هی ، ی جمعیتی] مسرت اوتلی قارشوسنده کی دائره دن ، باب عالی جاده سنده رسملی کتاب اداره خانه سی فوقنده کی دائرهٔ مخصوصه یه نقل ایتمشدر .

دین اسلام و علوم و فنون

سنه لردن بری اسلامك و معارف اسلامیه نك تعالیسنه حصر وجود ایله ین طبیب میلاسلی اسماعیل حقی بك افندینك قیمتدار برکتابیدر . حقایق اسلامیه یی و قواعد شرعیه نك علویت واصابتنی دلائل حاضرهٔ فنیه ایله اثبات ایتمك اعتباریله عموم مسلمانلره لزم ونافع براثردر .

فیأتی مجلد اولهرق اون ایکی بچق ، غیر مجلد اولهرق اون ، طشره ایچون پوسته اجرتیله برابر اون بش غروشدر . هرکتابچیده بولونور .

کی بوا حروفان ناو پانزده روژاندا خوندن و نویساندن کرمانجی هبن کرن خوازی برا بن ناوی خولی جوانی مه بنویسنی حرفان لی بری زبده بونه وانابن :

ا	=	آ : اۆ	فاؤی
ا	=	ئه از	=
ا٠	=	ئی ان	=
و	=	ئو	
سو	=	ئو	دنکك دی اورتا حردویادا
د	=	او : ردژ	
ك	=	را : پكرا	

ا٢ول كودو - ال' نابدی

ب ا س ا - ا ل ا ا ه ا - ا ل' - ر و ح ا ن ا - ا ل' - ر و ح ا ی ا

ح ا ا ا د ا ب ی د ا ح ب ه خودای ا ع ا ل ا ا ی ن

ا و خودای ا دای ا ا ا دی ن ا ا ب ی ن

ا ا ك ا ر ن ا ا و ح ا ا ت ا خ ای ر و - ا ل ب ا ش ا ر

ت ا ب ا ع ا وای ا ا و ق ت ا دای ا ن ا ا و ا ر

ا و خودای ا ا ا ل ا ك و - ا ل ا ا و ل ك ا - ا ل ع ا ظ ای ا

دای ا ا ا ای ا ر ا ث و ق و ر ع ا ن ا ك ا ر ی ا

د ی ن ا ا ا ك ر ك ا ا ل ا و ن ا ع ا ت ا ا ا

ی ع ا ن ای د ا ا ا ح ا ا د ا ر و - ا ل' س ا ل ا ا

ا و خودای ا ب ای ن ا ظ ا ن ر ای ا و ذ و - ا ل ا ل ا ا ل

ب ای ا ا ث ا ا ل ا ا ق ا ا ل ا و ب ای ز ا و ا ل

ر ا ز ق ای ب ای د ا س ت و پ ا ع و ا ر ا ا و ر و ر

ع ا ل ا ا ا س ا ز ر ا ن ا گ ك ت ای د ا ر ص و د ر

ك ا ر س ا ز ای ب ا ن د ا و و س و ل ط ا ن ا ج ا ن

ر ا ح ا ر و ر ا ح ا ن ، ل ا ط ای ف و ا ا ه ر و ب ا ن

ا س و ا ا ن ا ی ب ای س و ت و ن و ای ك ك ر ب ا د ی د

ص و ر ا ت ای ب ا ل خ ا ط و ای ا ف ا ر ی د

ه ای ق ا د ا ر ك ا ن ا ا ر ث ا ا ش ا ه ای ك ا ر ی ا

ا ه د ن ا ی ا ب ر ا ب ص ر ا ط ا - ا ل ه و س ا ت ا ف ی ا

ن ای ژ ا ا س ج و خ ا ط ا ت ن ای و س ت ا ا

ل ای ژ ت ا ا ن ا س ا ن و غ و ف ر ا ن و ك ا ر ا

ی ا ر ا ب ای ا ن ا ا ی ك ك خ ا ز ك ن ا ا ر ا

ز ای ر ل ای ل ا ا ا ح ه ا ا ا و ا - ا ل' س ا ل ا ا .

«ص ا ل و ع ا ل ای ه ل و ا س ا ل ل ا ا ح و ت ا س ل ای ا ا»

«ح ا ت ت ی ت ا ن ا ل ا ن و ج ا ن ن ا ة" و ا ن ا ع ای ا ا .»

حاصل ژعناد اگر زبیداد
اوبدعهٔ کرخلاق معتاد
صانی شراند فخوار دردی
مانند دری لسان کردی
اینایه مه نظم وانتظامی
کیشابه جفا زپو عامی
داخلق نه بیژیتن کو ا کراد
بی معرفتن وبی اصل وبینات
انواع مال خدان کتبین
کرمانج تنی بی حسبین

(داوی هیه)

م ۰ خ

چیروکی کرمانجا

دی وختا بریدا ، وختا امیر کرمانجاده شیوانك پزی خودی چراند دی ناوبسته کیدا خواوی هات ؛ روی خو ورکراند بربی باژارا کو امیرتیدا رود نشت : « میرو پزی خو دیسپریم‌ته وراد یکه ویم » کوورا کت .

چاغا کوهشیار بو پزی خوژمارت چند پزکیم بو لناو چیا کریا شوپاپزی خودی کو « کورا » خواری بی .

کری‌بی خودا برخوهات برقصری میر - مزن چو رامیسا لنکی میر ؛ کو « من چولی کری بی خوسپارت عدالناته ازرا کتم چاغارابوم می پزی خوژمارت پنج پز کورا » خواری بی ازنوکا پزی خونا ژبته دخوازم » میرکران کلی ی‌وی کوداری کر پنج پز دا شیوان .

کو ! شیوانو ! بکری چند سکمان من امرکیری بی بلاتوی‌ته بین؛ چیه‌کی تولی را کت راوان بدی بو وانرا لی کورابکرین » .

شیوان چوژی سکمانی میر چندك عجیاند بوخورابر لی واچیاؤ نوالا کریان چند کور هار دین اوکوشتن .

شیوان پزی خوژی‌کرت کوراژی کوشت میری وی‌وختی ژی بەوی حالی خو مزین‌و عدالتا خورا شیواندا .

« کلم الناس علی قدر عقولهم »
کندو

مدیر مسئول : عبدالکریم

محمود بك مطبعه‌سی

علم وهنرو کمال واذعان
شعرو غزل وکتاب ودیوان
اوجنسی به بویا لهباوی ممول
اونقد بهبویا لهنك‌دی مقبول
من وی عاما کلام موزون
بلند بهکرا لهبان گردون
بیة فهدر روحا ملای جزیری
پی حتی به کرا علی حریری
کیفك وه بدا فقیه طیران
حیا ابد دی بما حیران
چه بکم کو توی کساده بازار
یننن ژقماشرا حز یدار

ایروله روی عرضیدا چهقا دولت وملت هنه حمی یك دل ویك رو یك زمان بشهو وبروژ دخبتن وبونا پیش بونا دولت وملت خوهرچه زدست وان تی دکن بونان خو دخوینن ودنویس « روژناوان » در دخن هرچه وقومی یتدا دنویسین بهخلق خو ددنه ذانین بچه محتاج بن همان اوگاو بدست تین مزن کو دنات واندابه گهی ودریا ملت خودا خدمتك چاك بکه دتاریخ خودا قیددکن . ناف وی بیروه ناکن .

ازبری بری نایم : ایرو خزار وسیعد ساله کو « کردهمه قبولی مسلمانی کرینه دنام وخبت هادا قنهبی : سیچل خزار شیخ وملا وفقی ومیر زکردان گهانه ودوی‌وختدا ناقدانه ژبونا دین ودولت خدمت ومزن کرنه وکیتب وقبیخ چیکرنه حال اوهکو اف خذمت دها ، اف کیتت دها تمام وی وندا بویه ناو یك‌وان نمایه اوی مایه اوژی مال عربان وعجمان ودرمیان بوبه قدر زلك زبو کردان فائدهٔ یك نه کریه .

اگر اومروف دها ژصدان یك خذمتك ژبو کردان بهکران واوان کیتبان ودیوانان بزمان کردی بنو سساندنا ایرودا ناو وان وکیتب وان وندا نهدبو زاروك دکردان دخوندن ورحمتان لوان تانیان .

اقامثال‌وی‌علی حریری‌یه نهصد وسی سال بری‌هاتیه بزمان کردی‌بیت کویته‌صیاحشرزابی ناو وی لناو کردان دی‌بینی هرکس رحمت دی‌لی‌بینی ملای جزیری ژی حشت صدسال بریدا بزمان کردی دیوانك چیکریه .

احمدغازی موزینك وژبوزاروی کرماجان نوبارك تألیف کریه بچار زمان شعر کوتیه درحق غیرنا کردیدا چند خبرك‌موزیندا آنیه وزانبای زمانی گلك گلی کریه .

خانی ژکال بی کمال
میدانا کالی دیت خالی
یعنی نهژ قابل وجیزی
بلکو به تعقیب عشیری

---

[*] یوقاروده که دالله‌علامت جمعیدر بزده ترکیب اضافیلرده علامت جمع (د) در اسمای مجرده عادیه‌ده (ان) در . سلیمانیه جهتنده (کان) در دیکه محللرده ده بشقه تورلو اولق وارد خاطردر.

هند ژ شجاعتی غیورن
او غیرت ، او علو همت
لوپیکوه همیشه‌یی تفاقن
کردی هبویامه اتفاقك
روم ، عرب ، عجم تمامی
تکمیل دکرمه‌دین ، دولت
تمیز دبون ژهف‌مقالات

أوچند ژمنتی نفورن
بومانعی حمل بار منت
دائم بنمرد وشقاقن
ویکه رامه‌بکرا انقیادك
حیا ژمرادکر غلامی
تحصیل دکرمه علم ، حکمت
ممتاز وبون خدانی کمالات

م . صالح بدرخان

بخت رشی ومحرومیا کردان

شیخ دمه ملای دمه ، فقی دمه، میردمه ، سرك وریسپی دمه ایرو ژدل‌دزانن دپی دحسن کوچار الی یه آگرك گریته ، قبخ وخراپ‌مه دشـوطینی له هوار وگازی مه‌دا کس‌نابی . مه‌خلاص نا که

بلااو رآبن دست بدنه هف خدانی‌طه برشان، له دربدران، له محرومان‌بکن‌مه ژوی آگر بی امان‌خلاص بکن. ریا فلاکتی‌نشان‌مه بخاران بدن ، حکم ایت‌کریم‌احسن کمااحسن‌اه الیك ، درخق مه‌دا اجرا بکن .

ازگمان نا کم کومزن دمه غیرت وهمتاخو، رحم وکرماخو ژمه دریغ بکن ، مه شنفاران دفی ذلیلی هادا (بهلین)

ازباورنا کم کومزن دمه‌ژبو پیش چونامه ژبومروف بونامه ، هرچه آدسـت وان بی پاشفه بدن .

فقط دل پردردمن ژمرا دبی‌کو اوجزکو تودپیزی اگر راست بویا حیـانها یك ژوان ژبو خاطر خدی‌وبی رادبو له‌کردبی خوبی خدانی دکردان لسرری‌یك داتانیا حیا محشر ناف خو دبرناوهٔ تاریخان دکر .

رحمتا خدی لی‌بی: احمد خاز سیصد سال بریدا بیژچه گوتیه .

کرمانج پرکالن
امایتیم وبی مجالن
فی‌الجمله نه جاهل ونزانین
بلکو سفیل وبی خدانن
گردی هبویامه ژی خدانك [*]
عالی کرمك لطیفه دانك [*]

تقديم ديو بسكهٔ مسكوك
نه دما وهابى رواج وءشكوك

هر چندى كوخالص وتميزن
تقديم بسكهٔ عزيزن

كردى هبويامه پادشاهك
لايق بدايا خدى كلاهك

تعيين دبوژبووى تختك
ظاهر دبوژ بومه بختك

حاصل بويأژ بووى تاجك
البته دبومه‌ژى رواجك

غم خوارى دكرلمه يتيمان
تينانه‌در ژ دست لأيمان

غالب نه دبولسرمه أوروم
نه دبونه خرابهٔ دست بوم

محكوم عليه‌ئى صعاليك
مغلوب مطيع ترك ، تاچيك

اماژ ازل خدى وسا كر
أوروم ، عجم لسرمه را كر

تبعيتى وان ا كرچه عاره
أو عار لخلقى نام داره

نامه‌سه‌لحاكم ، اميران
تاوان چيه لشاعر فقيران

هرچى بره شور دست همت
ضبط كرژ بوخوه ميرى دولت

لورا كو جهانى وكه عروسه
وى حكم بدست شير ، روسه

بى عقد ، صداق ، مهر كابين
لطف ، كرم ، عطا بخشين

برس ژدنى كومن او حكمت
مهرانه چه كوته‌منى كوهمت

حاصل كودنى به شور احسان
تسخير دبيت ژبوى انسان

ازمامه دحكمتا خديده
كردمابخ ودولتا دنيدا

آيابچه وجه مانه محروم
بالجمله ژ بوچه بونه محكوم

وان كرتى بشور شهر وشهرت
تسخير كرين بلاد بهمت

هر ميره‌كى وان برزم رستم
هر ميره‌كى وان ببذل حاتم

كرمانجيه بويه شمس برجان
بفكر عرب حتى وه كرجان

أو روم ، عجم بو ان حصارت
كرمانجى حمى لچا ركنارن

هر دو طرفان قبيل كرمانج
بوتير قضائى بوته آمانج

كويا كولسرحدان كلسيدن
هر طائفه سدكى سديدن

أوقلزم بحر ترك وتاچيك
هندى كوبكن خروج وتحريك

كرد دين نجون ملطخ
وان ژبكوه دكن مثال برزخ

جاميرى ، همت ، سخاوت
ميرانى وغيرت وجلادت

او ختمه ژ بو قبيل ا كراد
وان دانه بشور همتى داد

ژوان حمی پرصین من نه‌بین فی‌هما ام تاریخك، روژناوه‌كی چیكن أمی خلاصی بین ؛ نه . . . از نهو وان‌تی دبیژم ، چوكو او تشتین زو لازمن . . . آن دا ام بن خوی حیاتك زحف باش وخورت دوی ام كلمك بخه بتن وزحفه بخوئین ؛ زحف مكتبا وه‌كن ؛ خوه بكن خوه‌ی صنعت ، تجارت ، جوتیاری‌یه فتح ولهوایی زمانی حاضر چیكن ؛ داملتامه بدولت ببه . .

لی زحف عادتن پاك وچاك لكردانی‌یه منی دتینه وازدنم بوان عوله پی‌دیم واز دبیژم باذنا خودی امی رند باش بتن ؛ هاهون ، كلی كوردتو . . . كوه‌بدین عالم وزانا ومزنی خوه ؛ لحمی مقصدی والنی خیر آری گری وان بن . . . خدی تعالی وی شرفا عظیم لدین ودنیایی ژمه‌ره احسان بكت وبوی مناسبتی ازی قصیدك یاحضرتی شیخ احمد خانی لهره ژوره بنویسم ؛ اوكافی‌یه هكهون رشو بدل بخوئین وبدن خوندین ؛ هكه اوقصیده وهكه قصیدا حاجی قادر كوبرای منی عزیز وپر غیرت [مودانی] لروژ كوردا مهابوری نویسی بو . . دوی هركوردك وان بنیا حفظ بكه . . بیریته‌یی‌مه أو بن ؛ شونا ستراتا هروان بخوبین وكووندا ابر بكرن . . . اودو قصیده‌بی ونه‌كو ؛ هرنقطه‌ك ژوان ژمه‌كورداره روح وحیاته . . . ژمه شیرت وژوه‌ژی ای‌كلی كوردنو ؛ خبات وغیرت . . . ژخودایی ذوالجلال ژی توفیقات مزن .

قصیدا حضرت شیخ احمد خانی

ساقی توژی بو خدی كرم كه — پك جرعه‌ئی دجام جم كه
داجام بمی جهان نمابیت — هر چی‌مه ارادته خویابیت
وا كو كشف ببین ابرمه احوال — كان دبیتن میسر اقبال
ادبارامه وی كها كمالی — آیابویه قابلی زوالی
یاهرو هادی‌لی استوابیت — حق وكودوری منتهابیت
قط ممكنه اوژ چرخ لولاب — طالع بیتن ژبومه كوكب
بختی‌مه ژبو مرابیت یار — جارك ببتن ژ خواب هشیار
رابیت ژمه‌ژی جهان پناهك — پیدا ببتن ژ مه پادشاهك
شوری هزامه بیته دایتن — قدری قلمامه بیته زانین
دردی‌مه بینتن علاجی — علمی بینتن رواجی
كردی هبویامه سرفرازك — صاحب كرمك سخن نوازك

الحمدلله ذلت دولت الصلبی
وعزبالکردی بی‌دین‌المصطفی‌العربی

یعنی حمد وشکر ژوی خدیره دولتا خاچی ذلیل کر وبکرده‌کی دینی مصطفی‌بی عرب عزیزکر ؛ قنیح تخمم یکن ؛ اوچه خدمتك مزن وعزیزه ژدینی واسلامیه‌را: بی اوخدمت کری کرده.. تعلعا له‌وینی هاتیه دنی ولشکریتی تربیه بویه وتحصیل کریه . . یك وه‌که وی ذاتی مزن‌کو شرفك مزن ژقومی مره‌هیشتی ام ناسنه‌کن ، أمی‌چه خیری ژوی هه بیناخوه هیوی بکن : او قصورینی هاژچنه هون دیزانن ؟.. حمی ژبی علم ومعرفتی‌به‌کو تاریخك مه کورد انینه ؛ ژبیلی عالمی ام خوه بخوه ناسنا کن وام ژخوه وژقوتاخوه عافلن ؛ ده ایدی خلکی نه‌ژمه أی چاوامه ناسبکن ولناوا خوه‌ده ناوو دنکه کی ژمره چیکن و آن بهان.

ژوی بی تاریخی خسارامه زحف مزن وزحف خورته : دیوی أم بنجه بتن وهی دمی خبتاتی قنیح نه بوری ؛ تاریخك کوردا چیکن ؛

پاش تاریخی نشته‌کدی هه‌یه‌اوژی فساره‌ك مزین دایه‌مه روژناوه . . .

از قنیح دزانم کونهو زحف کوردی بیژن روژناوه چیه وژمره چه فائده‌یی دیکه . ازیچك ایضاح بکم :

مروژ چاوا زیمان دیوی وبزیمانی هرکاری خوه‌دیکه وچه دوی وبیژه روژناوه ژی عیناً وه‌یه . . حیج قومی کوبی تاریخ وبی نویساندن وروژناره‌یه . . . اوقوم ؛ وه‌که انسانه کی‌کر ولاله . . . نه سیح دیکه چه بخناوی دیکن ؛ نه اوخوه‌ژی دیکاره دردی خوه بیژه وکسك ژیره درمانه‌کی ببینه ؛

هنده‌قوم وملت هنه؛ هرایکی‌چند روژناوه هنه ، بوان‌دردی خوه ژعالمی وژی حکومتی ره دبیژن واعلان دیکن ؛ درمانی ژی دبیین ؛ هکله او ملت سفك به زوژی ساخ دبین ؛ یامه ژاری کوردا نه‌وه‌یه ؛ نه‌کس وزانه دردی مه چیه درمانه‌کی بده نه ام دیکارین دردی خوه بیژن ودرمانی نجازن ؛ لوماژی ژوی دردی جهل ونازانی‌یه وژنه راحتی وجفایی خلاص نابن .

هکه أم وهکه فیلله ام دوملتن ؛ بولاته‌کی‌نه اوژمه زحف‌هندك وکیمن: امژوان‌ژی‌خورت ومیرخاصن ؛ لی أیر ولبر حمی عالمی ؛ بناوین دنیا کیشتك دزانه کو او خودانی وی ولاتی عزیزین ؛ دبیژن قه‌ی مظلومین وهر کرمانج تعدایی‌یه لوان دیکن ؛ حتی لهره لاستانبولیده ژی حمی دینداشیمه ژی لوی فکرینه کردا ظالم ، وحشی ناس دیکن ؛ ده‌ژوی کیمانی‌یه روژناوه‌ی ژی کردا هر دنکی خوه درنانیة ؛ دعوا واسنادینی لسرخوه تکذیب نه‌کریه . . أین لحالی میژه دکن ژی دنك نه‌کرنی ژعد اقراری نیه ظن‌کرنه وام وسانا سکرنه ؛ خوه ژوی ناسکری‌نا ژمره خرر وخرابی دانه آلیك ؛ مه‌ژی اوضرینی‌ها دینه وامی هی ببینن :

هلنا كيوني ، دين ودنيا خوه‌ژى قنيخ وتمام نا كن . شيره‌تين قنيخ وخبرني راست هنگى له تحل بيت ، ديوى ام توجارا ام دل شكستى نه‌بن .

ايرولدنى نيزيك حفت هشت ميليونا كرد هنه وحمى ميرو ژيهاتينه وخوه‌يى وقارين ؛ لى حيفامن لوان تى‌هرلى بيندەمانه به ژى وان ره بلندى نه‌بى‌يه نصيب ، چونكه بى تدبيرين تدبير ژى ژانى‌تى . حجي نه‌ز انابيت ؛ تدبيرا ويژى نه بجهه ونه بجهد ونه خورته : ژى ويكيره نه اوخوه هيلديكيوه ونه حسرووين خوه وقوم وقبيلاخوه . هرأى ووساكيم وذليل بنى ، لنا وعالميده بى‌ناوودنك بنى .

خسارى يامه ژى وى تيت ؛ مەهر ژى‌بى علمى پشت دا شير ومرتال ژى عقل وكياشى بى‌تر ؛ ده ايدى هكمه ديوى ام خوه ژيوى زيانى دريخن وبيكه وين ناو عالميده ؛ ديوى ام التفاتى لعلمى بكن ، قدرى عالم وزانايى خوه بزانى ؛ كوه بدينى شيره‌تى وان آرى‌خه بتاندنا وان بكن ؛ حتى ام ريبا قنيخ بيين وتى‌كه وين ؛ زو ، بلزخوه بكهينن سلامتى .

هون ديزانيتن كلى كوردنو ؟ . . چيقا عالم وخوه ندا ؛ شاعر وميرنى مزن وجى هاتى ژمه ژى دركه تنه ؟ . . لى هرمه ناوى وان نه‌كرتى‌يه ؛ قدرى وان نه‌زانى‌يه ؛ اوژى هرژ كور ادنى دركه‌تنه ؛ قومى ديره‌مانه ...

عالمين قدر مزن وه‌كه شيخ‌الاسلام ابو السعود ، ملايى جزرى [شيخ احمد] ملايى كورانى ، حريرى ؛ شاعرينى مزن‌وه‌كه نالى حريقى ، كوردى ، احمدى خانى ، شيخ‌رضا ، حاجى قادر ، مورخين مشهور ابن‌الاثير ، ابو الفد ... الخ حمى ژكرما بختيه هانته وكرمانجا توجار وا ناس نه‌كرنه . . تاريخك مه نويستى تونه ... شرما مزن ژى أوه ؛ بيلى وان مزنا مرووكى دى مزين وجى هاتى وه‌كه سلطان صلاح‌الدين ايوبى ژمه‌يه وحد حيف بيت له ام وى ناسنا كن ؛ دنيا ، عالم ، حمو اسلام پى افتخار ديكن : هكه أمين ؛ ناوى وى بى علم وخبرين ؛ او صلاح‌الدين كوژدينى ره‌هنده خدمت كرى ؛ اسلام ژانقراضى خلاص‌كرى بفتحا قدسى بويى عمر نالى . خوه‌بين خاچى پرصاخوه كرينى يك واو خوه‌ژى بونه‌بك : دست هلانين دا اسلامى ژنا وحالى را كن ؛ دهاتن بزحف باجاراره قدس ژى .. او ولاطى مقدس اسلامى ژى او ولاطى مسجدى اقصامه لى ضبط كرن . . . حفت سالاتيده مان . . . صلاح‌الدين هات وبژى هاتن وميرانياخوه ژدست وان بر ؛ روژ أينى بوكه‌تين باجارده هاچوبون مجد اقصاى نميژا اينى بكن . فكرينى او بز كفنا پاك ودلاله خراب وويران كرنه . قدح وشوشه بن شرابا وان هيلو ابذرا آويتى بون . .

هسب ودوارى وان لويده‌رى كريد ابى بون . . خلاصه زحف حقارت كربون . . . قاضى‌يه سلطان ؛ قاضىٔ فاضل دركه‌ت منبرى خطبه‌كر . . لى پردل شكستى ومليل بيژى . خطباوى منظوم وسربيتاوى أوبو :

خینن . ام دست مبسر دلی بنیرین ویجـاغی نجونه وین ومینه نه ایجات .

اوجارشرخدی لرمه ببارہ ری حجنم ژی ژمراویه .

ـا ١٨ تموزسنه ٣٢٩

دیار بکری

فکری نجدت

بری شیری قلم

نه محتاجی ایضـاحی یه کو مقصد ژی قلمی علم ومعرفتـه ؛ من دیوی ژی قـوم خوه‌ره بیژم ، توقوم وملت لدنی نینه بشور ومرتالی خوه تی کهـایین مقصـد وخوه هیلکا ونی جور ؛ الا بعـلم ومعرفتی علم ومعرفت ژی احیاتیره الزمه ، علم ومعرفت ، دوپه‌رینی وه‌نه، مرو بوانه دی‌کاره بیفیره ودرکه‌وه بلند ایی خدای خلاق ژانسانارا امر کری ؛ بی یی‌وی نابه . . . شـاهد منی مزن ژوی دعوایی ره کرمانجی یه .

ژی روژا اسلامیت ظهور بی حق ایرو ، هرمیری کوردا لناوشرا لریزینی پیشده چونه وتوجارا خـوه‌نه دانه پیش وهر لربیـا دینی ودولتی خوه‌ده فدا کاری کرنه وروحی خوه دانه . . لی حیف وهزار حیفیه ژی توجارا وان ژی وی همتـا توخیر ومنفعت نه‌دیه ونه خـواریه . هرتمرن روح دانامـه‌یه ژغیری مه‌ره‌مایه ! او ضرر امزینی هر ژی جهـل ونازانی یامه هاتیه؛ هکه قنجی یه، هکه خرابی یه مرووبجـه نه‌که ، یعنی نه‌زانیه چاوابکه ؛ او توخیر ونفعی ژی نابینـه ؛ مه‌کردا ژی هروه کریه‌به مه نه‌زانیـه مه لکؤ ولچـه دمی روح بدینی ولکوده ری ولچه دمی روح بشـینن به لوماهرام بینه ومانه خلام ، ژی خدمتا وان مروونی نه‌ژمه .

هکمه قنـج یفکر بیا احکام دینی خوه‌یی بلنـد ومزینی ؛ مه‌نی بدیتـا کی تحصـیلا علم ومعرفتی ژمه مسـلماناره فرضه ؛ لدین ودولی نفعه به خدای خلاق، نوعی بشر بعلمی تکریم کریه؛ وه‌کی روح‌وا حضرتی آدم، بری یاقدری وی بعلمی بلند کر؛ وما کو کره زاناژ ملائکه نکاره امر کر ابروی سـجده بکن . [وعلم آدم‌الاسماء . . . . الخ آیت]

عوله یامنی هیه کوژ اثباتا فی دعوایی ژکر مانجیته مزتر وبروح‌تر تونه هکه ام کورد ژی بیوی قانونا خدی یا حیـاتی قنـخ نه‌کرنی ام توجار پیشده ناچنی أمی هر پاشاوه بن ؛ حتی مرنی خـلاصی یی ژی‌کس ونا کس‌ره بکن ومعاذالله قومی خوه وناوی خوه دوندا بکن. ده ایدی کلی بر ایی‌مه کردنو ، چاوی خوه وه‌کن وبعـوله بین ؛ ام هکه وی قانونا أزلی خورت نه‌کرنی وژیل روح ودل بلند بینی‌ره نه‌خبتن؛ نفس وقومی‌خوه ژوی ذاتی‌وخساری

دبین . هاوین‌تی بخو ژکاری نکارین چعو اوخه‌وه‌کین خوارین ایوا نثری کای حشکه .

زوستان تی بخو ژجوتی دمیرین لسرافری وا دپر خین . هکه ام چیرا چیکن بسالی پبخ شش جار بچنن . هر جاری کادین اوخه تیژه ـ یکن . داواریمه ژی هر جاری کیا بوخون زخم ببین . عردابیمه باش بی‌کولاتی .

کلك کرمانج امه لیبخی‌نه . واناپز اوخه زوستانی وبشنین لبری . اوبری باشه ، پرچی‌یه جار ناسالژی لبرق کیشتکا وقلعك . اوقاس نزیف اوقاس مریو هنادین . ام نجو بلنکا زین . او اگری خدی ژی بکوه‌لسرمه حال امه چوادیه . ژبوی هن‌کیش مشینن ، هنك ایوی بشینن آ ایدژی لمالی بکیا اوخه خدی بکن .

بعرد او خه ام کارین رزو دحله ژی ام چیکن ایرو خورت بونادینی کیش لسردان دارایه . تری زی ام کارین هرتشت ژی چیکن . بستیق ، ترش . . . . . کیشن لبار رزینه . اوزره کو دوامه شیرین دیکه . اوزره پاشیل امه تژی دیکه .

داردوکربنه : یکی بوناخوارین ، ایدین بی‌خوارین هن‌زانن سیو ، میشمیش ، کوز ، حنار ، هرمی . . . . . وان کیش لسردارنجوارینی یه پل ایوان درشه ژوی خلی نزولهودیه .

ژجاغ باران باری بکوك ایواتوانفع ابوی دیه پل‌کیش داری نجورا حسی‌یه . تی دار ـ شفتلو زخورا ژعره هن زآتن کوادپل پرتعله آوایوی ژی تعله کوك داری بژ عرایوی خراوبه لوماکار چارسال بسه‌کینه . هکه ام پنی آوی هرسال پاتژبکن اوبژی نولا دار ایدینا پربسکینه .

ام‌بین‌لسر دحلی . وانا پرباشین . باشبون ایوان ای مزین بژمیرم . جاره‌کی اوچی‌پی ، اودشتی برباش ویکه . مرولوان جیاده رونه بکوده اوخه‌را پرباشه .

ای‌دودیا : باران لوان جیادا پردبابره هر چاغی باران لوان حاضره . نتاخل ایوان باش ببه . ای سیسی : عردهیه خواره وشقتنه وان دارابکوك اوخه نافاهبیان . ژغین وان ام دار خانی اوخه بزدان‌تبنن . ناوتنور اوحه ، ناوفورن اوخه ، بن‌بروش اوحه ژوانادشوتبین . هرتشت ایمه ، حیان تفنك امه‌دار ناوداهیه .

ژغبین وان نفع خلی‌با ناودا حزار تشت هیه . زیر ، زیو ، سفیر ، کومورناودا تژه‌نه نهادر خستین آوی ام نکارین . کنکی ام بختین ، کنکی مه‌خولی اوخه خزبکن ویجاغی ام واناژی کارین ورینن وان اوقاس چیتی دیده لمریوا .

دی وبا ومروژی اوقاس ژبر خدی‌نا که بلی اوسایه عرد ، باب ایمه‌یه . دیامه‌یه . چوا مرو ژباب ودیا اوخه‌رابغیده هرشفل ایدی نابینه خدی ابیدی ژی‌ژبیر دغیده . ام عرد اوخه‌راژی اوسانه نیرن دنی‌لسرمه بغیده وی‌عردی ژمه بستینن ، فلایالسرمه رونن . مه‌بشفلینن وك غلام باب ایوان . وانا زیرادر

هیه‌لازمه اوان به‌شینن . ژدبنگژان لاوژوك ، وچیروك وقول دکردان پرس کن وبنوسن وریکن ملاوقته دکردان چه دزانن بلا بیژن توتخصیراتك تی نکن هرکس دقاما خودا خدمتك بکه زوبزو مروف دگهی غرضاخوه گلی بران ژوه هی‌وی‌یامی اوه کو خدمتا کردیتی ومسلمانی نائینه پشت گوی‌خو مسلمانی ژوه هی‌وی‌یا خدمتی دکه

هرچه به شنین نباو جفاتا (هی‌وی) به شنن :

۱۵ تموز سنه ۳۲۹

م . . خ

عرد ایمه

ایرو خورت بون امه ، مزین بون امه ، مرویون امه کیش‌لر عرد ایمه دایه . اوعرد ژباب وکالادا . ژمرا هاتیه ، باشکرین کون لروی چی بویه ، او هیژا نفع اوخه ژمرا ندایی‌یه . ام دنیرین بالی اوعرده اویا کولك خلی‌یه ، اوچی‌یه ام دبین.

راست ایوی هن بوخازن نه اوسایه ، اوعردامه دیامه‌یه ، اوعردامه‌باب امه‌یه . یالی ام نیژانن ناو اویدا چی هیه ، چی تنه . هبون ایوی ژمرا خوانی نابه تنه بون ایوی ژمرا خوانی‌یه ناتجار نه اوسایه . هکه ام ژیز باش بینیرین ، اویژی ژمرا باش‌دنیره ، مه خورث دیکه . ژمرا چی بی یده .

عول عول هن زانن کو خوارین امه ژعردی دردکوه اوپعری کونامه اوی دیسا ژمرا عرد دیده . اون خدی دیکه . بلی ام وی خدی نا کن . ایرو کولا ندینا عرد ایمه نه کولاندینه ، چیترکرین امه نه چیتر کرینه . ام زودا حمولسروی دکولن لینیا ویرا دست ایمه نا کیژه ، باش ایوی لبنی دمینه هرسال ، هرسال اوسری ژمرا اوقاس طوودیده نفع ایوی قدیایه . لوما ام هندك دیستینن . ام زانن کوشوو چیکر پنداشی کیسن چیتره ژدوکیسنی دوکیژی باشه ژکیسنك .

ژبووی اوزوری هلاندینه . ما کنا چیکرینه بجاره کیدا خلی تولهد دیکه . بحابی کی ژبنی عردی دکوله . سرایوی ژی داوی لبن لوما کولاندینه ما کنا باشه دبین . کنم ابویژی باش دیه . خورت دبه . کول ایوان دمینه بناو عرد باشدا .

کاوکه باران دکره ، وی آوی هرخارینی دبه لکوك وان نباتا . خدی ایوی ژی پك آویتیه چل هلاندیبه .

ام نجولی اوخه چیراژی کارین چیکن .

اوچیرا بر چیتی دیده لمروا . نها ام آلت اوخه کیشتك بکا وکامش اوخه ام چیدیکن .

ژوان داوارا چیرای‌شین چیقاباشه .

وان بلنکازا بهاری بتنی بکیای شین تیر

«کرد» هیه همو باقلن بگونه بچاون لەبو ملتا خو ، خاصا ڤبو مسلمانیاخو بزیمان خو چند کیتب نوسـاندنه چند مکتب ومدرسه فکرنه چند زاروله برخوندنی دانینه چند ملا وفقی مه رابونه لەگوندان ، گرانه لەبو مسلمانیاوان شیرتان کرنه چندمیرمه ، چند سرك مەچواته لەبوخو لەبوملت خوقکرك کرنه چند شیخمه لەبواتحادا کردان جنتینه چند عشـیران بهف خسـتنه عادت کشـتن وتالان برن ژناو وان را کرنه .

زاروی دوان شیاندنه مکتبان .

مازن دکردان ژبوخو ژبو ملتاخو دناو ملت وی چەجی حاضرکرنه ایرو دناو خلقیدا رومتاوان چیه وباوکال وان چرکریه اودیچه بکن یاندی کردژاربی نوایحیا روژاقیامتی دوی حالیدا بهلین .

یاربی توقادری ! رحمك بخی دلشیخوملا ومیر وسرك کردان رابنه پیـان برخو بدینه شیار کرناوان .

ایخدی توکریمی! بکرماخوفان کردنژان شیقار ژرست دژمنان خلاصی بکه .

ایروسیصد ملیون مسلمانهیه حمی بیریمان خود خوینن ودنویسن توزیانك ژبودین خو فرض وتصور ناکن . ژبوپیش چونچەلازمه اویاجرا دکن امژی لازمه تبای وانبن ایرو پیقه بزیمان خوبخوبن وبنویسن چندفقهٔ کردان غیرتا کردانی دواندا پیدا بو رابون جواتا «هیوی،چیکرکباشی،روژناوا،روژکرد در خستن ژدل وجان دخبتن لازمه کو ام ژی آریوان بکن اف آری کرن لەمه فرضه واجبه بی اری کرن دنیایداتشتك نابی .

اوی کرده عار وناموس وغیرتا کردیتی یتداهیه وژطعن دوست ودژمنان دقهره ، شرم دکه بلا آری وان بکه

اف آری کرن ژی قسم قسـمه هنك بقلما خو ، هنك بعلم خو ، هنك بمال خو تمام وی آری کرنی ژبوپیش چونا کردانه ژبو مروف بوناوانه .

کرد ایرو محتاج چنه ام اوان بیژن

١ ژبو زو خوندن ونوساندن حرفك .
٢ سر طرزك نو الفبایك
٣ ژبوزا متنا تمام زمان کردیتی « قاموسك »
٤ علم حالك
٥ تاریخ باوکال کردان وعنعناوان
٦ ولات کردان وعادت وطبع وان ومقدار وناف عشیردوان
٧ کیتب حسابی
٨ ژبوزمان کردان صرف ونحویك
٩ ترجمهٔ حال مزن دکردان و
١٠ ادبیات کردان وناف شاعر وان

ژبو چیکرنا وان تشتان چقا کیتب کردی

همان وکی (میران) هف شیار بکن اویناو ودژمن کو ابردرمه سکنی یه نیتاوی کشتن وقلاند نامیه نشان هف بدن چارا فلاتاخو داینه برخو .

وخت ، کلك تنگه وخت سکنی نینه وخت میرانی یه وخت یك بوینه وخت بهف کیتنه وخت دعوا وکین نینه .

اگر فرصتاها بفوتی ایدی فرصت بدستمه تا کنی مسلمانی وام دچن گلی بر ان راین غیرتا باو بابیران بیا کن حل ژنان لهخو مکن.

شین وگرین ، مریان ژقبران رانا که فیزار وکازی تشت بوری پاش نازفرینی .

بغم خوارن بلا دفع نابی . سلامتا مروفان به صبر وشبانه به نشان دانا غیرت وهمته

ترس اجلا مروف پاش نادە بی همتی وغیرتی سبب هلا کته .

« وقل اعملوا فسیری الله عملکم ورسوله والمؤمنون ثم تردون الی عالم الغیب والشهادة فینبکم بما کنتم تعلمون » نی

نه بی کو درحقه وه داوها بیته گوتن « اقعدوا مع القاعدین » ژوان مروفان مبن « رضوا بأن یکونوا مع الخوالف وطبع الله علی قلوبهم فهم لایفقهون »

قرانا کریم نه میریه وحیا ابددی بژی اوی ژخورا بکن حاکم بحکم وی عمل کن

هیفیا من هیه کو برای دمهٔ مسلمان ژعالم وژخلق هاتی وچویی عبرت بگرن بر وخت بورینی یك دل ویك زیمان به بن اوکین ودژمنی ژدل خو درخن مسلمانی زوژ بروژ بلندیی ژناندن خلاص بین .

شیخ وملاو میروریسپی دمه ریبری وهمتی بلا بکن ام نزانن اوزانانه « والله یهدی من یشاء ولله الامر من قبل ومن بعد »

شیخ محمد عبده مفتی مصر

ـا ١٣ تموز سنه ٣٢٩

م ٠٠ خ

زیمان

خدی تعالی « مرووان » ژ « دواران » بز بیمان وباقل وقتاندە « زیمان » ژبوگوتن « گو» ژبو بهیستن « چاو » ژبودیتن دایه .

اومروف کو آقلی وی هبه تفکر اقنج وخراپ نکه « زیمان » وی هبه پی خبرنده ودردخو پی نه بیژه « گوی » وی هبه امرخدی وپی ومزنان سه نکه « چاو » وی هبه او عالم واو صنعت وعجیب اواقایی دبلند ، او مکتب دمازن وی نه بینه ژبوخو ، ژبوجنس خو ، ژبوژن وزاروی خو تفکرا تشتك نکه اومروف دونیا واخرتدا کوره به کیرتشتك نابی فرقاوی و « دوار » تنه مروف اومروفه کو دائما خلق ژوی خیرك ، برگه یك دگره مروف بی خیر وبی برگه هیین وتنه وبیاوی یکه .

ایرو دوری عردیدا نیزیك شش ملیون

برای خوی مسلمان دکژزژخدی ناترسن ژبنی ـژم وحیا ناکن ،

اف‌دوی حالیدا هف‌دقلیتن دژن دین کیس لی‌تینی‌بازدده سروان ژن وزاروی‌وان شرژیدکه ولات وان دگری اوی صاغ مایی . رزیل ورسوادکه .

آفا ژروی بی نفاقی دقرینا‌هادا چه بسر مسلمانان داهات چقا کچ وکور رین برن ، چیقا خانیان شویتاندن مزکفتان ویکتان کرنه دیرو ناقوسان لی آلقاندنا گر اوتشتی‌کودژمن دین بسر مسلمانانداندا آنیه‌ام بنوسین وهرچه‌که ددل ویدا ژایمان زره‌یك هبی دخون ژچاوان بریژی ژهیبتاوی وی وکی چرابحلی .

حاکم رمیر مسلمانان طمعاملی دنیایی وان ژمسلمانی درخست شرف ومزنابیا باوکال خو ژبیراوان برخونا مسلمانی دواندا نه هشتت .

اف میردها حاکم دها ژبو مال دنیایی ژبوژینا دنیایی ژبونافك حشك‌چون خوآفتینه بخت دژمن دین .

وبقوتاوان برای خوی مسلمان قلاندن دژمن دین پاشی اوان ژی گرت وقصاص کر ولات وان کرت یك ژوان صاغ برنه‌دا آفا حکومتا اندلس بنی هاوایی چو دنافا روژك‌دا سیصد حزار مسلمان شرژیکرن‌ایرو ژبو درمان مسلمانکی لوی تنه .

پاشی وی هندستان تی لقرژی میروحاکم کتنه هف حاکیا مسلمانان ژدست وان چو [انکلیز] کرت نهاله‌ژیر تعداهیاوی دنالین پاشی وی ترکستان قافقاسیا قریم قازان قارص اردهان بطوم جزائر طرابلس وروم‌ایلی چو مسلمان وان دران ژی شرپزه‌بو او میرو حاکم وملای‌کیم عاقل‌کو ژبوکیفا خو هوساخو بن مسلمانی شکینانندن ملیتاخو ببرکرن ژبو حصت وشار زابی جنس‌خو نه‌خبتن عاقبت وندابون جزای‌خو دیتن فقط چه‌فائده‌کو مسلمان له‌بن پی دژمن دینداما‌ن چارا خلاص بونی تنه .

اکر مروو دها فرأنا خدی له‌پاش نافیتنا فرض خدی انکار نه کرنا نه کتنا هف بشف وبروژ له‌خرابیا هف نه گران یك دل به بونا بشت بدانا هف دین خوه ، عرض‌خو صیانت بکران وخت کوبه فومیا بناموس بحران او عاقبتا پیس بسرواندا نه دهاتا ددینا وآخرتدا رورش نه‌دمان .

والله ، بالله ، تالله اکر مسلمان میروکافان وشوان وان یك دل ویکزیمان بونا ددنیا واخراتدا دی سرفراز بونا .

حیف وصد حیف مسلمانی دها بی قدر وقیمت به‌یمنی هنگی اف حالت دمه‌دابی هبویا قنج بونامه کرن گلك زحمته .

اساس دین مه اتفاقه لازمه‌ام تفاق بکن ریا مسلمانی بکرن. ایرو نافمه مسلمانه فقط ژمسلمانی دورن حیا مسلمان یك نه‌بن دین پی دژمنان دی‌بچن چوان‌کو برای دمه‌چون .

اگر دمه‌دا مسلماتیك، غیرتك، ناموسك، عارك ، ژبو ژن وزاروی‌مه ددل‌مه‌داحمینك هیه

كروان مسلمانا نن . ولات كوتيدا ولشتنه ژباوكال وان مايه ، هژ ماراوان ژسيصد مليون كميتر نينه عقيدا وان تمامه ژهرقوم وملت ژيها تيرتن ژمرنى ناترسن ، مرن له‌اوان شابيه . پيش بدينايى ناكن . ژين ومرن‌له باوان يكه .

غرضا وان ژدينايى صيانتا دين وناموسه هشتنا ناف وهلانينا ررنلينه اودزانن كوأودنيا نامينى اوى بمينى .

او قرأن كو له‌دس مسلمانا ندايه هركاف تحذير اوان ژخراى دكه تشت دقنخ ژوانرا دبيژى .

مسلمان دنفس خوداشان وشرفك وسان دبين كو هركاف ژعالم بلنذد دى‌بين خدى تعالى ژكرما خواف مزگيناها دقرأن خودا دايه ژبووى قامى مسلمان ناخوازن كوبجنه بن نفوذا كسك حظ دكه او نفوذ كران به حظ دكه بلا سفك به .

بن عقيدهٔ تمام مسلمانان وسان له‌هف گر بدايه وراپچايه كويك ژوان (اگر خدى نكه) بكفه بن نير غيرخو ژبوخو جارسيك ورزيليك دزانه .

دوله له‌سر دينداا او علم وهدكو مسلمان بدست ديتن بسبب بلند ياوى مسلمان درحق قابليتا علميدا خوژحمى قومان وملتان پيشتر دبين .

لكن ايرو مسلمان ژوى حقيقتى كلك دوركتنه وژخباتا برى پاش مانه . دعلمدا ، دضعتدا اوستاى‌عالم بون ايرو شاگرد خلقينه . خلق طعنان لوان دده دبيژى دواند توقابليتك تنه ولات‌وان كرى‌كرى كرن لهف بلا كرن.

حال اوه‌كو اويكو مخالف دين وان به . بتاييا وان عاره ژبن حكم بى دنيان دركتن ونفوذ وان قبول نكرن دين مه ژمرا امر كريه .

(ددينداى داچقا ملت ودولت هيه همى دخوران‌كو ودينداا وجنسدا هركس بتاى ملت وجنس وان به)

نخو مسلمان ژمزگينا خدى بى‌خبره نخو بركريه‌كو دبژى خدان فى عردى عبد دمن صالح دى بيه .

نخو ، غافان ژوى روژكو مسلمان دى سردست تمام عالم بى نخ، دريا دنيدا پيش مقابل بهشتى فروتنا مال خوه جان خوه بيروه كرنه .

مسلمانى يكه بدست آبنا علم وهزيدا حفقا تحفيران ژبوچيه روژبروژكم بوناقوتا مسلمانى وزيده بوناشوكتا فلستانى بهف نه‌كتنا حاكمان وسرك عشيرانه .

حاكم وسرك عشيران ژبو ژيناخو ، ژبو راحيتاخو خلقى بردنه هف مال فقيران تالان دكن پط دوار وان دبن هرچه ظلم ژدست وان تى دكن كس‌لى ناپردى ملا وشيخ امر خدى ژوار آنابيژن ژبو قتك نان امر خدى بيراخونابين. بشف وبروژ وناف واندامير كشرتن تالان برن ژن رفاندن رواج دگرى بلا سبب

دینداشی خویا قصورنا کا . اوی پاره داره سالی جند طلبه به پاره خوی سوقی اوروپای دکا . بو خاطری فیری علم وصنعت بی ایمه . اسلامکان الثغات بم نوعه چشتانه ناکین . چونکه مسلکی ایمه هرمن بم وکسی ترنی تعقیب دکین . هتاله سرام احواله ماوین قطعیا ترقه ناکین خوا کر اتفاقان کردو دستمان دایه دشی یکتر به خداله ظرفی دوسه سالدا بواسطهٔ امدادی روحمنیتی محمدالمصطفی صلعم ، لهاقوامی سائده زیاتر دبین به پیاو .

سلیمانی
عبدالکریم

تفسیر شریف

وَاَطِیعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ

ترجمه‌وی

امر خدی وبنی بگرن ونه کفنه هف پاشی قس دبن قوتاوه ، شوکتاوه ژدس‌وه دچی .

پیلك حکوماتا اسلامی حیا هندستان وچین وترکستان وقریم وقازان حکم دکرا دناف فی ولایتدا چقاجی هبوحمی ددست مسلمانان دابو بکیفاخو ددان ودستاندن ، اسکروان لهتودرك نه‌دشکستا ، علماوان روژ بروژ له‌جیٔ دبلند دهاته چکاندن توجزك وان نه دهاته نه‌قراندن میردوان وکی کلهٔ دبلند ، وکی حصار دقائم ، وکی چیای دمزن ، مل ددانه هف قوتادژمنان دریتن ، ولات وان دگرتن دریا دین داخو قربان دکران .

او ولات کودگرتن یتدا عدالتا سلمانی اجرا دکران له‌کسك تعدایك نه‌حقیك نه دکران باژار آوادبون اهل خعت دگهان ، دمدرساندا هرعلم وهنر دهانه خوندن .

ایرو اوعالمی کو مسلمان بوان فخری دکن وکی ابن سینا ، فارابی ، رازی ، ابن باجه ، ابن رشد ، ابن طفیل له‌وی وختیدا گهانه دحکمت ، دهیئت هندسه وطبدا ودعلم دیدا یکتابونه‌کافا کونفور چین خبرك خلیفهٔ عباسی‌یه بیست زراف‌وی دفتیا . ایمپراطور دفرنکان له‌بر مسلمانان درجفیا

محمود غزنوی ، ملکشاه سلجوقی ، صلاح‌الدین ایوبی ، تیمورلنك ، فاتح سلطان محمد ، سلطان سلیمان ژی ژبو عالما مسلمانی خذمت دمزن کرنه هرچقا بخو ژدار دنیایی چونه‌لی خذمتا وان دقلب مسلمانا نداجی کریته توجار ژی بیرنابه

کیٔ دمسلمانان وبحر اسپیدا ، وبحرا سوردا ، وبحرا عماندا قوت وهیبتك وسان پیدا کربو کوکس نکاریا پیش مقابل وان بیه مسلمان ایروپی ژی دیسا او مسلمانن

بفریاکین ـ معاونت

نوعی بشرله روزی ازلوه نابدیك محتاجی معاونتی یکن . بی معاونت هیچ چشتی قابل نیه‌بی ته وجود حتی‌دولت دائما محتاجی معاونتی ملته . اکر ملت عسکر نه‌دا اکر ملت پاره نه‌دا اکر ملت تکالیف نه‌دا اساساً دولت نایته وجود . هروکو دولت محتاجه‌یه ملت . ملتش محتاجه‌یه دولت. دولت اکراوی‌خرابه اکا جزامندهٔ نه‌کا اوی چا که اکا مکافاتی نه‌دا اکروك باوك درحق به اولادی‌که رعیته مشفق بی دو پاره او دولته قابل ینه بهزی . دقت له هرچشتی بفرمون مطلقانی معاونت عرض اندام ناکا . تمامی درختی هتادیته وجود چند محتاجی خدمته باغی نادیته ثمره انسان وارویوخی خوی‌صرف دکا تا ثمره ادا وخته له‌بر زحمتی انسان روحی درچی اما نه دلالت دکن که‌همو چشت بی معاونت تایته وجود سوزای . درختی‌که له‌صحرادا رواوه اویش بی معاونت نها تو ته وجود باری تعالی اکر باران بناریتی اکر روژ درنخات قابل ینه او خدای نابته نایته وجود . انسانش وهایه وقتی‌که دولتی المان له‌کل دولتی فرانسه حربی کرد . فرانسه‌ی مغلوب کرد . فقط هربه مغلوب کردن کفایتی نکرد وهای تصور کردکه اکر پاره یکی زوری به ناوی تضمیناتی حربوه حمل به کاته سر فرانسه له‌ژیر او باره داتا یومی نفخی صور ثباتی نابی مع‌هذا اوتصوره کهالمان کردبوی . اکرچی درحق به مملکتی ترقابل بوکه حاصل بی. فقط له‌کل ملتی فرانسه او تصوره مقابلهٔ بکرد ملتی فرانسه اوبده مفتونی دولتی خویان اونده مجبوری یکن . کهله ظرفی دومانکا او پاره زوره یان پیدا کرد وخویان لدست او دشمنه بی امانه نجات دا حتی ژنان کواریان نما هموبان دا بهاعانه ونجاتی خویا نیان‌دا ومشغولی ترقی خویان بون کهایمرو فرانسه اونده ترقیٔ کردوه‌که عقل حیرانه . به دفتر ثابته کههر سالی بیست هزار کس‌له فرانسه دمریت و هرسالی بیست هزار نفوس ضمی نفوس المان دبی اکر ایمرو المان له‌کل فرانسه دو باره حرب بطاکی دلی‌که المان فائق دبی . چونکه اکر کثرتی نفوس سببی غلبه بوایه بوچ روسیه مغلوبی ژابون دبو . بلی همت‌الرجال تقلع‌الجبال اکر معاونت بی همو چشت قابله بی ته وجود . ایستا کردکان اکر تحتی همت بکن محقق ادبیاتمان تدوین دکری زیاتمان اصلاح دکری . وك خلق دبین به صاحبی اسم وشهرت . خلاصه مدنیت رودکانه ایمه وشیتدن‌کی‌بود مانندیدن . اوی ریٔ‌العین ینظری نیگی‌بی نارانی که ایمرو غیر مسلم چند مترقیه چونکه رو بهر فابریقه‌یك دکیت . تماشا دکیت له کوره تا کچك مدیرانی او فابریقه همو کاورن . سراپا احتیاجاتی اسلام ایمرو کاوز دفعی دکا . ایمرو دوله‌مندی دنیا کاوره اسبابی امانه چونکه کاوره کان سعی کرن وله معاونتی

اسلامه جانيله ، قانيله خدمت ايدن ، سرحد اسلامده دائمى مسلح اردولر كبى محافظلق وظيفه‌سنى گورەن بير قوم شخص ونفسى ايچون بوقدر لاقيد وبى آمان اولسون ! . . اسلامه الزم اولان قوتلرينى ، صلابت دينيه‌سيله غير متناسباً ، خونين جدالار ، آتشزاد نفاقلرله خراب ويباب ايله‌سين ! . .

بويومك و يوكسەلمك ايستەين دكل ، فقط ياشامق احتياجنى ، بسيط صورتده اولسون ، ادراك ايدەن بير هيئت اجتماعيه‌نك حائز اولماسى لازم گلن خواص ضروريەدن محروميته دلالت ايدەن بوحالارە قارشى ديلمز ، معاذالله ، هرنه قدر ،

تفرقت غنمى يوماً فقلت لها
يارب سلط عليها الذئب والضبعا

ديمكه قدر وارماسەده بورفتار ايله

رب يوم بكيت منه
فلما صرت فى غيره بكيت عليه

ديمكه مجبور اولەجغمز فلاكت انكيز دملر ياشامق انديشهٔ زهرينيله هردم لرزان ومضطر بز . .

كردلك آرتق آكلاماليدركه تاريخك و دينك كنديسنه تحميل ايتديكى وظيفه‌نك ايفاسى بوگونكى نفاق ايله ممكن دكلدر . كردلك بيلمەليدركه ، بو جدال ونفاقلرله گوندن گونه دوشر وضعيفلركن و اورتەده بدايتندن برى قوت وحياتنى وقف ايلديكى اسلام وعثمانليلغه خدمت ايتمك وجيبەمى طوريبوركن آرتق طوپلانمق ، بيرلشمك ، ويورومك لازم گليور . . .

بن عصرلرك يبغديغى بو ظلام يأس وفتور ايچندجيرپينيركن ، اوتەده آنجق كردكنجلكنك طوتديغى مشعل ايله اميد وار ومتسلى اوليورم . لازم گليركه ، اوگنجلك ، ملتى يورودىكى ادراكسزلك يولندن قورتارمق ايچون گوستردىكى وحدت واخوت ايله اكا برينەده نمونه اولسون . . .

هر تورلو انديشه وملاحظەدن ، انديشهٔ شخصى ، ملاحظهٔ خوداندىشيدن اوزاق اولارق ، گيردىكى بويولده عزم و ثباتله ، صفوت وخلوص ايله يوروسون . . . و اونك عزمى ، هيچ بير مانع وحائل ايله طورمايا جق درجەده ، لاتيز لزل اولسون . . . اوگنجلك ملتنه آكلاتسين كه مدرك ، متشبث ، منور ، يك وجود ، معناً ، مادةً يوكسك بر كردلك بنيان اسلام وعثمانى يه نه درجەده رصانت بخش براستنادكاه اولور ! .. أك مهمى اولەرق بوتون كردلر بيلسين كه فلاحمز ، آرتق بربرمزى أزمكده دكل ، آنجاق وآنجاق بير آهنك وحدت ايله چاليشمقدەدر . . .

خ . . .

منسوبیتیله هر دقیقه مفتخر اولابیلیر .

وینه مفتخر اولابیلیرزکه صلاح الدینك نامنی تجیل ایله‌ین یالکز کردلك دکل ، بوتون مسلمانلق ، حتی چوق کره بوتون انسانیت منصفه‌در . م . . .

دردلرمزدن

نفاقمز

کردلك ، حد ذاتنده ، عظیم ومهیب بیر قوتدر . . . بو قوت باشقالری قوللانمق و باشقه‌لری حقنده قوللانیلمق شرطیله ، همان دائما ، عظمت ومهابتنه لایق مأثر عالیه ابراز ایتمشدر .

آجیدر ، بلکه عزت نفس ملیمزه‌ده گران گلیر ؛ لکن دوشوندیکم ایچون سویله‌مه‌دن‌ده گچه‌میه‌جکم :

سویله خامم سانحات قلب پنهان قالماسون !

باشقه‌لری قوللانمق و باشقالری حقنده قوللانلق شرطیله موفقیت گوسترمه‌نك ، بنجه ، بیر چوق الیم معنالری ، الیم اولدیغی قدرده ضروری نتیجه‌لری واردر : جهل ، عجز ، مسکنت ، دها صونرا ، نفاق وشقاق ، فقدان حیثیت ، فساد اخلاق . . .

بو دردلر ، علتلر یالکز ، بنیان ملتده آچدیغی فرجه ورخنه‌لرله احتراصات خارجیه‌یه زمین جولان کشاده ایتمکله قالماز ؛ عین زمانده الك بویوك ملتلرك بنیان هستیسنی صارصمق وییقمق ایچون باشقابیر آفت دهاشك اعانه‌سندن مستغنی اولمه‌جق قدر ماحی وتخریبکاردرلرده . . .

لکن کرد بوعلتلرك هپسیله معلولدر ، دییه‌میه‌جکم کبی اونی بوسبوتون‌ده سالم عد ایده‌میه‌جکم . . اونك حائز اولدیغی خصلتلر کلیاً زائل ویا سیئاته منقلب اولمه‌جق قدر دها زمانه گچمه‌مشدر .

مثلا ، نفاق ، کردلکك ، صانکه ، بیر درد ازلیسیدر . کردلکك عصرلرجه ، موجودیتنی بیر حوینه گیبی گه میره‌ن ، اونك معنویاتنی بودرجه تشتیت و اونی یورومکدن ویوکسه‌لمکدن منع ایدن ایشته بو درد نفاقدر . .

اودرد نفاقکه یالکز قوجه بر عنصر حماستی دکل ، بیك اوچ یوز سنه‌دن بری هر فرصتده اسلامه خدمت ایدن بیر قلعهٔ آهنین فداکاری‌یی‌ده برباد وپریشان ایده‌جکدر .

ناصل برباد وپریشان ایتمه‌سین‌که ، کردلك هیئت اجتماعیه‌سی ایچنده دائما متفرق وسر آزاد ، « زیر دستان » لره مالك یاشایان رؤسای عشائر آرزولرینی تحکیم قوته ، قوتلرینی هم عرقلرینك اراقهٔ خوننه صرف ایدرلر . . .

نه قدر الیم وعذاب آوردر :

بیك شوقدر سنه‌لك حیات حماستیله متمادیاً اسلامه ، خلافت اسلامیه‌یه ، خادمین

مانع اولمقده ایدی . بونك ایچون‌ده بیر طاقم قلعه‌لری تخریب ایتدکدن صوکرا قدسی‌ده ایچه تعمیر وتحکیم ایتمشدر .

ریشار ، آرتق کندیسی ایچون بیر ملجأ بولامادقدن باشقه انکلتره‌یه عودتی ایجاب ، حتی تسریع ایده‌جك خبرلر دخی آلدیغندن یافه ایله صور آراسنده بولونان ساحل اهل صلیبه قالق وخرستیانلر سلاحسز اولاراق قدسی زیارت ایده‌بیلمك شرطیله ٥٨٨ سنه‌سی شعبانی غره‌سنده اوچ سنه ، اوچ آی ، اوچ کون مدتله عقد متارکه اولوندی .

سلطان صلاح‌الدین ایوبی اهل صلیبك پای تجاوزینی ملك اسلام اوزه‌رندن بویله‌جه چکدیردکدن صوکرا غایهٔ آمالی اولان رفاه مسلمین وعمران بلاد امرینك ایجاب ایتدیکی تدابیری تصور ایلرکن علت مرمنه‌سنك اشتداد دیله الی یدی یاشنده . مصرده ارتحال داربقا ایله‌مشدر (کیجه ٢٧ صفر ٥٨٩) رحمة‌الله علیه رحمة واسعة .

« مشار الیه مثلی نادر کلن اعاظم ملوك وحکمدارلندندر . شجاعت ، عدالت ، مکرمت کبی اوچ خصلت برکزیده ذاتنده تجسم ایتمش ایدی . . بابدینی شیلر استطاعت بشریه‌نك فوقنده ایدی » . پاپالرك تشویقاتیله اهل اسلامی قتل ایچون هج وم ایدن صلیبیون بیله من کل الوجوه حائز اولدیغی فضائلك حیران وتقدیر خوانی اولمشلردر . دشمنلری وبالخاصه مغلوبلری حقنده بغایت رحیم ، تبعه‌سی حقنده بغایت عادل ایدی . قان دوکمکی قطعاً آرزو ایتمزدی . فراش موتنده ولی عهدی اوغلی ملك افعله ویردیکی نصیحتلر علو خلقتنه ودها سنه أك بویوك شاهد وبوتون اولیای اموره أك حکیمانه بر درسدر :

« اوغلم ، سکا منبع خیر اولان خشیة‌الله ایله اتصافی وصیت‌ایده‌رم . . . قانی کریه کور و سفك دماء ایله دامنکی آلوده ایتمکدن احتراز ایت ؛ زیرا که قان بر زمان اویوماز . خلقك رفاه وسعادتنه سعی وانتباه اوزره بولون . ودائما حاللرینی تحقیقه چالیش که رعایاودیعة‌الله‌در . امرای عسا کری ومناصب وحیثیت اصحابنی تطییبه غیرت ایت . جمله‌مزك فانی اولدیغنی تصور ایله‌ده کیمسه حقنده کین ابدی طوتما . هرکسك حقوقنه رعایت‌ایله . . »

« صلاح‌الدین ، فضائل ذاتیه ومزیات سیاسیه وعسکریه‌دن کثرت وتنوعی ایله عقله طورقونلق ویره‌جك نیچه اوصاف جلیله‌یی جامع بر نسخهٔ کبرا ایدی . »

صلاح‌الدینك عدالتنه قهرمانلغنه ، دهاسنه ، اخلاقنه عائد مناقبی ـ که برعمان بی کراندر ـ تعداد وتصویر ایتمك قدرت وادرا کمزك پك چوق فوقنده‌در .

کردلك ، اسلامه اك یوکسك درجه‌ده خدمت ایدن ، صولات مدهشهٔ صلیبیه‌یه قارشی اونی تزلزلدن قورتاران ، حیثیت اسلامی جهانده اعلان ایله‌ین بر ذات عالینك کندیسنه

قرالی آرسلان یورکلی ریشار ، فرانسه قرالی فیلیپ اوکوست وداها بر چوق زادکان ، رهبان قدسی قورنارمق ایچون عهد وپیمان ایتدیلر. بوئوچونجی سفر صلیبی یه ، دیکر سفرلردن داها مکمل و داها زیاده تجربه‌لره رعایتکار اولاراق باشلایورلردی . « بودفعه مصارف حربیه ایچون عموماً املاك وعقار و واردات اوزرینه کلیسا مالکانه‌لری دخی داخل اولدیغی حالده برعشر وضع اولندی که «عشر صلاح الدین» تسمیه اولنمشدر . بو ویرکوی هرکیم ویرمز ایسه اولجه آفوروز اولنمش ایدی . » ایشته اوروپا بو دفعه بو درجه حرص وشدت ایله صولته حاضرلانیوردی .

اهل صلیبك بو تدارکاتی اولدن بیان سلطان صلاح الدین تدابیر مقتضیه یه توسل ایله خلیفهٔ عباسی ناصر الدین الله دن استمداد ایتمش ایسه‌ده ذره قدر ثمره‌دار اولمایجه ناچار مصر ، سوریه وکردستان عسکرینه منحصر قالان جزئی قوتیله عکا پیشکاهنده قارشیلاشمغه مجبور قالمشدر . بوراده‌کی محاربه‌لر عسکر اسلام ایچون باشدن باشه اضطرابلر ، محرومیتلر ، سفالتلر ، فقط عین زمانده ، شان وشرفلر ، ظفرلرله مالا مال اولدیغی حالده ایکی سنه دوام ایتمشدر . بومدت ظرفنده خلیفهٔ عباسی یه وقوع بولان دیکر بر استمدادی ده فائده‌سز قالنجه بیر یاندن روم ایمپراطورلغی ، دیکر طرفدن قونیه سلجوق حکمداری قیلیج آرسلان ایله تأمین ایتدیکی اتفاقلر سایه‌سنده مصائب اسلامی تخفیف ایتمشدر . روم ایمپراطوری صلیبیونه او درجه روی التفات کوسترمه‌دیکی کبی قیلیج آرسلان‌ده قهرمانانه صولتلرله متمادیاً دشمن اسلامی پریشان ایله‌مشدر .

الك اول آلمانیادن قالقاراق قدسه دوغرو حرکت ایدن یوز بیك راده‌سنده‌کی اردو عکا پیشکاهنه کلنجه‌یه قدر آجلق ، مشاق سفریه ، خسته‌لق وساچوقیلرك قلیجلریله یدی بیکه ایمشیدی .

پی‌درپی فرانسز ، انکلیز ، ایتالیا ، حتی دانیمارقه‌دن کلن اهل صلیب عکا اطرافنده کیتدکجه قالین بیر چنبر تشکیل ایتمشیدی . سلطان صلاح الدین خروبه داغنده اخذ موقع ایدرك محصورینك خارجله مناسبتنی محافظه‌به جهد ایدردی . لکن نهایت ، عکا آلتی ، یدی یوز بیك کشیلك بیر قوهٔ صائمه ئوکنده‌ایکی سنه مقاومتدن صوکرا رام اولمشدر که بو ، مدافعه‌نك علو ومتانت روحنی اثبات ایدر .

او صره‌لرده فیلیپ اوکوست انکلتره قرالنه اغبارینه مبنی مملکتنه عودت ایتمکله اهل صلیب اردوسنی تك باشنه اداره ایده‌ن آرسلان یورکلی ریشار سلطان صلاح الدینك خسته‌لکندن انتهاز فرصت ایده‌رك یافه‌یی ضبط ایتمشدر . صلاح الدین ایوبی ارسوف محاربه‌سنده‌همان کلیاً پریشان اولدیغی وبرمرض مزمنك تأثیریله مضطرب بولندیغی حالده یینه صلیبیلرك حرکاتنی نظر امعاندن قاچیرمامقده واونلرك ایلری دوغری هر خطوهٔ حرکتنه

ویرمك ویالکز فرات نهرینك دیکر جهتنده کی اراضی اوندهقالق اوزره عزالدین ایله عقد مصالحه اولندی .

بو محاربهنك امتداد ایتدیکی درت سنه ظرفنده صلیبیون ممالك اسلامیهیه تعدیدن کیری دور مادیلرسهده « تابحر سفید ساحلندن کردستان داخلنه ممتد اولان مسافهٔ کیرودار ایچنده گویا بر کرامتله تعدد ایدرمش کبی » دشمنك هجوم وصولتنی هر نقطهده کسر ایدن صلاحالدین قدس حکومتنیده درت سنه مدتله متارکه عقدینه مجبور ایلهمشدر . لکن دها متارکهنك بیرنجی سنهسی اهل صلیب نقض عهد ایدهرك باشلیجه امراسندن اولان « رهنودو شاتیبون » مسلمینی علیالتوالی بیزار ، تجارتلرینی اخلال ، کاربانلرینی غصب ایتمکدن کیری طرزمامقله قدس قرالنه وقوع بولان صلحپرورانه التماسده مثمر اولمادیغندن صلاحالدین بالمجبوریه تأدیبه قیام ایله طبریه گولنك اطرافنده بعض مواقع مهمهیی ضبط ایلهمش و ئوزرینه گلمکده اولان اهل صلیب قوهٔ عظیمهسیله طبریه گولی جوارنده وقوع بولان خونریزانه بیر محاربهده دشمن عظیم تلفات ویرهرك مغلوب و بر چوق امراسیله برابر قدس قرالی « گوئی دولوزینیان » اسیر دوشمشدر .

سلطان اسلام بالجمله مغلوبین واسریه فوقالعاده اکرام واستراحتلرینی تأمین ایدهرك جملهسنی فضائل عالیهسنه حیران ومفتون ایتمشدر . اسرادن یالکز « رهنودوشاتیبون » صلاحالدینك سیف عدالتندن قورتولامامشدر که سبیده وقتیله مرقومك اسلام علیهنه ارتکاب ایتدیکی جنایتلردن دولایی کندینی قتله یمین ایتمهسیدی .

طبریه غالبیتی متعاقب عکا ، صیدا بیروت ضمیمهٔ ممالك ایوبیه اولمش ، آرتق قدسك محاصره وضبطنه برمانع قالمامشیدی .

صلاحالدین ایلك اول محاصرهده شهری پك زیاده تضییق ایتمکی شان مرحمتنه لایق گورهمیهرك خلقی تسلیمه دعوت ایتمش ایسهده اسلام الهکن مملکتلردن هجرتله قدسه التجا ایدن اللی ، آلتمش بیك کشینك صوك دملرینه قدر مقاومته قرار ویرمهلری سلطان اسلامی ابراز شدتله ونهایت قلعهیی دهسقوطه مجبور ایتمشدر (٥٨٣) .

قدس شریف اسلام الهکن گچرکن اهالیسنك مظهر اولدینی مساعدات ومرحمت صلیبیونك بیرآز انصافپرور اولان صنف روحانیسنی بیله اوقوجه سلطانه حرمت ایتدیرمشدر .

قدسك استیلاسی اوروپا عالم تعصبنی یینه چیلدیرتدی ، اورادهبینه واویلالر قوپاردی . بوخبر ئوزرینه پاپا ئوچنجی اوربن منزولاً وفات ایدوب یرینه کچن سکزنجی غرهغوار ئوچنجی قلهمان آتش تعصبی آلاولندیرمك ایچون هرطرفه خطیبلر کوندردیلر . آلمانیا ایمپراطوری فرهدریق باربارووس ، انکلتره

لاتغترر بليالٍ نام حارسها
ولا بدولة فسقٍ وانت فارسها
ان الا فاعى وان لانت ملامسها
عندالتقاب فى انيابها العطب

صالح بدرخان

كرد اعاظمى حضورنده

صلاح الدين ايوبى

مابعد

سلطان بويله بر مخاطرهٔ عظيمه‌دن خلاصنى، جناب حقك كندى وجوديله حصولنى مراد ايتديكى بر امر عظيم ايچون اولديغنه حمل ايده‌رك مجاهده‌سنه دوامى فرض عين بيلمشدر .

غالبيتلر قدر ، او غالبيتلره نسبتله حياتنده پك چوق آز تصادف ايتديكى ، موفقيتسز لكلردن‌ده مضاعف بر عزم وجسارت آلان صلاح الدين تأملى بيله عقللره حيرت ويره‌جك درجه‌ده آز بير مدت ظرفنده ، اوقدر آز بر قوتيله سوريه‌نك امدادينه قوشديغى وقت صيداده قدس قرالنه ، اردن نهرى جوارنده طراباس شام قونتنه اينديريكى ضربه‌لرله اهل صليبى سرسملتمشدر .

بو مظفريات توالى ايده‌رك قونيه‌ده حكومت ايده‌ن ساجوقيلردن قليج آرسلان يكرمى بيك كشيلك برقوتله شان اسلامپرورى‌يه ياقيشمايه‌جق صورتده دولت ايوبيه‌يه تابع حصن رعبان قلعه‌سنه تجاوز ايتمش اولديغندن صلاح الدين طرفندن بيك كشيلك بير قوتله توزه‌رينه گونده‌ريلن برادر زاده‌سى تقى الدين‌ده بير غالبيت عظيمه‌يه مظهر اولدى.

بو مظفريتدن صوگرا صلاح الدين هم دماء اسلامى دوكمه‌مك ، هم‌ده مسلمينى دوچار سفالت ايتمه‌مك ايچون گرك امراى اسلاميه‌ايله ، گرك جوار اهل صليب حكومتلريله عقد مصالحه ايتمشدر .

عين سنه ظرفنده سوريه‌ده ضيق معيشت ايله مضطرب اولان بيرچوق عائله‌لرى مصره نقل ايله ترفيه ايتمشدر كه سلطانك علو قدر وكمالنى اثبات ايده‌جك شواهد عادله‌دندر .

بوصره‌لرده ايدى كه سيف الدين ايله سلطان صالحك وفاتلرنده ولى عهد تعيين ايلدكلرى سلطان عزالدين مسعودبن عمادالدين حميت اسلاميه‌سنى پامال ايده‌رك صليبيون ايله متفقاً ممالك ايوبيه‌يه هجوم ايتمشلردر . سلطان صلاح الدين درت سنه متمادياً دشمنلرله مظفرانه حرب ايتدكدن وانابكه ممالكنى همان كاملاً ضبط ايلدكدن صوگرا اميدسز بر خسته‌لغه مبتلا اولمغله دولت ايوبيه‌يه معين بير ويركو

هدر اولوب كيدر : وبناءعليه ايشته اوملتلر دائما بو غفلت يوزندن جامعه سز ياشاماق وكونك برنده غائب اولوب اورتادن قالقماق وقالديرياماق تهلكه سندن قورتولاماز ؛ نته كيم ابى دوشونه جك اولورسه‌ق بو مرض دهاشك احضار ايلديكى موت محققك اعراضنى كندمزده كورييورو عرفهٔ اضمحلالده اولديغمز نفسمزده تحقق ايدييور .

بناءً عليه بز ، اكر فوق شئامتمزده مستهزى قهقهه‌لريله بزه هر لحظه خسران واضمحلالى خبر ويرن يوم تحوسنك لسان نوحه‌كرنى مقراض علم ومعرفتله كسوب مليتمزه صاحب اولماق . . . ثموت ؛ اوسعادته أيرمك ايچين قوت وامكانك بتون قدرت ومعناى شامليله چاليشمازسه‌ق ؛ و بو امنيه‌نك خلياى پرذوق وانشراحيله ياشكز كوندوزلرى دكل ؛ كيجه‌لرى‌ده اويانيق قالوب قوشمازسه‌ق فلاح وسلامتدن اميد وار اولماق قادار بر واهمهٔ جنت تخيل ايدمم :

معمافيه بن ، بنى بوتون بوماتمى تأثرات ايچنده كريان ونالان اولديغم هردم پرملالمده بيله كوردمكده كورديكم ومرور زمانله قيمت وماهيتنى ضايع ايلمديكنه قانع اولديغم علوى مزيتلر واردر ، كه روحم پرنور أمللره مستغرق اوليور ؛ شوق وهيجانم آرتيور : قوشماق . . ياشكز بو امنيهٔ روحمه وارماق ايچين قوشماق ايسته‌يورم : اونك ايچين قلبم : ايمان واطمئنان ايله اوله‌رق باغيرماق و آ كلا - تماق ايسته‌يور . . . بز ئولمه‌يز وئولديريله ميه‌جكز . . . . .

لا كن سن ، اى كوردلكمك نورشبابى : بو معركهٔ پرشان وجدلده اك آغير وظيفه سكا دوشيور ؛ موانع بر انداز ومشاكل كداز عزم وهمت . . . سرمدى سعى فتور ناپذير . . ايشته يكانه ايكى چارهٔ سلامت وسعادت . . . .

اوحالده ينه تكرار ايدييورم ، اى عزم شباب ! . . سن ، اونوح خلاصكارسك ، كه خسته و اوكسوز كوردلكك سنكله . . . سنك عزم وهمتكله . . سنك دست رها كار آهنينكله بوطوفان جهالتدن قورتولاجاق ؛ وساحل فلاح ونجاته واراجاق . . . . أمين ومتين خطوه‌لرله بو علوى ومقدس مقصد وجد - انيزه دوغرى قوشالم هيچ شبهه ايتميه‌لم ، كه بوكيجه‌نك ظلام كثيفى بزى اوصباح پرخير وسعادته ايصال ايده‌جك . . . . .

سن‌ده اى شير آفيون خوارك غفلتندن استفاده ايتمك ايسته‌يان دست فلاكت . . . . امين اول . . . كوردلكم ، شو داءالجمود جهالتندن قورتولاجاق . . زنده وچالاك بروثبهٔ شيرانه ايله هدف مقصودينه چيقاجق وياشايه‌جقدر .

ياشكز سن ، آه اى اميد . . راه‌سعيمزى تنويرايت . . اى نجم أميد . . . .

بر مثال . . . وامین اول ای بنم جفادیده کوردلکم ؛ بوکون سن ، اوقادار معدوم ومنسی بر موقع اجتماعیده بولونیورسك که سکا سندن باشقه امداد ایده‌جك وقوت ویره‌جك هیچ بر حامی ومددرسك یوقدر ؛ سن کندیندن باشقه هیچ برمسعدن استفاضهٔ قوت وحیات ایده‌بیلمك امکانندن محرومسك.... اونك ایچین چالیش وغیرت ایت . . . تأمین بقا وموجودیت ایده‌بیله‌سك . . . . .

فاضل محترم عبدالله جودت قوم‌داشمز [بیر خطاب] عنوانلی مقاله‌سنده عیناً بویله دییوردی [بر ملت ، که مضبوط ومکمل اوله‌رق بر تاریخی یوقدر . اوملت هیچ یاشامامش کبیدر ، کوردلرك تاریخی وارمی ؟ ...] طبیعی خیر ... آه بیلیرمیسکز بوخیر . . . جواب نفینك بزه اولان ضرری نه درجه‌یه قادار مهم وبویوکدر ؟ . . .

کورد ماضیٔ حیاتنده اویله بویوك ومعظم عاللر . داهیلر .. شاعر وادبیلر یتشمشدر ، که بوکون ألده مضبوط ومدون بر تاریخ اولامق یوزیندن برکورد نظرنده کوردلك قادار منسی ومجهول قالمشلردر .

شیخ‌الاسلام ابوالسعود ؛ مورخ ابن‌الاثیر وابوالضدرا ، منلاکورانی ، شیخ احمدجزری ، حریری کبی اعاظم علما ؛ فضولی ونفعی ، احمد خانی ، مولوی ، کوردی ، حریق ، نالی ؛ [دها دون ایچمزده اولوب هیمزك طانیدیغی] حاجی قادر وشیخ رضا کبی . . . فحول شعرا وادباهپ کوردلکدن یتشمشدر .

تاریخك له‌وین قلمه‌سنده دوغوب تکریتده تربیه وتحصیل کوردیکنی موثوقاً خبر ویردیکی صلاح‌الدین ایوبی‌یی بیله کندمزه مال ایده‌بیلمك حقنی غائب ایتمش بولونیورز ؛ قدسك استردادینده ، ایللك جمعه نمازینده شیخ‌الاسلامی قاضیٔ فاضلك .

الحمدلله ذلت دولت الصابی
وعز بالکردی دین المصطفی العربی

مطلعلی خطبهٔ منظومه‌سی رها کار اسلامیت اولماق شرفنی احراز ایدن بو معظم کوردك کوردلك ایچین نه قادار فخر آور اولدیغنه رغماً بو ضربهٔ اهمال ونسیانه اوغرا - دیلسندن بزم ایچین بیوك وموجب شین وعار بر جنایت تاریخیه تصور ایدیله‌مز دیمك ایستیورم که تاریخسزلکدن ضرر وزیانمز شودرکه موجودیت قومیه‌مزی غائب ایده‌رك محکوم انقراض ونسیان اولماق عرفه‌سنده بولونیورز ، حیاتی اولان بو ضرردن بویوك برخیبت وخسران ممکن اولاماز ؛ ایکنجیسی‌ده حیات مطبوعاته تمامیله بیکانه دوروشمزدر ؛ افکار عمومیه‌یی حصوله کتیرن واوکا معین بر استقامت ویرن مطبوعاتدر . مطبوعاته اعتنا ایتمه‌ین بر ملتك افکار عمومیه‌سنده معین بر هدف اولاماز ؛ افکار عمومیه‌سنه سالم ومتین بر مجرا ویره‌میان ملتلرك قوای طبیعیه‌سی‌ده واسع برتارلایه داغلمش صولرکبی

وملائكهٔ كرامه‌ده كنديسنه سجده ايلهلرينى فرمان بيورمشدر [١]

ديمك بر سعد واقبال بر پايهٔ بلسند وذى احتشامه صعود ايچين بزه اتباعى ديناً فرض اولان أزلى والهى بو قانون خلقت وحياتى اهمال ايتدكجه ألده ايسته‌ديكى قادار كسكين قليجلر وبازولرده‌ده اك خارق‌العاده قوتلر اولسون .. بنه تأمين بقا وعزت يولنده صرف اولوناجق بوتون سعى وهمتلر هدر وغير مثمردر .

غرورمزه نه‌قادار آجى كارسه كلسون ؛ حقيقتى اعتراف‌دن چكينماملىز ؛ بوكون يدى سكز ميليون كورد بهادرلرندن تركب ايدن بر كتلهٔ مهيبه‌نك مقرون احتضار اولان شو وضع منسى ومهجورينى نظر امعان ومعالعه‌يه آلهجق هيچ بر وجدان تصور ايدهمم ، كه متألم اولماسين ؛ انكار اولنه‌مازكه بوكون بو دركهٔ سقوطه دوشن بو قوم ؛ قابليت حياتيه‌دن محروم وبى نصيب اوقادار مشكل بر موقعده بولونيور ، كه ايچنده يشادينى عائله‌جه بيله آغير ومستثقل بر يوك شكلنى آلمش وبو جسم عائلينك متفسخ بر عضوى اولماق تهلكه‌سنى كوسترمكده بولونمشدركه چورودىكندن دكل چوروده‌جكندن قورقيله‌رق كسيلمك وآتيلماق بليه‌سنه معروض بولونماقده‌در .

بزم بوتون بو ألمبار مصائب ومردوديتلره كسب استحقاق ايله‌مكلكمزه اك باشلى سبب علم وعرفانه اولان مبالاتسزلك وبالنتيجه عصر حاضر ايچين لازم‌الاتباع دساتر حياتيه‌دن غافل بولنماقلغمزدر ؛ كوردلك ناصل اونو - ديلماسين وناصل افكار باطله ومردوده‌يه هدف اولماسين‌كه موجوديت ماديه ومعنويه‌سنى تعريف ايده‌جك مسطور ومدون بر تاريخى يوق . . . احوال عموميه‌سنى اعلام . . . كنديسنه توجيه ايديلن وايديله‌كلن اسنادات ومفتريانى رد ونفى ايده‌جك وسائط افهاميه وابلاغيه‌سى مفقود ! . . .

كندمزى ايچنده بولوندىغمز شو حال‌عدم آلود ايله صاغر ودىلسز برآدمه بكزه‌ديبوركه حضور حاكمه كلمش ادعاى حقوق ايليور ؛ حالبوكه بيان مدعادن بيله عاجز بولنان بو بچاره مدعينك برمحاميسى‌ده يوق . . خصم ؛ غايت ذكى وحقوقشناس . . . يابغره‌جى وشارلاتان . . . بوندن بشقه كنديسندن بيك فضله مقتدر محاميلر ومدافعلرى وار ؛ شيمدى بچاره مدعى سائقهٔ عجز ايله . . . . عالمك مرحمت وقناعت وجدانيه‌سندن باشقه بر استنادكاه أميدى بولاميور . . . او ، متماديآ بوسراب آلود واهم اهمه ايله قوشيور ويالواريبور : حاكم نه ياپسين ؟ ظواهره انقياد ايله مدعيك حقنى ابطال ومدعى عليهه ويرىيور ؛ هم بيك درلو رجا ومنتله‌ده قبول ايتديره‌بيليور :

ايشته حل وضعيتمزى تعريف ايدن

[١] وعلم آدم‌الاسماء . . . الخ ايت كريمه

انقلابك تبعه وحكومت آراسنده كى امنيت متقابلهنك اساسنى تشكيل ايلديكندن مطمئن اولان حسين پاشا ارتق حضور بال ايله وطن وقومنه خدمت ايلك زمانك حلولنه اعتماد ايلش اولمغله بو امينهٔ وجدانيه‌سنه ، دولتنه كوردلكدن برعنصر صادق وفعال يتشدرمك صورتيله رونق ويرمك ايسته‌مش وكوردستانه كيتمشدر : حياتنك صوك نفسنه قادار بو مقصد خدائينك پيشنده قوشمش وبو آراده قير شهرى متصرفلغنه تعيين قلنمش ايسه‌ده ذوق وجدانى وسعادت حياتيسنى يالكز كوردلكنك تعاليسنده آراديغندن قبول ايتمامشدر . بو آراده ظهور ايدن حرب حاضر اوزرينه قرق بيك قادار كورد كوكلى فدائيسى حاضرليه‌رق حربه اشتراك ايلك ايسته‌مش ايسه‌ده موفق اوله‌مامشدر .

الك نهايت مديات قضاسنده داغه چيقمش اولان جليكلى درويشك بالتأمين حصول مطاوعتنه مأمور ايديله‌رك ايله كيتمش وبوسفرك ايلديكى مشاق ومرامندن خسته‌لنه‌رق پاپيلان بر عملهٔ جراحيه نتيجه‌سنده ارتحال ايله كوردلكك روح مجروحنده‌كى مدفن ابديسنه قاووشمشدر . رحمة الله عليه رحمةً واسعه

قليجدن اول قلم !

قلمدن مقصدك معارف عموميه اولديغنى ايضاحه حاجت كورمم ؛ بونكله ديمك ايسته‌يورم ، كه جهان علم وعرفانده استفاضهٔ نور وحيات ايده‌ميان بر قوم . . بر ملت ؛ يالكز قليجيله . . سلاح وشجاعتيله مظهر اعتلا وترقى اوله‌ماز وحتى تأمين بقا بيله ايليه‌مز وبو ادعايه‌ده كوردلكك بوكونكى حال وحياتندن بويوك وجانلى برشاهد كوستريله‌مز .

كوردلكك مفطور اولديغى شجاعت أرثيه واصالت عرقيه‌سيله ادوار اولين اسلاميه‌دن برى اردولرك ايلك صفلرنده بولونماق مزيتنى كوسترمش وبو ميدان معالى پرستيده دائما خارقه‌لر ابداع ايلمش وفقط مع التأسف بوتون بوكا رغماً هيچ بر وقت منسى ومهجور قالماق بختسزلكندن تخليص نفس ايده‌مامشدر .

بو ، قلمدن زياده قليجه اهميت ويرمكله عاملسز ومعرفتسز قالماق سقامتندن انبعاث ايلمشدر ؛

اساساً عالم وعارف اولماق بز مسلمانلر ايچين الك لازم ومجبورى بر وجيبهٔ دينيه‌در ؛ خلاق جهان ، نوع بشرى سجيهٔ علم ايله تزيين ايده‌رك مظهر تكريم ايلمشدر ؛ ابوالبشر آدمه تعليم اسماء بيوردقدن يعنى بيلكى صاحبى ايلدكدن صوكرا بر پايهٔ بلند بحش ايتمش

مبادئ علومی خانهٔ پدرده معلمین خصوصیه‌دن تحصیل ایتمش وپدرینك وفاتندن صوکرا شامده اعدادئ عسکریه داخل اولمش ایسه‌ده اکمال ایتمه‌دن ترك ایلمشدر .

روسیه محاربه‌سنك حین ظهورنده هنوز اون دوقوز یاشنده بولونان مرحوم مشارالیه : دین ودولتنه خدمت ایلکی شعار موجودیتنك اك اساسلی ولازم بر فریضهٔ مهمه‌سی حکمنده تلقی ابتدیکندن او سن وسالنده بیله دولت متبوعه‌سنك نکبتنه جان وقانیله اشتراك ایتمك ایسته‌مشدر : مراجعتی مظهر لطف اسعاف اولونجه درحال آدانه‌یه کیتمش و اورادن اوچبیك بشیوز کورد کوکلیسی طوپلایه‌رق حربه اشتراك ایلمشدر . اول غزای مبارکده استحقار حیات ایدرجه‌سنه جداً خارقه‌لر ابداع ایتمش وبسالت وفداکارینك اك علوی وپارلاق نمونه‌لرینی کوسترمك صورتیله کندیسی بر قاچ یرینden مجروح اوله‌رق و رفقای جهادی اولان کوردلردن اوچبیکی متجاوز شهید براقه‌رق استانبوله عودت ایلمشدر . حسین پاشانك دخی سائر افراد خاندانی کبی وطن اصلیه‌کی موروث اجداد واموال واملاکنك مغصوب اولماسنه مبنی عزم جوانمردانه‌سندن باشقه سرمایهٔ انتعاش وحیاتی اولمادیغندن وبو فداکارلغه قارشی موعود اولان لطفك دریغ ایدیلمسندن دولایی وبالضرور حصهٔ ارثیه‌سنی استرجاع ایله یاشامق ایچین وطن اصلیه عزیمت مجبوریتنی حس ایتمش وبرادری عثمان پاشا ایله برابر کوردستانه عزیمت ایلمشدر : حکومت حمیدیه‌نك وهم معلومنه بناءً اوراده بولونماسنه امنیت ایدیله‌میه‌رك جبراً اعاده‌لری تشبثنه دوشولمش وسوق اولونان طابورلرك ایش کوره‌مامسنه مبنی برادرلری بحری پاشا کوندریله‌رك اقناع صورتیله طوعاً کتیرلمشلردر .

بوندن بر زمان صوکرا شامه نفی ایدیلمش و اوراده بر قاچ قائمقاملقده بولوندقدن صوکرا لمنی متصرفلغنه ترفع ایتمش ، اورادن‌ده انطالیه‌یه تحویل ایلمش وفقط انطالیه‌نك مشهور عمر لولوسنك مظالمنه حائل اولماق یولنده عزم وظیفه ومعدلت پرستانه‌سی آرناوود فرید پاشانك انفعالنی موجب اولمش وعزل ایدیلمش ایسه‌ده برمدت صوکرا یوزغاده تعیین اولونمش واوراده بوکونه قادار زبانزد اولان استقامت وغیرتیله ترفیه زیر دستانه چالیشمقده ایکن برمکیلرك فلاکت تاریخیه‌سنه بر نمونه اولان بدر خانیلك وقعهٔ معلومه‌سنده نابلسه نفی ایدیلمش واوراده منفی قالمسی بیله عمر لولونك انتقامیله منشعل دل فریدك آتش غیظنی سوندیره‌مامش وبر آلتون مدالیه احسانیله اورانك متصرفی بولونان شاملی عزیزك معاونت غدر واعتسافی قازانوب بر مکتوبدن دولایی مؤبداً قلعه‌بند لکله طائفه نفی ایلیه‌رك خورشید حریتك دم مسعود انشراقنه قادار مدحت پاشا مرحومك تاریخی اوداسنده محبوس قالمشدر .

وجوده كلمز . مكتب يابمق اطفالى بربنا ايچنده طوپلامق دينك دكلدر .

الك مبرم وضرورى كتابلر وجوده كتير - لدكدن صوكره ابتدائى ورشدى‌يى شامل اولمق اوزره برقاچ نمونه مكتب احداث وتأسيسى الك اساسلى برمشغله‌يى تشكيل ايتليدر .

يازى ، كتاب ومكتب . . . ايشته كرد منورالفكرلرينك كردلكك ترقيات اجتماعيه‌سى ايچون باشليجه نظردقتلرينى جلب ايتمك لازم كلن اوچ مادهٔ اساسيه . . . بسيط كورينن بوايشك پك كوچ اولديغنى اعتراف ايتمليدر . بواوچ سهپاى ترقينك متوقف اولديغى بكانه قوت غيرت و . . . پاره‌در .

كردلر ديكر بعض اقوامك يابديغى كبى آليانس فرانسه‌ز ، آليانس ايسرائليت شكلنده براتفاق معارفجويانه‌وجوده كتيرير لر. سياسيات وسياسيانه تماس ايدن سائر مشاغل ايله علاقه‌دار اولمامق اوزره منحصراً معارف ومعارف ابتدائيه ايله اشتغال ايده‌جك برهيئت تأسيسنه موفق اولورلرسه يالكز كردلكه دكل مسلمانلق وعثمانليلغه‌ده الك مهم بر خدمتده بولونمش اولهجقلردر .

اوچنجه ادعا ايتمش اولديغم وجهله كردلرى هرنه‌صورتله‌اولورسه‌اولسون جهالتدن قورتارمق آنلرى ميدان رقابتده كنديلرينى يوتمغه مهيا ومجهز ديكر عناصرك غلبه‌سندن مصون قيلمق يالكز واجبهٔ قوميت دكل عينى زمانده واجبهٔ ديانتدر . اسلاميتك مهم بر كتله‌سنك جهالت وسفالت ايچنده يوق يره محو وهبا اولوب كيتمسى انسانيت واسلاميته برغدردر .

كردلرايچون چاليشمق ايسته‌يتلرمساعيلرينى بوشكله ارجاع ايتمدكجه خيرلى برايش كورمزلر صانيرز كردلكله علاقه‌سى اولان هرفردمنحصراً امور معارفه مختص اولمق اوزره هرآى كنندى اقتداريله متناسب جزؤى پك جزؤى برمعاونت ابراز ايلر ايسه ايضاح ايتديكمز غايه‌يه وصول ممكن اوله‌جقدر . تعاون حسى آنجق بو صورتله ظاهر اوله‌جق وانجق بو صورتله بر موجوديت مشتركه بولونديغى آكلاشيله‌جقدر .

بابان زاده

اسماعيل حقى

حيات مشاهير

بدر خانى حسين پاشا

خبر پر حزن وماتمى كچن نسخه‌مزده يازديغمز بدر خانى مرحوم حسين پاشانك ترجمهٔ حالنى‌ده يازاجاغمزى وعد ايتمشيدك : بناءً عليه انجاز وعد ايليورز :

حسين پاشا مرحوم : سيف‌الله‌المسلول خالد بن الوليد حضرتلرينك نسل نجيب ومبارکندن كردستانك صوك بوطان اميرى بدرخان پاشانك اوغلدر ، ١٢٧٥ تاريخنده كريدك قنديه‌سنده تولد ايتمشدر .

قارشو عالم رقایت وحیاتده یك نقصان اساسیهٔ معنویه ایله مجهز بولونان کرد قومنی عادتا یکیدن یتشدیرمك و هر شیدن اول تحصیل ابتدائیسینك نشر وتعمیمنه چالیشمق لازمدر.

شبهه یوقدرکه دولت عثمانیه بو نقطه‌ده کرد قومنك تعالیسنه یك چوق چالیشه‌جق و هر درلو معاونتك ایفاسنده تراخی ایتمیه‌جکدر. فقط کردلر معاونتك الك بویوکنی کندی کندیلرندن بکلهملیدرلر. حکومتجه ابذال ایدیله‌جك معاونتلك بر محیط مستحضری اولمازسه بو معاونته یا امکان بولنماز ویا امکان بولونسه دخی برثمره حاصل اولماز. مکاتب ابتدائیه و رشدیه‌سی ایچون بیله لازم اولان کتابلری هنوز تدوین ایتمین، بو باشلانغیج مکتبلرینه مخصوص معلملری موجود اولمیان برقومه رسمی برمعاونت یك کوجدر. کردجه ایله تنظیم تحصیل و کتابلر تدوین ایتمك ممکن اولدیغی بیله نظر شبهه ایله کورلدیکی برصره‌ده بذل اولونه‌جق معاونت رسمیه‌نك مشکوك محیطلره سرپیله‌جکندن احتراز ایدلمسی وارد خاطراولور. بواحترازه محل اولمدیغنی، کردجه‌نك علوم وفنونه وتدریساته قابلیتی اولدیغنی اثبات ایتمك کردلکك تعالیٔ اجتماعی و معنویسنی مقدس بر هدف آمال عد ایدن ارباب غیرتك وظیفه‌سیدر.

کردجه لسانك وجودی بیله محقق کورلمین بعض محافله قارشو بو حقیقت بسیطه‌یی برآثار ایله فعلاً اثبات ایتمك اوزره هر شیدن اول یاپیله‌جق برقاچ اساسلی ایش واردرکه بونلر کردلك اغاجنك رشیملری صایبلور.

برنجی وظیفه کردجه حقیقی وساده بر لسان تحریر وجوده کتیرمکدر. عربی حروفاتیله یازیله‌جق بولسان عربی حروفاتنده اصلاحات وجوده کتیره‌رك تحریر ایتملیدر. اصلاح حروف ایچون برچوق تشبثلر وقوعه کلدی، برچوق نمونه‌لر ترتیب ایدلدی. بونلردن برینی الك ایی‌سنی کردجه‌نك احتیاجات خصوصیه‌سیله بعدالتوفیق بلا تردد قبول ایتملیدر.

کردجه بو نقطه‌ده دیکر لسانلره نظراً دها زیاده مظهر سهولت وامتیاز اوله‌جقدر. چونکه دیکر لسانلر کبی اشکال حروفه متعلق برعنعنهٔ سابقه‌سی، برطرف ایدلمسی مشکل براعتیاد قدیمی یوقدر. اوقومغه باشلایه‌جق جوجقلرهان یکی حروف ایله بسمله‌کش ابتدار اوله‌جقلردر. مع مافیه عربی حروفنی قبول ایتمك شرط وحتی موجود حروف عربیه‌یه نظراً معما انکیز عدایدیلن بعض اشکال جدیده وغربیه‌دن تجرد الزمدر. حروف عربیه‌نك حال حاضرندن براز دها بسیط برشکل کافیدر چونکه نهایت کرد شرق عائله‌سندن آیریله‌ماز. آرناوود لاتینجیلرینی تقلید ایتمك جنایتدر.

ایکنجی نقطه کردجه‌یه الکلازم کتابلری تحریر ایتمك، مثلا صرف ونحو وبالخاصه بر لغت کتابی وجوده کتیرمکدر. بونك اهمیت فوق‌العاده‌سنی ایضاحه لزوم کورمم. بونلر اولمینجه نه تحصیل، نه معارف نه هیچ برشی

كردلرك تعاليسى

اقوامده اشخاص كبى باشليجه ايكى غدا ايله حياتلرينى ادامه وتمديده مقتدر اولهبيلمرلر. غداى معنوى ، غداى مادى . . . غداى مادى جسمك ، غداى معنوى روحك بقا وتفيضنه خدمت ايدر . فقط احتياجات روحيهسى منكشف اولمامش عقل ودماغى نشوونما بولمامش هرهانكى برموجود ايچون احتياج مادينى معقول ومفيد صورتده تدارك ايتمك مشكل اولديغندن احتياجات روحيه ومعنويه يى احتياجات ماديهنك رهبر نورانيسى عد ايدوب اوكه قائمق برفريضهدر .

شمدى يه قدر اك كثيف بر ظلمات جهل ايچنده پويان اولان كرد قومنك منزل مقدرينه طوغرى يوروميسى واقوام مختلفهٔ بشريه اره سنده عهدهسنه ترتب ايدن وظيفهٔ مقدسه يى ايفا ايلمسى ايچون قرا كلق ، عارضهلى تهلكهلى چقورلر اوچرومار طاشلر وطوزاقلرله مشكل المرور برحاله كلن عزيمت وتعالى يولار وكچيدلرينى قوتلى برنور ايله كندينسنه تنوير ايتمك لازمدر. بوتون اقوام بوترقى وتفيض يولارينى چيكنه يه رك آرابهلره ، شمندوفرلره اوتوموبيللره مساعد شاهراهلر وجوده كتيردبلر كردك يولى ايسه چيپلاق بر وحشتزاردر . اوزرنده پك سيرك اياق ايزلرندن باشقه برشى كورونمز . بيانى اوت وطاش وكرداب حاصل چيپلاق وبيابان ... ايشته كردك بوندن صوكره همتيله ايشلك برشوسه يه منقاب اولمسى لازم كلن ساحهٔ مظلم ومجهول . .

بوطريق مهجور ومتروكى نور هدايتيله آيدينلاتمجق يكانه بر قوت وار ايسه اوده بوتون اقوامى اقصاى عمرانه ايصال ايدن معارفدر . معارفى صفر درجهسنده بولونان بر قومك بو غايه يه وصول ايچون چكمجكى زحمتك عظمت ودهشتى عاليهمت ونادرالامثال رجالدن باشقه هركسى يأس وخدمتدن تنزه ته بيلير . فقط موفقيتك شرفى اقتحام اولونمجق مشكلاتك وسعتى ايله متناسبدر . خطرسز وزحمتسز برظفر بى رونق وبى فردر .

فى الحقيقه كردك بوكون ـ كمال الله اعتراف ايتملى يز ـ معارف بخشنده همان هيچ بر شيئى يوقدر . لسان تكلمى زنكين ورنكين اولديغى حالده لسان تحريرى هردرلو يد اعتنادن محروم طوتولمشدر . شو حالده بنايى يكيدن قورمق ، تملك صاغلام صورتده شمديدن آتمق لازمدر. تاريخ حضورنده الك بانيلرك شرفى نه قدر واسع ايسه مسئوليتيده اونسبتده عظيمدر.

ياكلش آتيلمش بر تمل چوروك وا كرى بر بنانك وجوده كلمسنى انتاج ايدرسه معمارك بالاخره دوچار اولهجنى لوم وعتاب محق هيچ بر معذرته متحمل اولهماز .

بودرجه محروميت عرفان ايچنده يووارلانان ويووارلاندينى ايچون كندينسيله مجاور اولان قومه و بالخاصه ارمنى وطنداشلرينه

صاحب امتیاز
و مدیر مسئول :
عبدالکریم

عدد : ۳

روزگار

تاریخ تأسیسی :
غرهٔ رجب
۱۳۳۱

ژمار : ۳

۱۱ رمضان سنه ۱۳۳۱ شیمدیلك آیده بر نشر اولونور ۱ اغستوس سنه ۱۳۲۹

عثمانلی تسهیل مصالح اداره خانه‌سی

منتسبین حقوقدن بابان زاده عبدالعزیزبك طرفندن عموم وطنداشلرك وبالخاصه منسوبیتیله مفتخر اولدیغی کرد قوم نجیبك کافهٔ امورینی همان مصارف ضروریه یهاسنه دنیله‌جك صورتده جزئی براجرت قبول ایتمك اوزره بوکره «عثمانلی تسهیل مصالح اداره خانه‌سی» نامیله بر اداره خانه تأسیسنه موفق اولمشدر. علی‌العموم دعاوئ شرعیه وحقوقیه وجزائیه درعهده ایتمکله برابر بالجمله دوائر رسمیه‌ده مصالح تعقیب ولایحه واستدعا تحریر اولنه‌جق رهن ایله اقراض و استقراض انشاآت واملاك بیع وشراسی ایچون ناموسکارانه بر صورتده دلالت ایدیله‌جك والحاصل عموم وطنداشلرك جمله مصالحی آز بر زمانده مستقیمانه برصورتده نتیجه‌لندیریله‌جك. ارباب مصالحه نامنی بالاده ذکر ابتدیکمز بو ناموسکار کنجك اداره خانه‌سنی توصیه ایتمکی وظیفه‌دن عد ایلرز.

مرکز اداره‌سی: باب عالی جاده‌سنده ٤٦ نومروده رسملی کتاب اداره خانه‌سی فوقنده‌کی دائره‌در.

اعلان

له‌منتسبین حقوق بابان زاده عبدالعزیزبك بناوی (عثمانلی تسهیل مصالح) اداره خانه بیکی کرد وه‌توه. هر چند ایش ودعوی بی‌زور هرزان دیبنی. نجم‌الدین افندی کرکوکیشی له‌کلایه. حمو کردکان لازمه ایشیان بده‌نه ام کرده نجیبه.

صاحب امتیاز
و مدیر مسئول :
عبدالکریم

عدد : ۳

روزگار

تاریخ تأسیسی :
غرهٔ رجب
۱۳۳۱

ژمار : ۳

۱۱ رمضان سنه ۱۳۳۱ شیمدیلك آیده بر نشر اولونور ۱ اغستوس سنه ۱۳۲۹

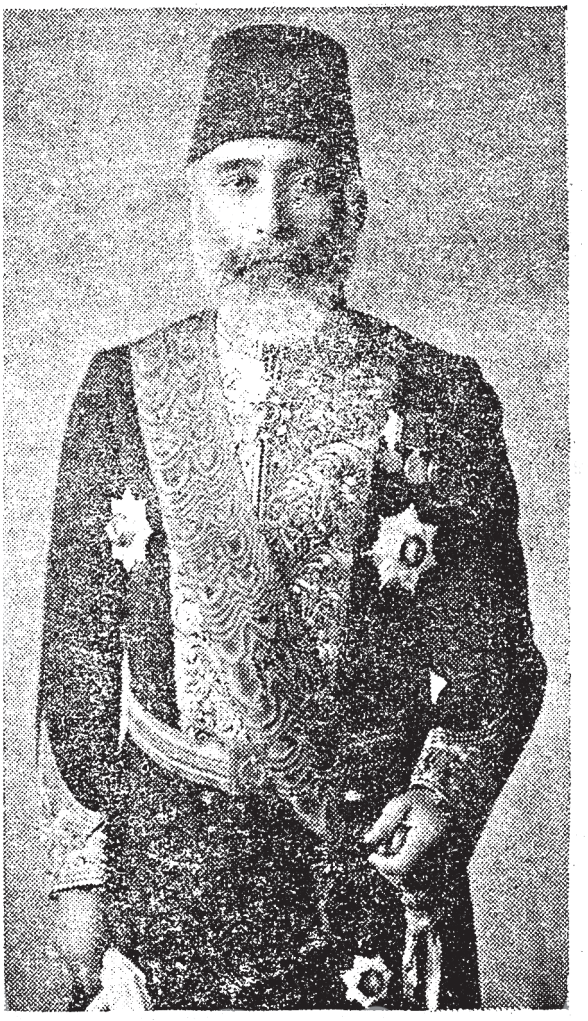

بدر خانی مرحوم حسین کنعان پاشا

آبونه : هر یر ایچون سنه‌لکی ۱۷ آلتی آیلغی ۹ غروشدر
سالی هفت دره قروشه
شش مانك به نوه قروشه

نسخه‌سی : ٤٠ پاره

مرکز توزیعی روز کرد اداره خانه‌سیدر .

مندرجات

ضیاع عظیم
ملتکزه قارشو وظیفه‌کز — بلغارستانلی طوغان
مسلمانلق وکردلك — بابان‌زاده اسماعیل‌حقی
اتحاد یولی — دوقتور عبدالله جودت
خلیا حقیقت اولیور — م . صالح بدرخان
هی وی‌دن امیدمز — خ . ب
حروفلر وتسهیل قرائت — م ص آزیزی
صلاح‌الدین ایوبی
حادهٔ افکار

تیاتو سراو

بونا کرمانجی وندا کی مزن
هرمن بم وکسی ترنجی — عبدالکریم سلیمانی
عبرت — » »
هشیار بین — م . ص آزیری
چیروك — فوأد تمو
« پیروز ناوه » — مودانی خ
زمان ونزانیا کردان — . . . .
خبات خوندین — فکری نجدت

اخطار مخصوص

غزته‌یه عائد مخابرات ومراجعات استانبولده، باب عالی جاده‌سنده ، مسرت اوتلی قارشیسنده کرد طلبه « هی وی » جمعیتی مرکزنده (روژ کرد) اداره‌سنه وقوع بولمالیدر .

عرض تشکر

انتشارمزی تبریك ایله ابراز توجه ایدن رفقای محترمه‌یه تشکرات مخصوصه‌مزی عرض ایلرز .

اعلان

اطبای ملکیه‌دن حیدری زاده احمد یك

هر پازار کونی صباحدن آقشامه قدر وزنه حیلرده آچیق باش اجزاخانه‌سنده کرد فقرای خسته‌کانی مجاناً معاینه وتداوی ایلر.

هکیم حیدری زاده احمد یك

هه‌موروژی یك شنبه به خورایی له اجزا خانهٔ (آچیق‌باش) له وزنه‌جیلرکرده نه خوشه کان معاینه دکا وعلاجش ادا .

مکتب موزه‌سی ، هرصنف مکتبلیلرایچون الزم بررساله‌در . بوتون احتیاجات تدریسیه‌یی تأمین ایده‌جك صورتده مباحث متنوعه‌یی حاویدر . بالعموم مکتبلیلره توصیه ایده‌رز .

ژروژ ناوۀ ، سبیل الرشاد وەکری بویه

(حدیثا شریف)

من اصبح بالمسلمین فلیس منهم

وەکرد وی

اف حدیثاها ژانی محمد عاکف بك شاعر مشهور ترکان بزمان شعر هایته کوتن ام ژی ژبو کردان ترجمه دکین اکریتدا کیماسیك هبی لی‌به بورن

هوار وفیزار مسلمانی

له کویه مسلمانی ! ژمه بوریه هتا مەرفایی اکر خلق خاپاندنه مقصد : کس ناکه باوری چند مسلمان حقیقی من دی : همولە قبر یدایه مسلمانی ، نزانم هیه اما خالا من دحشریدایه ناخوازم بلابسکنی ژجی‌خودا اف‌ناف بی‌حساب نشان من بدن مروفك تی هبی خونا کال وباب اکر هیه بیژن ، پاریك انصاف بکن :

وهابی خون وبی غیرت بو : باوو باپیروه

هرکس کتیبو ؟ سوندای جدایی وجان خوه

قت بلا ببووك مصحف بی شیرازی

قت دیتبو مسلمانی وهابی سرو بنی

ژبرچیان شر ژید کرا برا برایی

دخوارن کوشت هنف وك کر چیایی

اف ، عرض میه له‌بن پیان ، لشی‌میه لبرصان

ای بی حیا ، ناکری ـ قنة ـ مەکن ژدل وجان

اکر ژدین ، اکر ژغیرت وه هبویا نصیبك

ژخانیان درندکت دویك ژکس ندهات دنکك

وختك ـ کرك ژدوردی، دچیری بسرخوکرك

گرله‌پی بلا کرن بو اوله‌پی فقدی کیایك

کرکیا دخوار ، گرهات و بلا گشتر

کارکو تمام بو پاش هوار وفیزار کر

حال مه عینی : وکی کرو گره

اکر عیرت ومروفایی افه بلاتنه‌به

دژمن دین لوت‌مه کرتیه ام هیژاله‌پی خوارنیشه

جارك بیژن : هیژا ام له‌پی مازینینه

بی‌حساب بسه : پاریك عار بکین

وحت عاری بوری جارك شرم بکین

رابنه سرخوه ناقوسی قلاندنی لسر لیدانی‌یه

نیف ولات چو ای مایی ژی لسر چونی‌یه

یارابنه پیان به خیتی وکی شیره میران

باتخوله خانیان رونن وکی ژنه بیان

۱۹ حزیران سنه ۳۲۹

(مودانی)

خ

اعلان

سرمایۀ رسالهٔ روژکرد باله هموکس معلوم بی که زور بی بضاعه وکەمه له مشتریەکان خرمان رجامان وهابه‌که بدل روژکرد له کل پوسته‌دا تروبه‌زو بومان روانه بفرمون .

مدیر مسئول : عبدالکریم

مطبعۀ اجتهاد

خبات خوندین

ایجار ژی ژوه را لسر خوندینی دوئی کوتن بییژم . دل ایمنـدا ژوه‌را باشیون ابوی بییژم . اوسـا دخوازم کو ناؤایوه ای پاقژ موژی اپوه ای زلال بژوی تیژی بیه .

ایروحال ایمه هن زانن ، هرروهن دبینن. دنك ایمن چیقاس درکوه از بیم کرمانجا نه خبتیان تشتك نه زانن . ژبوی ایوی اوسـا بلنکا زمانه .

ایرو کلك کرمانج خواندین نزانن ، نویساندین ترانن : ورین لدراکی ، و رین لباژ یراکی ، شغل اوخه بیروا دیکن ، جارنا دست والا دیزیویرین تین لکند . کلك جار حمو ـ تشـت اوخه ناستینن هنك ایوی تینن ، هنك ایوی دیمینه . هن نویسـاندین ـ ژمار تنیژی نزانن ، اؤی کونه پرزوره : بهیش اوخه دیژ میرین ، وموژولن ، جارنا تولهـودبه . پرجار ژی لبر کالك ژماری دحیرین . اوسا دست‌لسر دل اوخه دنیرین . وه‌دخابینن ، حق اوخـه تشتك ناستینن . وه‌نه خبتینه ، ژبووی نزانن .

لی‌بلی از کرمانج اوخه زانم . زانم‌کو دل ایوان پر لسر خواندینی هیـه . پر دخواترین نویساندینی معلمین . نوها کتب کوبکوه دست ایوه هن‌وه دیکن . رشیا کود کره چعو ایوه اونه نقشه ، اویا تشتك دینی. اویا تشکی خویانی دیده برچعو ایوه هن چرا ویا نزانن ؟ هن‌چرا کوتن ایوی فهم نا کن ؟

اویژی مروه‌کی مناوه نویساندی‌یه . مروه‌کی مناوه چیکری‌یه . هرتشت هورابویه ، مزین بویه ، سرایوی تژه بویه .

بهوال اوخه‌راژی دیده هوراندین . ایرو لاوایوه دره‌لعسکری ، مروه‌کی ابوه دره‌جیکی، هن دخوازین ژویرا قاعظه‌کونیویسینن . کوند ایوه‌داسیدا کوهیه، اویایان نویساندین‌زانه‌یانزانه.

قاعظ ایوه دکیژه لدست لاوایوه دل ایوی هونك دبه . بلی نکاره بوخینـه : دبه‌لجم یکی یرا دوخینه ....

اوحالی میره کیرا . مروه کیرا پرشرمه . چرا مکتوب اوخه ازنا نویسینم ، چره‌لاوایمن تنی ناخونیه .

اونه تنی‌یه ، هرتشت ایمه ژی کیمه . ایرو چعوایمه هیه . ام دبینن ، اوقاس عردوعزمان، اوقاس تشت ....

مرووانا هورابیه‌چیقا باشه، بزانه چیقارنده.

مرو مرواتی اوخه ناسـناکه ، جایره‌کی بوخینه هیژا خوناسدیکه. ام مروین، مه‌ژبوچی ام هاتنه لدنیایی ؟ اوقاس مخلوقات هیه :

باشبون ایوان چی‌یه ؟ رابون ایوان‌چی‌یه ؟ فرضه‌کوام وانا بزانن، ام وانابوخینن، ساکول اوخه ژی بشینن لمکتبا ، ام اوسامانه ، براوان لاوایمه اوسانینن .

کره کوام بجتین ، پیغمبرایمه مزین مزین ایمه امروکه دبی‌کو : « هن خواندین بخواترین ژدرکوشی حیان مرین » .

دیار بکری

فکری نجدت

حال اوه کو ملای‌مه فقهٔ مه له‌پی‌وان نمونه
او مقصدا چاك فوتاتدنه انشـاءاه حضرت سید
عبدالقادر افندی خد متاباب خوی مازن لری
تووادبکه حیا حشری ناف خوبه مخلص کردان
دی شهرت بده هیفیا من هرتجدی وبویفه‌یه .
نها ام چاویز جواب ملای موصل و دیار بکر
وبلیس ، وان وارضروم وبغداد وسنه وسلیمانی
کرکوك وخرپوتینه پاش جوابان دناف سـه چار
هیفاندا خوندن ونوساندنا کردان بچه دی بی
ام دی بیژن .

ژبویترك چند مصرع حاجی فاورژی لویر
ام ونویش بلکو ژوی ژی‌فائده بك‌بکرن وژخو
کران نزانی شیارین

هرکرده له‌بین کل ملت
بی‌بهره له خونیدن کتابت
بیکابه بترجمهٔ زبانی
اسرار کتیب خلق زانی
یکسر علما درشت ووردی
تا یخونه‌وه دوحرف کردی
استاد خطن له‌ام سیانه
وك کینه زیان خوی نزانه
ممکن نیه دربچی له چنکی
حتی رقیم و خط فرنکی
صاحب کتیب وپیامه هرکس
ایمه بی بوینه قوم چرکس
ایمه مؤمنین نه روسین
بوچ کفره زبانمان بنوسین
ملت بی کتیب وبی‌نوسین
غیر کردان نیه له روی زمین
سه قبیله حقیر وبی رومتن
کرد وروم ویهود کمراهن
روم وجو چا که اتفاقی هیه
کرده بی‌غیرتی ونفاقی هیه
جنکنه ایره باوجود کرن
هرو کودوم ایمه دربدرن
لیوه عاقلترن بصد منصب
کر خویان دینر نه مکتب
ایستکی .... کردستان
هر لبوتانه‌وه هتا بابان
ام هتیوان مکتبین بکسر
کردکان بار دکن وکوما کر
وادیاره هتا که دنیا بی
کردکان حالبان دبی و ابی
(جو)چه‌قدری‌هیه له ینوکردان
غیر لیدان وجوین وتیهلدان
مودانی
خ

زمان ونزانیا کردان

چقا میزدکم بتو آدایی بسرمن ناکوی کو ملای دمه ، خوندای دمه بوچه قصه خو به‌کردی دکن ودمدر ساندا درس کو دخونین به‌کردی معنای‌وی دون وخت کو لازم بی کاغذ خو ، تمسك خو یا بعربی ، یا فارسی ، یا ترکی دنویس وبه‌کردی نا نویس ، ژخالامن ویه‌کو مطلق ، مطلق دویدا حکمتك ، سرك هیه‌کو ام پی‌نزانن . اکرمروفك ، ژبو خیرادی وباب خو اوی‌حکمتی، اوی‌سری بیژه‌مه: امدی‌ژوی منتك‌مزن هلین حیا خوشه دی لسرسه‌خودابنن وژوئه‌میزه کرن ژی‌خلاص بن

هرچه درحق فی‌بخش بیژن وچه سبب نشـان بدن برەدایبه ، برکهٔ تشتك ناکری . چراکو ایرو ودنیایدا حفقا ملت وقوم هیه کو (ام یك وان قنیج ناس ناکن) حد وحسـاب وی‌تنه بزمان‌خو دخونین ، و دنویس کیتبـان چیدکین ، ومکتب ومدرسهٔ خودا تعلیم زاروك دخودکن یك‌ژوان رانه بویه نه کوتیه کورزمان مه‌خوندن ونویساند ناوی‌زحمته ازدی به‌شمرنیم زمان ملنك‌دی قبول بکم

ایرو انکلیز فرانسز ، المان ، مسقوف ، ایتالیا له‌کودچن همان مکتبان فدکن زمان حو دونه تعلیم کرن سبب‌وی‌چیه هبت ، هبت دویدا ژبو ملت‌خو فائده یك ادیته اکریتدا فائده‌یك نه‌دیناه چرا حفقا مصرفان دکران وحفقازحمتان ددانه‌خو .

او بعاقلن ، نخوام ؟ اف محققه کو اوژمه عاقلترن وژمه شهر زاترن صد میر نافدارمه لبر زارو یك حفت سالهٔ دان نه‌ویره دث‌خو فکه خبرك بیژه . سبب‌وی وکی روژارونی اشکره‌یه اوزانانه ، ام نزانن بوچه اوزانابونه (باوجود میرانی وژیریامه) ام نزان مانه

اوله‌زمان‌خو . له‌ملت‌خو ، له‌قنیج‌وخراب‌خو خدی بو نه ام تبونه زاروی وان دناقاشش هیقاندا خوندن ونوساندن هین‌ویه یامه ونافاده سالاندا دوحروف هین نابه .

ماقی اومروفن ام‌مروف نین؟ بلی ام‌فروفن فقت درحق دردهادابی‌غیرت وبی‌همتین اوغیرت وجوامیری کولازمه تعلق به شیخ وملای‌مه‌دکه شیخ وملای‌مه نه‌بومه‌وخاصما ژبو کیچ وکرمه، ژبو شفان وکاوان مه چه فکر دکن مه‌رنی ژفی نزانئ چاوان خلاص بکن . حکم (طلب العلم فریضة علی کل مسلم ومسلمة) چاوان یجی بینن امنهادخوازن کوژبوزوخوندن ونفیساندنا کردان فکر اشیخ وملاوی‌مه چیه بزانن حیا ام بزمان‌خو خوندن‌ونفیساندن‌مبکین خوژبلای نزانی‌خلاص بکین . وناف‌عالمدا هین وتنه‌بیامه یك دی بی .

اف حقیقتاها کلك بریدا ونظراقطب‌دوران شیخ‌عبیداه نهری وشیخ احمد کا کا وشیخ محمد فرسافی قدس سره العالمیدا معین بویه کو ژبونا کردان بزمان کردان کیتبان چیکرنه .

جل وبرك وزبان ورسم وايين
(روژ ناوه) ياوه بصورتا (صلاح‌الدين)
ايوبى خمليه ، راستى بيژم بشر فاوى كمليه . او
صلاح‌الدين كو شش‌صدساله‌كوناف‌وى ، ميرانيه
وى ، عدالتاوى ، تمام دنيايى كرتيه وعالمژوى
بحث‌كريه ووى‌بكه . حال اوه كو كردن خبردار
وى قصه‌يى نيه . سبب وى ژى نزانى ونخوند
نى به .

اكرام‌خوندابونا، زانابونا له‌حال واحوال
كالى وبابان شاره‌زا بونا وكى «كابش» دناف
عالمدا محروم هرتشت نه‌دمان : ناف باب وباپرامه
شيخ‌دمه ، ملاى دمه مؤلف‌دمه و ندانه‌دبدو .
له‌هرالیك واله بن طعن دوست ودژ منان
وا نه‌دمان وكوخلق جوهرخوه نشان ددا .
اوا شاعربلند پايه‌مه حاجى قادرچه‌فرموبيه .

اكر كرديك قصهٔ بابى نزانى
معين داكى حيزه بابى زانى

صلاالدين ونورالدين كردى
عزيزان جزيرو موش ووانى
مهلهل ، اردشير ، ديسم شير
قباد وبازو مير اردلانى
امانه پاكيان كردن نهايت
له بربى دفترى ونوسينه فانى
كيتب ودفترو تاريخ وكاغذ
به كردى كر بنو سرايه زبانى
ملاو شيخ ومیرو پادشامان
هتا محشر دما ناوو نشانى
اكرام شيار نه بن وكوعالم نه خبتن له بن
دست دپى دژ منانداى بينن اقامه بچاوحم
خوديت‌كو دناو چارچ هيقاندا له مسلمانان
چه قومى وبسرواندا چه‌هات
ايرو جيفه ژينامه موقوف بخباتامه‌يه نخو
فلانا مه فلاحامه تنه‌يه مادمكو وهابه
لازمه كوام ژى به‌خبتن اف رورشى، اف
رز يلى اف جارس، اف بى عاريا‌ها ژخوه دور
بكين. ربا مسلمانى‌وميرانى بكرين «وانمالمؤمنون
اخوةً» ، راشعار خو بزانين‌جوهر ميرانيا خو
نشان يدين باقى سلام ، وتحيات .

فى ۱۱ حزيران سنه ۳۲۹
مودانى
خ

مزبوطه حبانم به سليمانى وخاكى
خوفاكم به سكى قاپى‌يه كيى احمدكاكى
او قدوهٔ ساداتەكه سكانى سماوات
شريانه‌له سرسجده ابرمرقد پاكى
بودست عصا نازكه‌كى داعنه درونم
قربان عصاى دستى به‌موصول سواكى
درحق به حفيدانى ادب لازمه زنهار
قربان حفيدى بموبابى بمو دالى
بم حاله بر بشانه‌وه باز اشهد بالله
شعرت طرب انكيز رضا شاعرى چاكى

شاعر شهير مرحوم
شيخ رضا

له «کردانم» دپرسی ضرب‌الامثال
سراپا اگره اطراف واکناف

له‌بو ام یك دو اشعار رش وروت
اکر کریك نه کن لم بیندا زو

هتا پیدا بو روحم کیبه سرلوت
ممالك کاتکی زانیت لدس چو

دفرموی ام عذابه بوچی دکیشی
کمی صحرا ودریا دیته جولان

چه‌ملزومه اکر چاوت نه بیشی
بغیر پیکره فوج سواران

قبر کوه‌ی کم بسر خوما له غیرت
بتر خانی بسر ناچی کمه‌و پاش

خوم نائی له داخ ملك وملت
له هرلاوه دتان هیرن وکواش

اکروك من خبردار بی له دولت
له ژیر پیدا دچن حیف ومخابن

له حیفان خوت دخنکنی بی پث
کدابن ایوه دشمنان شابن

چوار ملیونه کر دستان نفوسی
بغیر رومی وانکلیز وروسی

به قصهٔ اهل تخمنی‌که نوسی
بر ناژین کمه نیوان بنوسی

هموبان شیر بیشه‌ن حاتم جود
له جی خدویان هلتاون بغیرت

له شردا کیوجودو بحر محدود
له دنیا نیو خویان ناوه دولت

ولیکن فائدهٔ چی هرج ومرجن
سراپا صاحب سکه وسپاهن

له دعوادا له کل یکتر به‌مرجن
وکوجم صاحب تخت وکلاهن

له کوی کانوستون هرچنده شیرن
له تدبیر امور ملك خویان

وکوکرویشکی چاو آزاو کویرن
شریکن پنیه دوز وشاه وکاوان

اوی اعلایه دستهٔ شکاره
له‌هر وقتی یکیکی هاته هاوار

امی ادنایه بستهٔ زلف یاره
له جوتیار وشوان هل یازار

اوی ازایه شهنامه دخوینی
له جوشین وله نیشامیش هنکن

امی مسکینه کنم وجو رچینی
یمن چی کافرن یانه فزنکن

امانة بی شعور وکیژو ویژن
وکوبیستومه بودفع مصایب

مطیع لوته‌خور هرزه بیژن
امه تدبیر کرت وفکر صاحب

کریکی وانبو هستیته سرپی
ده‌گوره‌ده ولایت به بنه احباب

بزانی چون هرکس کوته سرری
وکو شخصیکی واحدین له‌هر باب

بکا سیر جریده وحال ملت
له اولاتر وها نوش بیته سروی

کیتب تازه وتاریخ دولت
له بوتان تا بیان وسرحد ری

بزانی تاچه فوماوه له اطراف
به‌بنه یك له تعلیم وله نو سین

تاریك نه کون قبیل اکراد
هروا دینه خرابه آباد
انواع مالل دکوره تاچوك
خملیوه ممالکی وکوبوك
یك برکن ویکزبان ویکرنك
بی غیبت وعیب وعار وبیدنك
دنیا بترانی دخون وددن
هرچونی مرامیانه دکین
هرکردن اکرچه پاکی مردن
پامال زمانه مثل کردن
هرمانوه بی نوا و مظلوم
وك یوم خرابه زار مشئوم
کر باعث ام دپرسی کامه
شرطیله ـ که بو همو تمامه
او شرطه بکلی اتفاقه
کر مرعش ووانه کر عراقه
قصریکه یصاغ او نفاقه
کروانه‌یی بابی هر بطاقه
صد شیخ وملاو امیرو خانی
بو لذت عیش زندکانی
لولاوه اوان به حیله سازی
لم لاوه امان به تقله بازی
قربان به همو ولاتوه دا
نا ملك ورعیه پاکی فیوتا
یکیان امی تودکی نیان کرد
غمیان نه بو «کرد» اکر همومرد
«روژ ناوه» وه پیروز بی . پیروز کرن
لسر من فرضه از فرضـا خو به چند خبر بی
سروبن ادادکم ژمن عرض . ژوه قبول . غایتا
هیفیـا من اوه‌کو فی وسـیله خطابه یا و جناب
«حاجی» بنو یسم. رحمتا خـده لی بی به‌فکرن
چه (میراری ردر) ریتیه روح وی به‌فاتحه‌یك
شاکن . خبر دوی وك کهار له‌کوکن . له‌جیك
وها کوتیه .

کی دئی کردکان یادرا کن
بسه ام نقصه کوئی له‌من ناکن
دجیك دی ودها نوساندیه .
حاجی سابسیه صد هزار دفعه
پیم کتی ام قصانه بی نفعه
ژروژ اول له‌بنده و اراد
خذمت خلقه قسمت اکراد
باوکه هرچون تودلی وایه
ژدکم ام قصانه خورایه
قبر کاحجی بکم بسر خوما
امه‌لیم بویته علت وسودا
به‌قصهٔ چاکه دستیان دکرم
ترکی ناکم به‌لومه تا دمرم

خدان بفضل وکمال . قدروقیمتا کلام حاجی دزانه حاجی‌وه عالیجنابکه کو چاو زمانه امثالی‌نه دیتیـه . مه‌دریژکر ام بنیه سر مقصد اخوه افا (خطابه‌یا) جناب حاجی له ژیر ریزدکم.

سلام الله منّی کل یومٍ
له‌اصحابان صاحب غیرت ودین
له‌بی عاری همیان کوته یادم
رموز اتفاق و اتحادم
لبر دوری له اقران و امثال

نیوروبویه . پط هیژ ناوا هوشی دامایه . پرچی ئوبی خوبی‌یه . گوندی گالگال دکن .

شوان ژی گو :

ریس پی ؛ ازچی بژم . تومن دی‌بی‌نی . از یرونه خوشم . نه خوشی‌یی من کرانه . لماپط را کرینی نه هـاتم . توایرو جی‌یی‌من مروفکی بشینه . کاخودی چواچدکه . چی دری هی وی روی من ودکه ....

شوان وی گوتی گو . پاشی ناوجی‌یاخوکت . نالین وی رابو .....

شویش ژی نالین باو خودی . دل تاری بو . سرباب خوکت . کری ...

اودنك لاوو خدل‌ریس پی شوتان . ژوورا مزه‌کر . او خوژی‌نکار بو کمیده . آوا چاوی وی‌ژی والابو .....

پاشی بوخا بوخاهات . بوشوان را گو :

شوانو ! دل خوتنك مکه . خدی مزینه . نه خاشی‌یی ده کران تنه . دیسا روژان درباز دبه . ازهرم یکی برپظان بشینم . توژی ایرو را کف . بوخورا زنده ...

زك وژی‌نوها برچی‌یه . شـویش بلا کل من بی . کامالا رداچی نپراتدینه . پچك تشـت بی نیت بخون . از ژی ایواریدابم . شویشی ایشاند . کل هوچون .

شویش ری دانه خاشی‌یی باوخو بوریس‌پی را پرس کر . ریس پی ژی دسـت خوآوینه اوستی‌یی شویشی گو ؛ گوری من گووان مکه . دل وکری‌یه . تشت باوته تونه . دوس روژان او را به سرو . او کوتنا ریس پی دل شویش پچك هتك کر . کاودل پاشی‌مالا ریس‌پی هاتن . هوندردا چون رونوشدین .

ریس پی خلام خوکازی‌کر . ژویرا کر :

رزقو ، کوریمك شوان نه خوشه . ایرو بر پظان توهره . پظ هوشی‌داقربو .

رزقو ژی گوتن مزینا خوکر . دارك‌دست خو کرت . چو ...

ریس پی کل شویش زك خوتیرکرن . پاشی آمان‌کی ژی تیژی‌کر ؛ بو دسـت شویشی‌دا . گو گوریمن دل تنك مه .

اوژی هیدی هیدی بویاو خوبیـه . نه‌هه هی وی‌یی‌ژه‌یه . بال باوخورونه . گوتناوی‌بکه . چه دخازه چکه . دل‌وی مشکنه . از ژی تم .

دا وی هه‌یه

فوأد تمو

« پیروز ناوه »

هژماره اول « روژ ناوه » وه من خوند کاك پی چاونور و دلخوش بوم صد آفرین بی غیرت وهمتاوه .

خدی تعالی‌عمروه دریژ، همتاوه زیده‌بکه . هون دزاتن کو همتا میران چیـان دبن تین . حاجت قصـه کرن نه . ادیب مازن‌مه جناب « حاجی » به‌نیر چه گوتیه .

ایرو تاریخك کرداتونینه ؛ کردا نزانن بری نهو خوی چه بین، ژنوعی‌خوره، ژ اسلامیتی‌ره چه خدمت کرنه ؛

ایروغزته‌ك کرد نینه ؛ نکارن خوه ژتعدیا: ژحیله ودسیسهٔسیاست خوه محافظه‌بکن. خوندن ونویساندن کرمانجی نینه؛ حتی نهوکسکه کتیبك صرف ونحوی تدوین نه کریه ؛

ایرو توقوم نه مایه‌که هریك نه‌خویی بازده بیت جریدابه ؛ بفان‌جریداحالی خوه بیان‌دکن؛ دردی خوه تشریح دکن ؛ مطلبك وان هبه دوخازن ؛ جریده به ژهر قومکی ره دبه شونا غزمانی ! حیچ قومی‌بی‌جریده‌یه او مروولك‌لاله؛ نه دکاره دردی خوه بیژه ونه‌ژی سحدکه حال وموقع خوه چیه ...

افه لهره خورتین کرمانجا خوه دان هف وجمعیتك کردا چیکرن ، ناقی جمعیتی [هی‌وی] دانینه ؛ نهوژی بدست‌جریده کرنه اق‌جریداهه ژ علم ومعرفتی بحث‌دکه ؛ ژتشتك‌دی نکاره‌بحث بکه ؛ چونکه قانونا دولتی ده مادهك هیه دبیژه حیچیکو جریده‌یی سیاسی درخه ؛ دنی پنیج صد زیرا امانت دانیه ؛ حیچیکو کردن ؛ عاجزن ژ تدارکا فان پرا؛ ژ. و یکره نهو بفی جریده‌یی [روژکرد] اکتفا کرنه ...

هکه خدی حرکه وبرای مه کردا جاف کر خوه دیت‌لچه موقعیه هنکی اوی‌خوه بخوه بخبتن دار جریده‌کی درینن کو حالی وان تشریح بکه وعالمی مدنیتی بده زانین‌که لدنی کرد هنه ؛ نهو رجامه ژ برای مه کردا أوه ها هشیاربین وخوه بکهینن موقعکی‌لی‌بکاربن صیانا خوه‌محافظه بکن.

م . س ، آزیزی

چیروك

هسترى سو بى دركتى بو. نزیکى سوبى دیکا بانك ددا . با بو نرم هیدى هیدى سر داران لدخست . پەلان دهژیاننا . دنك‌کى خاش چدکر ...

هموآلیدا دنك دهات . هموکوندى‌رابو. بلى گورئوباو هیژ رازابون ...

کاوەك ژى چوبو. شوان خانیدا هشیاربو. گیاوا پظ را کرین‌روبوهورى بو. بلى‌شوان گال نه خوش بو. ناوجى یاخوده دناله. جار ناجاران ژى روى گورى خو مزه دکر .

وى کاوى بوریسى‌پى‌پى کوندى دری‌شوان لدا . پاش کا زیکر

شوانو ! شوانو !

شوان ژى هوندرا گو ؛

هولب ....

شوان چقا دخاست کورابت دری وکت . بلى نه خوشى‌پى وى نه دهشت . دنك دری شویش هشیار کرى بو . رابو . دری وکر . ریس پى هوندر داهات . شوا نرا گو

شوانو ؛ توایروبوچى اوسان دبرنك مایى .

و آدم تصدیقی دکردك . فقط بکورهٔ محیط تعمیم معارفیان . نفرمو مثلا جناب فرجی اونده که له کل نصر ینصر مشغول بون که بوچی له ضرب یضرب پیشکوت. اکر اونده له کل تفسیر وحدیث وعلومی ترا مشغول بویا به قدر ابویوسف ناوی دردکرت. له فضلی شیخ معروف چه نابیژریت. چونکه یکی له تألیفاتی اوکه احمدیه یه بوام ملته اسلامه بوام قومه کرده له قاموسی زیاتر فائده هیه له مسلکی ارشادا . کاك احمد وشیخ عبیدالله ومولانا خالد اونده صاحبی خدمتن که اکر تعدادی مریدانی اواك یکین ملیون تشکیل دکا . له مسلکی اشعاردا نالی ورفیقانی ایمروقومی کرد یان احیا کردوه فقط مع التأسف له دیوان وتألیفات واشعاری ام ذاتا نه بی خبرین . له ایره به بعضی ذوات . مراجعتمان کرد. ظاهرا چونکه له نعمی معارف. یك ذره نصیبی نبوه وهای تلقی فرموه که ام خدمته بومنفعتی شخصیه . ذاتی ایمه اکرلم نوعه پیاوانه بری بوینایه دمیك بو. به علموعرفان له میدانی مسابقه دا عرضی اندامان دکرد معلومی قارئینمان . بی که نشرام رساله یه خاصه بوخدمتی کردان . وانشاالله قریباً معلومتان دبی . مقصدم یك دو کلیمه حاشا تعرض به شخص نیه بلکه تحریکی غیرتی کردانه اوی که دیوان . تالیفات . ویا تاریخ. ویا رسمی که دائربی به کرد وله خدمتیا بی . چه به مقاله وچه عیناً همت بفرمویت . و به روژ کردی اکرام بکا . بو خاطری امه که برای دیتی استفاده بکن .

سلیمانی

عبدالکریم

هشیاربین

برای مه کورداره هشیاربین دفی ؛ هکهژ پاش نهوژی ام چافی خوه قه نه کن وژوی خوا کران هشیار نه بن؛ ژمره کوردانیامه ناهلین واین مه ژنا وحالی بافیژن ؛ دوی ام قنج بزان کو ایروحالی مه وکه نه خوش لبر سکراتی یه ؛ دوست چاف بکری یه ودشمن رویکن؛ لی فبر من کو دوست؛ نه بژن قی مه ژمه خوه پی فه دوست هیه : حچی ژمه پچه ك هشی وی لسری ویه وپچك زانایه ؛ اوفی حالی دبینه عاقبنا مه ره دلترس لدبه وملولی: آن حمی دنیا ، روبکن وباخصوص حچی که چاف لیراثی مه کری ، او یك جاربشایه ؛ بکیفه ... ایدی دفی ام حمی... زانای مه ونه زانای مه حمی چاقی خوه فکن ودست بدن هف ورسلامتا کردانی پره بخه بتن ؛ ولاتی ژ تهلکه بی خلاص بکن ؛ ناموس وشرفاخوه بلندبکن ؛ داژوی پیفه ام لبر دوست ودشمنا سری خوه ژورفه راکن

ایرو ژشش ملیونا بتر کرد هنه ؛ وکه کردا مرخاص تونه ؛ خوی ناف و دنکن ، لکوبن خوبهرانیه خویایی دکن ؛ لی صد حیفا من لکر دانی به لنا قوماده نافی وان نایی کوتن؛ ژ کردکی ره چیقا شرمی دبه وکی نافی عناصراتیت ، کس نابیژیت کردژی هنه ؛ چونکه کرد نه خوی علم ومعرفتی؛ ایدی ایشی دنی وسیاستی نزان؛ نه خوی موجودیتکی خورتن؛ ژویکی ره کسی ژی وان ناسناکت ؛

بونایه قطاملی هلاتنی بو تصورنا کرت . معارف بو تقویهٔ دین . وکو موسی یدی بیضای هیه . قومیك که عالم بی . به القای اموآو ضال . کمراه . نابی . پرتستان که کاورك هموروژ . رسالهٔ دردکا . به آیتی قرآن اثباتی نبوتی عیسی دکا . بلی ایمه تصدیقی نبوتی عیسی دکین . چونکه اسلامین . حاجت بم نشریانه چیه . ها ، ام نشریاته . بونبوت نیه . بو امه یه که عیسی بکن به خدا . خلقی اقناع بکن که عیسی خدایه . قومیك که جاهل بو بم القا آته البته کمراه دبی عشائر اطرافی بغداسی سال له مو پیش همو سنی المذهب بوك . ایمرو همویان یا شیعه یه یا وهابیه اکر واله خومان غافل بین ایشمان خراپه خدا اصلاحی حالمان بکا .

سلیمانی

عبدالکریم

عبرت

له داری دنیادا بختیارم . چونکه نسبتم به قومی کرده خومبه بدبخت دزانم . چونکه او قومه نجیبه له ساحهٔ تکاملا دوهنکاو نچوته پیشوه . بودفعی ام تضاده . بو چارهٔ نجاتی ام قومه دو ریکه اثحاب کراوه یکی جمعیتی کرده که مقصدو غایهٔ منحصرته سر خدمتی کرد . دوم روژ کرده . که اویش دوباره بوخدمتی کردها توته ساحهٔ نشروه فوائدام جمعیته اونده زوره که له ژماردنی زبان عاجزه اولام جمعیته قطعیاله امور سیاسته بی دخله . بونشروتعمیم معارف . بوجمع وتدوینی ادبیات . اشعار بوایجاد قواعدی لسانی کردی . تشکلی کردوه فکری . مالی . جانی حصر کردوته سرخدمتی کرد . روژ کرد وطیفهٔ زیاتره معلومه که اووروپا دلین کرد . زبانی ینه بی ادبیاته . وله ناو جهانا عام قام بوه که کرد اشقیایه . و معلومی هموکسه که کرد چند پیاوی عالم . چند شاعر . چند سیاسی . چند عابدی . هیه روژ کرد ام وظیفانی درعهده کردوه که ردی ام اراجیفانه لبکا . عالمان زورن . سلیمانی او مخزنهٔ علمو عرفانه پیاوی وك ثیخ معروف . وك نوتشی . وك قزلجی . وك چوری . وك ثیخ قادر وك پنجوینی وك کاك احمدر وك مولانا خالد . وك ثیخ عبیدالله . وك نالی . وك سالم . وك مصطفی بك . وك حاجی . وك ثیخ رضای . هیه که له کرهٔ ارضه امثالی امانه نامسبوقه قسمی له امانه مشغول بون . به عبادت . ومتوغلی ارشادی عالم بون . که زور پیاوی خراب له سایهٔ امانوه بوه عابد . کرده کان تا یومی نفحی صورله شکری ام قسمه عاجزه . قسمی له ام اجلهٔ رجالانه به حسبهٔ اقتضای زمان دورله او وطنه عزیزه بونوه وغیری اهالی اووطنه له اومستفید بو من . وك سید عبدالقادر افندی اعیان . وك مصطفی ذهنی پاشای بابان . وك اولادو احفادی امانه . باو جودا که ، ایمرو چه سید قادر افندی وچه ذهنی پاشا له خدمتی کردان قصوریان . نبوه عالمه کان بنوعی ؛ له غوامض ودقائق علوم شاره زا بون . که اکر ادعای مجتهدیان بکردایه عالم

به‌ش کردی

بونا کرمانجی

وندا کی مزن

کرمانجی ، ایرو بوناکو مروفه‌کی مزن و ندا کری‌یه بخت رشی . او مروف مزن ، دی فی‌مهیدا روژناوا چونا رحمی‌وی نفیساندن: ژی بدرخانی یا حسین کنعان پاشای. حیانی بر خرین وحلقومی‌ژی حظ کربن کرمانجا نمایی‌یه. ام‌بونا بلند بلند کربن حسین کنعان پاشا تشتك نانفیسینن .

ام زاف ژچی‌وی‌نی ، تفدا کرمانجی آزا دیکن .

[پرس دبدن خانند خوراکی روژ ناوۀ مهی‌تی دا ژی وانرا صورت واحوال وی میر کران بنفیسنین .]

هرمن بم وکسی ترینی

دردیك علتیك که توشی ایمه‌بوه . اسبابی زوره . سببی اولی وکوله نسخۀ اولا عرضمان کرد. اساساً ایمه‌قومیکی بی‌اتفاقین. سببی‌بی‌اتفاقیشمان. وك هلال شوی جژن دیاره‌کوره کانمان تا ایمرو به معارف . اتفاقیان نبوه . اوان یوخویان به جیا مسلکیان ایجاد کردوه. او مسلکه به ظاهر اکرچی له‌کل آمالی خویا به‌موافقی دزانی ه فقط بالنتیجه سببی اضمحلالی خویو قومی کرده .

ام مسلکه عبارته‌دو کلیمه . هرمن بم وکسی ترینی) له پرخاطری‌امه‌که کسی ترینی. به انواعی حیله ودسیسه تشبث دکریت . مثلا ناموس هتك دکا . نفوس قتل‌دکا. مال‌تالان‌دکا. هراوشخصه‌یه تنیا متضرر نابی . بلکه او قومه او قبیله ، که اوله ناویایه سراپا به‌پریشکی آکری اود ـوتی تاروماردبی‌محو نابود دبی. نهایت او ظالمه پایدار نابی . چونکه قانون اجتماعی . محیط . حالتی روحیه‌ی اوقومه مساعدینه بو او ظلمه. اکرله باتی ام مسلکه مسلکی منش بم ونوش‌بیه تعقیب بکا . همو عالم . شك ینه که له او مستفید دبی . قومیك که‌خط به ترقی یکتریکن‌ومتفقین بی‌شبه. نائل همو مرامی خوی دبی . اکر حسود وبی‌اتفاقین زوبه‌زو زوالی دبی . عجبا اساسی هرمن بم وکسی ترینی . چیه نبده‌لام وهایه که مختلف فیه ینه . متفق علیه اساس جهالته . بلی جهالته . جهالت دردیکی بی‌امانه خدا هرتوشی دشمنی کا. فقط‌درمانی‌جهلش زورسهله. معارف. معارف چندله ترقه‌دابی . ملت اونده کامل‌دبی. معارف چند تعمم بکا. ملتش بکورۀ اوه هنکا، وهنکا وتوسع دکا . معارف بی ملتش دبی . بلکه بی‌امثالش دبی . مثالی امه انکلیزه انکلیز اونده پرله معارفه‌که له صدی دو پیاوی جاهلی نیه . وایمروکه حاکمه به سرکرۀ ارضا همولە برعلموعرفانه معارف که نبوملتش نیه. وروژبه روژ له انحطاطا یه وکوایران. وکوغیری ایران. ایران‌اسلامن‌متفقن . یك مذهبن. فقط‌بی‌معارفن له بردردی بی‌معارفی . روژی اقبالی هرله اوا

وعلمی بیر صورتده خدمت ایتمك ایستیورلرسه اك اول بونی شرط اساسی اولاراق قبول ایتمه‌لیدرلر: حقلی تنقیداتدن قورقامق ، قصورلری کمال صفوت وسربستی ایله اعتراف ایلهمك؛ لکن بیر یاندنده اونلری آزالتمغه ویوق ایتمکه چالیشمق ...

بو خط حرکتك ، کندیلرینی امللرینه ایصال ایده‌جکنه امین اولسونلر ...

« روژ کرد » ه یازی‌یازمق بکا نصیب اولدیغی مدتجه بو اعتقاد بنم رهبرم اولاجق .. مظهر قبول‌اولورسه نعم‌المطلوب.... بومطالعاتدن صوکرا ، مثلا ، صورمقده حقلی اولمازمیم‌که، « روژ کرد » ك ایلك نسخه‌سی کردلکك احتیاج علمی‌ومدنیسنی تطمین ایده‌جك اوصاف وشرائطی‌جامعمیدر، یاخود نه درجه‌ده جامعدر

طوس‌طوغرو ، دوشوندیکم کبی‌سویلیه‌یم‌که، « روژ کرد » شرائط حاضره داخلده

ابنای زمانه برنمایش

اولمق ماهیتندن قورتولاماز ...

اورایه کیره‌جك یازیلر ده‌درین ، ده‌درین تدقیق اولونمالیدر . اوستونلرده « تجربهٔ قلم » ایچین یازی یازلمار ، یازلمق قطعیاً جائز دکلدر . رساله‌یی « تجربه تحته‌سی» یاپمق، « خاطر کوکل» ه قاپیلمق اونی بازیچه ایدر ، یعنی پك سفلی بیر سویه‌یه تنزیل ایلر .. بوندن صاقینمق لازمه‌سی « روژ کرد » ی اداره ایدنلرك بیر آن ، ذره‌جه نظرلرندن قاچاجق اولورسه وظیفه‌لرینی ایفا ایتمه‌مك ، سؤ ایفا ایتمك کبی عظیم وکران بیر تهمت آلتنده قالیرلر .

بنم دیدیکم مسلك حقیقتی‌طوتدقدن صوکرا کردلکی‌یوکسلتمك ایچین‌اك قیمتدار نصیحتلری، بونسخه‌ده « کرد منورکنجلکنه » خطاب ایدن، بلغارستانلی دینداشمز ویریبور .. بیز او یازیلر ایچنده بوتون کردلرك جان قولاغیله دیکله‌مکه محتاج اولدقلری چوق شیلر بولویورز . عموم کردلره ، بالخاصه کنج آرقاداشلرمزه دقتله ودفعاتله مطالعه‌سنی توصیه ایتمکی، محرر محترمنه‌ده کردلك حقنده کوستردیکی رهبریٔ خیرخواهانه‌دن دولایی تشکری بیر وجیبه بیلیرز .

بو نسخه‌ده شایان دقت بیر تصادفله همان هرمقاله‌ده کردلك ایچون یازی وحروف مسئله‌سی موضوع بحث اولیور .. اهمیت و مشکلیتی ایله متناسب درجه‌ده اشتغالی شایان تشکر اولان بو مسئله‌نك حلی هرحالده زمانه متوقفدر .

بوبابده‌کی‌فکرمی‌ده بالآخره بیان ایلیه‌جکم. بو نسخه‌ده‌کی کثرت مندرجات ، بو ستونلرك مقصدینی تماماً استحصاله ینه مساعده ایتمه‌دی . بیزبونسخه‌یی هیئت عمومیه‌سیله کردلکه، کردلکك احتیاج ترقیسنه، نسبةً ، دها زیاده‌خادم کوریبورز. دوام تکاملنی تمنی ایده‌رز .

ايلك محاربه عسقلان جوارنده وقوعه كلوب قدس قرالنك نقض عهد ايله تجاوز ايله مه سندن تولد ايتمشدر . سلطان صلاح الدين همان سوريه يه عسكر يتيشديره رك قرالى عسقلان قلعه سنه التجايه مجبور ايتمش ايسه ده اردوسنك أك مهم اقسامنى براى فتوحات جوار محللره طاغيتماسى وكنديسنك جزئى بر قوته اوراده قالمش اولماسنى فرصت عد ايله ين دشمن ناكهانى بر هجومله غالب كلمش وحتى بر قاچ دفعه صلاح الدينى اسير ايده جك درجه لره وارمش ايكن مشار اليهك تدبير ومتانتى ومعيتنك فدا كارلغى ايله قورتولمشدر . دشمنك نقض عهدندن ، وفوق المأمول بر موفقيته اوغراماسندن متأثر ، فقط قطعاً مفتور اولمايان صلاح الدين ، دها زياده كسب قوت ايده رك اهل صليبه حدينى بيلديرمك عزميله و تيه طريقيله ، بيك درلو مشاق ومزاحم ايچنده مصره عودت ايتمشدر . [مابعدى وار]

حادهٔ افكار :

دنيا ده هر حقيقتك ، هر زمان و مكانده سويلنمه سى لزومنه ، هيچ اولمازسه جوازينه قائل ميسكز ؟

بو لزوم ، حتى جوازى شدتله رد ايده نلر بولونديغنه كوره طبيعى بوسوألمى معذور كورور سكز . بن شمدى بوسؤاله جواب ويره جك دكلم ، ياخود يالكز بير برده ، بير مسئله ده اويله بير لزوم وجوازك مطلقيتله جارى اولماسى فكر قطعيسنده بولونديغمى سويليه جكم :

دنياده هيچ بير كيمسه يوقدركه ، بيرماتى ، بيرقومى ايقاظ ، تهذيب ، اعلا ايتمك ايسته ين ، بووظيفه يى درعهده ايله ينلر قدر هرحقيقتى بوتون صراحت تامه سيله ، وضوح مطلقيله سويله مك مجبوريتنده ، مجبوريت وجدانيه سنده بولونسون ...

بير ملتك اصلاح واعلاسنى ايستر ميسك ؟ هرحقيقتى بى پروا سويله ! ايستر اليم ، مؤلم ، محقر ، شائبه آور بير حقيقت اولسسون .. او الملرى ، او حقارتلرى ، او شائبه لرى محو ايتمك ايسترسه ك ، اونلرى اولا اورتايه قويمالسك !..

درد صاقلانمقله شفا بولونماز ..

احتمال كه بوسوزلر ، بيرچوق دفعه لرتكرار اولونمشدر ؟ لكن بونلر اويله مبرهن حقيقتلر در كه متماديا تكرار اولونمقله هيچ قيمتدن دوشمزلر ...

بيراجتهادك ، بيرقناعت وجدانيه نك صاحبى اولانلر ؛ او فكر و قناعتلرينى عامه ديكلتمك وقبول ايتديرمك ايچون ـ كه بير وظيفه در ـ اوصانج ، قورقو ، انديشه نه در ، بيلمه مه ليدرلر . بن ده او اعتقاددە ، او ايمانده يم كه بير ملتك فضولى ، غير واقع ، غير محق مدحيه لر ، ستايشلرله غرورينى اوخشامق ؛ اصلا بير تأثير مصلحانه يى حائز دكل ، بالعكس او فنا القلرك كيتدكجه قتمرلشمه سنه خادمدر . آنجاق و آنجاق ، بلا قيد وشرط هرحقيقتى ، هرنقيصه يى ، هر دردى اظهار ايتمكله دركه منفعت مليه يه خدمت اولونور ، اولونا بيلير ...

اكر « روژكر » جيلرده كردلكه منطق

فاطمی عاضدالدین‌الله وفات ایتمکله صلاح‌الدین بن ایوب خطبه‌یی خلیفهٔ عباسی مستضی نامنه اوقوتاراق اووقته قدرمصرده حکم‌سوردن شیعیت یرینه سنیتی اقامه ایتمشدر .

قاهره‌ده صلاح‌الدین ، بو صورتله « ملك الناصر » عنوانیله مستقلاً ادارهٔ اموره باشلایجه فاطمیلرك مدت حکومتلرنده جمع ولدخار ایتدکلری بی نهایه ثروت ومجوهراتی نفسی ایچون هیچ برحبه قبول ایتمه‌مك شرطیله عموماً عسکر واهالی‌یه بذل ایتمشدر . طالعك کمال استحقاقنه بناءً صلاح‌الدینه بخش ایتدیکی بو اقبال ودولتی چکه مه‌ین امرا سلطان نورالدینی ، پك چوق غماز لقلرو تصنیعلرله مشارالیه حقنده اغبرار واشتباهه دوشورمشلردی . لکن ابن ایوب پدرینك امریله سلطان نورالدینه کوندردیکی عریضه‌لرله صداقت وانقیادینی عرض وتأمین ایتمشدر .

٥٦٩ ده نوبه ، یمن وطرابلس غربی ضمیمهٔ ممالك ایله‌ین صلاح‌الدین شهرت و سطوتی‌ده آفاقه یایمش و بو هنگامده سلطان نور الدین ارتحال دار بقا ایده‌رك مقام حکومته اون بیر یاشنده‌کی اوغلی صالح اسماعیل جلوس ایتمکله صلاح‌الدین همان خطبه وسکه‌یی ملك مشارالیه نامنه تحویل ایله عرض بیعت ایله‌مشدر . فقط سلطان‌صالحك صغرسنندن استفاده ایتمك ایسته‌ین امرا و اقرباسی‌هرطرفدن هجوم و تأمین استقلاله قیام ایتدکلرندن بو حرص و خیانتی و دولت اسلامیه‌نك بو حال پریشانیسنی حوصلهٔ صداقت وحمیتنه صیغدیرامایان صلاح‌الدین همان بر قوهٔ قلیله ایله سوریه‌یه کچه‌رك شام، حما وحمص شهرلرینی وبر مدت صوکراده حلبی ضبط ایتمشدر .

نهایت حلب و جواری سلطان صالحك ، موصل ایله الجزیره آتابك سیف‌الدینك، شام و توابعی ایله مصر صلاح‌الدینك اولمق اوزره عقد اولونان مقاوله خلیفهٔ عباس مستضی طرفندن دخی تصدیق اولونمقله او آندن اعتباراً صلاح‌الدین کندینی نامنه خطبه اوقوتمغه باشلامشدر . لکن آز وقت صوکرا الجزیره وموصل امیری سیف‌الدین ایله یکنی سلطان صالح متفقاً نقض عهد ایله تجاوز ایتمشلرسه‌ده هرایکیسی‌ده صلاح‌الدینك شمشیر تأدیبی اوکنده مجبور اطاعت اولاراق تجدید وتأیید عهد ایله‌مشلردر .

صلاح‌الدین بو سفر اثناسنده بر کون اوکله وقتی چادرنده اویومقده ایکن ، باطنیهٔ اسماعیلیه فدائیلرندن بریسی خنجرله حیاتنه سوء قصد ایتمك ایسته‌مش ایسه‌ده مشار الیهك پنجه‌سنه دوشمش وبو وسیله ایله بدایت ظهورلرندن بری هر دولتك امراسنه مسلط اولان باطنیلری کلیاً قلع ایتدکدن باشقا حلبده اقامت ایدن شیخلرینك‌ده ئوزه‌رینه یوریه‌رك شروتسلطلرندن عالم اسلامی قورتارمشدر . (٥٧١) .

بوندن صوکره مصره عودتله خارج وداخل شهرده برچوق اعمارات وانشا آت خیریه ومفیده، تنظیمات اداریه و عسکریه ایله مشغول اولمشدر .

سلطان صلاح الدینك بوندن صوکرا کی (٥٧٣) حیاتی بالخاصه صلیبیونك دفع مهاجماتی ایله کچمشدر .

کرد اعاظمی حضورند

صلاح الدین ایوبی

آلتنجی عصر هجریناك اواسطنده شرق ، خصوصیله وجوداسلام بیر طرفدن غربده پاپالرله پاپاسلرك کوروکله‌دیکی آتش تعصبله سوزان ، دیکر طرفدن قوهٔ اسلامیه‌نك وحدت وقدرتنی حفظ واداره ایدن مقام خلافتك تشتت قواسیله متزلزل اولورکن، کردستانك نقاط مرکزیه‌سندن برنده ، « تکریت » شهرنده کرد امراسندن (ایوب) اسمنده برذات اصیلك صلب پاکندن برطفل پاکیزه‌مهد آرای وجود اولدی. (۵۳۲).

اوتوز بش سنه صوکرا « ابوالمظفر ملك الناصر سلطان یوسف صلاح الدین » عنوان عالیسنی احرازایده‌ن بوصبیٔ عالی‌نهاد ایلك آوان حیاتنی، طوائف‌ملوکدن بعضیلرینك‌خدمتلرنده بولونان پدری ایوب ایله عموجه‌سی اسدالدین شیرکوهك تحت نظارتلرنده اولاراق حلب وشام‌طرفلرنده‌تحصیل‌علم ومعرفت‌ایله‌کچیرمشدر.

اول حینده ممالك اسلامیه‌نك اهل صلیب هجوم‌واستیلاسنه‌قارشی‌صیانتنه فدا کارانه‌ومجاهدانه چالیشان سرفرازان امرای اسلامیه‌دن بری‌ده موصل امیری سلطان نورالدین ابن‌اتابك زنکی ایدی .

صلیبیون آرتق مصره‌ده استیلا و تخطی‌یه نیت ایتدکلرندن اوراده حکومت ایدن خلیفهٔ فاطمی، سلطان نورالدیندن‌استمداد ایتمکله‌سلطان مشارالیهك امریله عموجه‌سی اسدالدین شیرکوهك معیتنده قوماندانلقله بر قاچ دفعه مصره کیده‌ن صلاح‌الدین هردفعه‌سنده جهت جهت ابراز ایتدیکی خوارق قهرمانانه ورویتکارانه ایله متبوعندن تابعنه قدر عامه‌نك مظهر توجه ورعایتی اولمشدر .

اتابکیلرك مصرده اهل صلیبك تنکیلیله احراز ایتدکلری شرف و اقبالی چکه‌مه‌ین بر طاقم فاطمی متغلبه‌سی، ازجمله وزیر مهین شاور صلیبیون ایله اتفاق ایتدکدن باشقا شیرکوه و امراسنی‌ده برخدعه ایله محو ایتمك اوزره احضاراتده بولونیوردی . شاورك بو ترتیباتنی خبر آلان صلاح‌الدین مرحومی بالذات دردست ایله منویاتنی‌عقامته دوچار وبالآخره کندیسنی‌ده قتل ایتمشدر .

خلیفهٔ فاطمی ، بووقعه اوزرینه ، مسند وزارتی شیرکوهه وایکی آی صوکرا شیرکوهك وفاتی وقوع بولنجه برچوق اصرارلروابرامارله صلاح‌الدینه تفویض ایتمشدر .

صلاح‌الدین مصره جلب ایتدیکی پدری ، برادری و سائر اقربانی ایله برلکده اصول اداریی اصلاح‌ایله نشر عدل‌وحقه چالیشمقده ، ومتمادیاً مأثر عمران و رفاه کوسترمکده ایکن ، خلیفهٔ فاطمینك کندی علیهنه ، سائقهٔ استرقاب ایله ترتیب‌ایتدیکی‌سوءقصدی‌دخی‌دهای اداریسی سایه‌سنده برطرف ایتمکله بر قات داها مقبولیت واحترام عامه‌یی قازانمشدر .

وزارتنك‌اوچنجی‌سنه‌سی، (۵۵۷) ده خلیفهٔ

جمعیتمزك قبول ایتدیکی یازی‌نك نمونه‌سی بروجه آتی عرض اولونور:

ب‌اس‌ا - ال‌ا‌ه‌ا - ال‌ر‌و‌ح‌ا‌ن‌ا - ال‌ر‌و‌ح‌ا‌ی‌ا
ر‌ا‌ب‌ا ی‌ا‌س‌ا‌ر و‌ا ل‌ا ت‌و‌ع‌ا‌س‌ا‌ر ر‌ا‌ب‌ا ت‌ا‌ا‌ا‌ا
ب‌ا- ال‌خ‌ا‌ی‌ر‌ا

مطبعه حروفی

ا ا ر و و س ه ه

é a i ou u eu o کسرهٔ ثقیله

بزم شمدیه قدر بو درجه کری قالمامزك اك بیوك سببی یازیمزك اکسیکلکی در. برکره بوا کسیکمزی تاملاسه‌قدیکرلری چوق قولایلاشیر.

ل‌ن‌ا د‌و‌ل‌ة ف‌ی ا‌خ‌ر‌ال‌د‌ه‌ر ت‌ظ‌ه‌ر
ف‌ن‌ظ‌ه‌ر م‌ث‌ل‌ال‌ش‌م‌س ل‌ا ت‌ت‌س‌ت‌ر

لنا دولة فی آخرالدهر تظهر
فتظهر مثل‌الشمس لاتستتر

ال یازیسنده

فتحه مدکسره ضمه ضمه ضمه ضمه کسرهٔ ثقیله

ا ا ر و و س ه ه

e a i ou u eu o

مثال

بو دالغه یازیلرکن بیوك بیوك بوشلق براقیلمالیدر. اوگرنجیلرك بو یازیلرینه دقت ایتمه‌لرینه بیلیر.

ا‌ل‌ا‌ه‌ا‌م‌ة ص‌ا‌ل‌ل‌ا ع‌ل‌ی س‌ا‌ی‌ا‌د‌ن‌ا م‌ح‌م‌د ص‌ا‌ل‌ا‌ة
ت‌و‌ن‌ج‌ی‌ن‌ا ب‌ا‌ه‌ا م‌ن ج‌م‌ی‌ع‌ا‌ل‌ا‌ه‌و‌ا‌ل‌ا و‌ا‌ل‌ا ا‌ف‌ا‌ت‌ا و‌ا
ت‌ق‌ض‌ی‌ا ل‌ن‌ا ب‌ا‌ه‌ا ج‌م‌ی‌ع‌ا‌ل‌ا‌ح‌ا‌ج‌ا‌ت‌ا و‌ا ت‌و‌ا‌ه‌ه‌ر‌ن‌ا ب‌ا‌ه‌ا
م‌ن ج‌م‌ی‌ع‌ا‌ل‌ا‌س‌ی‌ا‌ء‌ا‌ت‌ا و‌ا ت‌ا‌ر‌ف‌ع‌ن‌ا ب‌ا‌ه‌ا ع‌ن‌د‌ا‌ل‌ا
ا‌ل‌ع‌ل‌ی‌ا ال‌د‌ر‌ج‌ا‌ت‌ا و‌ا ت‌و‌ب‌ا‌ل‌ل‌غ‌ن‌ا ب‌ا‌ه‌ا ا‌ل‌ق‌ص‌ی‌ا ال غ‌ا‌ی‌ا‌ت‌ا
م‌ن ج‌م‌ی‌ع‌ا‌ل‌ا‌خ‌ی‌ر‌ا‌ت‌ا ف‌ی‌ا‌ل‌ح‌ی‌ا‌ت‌ا و‌ا ع‌د‌ا ال‌ا‌ب‌ه‌ا‌ت‌ا

دها بیکلرجه کلمه‌لر عرب حروفنك غیریسیله یازیلاماز . ویازیلیرسه لسانك اساسنه موافق صورتده قرائت وادا ایدیله‌مز . فرضا (عزم) کلمه‌سنی آلسه‌ق بونی اجنبی حرفلریله ناصل یازاجغز ؟ (azm) صورتنده یازیلاجق دکلی ؟ لاتین حروفنی پك اعلا بیله‌ن برکمسه‌یه کوسترسه‌ك بونی ناصل اوقور ؟ شبهه‌سزدرکه (آظم) دییه اوقویاجغی‌در. حتی نوایجادبر (ع) دخی علاوه ایتسه‌ك مفتوح (ع) ایله سا کن زانك برلشمه‌سندن تولد ایده‌ن صدا حقیله ادا ایدیله‌مز . بورالری دوشونللی‌در . وکردجه ایچون‌ده بویله اولدیغی سزلره‌ده رکسدن زیاده معلومدر. کردجه‌نك الفاظ ومخارجنی عرب حرفلرینك غیریسیله یازمق کردجه‌یی بوزمق دیمکدر. ایشته بو وبونك کبی بیوك واساسلی سببلردنطولایی اقوام اسلامیه ایچون اجنبی حرفلرینی قبول ایتمك موافق اولاماز وخطرلی‌در . کورولیورکه ممکن اولماز دیمیورز موافق اولاماز دییورز چونکه ملیت واسلامیت ایچون فنا اولمسی دوشونلمزسه ممکن اولا بیلیر . شوحالده حروف عربیه‌نك بالجمله اقوام اسلامیه‌نك لسانلرینی یازابیله‌جك صورتده اصلاحی قالیر ایشته بتون مسلمانلرك اساسلی صورتده ترقیلری وملیتلرینك محافظه‌سنه مانع اولمیه‌رق آرالرنده‌کی رابطهٔ جلیله‌نك تأمینی ایچون یکانه محذورسز واسطه بودر . بوبابده سرد ایدیله‌جك هیچ بر اعتراض یوقدر . ایدیله‌ن اعتراضلر اختلافلر هپ سطحی و اهمیتسز شیلردر چونکه بوکون هرشیئك فنی میزانلری واردر. هرنه‌مزاولورسه اولسون فن دائره‌سنده میزانه ووره‌رق اصلاح ایده‌رسه‌ك هیچ یاکمایز . یالکز بوفنی میزانلر هرکسجه بیلنمدیکندندرکه برطاقم اختلافلر حاصل اولمشدر . فقط میزان میدانه چیقوب‌ده مسئله آکلاشیلنجه آرتق کمسه‌نك برديیه‌جکی قالماز .

ایشته سزه برچوق اعتراض ورقیبلره رغماً انجمن مخصوص‌ده فنه مطابقتی و بالجمله اقوام اسلامیه‌نك احتیاجاتنه کفایتی بلطفه تعالی تبین ایتمش و (تعمیم معارف و اصلاح حروف) جمعیتنجه قبول ایدلمش اولان بر یازی‌یی تقدیم ایله عرض خدمت ایده‌رز . و تقدیم ایدیله‌ن ترکجه، عربجه الفبا ورساله‌لردن مستبان بیورولاجغی وجه ایله هر قومك کندیسنه مخصوص اولان بعض مخارج ایچون بر ایکی حرف علاوه ایدلمسی پك قولای برشی‌در. او جهتله‌ده محذوریوقدر. هله لاتین ، ارمنی ، اسلاو ، آلمان ، انکلیز نه قدر اقوام وار ایسه جمله‌سنك حرفلرندن دها مختصر، دهاسریع دهافنی واحلاصل هرصورتله اونلره مرجح اولدیغی عملی و نظری اوله‌رق مکرراً اثبات ایدلمش‌در یعنی حروف عربیه‌مزی بوصورتله اصلاح ایدلمش اوله‌رق قبول ایده‌رسه‌ك دیکرملتلردن هیچ برصورتله کری قالمایه‌جغمزدن بشقه هر جهتله اونلرك یازیلرینه فائق بر یازیمز اولاجغی محققدر . آرزو ایدیلیرسه بیورلسون عرض ایتدیکمز وجه ایله نظری وعملی اوله‌رق اثباته حاضرز .

هر جناب حق بالجمله اقوام اسلامیه‌یی مادی ومعنوی ترقیلره و فیوضات و سعاداته موفق بیورسون آمین بحرمة سیدالمرسلین .

قرآن عظيم الشان ايله يازيلريمزى بولمدق .
عجبا موجب تأخر اولان بونلردن هانكيسى در
آراشديرمالى يز. فقط كنديمز آراشديرمقله برابر
بزدن اول وقوف ودقتله آراشديرمش بولمش
اولان آوروپا مدققلرينك افكار و آثارينى ده
تدقيق ايتملى يز. هرحالده خارجدن باقوب كورمه نك
آيرى براهميتى واردر. آوروپا حكماومدققلرى
قرآن عظيم الشانك محتوى اولديغى مادى ومعنوى
مزايا ومعالى يى تعداد وتفسير ايله بيتردميورلر .
وهر درلو سعادتلرك اساسلرينى بوكتاب جليل ده
بولويورلر . بويله بركتاب مقدسه مالك اولمش
ملتلرك ناصل اولوب ده كرى قالمش بولوندىغنه
اولاحيرت ايتمشلرايدى حتى مسلمانلرى يقين دن
تدقيق ايده رك برحكيم بوآدملره باقارسه ق همان
اويانيويره جكلر و بتون ترقيات مدنيه يى آز
وقتده اكتساب ايده جكلر كورونديكارى حالده
بردرلو موفق اولامايشلرينه تعجب اولونور
ديمشدر . فقط ايشى دها واسع كوره نلر سبب
حقيقى يى آكلامقده كجيكمه مشلردر. و« مسلمانلرك
ايلريله يه مديكنه سبب يازيلرى در» حكمى آوروپاده
چوقدن ويرلمشدر . يالكز مسلمانلرك اويانوب
حقيله ترقى ايتملرى بربيوك قسمنك ايشنه كلديكندن
مسئله لازم اولديغى كبى ميدان وضوحه چيقا-
رلمامشدر . ذاتاً انسانه بشقه سندن نه قدر خير
كلير هركس سعادت وسلامتى كنديسى آرامالى
دكلمى در ؟ معمافيه ينه آوروپاليلرك انسانيتكار
مدققلرينك بيانات خيرخواهانه لرى بزم انتباهمز
ايچون كافى اولمالى در كنديلرينه تشكرلر ايده رز.
عقلى اولانه بوقدرى چوقدر بيله حقيقت ده
عتابه مستحق اولان كنديلريمزز غيربلرمز دكلدر
بوخصوصده شمديلك بوقدرله اكتفا ايدوب
دها زياده سنى آتى يه براقيرز . ديمك اوليوركه
بز مسلمانلرك كرى قالمامزك اك اساسلى سببى
حرفلريمزك اكسيكلكى در . بوبابده شمدى يه
قدر مختلف فكرلر درميان ايدلمشدر . برقسمى
لاتين ، ارمنى ويا اسلاوحروفنك قبولى فكرنده
بولونمش برقسمى ده بونى مضر كوره رك عموماً
عالم اسلامك قوللانمقده اولديغى عرب حروفنك
اصلاحى فكرينى التزام ايتمشلردر . طبيعى دركه
برنجى فكر هيچ بر وقت مقبول اولمامالى در .
چونكه عرب حرفلرينك غيريسيله ولوكه نواقصنى
اكمال ايده رك اولسون بتون اقوام اسلاميه نك
لسانلرينى يازمق ممكن دكلدر. واقعا آرناوودجه،
بوشناقجه وصرف تركجه كبى بعض لسانلرده لاتين
حروفيله يازمق دهاموافق اولان جهتلر واردر.
فقط اقوام اسلاميه يى عربجه ايله قطع علاقه
ايتديرمك مسلمانلغى معاذالله تعالى محو وخراب
ايتمك در. وبعض اقوامك لسانلرينك مخرجلرنده
حروف عربيه دن بعضيلريله توافق بولونمامق
بو حروفى اوكره نمه ملرينى استلزام ايتمز. چونكه
الى ماشاءالله مسلمان قالندقجه قرآن ، حديث ،
حادث ، محدث ، محدث ، محدث، محدث ، سنت
فرض ، فرائض دن وطاعت و عبادت دن واز
كچيله مز . بونلر ايسه لاتين حروفنه اون سكز
حرف علاوه اولنمادقجه يازيلاماز . و اون سكز
حرف علاوه سندن صكره يازلسه بيله ينه لسانك
لهجه واداسنى بوزار . مثلافرض ، عزم ، خير،
خبر ، عاجل ، آجل ، سائل ، صائل وامثالى

شمدی بو شکل حروف ایله‌ده بر شیٔ یازالم :

ساقی توژ بوخدی کرمکه
یك جرعه‌سی دجام جم که

س‌اقی‌ی ت‌و ژبـ‌ـه خ‌ودا یك‌ارام یك‌ا
ی‌اك جورعه‌ا ج‌ام ج‌م ك‌ا

بیلمم؛ بکا بوطرز تحریر پك موافق کلیور والك غبی وقاردجاهل برآدمك الك اعظمی اولهرق اوچ درت آی ظرفنده اوقویوب یازه بیله‌جکنی تخمین ایدییورم ، مع مافیه ینه همان قبول ایدهلم دعواسنده دکلم : بن ، یالکز کندی فکرمی سویلیورم ، ایشك الك دوغروسی‌ده بوایشه‌لائق اولدیغی اهمیتی ویرمکدر وغایه‌یه وصول ایچین کیجه‌لی کوندوزلی چالیشماقدر : [هی‌وی] جمعیتی اعضای محترمه‌سندن بعضلری اصلاح حروف جمعیتیله پیدای مناسبت ایدوب دائمی تماس‌ده بولونورسه نتیجهٔ مخصوصه‌نك استحصالی ایچین الك کسدیرمه یول اوله‌جغنی تخمین ایدییورم ، بونی باشه چیقاردقدن صوکرا قواعد ، صرف ونحو تدوینده غیرت اولونمالیدر ؛ طبیعی بونی باشه چیقاراجق متخصصلرمز دریغ همت ایتمیه‌جکلردر : اساس تحریر و قرائتی تأمین ایده بیلدکدن صوکرا اقتحام اولوناجاق الك بویوك وظیفه فاضل محترم دوقتور عبدالله جودت بکك بویوردقلری کبی کورد تاریخیدر ؛ بو، الك مهم والك مؤثر عامل حیاتیدر .

م . ص . آزیزی

(تعمیم معارف واصلاح حروف) جمعیت محترمه‌سی طرفندن وارد اولمشدر :

روژکرد مجموعه ی مدیریت علیه‌سنه

افندم

اولا مسلمانلغك مهم بر عنصری اولان کردلرك ترقیلرینی تأمین مقصدیله چالیشان حمیتلی ذواتك سعیلرینی تبریك وموفقیتلرینه دعالر ایده‌رز . بوکون مسلمان اقوامك هریرده وهر صورتله کری وحیات وموجودیتلرینك تهلکه‌ده اولدیغی ظاهردر . عجبا بونك سبب ویا اسبابی نه‌در ؟ وبو عظیم انسانیت کتله‌لرینی بوتهلکه‌دن قورتارمق و دین مبین اسلامك شانه لایق بر یوکسك مرتبه‌یه چیقارمق قابل دکلی‌در ؟ بورالرینی آراشدیروب آکلامق هرمسلم اوزرینه هرشیدن اول واجب‌در . شمدی بزده براز آرایالم . معلومدرکه عالم اسلامك کری قالمسنی درلو درلو اسبابه عطف ایدنلروار . نه‌یه عطف ایدیلیرسه ایدلسین بولونان سبب ویا اسبابك مسببی اولان تأخر کبی بالجمله اقوام اسلامیه‌یه عام وشامل اولمسی شرطدر . بوصورتله محاکمه ایده‌رك باقارسه‌ق بتون مسلمانلره عام وشامل اوله‌رق

رسوخ ایچین (علم چینده بیله اولسه آرایه‌کز) حکمت جلیلنه امتثالاً هرطرفه قوشدیرمالی‌در .

هی‌وی ، کنجلری چالیشمه‌یه ، متمادیاً سعیه آتمالی‌در ،

بز کنجلر ایسه هیچ‌ده فضله تنبیهه عرض احتیاج ایله‌مه‌مه‌لی‌یز ، قولاق‌وکوزلرمز یکرمنجی عصرك عوامل اساسیه‌سنه نفوذ ایتمه‌لیدر .

خرپوطلی

ح . ب

حروفمز وتسهیل قرائت

بنی دائما دوشوندیرن برمسئله‌وارایدی ، که اوده کوردجه ایچین یکی برشکل آسان قرائت وکتابت تحری واحضار ایتمك مسئله‌سیدر ؛ بن ، بنی جداً اشغال ایدن بودوشونجه ایله مشغول ایکن [تعمیم معارف واصلاح حروف] جمعیتنك اولبابده‌کی الفبای جدیدینه دسترس اولدم : بوالفبانك هرکسدن زیاده بزکوردلره ألویرشلی اولمه‌جغنه قانع بولندیغم ایچین بومبحثده اجالهٔ فکر وخامه ایدییورم : بز ، ایشه شمدی‌یکیدن باشلایورز ویاخود باشسلایه‌جغز : طریق سعی وعمله اوزون بر مسافه طی ایتدکدن صوکره چیقمازه دوشوب‌ده دونمکدن وبناءً علیه برچوق أمك وزمان هدر ایتمکدنسه مسئله‌یی بدایتندن ، اطرافلیجه دوشونوب ایشه‌باشلارسه‌ق‌دها خیرلی اولور فکرنده‌یم ؛ اساساً فاضل محترم سلیمانیه‌لی مسعود افندی بزه بومبحث ایچین چفیر آچمش اولیور : امید ایدرم ، که « روژ کرد » ، [حروفمز وتسهیل قرائت] ایچین بزه برصحیفه سنی ترك ایدر ؛ وینه امید وارم ، که کورد قارداشلرم بومسئله‌یه لایق اولدیغی وجهله اعتنا ایدرلر و بومسئلهٔ مهمهٔ حیاتیه‌یی تأمین خصوصنده صرف فکر ایتمك غیرتنده بولونورلر : اصلاح حروف جمعیتی حروف اصلیه‌مزی قبول ایدییور ؛ یالکز بیلدیکمز اوتوز ایکی حرفه سکز حرف دها علاوه ایدییور .

بونلرك‌ده شکلی شودر :

ا =	اوستون و اَ = (e)	اكرام	احمد
ا =	مد و آ = (a)	انا	بابا
ا =	اسره و اِ = (i)	ابراهيم	
و =	اوتره = (ou)	وزون	حودود [۱]
و =	» = (u)	وزوم	
و =	» = (eu)	سوز	سوز
ه =	» = (o)	هتله	هابيل
ـاـ =	كسرهٔ ثقيله =		صوی‌و

[۱] اوزونجه اوقونمق ایچون (وُ) ده بو اشارت قونور .

بوكون ترقى وحياته دوغرى آتديغى ايلك آديمنده تقديراتنه دليل اولهرق اوذات بزركترك تصويرينى سرنامهٔ سعى و عمل ايديشى ده آيريجه أميدلر ويرمكده در : چونكه تقديركار اولمايان بر قوم اعاظم يتشديرهمز ؛ اعاظمى اولمايان و يتشه ميان مانلر ايسه هيچ بروجهله ياشا يهمز .

كوردلكك روح خائب وخاسرينه نور وأمل سرپه جك بودست آهنين شبابك تأمين موفقياتنه حضانت قومه نك دخى الك متين بر استناد كاه تشكيل ايده جكنى ، كوردلكى ياشاتمغه عزم ايتمش بوهمت بلنده كوردلكدن ياشايان برغيرت وعنايتك دخى لحوق ايده جكنى و بالنتيجه عثمانليلغنى قوتلندير مكله اكتساب حق حياته عزم ايتمش بو عنصر اولادلرندن هيچ برينك دريغ حميت تنزلنده بولونميه جغنى قوياً اميد ايدر و اللهدن موفقيت ديلرم .

م . صالح بدرخان

« هى وى » دن اميدمز

هى وى ، كنجلرينه عائد اولان وظائفى بيوك براهميت وجديتله تعقيب ايتمه ليدر .

كنجلرى ، حال ومستقبله ياشامق ، ياشاتمق ايچين لازمكلن قوايى اكتسابه ، شرائط حياتيه نك الك بسيط ومغلق اشكالنه آليشديرماليدر .

كردلرى تدقيق ايدنلر ، كردلرك سجاياى اصليه لرنده بوكبى قواى مقاومهٔ طبيعيه نك نه درجه تظاهر ايتديكنى تسليم ايدرلر . كردلك پك شدتلى قواى الكتريقيهٔ حياتيه يى جامعدر ، بوقوايى اظهار ايتمك ايچين الويرركه : مثبت ومنفى قطبلرى بربرلرينه ياقلاشديريلسون . بو ، كوچوك برعمليهٔ حكميه كبى ، ظن ايدلمه سين كه ، قولايدر . بالعكس شرقه ، كردلره عائد برچوق اعتيادات وخرافات موضوعه موجوددكه : بوشرارهٔ الكتريقيه نك حصولنه مانعدر .

ايشته اصل (هى وى) بوموانعه غلبه چالمغه باشلاديغى كوندن اعتباراً بر خطوهٔ ترقى آتمش صايىلير ؛

كنجلرى عطالت وكسالتدن قورتاروب پر شوق وأميد برسعى ايله مستقبله ، قومزك حيات وامراض اجتماعيه سنى آرتق جدى بر صورتده دوشونمكه ، كندى الريله تداويسنه شتابان ايتمكه ، ايتديرمكه سوق ايتمه ليدر .

كنجلرى بويله اجتماعى برر طبيب يامق ايچين فداكارلق ، تشبث شخصى ، حياتده غالب كلمك حسلرى اقامه ايديلدكدن صوكره تاريخ وعنعنهٔ مليه لرينى اوكرهتملى در . اساساً حس مليت ؛ تاريخ ، ادبيات ، موسيقى يه عائد هر درلو خصوصاتى اوكرهتمك ايچين دماغلرده بيوك براحتياج توليد ايدر .

الك مهم و الك مادى اولان جهتى بوندن صوكره كليركه ، اوده كنجلرى اكمال تحصيل ايچين ، هردرلو شعبات فنونده تماميله اكتساب

بو قادار غیری مساوی سلاحلری چاتمق و ایمپراطورلغمزده بیر حضور فعالانه کورمك میسر اولورمی ؟ بنم کوکلم امید ایله دولودر . امیدی اولمایانلر یانمه کلسینلر :

« هرکلن شاد کیدر غملی کلیر یانمزه ! » [*]

٧ تموز ١٩١٣

دوقتور عبدالله جودت

---

[*] اکسیك اولماز غمسز بونجه که یزدن غم آلوب
هرکلن غملی کیدر شاد کلیر یانمزه
فضولی

خلیا حقیقت اولیور

کیم نه دیرسه دیسون .... بن ، « کردلکه هرطرفدن اوریلان لطمهٔ حقارتی ترقی وعرفان ایله رد ایتمك ایچون عهد و پیمان » ایدن کورد شباب منورینك عزم بلندندن او قادار امین ومطمئن بولونیورم . که :

آینه‌سی ایشدر کشینك لافه باقیلماز

انتظار مترددانه‌سنی زائد کورير و بوشباب مبجلك زادهٔ عزم و همتی « **هیوی** » جمعیتیله « **روژکرد** » غزته‌سنی کوردلکك آتیٔ مسعودینه براعت استهلال عد ایتمك و بو اعتماد ایله استقبالدن امین و مطمئن بولونماق ایسته‌یورم .

منسی وهجران آلود ظلام متروکیت ایچنده وارلغنی ده غائب ایتدیره‌جك انتریقلرك بازیچهٔ فجائعی اولان کوردلکك روح نائمنی اویاندیرماق زمانی چوقدن بری حلول ایتمشدر ؛ اکردلخراش وموجودیت کدازاولان بوتون بوبواهرقارشیسنده برآز دها اعما و صامت دورماق غفلت ذلیلنده قالیرسه‌ق آرتق بزه برحق حیات یوقدر وذاتاًده قالمیه‌جقدر ؛

امینم ، که اشکبار بر نظر حزن و کدرله کوردلکنه‌باقان بوشباب ؛ بوفجائع محققه‌یی کورمش ، زخمدار وفقط عزمکار برقلب و روح ایله ایشه باشلامشدر . ایشته بن ده بوباشلایشی‌سعادتسرای آتیمزك اك صاغلام تمل‌طاشی حکمنده کوریيور وبناءً علیه شمدی‌یه قادار کوردلکمك ماتم‌انگیز ظل اسمرین ادباری قارشیسنده عاجز و عاطل دورماقدن متولد حزن وألمری برطرفه آتارق کندمده متین واطمئنان بخش برایمان و قناعتك محصله‌سی اولان بیوك بر ذوق وسرور حس ایدییورم .

واذا رأیت من الهلال نموّه
ایقنت ان سیکون بدراً کاملا

•
• •

دجله وادیسندن تك باشنه چیقمش ، نیل وادیسنده ینه تك باشنه آنجاق بویوك بر دها و یوکسك بر قدرت معجزه نمانك عنایت رفا قتکاریسیله تأسیس سلطنت ایتمش و صوکرا اسلامیته خلاصکار اولمش ؛ مأثر علویتی بوکونه قادار زخم خوارلرینك بیله داستان تقدیر وشاپاشنده بقا بولمش او قوجه قوماندان ومحترم سلطان صلاح‌الدین ایوبی‌یی دوغوران کوردلکك

ویرمك بیله عبثدر . ایسویچره یکیرمی ایکی « قانتون » دن متشکل در . هر قانتون ادارهٔ ملکیه و عدلیه‌جه تماماً مستقل‌در . عدلیه‌جه دیدم: مثلاجنوره قانتوننده قاتللراعدام اولونماز. یعنی اعدام جزاسی یوقدر اون‌سنه اول (لوکه‌نی) اسمنده بیر آنارشیست ایتالیان (جنوره) ده ، آوستریا ایمپراطوریچه‌سی (الیزابت) ی بیرخنجر ضربه‌جکیله قتل ایتدی . (لوکه‌نی) نك اعدام ایدیلمه‌سی و آوستریاحکومت معظمه‌سنه بیرجمیله چاقمایی حکومت مرکزیه‌اولان (به‌رن) حکومتی چوق آرزو ایتـدی . فقط جنوره حکومتی ، جواباً مادامکه جنایت‌جنوره جمهوریتی طوپراغی اوزه‌رنده ارتکاب‌اولونمشدر . جانی‌نك جزاسی جنوره احکام‌عدلیه‌سنه کوره‌اولاجاقدر ، دیدی جانی‌یی اعدام ایتمکدن‌ده ، آوستریایه تسـلیم ایتمك‌دن‌ده استنکاف‌ایتدی . بزم بیرولایتمزقادار اولان بو (ایسویچره) تعبیر دیکرله « هه‌لوه‌تیا» حکومتنی تشکیل ایدن مبنی مینی جمهوریت‌لر ، یکدیکرینه غیر مربوط اولدینی ومستقل بولوندینی نسبتده بیری‌بیرینه داها زیاده‌صمیمی بیر ارتباط ایله مربوط بولونور. ایسویچره عرقاًده مختلف اوچ قومدن متشکل‌در : فرانسز ، ایتالیان ، آلمان . ایسویچره وطنداشلرینك دینلری‌ده بیر وعینی دین دکل‌در ، پروتستان‌لر ، قاتولیك‌لر ، اورتودوقس‌لر ، فالوینیست‌لر واردر .

دین وعرق‌اختلاف‌لری هرمملکت‌اهالیسنك تمایلات و اسـتعداداتنك مؤداسی اولان احکام اداریه و عدلیه‌ده‌کی استقلال سایه‌سـنده ماچیز وبی‌تأثیر قالمشدر

اولیای امورمزشبهه‌سز شونی تقدیروادراك ایتمکده تأخرایتمزلر، که عصرمزملیت‌لرعصریدر و اك ذی‌شکیمه ، اك شدید حکومت و دولتلر دخی بو جریانك اوکنه کچمه‌یه مقتدر اولمامش و اولمایاجاقدر .

طبیعت کلیه‌نك آرزولرینه مقاومت ایتمکله او آرزولری قبول ایتمکدن او آرزولره انقیاد ایتمکدن باشقا بیر شیٔ یاپیلمش اولماز .

توحیدعناصری ایسته‌یورز. تفریدعناصری ایسته‌یه‌بیلمه‌لی‌یز . بو، مسئله‌نك سوسیولوجیاجه تفرید دیمك تفریق‌دیمك دکلدر. « الله قارداشی قارداش‌یاراتمش، کیسه‌سنی آیری‌یاراتمش» ضرب مثلمز دخی بونی سویلر .

کوردلر لسانلرینی، تاریخلرینی تدوین‌ایتمك ایسـته‌یورلر ، شخصیت ملیه‌لرینی داها مدرك وداهامدروك بیر مرتبه‌یه یوکسلتمك‌ایسته‌یورلر. بن امینم ، که منور اولان حکومتمز بونی اینی کوزله کورمجك‌در .

کورد وطنداشلرمز ارمنی وطنداشـلرمزله یان یانه یاشیورلر. ارمنی‌وطنداشلرمزك کویلرنده (شکسپیر) ك « هاملهت » ی « ماقبهت » ی ، « ژول‌سه‌زار» ی ، « قرال‌لیری » ی‌اوقونیور. ارمنی کویلرنده (آلفیه‌ری) نك ، (دانته) نك (مونتسکیو) نك ، (داروین) ك بوندن اللی سنه اول [ئه‌وت اللی سـنه اول] ارمنیجه‌یه (ودنه‌دیك) شهرنده« مه‌کیناریست» لر مکتبنده ترجمه و عینی‌مؤسسهٔ ارمنیه‌نك معظم مطبعه‌سنده طبع ایدیلمش آثارینی اوقویورلر . ارتقاعلری

اتحاد یولی

(روژ کورد) مجموعه‌سنی ، یازی ماصه‌مك اوزه‌رنده کورن بیر محترم‌و معزز دوستم بیردن بیره:

نه‌در بو مجموعه ؟ دیدی .

بن « کورد دولوجیا » « اورغان »ی یعنی کوردلك حقنده‌کی تدقیقات اجتماعیه و عرقیه‌نك واسطهٔ نشری دیدم .

آرقداشم مجموعه‌یی آچدی، کوزی کوردجه بیر مقاله‌یه تصادف ایدینجه :

« مادام، که تورکجه‌دکل، مادام که کوردجه‌در « تفرقه » غرتهسی دیمکدر دییه‌رك «روژکورد»ی ماصه‌نك اوزه‌رینه براقدی .

بو بیرحادثه‌در ، که بنجه قید و دقت ایدیلمه‌یه چوق لایقدر .

بو صورت حکم، عامی وعمومی‌در بونا پك تأسف ایده‌رم. بو ساخته فلسفه‌نك خواصمزی دخی دائرهٔ نفوذینه آلمش اولماسنه پك یانارم .

تورکیا ، آوروپای عثمانی‌نك ضیاعدن صوکره دخی بنه مختلف عنصرلردن متشکل عظیم بیر ایمپراطورلق قالماقده‌در . بو عنصرلری توحید ایتمك ویا هیچ اولمازسه یکدیکرینه یاقینلاشدیرماق امیدی هنوز ضایع اولمامشدر . هنوز ایش ایشدن کچمه‌مشدر . بن تورك ، کورد نام وصفتیله دکل تورکیانك حر و حراندیش « بیروطنداش »ی اولماق صفتیله سویله‌یورم . توحیدك الك مؤثر چاره‌سی تفریقدر . شبه‌سز بو حکم بیر طریفه کورونه‌جکدر . یعنی حقیقت محضه اولدیغی حالده بیردعوای کاذب، بیردعوای متضال کورونه‌جکدر. ایضاح ایده‌یم الله انسانلری توحید ایتمك ایچین تفریدایتمش‌در، وقرآننده (اونلری قبیله‌لر وشعبه‌لر حالنده خلق ایتدك ، تاکه یکدیکرلرینی طانیه‌لر) [*] دیمش‌در. بوندن‌ده صریحاً آکلاشیلیرکه عنصرلرك آراسنده معارفه و موالاتك تأسس ایتمه‌سی ایچین هرعنصر کندی تمایلات طبیعیه وعرقیه‌سنه‌سربست بیرساحهٔ جریان وتطبیق بولملیدر. مختلف عنصرلردن متشکل ایمپراطورلقلرده بو عنصرلرك اتحادی یولی منفرد بیر لسانك ، منفرد قانونك منفرد طرز معاملهنك استعمال و تطبیقی اولدیغی ذهابی ذهاب باطلدر . بوندن ایکی سنه‌اول قاضی کوی (اتحاد وترقی) قلوبنده توحید عناصر حقنده بیر قونفرانس ویرمه‌م طلب اولونمشدی . بن او زمان توحید عناصر توحید منافع‌دن عبارتدر دیمشدم . بونی دیمکله تورکیا ایمپراطورلغنده اتحادك ناصل حاصل اولابیله‌جکنی سویله‌مش اولدم. ایکی آدامی بیری بیرینه صیم صیقی باغلایکز ، عینی ایپ بو ایکی آدامی یکدیکرینه قیص قیوراق ربط ایتسین . دیکر ایکی آدامی‌ده سربست ، کندی حرکت ذاتیه‌لرنده سربست اولاراق یان یانه قویکز . یکدیکرینه صیم صیقی باغلی اولان ایکی آدامی یکدیکرینه داها زیاده مربوطدر ، یوقسه سربست اولاراق یان یانه بولونان بوصوك ایکی آدامی ؟ بو سؤاله جواب

[*] وجعلناکم قبائل الخ . آیهٔ جلیله‌سنی خاطرلامالی‌در .

ع . ج .

اسلاميتك اتحاد وقوتى تأسيسه خادم اولمليدر . يوقسه لسان مسئله‌سى اقوام آره‌سنه تفرقه القا ايده‌جك برمقصد غير مشروعه آلت قيلنيرسه سلامت يرينه فلاكت ، نجات يرينه اضمحلال، اضمحلال عام ومشترك وقوعه كلير . مثلاشرقك لايتغير عنعنه‌سى ديندارلقدر . لسان مسئله‌سى بوقديم عنعنه‌يى، شرقك بوقديم سبب قوتى ضعفه القا ايتمه‌ملىدر . لسان قديمدنبرى توارث ايتديكمز قوتك معاون وظهيرى اولمليدر . كرد، كردجه‌يى اوقويوب يازمجه دينى ترك ايده‌من . ذاتاً بزجه شوتشريح ايتديكمز مقصد عالى‌يه فساد قارشديرمزسه بالضروره اك نافع برنتيجه حاصل اولور . تركلر لسانلرينى تدوين ايتمكله اسلاميتدن آيرلديلرمى؟ عجملرك لسانى كنديلرينى اسلاميته دشمنمى قيلدى ؟ اقوام اسلاميه ايچون يكانه دستور يكانه رهبر نجات و فلاح شودر : اولا مسلمان، صوكره عرب، تورك، كرد ويا عجم ..

تورك بيلمليدركه تورکجه لسان و ادبياتى ايلرى كوتوره‌رك تورك عنصرينى معناً يوكسلتمكله عين زمانده اسلاميتى يوكسلتمش اوله‌جق ، اسلاميتى تعالى ايتديره‌جك يعى يىنه كنديىنه خدمت ايده‌جكدر . كذلك عرب و كردده بو قطعى حقيقتى بيلمليدرلر .

مسئله بو صورتله موضوع اولنجه تركك كرده ، كردك تركه . عربك كرده لسان حصوصنده مخالفت دكل ، ياردىم ايتمسى برفريضه، بر فريضهٔ دينيه حالنى آلور . چونكه كردك لساناً ولسان طولايسيله اجتماعاً ومدنيةً يوكسامه‌سيله عموم اسلاميت وبناءً عليه تورك، عرب وسائره‌ده مستفيض اولور . مسئله‌نك بو شكلى تفرقه‌يه دكل ، اك ثمره‌دار وفياض برتعاونه منجراولور .

لسانى تدوين ايتمك هيچ برزمان فرنكلرك « ناسيوناليته » دنيلن قوميت فكرينى ترويج ديمك دكلدر . قوميت فكرينى كوتمك ذاتاً شرعاً ممنوعدر . لسانى قوميتده وبناءً عليه اسلاميتده تفرقه وجوده كتيرمك ايچون دكل، لسانى مشترك برحس ، مشترك برمليتى متضمن اولان اسلاميتى تعالى ايتديرمك ايچون اوكرتمليىز . اسلاميت نه قدر چوق لسان ايله محافظه ، مدافعه، ونشر وتعميم ايديلرسه او قدر ترقى ايدر . شو حالده كردلر ايچون ـ سائر اقوام اسلاميه‌ده اولديغى وجهله ـ پروغرام شودر : اولا اسلام صوكره كرد ... كردجه‌يى اسلاميته خدمت ايده‌جكندن طولايى نشر وتعميم ايتمك ... حسيات ديندارانه‌سى مشهور عالم اولان كرد قومى ايچون بوندن دها مقدس وعالى برپروغرام تصور ايده‌ميورز .

بابان زاده

اسماعيل حقى

زبون و نالاندر. مدنیت غربیه‌نك عائلهٔ اسلامیه‌یه عقورانه تسلطی اوزرینه بتون بوعائله افرادینك اولا کندیلری قوتلنه‌رك وصوکره دست اخوت واتحادایله یکدیکرینه صاریلوب بوقوتلرینی تزیید ایدرك تدافعی وضعیته کیرمه‌سی تحت وجوبه کیر مشدر. ادوارسالفه‌ده عالم اسلام پك محدود برطبقهٔ منوره‌نك اعانهٔ فکریه‌سیله کندیسندن فکراً دون اولان اقوام غربیه‌یه مدافعه دکل حتی غلبه ایده‌بیلوردی. پك محصور اولان بوطبقهٔ عالیه ایچون عربی لسانی اوزره یازی یازمق بواحتیاج تدافعی‌یی تأمین ایده‌بیلیر ایدی. و بوصوزتله بتون اقوامك فضلا و پیشوایانی کندی لسانلریله اشتغالی ایکنجی درجه‌ده طوته‌رق بتون همت علمیه‌لرینی لسان دینمز اولان عربجه‌یه حصر ایدرلر ایدی. اوروپاده‌ده لاتین لسانی عینی وظیفه‌یی کوریيور وعیسویتی تشکیل ایدن اقوام مختلفه کندی لسانلریله یازی یازمغه اوقدر اعتنا ایله‌میورلرایدی. فقط اوراده‌کی مدنیت احتیاجات بی نهایه تولید ایله‌دی. و آرتق یبانجی اولق اوزره برتك لسان ایله بواحتیاجاتی دفعه امکان اولمدیغی سوق وقایع ایله آکلاشیلدی. شرقده‌ده عین حال کورونمکه باشلایور. تورکجه بیله شمدیکی طرز تدوینی اخذ ایدنجه‌یه قدر پك مهم صفحات وتقلبات تاریخیه‌دن کچدی. تورك حکمدارلرینك عربی ویا فارسی لسانی لسان رسمی عد ایتدکلری زمانلر اولمشدر. تورکجه‌نك طوغریدن طوغری یه لسان تحریره داخل اولدیغی تاریخلرده بیله بولسانك یبانجی لسانلرك تأثیراتنه نه قدر تابع اولمش اولدیغنی ادبیات عثمانیه‌یی تدقیق وتعقیب ایدنلر بیلیرلر.

دیمك که غربده‌کی تکامل مدیدك شرقده‌ده هنوز اودرجه‌یه واصل اولمیان برنظیری افق اجتماعیه‌زده ارتسام ایدییور. بوده مجبوری وضروری برشیدر.

مدنیت حاضره‌یی تشکیل و ترکیب ایدن عوامل بی‌نهایه ایسترایسته‌مز لسانلرده تکملات ولسانلرده‌کی تکملات واسطه‌سیله اقوامده بر فیض وزندکی وحیات انتاج ایدییور. بوتون جماعت اسلامیه‌نك ملك مقدس وموروثی اولان اسلامیتك محافظه واعلاسی ایچون شمدی یکی سلاحلر لازمدر. بوسلاح ایسه اقوامه نوروحیات بخش ایتمك یعنی اقوامك سویهٔ عرفانلرینی یوکسلتمك، اقوام اسلامیه‌نك کویلرینه وارنجه‌یه قدر هرطرفنه مکتب صوقمقدر. معارف بودرجه وسعت و شمول پیدا ایدنجه، معارف روح فیاضنی الك کوچوك طبقاته تلقین ایتمکه مجبور اولونجه لسان مسئله‌سنك وظیفه‌سی بر وظیفهٔ اساسیه اولمش اولور. زیرا اوقومق یازمق بیلمه‌ین جاهلرك برقوم آره‌سندن قالقمسی آنجق او قومك لسانده برخاصهٔ تدریسیه و تعلیمیه وجوده کلمسیله ممکندر. عکس حالده او قوم نا تمام نشوونما بوله‌رق عضویت عمومیهٔ اجتماعیه‌یی پك چوق جهتلرجه مفلوج برحاله کتیریر. فقط بوراده مقصد وغایه غایت صریح بیلنمك، سوء تفهملره میدان ویرمه‌مك لازمدر. اقوامك کندی لسانلرینی اوکره‌نملری عائلهٔ مشترکه اولان

بواصولدرله تأمین ایدیلور وبویله «ده‌موقراتیك» اساسلر اوزرینه مؤسس اولان ترقی اصلا توقف ایتمز ، ودائما تزاید ایدر .

اکر سز ، بویله یاپمایوب‌ده ، عثمانلی ترك کنجلری کبی محیط ملی خارجنده قالور ، وخارجدن برموقع « بالا » دن ملته خطاب ایتمك ایسترسه کز کندیکزی آغیر براتهام آلتنده براقیرسکز . کندیکزه ملتك « صنف منور ممتازی » سوسنی ویرمك ، وملت حسابنه‌ده « منورلر آریستوقراسیسی » تأسیس ایتمك ، خولیاسنه دوشمش اولدیغکزه هرکس ذاهب اولور . ملتکزه دیکر ایکی صنف « آریستوقراتلر » یتیشمه‌یورمش کبی ، سزی‌ده اوچنجی بلا اولمق اوزره عد ایتمکده هرکس حقل اولور .

کوکلم ایسته‌یورکه ، کرد منور کنجلکی ، کندی ملتنه قارشو اولان وظیفه‌سنی ، بوزمانك ایجاباتنه کوره تقدیر ایتسون ، و آنی اویله‌جه اجرایه شتاب ایله‌سون .

بلغارستانلی

طوغان

مسلمانلق وکردلك

عائلهٔ واسعهٔ اسلامیه‌نك الك مهم رکنلرندن برینی کرد قومی تشکیل ایتمکده اولدیغی کرك ماضینك وکرك حالك شهادتیله ثابتدر . اسلامیته پك نامدار حکمداران ، امرا ، علما و شعرا یتشدیرن برقوم اصیلك بیك اوچیوز سنه‌لك بر دور مدنیتنده‌کی موقعی کندیسیله دائمی تماس ومناسبتده بولنان دیکر اقوام اسلامیه‌دن دون دکلدر . بازو ودماغنی سیف وقلمنی اسلامیتك تعالیسنه خدمتکار قیلان کردلرك عائلهٔ عثمانیه‌ده‌کی تاریخی موقعلری‌ده تاریخ اسلامیتده‌کی موقعلرندن دها آز پارلاق دکلدر . بونکله برابر بو قوم بالخاصه اعصار اخیره‌ده هم کندی اولادی ، هم کندیسنی احاطه ایدن اقوام طرفدن پك متروك ، پك منسی ، پك مهمل بر وضعیتده قالمشدر . عربجه‌ده ، تورکجه‌ده ، فارسیده بو قدر نامدار شعرا وعلما یتشدیرن بوقوم کندی لسانله بالنسبه دها آز التفات ایتمش ، لسانك تعالی وتفیضه‌کی تأثیر عظیمنی تدقیقه بیله لزوم کورمه‌مشدر . اسلامیته خدمت بوقومك یکانه املی تشکیل ایتدیکی ودیندارلقده اقوام سائرهٔ اسلامیه میاننده عادتا استثنائی دنیله‌بیله‌جك بر موقع تقوی وتورع اشغال ایله‌دیکی ایچون بتون موجودیت قومیه‌سنی اومقصده حصر وتخصیص ایله‌مش ایدی . شمدی ینه عین مقصده خدمت لازم ...

فقط آرتق آکلاشیلیورکه عصر حاضرده مشترك بردینك تعالیسنه خدمت ایچون یالکز اسکی طریقلردن کیتمکه امکان یوقدر . هرقوم منسوب اولدیغی عائلهٔ اسلامیه‌یی تقویه ایچون الك اول کندیسنی تقویه‌یه محتاجدر . جمله افرادی ضعیف اولان برجماعتك هیئت عمومیه‌سی البته بی درمان ومدنیتك بی‌امان مجادله‌سی نتیجه‌سنده

چالیشه‌جغکز جهت ، تحصیل ابتدائی‌یی غایت متین ومعقول اصـوللر اوزرینه تأسیس ایتمك ، ومکاتب ابتدائیـه‌یی ممکن اولدیغی قدر تکثیر ایله‌مکدر . بو خصوصده دهـا ایلك آدیمده قارشوکزه چیقه‌جق مشکل، حروفات مسئله‌سی اوله‌جقدر. بو مسئله‌نك حلی اوقدر بسیط دکلدر. فقط بو مسئله‌نك حلنده دخی ملتك الك صلاحیتدار عنصری سز اوله‌جقسکز. مسئله‌نك حل وتسویه‌سنده هر نوع قیود وشروطدن اول ، فنك احکامنی ، وچابوق اوقویوب یازمق اوکرنمك خصوصنده عصرك ایجـاباتنی ، نظر اعتبـاره آله‌بیله‌جك وحکم وقرارینی آکا کوره‌جسورانه ویره‌بیله‌جك قوت، آنجق سزمنورلردن تشکل ایتمش اولان قوة ملیه‌در .

تحصیل ابتدائی‌یی غایت معتول اساسـلر اوزرینه تأسیس ایتمکه بغایت اعتنـا ایدیکز . « په‌داغوژی» علمنك تعلیم وتربیه خصوصنده‌کی الك یکی دستورلری رهبریکز اولسون ، انی ببلیکز که، بوعصرده تحصیل ابتدائیدن مقصود، اوقویوب یازمق اوکرنمك دکلدر . بونکله برابر ملتك چوجقلرینی، ایو دوشنمکه، ایو کورمکه، وبناءً علیه طوغری محاکمه ایتمکه آلیشدیرمقدر. بوکون اصل تربیهٔ فکریه برملتك هیئت عمومیه‌سنده بولوندن عبارتدر. اکر بو تربیهٔ فکریه‌یی ویرمکه مقتدر اوله‌جق ابتدائی معلملری یتیشدیرمکه اعتنا ایتمزسه‌کز ، الك مکمل صاندیغکز ابتدائی مکتبلریکز ، آنجق اوقور یازار یتیشدیررلر . تربیهٔ فکریه‌دن محروم بو یاریم یاملاق اوقور یازارلرك ایسـه ، مجاهدات و مجادلات ملیـه‌ده ضررلری ، کور قره جاهللرك ضررندن دهـا بیوك ، دها مؤثردر .

آنك ایچون‌سز، برطرفدن تحصیل ابتدائی اساسـلرینی قورمغه چالیشیرکن ، دیکر طرفدن ایی معلملر یتیشدیره‌جك ماهیتده، برقاچ مکمل دارالمعلمین تأسیس ایتمه‌یی اصـلا خاطردن چیقارمه‌یکز .

نسـل جدیدیکزی بو صورتله حاضرلامغه باشـلادیغکز کونده ، افراد ملتکزك مزیت فکریه‌ده، « کیفیت » نی یوکسلتمکه باشـلامش اولورسکز. بویله افرادك تشکیل ایده‌جکی برملت، حقوقنی بحق تقدیر ایدر ، وآنك شرافتلـه ومدافعه‌سی اصوللرینی پك ایی کشف ایلر .

ملتکزك طوپراغه مربوط اولدیغنی ادما ایدییورسکز. بویله‌اولان برملت افرادی چیفتجی، وحیوان یتیشدیریجی اولور . وطوپراق ایشلك بوایکی اساسه متفرع شعبه‌لرندن برنده تأمین معیشـته چالیشور . بوطرق معیشتده اولانلرك اقتصاداً اصلاح حال ایتمسی، دیکر طرق معیشتده بولنانلردن‌دها سریع اولور. بوخصوصده فنك بعض عملی اصوللری آنلره کوستریلورسه، بونك فائده‌سنی درحال کندی جبلرنده، کندی کیسه‌لرنده مادةً کوره‌جکلری ایچون ، زراعتده اصلاحات وتجددك درحال الك برنجی طرفدارلری اولورلر.

ایشته سز ، محیط ملیه کیروب، بوایشلرله اوغراشمق وظیفه‌سیله مکلفسکز . وبر ملتك بوکونه کوره حقیقی ترقیسی اسبابی‌ده آنجق

بوكون سز ، كرد منورلرى ، هركسدن دها ايو تقدير ايدرسكز كه ، ملتكز افرادى بو مزيات فكريه و اقتصاديه‌ده شايان اهميت بردرجه‌ده دكلدر . كردملتى افرادينى « كيفيت »جه يوكسلتمك ايچون پك چوق و پك فداكارانه چاليشمق لازمدر . بووظيفه هركسدن اول‌سزه دوشر . وسز ، بو وظيفه‌يى هركسدن دها ايو ايفا ايده‌جك برحال و وضعيتده‌سكز .

بو وظيفه‌يى ، مملكتك نه قانونلرى ، نه مأمورلرى ، حتى ملتكزك عنعناتى موجبنجه برصنف ممتاز عد ايتديكى كبراسى ، والحاصل هيچ برقوت ، سزك قدر موفقيتله ايفا ايده‌مز .

سز ، ملتكزه قارشو بو وظيفهٔ مهمه‌يى ايفا ايده‌بيلمك ايچون ، محيط مليدن اوزاق اولان مراكز مدنيه‌ده مؤبداً يرلشوب قالمق دكل ، بالعكس نشئت ايتمش اولديغكز محيطه عودت ايتمك ، سزك ايچون پك صاف اولان اومحيطك حريم صميميتنه ، منور برفكرله يكيدن داخل اولمق مجبوريتنده‌سكز .

اكر سز او محيطدن دائما اوزاق قالير ، ووظيفهٔ تنويريه‌وارشاديه‌كزى اومحيط خارجندن ايفايه چاليشيرسه‌كز ، امين اوليكز كه مساعيكز هدر اولور . ملت نامنه هيچ بر ثمرهٔ مفيده ويرمز . ملتكز سزى ، كندى صنف‌منورينى ، بردرلو كنديسندن عد ايده‌مز . سزى دائما يابانجى صاتار . سزك ارشاداتكزك او محيطده همان هيچ تأثيرى اولماز .

سز ، شوراسنى دائما خاطرلرده بولنديريكزكه ، بوعصرده يكى اويانمش ملتلر ، ويا اويانمق اوزره بولنانلر ، صنف‌منورينى دائما سينه‌سنده‌ياشاتان ، وصنف‌منورى كنديسيله آغوش باآغوش اولان ملتلردر . بوملتلرك صنف منورى دائما طبقات مليه آراسنده بولنور ، وملتك دم فلاكتنده آنكله برابر ايكلر ، وايام سعادتنده يئه آنكله برابر ترنم ايدر . ايشته سز ، سزه توجه ايدن او وظيفهٔ مليه‌يى بوصورتله آكلار ، و اويله‌جه ايفايه باشلارسه‌كز ، او وظيفه‌يى تام بوكونكى معناسيله ايفا ايتمش اولورسكز . وامين اوليكز ، بوصورتله كردملتنى يكيدن حياته كتيرمك دكل ، هيچ‌يوقدن بركردملتى « اعمال » ايتمش اولورسكز .

سز ، عثمانلى ترك كنجلرينى بو خصوصده تقليد ايتمه‌يكز . آنلر محيط‌مليه اصلا اينمه‌ديلر . وملته ، دائما اوزاقدن ، « بالا » دن خطاب ايتديلر . ملتك آكلاميه‌جغى فكرلرى ، آنك آكلايه‌ميه‌جغى برلسانله اكا تلقين ايتمك ايسته‌ديلر . ملتك فلاكت دملرنده ، او ماتدن اوزاق‌اوله‌رق ، خارجدن « سينه‌زنلك » ايتديلر . آنك ايچون ملتى هيچ طانيه‌مديلر ، ملتده آنلرى طانيمادى . آنلره دائما يابانجى كوزيله باقدى . بو حالك نتيجه‌سى اوله‌رق ترك ملتى ، عصرلرجه ، صنف منورينك تنويراتندن ، ارشاداتندن محروم اوله‌رق ياشادى . فكراً ، اقتصاداً سقوط ايتد لجه ايتدى . سز بوخطايه دوشمه‌مليسكز . ترك ملتنك بو فلاكتندن عبرت آملميسكز .

محيط مليه عودت ايدنجه سزك الك اول

کردلك ایچین

ضیاع عظیم

کردلك، بوکون بویوك برعضو قیمتدارینی ضایع ایتمکله بدبختدر. اوعضو، بوآی‌ظرفنده ارتحالنی خبر ویردکاری بدرخانی حسین کعان پاشادر.

مرحوم مشارالیهك کردلك ایچین بسله‌دیکی فداکارلق ومحبت حسی اونی صوك دم حیاتنه قدر تعقیب ایتمشدر. بز حسین کنعان پاشانك قیمتنی اعلا ایچین هیچ برشیٔ سویله‌یه‌میه‌جکز. یالکز منسوب اولدیغی بدرخانی عائلاسنه دکل، بوتون کردلکه بیان تعزیت ایلرز.

[مرحوم مشارالیهك ترجمهٔ حالیله رسمی کلهجك نسخه‌سنده درج‌ایده‌جکمزی قارئلرمزه غرض ایلرز.]

رحمةالله رحمةً واسعة

ملتکزه قارشو وظیفه‌کز

کرد منور کنجلکنه

بوسطرلرده کرد کنجلکنه خطاب ایتمك ایسته‌یورم. مخاطبم کردکنجلکنك منور قسمیدر. عالی تحصیلنی اکمال ایتمش، ویاخود مکاتب عالیه صره‌لری‌اوزرنده‌هنوز تحصیل‌ایله مشغول بولنمش اولان‌منور کرداولادلری، منور کردبیکیتلریدر. بوکون ملتکز، اکثر اقوام‌شرقیهٔ اسلامیه کبی، یکیدن دنیایه کتیرلمکه محتاجدر. بوعصره کوره بر ملتك، بر عضویت اجتماعیه کبی محافظهٔ موجودیت ایده‌بیلمسی ایچون بر طاقم اوصاف وشرائط لازمدرکه، بونلرك بیوك برقسمندن بوکون ملتکز محروم بولنیور. ایشته سزك اك بیوك، و اك مقدس وظیفه‌کز، ملتکزی او اوصاف و شرائطه نائل ایتمکه چایشمقدر.

بو اوصاف وشرائطی‌عادیاً ایکی جمله‌ده جمع ایده‌بیلورز: بری‌فکره، دیکری اقتصاده‌عائددر. بوکون عناصر ملیه‌نك حیاتی، هرعصردن زیاده مبارزه ایله، مبارزه‌ده تأمین غلبه ایله قائمدر. فقط بومبارزه، ساحهٔ معیشتده فکر واقتصاد سلاحیله اجرا ایدیلور. افرادی، بوسلاحلرله ایچه مسلح اولان ملتلر یشارلر، ترقی ایدرلر، مسعود اولورلر. بو سلاحلردن محروم اولانلر ایسه، مبارزه‌ده‌دائما مغلوب‌اولورلر، وغالبلرینك فکراً و اقتصاداً ربقهٔ اسارتنه دوشرلر. سفیل بر عنصر کبی قالوب، هر درلو مزیات معنویه ومادیه‌لرینی اضاعه ایلرلر.

ایشته بونك ایچوندرکه، بوزمانده برملتك قیمتی‌واستعدادبقاسی آنجق‌افرادینك «کیفیت»ی ایله اولچیلور. یعنی افرادینك برر برر حائز اولدیغی مزیات فکریه وقوهٔ اقتصادیه‌یه کوره، برعنصر ملیه قیمت ویریلور. بوجهتله هرملتك عقلاسی، منورلری، حمیتپرورلری، هر شیدن اول منسوب اولدقلری ملتك افرادینی فکراً و اقتصاداً یوکسلتمکه‌چالیشمه‌یی الك‌برنجی وطیفه بیلورلر، و بو وظیفه‌نك ایفاسنه فداکارانه غیرت ایدرلر.

صاحب امتیاز
و مدیر مسئول :
عبدالکریم

عدد : ۲

روژکرد

تاریخ تأسیسی :
غرهٔ رجب
۱۳۳۱

ژمار : ۲

۱٤ شعبان سنه ۱۳۳۱ | شیمدیلك آیده بر نشر اولونور | ٦ تموز سنه ۱۳۲۹

کرد اعاظم امراسندن : کریم خان زند

صاحب امتیاز
و مدیر مسئول :
عبدالکریم

عدد : ۲

روژکرد

تاریخ تأسیسی :
غرهٔ رجب
۱۳۳۱

ژمار : ۲

۱٤ شعبان سنه ۱۳۳۱ — شیمدیلك آیده بر نشر اولونور — ٦ تموز سنه ۱۳۲۹

کرد اعاظم امراسندن : کریم خان زند

له کوره‌کان کردکان : شاه عبدالکریم خان زند

آبونه : هریرایچون سنه‌لکی اون یدی آلتی آیلغی دوقوز غروشدر . سالی هفت‌ده قروشه
شش‌مانك به‌نوه قروشه
قیمت یکی به‌چل پاره‌یه

اداره‌خانه : باب‌عالیده ابوالسعود جاده‌سنده حقوق مطبعه‌سی

مندرجات	تیانوسراو
غایه مسلك	تالو شیرین
بیر خطاب	مندال بوچ زوفیر خوندن نابی
	به تأثیر محیط مادی ومعنوی علم وفن
کرد طلبه جمعیتی وکردلرك مقام خلافه	جوتکاری
خدمتلری . . . . م .	چیروك
درد ودوا	دم کالی‌مه ــ چاغامه ــ دمه‌نی
غربله شرق، ملیت جریانلری . . .	دیوان نالی
احوال اجتماعیه	خوندن وخیات
کردلرده قابلیت تمدن	
خلاصه افکار . . ، . . .	
قوای‌عمومیهٔ حکومت	
حروفمز	

اعلان

اطبای ملکیه‌دن حیدری زاده احمد بك

هر پازار کونی صباحدن آقشامه قدر وزنه‌جیلرده آچیق باش اجزاخانه‌سنده کرد فقرای خستکانی مجاناً معاینه وتداوی ایلر .

حکیم حیدری زاده احمد بك

هه‌موروژی یك شنبه به خورایی له اجزاخانه (آچیق باش) له وزنه‌جیلر کرده نه‌خوشه کان معاینه دکا وعلاجش ادا .

هین نه‌بس مارا اف خونی غفلت پیسی
داوی لیمه نه چیه کوه بدنی کلهٔ کمی
تدبراخوجبیکك هوسی ببکك دل ببکك
مکتب‌لی‌هرجی فه‌کك خوبدون یدك‌سوله‌کی
رابك‌سرخوچارك‌دشمن کشك حلقه‌دور
چیقیانی‌لی‌سری‌مه تقدابی خاپنن چاره‌کی
مه‌بن فقری دولتی تفد ایکك‌غیرتی
خوهلکیشبنی غفلتی‌هرجی عشیری‌ببکك یکی
هو روکبر یك بییك نا فنجو حمد ببکك
ناف ووا کی زانی‌ایش هریك عشیر میره‌کی
هون‌خوراوکیل‌ببکك‌ناموس‌ببکك‌دیل‌ببکك
ایشه درباز بوی سرچیو خراب ایشه‌کی
کشك‌زانك‌ناف‌مسلمان‌کورمانج‌خووی
به هفرانابك پك عشیره‌کی کونده‌کی
خوندیمه راست‌ببکك چی خراب ناس‌بیکك
هر شغله درباز بیکك چی بکی خوندن بکی
مکتب‌لی کوندا فکك زاروی‌خوندك یدیك
جوت‌بیکك‌هرکار بیکك کشك‌لی‌قزیح‌مزه‌کی
دنیا ایرو قللبی سرخوندك وسرپره
هرچی‌کی‌اپرودولتی‌ژیرانیکانی‌قت‌یکی
اپرو بی کری فلاژی صدیکی خوندی
ام ناف خوکی بیکرك تنی ژی هزاریکی
خوندك لی‌جی تنك‌دا درحال دیکهی‌مریا
خوندك‌لی‌هرهوای‌خلاص دیکی‌ژی‌تنکی
مقصد لیفا کوتنا سرکار هم خوندینا
هو شبارلی سرخوبیکك‌دروه‌هذرهوهیکی
یاری نما بجب جین هر ملت هو دری
کویتك‌نه لازم‌ژی وی زیده بژك‌کله‌کی
فاضل مخلص‌عشیرملی

[حقوق مطبعه‌یی] مدیر مسئول : عبدالکریم

له دوری تویه‌ای‌خورشید پوربوبخش‌شوکردان
که نالی واله حالاتی محاق ماه نودایه

هر سر موی بدنم لرزه تمنایکا کردش توك سرم هلیك سودایکه
دره سرسیر صفا کاه نظرکه چاوم که عجب منتظره سیر تماشایکه
نه‌درستیکی نفس شورش نای نای هریه نوعه سنانیکه بمنابیکه
حلقه حلقه که داو کمند زلفت بودل نشته کوابسته بهودایکه
هردمه فرش کسیکی کیه بیهر ونکاح دورله چاکانی عجب فاحشه دنیایکه

نالی آسوده نیه طوله نمام سرت
به‌نفس‌دیت ددچی اصلی لسرباییکه

ای قلعهٔ ماهم‌که دلی اوج بروحی دی قلهٔ دوری‌که دلی قامت عوجی
وك قاف زمین اکمال ترقی وك برج سالایق اقبال عروجی
ای آهوی نادیده به تأثیر مهیبی یاکوه اصداقی ویا قوت دروجی
بومجلس یاری سبب شوق سراجی بوراو وسواری علم زین وسروجی
صد حیف له بو کعبهٔ حنت‌که لسریا سنجاشی خط ماتوه نزدیکه خروجی

[ایتریش ماده]

خوندن وخبات

هر نفس کورد ایرد جعفی خو لازم فکی
دیزهات کهشت نقبی تدبرا خوچبکی

دف‌فکرینی کورا دیکن‌مه وندابیکك
هیله کی جهل مه . . هم‌اروبا هیله‌کی

نشانهٔ پختکی بیدیکنه نالی اکر پختهٔ
بحجت طی بکه نامه بخدمت طی بکه خامه

عاشـق بیدل دنالی میل کریانی هیه بیشکه هوره ترشقه تاوی بارانی هیه
چاون دمدم دژیری آوی صاف وخوین کش دابلین دریای عمان درو مرجانی هیه
آسمان حسن محبوبم له ابرو زلف ورد هرهلال وهرشو وهرماه تابانی هیه
هربی یا سـنیئ هرهر بدرخد دابلیم لعل رمانی هیـه لعل رمانی هیـه
وحشی یه لیمان یرطعنه رقیب سك صفت راسته هرذیروح بووسوسه شیطانی هیه
دل مشبك بولبر نیشان ایشـان مژت حیفه قربان آخرام نیشانه ایشانی هیه
لحظه بیکه ولحهٔ چاوم بچاوی ناکوی کی دلی وحشی غزاله میل انسانی هیه
تو اکر هستی له جیراوسـتی دیوکافریش دین دلین بخداقیامت راسته هلسانی هیه

فارس وکرد وعرب هرسیم بدفتر کرتوه
نالی امرو حاکم سه ملکه دیوانی هیه

کو ادارای یکتایی دل خورشید آفاقه ملی خورشید آفاقه بلی مهری کواطاقه
ریاصین پرچم لاله کلاه یاسمین طره بنفشه حال نرکس چاو کلروی سمن ساقه
نیازم دلبر خوم چنده بی عیبه چه بروصفه بچاومست وبدل هشیار بابروجو توهم طاقه
هوای آهنك قدقامت طریق جمع زهاده قد قامت بلهجهٔ راستی طوبی عشـاقه
بزلف تویه پیوسته له من دل کر پریشانه باروی تویه پیوسته له من طاقت اکر طاقه

بنهر کونر شیر عسل چند تینوه صوفی
لب نالی دو چندان بولیان لعل مشتاقه

کلبن قدت لقبه سـینه غنچهٔ کرتوه غنچه بم شیرینیه قط نی شکرنی کرتوه
نخل بالات نوبره وبونی شکوفهٔ کرتوه توکه بوی شیرت له دم دی ام ممت کی کردوه
قامتت نخل بشـیری مالع پی کردوه نخل بی نیشی ممت شهد سپی قی کردود
سبب وردومان پیکون یاباغبان وی کردوه سروی هیناوه له سیب وبی مترفهٔ کردوه
خوش بهردودست دم کرتواوخه کردوه کذب تهمت افترا بهتان که توبهٔ کردوه

... نالی چه مندالا نه وی وی کردوه
کرچه هوی کتیره بوثیره شکوفهٔ کردوه

سرزلفت که رشتهٔ عمر خضر نمیه هودایه چه هودای که هرخلقهٔ دوصد رنجیر تیدایه
بروت تیغیکه وسمن صقل سلوك مدکاره که عشوه جوهر رمزو اشاره آوسودایه
به نشـاهٔ سرمستی وها وتخموره نزانم خولپه جاوت دایه یاچاوت که خودایه
هناسم زلفکه لاداوه میلیکی نکردچاوی نسیم انکوت وشورا بوردونوکس هرله خدایه

دیوان شاعر شهیر حضرت نالی

سودا زدکه زلفت ازهار لکن پشمه دورلو کله یخاره کلزار لکن پشمه
صوفی که کران باره بیغز وسبکباره صوف پوش غم باره اوبار لکن پشمه
دیوانه که شیدابی توکی سری مودابی قط میچ لسر نابی دستار لکن پشمه
سیه دل بیکمینه صافی و کون آینه مستوره به پشمینه اسرار لکن پشمه
عاشق که دکا راوی ظلمات شوه داوی مشرکان تره چاوی بیدار لکن پشمه
صوفی چیه ایشی توهر کایه حشیشی تو عاشق وکوریشی توهوسار لکن پشمه
چند واسعه ام ذهنه افلاك یتار هنه اجبال له لا عهنه ادوار لکن پشمه

نالی که نمد پوشه مستانه وسرخوشه
خاموش نمد پوشه اشعار لکن پشمه

سرشك من که سیلاوی غبار کوه هامونه دره سر چاوه کم بروانه وك آونیه رونه
منجم کر کسو لاشه لکن شئیکه نازانی که ام افلاکه چندلا که که ام کردونه چیند دونه
له دوران طبیعتداله لکل شور فلك جوته له لیا چنبر دوران طوق چرخ کردونه
له سایه شخصیکی سایه بلند آسودیه شاری بلی خطه سلیمانی صواد ظل کدرونه

بودره سیر خیابانی ریاض دفتر نالی
که صف صف مصرع برجسته مودسر وموزونه

ساقی بمی کهنه لسر عادت نوبه بشکینه بیك توبه دوصد ماتم توبه
قح قدح کردش کردون دشکینی باری که دبی معتقد کردش ادبه
ای نفس مرایی چه کرانباء تکالیف بوخلق دکیشی که هروریش جدوبه
بغضت له فقیران چیه قربان وکو قصاب بو خزدونبرورشوته ای هیزه قلوبه
اسب نفت دیت ودچید کرم عنان ای مست ریا ساهلسه هشیار لوبه
دك داستارت که هته میل هلاتن سر کرده رورب هر شو دهزن خوبه

نالی مبه عاجز که ادووره سبجوره
ساقی کرمی یك بیك نوبه بنوبه

شکنج عرض طپرا یچ زلف بی سر اسنجامه متل طول امل عمر خضر زنجیر سودامه
بشرهاتن رقیب ومدعی من خوشی خوشیمه که دعوایه له هر لای بکژری سوداسلامه
اشاره م کرده ابروی یعنی محراب کچه فرمونی امه قبلهٔ تمام عالموجهٔ مود امامه
له سایه روی تووه شام خلقی ظلمت صبحه له شام زلف تووه صبح امینه ظلمت شامه
له آب وتاب اشك آه خومدامثل بریانی له باتی پختکی سوتام وایسته ش پیم دلی خامه

کرمانجی دبنین حبا ایر مه دەپاهون لخودانابنن ونه هاتن ، ایچـار ژی بونارجوی ام بن جم وەدری، دری امی‌لوەبکرن هونژی حرچیکی ژی‌وەتی‌خودی‌ونەپیردحبنن‌دست خوی رندی وچی‌ی ژی برمه مکشین . مەترسـین هون چوقاس بدن امی‌دیساوان بوناوه پلابکن . ام پرس مزانخونو توجارانافژك چولی : « امی یارسکن ژی دری‌با بدك خیرا مری‌یا » ناکی یکجاروه خودا قرەغا باوربکن ام زاروی ، وەنا ، چك وچلخونا، سول وکولوسی خونا بفروشن‌فناشبرا السرپرسی‌خوبسکنن‌توجارافتور ژی تاین.تەنی هوقابسەکو زاروی مەنابراپش مەژمرا حبراندن ، کفری ونفری یانکن مه حرتشی ، حیابخونی خوکبهی دابه بر چەنی خود بخیں تەنی ژلوه کلی‌مبرآن وآغاری کردا ام تشنك دی‌خوازك : دسنی جی‌ی هوقابسی، وەرین کوری فی زاروسی خونابکن ام حمو کرمانج مزن دیچوك ، کال وجان دست بدن هف بهفرا بخبتن وی‌چانمی جرەی بشی‌بامەی بشەویتی ، رونـکای بی، امی نم ونم‌پشدابچین فادوات‌مەوی‌چانمی هبن پر وی‌ژمه خدمت بینه امی هبن پر کری‌وان یبن ، چی وخراب خو ژهف بکهرن‌توجارا کسی نی‌کاتی بکنی‌اورتەمه وحکومتامبه . ناکو ام دپسافنابری خووهف ودو بخاپنین ، کوەندین سرنشکی ، کری یار خونانکن . بی‌زمان ، بی‌کتاب بسکنین ، دفی خوفکن بان خودی‌کن ، نەخبتن ، امی‌یکجار ردی بخالفین ، برخوبکچاز تاری بکن . کلی جامرا برا دبکمن بوه حمو یا بشیامه رشی ؛ نه یاری‌مه نەکی رودینن لسرسری مەسکیننه ؛ شـغتری کری‌نه رودخینن . دین وایمانی‌مه ، عرضی وناموسی‌مه ؛ بانك ونمژی‌مه بدسـتی زوری‌بقلبی‌سرحاچ‌وچونـکاخودی‌بخفدن.ام نه یخبتن؛ چەنی‌خونا‌چارفەنـکبن باور بکن خودی تاسزی نه زیرا فرمان کری‌یه « لیس للانسان الاماسعی » . غزال

خوندن ونفیساندن دواندا قدیابو. امزانن کومروفه‌ی چوقا بژی‌داوی تم مرنه‌حکومتك ژی هوسایی جوانك ژی فناوی ، آثور ژی حمو دمی‌خودربازکرن کتن بر خری‌نی مرن . وی دماتا « حضرت عیسی» هات‌دونی وی‌چاغ‌ژی‌کرمانج وفلله‌ژهف‌نقتیابو ، پاشی‌کو «عیسی»ژی دوتی صحابا باشیان لناف آتوری‌یا « دین محمدی » ژی وانراهین کریندان. ژی آثوریاهنك بی صحابا قایل‌بون درکتن سرچیا خوندن‌نفیساندن‌وخوکرن‌ژ قاترا کوتن کرمانج هنك‌مالناف‌ژوانراژی‌کوتن«فلله»ازکوتن‌دخازکو کرمانج‌وفلله‌ژبرداحبافی کافی لنان‌هندانی تم‌وتم حقوق‌وان‌بهفراهه‌یی. وقتابری که‌من اژورکو: زمانمه ، نفیساندنمه ، خواندنمه ، نفدا ، نفدا کلك نشیتمه هبو پاشی کو «عربا م ام کربن بن‌دستی مه‌تی زمان خو برنداوه‌کی دین چی‌یی مه‌هبو مه‌ژی کشنکا دست کشاند حبا ابروژی ام بعادتا عربارا خودی دین . زمان که عرب ژی خووندا کرن ام‌ابجار کبتن ناف‌لپ«روما» حیافی‌روژی‌ام‌دیین باسك روماداں بنی حالخوام فخر دیکن . له مع ذالله حکومتك نه‌ئی اسلام ام‌بکرنانا . ژخودی‌راشکربیه‌کوامژی اسلامن بافی مه رومازی .

پر ، نلژمارا چی‌با روما کهایی‌مه ، نم‌بمرا خبته‌نه ، تشنك خو ژمه فنه شارتنه، اوکولمه، ام‌ژی‌برین واده قنیج کرینه

خوستن وهی وی‌بامن‌ژی فییا شونداژی، نم‌ونم‌وی واهاچی. لبه‌لی توجارا ام ژی خورا نبون‌مروه‌ژی‌خورازمانك نه‌دی خنمربشوکك چبنه‌کر ،مه‌پشی‌خونا ناسنه‌کر، حیا ابزوناف مزن‌خونا هین نه‌کرین .

ایرو ، عرب ، روم ، فلله ، حمو خلکی کودبین ناف عثمانلی واسلامه‌تی دانه تفداخوو مزن خونا ناسکرده ، خیتین پشداچون نه‌نی نه‌نی ام خولی‌رکرمانج شونداماں. چه‌جواتك، چه‌خوتدی‌نك ، چه‌کتابك چه‌ژی نافك چه‌یی ژی خورانه‌دی‌نه ، نه‌نی کرمانج نه‌بونه خودی نشنك .

چندسال بری‌فبامزن کرمانجادو، سی‌چواتان فکرینه زانن قانا چرکربن ؟ ازژوه‌را بژم : فاسی چندسد کیهاندن هف . داوی‌یی ازمزنم توپچوکی‌کوتنه‌ـفابا نوخشی‌به‌کی کرمانجانقدای‌ـ لهف‌نه‌کرینه‌فنامستك نوك اعرضی بلابلابونه بقایا نه‌بونانافی‌قراره، بونانافی کرمانجی خرابی‌کرینه، نافی‌کرمانجی‌رینه کهاندینه‌بن‌حنت‌قات‌عردی ام زاروی کرمانجا پونژاندنمه نفدای فی نافی امی چتو راکت ، بپرخین، بفیرتن‌بنین‌عزمانه فابابو. هبن سالك نه‌بو ام هاتن‌جم‌هف مه‌شور مستور خوکر ، مه‌بهفرا قصه‌کر، مه‌خست سری هف کو ژمرا جواتك لازمه . مه‌دست داهف ، مه‌پرسداهف‌حمو‌بهفرا‌ام‌جنین،مه‌سری خولکفرا، زنارا‌لسری خو خست‌مه‌چوانك فکر باوری یاوه ژی خودی هه‌بی خنج جندجان‌کرمانج‌حبا ایرو یك‌تی ژمزنانه هات ونه کوکی هون کی‌نه چی‌دبکن . چی‌لازی یاوه‌یه .

امژی لسر غرضی وان ، ژی کوشتی خوژی دیکن، ژی‌قریکی خودبکن‌ودیسه‌کیتن، برادتکمه بی وه کشکا کلی‌مزن‌ودعوی مزنابنی

باو شویش هدی‌هدی ژی آلی‌یی توالید دنك یزان دشتی کرتبو .

شویش وی دنکی بهست . رابو . کازی با وخوکر :

باوو ! باوو

باووی ژی ؟

آه شویش لاووا تویی . تو ویده‌ری‌یی .

شویش :

هری باوو ازم .

باو :

وه‌ره‌بال‌من‌مرکیم کوری .

شویش : به‌ژیبابال یاماخوچو دست وی کرت . ماچ کر . پاشی کو :

باوو توایرو بوچی ویسان درنك مایی ؟ نوتاچی زونه‌هاتی ؟

باوکو: کوری من ، پزان تیر نه‌خاری‌یو اژی پچك وستی بوم لما درنکی مام .

شویش کو :

باوو ، از کوری توایدی ویسان درنکی نمینه . تو زانی کومالدا کش تونه . ازبالکی‌بی مینم . کری .. باو : کرینا کوری خودی . پرنداری‌یی دل وی نوبو . آو جاوی دی ژی والایو ....

شوان کال بوخاهات . سری شـویشی تاو هردودست خو ایستاند . آو اچاوی وی باقیژ کر . راد موسا . پاش کو :

کوری من. خودی مزینه. مرازی‌ایه‌ژی ددە ....

پاشی دست کوری خوکرت. هدی هدی هاتنه کوندی . شوان یزان هوش دا کر پاش کل کوری خورانی چون. مالاوادالهف بالکی نشنکی ویشان تونه‌یو. نی‌نی ملیك‌کی‌هبو باووکور پاخل‌هوکنن باومل‌خوبوشوشی‌بالکی چکر شویش ژی سرخوسرسنك باوخودانی مل خوژی . اوستوبی باوخو آویت ....

داوی هه‌یه

فوأد تمو

« دم کالی‌مه ـ چاغامه ـ دمه‌تی »

طی برا ، بری حموشتی لازمه کوام دما کالخونا بزانن حیانوکا هرکیکه باپیرخو ، مزنی خونا سنکری‌یه مری‌یه ، ام‌تنی حیانوکا باف وکالخوناس‌کرینه بونافیاامژی هوقا شونداامانی تی‌نافی‌مه‌مابه‌کوهوسابچی چندسال شونداامژی بن کوشتن .

بونافیابری‌بری آز قاسی زانم پتش خونا، ام نوکادچی چاغیدان ، داوی‌یی ام چونوبکن دی چونوبه بژم ، هی‌وی یا من ژی‌وی جانا کرمانجا هه‌یه‌کو بونا فانا چی‌زانن برا روکی پشـدا بژن ام وخلکی کرمانج کیش هبن بکن .

ام کرمانج وفلله پشیامه بهقرا دچی دکبهی « آثوری‌یا » آثور بری حکومتك پری مزن بو [*] حمو حکومتاوی چاغی کسی‌نی‌کانیبولبر آثوری‌یا سری را کرانه فنا آوروپای‌نوکا چی بکوتانا ا کی بژی ناتونه‌بو .

[*] هنك خفریشوك هوسادی بترك .

کری‌یه . جوت خوبنی چی‌دیکه .

هون ژی بیزن . چعوابژه فکری به . ایرو زادایمه ژمرابسنایه، ژفلاتا جنبیا بمرا کلك آرفان‌تی ، خوران ایمه ، جل ایمه ، هرتشت ایمه فانا دیشینن .

هون ژی کاریکن . ایرو حکومت ژمه‌را ائقاس ما کنه شباندی‌یه به ارزانی مه‌فروشه، کی‌ژمه بکرمانجا دره‌لروی ایفان‌دنبره .

شغلاندیناما کنه باشه‌نه‌خرابه ، نه‌کته‌یه !. کی‌ژمه ببیژه کو مشغولیتن کنه‌یه . افی یادرف دیی ، تشتك نه . زانه

ازم ژفه هی‌وی‌دیکم ، ژعشیر ا کورمانجا هی‌وی‌دیکم : .

سکول خوبلابشینن بخواندینی . فان لاو ایمه‌بین‌اسر جوتکاری بلاپوخینن . بلا بزانن، باش بین نافاکردستانی بی خیتن .

کرك هون ژی هیدی ، هیدی ژفانا پید ایکن جاره‌کی پاشیون ایفی بلینن ، قزنجبکن عردایمه پاش بی کولانی، بتدرامه پلامزین‌به، پاشیل ایمه بلاتژی‌به ،

ـا ۱٤ مایس سنه ۲۹ ـ دیار بکری

نجدت

ـ چیروك ـ

شویش کوری شوان‌کی‌یه . بوخاده سالی زاروکه ، بلی پر چاووه‌کری‌یه .

شویش‌دیاخو نه‌دیه.باووی ره‌ین‌ئوبلنکازه قست تشتکی وان تونه ....

تی‌نی‌متەکی شویش هبو . اوژی پرەك‌بو. شویش چارنا بال وی‌دچه . دل متاخو هنك دکره

شویش نولا ساکول کوندی تشقله‌تی نه‌دکر . بوکس دابشتك نه‌دکو . نوم بوخایو خایو .

کل هوالا خوباش دچه . بوواترا کوتینا دل‌مایی نه‌دکو.هتی ایواریدانا وکوندی بی‌دنك دکره ، دلیزه ، روژاخو درباز دکر .

اوچکونا شویش پرخاشبا کوندریان‌دچو همو شویشی هزدکرن ریس پی‌پی کوندی هری اوی مالا خودیبر . خارناوی ددا . بووی خویی‌تی دکر. هرکس دااوزاروك‌قنجه ژیره‌دکو .

شویش هرو ایواریدا سری‌پی باو خودچه . هی‌وی‌پی‌وی دمینه. وکی باو وی‌تی پشی‌پی‌وی‌دی‌به‌زه. بوخاسرکلك باوخوداویزه.

دست وی دکیره . ماچ دکر .

باووی ژی هردوچاوی کوری خوماچ دکر . دل هنك دبو .

روژه‌کی شویش دیسا سری‌پی چو . هی‌وی‌پی باوخو بو .

کاوەك بوهوری . روژ چو . هموا کی تاری کت . باووی . هیژ ، هاتیو .

شویش ناواوی تاری داتی‌نی‌ما . دل‌وی لزدەچارجاران کوهداری‌دکر.باوخوکازی‌دکر تودری دادنك نه دهات ؟..

شویش جی‌کی رونوشت . بوتاباوخوکری پاش بوخاچوبو .

احکام حیات بشر وکوچی وکو علمی روح وکو علمی تربیهٔ منـدال وئمان علموفن سه نوعه ام تقسیمه مختصه‌یه علمی اجتماعیوه عجبا لکل علمی اجتماعیدا علمی حقوق هیچ رابطهٔ دخلی علاقهٔ هیه بلی‌یك بیك نزیکن چونکه عرضمان کردکه انسان دائما لکل یکداله حال تماسو اختلاطدایه تماسو اختلاط وکوچاکو خراب وکوخیرو شر وکو حق وناحق وکو مضرت منفعت ام تماسو اختلاطه که تایلمان کرد علمی اخلاق علمی حقوق علمی اقتصاد پیدای کرد والابه تنیا نهاته وجود اکر طلب دلیل یکریت ذاتی له هریك لها وکلیانه که عرضمان کرد کافیه بو دلیل چونکه بصراحت دلالت دکن‌که ام سه علمه سبب وجودی تماسو اختلاطن کوابی لکل علمی اجتماعیدا علمی حقوق جیکهٔ ممتازه علم‌حقوق چیه علم حقوق اوه تاکه حق‌له ناحق جیایکا و انواعی زوه وکو حقوق طبیعت وکو جقوق موضوعه که دونوعه خاصووعام عامش‌دوانه داخل وخارج انشاءاه تعریف امانه به جیا عرض دکین

سلیمانی

عبدالکریم

جوتکاری

کلی . برا ! کلی هولا !..

ایرو ژوی شری، ژوی حالی ام پرخوپان بوف،ام پرربن‌بون. دست‌ایمه داتی جوتکاری مایی به مه‌کشا زانن‌کر ایرو ژوان کربادا آزادبون مه‌ویسا لسرجوته ...

ایرو دست ایمه داتی آلت‌که که‌وین‌هه‌یه. افی‌ژی کال ایمه یکال دین‌یی « حضرت آدم علیه‌السلام » چیکری‌یه . ام هبژ ابدست او خوینی یرنادت .

هون دخبتن: بزوبستان ئوبهاوین . طرو خوداژون دیچپسن ، تینن لبیدرا ، دکتن ، دپیوین دیترن کوطوو خودرانی به یاندرانی‌یه؟ کیژان ساله اززانم ، کیلك کنم‌مه ، ده‌کیل آفی‌تی به .

عرد ایمه پره . خولی ایمه باشه ، آوایمه هه‌یه .

ام‌چی ژوان کار دیکن ؟ بتیرین . جاره‌کی بحسینن ! ایرو ژانی دیتا دین یی‌دا ، یك‌دافین چل هلتنین ؟.. عرد ایفان هندکه ،هلسی‌یه . وانا دیسا دخستین، عرد خوپان چی دیکن . فالا ناسکینن ، خورت دین . جاره‌کی هرین نافا فرنکستانی هموچی‌پی بکرین :..

آلت‌که منا آلت ایمه ناکه‌فه چعوابفه ، واتافی اشکاندین اشفیتاندین، ائورنی هلاتدبنه. قط تاف ئنی ژی تابه بیراقات .

ناف کونده‌کی فان ئه پوجوك ، بکوندبارکه فان ئه یلنکاز دیسا ماکنه‌کی ژوخورا پیدا

اسمی خوی دروست کرد او منداله له ظرفی دودقیقه داهم نادی خوی دنوسی وهم دینخونی معلمه یدیخته کانی له مرایمه بشق دوساعت فیری الف سر آی دکا که او منداله له نرسانا بند جرکی دپچریت عمری ده ساله او جگر پاره دمریت فرنکان هفته دو روژ او مندالانه دباته صحرا فیر علمی زراعت دبن که له دو ربه کنم صدر به پیدا دکا امش به علم دیته وجود ایمه خومان محرومی فنو علمین بو خاطری خدابا ناوی کردان محونکین وسعی له ادلا دواصفادمان کین بلکه به ین به انسان .

۲۸ مایس سنه ۳۲۹ سلیمانی

عبدالکریم

به تأثیر محیط مادی ومعنوی علم وفن

دلین انسان طبعاً متمدنه فقط ام تعبیره مختصره چونکه فی الواقع انسان باطبعاً متمدن بی ظریف اعقلو معرفتدا بر ژانی فقط دائما لکل دوچشتاقائمه اول به تنیا کس نازی لیرامه که چونکه همو آنی محتاجه به انواع چشت خوی به تنیا قابل ینه تدارك همو احتیاجات خوی بکا کوابودبی لکل جیعتدایژی دوم بوتو اویونی همه ناتواوی همووقتی حول ادا که یکاته مرامی دلی خوی کوایومدنیت لکل ام دوشنادا قائمه بحثمان له محیط مادی ومعنوی کرد محیط مادی چیه تواوی هیئت اقلیم مملکته وضعیت واحوال جغرافیایه محیط معنوی چیه محیط محنوی هیئف اجتماعیه یه یعنی اوملته که هریك له ایمه اعضای او جمعته یه وداخل اوین همو روزلکل اوان دادنیشین دقسه دکین قطعیاً تصور ناکریت که یك لحظه لکل اوانه له حال تماسو اختلاطدانه بین ایمه زالین بسراودا اوایش زاله لبسرایمه دا ذاتا معنای تماسوا اختلاطش دیی وایی محیط معنوی کاهی دوله مند کاهی فقیره کاهی له تربیهٔ معارفدا مترقبه کاهی مغلسه کاهی لکل بدیع ومعالیدا مشغوله کاهی غرق سفاهته محیط مادی یا سرمایه یا کرمایه یا نزیك بحره یا دوره یا شاخودا حنه یا صحرای صافه یا چوله یاقله بالغه یا فیض وبرکتی هیه یانیه مشهوره دلین اهالی مملکتی که کرمایی خاووستست دیی چونکه بو محافظهٔ حرارت بدنی دبی کم سعی بکا مملکتی سرما لعکسی اوه وقته اهل یمن وکردستان یکن محیط معنوی اکر دوله مندبی له پیش همو کسدا نائل حقوق سیاسیه دبی وه کو انکلیز خواکر فقیر بی لباش همو کس نائل دبی وکوایمه وکورو سیادقت فرمون لمدو مثاله که اطوار وحرکات وافعال انسان کاهی متولده به قوهٔ حاکمه بفکری محاکمه ام دوقوته که محیط مادی ومعنوی وقوهٔ محاکمه یه تصادفی وکیی ینه اویش تابع احکامو قاعده یه کوایو فکر بشر حرکات وافعال انسان تابع او حکمه یه یسراوی او قاعده یه والیسته یه به علموفن لمتوزه مقدمه درکوت که علموفن سه نوعه نوعی اول محیط مادی یه نوع دوم محیط معنوی نوع سیم مادهٔ احکام حیات بشره

بوامیه کهلهپاش بیستسالی ترفقیه بدانی نجونی
(باب الفرائض) معمافیه قریسر فقیر یك مردوه
لداردنیادا دوکرو کچی هیه ودوازدهسر برخی
لپاش بجی ماده نایزانیتام، ما له چلون تقسیم
دکریت لهبین ام اولادانه دا فقیریك دمریت
اکر امامله مزکوت بنیتوثیراو مردهنا کریت
چونکه پچاره فقیهالکل تأمل دتدبری حاشه
چوریدا مشغوله فقیه دبی بملا فقط محرومهله
حدیث بیبهره یهله تفسیر معنای شعوی عرب
نازانی له علمی طبابت بیکانهیه لهادارهٔمعیشت
عاجزه یعنیبغیر امامی املیکیینه خلاصهاوبدبخته
ام حموامکه صرف دکا کچی محرومه لدنیا کوره
کان پاره دارهکان رحم بهحالی اوفقیرانه نا کن
اوانش وهـا دزانن که فقیه دبیته عالم وفقیه
صاحب ماله محتاج ینه به هیچ اوفقیره بهنانی
راتو ادارهدکا بیپارهیی لیفه لناو چرکاملهدکا
نهایت توشی علت دبیت رو دکا بوعدم کناهه
بوخاطریخدااکر هزار کس ماهی یك بچویدا
دکانه هزار بچویم هزار بچوه چه مدرس
چه تاریخ شناس معلمی چغرافیا پیسـدا دبی
روژی ددسـاعت لهیك جیدا چند فقیه هیه
جمعیان دکاوبه جمعی امدرسه مفیدانه باوانددلین
حیفه برای دنیمان نزانن معنای حکومت چیه
مجلسی مبعوثان وظیفهٔ چیه ودولت چیه اکر
مطلقهیی بوچی خرابه اکر مشروطهبی بوچی
چاکه نظافت چیه اکر انسان محافظهٔ نظافت
بطادبیتنجهٔچلون بیفائدهٔ تاریخوجغرافیاچیهبوچ
دبی انسان له علمی حقوق له علمی اقتصـاد
شاره زابی ثمرهٔ چیه قانون چیه قانون حیه به
عملی چی دیت علم زراعت بوچیچاکه امانهیك
یك خزنهیه کیمیایه ایمرو پیاویکه مطلع بیت
بسرامانه تأمین ادارهٔ خوی دکات برای دینی
لهاو استفاده دکات فکری اسسلام منوردبی
محتاجی کاورنابی متمدنبی دژی نائل رفاه
وسعادت دنی حایز رتبهٔ مفخرت دبی توسـیع
دینی اسلام دکا ارشاد جاهلی دکاله ناو تار یکی
جهلدا کسویرای دینی دردکا بارادهٔ خدا اکر
رعایت حفظالصحه بکازور دژی لهعلتیکویری
کچلی ایفلیجی محفوظ دبی عقلی بنده عاجزهله
ژمار دنی فوائد امانه لدنیا دا ژی نن دبیوابی
والاحموکس، خوی یکوژیت مردن له حیات
خراب صد جار چاتره بینوهسربحث منداله‌کان
میل ناکابه تحصیل حقی هیه چونکه له مکتب
وله حجره فلقه هیهلی دان هیه شق وزلهٔ معلم-
ایش دکا معلم نازانیکهله دینادا مسئوله چونکه
قانون مساعنی شقوزلهٔ نداوهله عقبادا مسئوله
چونکه خداامری به شق نکروده بو خاطری
خدا فائدهنجه چیه متدال به حوت سال ختم
قرآن دکا قیاحتی مندال ینه او منداله زیرکه
اکر عیناً اومنداله لای فرنکبی بهحوتسال
دبیته مستشار ناظری خارجیه چونکه معلمی
اوان زهنوهوشو فکری اومنالدلهبه الف سر
آحی زنه احمیمسرما دالزنه مد احمد مشغول
ناکا حرفکانیبنشانادا لپا شانلهشکرحروفات
درست دکا او منداله بانك اکا وره رولهاسمی
خوتکهاحمدهاکر پیدات کرد امشکرانه بوتو
اومنداله دیتهرقصوسهالهفرحدا لهظرفی دوفیقه
دا اوحرفانه داانیتکه تماشا دکیتله اوشکرانه

نه‌بین خومان. بیانی ازاروایشی دردی‌خومان نکین کس علمی غیبی ینه ایمه . هاوار نکین. امداد محاله بی‌بوخاطر خدااتفاق بکین پاره‌دار. پاره بدك صاحب فکر وقلم صرفی قلم بکن . فقیر سعی بکن مکتب کشاد بکین ، معارف معارف تعمیم بکین مزکوتومدرسه اصلاح‌بکین له بانی معلمی جاهل پیاوی مقتدر تدارك بکین اولاده کانمان . بکین به انسان همو متفق‌بین ترقی‌به‌تجارت بدین‌زور چشت هیه. که‌به‌سرمایهٔ یك شخص ممکن نابی . مثلا تره‌موای مجرد به‌پارهٔ من نابته وجود دبی اهالی متفق بی مشترکاً درستی بکا . شرکت‌انواعی هیه مثلا (قوالکتیف) که عیناً وك شرکتی مفاوضه وایه . مثلا من چند مانوملکم هیه زیدش‌چند مالو ملکی هیه . همو دیکین به‌سرمایه . من ضامنی اوم اولیش ضامنی منه بوسرمایه مال دکرین ودلفیروشین . (دوم قوماندیت) که عیناً له قوالکتیف تشعب دکا مثلا من وزید چند ما لمان هیه له اومالوماکه واشریکو خلیطین یکرو خالدش دین اوالنش یکی صدلیرا سرمایه دا اینن دین به شریکی ایمه فقط فرق هیه له بین ایمه واوندا واان مجرد به قدری سرمایهٔ‌خوپان‌که دوصد لیرایه متضرر و منتفع دین ایمه بغیری سرمایهٔ نه‌قدله مالدا مشترکین مثلا اگر من افلاسم‌کرد وسرمایه‌م بواوقرضه کافی نبو ملکم دفروش له‌پارهٔ اوملکه قرضم ادا دکریت سیم (انونیم) که ام شرکته له همولا یه‌تعمیمی کروده مثلا تره‌موای درست دکن‌له‌کرکوکوه تاسلیمانی محتاجه به‌صدهزارلیرا سنداتی حصه دکنه دروه هرحصه بیك لیرا صد هزار حصه دکا مشتری بوام حصه آنه له چینوه تاماچین طالب‌ظهور دکا واشترای دکاله ظرفی دوسالدا تماشا دکیت‌که تره‌موای درست کرا با فکری خومان صرفی اختلاطی‌ومشغول مجلسولا ودیواخان نه بین خومان اصلاح بکین خومان تعمیر بکین والا محودین .

. سلیمانی

عبدالکریم

منذال بوچ‌زوفیر خوندن‌نابی

له‌شاری‌کرده‌بدبخته کانا منذال‌بوچی زوفیر خواندن نابی ومنذال فرنك بوچی به‌شش‌به حوت روژ ، فیر خوندنونوسین دبی منذالی ایمه‌لبرچی‌له‌مکتب‌رادکاومیلی تحصیلی ینه امدرده توش حمولایه بوه دوای ام درده آسانه کس نایطات بسر خویدابه مال دیا کشنی نا کا دقت فرمون جهالت‌چند خرابه انسان‌بمحض امه‌که داخلی مکتب بیت ویا نسبت به‌مزکوت پیدا کا نابی‌یه عالم بدبخت فقیه له هورا مانوه شدرحال دکادیت بوتحصیل‌علوم ملای‌اومزکوته اول‌امر دکاجامی بخونه فقیه‌چندسال لکل‌ردو بدلی عصام‌الدینوعبدالغفوروعبدالحکیم ومحرم افندیدا مشغول دبی نهایت اونده فیر دبی‌که‌دال زید به‌چی بوره وراء عمر ابچی منصویه وبچه وغلام‌بکربچی مکسوره ام‌حوله ام.همو تقه‌لایه

مستفیده‌له نعمی عرفان صاحبی دنیایه بم توزه مشاله لام وایه اثبات بوله یراوه‌صرفی نظرم‌له مشالان ترکر وهروکو صاحبی دنیایه له عقبا شدا انکشت نمایه چونکه صاحبی حسن خلقه دلی کس عاجز ناکا له‌عمری خوی به‌زبانیاناوی خراب. مروری نکروده‌چونکه فاضله چونکه شاره‌زای تربیهٔ اجتماعیه دزانی قانون . بوتهذیب اخلاق . وضع کراوه قطعیا چیون‌شق، زله تازانی‌چلونه‌چلون‌اجرادکریت دائما له ارشاداته مشغوله دائما حسرت کشی اوکسه‌یه‌که بخلافی تربیهٔ اجتماعی حرکت دکا . دائما بو ترقیو تکامل بسراوه ذهنی‌شوروژبه‌ام فکر انوه له‌سرچی‌که له‌زستاندا چه‌انسا نوچه جوان. قابل ینه مرور وعبور بکا پرددرست دکا محلهیه که‌بی آوبی بیری بولی اداتا چشمه بود یته وجود مزکوت درت دکا مکتب‌کشاد دکا اعانه ادا بشرله او استفاضه دکا خداش له اد راضی‌دبی پیاوی‌خسیس‌له هموله‌پهموجوده فقط رزاله‌تو خساستی‌که له کل علما بی‌هیچ مناسبتی به خساستو رزالتی ینه که‌له‌کل‌جهلابی مشلا ایمرد پیاوی خسیس‌که منوربی باصاحبی عیالو مالو منداله یا عقیمو سرکردانه علی کلاالتقدیرین باوباره‌یه که‌له دسیتایه مطلقابه‌سائقه او علموه‌که تحصیلی کردوه له‌کل اورزالته ایشیك‌دکا که‌جمعیت‌بشریه له‌اوباله‌استقبالی‌بعیدابی مستفیدیی‌مثلایوچیت.یاخودبومندیل، یاخودبو شکر،یاخودبوضیای‌شو.فابریقه‌دکریت‌خواحتیاجات‌ایمه دفع دکا آورزیله‌تاقیامت‌باباره قاوهٔ زید وعمو نه‌دا توخدا ، هربژی (فی‌النارالسقر)؛ له‌رمه ضاندا دعوت بودراوسبکان نکا. خیسه فقط امتازی تره مواور دکریت مالی مسلمانان پسهل دیتودروا مقایسه له‌کل خیس ورزیل جاهلدا بفرمون . خیس جاهل چی‌دکا هیچ . هیچ . چونکه اِم نوعه کسانه مطلقا شیته . اکر حکیم بی معاینهٔ دماغی او بکا قابل ینه دبی شیت‌بی چونکه نه‌خوی دیخوا نه‌مالومندالی تیردبن نه جمعیت بشریه له‌او مستفید دبی (غضب‌الله) مثالی زوره لازم‌نیه ناو یان یربم زور دور نا رودم . بوچی ایمه‌سی‌ساله‌مشغولی تجارتین . کچی سرمایه کمان نهایت نهایت صد هزار طارا ینه . بوچی تجاری بغدا . له‌ظرفی سه سالدادبی به صاحبی صدهزارلیره‌بوخاطری خدا مقصدم حاشا تحقیرینه مطلیم اوه‌یه‌که منوربین وك اوان.بین‌به انسان . اسبابی امه‌که اهل بغدا ددله‌مندك چونکه به‌نسبت ایمه‌وه زیاتر منورك زیاتر عالمن له‌احوال اووروپا . له معاملهٔ تجارتی قرنك له فیئاتی مال زیاترشاره زاترك له‌براوه بون . به صاحبی ملیون . ایمه‌یمحض اوه‌که فیر بوبن به (صاحب فدایت شوم) واورزاین که بونه داهیئه له بر ام جهله فکرمان محدود دبی شووروژ بیت‌وچوار سعات سعی دکن‌دوبیچوپیدادکین اوان چووارسعات‌سعی دکن ددصد لیرا پیدا دکا دوای ام درده سهله کسمان نایکین به مال بسرخومالوه‌دوای امدرده بی‌امانه. اولا باهمو بیکدفعه اقراری کناحی خومان بکین‌که ایمه جاهلین ورحم‌به‌اولاد واحفادمان بکین‌همواتفاق بکین حکومتش له‌کل ایمه متفق دبی وبوه‌ایمه.

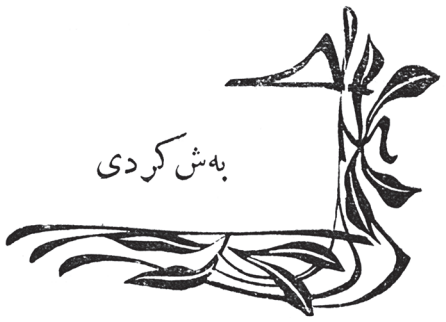

تالو شیرین

توخدایاهمو بیکدفعه. اقراری کناحی خومان بکین وبلین بخدابی اتفاقو پرله نفاقو شقاقین. هموکس ئائل بو بەنعمی معارف .بو بەاوستەی معارف . لەناو تار ییکی جهل دانجاتی بو . نبور معرفت . سراپا . شعشعه داربو عالم وآدم لەاومستفید بوبواسطەعلمو فنونو معرفت. حائز همو اوصافی حسنه بو . همبه صاحبی دینابو چوتکه له سایهٔ قوهٔ حاکمەوه چونکه له بر کشنی حالو استقبالی . چونکه له بر بهرهٔ علم مطلع بولسبر اوضا عواحول‌دا . دزانی تجارت چلرن دکریت . دزاتی مال چه وقت ترقی . تنزل دکا دزانی اکر مالیك بفروشیت به پارهٔ اوما له چی‌دکریت غایه ومقصدی خوی پسهل دزانی لەبراوه زو بزو دبی به صاحبی میلیون ولك لای ایمه وقتی خوی حصر ناکاته سرچشنی مشلا هزارلیرای هیه . سال دوازده ماه بو هزار لیرا مجرد توتون تاکبریت وله ظرفی یك سال‌دا به قارانج اوما له اکتفانا کا چونکه علماًفناًعرفاً مبنای تجارت وزانی سه چشته اکراو سه چشته بنی هرکز تجارت قابل، نابی اول اعتباره اکر اعتبارینی تجارت منقوده چونکه زور کس هیه له امور تجارت. بغایت ماهره فقطسرمایهٔ ینه . زور کس صاحب‌پاره‌یه فقط له امور تجارت هیچ نازالی اکر پارهٔ ام باو نه دین امه سرو ته بی عنوا ام پاره‌یه بی ثمره لەناو دا درواچه جمعیت بشریه چه حکومت مستفید نابی ام نوعه چشتانه متعلقه بەهیئت عمومیه دوم امنیته. اکر طریق اکر مملکت . امیتو آمان بنی هرکس له تدارکی‌نانی شوعاجز دبی آوهیئتەکه ایمروجمعه‌بسر کردانی به پریشانی امراری وقت دکا نهایت مجبور دبی هجرت یکا لەوطن له کسوکارمحروم‌دبی‌هرروژه بەلابه.انتیجادکاله برحسرتوغمی دنیا دبی صاحبی سیلودلیق‌سیم‌سرعته‌له‌امورتجارتدامسئلهٔ سرعت موقعی بلنده‌ایمرودوتجاددردن، بومسقوف پیاسهٔ مال وك فصول اربعه متنوعه الکبآن تبدل‌دکا یکی‌له آودوانه‌چالا کوچابکه‌مالی‌خوی‌کری‌هاتوه بومملکت لەظرفی « ماندا مالی فروشت. کردی‌یه پاره‌چووه بومسقوف‌اوی‌تراووفته ایشی‌نواوبو هاتوه بومملکت لەاو وقته دا دوباره تجاره چالاکەکه . مالی هزرانی دست کوتو هاتوه بومملکت ام دوتجاره عین مالیان . له مسقوف کریوه دقت دکن‌که تجاره چالاکەکه کزی چیت به‌دوبیچو دفرو شیت‌او تجاره‌کی ترداوای قرانی‌دکا چونکه‌حقی‌هیه‌له‌ده‌کمترا کربیفروشیت ضرردکانهایت تابه ضرر اوماله صرف دکاتجاره چالاکەکه سی جارله مسقوفه‌ده مال دباتو صرفی دکاده دبی به‌صاحبی سروتو سامان سرعت‌له‌امور تجارتدا اونده ذی نفوسه اکر سرعت بنی تجار مفلس دبی وثمان اوملته‌که

حروفمز وتسهيل قرائتى

ملت اسلاميه‌نك ، علوم دينيه‌دن بشقه ، هرملتدن دون وفنون عصريه‌دن محروم اولماسنك سبب يكانه‌سى حروفمزك اشكال متنوعه‌سيدر .

يالكز آلتى حرفى اوكرنمك بچون سكسان اشكال مختلفه‌يى اوكرنمك لازم كليور . بونك اثباتى ايسه يالكز «ب» حرفنك بر برينه بكزه‌مز اون ايكى شكله كيرمه‌سيدر . بونلرك هيچ برينك ديكرى يرينه قونيله‌مايه‌جغى‌ده عبارة عبارة آتيه كوستريز .

(ربم بزه بى‌حساب سيبلر بسله‌دى بحران بيحد ويردى بعدما سابق كبى حبيب كبريادن بهره آله‌لم)

كذلك « ب ت ث ن ى » حرفلرينك‌ده بوتبدلاته اوغرايه‌جغى نظر دقته آلنير و «ت» نك « ة ، ة » شكللرى علاوه اولنورسه آلتى حرفك اشكالى سكسانى تجاوز ايده‌جكى تظاهر ايتمزمى ؟

اوتوز اوچ حرف ايچون ايكى يوزدن فضله اشكالى حركه‌سز اوله‌رق طلبه‌يه اوكرتمه‌نك كرك طلبه‌يى وكرك معلمى نه‌قدر سعى وغيرته سوق ايده‌جكى بديهيدر . ايشته ، جهالت عموميه بوندن ايلرى كلديكى ثابت اولويور .

بونك چاره‌سى ايسه تحصيل ابتدائيده اشكال موجوده‌دن هربرحرف ايچون يالكز برشكلك انتخابى وباشقه‌سنك تركيله ممكن اوله‌بيلور .

ايشته هريرده قوللانمغه صالح اولان ودائما هرمطبعه‌ده موجود بولونان حروفاتدن انتخاب ايله‌ديكم اشبو قرق شكل كافيدر .

(ا ب پ ت ة ث ج چ ح خ د ذ ر ز ژ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م و ه ء ئ ؤ لا ى)

شمدى بوحروفاتله ايسته‌ديككز عباره يازيله‌بيلير .

شويله‌كه « تحصيل ابتدائيه ايچون اصلا تبدل ايتمز وهيچ شكلى دكشمز اشبو فرقة شكلى انتخاب ايتمليدر . يوقسه ملة اسلاميه ايچنده جهالة دائمى قاله‌جقدر والسلام »

تتابعه كلنجه اولا نسخ وبعده رقعه اوله‌جقدر . ذاتاً اجنبيلرك‌ده يازيلرى باشقه ومطبعه وتعليم ابتدائى شكللرى باشقه‌در .

اعراب وحركات ايچون سهل ممتنع برچاره بولدمسه‌ده بونى ، شمديكى اتخاباتمك ترويجنه كيدلديكى تقديرده ، ديكر برمقاله ايله بيان ايده‌جكم واه‌الموفق .

سليمانيه‌لى

مسعود

خودسرانه وقانونشكنانه ايله مجلس عمومينك حثيت واستقلالني محوه چاليشرسه او قوة عظيمه‌يي تمثيل ايدن حكومتك يرنده قالمسي ، تدوير امور دولت ايتمسي متعسر و بلكه مستحيل اولور . زيرا : حاكميتي كنديسنده پك مقدس ، پك محترم عد ايدن ملت ، اوت اويانيق برملت دائما حكومتي مشكلاتده براقير . حتى حكومته دست بسلاح اولهرق تعرضه شتابان اولور. بوكون بوتون بواحوال حقايق تاريخيه ايله مثبتدر . فرانسه ده قرال اونجي شارل هيئت وكلايي ايستديكي كبي انتخاب ايده جكني بيان ومقابلة هيئت مبعوثانك دخي وكلاى دولت، وكلاى ملت ايله متفق الافكار اولمدقجه ايفاى وظيفه ايده ميه جكني برلسان احترامكارانه ايله درميان ايلمسي اوزرينه غيرقانوني برصورتده طاغيدلمش اولان مجلس مليتك يرينه يكي كلن مخالفلر اكثريت پارتيسني قزانديني حالده ، قرال قوانينك تمامئ تطبيق وصورت اجراسي واسايش محلينك تأمينى ايچون ايجاب ايدن اوامر ونظاماتى تعديل ويكيدن وضع ويا خود فسخ ايليه بيلمك حقنى حائز اولديغنى متضمن برات مشروطيتى تفسير ايده‌رك مطبوعاتك قبل النشر رخصته تابع طوتلمسى ، وانتخاب قانونى دكيشديريله‌رك (١٨١٥) تاريخلى قانون انتخابنك جارى اولمسنى امر ايلمش ايدى. قرالك بوندن مقصدى اهاليتك هرايستديكنى غزته‌لره يازوب حكومتى مؤاخذه ايتمك ومجلس مليه كله‌جك اعضاسنك حكومته مخالفتلرينه محل براقديرمامق جهتلرينه معطوف بولنمشيدى. فقط، افكار عموميه بوتدابير غير مشروعه‌يي شدتله رد ايتدى ودهشتلى، خونريزانه براختلالدن صكره قرالك سقوطى ايله برطاقم شرائط تحتده اولهرق برنجى لوئى فليپك موقع اقتداره كچمسى نتيجه‌سى حصول بولدى .

ايشته اونجى شارل ووكلاسى برت مشروطيت موجبنجه حركت ايتمش، وظيفه‌سنى، صلاحيتنى تجاز ايتمامش اولسه‌ايدى بويله بر اختلافك، براختلالك باعث يكانه‌سى اولمازلردى مجلس مليتك اكثريتنجه حائز اعتماد اولان بر قابينه‌نك موقع اقتداره كلمسنى ارزو ايدن وارادهٔ ملى واردوممثللرى بونى اظهار ايتدكلرى وبرات مشروطيت بوجهتى مؤيد بولنديغى حالده قرال ووكلاسنك برات مشروطيتى تفسير ايده‌رك برطاقم حركات خودسرانه‌ده بولنملرى حقيقةً كنديلرينه محول وظيفهٔ مهمهٔ سياستپرورانه جمله‌سندن معدود وياغير معدود اولديغى جاى اشتباه اولمديغندن حيثيت مليه‌يه غير مناسب وموافق برحال تشكيل ايدر. بوتون بواحوالك قوهٔ قانونيه ايله قوهٔ اجرائيه آره‌سنده موازنتك حقيله تأمين ايدلمش اولمه‌سندن ايلرو كلديكى شبهه‌سزدر . ديمك كه : برملتى اداره ايدن تجاوزات داخليه وخارجيه‌دن مصون ايكن بو عناصر حريتك اره‌سنده‌كى موازنتى تأمين ايتمك دوشونيله‌جك مسائل دقيقهٔ مهمه‌دندر بونك ايچون مونتسيكو ديوركه : رجال دولتك مهم وظيفه‌لرى بوقوتلرك مداخلات غيرمشروعه‌لرينى منع ايتمك، يكديكرينه قارشى وقوعبوله‌جق تداخل ملحوظى منع ايچون تدابير لازمه‌يي اتخاذ ايلمك ايجاب ايدر .

مدحت

[مابعدى وار]

استبداده هیچ بروقت کردنداده اطاعت اوله‌ماز فقط استبداده الویریشلی برمحیط مشروطیتی چابوجاق هضم ایده‌ماز . علم تربیه علماسندن موسیو (هوراس مان) ك دیدیکی کبی مشکل اولان شی تأسیس مشروطیت دکل، مشروطیته لایق آدم یتشدیرمکدر. چونکه: دائرهٔ حقوق وحریتمزك قطری بیودکجه وظائف مدنیه وسیاسیه‌مز ، وظائف انسانیه‌مزده توسیع حدود ایدر. بووظائفی، بوحقوقی درك ایده‌مه‌ین بوکا رعایت اصولنی بیلمه‌ین بر آدم ، برملت طبیعی محکوم ظلم واستبداد اولور .

الحاصل حکومتلر هردورده تبدل ایتدی. وقانون تکاملك صحایف مکنوزه‌سندن کشف ایتدیکی الصوك اصول یعنی اصول مشروطیت ایله‌ملتلری اداره ایتمکه باشلادیلر. حال حاضرده دول متمدنه‌نك کافه‌سی بواصولی قبول ایتمشلردرکه قوای عمومیه‌یی تفریق اساسندن عبارتدر . هرهانکی برملته ، بردولته باقه‌جق اولسه‌ق اوراده بر حکومت موجوداولمش وحکومتك دخی برطاقم قوتلره ایرلمش اولدیغنی کورورز. بویله برحکومت اولمزسه ، امور و معاملات خصوصیه‌وعمومیهٔ داخلیه‌وخارجیه‌محورلایقنده جریان ایده‌ماز . بونك ایچون سوری چوبانسز اولدیغی کبی برملتده حکومتسز بایدار اوله‌ماز . قوای عمومیه‌سز یشایه‌مز .

علمای حقوق بو قوای عمومیه‌یی اوچه تفریق ایتمشلرسه‌ده اساساً ایکیدر . بونلردن بریسی قوهٔ اجرائیه دیکری قوهٔ قانونیه‌در . بونلر ، مملکتك استنادکاهی، مدبرمقدراتی‌در. بونك ایچون هرمملکت متمدنه‌ده بوقوتلری یاك دیکرندن تفریق ایتمشلردر. بالخاصه امریقادولتی دیکر دواتلردن فضله بو تفریق حصولنه رعایت ایلمشدر . برمملکتده حکمران اولان بو اوچ قوت بربرندن ایرلدیغی تقدیرده اوزمان قوای مذکوره ید واحده تمرکز ایده‌جکی جهتله حکومت مستبده ومطلقه‌یوز کوسترمکه باشلار . چونکه : بو قوتلری حائز اولان ذات کندیسی قانون وضع ایده‌جك. کندیسی تطبیق واجرا ایلیه‌جك. وبوایسه مافوق الطبعیه بر صلاحیت اولدیغندن ، شبهه‌سزدرکه : دائرهٔ فعالیتی پاك آچیق، پاك سربست کورور. وهیچ برقونترواله، برحسابه‌تابع اولدیغنی بیلدیکندن ایستدیکی کبی حرکت ایدر ؛ شهرتی جایکیرعالم اولان مونتسکیو قیمت علمیه و حقوقیه‌سی قابل انکار اولیان روح القوانین نام اثرنده دیمشدرکه (برمملکتده یعنی قوای عمومیه‌نك تفریقنه توسل ایدلمیان یرلرده حریتك اساسکیر اولمسی غیر قابلدر) نه عالی سوز ! بونك تجربه‌سنی کوردك . همده آجی برصورتده کوردك ظن ایدرم .

قوای عمومیه‌نك لزوم تفریقی بو صورتله آکلاشلدقدنصکره مذکور قوتلر اره‌سنده موازنتی تأمین ایتمك مسئله‌سی کلور. چونکه: بوقوتلرمعلوم ومعین اولمسی لازم کلن وظیفه‌لرینی، صلاحیتلرینی تجاوز ایدرلرسه حال تذبذب وبحران اداره باشلار. قوهٔ اجرائیه ارادهٔ ملیه‌یی اعلان ایدن قانون اساسی‌یه مخالف اوله‌رق مجلس عمومیٔ ملی‌یی تعطیل ویاخود بر طاقم تدابیر

ملتلر اوزرینه اعمال نفوذ ایلکه باشلامشدر .

دیمك که: عائله‌دن باشلایوب قوملره، ملتلره اجرای نفوذ ایدن حکومتلرده برقانون فطری ایله ترقی وتکامل ایلمشدر. بوراده برشی سویلك ایجاب ایدیورکه : هر دورده حکومتلرك موقع حقوقی،اداری وسیاسیلری بشقه بشقه ایدی : اویله اولمغله برابر حکومتلر ، قوملری، ملتلری بشقه صورتله اداره ایتمش، اونلرك حقوقلرینی بشقه صورتله تأمین ایلهمشدی . بردورده ظلم واستبداد ، دیکر دورده مشروطیت اصول اداره‌سنی تعقیب ایتمشلردی. چونکه : اواصول اداره اوقوملرك،اوملتلرك تمثال مجسم روحلری، معکس اخلاقیلری‌در. فی الحقیقه برملتك اخلاقی، اوملت افرادینك ناطم ترقیاتی، محك تعالیسی‌در. برقوملك، برملتك تربیهٔ سیاسیه واجتماعیه‌سی ؛ تربیهٔ اخلاقیه‌سی نه قدر متین ، نه قدر مکمل اولور ایسه بونك اوزرینه قوریلان ادارهٔ حکومت‌ده اوقدر کسب مشروعیت ایدر ، اوقدر عدالته ، حقانیته موافق اولور. زیرا: حکومت، کوزی اچیق برملت قارشوسنده کندینی کورمکده اولدیغندن طرز حرکتی تعدیله، تعقیب ایتدیکی غایه‌دن انحراف ایتمامك ایچون لازم کلان تدابیر اجتماعیه‌یه توسل ایلکه مجبور اولور . حالبوکه تربیهٔ سیاسیه‌سی نقصان،تربیهٔ اجتماعیه‌واخلاقیه‌سی اضمحلاله طوغری آدیم آتان برملت شبهه‌سز حکومتك بازیچهٔ ظلم و اعتسافی اولور . اویله اولان برملت یالکز برهیئته دکل، حایلازبرفرده قارشی بیله الدانه بیلیر. حقیقةً بوکبی حایلازلر ، ملتك اقتدار سیاسی واجتماعیسنك ضعفندن بالاستفاده رأس کاره کچمشلر وپولتیقه‌لرینی تطبیقه قویلمشلردر بواحوالك شواهد تاریخیه‌سی واردر. اوزاقلره کتمیه‌لم. اون سکزنجی عصرك دهشا طوغرسی اون طقوزنجی عصرك حوادثی میانینده عنعنه‌سیله جلوه‌نما اولان بوشواهد تاریخیه‌دن یالکز بریسنی ذکر ایده‌لم : فرانسز ملتی اوزرینه اعمال نفوذ وتغلب ایدن ناپولیون بوناپارت قوهٔ استبدادیه‌سنی تطبیق ایتمزدن اول ایلك دفعه اوملتك تربیهٔ سیاسیه واجتماعیه‌سنی اکلادی. مؤخراً فرانسه‌ده سرزدهٔ ظهور اولان وقایع اوزرینه کندیسنی قونسول نصب واعلان ، بسلدیکی یوکسك امیدلری حیزفعله کتیرمك ایچون موقعی محافظه ایلك ایجاب ایتدیکنی بیلدیکندن بوقونسوللکك وراثتله جریانی ونهایت ایمپراطور لغنی مجلس ملیه قبول ایتدیردی . الحاصل فرانسز ملتنك اوزمانکی حیات اجتماعیه‌سنی قبضه‌سنه آلان ناپولیون بوناپارت نه دیدی ایسه اولدی . «بویاتختك اصل مشروع ایمپراطوری بودکل . فرانسز ملتنه خدماتی سبق ایدن بوربون خاندانی کتیره‌لم» دیمدیلر، صو صدیلر، فقط بواولماسه ایدی ، عجبا برروبسپیه‌ر ، برمورا چیقوبده ایمپراطور اولمازمیدی؟ شبهه‌سز ینه اولوردی. چونکه فرانسز محیطی استبداده احضار ایدلمش، بویاپامزسه بشقه‌سی یاپار برحالده بولنمشدر .

دیمك که: مشروطیت ، مطلقیت واستبداد محیطلره تابعدر. مشروطیته الشمش برمحیط

قوای عمومیهٔ حکومت

صورت ظهوری. لزوم تفریق وموازنتی.

بوخصوصده کی اختلافات افکاروبوبابده

اولان نظریات

انسانلرمدنی الطبع اولدیغندن دائماجمعیت حالنده یشامغه مجبوردرلر ، چونکه : یکدیکرلرینك معاونتنه محتاجدرلر . هیچ بر فرد کندی احتیاجات متعددهٔ ضروریه‌سنی باشلی باشنه تدارك ایده‌مز . بونك ایچون افراد یکدیکرینه‌دست‌وفادارلرینی اوزاتمغه، یکدیکرینی قوجاقلامغه ، بر اره‌ده اوقاتکذار اولمغه مضطر قالدیلر . افراد بو صورتله تشکیل ایلدکلری ، بو سببله اساسانی قوردقلری جمعیت داخلنده کندی معیشتلرینی تأمین ایتمکله برابر اوجمعیتك ترقی وتعالیسی ایچون بر طاقم شعباته ایرلدیلر . بعضیسی زراعتله مشغول اولدیلر . بعضیسی تجارته ، صناعته وبعضیسی بونلر اره‌سنده نظام وانتظامك، حضور واسایشك تأمینینه یاردم‌ایده‌ن مأموریتلره انتساب ایتدیلر وبو صورتله هیئت اجتماعیه ایچنده برموقع اجتماعی ، برموقع اقتصادی احراز ایتمش بولندیلر .

شمدی تعقیب ایتمکده‌اولدیغمز غایه بوشعبات مختلفه‌یی ایضاح ایتمك دکل، یالکز بوتون مأمورینی شامل اولان حکومت درکه : قوای عمومیه‌دن عبارتدر .

بوخصوصده ایضاحات لازمه اعطا ایتمزدن اول حکومت نه‌در؟ اوائلده نصل ایدی. صکره وشمدی نه شکل آلدی . بونی آکلایه‌لم .

معلوم اولدیغی اوزره حکومت بر قومی ، برملتی اداره ایدن قوهٔ عالیهٔ اجتماعیه‌یه اطلاق اولنور. ادوار ماضیه‌یه، اوزاق محیطلره عطف انظار ایده‌جك اولورسه‌ق کوره‌جکزکه بوقوهٔ عالیه شمدیکی کبی حال مکملیتده دکلدی ..

چونکه: هیچ برشی طوغریدن‌طوغری‌یه تکمل ایده‌مز. انجق بر قانون فطری وطبیعی احکامی التنده یواش یواش تکمل ایتمکه باشلار .

مثلا: برنباتی نظر مطالعه‌یه السه‌ق بوحال دها قولای اکلاشیلور . تخم حالنده اکیلن اونبات یردن‌اوفاق‌اوفاق‌تنبت ایتمکه‌باشلادیغندن کونلر، آیلر وبلکه سنه‌لردن‌صکره بیوك‌براغاچ بیوك‌برشجره‌اولمش، هرطرفه‌مداغصان‌ایتمش، ابنای‌بشر ایچون کوالکه‌لر ، سایه‌لر ، احضار ایلمش ، نفیس ثمره‌لری حامل بولنمش بر حالده کورویورز . برپروتوپلازمایی ، برحجیره‌یی اله السه‌ق بوتکاملات، خارقه‌نما برصورتله کوزمزه چاربار . ادخالات واخراجاتی سایه‌سنده اونك حجمی کوندن کونه بیومکه‌باشلار. مالك‌اولدیغی خواص کمیویه‌وحکمیه نتیجهٔ طبیعیه‌سی‌اوله‌رق بر طاقم تحولاته اوغرایور ، ونهایت بوتون بدایعپرستانی ، بوتون رساملری ، هیکلتراشلری درین بر دوشونجه‌یه القا ایدن ، هردقیقه‌ده کندیلرینه بشقه بر مجرای احتساس ،بشقه برعالم خیالی ویرن بوعالم‌حیات وجوده کلمشدر. ایشته حکومتلرده اویله‌در. اولاً عائله‌لراوزرینه اجرای حکم ایلر ایکن ، بالاخره قوملر ،

غزته‌جیلر ، هانکیسنی درج ایده‌جکلرنده جداً متحیر قالدیلر.. روژ کرد اساساً کردلکه خادم بیررساله ودائره‌سی پك کنیشدر ؛ بو تظاهری ممنونیتله تلقی ایدر ؛ لکن بویله برحرصی موافق کورمزلینه کردلکه، بویوزدن خدمت ایتمك ایچوندرکه، بیرچاره ، بیردوا دوشوندی :

هرنسخه‌ده‌کی یازیلرك عمومنه کوزلرمزی توکنده بیر کچیدرسمی یاپدیردقدن صوکرا محك تنقید وتدقیقه اوراجغز .

بویازیلر، یالکز عبوس الوجه بیرمؤاخذه‌جی ده‌کیل ، کولن، کولومسه‌ین بیر ناصح ومصلح، شطارتلی بیر حکم ومعدل وظیفه‌سنی کوره‌جکدر بعضاً بوتون اویازیلرك اوستندن بیربوی مزاح استشمام اولوناجقدر .

عقله کلیر بیرسؤال : روژ کرد، بیرقومك تکاملنه حصر همت ایدن ، ایده‌جکنی اعلان ایدن ، ایتمه‌سی لازم کلن بررساله شطحیاتله‌می املای ستون ایلیه‌جك ؟

حاشا! لکن سز، بوتون خاصهٔ اصلاحیه‌یی جدی دینیلن برطاقم یابس سوزلرده‌می بولورسکز؟ بن چوق کره بیرجملهٔ مزاحیه‌نك تأثیر اصلاحیسنی جدی دینیلن برنصح حکمت آمیزدن فضله کورورم . یعنی دیمك ایستیورم که روژ کرد ، مسلکسزلکله ، یاخود جدیتسزلکله اتهام اولونماسون . اوکا، کردلکك اعتلاسنه چالیشمقدن باشقا بیرشیٔ هدف ورهبر اولاماز او، قومنك اعتلاسی یولنده فائده‌لی کوردیکی هرچاره‌یه یاپیشاجقدر .

بوستونلرده‌یالکز اثرلر ده‌کیل، مؤثرلرده؛ یالکزیازیلرده‌کیل، قلملرده کوزدن کچیریله‌جکدر.

مثلا ، « احوال اجتماعیه » یی اوقورکن محررینك‌ده حالت روحیه‌سنی دوشونمه‌مك ، بالخاصه طانیانلری ایچون ممکن ده‌کیلدر . نجم‌الدین افندی ، بوشایان احترام ، تام کرد خواجه ایچون لفظك ، ظرفك ، دالك هیچ بیراهمیتی یوقدر ، اهمیت یالکز معناده ، مفهومده ، آکلاتمق ایسته‌نیلن شیده‌در . جمله‌لر، ترکیبلر آراسنده رابطه، شکلده‌وضوح اونك ایچون دوشونولمکه ده‌که‌ین موادندر. مقالهٔ تاریخیه‌سنی اوقویك، احوال‌اجتماعیه‌سنی اوقویك ، اونده ، بدیع‌الزمان سعید کردینك روحندن بیرنبذه حس ایده‌جکسیکز . او یازیلرینی ، اوقونیله‌جقلری ایچون ده‌کیل ، کندیسی دوشوندیکی ایچون یازار . محترم خواجه، کندیسی ایچون ایشته بوقدر ،لاقید بیر متفکردر .

(غرب وشرق) ی تدقیق ایدن محرر دقیق خریطه‌سنی پك کوزل، ظریفانه بیرطرز ایله چیزمش .

« کردلرده قابلیت تمدن » محرری ایچه ده‌رین . اونی ، الك زیاده کله‌جك نسخه‌مزده آکلایابیله‌جکم .

«غایه ، مسلك» ، « درد و دوا » حقنده،

وعین البغض تبرز کل عیب
و عین الحب لا تجد العیوبا

حکمنه اوغرارم ، ملاحظه‌سیله بیرشی سویله‌مکدن احتراز ایتدم !. .

زبده‌مزی ، کله‌جك نسخه‌ده داهازیاده مقصده تقریب ایتمکه چالیشه‌جغز ..

***

كردلرده يتشمش اولان علماوفضلاو بونلرك آثاروموٴلفاتيله علوم وفنونه ايتمش اولدقلرى خدمات مضبوط تواريخدر . بولندقلرى وساكن اولدقلرى محال ومواقعدن اكثربسنك منيع وصعب المرور شواهق جبال وتلالدن عبارت اولمسى آلات وادوات زراعيه نك حال ابتدائيده بولنمسى ونقليات حالاً نوح زمانندن قالمه مركب واسترلرله اجرا اولمسى ومنتظم يوللرك وشوسه لرك بولنمامسى وبونلرك شمديه قدر هيچ برنده اثر تجدد كوستريله مامسى كبى موانع ومشكلاتك موجوديتنه رغماً كردلرك زراعت وفلاحته ويرمش اولدقلرى اهميت آثار فعليه لريله ثابت والحالة هذه اصول زراعته وزرعياتله اولان عملى درجهٔ وقوفلرى تمدنه اولان ميل استعدادلرينك برهانيدر . تجارت وصنايع خصوصنده كردلرده بيوك برآرزو وبرخواهشك موجود اولمسى ده بواستعدادك نتايج طبيعيه سندندر .

اوروپا و امريقا فابريقه ، دستكاه وصنا - يعخانه لرنده اليوم بيكارجه كردك بولنه رق چاليشمالرى مطالعات مسروده يه انضماماً قوم نجيب كردك مدنيتى قبوله وبويوله ابراز مساعى ومجاهده ايلمكه نصل برمراق واشتياق ايله حاضر لنمش اولدقلرينى سويلمك كفايت ايدر .

٢٨ مايس ٣٢٩

فخرى

خلاصهٔ افكار :

بويازيلر ، رساله نك نشرى تصور اولونوركن تعيين اولونان اساسلر داخلنده ده كيل ... رساله ايچون يازى حاضرلانمغه باشلاندينى وقت يوز كوسترن بيراحتياجك مولوديدر .

بزم ، روژكردك بولوندينى محيط هيچ بيررساله ويا غزته نك محيطنه بكزه مز . بوموقع مستثنامزى غزته نك ستونلرينه وقوع بولان هجوم جوشانى كورديكمز وقت آكلادق .. اويله بركت مقالات كه يك نظرده ، هپسنى اوقومق مجبوريتى دوشونولونجه ، انسانه وله كلير ..

بونلر درج ايديله بيلمك ايچون ، انسانده بيرجسارت جامعه ، غلطاتك ، خطيئاتك ، اتحاللرك ، فرط هيجانلرك ، فرط حدتلرك توليد ايده بيله جكى نتايجه قارشى لاقيد بيرجسارت اولماليدر .

عين زمانده سياست شناسلق ده لازمدر . يازينك خطا آلود ، منتحل ، هيجان آميز ، حديد اولماسى سببيله درج اولونامايا جغنى نازك ، ملايم ، فقط نافذ ومؤثر بيراسلوب ايله آكلاتا - بيلمك ، آكلاتدقدن صوكراده اويانديراجنى انفعال واغبرارلرى ،... بير لسان شافى ايله تسكين ايتمك نه قدر ضرورى والزمدر .

اون تموز انقلابنك هرچشيد خلقده انطفا ناپذير بيرشدتله آلاولنديرديكى بيرآتش وادركه ، اوده يازى يازمق خواهشيدر . يازانلر — ايى كوتو اولسون — يازدقجه يازمق ايستيور ؛ يازامايانلرده بوآتش آرتدقجه آرتيور ..

ايشته بيزده ، بونك نوعماتأثيرينه درككه مصادف اوليورز .

كردلرده قابليت تمدن

قابليت فطريه ، اويله بر قوهٔ موهوبهٔ خارقه‌دركه ساحهٔ وسيعهٔ امكانده موجود بالجمله وحشت وظلمتلرى منقلب رمادايدرك انكشافات حقيقهٔ بشريه‌نك اسباب مهيه ومهيبه‌سنى احضاره خادمدر. اقوام وملل جاهليه بو سايه‌ده فيض مدنيتله پرور شياب تعالى اولمشلردر . تاريخ امم تدقيق اولنورسه عالم انسانيت ابتداى امرده عجز قوى ايله طوغمش ، احتياجات ايله يشامش ، سوق طبيعتله‌تمو وتعالى ايتمشدر. ايشته انسانلر بو سوق طبيعى ايله‌دركه لازمهٔ احتياجات ايله يوماً فيوماً توسع وترقى ايدرك عالم مدنيتده بر موقع بلند احراز ايتمشلردر. قابليت بشريه رحم ماده‌ده رشيم حالنده‌ايكن باشلار لحده قدردوام ايدر. تماميله‌سيان دكل ايسه‌ده ارث وطبيعت كبى معنوى مؤثراتك تحت تأثيرنده اولەرق يكديكرندن پك آز فرقلى بولنان [بو قابليت قوى] ، سيروسياحتى اثناسنده اوغرادينى متعددومختلف قوناقيرلرينك ومرحله‌لرك ايجابات طبيعيه‌وموقعيه والجا آت ماديه‌سيله ظاهراً وباطناً غايت عظيم ومتنوع فرقلروتبدللراظهار ايله‌مشدر. بناءً عليه قابليت فطريه مستعدترقيدر. تمووانكشافى تربيه اخلاق ، عادات ، عنعنات ، محيط ، امزجه ، روح ، كبى قوتلى عاملرك تأثيراتنه تابع اولمديغندن هر قومده درجاتى متفاوتدر. بونلرتبدل ايتدكجه انسانلرك قابليت مدنيه‌سى‌ده اونكله برابر تبدل وتغير ايدر. برملت وادىٔ مدنيتده نه قدر مدت دوام ايدرسه ايتسون نهايت بركون تبديل روح وجامه ايدرك ، اختيارليه‌رق سقوط ايتديكنى واونك هنوزيكى يتشمش وهنوز استعداد مدنيتنى يكى اظهار ايتمكده بولنمش اولان ملتلره ترك وتوديع موقع ايتمش بولنديغنى تاريخك بتون صفحات باهره‌سى كوسته‌ريبور. حيات بشريه‌ده دائما اجراى نفوذايدن بوقانون طبيعىٔ تاريخيى نظر تدقيق وامعان قارشوسنده بالتحليل كرد ملتنده شمديه قدر بر قوهٔ مدنيه‌نك عدم ظهورينك سببى اونلرك مدنيته‌اولان قابليتسز - لكلرى دكل ، بالعكس ملتلرى مراحل مدنيتده واصل اوج بالاى تعالى اينيس عواملك اونلرده هنوز انكشاف ايده‌مامسيدر. حالبوكه شمديه قدر كنديلرينه مخصوص برمدنيت ، براستعداد وقابليت تعالى اظهار ايده‌مامله‌رينك اسبابى اولان مواقع ومؤثرات مشكله‌نك رفعى وعوامل مترقيهٔ جديده‌نك وجودى حالنده كردلرك نصل پارلاق براستقباله ، بر استقبال تعالى وترقيه مظهر اوله‌جقلرينى قانون طبيعىٔ بشريت نقطه‌سندن دوشونورسه‌ك حقيقت مدعا بتون وضوح وصراحتيله نمايان اولور. كردلرك سويهٔ مدنيه‌لرينك يوكسلمه‌سى ايچون تاقديمدنبرو بيوك بر ميل واستعداد ترقى پرورده ايلدكلرينك وروحاً بو حسيات ايله ممتزج بولندقلرينك شاهدى عادات قوميه وتعاملات عرقيه‌لرينك قواعد اجتماعيهٔ ملل ايله اولان نسبت ودرجات قربيتلرى واخلاقياتده سخاوت ، شجاعت ، مهمانپرورلك جوانمردلك كبى سجاياى ومزاياى روحيه‌لريدر. صافيت وصميميت وجدانيه وفكريه نقطه‌سندن قوم نجيب كرد دائما بكارت وخلقتنى محافظه ايتديكى كبى الى ماشاالله ايده‌جكى‌ده محققدر .

صاحبی اولور. اصول وعاداتندن عقل ومنطقه تماس ایتمه‌ین قسملرینی بیلیر، آکلار . اصولی دائره‌سنده‌یعنی قومنك قبول ایده‌جکی برطرزده بیلدیرر ، آکلاتیر . اقوام سائره‌ده اولدیغی کبی بیزده‌ده احوال اجتماعیه‌واردر. ناصل احوال اجتماعیه؟ معقول صورتده‌می؟ اصلا! عقل ومنطقدن نصیبه‌دار اولمایان احوال اجتماعیه .. بومرض اجتماعی یالکز بیزه منحصر ده‌کیلدر. بوتون اقوام اسلامیه‌ده‌ده حاکم وعامل یکانه‌در. شیمدی‌یه قدر بزده سوسیولوژی‌یه یعنی احوال اجتماعیه‌یه دائر اثر یازلمامشدر: قسم حقوقیسی تألیف ایدلمش سه‌ده رابطهٔ اخوته ، یکدیکره معاونته، حقوق ناسی صیانته یالکز حقوق کفایت ایتمز ؛ ایتسه‌یدی بو حاله کلنمز ، بو درکه‌یه تنزل اولونمازدی .

کتب عربیه‌دهٔ احوال اجتماعیه‌نك باشقه اقسامنه دائر قیصه قیصه بحثلر بولونورسه‌ده استفاده، استفاضه ایدلمز بیر مرکزده‌در . او کتابلردن احوال اجتماعیه حقنده تنور ایتمك یوزلرجه‌سنه تتبعاته وابسته‌در . بو آنه دکن احوال اجتماعیه‌نك نه‌دن باحث اولدیغنی بیلدیره‌ن دست افتقارمزه بیرکتاب اوسون کیره‌مه‌دی. فرانسزجه‌دن ترکجه‌یه مترجم مؤلفات جدیده وارسه‌ده باقیلماز ، اوقونمز بیرحالده‌در .

بومؤلفاتك مؤلفلری غالبا احوال اجتماعیه حقنده بیرفکر ایدینمه‌مشلر...وایدینه‌جك درجه‌ده تربیهٔ فکریه وتام بیرتحصیل تالی وعالی کورمه‌مشلر...

فرانسزجه‌ایله ترکجه‌بیلمك کتاب ترجمه‌سنه کفایت ایتمز..ایده‌جك بیرشی وارسه اوده تربیه وتعلم ایله، علم وعرفان ایله مجهز اولمقدر.

روحسز، مزایاسز یالکز فرانسزجه الفاظنی، اوقو الیب بی ارواحی ترکجه‌یه نقل ایتمشلر ، استفاده ایتمه‌دن ، استفاضه‌یه محتاج ایکن افاده وافاضه ایتمك ایسته‌مشلر .

سراپا خطا ، دها دوغروسی کنز خطیئات دینلمکه لایق مؤلفات وجوده کتیرمشلردر .

ازبر ای فائده این کردهٔ
توکه خودرا فائده ندیدهٔ

خطابنه مستحق اولمشلردر . فکر تتبع، فکر تدقیق ایله برابر تام تحصیل کورمه‌دن کتاب یازلماز ، یازلسه‌ده فائده بخش ایتمز ، نته‌کیم شیمدی‌یه قدر ایتمه‌دی .. ایده‌جك اولسه‌یدی بغض وعداوت، یکدیکره منافرت ممالك اسلامیه‌نك هرطرفنده حکمفرما اولامازدی. مرض اجتماعیمزی ازاله ایده‌جك سوسیولوژی‌یه دائر اثر یازاجق بیرانسانه مالك اولمادیغمزی عرض ایتدك .

شیمدی نه یاپمق لازم ؟. حالیله براقمی‌می؟ خایر! جمعیت علمیه‌لر واسطه‌سیله کتاب یازمق، قال وقلم ایله چاپشمق . . . افکار منوره بیر آرایه کلیرسه هیئت عمومیه‌سنك محضهٔ افکاری احوال اجتماعیه‌مزی اصلاح ایده‌ر، ظننده‌یم . موجود بولونان طلبه جمعیتی بو احوالی نظر اعتباره آلوب اهتمام ایتمك کرکدر .

صد هزاران فائده‌ست وهریکی
صد هزاران پیش آن یك اندکی

مضمونی منورانك نظر دقتنه عرض ایده‌رم .

کرکوکلی
نجم الدین

فنده ، حربده ، صنايعده ، تجارتده بربرلرينه دائما فائق اولمق ايچين چارپيشان بوايكي قوت دائماعينى حسله يتيشنلردر .

خرستيانلغى اعلا ايدن بوقوت شرق خرستيانلرينده دائرهٔ سرايت وانتشارينى توجيه ايتدى .

حقيقةً اونلرك‌ده هلالك تحت حاكميتنده اولمالرينه رغماً شرائط اجتماعيه وحياتيه‌لرينى دكيشديردى، مسعود و دها يوكسك بر موقعه چيقاردى .

غربدن شرقه دوغرى توسع ايدن بويكيلك قوتى عالم اسلامده‌ده پك بيوك تحوللر حصوله كتيره‌جكنه هيچ شبهه يوقدر . ايشته مصرده عربلر ، روسيه‌ده تاتارلر پك يقين سنه‌لرده بر چوق جمعيات علميه وخيريه تأسيس ايدرك موقع اجتماعلرينى دهامرفه برحاله‌قويديلر .

احوال حاضره‌مزك‌ده بتون عالم اسلامده وبالخاصه الكريده قالان كرد عصرنده بيوك برانتباه حصوله كتيرمسنى قوياً اميدايدرم .

٤ مايس ٣٢٩ خرپوطلى

ح . ب .

احوال اجتماعيه‌مز

هرقوم ، هرملت ، هرعنصرك كنديسنه مخصوص احوال ، احوال اجتماعيه‌سى واردر. اواحوال نزداغيارده نه‌قدر قبيح ، نه‌قدر منفوراولورسه‌اولسون، كنديسنه حسن ومقبول كورونور . بوده ايكى سببه‌مبنيدر : برنجيسى، حس ، ايكنجيسى، اعتياددر .

آغوش مادرده بسله‌نيلن فرزند بعض شيلرى حس ايدر ، « آنه بونه‌در ؟ » ديه سؤال ايدر . والده‌سندن جواب آلير . آيرده تازه تعضو ايتمش خالى بير حالده اولان حجيرات حافظه‌سنده حفظ ايدر، حفظ ايديلن كوكله‌شير، ازاله‌اولونماز بيرحاله كلير . بوطرز ايله قومنك احوال اجتماعيه‌سى ابوينى طرفندن القا ايديلير. معصوم ياورو جغزبش آلتى ياشنه‌كلير، آزاجق فهم وادراكه‌مالك اولور، مكتبه كيدر، خواجه‌سندن، آرقداشندن عين افعال واقوالى كورور ، ايشدير، نيك وبدى تميزه قدرتى يتمين بى‌چاره چوجوق ناصل اصول وعادات اولورسه‌اولسون معقول ديه قبول ايدوب الفت پيدا ايده‌ر واويله‌جه اعتياد ايدينير .

بعضاً بيرنادرهٔ خلقت ساحهٔ وجوده كلير ، بويوك بيردماغه مالك، انقلاب فكرى نشوونما سنه مقتدر اولور .

قرون اولا ووسطا واخيره‌ده بويله‌داهيلر كورولمش ، شهادت تاريخيه‌ايله ثابت اولمشدر، باخصوص عصرحاضرده فضله لاشمش ، انكار ايدلميه‌جك بردرجه‌يه وارمش‌در .

اواكسير خلقت ، فوق العاده قوهٔ محاكمه

ده کیل ، فقط بیکده قاچ قرآنی اوقویابیلیر ، بولابیلیرسیکز .

یکرمنجی عصر ، بیرسیل خروشانه بکزییور ؛ اوکا قارشی دورابیلمك ، اونکله سوروکله نوب کردابلرده محو اولمامق ، آنجاق وآنجاق بوعصرك قوللاندیغی مدنیت ومعرفت سدلریله ممکندر . بیر قوم یالکز شجاعتله ویا دیکر بیرفضیلت عالیه ایله ، استعداد فطریسی ایله پایدار اولاماز . قورتولمق ایچون یوکسه‌لمه‌لی . شرف‌ده بیر قومی قورتاراماز .

صلاح‌الدین ایوبی .... کیبی اعاظم بیرملته ، بیرقومه بیلمم که نه‌درجه‌ده افاضهٔ روح وحیات ایده‌بیلیر ؟

ترکجه (مزار طاشه کووه‌نیلمز) ضرب مثلی نه‌بویوك برحکمتی مفیددر ! . .

بیرقوم ، جهل وعطالتی سائقه‌سیله پامال خیول‌اولورکن بواعاظمك‌شان وشرفی ، اونلرك حیاتنی ، عجبا نه‌قدر ، ادامه‌یه خادم اولابیلیر؟

بواعاظم آنجاق اقوامك تاریخ حیاتنده لایزال آبدات شان ومفخرتدرلر . کردلرده ، عضویت‌عثمانیه واسلامیه ایچنده بیرعضو عامل ومتکامل‌اولمق ، داها طوغروسی ، بوکونکی جهالتله قانغره‌ن اولوب کسیلمه‌مك ایسترلرسه چالیشمالیدرلر . هم‌ده صلاح‌الدینلر ، منلاکورانیلر ، ادریس بتلیسیلر .... یتشدیرمك عزم واملیله چالیشمالیدرلر . کردکنجلکنك ، بوخالده ، اس‌الاساس مسلکی نه‌اولمالیدر؟ بنجه‌متمادیاً یتشمك ویتشدیرمك ایچون ، متمادیاً چالیشمق ...

خ . . .

غربله شرق ، ملیت جریانلری

اوروپا ، عصر سابقده خرستیان مذاهبی اراسنده حصوله کلن مدهش ، قانلی اختلاللر وبونلرك تولید ایتدکلری انواع درلو فجایع وسفالت ایچریسنده بی‌تاب‌ایدی .

بومذهبلر ایچریسنده دها ترقی‌پروراولان پروتستانلق کوندن کونه‌پك‌زیاده‌محافظه‌کاراولان قاتولیکلکه‌قارشی غلبه‌واحرازظفرایدییوردی . مذهب غوغالرینك مدهش فجایعنه صحنه اولان فرانسه‌یه‌وولتر دهاحر برمحیطدن‌یکی ، پك‌یکی شیلر کتیرییوردی .

بویکیلمك قتولیك رؤسای روحانیه‌سنك وضع ایتدکلری‌غایت ظالمانه شرائط اجتماعیه‌یی ده‌ویرمك ایچین یکانه برسبب‌ایدی .

خرستیانلغك هیچ‌شبهه‌سز سبب‌اضمحلال وانقراضی بو مذهب اختلافلریله ، بودین غوغالریله نتیجه‌لنه‌جکدی . حالبوکه وولترك نفخ ایتدیکی یکی‌حیات‌فرانسه‌دن ژه‌رمناره ، نهایت اسلاولره قدر انتشارایتدی ؛ وبتون خرستیانلغی‌یکیدن جانلاندیردی ؛ بوکونکی اوروپایی ، مدنی خرستیانلغی اوکمزه‌قویدی .

بونفخه ، بوروح خرستیان قفالرنده یکی برطاقم فکرلر ، حسلر تولیدینه سبب‌اولدی . بونلرك الك‌مهمی ملیت جریانلریدر . طبیعی اولارق انسانلرده موجوداولان بوحس‌علوی پك‌چابوق توسع‌ایتدی . هیچ‌شبهه‌سز فرانسه وآلمانیانك شمدیکی درجهٔ تکامل وترقیسنه خدمت ایدن فرانسزلق وآلمانلق حسلریدر .

درد ودوا

بویوك اثرلرده اکثریا بیرخاصه واردرکه تماشا کرومدققلرینی، حسسزودیلسزدینیله جك درجه‌ده، بهت وسکوته محکوم ایتمه‌سیدر .

بویله آثار معظمه‌نك قارشیسنده انسان سویله‌یه‌جك سوز، اظهار ایده‌جك حس بولاماماق عجزیله دهبستهٔ سکوت وتحیر اولمقدن باشقا بیر شی یاپاماز .

دییه بیلیرم که عظمت وعلویتی بیزی مبهوت ومتحیر ایده‌ن بویوکسك وبالا قدر اثرلرك پیشکاهنده سکوت ایتمك، چوق دفعه بیکلرجه سوز سویله‌مکدن ، بیکلرجه مرتبه داها فضیلتکارانه‌در .

بن بوحس وتأثرله الکزیاده ، بکا ، «روژ کرده بیر شیٔ یاز !» دیدکلری زمان متحسس ومتأثر اولدم .

کردلك عالمنده حکمران اولان سکوت ومسکنت سالخورده‌نك بویله برتشبث عزمپرورانه ایله اعدام ایدیلمه‌سی بنی انسان وقلمله تصویر ایده‌میه‌جکم تقدیراته مجبور ایتدی . کرد کنجلرینك بوعزم کزینی حقیقةً کردلك ایچون عمیق بیر انتباهك برهان باهری ایدی. یالکز بیر (روژ کرد) می یا ؟ بیرده بیر (هیوی) وار . . .

ایشته بونلرکردلکك حال حاضری ایچون تقدیری غیر ممکن معظم اثرلردر .

لکن بوتقدیراتم ، قال وقلم ایله ایضاح ایده‌مه‌دیکم بوحسیات قلبیه‌م ، بنی کردلکك نقیصه وخطیئه‌لرینی‌ده مؤاخذه ایتمکدن منع ایده‌مز ...

حقایق ثابته‌دن اولمق لازم‌کلیرکه بیرهیئت اجتماعیه ، یوکسه‌لمك ایچون سیئاتنی اعتراف ، حتی آجی آجی تشریح ایله‌مه‌لیدر. کتم نقایص ومساوی بیرقرمك صلاحنه ده‌کیل ، بالعکس زوالنه بادی اولور .

بن اقوامك فلاح وکمالنی نقایص اجتماعیه‌سنی بیلمه‌لرنده وبیله‌رك تصحیح ایله‌مه‌لرنده کوریرم. نقایص ونواقصنی بیلمه‌ین ملتلرك سر آمدانه دوشن وظیفه، ملتلرینه بومساویی آکلاتارق تصحیح ایتدیرمکدر .

بن ، بومسئلهٔ اجتماعیه‌ده پك زیاده شدت طرفداریم. ممکن عد ایدلسه ، دییه‌بیلیردم که نقیصه وسیئه‌لرینی آکلامایان ملتلره ، طایاقله آکلاتمالیدر .

ملتلر وقوملر ، چوچوقلره بکزه‌رلر . چوچوقلری اوخشامق، قصورلرینی تصحیح ایتمك ، اونلری شیرازه‌دن چیقاردیغی کبی هیئات اجتماعیه‌یی ده تنزیه وتبرئه ایتمك تهلکه‌دن سالم ده‌کیلدر ، ظن ایدرم .

بوبویله اولونجه ، بزم کبی قویو جاهل اولان هیئتلرك ناصل تربیه اولونماسی لازم کله‌جکی دوشونواسون ... بکا قالیرسه ، دییه بیله‌جکم که، باشلرینه اورورجه‌سنه ... بلکه بوسوزلرم ، غریب ، اغرب ، نمونهٔ غرائب عد اولونور ، لکن ، دوشونجه بویا ! ..

قویو جاهل دیدی ایدم، ئهوت، اعتراف اولونمالیدرکه ، کردلر قویو جاهلدرلر. یوزده

تمنی ایدرزکه بوجمعیتلر دائمی وافرادی پك صمیمی اولسون..

شعر

لی وللا قارب ابداقلوب
تلاقافی جسوم ماتلاقا

مضمونجه عمل ایتملی افرادی غایت فعال وجسارت مدنیه صاحبی اولملی، یازملی، سویلملی، بیقوب مأیوس اولمامملی، ملت عثمانیه‌نك خصم جانیسی کسالت وتنبلکدن رهایاب اولملی. بزده اولدیغی کبی هر ملت دور انقلابنده فلاکت عظیمه‌یه معروض قالمش، او ملتك منورلری سعی ایله، علم ایله، تعلیم وتعلم ایله، اوفلاکتی ازاله ایدوب سلامت ابدیه‌یی تأسیس ایتمشلردر. منورین عثمانیه ایچون چالشمه‌نك زمانی بوکوندر بوکون چالیشملمزسه استقبال تأمین اولنه‌مز. زیرا استقبالی تولید ایدن حالدر، شعرای عربك افصحلرندن متنبی... «الیوم عهدکم فاین الموعد: هیهات لیس لیوم عهدکم غد» معروضاتمی رعنا برصورتده تصویر ایتمشدر. باخصوص اخلاق واستعداد جه ممتاز موقعه مالك اولان کردقومنك ترقیات فکریه‌سیچون سعی ایتمك درجهٔ وجوبده‌در. کردلر تحصیله فوق العاده خواهش کردرلر. علم وعرفانه آشنا جهلدن بیکانه اولق استرلر. داهی اعظم صلاح الدین ایوبی حضرتلرینك فتح ایتدیکی یرلرك دارالظلم تعبیرینه کسب استحقاق ایدن محبسلرینی زندانلرینی بر رمدرسهٔ عرفانه افراغ ایتمسی زوالی اهالیدن جهلی ازاله ایدوب فضل کمال ایله زینتلندیرلمسی مسرود اتمزی اثباته برهان قطعی اولهبیله جکنی دیه بیلیرز.

عنصرك فعالیتی محیطك تأثیری فلسفه‌نك یوکسك موقعلرینی اشغال ایتمکده‌در کردلرك قابلیتی اکلاشیلنجه جمعیتلرینك کیفیت تحصیلیه‌سیچون اوغراشمامق عفو اولنماز برخطادر دها طوغریسی عالم انسانیته التیام قبول ایده‌جك جریحه‌لردن دکلدر مستعد برقومك تنویری پك قولایدر مولانا مثنوی‌ده

شعلها با کوهران کردان بود
شعله‌ان جانب رود هم کان بود

شعریله صورت ادیبانه‌ده بوحقیقت وانجه‌یی اکلاتمشدر جمعیتلره دوشن ایلك وظیفه قوملرینك مقام خلافته مربوطیتنك تأبید وتأییدیدر. عاجزلری نسل حاضر وآتی یه اجدادك اثر پاکنی تعقیب ایتمك فکرینی القا ایلمك اوزره من بعد کردلرك مقام خلافته ایتدکلری خدماته دائر مقاله‌لر یازه‌جغم.

کرکوکلی
نجم الدین

کرد طلبه جمعیتی وکردلرك مقام خلافته خدمتلری

موصل ، وان، دیار بکر ، معمورة العزیز وارضروم ولایاتنك عمومی ایله حلب، شام، بغداد، سیواس ولایاتنك بیرقسمنده یاشایان کردلرك که زیر حاکمیت عثمانیه ده بولنانلری بونلردن عبارتدر مقام خلافته ایتدکلری خدماتی مهما امکن تشریح ایتمك ایستیورم: تیمورك خروجندن صکره کردستانك قسم اعظمی شاه اسماعیل صفوینك یدینه کچمش ایکن یاور سلطان سلیم خانك ایران اوزرینه واقع سفرنده کرد رؤساسی مقام خلافته صداقتی حسبیله وعلمای اکرادن ادریس بتلیسینك سعی وهمتیله کمال خواهشله دولت عثمانیه نك اوامرینه انقیاد ایتمسی حکومت امویه زماننده بلاد اسلامیه نك هر طرفی پر آتش عصیان اولدیغی حالده بونلرك مقام خلافته قارشی اطاعتلری عباسی حکومتنك اواخرنده اك صادقلری اولان ایرانلی وزیرك خیانتنه رغماً کرد امراسنك صداقتلری کبی،

آندرین فتنه که کفتیم آن کروه
ایمن ازفتنه بودند دار شکوه

یعنی وزیرك خیانتنه امرانك فسادینه جهلانك عصیانه قاریشمیوب صادقانه برطرز ایله امرار حیات ایدییورلردی. خلاصه خلفای راشدیندن عثمان ایله علی، اموی وعباسی وعثمانلی حکوماتنك دورهٔ حکومتلرنده وقوعبولان وحقایق تاریخیه ایله درجهٔ ثبوته واران صداقت وخدمتلرینی روژ کرد نسخنك ستونلرینه درج ایده جکز ذاتاً بومنوالده بر اثر وجوده کتیرمکی تصور ایتمشیدم، عثمانلی عنصری اولوب واوله جغنده عزم ایدن کرد عنصرینك تعالی و ترقیسی ایچون تشکل ایدن کردهی وی جمعیتنك اعضاسی همتیله نشر اولنان روژکرد غزتهسی تصورمك حصولپذیر اولمسنه سبب اولدی. افکار عالیه نك مقالاتی ایله مملو اولان بوقیمتدار جریده نك صحائفنه درجنی کندمه شرف وجمعیته ده برخدمت ناچیزانه عدایتدم. برملتده جمعیتك تأسسی اوملتك رفاه وسعادته نائل اولمسنه یکانه برعلامتدر جمعیتسز برملتك ترقیسی کورلمامش وکورینه مز؛ زیرا تعالی فکرانفراد اوله مز افکار مجتمعه ایله اولور . منفرد برفکرك طریق ترقیده خطاسی محتملدر . افکار مجتمعه نك خطاسی ایسه احتمال خارجنده در بنی ذیشانك «لاتجتمع امتی علی الضلالة» دستور حکیمانه سی بوحقیقتی پك کوزل افهام ایتمشدر. امتم ضلالت اوزره اجتماع ایتمز بیوروب فرده اشارت ایتمك اوزره امتمدن دیه بیورمامسی بومسئله یی پك کوزل برصورتده افاده ایتمکدر. عثمانلی نامی آلتنده یشایان اقوامك منور الفکر اولانلری آیری آیری طلبه جمعیتی تأسیس ایدوب ترقیٔ قومیلری ایچون چالیشمه لری عثمانلی آتیسی ایچون فال خیر عداوانه بیلور . چونکه ذوات منوره کندی قوملرینك معنوی احتیاجاتنی اکلامق، اکلامق ایله برابر چارهٔ تسویه سنی بولمغه اوقدر کوجلك چکه مزلر. قوملرینك مزاج وطبیعتنه وقوفلری حسبیله امراض معنویه سنی تیزجه کشف ایدوب اوکا کوره تداوی ایدرلر.

یاپراقلرینی اکن بیر آغاجدن باشقا بیرشی دکلدر.

بیرملتك که مضبوط و مکمل اولاراق بیر تاریخی یوقدر، اوملت هیچ یاشامامش کیبی در.

کوردلرك تاریخی وارمی؟ بیر(شرفنامه) ایله بیرملت شرف تاریخیسنی ویاخود تاریخ شرفنی تصرف ومحافظه ایده مز .

یاشادیغمز عصر، شاقادکل، یکرمنجی عصردر.

ماضیسنك تاریخنه، مستقبلنك تاریخنه مالك اولمایان ملت کندیسنه مالك دکلدر. کندی کندیسنه مالك اولمایان ملتلر وفردلر مملوك اولور، باشقالرینك مالی اولور .

مستقبلنك تاریخنه دیدم. قارئلرك بلکه پك چوغی بوغریب تعبیره شاشمشدر . ئەوەت ملتلر ماضیلرینك تاریخلرندن پك چوق داها زیاده مهم اولاراق بیرده تاریخ استقبالرینه مالك اولمالیدرلر . داهادوغروسی ملتلر ماضی لرینك تاریخنه مالك مستقبللرینك تاریخنه مملوك اولمالیدرلر

بیرملتك مستقبلنك تاریخی اوملتك «ئیده آل » ی در .

یاقین زماندن بری مذکوره کلمه سیله اقامه واقاده ایتدیکمز « ئیده آل » یدر .

کوردلرك حقیقةً عصرمزه لایق بیرتاریخ کتابنه مالك اولمادیقلرینی ، کلك هپ برابر اعتراف ایده لم. صوکره کوردلر بیر«ئیده آل»ه مالکمیدر؟ مالك ایسه نه در اونی معاینه ایده لم .

بویوك حکیملردن بیری دییوردی که بیرملتك آتیده نه اولاجاغنی اوکرنمك قادار قولای بیرشی یوقدر :

نه اولماق ایسته دیکنی اوکره نکز بیرملت نه اولماق ایسته یور، اونه اولاجاقدر ؟ بوحالده ملتلرك استقبالنی کشف ایتمك ایچین نه ولی اولماق، نه دلی اولماق لازم دکل دیمکدر .

کنج کوردلره صورماق واکلامق ایسته رم. نه اولماق ایسته یورلر؟ یاخود نه اولاماق ایسته یورلر عثمانلی ایمپراطورلغنده بیرعنصرمی ؟ عنصر فقط ناصل عنصر، چورویوچوروتن بیرعنصرمی یوقسه متجدد ومجدد، حی ومحیی بیرعنصرمی ؟ بیردفعه بوسؤالمك جوابی شدت وحدت قطعیه ایله ویریلمه لیدر . اوزمان یول کوسته ریلمك قولای در .

اولا اوقور یازارلرك نسبتی لااقل یوزده قیرقه چیقارماق چاره سنه توسل ایتمك.

ثانیاً نهایت بیرآی ظرفنده ، یدی سکز یاشنده بیرچوجغك اوقومایی یازمایی واوقودیغنی دوغرو اوقومایی اوکرنمه سنه مساعد اولان حرفلری اساس اعتباریله قبول وشمدی یه قادار مستعمل حرفلری ترك ایتمك . دیکر هرمسئله نجه ایکنجی درجهٔ اعتناده قالیر .

۳۰ مایس ۱۹۱۳ دوقتور

عبدالله جودت

کردلك ، کندیسنده بیر حیات، حیاتنده بیر استقبال اولدیغنی ، مدنیت عصریه‌یی تمثیل وتمثله اولان استعدادینی نه‌وقت ، اثبات ایده‌بیله‌جکدی ؟

آرتق ،

فی‌الحال آچیلدی صبح امید

دیه‌بیلیرز ؛ چونکه او کابوسلری مندفع اولمق‌اوزره کوریورز ؛ و چونکه کردلکی، کردلکك مشعل کش تعالیسی اولان شبانی ، شامل ومحیط بیرانتباهه دایل اولابیله‌جك ایکی اثر ، اوته‌ده بیر (هی وی) ، بریده بیر (روژ کرد) — یعنی ایکی آبدهٔ انتباه — تأسیس ایتمش بولیورز . بیز بوراده یالکز (روژ کرد) ك غایه ومسلکنی آکلاتمق ایستردك ؛ ذاتاً یوقاریکی سطرلرده بونی بیر نبذه تفهیم وتبیینه کافیدر ، ظن ایدرز .

مع مافیه ؛ اونی بیر ایکی کلمه ایله تلخیص وتوضیح ایتمش اولمق ایچون دییه‌لم که ،

بیز ابتدائی‌لکمزی بویله آجی صورتده اعتراف ایدرکن غایه‌مز، بیزی اوغایه‌یه ایصال ایده‌جك اولان مسلکمز نه اولابیلیر ؟

شبهه‌سز ، ینه أك بسیط تعبیر ایله ، حاله واستقباله لایق بیر غایهٔ ترقی ؛ احتراصات سیاسیه‌دن آزاده بیر مسلك علمی واجتماعی...

باشقا هیچ بیر شیٔ ! . .

ایشته بوکون کرد شبابی ، کردلکه‌وعائله قارشی ، بو غایه‌نك تحمیل ایتدیکی بیر وظیفه آلتنده‌در .

بوشباب ، بووظیفه‌یی حسن ایفا ، کردلکه هرطرفدن‌اورولان‌لطمهٔ حقارتی ترقی وعرفان ایله‌رد ایتمك‌ایچون عهد وپیمان ایتمشدر. شیمدی آنجق ،

آینه‌سی ایشدر کشینك لافه باقیلماز دیه بیلیرز ،

روژ کرد

بیر خطاب

ایستر قلمی اولسون، ایستر فعلی‌اولسون دنیاده‌هیچ بیوك‌بیراثر یوقدرکه بویوك‌بیر جسارت وشجاعتك یاردیمیله حاصل اولمش بولونماسین . کرد کنجلرینه بو « پره‌نسیب » ی شدتله عرض ایده‌رم. ملیت‌لرك تعین وتشخص‌ایتدیکی دورده‌یز .

معین‌ومتمیز برشخصیته‌مالك‌اولمایان بیر فرد هیچ بیرقیمت اجتماعیه‌یی حائز اولمادینی کبی شخصیتنه ، مالك اولمایان بیرملت‌ده « اسامیسی اوقونماز » حیوان ناطق سوروسندن باشقا بیرشی اولماز .

ملکهٔ حافظه‌فردلرده‌نه‌ایسه‌تاریخ‌ده‌ملت‌لر ایچین اودر. حیات انسانی وحتی‌حیات‌حیوانی حافظه‌خزینه‌سنك‌علی‌الدوام کسب‌ثروت‌ایتمه‌سیله تعین‌ودوام ایدر .

Amnésie complette « یعنی نسیان تام » دنیلن خسته‌لغه مبتلا آدم . بیرنبات‌دن، باغچه‌لرمزده،داغلرده،روز کارك‌اسدیکی‌جهته‌یشیل

غايه ، مسلك

شرقك سمای عاطل ونائمی آلتنده ، عصرلرجه مدت ياشامش، بيرعنصر منسی وار- درکه آدی « کرد » در .

کرد، اعتراف ايتمه‌ليدرکه، أسکی زمانلردن بری کائنات مدنيت‌ايله مقطوع‌العلاقه‌قالمش ، سنه‌لرجه ياشاديغی‌طوپراق ئوزه‌رنده نه‌ببرضيای معرفت، نه‌بيرضيای مدنيت ، نه‌ده علم عرفان نامنه‌بيرذره کوره‌بيلمشدر . اوکا ، عصرلرجه ايکله‌ديکی تنکنای جهالتده مددرس اوله‌حق بير دست رها کار معرفت يتشمه‌مشدر .

کرد، کابوسلرله کچن بوظلام اعصارايچنده آنجاق « قليچ وطوپراق » ايله رابطه‌دار قالمشدر .

واقعا، بير قومی، بيرملتی، خاصةً کردلکی ياشاتان عوامل آراسنده قليچ‌ايله طوپراق بيرحيز مؤثری حائزدر، لکن بيرشرطله !.. او قليچ وطوپراغی اداره ايده‌جك أللرك و دماغلرك، زمانك ايجاب ايتديکی ادراکوعرفان ايله مجهز ، متجهز اولماسی شرطيله ! . .

لکن ، هيهات‌که ، بويله‌اولمادی ، ياخود اولامادی ! نه‌دن ؟ بونی آراشديرمق شيمدی الزم‌ده‌کيل . . يالکز کرد ، آ کلادی‌که هر- شيدن اول‌جاهلدر، الکبسيط وصريح‌معناسيله، علمه اشد احتياج ايله محتاجدر . کردك بو آنه‌قدر ، يکانه مظهريتی ، اجر ومکافاتی ، همان دائما ، کنديسنی بيلن دشمنلريله بيلمه‌ين دوستلرينك، اکثريا حقسز ، تعريضات‌واتها- ماتنه آماج اولماسيدر . أك منصف وقيمت شناس اولمق لازم‌کلن زمانمزبيله کردك‌خصيصهٔ غالبه‌سنی وحشت‌وتالا نکری‌دن عبارت‌بيليور.

حال‌بوکه ، جهلدن باشقه ، صفوت‌اصليه- سنده، بير شائبه کورولمه‌ين بوعنصرك‌زمردين واديلرنده ، يوکسك داغلرنده ، کنيش‌مرعا- لرنده اونکله‌بيرآن هم‌بزم‌اولمايان، اونك‌حريم روحنه بير نصيبهٔ آشنايسی بولونمايانلر هيچ بيلمه‌ديلر وبيله‌مزلرکه‌کرد بير (کنزمعالی) در.

فقط بيليرز ومعتقدزکه بيرملت يالکز ، جوهر استعداديله، قابليت منطوره‌سيله‌ياشايامياز يالکزياشايش‌اعتباريله ده‌کيل، معرفت‌ومدنيت جهيتله‌ده زمانمنده کيلرله معاصر اولمسی شرط اعظمدر .

آرتق ايجاب ايتمزمی‌ايدی‌که‌کردده، شاعر عربك ،

خليلی لاوالله مامن ملمةٍ
تدوم‌علی حیٍ وان‌هی‌جلت

ديديکی کيبی بير اثر حيات‌کوستره‌سين ! نيچه زماندن بری ، عثمانليلغك ، انسانلغك بر عضو محکم‌وچالاکی‌اولان کردنه‌وقت، عرقنك سقوط وزوالنی حضرلايان بوفعاليت منفيه‌سنی کنديسنه ، کندی ديناشنه، کندی‌وطنداشنه خادم ومفيد اولاجق بير فعاليت مثبته‌يه قلب ايده‌جکدی ؟ !

صاحب امتیاز :
و مدیرمسئول
عبدالکریم

روژکرد

تاریخ تأسیسی :
۱۳۳۱

عدد : ۱

جلد : ۱

۱٤ رجب سنه ۱۳۳۱ شیمدیلك آیده بر نشر اولنور ٦ حزیران سنه ۱۳۲۹

سلطان صلاح‌الدین ایوبی

[حقوق مطبعه‌سی] باب‌عالی جوارنده ابوالسعود جاده‌سنده نومرو ۱۹

صاحب امتیاز :
و مدیر مسئول
عبد الکریم

روژکرد

تاریخ تأسیسی :
۱۳۳۱

عدد : ۱

جلد : ۱

۱٤ رجب سنه ۱۳۳۱ | شیمدیلك آیده بر نشر اولنور | ٦ حزیران سنه ۱۳۲۹

صانمه طوغوره ، خارقهٔ حلقت عالم !
بیر سن کیبی فرزند دیکر ، مادر اعصار .

دهاة اکراددن : سلطان صلاح الدین ایوبی